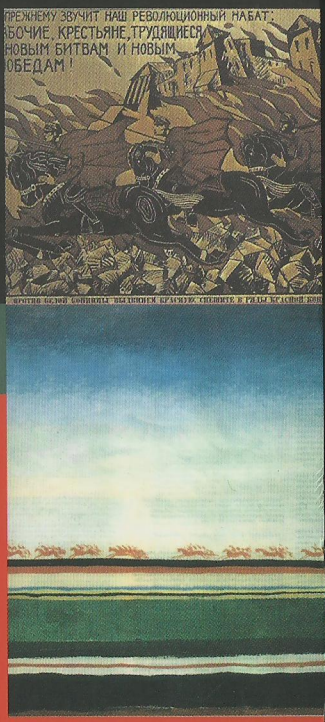
Theda Skocpol

DEVLETLER ve TOPLUMSAL DEVRİMLER

Fransa, Rusya ve Çin'in Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi

Çeviren: S. Erdem Türközü

İMGE kitabevi

İmge Kitabevi Yayınları
Genel Yayın Yönetmeni
Şebnem Çiler Tabakçı

ISBN 975-533-376-2

Özgün Adı
States and Social Revolutions:
A Comporotive Analysis of France, Russia and China, 1979

© Cambridge University Press, 1979
© İmge Kitabevi Yayınları, S. Erdem Türközü, 2004

Tüm hakları saklıdır.
Yayıncı izni olmadan, kısmen de olsa
fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik
yöntemlerle çoğaltılamaz.

1. Baskı: Temmuz 2004

Yayına Hazırlayan
Yavuz Alogan

Düzelti
Alâeddin Şenel – Alaattin Topçu

Sayfa Düzeni
Yalçın Ateş

Kapak Uygulaına
Leyla Çelik

Kapak Resmi
Sovyet Devriminden Afişler

Baskı ve Cilt
Pelin Ofset (312) 418 70 93/94

İmge Kitabevi
Yayıncılık Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Konur Sok. No: 3 Kızılay 06650 Ankara
Tel: (312) 419 46 10 - 419 46 11 • Faks: (312) 425 29 87
Internet: www.imge.com.tr • E-Posta: imge@imge.com.tr

İmge Dağıtım

Ankara
Konur Sokak No: 43/A Kızılay
Tel: (312) 417 50 95/96 – 418 28 65
Faks: (312) 425 65 32
E-Posta: dagitim@imge.com.tr

İstanbul
Mühürdar Cad. No: 80 Kadıköy
Tel: (216) 348 60 58
Faks: (216) 418 26 10
E-Posta: kadikoy@imge.com.tr

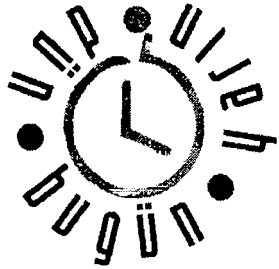
Theda Skocpol

Devletler ve Toplumsal Devrimler

Fransa, Rusya ve Çin'in Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi

Çeviren
S. Erdem Türközü

İMGE kitabevi

Dün Bugün Yarın dizisi, tarih-merkezli bir perspektifle, toplumsal bilimlerin her dalında insanlığın ve ülkemizin toplumsal serüvenini kavramaya yardımcı olacak kitapları okuyucuya sunuyor.

Avrupa-merkezli bir dünya tarihli perspektifini kıran, dünyanın diğer bölge ve halklarının tarihlerini kendi içinde bir bütün olarak ele alan yapıtlara özellikle yer veren bu dizi, fazlasıyla Türk ve Türkiye tarihine hapsolmuş bir tarih bilgi ve bilincinin aşılmasına katkıda bulunmayı hedefliyor.

Bir ülkenin gerçek zenginliğinin, zihinsel üretimi ve insanları düşünmeye yöneltecek entelektüel birikimi olduğu düşüncesinden hareketle, *Dün Bugün Yarın* dizisi, Türkiye ve Türkçedeki toplumsal bilim etkinliğinin kalitesinin yükseltilmesini amaçlamaktadır.

Dizi Editörleri
Suavi Aydın
Kudret Emiroğlu
Uygur Kocabaşoğlu
Oktay Özel

Bill için

İçindekiler

Tablolar ve Haritalar 9
Önsöz 11

Birinci Bölüm
Devrimleri Açıklamak: Var Olan Kuramlara Alternatifler 23
Yapısal Bir Bakış Açısı 45
Uluslararası ve Dünya-Tarihsel Bağlamlar 52
Devletin Potansiyel Özerkliği 63
Karşılaştırmalı Tarihsel Yöntem 79
Neden Fransa, Rusya ve Çin? 91

Kısım I
Fransa, Rusya ve Çin'deki
Toplumsal Devrimlerin Nedenleri

İkinci Bölüm
Krizdeki Eski Rejim Devletleri 101
Eski Rejim Fransası: Bourbon Mutlakçılığının Çelişkileri 109
Mançu Çini: Göksel İmparatorluktan İmparatorluk Sisteminin Çöküşüne 138
İmparatorluk Rusyası: Azgelişmiş Bir Büyük Güç 164

Üçüncü Bölüm
Tarımsal Yapılar ve Köylü Ayaklanmaları 219
Fransız Devrimi'nde Derebeylerine Karşı Köylüler 231
Obşçinaların Devrimi: Rusya'da Köylü Radikalizmi 249
İki Karşıt Örnek: İngiliz ve Alman Devrimlerinde Köylü Ayaklanmalarının Yokluğu 270
Çin'de Köylülüğün Güçsüzlüğü ve *Gentry*nin Kırılganlığı 285

Kısım II
Fransa, Rusya ve Çin'de Toplumsal Devrimlerin Sonuçları

Dördüncü Bölüm
Ne ve Nasıl Değişti: Devlet İnşası Üzerine Bir Odaklanma 305
Siyasal Liderlikler 311
Devrimci İdeolojilerin Rolü 318

Beşinci Bölüm
Fransa'da "Modern Devlet Yapısının" Doğuşu 329
Bir Burjuva Devrimi mi? 330
1789 Toplumsal-Devrimci Krizinin Etkileri 341
Savaş, Jakobenler ve Napoléon 349
Yeni Rejim 368

Altıncı Bölüm
Rusya'da Bir Diktatör Parti-Devletin Ortaya Çıkışı 385
1917'nin Toplumsal Devrimci Krizinin Etkileri 386
Bolşeviklerin Yönetimi Ele Geçirme Mücadelesi 396
Stalinist "Yukarıdan Devrim" 410
Yeni Rejim 420

Yedinci Bölüm
Çin'de Kitleleri Harekete Geçiren Parti-Devletin Yükselişi 437
1911'den Sonra Toplumsal Devrimci Durum 438
Kentlerde Üstlenen Kuomintang'ın Yükselişi ve Çöküşü 448
Komünistler ve Köylüler 465
Yeni Rejim 485

Sonuç 521
Kaynakça 539
Dizin 595

Tablolar ve Haritalar

Tablo 1: Fransa, Rusya ve Çin'deki Toplumsal Devrimlerin Nedenleri 300

Tablo 2: Fransa, Rusya ve Çin'de Toplumsal Devrimlerin Sonuçları 518

Harita 1: Fransız "Eski Rejimi"nin Belli Başlı Yönetsel Birimleri 112

Harita 2: Avrupa Rusya'sının Belli Başlı Bölgeleri 256

Harita 3: 1790 ve sonrasında, Fransa'nın Yönetsel Birimleri ... 340

Harita 4: 1917'ye doğru Avrupa Rusya'sının Demiryolları ve Belli Başlı Sanayi Alanları 396

Harita 5: Çin'in İlleri ve Bitişik Bölgeleri, 1930 455

Harita 6: Çin'in 1930'lara doğru Demiryolları ve Belli Başlı Sanayi Bölgeleri 459

Önsöz

Bazı kitaplar taze kanıtlar sunar; diğerleri, okurun eski sorunları yeni bir ışık altında görmesini sağlamak için savlar oluşturur. Bu çalışma kesinlikle ikinci türdendir ve modern dünya tarihindeki toplumsal devrimci dönüşümleri çözümlemek için bir referans çerçevesi önerir. Bununla birlikte, 1787-1800 Fransız Devrimi'nin, 1917-1921 Rus Devrimi'nin ve 1911-1949 Çin Devrimi'nin nedenlerini ve sonuçlarını en iyi şekilde açıklamak için karşılaştırmalı tarih yöntemini kullanır. En çok kabul gören devrim kuramlarında ortak olan açıklama tipleri ve varsayımlar üzerine eleştirel düşünceyle geliştirilen ve kitabın ilk bölümünde ana hatları belirtilen çözümleme ilkeleri, tarihsel olarak gerçekleştikleri haliyle devrimlerde neyin karakteristik (ve sorunsal) olduğu hakkındaki anlayışımızı yeniden yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Kitabın geri kalanında, uygulamada ortaya çıkacak yeni tür-

den açıklayıcı savlar için çağrıda bulunarak, Birinci Bölüm'ün programını yapmaya girişir. Birinci Kısım'da Fransa, Rusya ve Çin'deki devrimci krizlerin ve çatışmaların kökleri, sırasıyla Bourbon, Çarlık ve İmparatorluk Eski Rejimlerinin uluslararası konumları ve devlet ile sınıf yapıları çözümlenerek saptanmaktadır. Eski Rejim devletlerinin krize girme biçimleri ile devrimci ara dönemler [*interregnum*] sırasında köylü ayaklanmalarının ortaya çıkışı özellikle vurgulanmaktadır. Ardından, İkinci Kısım'da, devrimler, Napolyoncu Fransa, Stalinist Rusya ve (1950'lerden sonra) Çin'e özgü bir biçimde Çin Komünizmi örneklerinde ilk ortaya çıkışlarından görece istikrarlı ve Eski Rejimlere göre farklı biçimde yapılanmış Yeni Rejimlerin pekiştirilmesine dek izlenmektedir. Burada, devrimci liderliğin devlet inşa edici çabalarına ve devrimcileştirilmiş toplumlardaki yeni devlet örgütlerinin yapılarına ve etkinliklerine özel bir dikkat gösterilmiştir. Eski Rejim'den yenisine sürüklenişlerinde Fransız, Rus ve Çin devrimleri, tek ve kapsayıcı bir toplumsal-devrimci modelin üç karşılaştırılabilir örneği olarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, bu devrimlerin hem benzerlikleri hem de tekil özellikleri önceki kuram ve tarihsel tartışmalardan farklı bir biçimde aydınlatılmış ve açıklanmıştır.

Kitaplar yazarlarının deneyimlerinden çıkan benzersiz yollardan geçerek olgunlaşırlar ve bu kitap da bu kuralın dışında değildir. Bu kitaba ilişkin düşünceler, 1970'lerin başında Harvard Üniversitesi'nde lisans öğrencisi olarak geçirdiğim zamanda filizlendi. 1970'lerin başı (her ne kadar şimdilerde yankıları azalmış olsa da), ben de dahil birçok öğrencinin siyasal faaliyetleri için parlak bir dönemdi. Birleşik Devletler, Vietnam Devrimi'ne karşı vahşice savaşıyordu, aynı anda ülke içindeki toplumsal hareketler, ırksal adalet ve dış askeri müdahalelere hemen son verilmesi için çağrıda bulunarak ulusal siyasal sistemimizin iyilik ve

kötülük güçlerine meydan okuyordu. Bu süreç, kesinlikle devrimci dönüşümleri anlamak konusundaki ilgimi filizlendirdi. Ayrıca, demokratik sosyalist ideallere olan bağlılığım da yıllar boyunca olgunlaştı. Yine de *Devletler ve Toplumsal Devrimler*'in doğrudan doğruya günlük siyasal faaliyetlerden doğduğunu ima etmek yanlıştır. Nitekim öyle olmadı. Aslında kitabım kütüphanenin ve çalışmanın görece sessiz "fildişi kulesi"nde gelişti. Bir lisans öğrencisi olarak, makro-sosyolojik kuram ile karşılaştırmalı toplumsal ve siyasal tarih alanlarındaki çalışmaları izledim. Bu çalışma dizilerinin sınırlarında bulmacalar ortaya çıkıyordu. Birçok formüllendirme aşaması boyunca, şimdi burada cisimleşen savlara ve çözümlemelere beni sürükleyen şey, sorunlu konulara yanıtlar formüllendirme ve ardından da yanıtları en uç noktalara dek izleme girişimleridir.

Çalışmamı biçimlendiren deneyimlerimin başında, Güney Afrika olgusuyla entelektüel yüzleşmem gelir. O mutsuz ülkenin tarihi, Parsoncu yapısal-işlevselci toplumsal düzen ve değişim açıklamalarının resmen çürütülmesi ve kitle tatminsizliğinin kesinlikle baskıcı olan *apartheid* rejimine karşı bir devrime götüreceğine dair sıradan ve rahatlatıcı öngörülere karşı baş edilemez bir meydan okuma olarak beni etkiledi. Liberal adaletin, kaçınılmaz biçimde muzaffer olmadığı görülüyordu. Marksist sınıf çözümlemesi, Güney Afrika'da beyaz olmayanların konumunu anlamak ve sosyoekonomik değişimlerin uzun dönemli eğilimlerinin şifresini çözmek için, yapısal-işlevselcilikten ya da göreceli yoksunluk kuramından daha yararlı görünür. Fakat sınıf çözümlemesi terimleriyle kurallara sadık biçimde çalışırken, Güney Afrika devletinin yapısını ve Afrikalıların siyasal rolünü uygun biçimde açıklamak bir yana, onu kavramlaştırmak bile güçtür. Yine de bunlar, Güney Afrika'da neden bir toplumsal devrimin gerçekleşmediğini (ya da yakın zamanda muhtemelen ger-

çekleşmeyecek olmasını) açıklayan anahtarlar olarak görünmektedir.

Çalışmamı biçimlendiren bir başka deneyim, Çin Devrimi'nin tarihsel kökenlerini derinlemesine ve uzun süre araştırmaktı. Çalışma izlencemi yapılandırmak için, her üç harekete de tarihsel olarak bir uçtan diğerine değişen Çin toplumu bağlamından bakarak Taiping İsyanı'nın, Kuomintang Milliyetçi Hareketi'nin ve Çin Komünist Partisi'nin göreceli başarılarını ve hatalarını karşılaştırdım ve açıklamaya çalıştım. Geç İmparatorluk ve modern Çin'den derin biçimde etkilenerek, "geleneksel" ya da "feodal" gibi kabul gören toplum-bilimsel kategorileştirmelerin uygulanabilirliği konusunda (Çin'e ve belki de diğer tarım devletlerine) derin kuşkuya kapılarak bu araştırmayı sonuçlandırdım. Ayrıca, devrimlerin nedenlerinin, sadece sınıf ve devlet yapılarının karşılıklı özgül ilişkileri ile süreç içindeki iç ve dış gelişmelerin karmaşık etkileşimlerine bakılarak anlaşılabileceğine ikna oldum.

Öteki karşılaştırmalı devrim öğrencilerinin çoğu, deyim yerindeyse (Fransız Devrimi aracılığıyla Rus Devrimi'ni ya da Rus Devrimi aracılığıyla Çin Devrimi'ni yorumlayarak), Batı'dan Doğu'ya hareket ederken benim entelektüel yolculuğum küreyi çevreleyen öteki yoldan oldu. İlk olarak, Çin'i inceledikten sonra, Batı Avrupa'nın karşılaştırmalı siyasal gelişimi üzerine genel çalışma izlencesinin bir parçası olarak Fransa üzerine çalıştım. Her ne kadar Fransa'nın İngiltere'ye benzediği "varsayımını" anladıysam da, Fransa'nın mutlakçı Eski Rejimi birçok açıdan İmparatorluk Çin'ini andırıyordu. Fransız ve Çin devrimci süreçlerinin temel benzerliklerinin şifresini de çözdüm. Hem Fransız hem de Çin Devrimi, mutlak monarklara karşı toprak sahibi üst sınıfların ayaklanmasıyla başlar ve köylü ayaklanmalarını kapsayan bu devrimler daha merkezi ve daha bürokratik Yeni Rejimler ile sonuçlanır. Son olarak, Çin ve Fransa üzerine çalışırken kullandığım

aynı analitik terimlerle Rusya'nın Eski Rejimini ve devrimci Rusya'yı yorumlamaya başladım. Bu "proleter" devrimin, 1917'den sonraki (1921'den 1930'ların başına dek) kaderini anlamak için tarımsal yapılara ve devlet inşasına önem vermek yararlı bir yol gibi görünüyordu.

Yine de, sistematik devrimler araştırmasından yaptığım çıkarsamanın, değinilmeye değer bir başka tuhaflığı var. Bu alanda çalışan birçok sosyoloğun aksine, devrimleri kuram olarak açıklamayı hedefleyen toplumbilimsel yazını oldukça geniş bir biçimde okumadan *önce* gerçek devrimlerin tarihi hakkında çok şey öğrendim. Bu yazını gözden geçirdiğimde de, çok geçmeden düşkırıklığına uğradım. Devrimci süreçlerin kendisi, benim bildiğim tarihlere oldukça zayıf bir biçimde karşılık gelen biçimlerde tasarlanmıştı. Ayrıca da devrim deneyimine sahip olan ya da olmayan ülkelerin benzerliklerine ve farklılıklarına dair öğrendiklerim veri alındığında, sunulan nedensel açıklamalar ya ilgisiz ya da açıkça yanlış görünüyordu. Daha fazla ilerlemeden (en azından kendimi tatmin etmek için) temeldeki sorunun ne olduğunu düşündüm: Toplum-bilimsel kuramlar devrim hakkındaki açıklamalarını, liberal-demokratik ya da kapitalist toplumlarda siyasal protestonun ve değişimin nasıl meydana geldiği konusunda ideal olduğu varsayılan modellerden çıkarırlar. Böylece Marksist olmayan kuramlar, devrimleri, tipik toplumsal reform hareketlerinin radikal ve ideolojik olarak özgül, değişik biçimleri olarak tasarlamaya eğilimlidirler ve Marksistler de devrimleri burjuvazinin ya da proletaryanın öncülük ettiği sınıf eylemleri olarak görürler. Bu kuramların, çoğunlukla mutlak monarşist devletlere ve köylü tabanlı toplumsal düzenlere sahip tarım ülkelerindeki devrimlerin nedenleri ve başarıları hakkındaki kavrayışlarının büyük bir sınırlılık göstermesinde şaşılacak ne var dedim kendi kendime.

Bu kitapta en yüksek noktaya ulaşmaya yazgılı olası bir proje, var olan devrim kuramlarının uygunsuzluğuna dair eleştirimi aydınlatmak ve alternatif bir kuram yaklaşım ve açıklayıcı varsayımlar geliştirmek için Fransız, Rus ve Çin devrimleri arasındaki karşılaştırmaları ve bu örnekler ile diğer ülkeler arasındaki karşıtlıkları kullanmak yolunda bu entelektüel deneyimler karışımından ortaya çıktı. Bildiğim devrim kuramlarının savlarını ve kanıtlayıcı önermelerini reddetmekle yetinmeyip, üzerinde çalıştığım, farklı biçimlerde konumlanmış belli başlı devrimler boyunca etkili olduğunu duyumsadığım genel mantığı aydınlatmak zorundaydım. Karşılaştırmalı tarihsel çözümleme, bu konuda bana ilerlenecek ideal bir yol olarak göründü.

Karşılaştırmalı çözümlememe dahil etmek istediğim üç devrim, tarihçiler ve alanın uzmanlarınca geniş çapta araştırılmış olduğu için şanslıydım. Var olan geniş bir yazın, keşfedilmemiş ya da kullanılmamış birincil kanıtlara dayanarak yeni katkılar yapmayı uman uzmanlar için bir felaket olabilir. Fakat karşılaştırmalı sosyologlar için bu, ideal bir durumdur. Kaçınılmaz bir biçimde, ayrıntılarına girilmeden kavranan karşılaştırmalı tarihsel tasarılar kanıtlarını neredeyse tamamen "ikincil kaynaklar"dan çıkarır -bu ikincil kaynaklar, konuya ilişkin tarihsel ya da kültürel alan uzmanları tarafından kitap ya da dergi makalesi formunda şimdiye dek yayımlanmış araştırma monografileri ve sentezlerdir. Karşılaştırmalı tarihçilerin görevi -ve yapabilecekleri özgül bilimsel katkı- karşılaştırmalı çalışmada incelenen geniş zaman dilimlerinin ve çeşitli mekânların özgül görünümleri hakkında yeni veriler ortaya koymak değil, çeşitli tarihsel örnekler boyunca ortaya çıkan tüm nedensel düzenlilik savlarının önemini ve *prima facie* [ilk bakıştaki] geçerliliğini saptamaktır. Karşılaştırmacının, büyük oranda karşılaştırmalı çalışmaların üzerine kurulduğu zorunlu temeli oluşturan birincil araştırmaları yapma-

ya ne zamanı ne de uygun yeteneği vardır. Bunun yerine, karşılaştırmacı, karşılaştırmalı çözümlemenin mantığına ve kuram düşüncelere göre önemli görülen konularla uğraşan uzmanların yayınlarını aramaya ve sistematik bir biçimde incelemeye yoğunlaşmalıdır. Eğer (sık sık olduğu gibi) belirli bir tarihsel dönem ya da olay hakkında uzmanlarca tartışılan noktalar, karşılaştırmalı bakış açısından en fazla önem verilen noktalar değilse, o zaman karşılaştırmalı çözümlemeci uzmanların çalışmalarında sunulan kanıtları, onların esas tasarılarına biraz teğet geçerek uyarlamaktan kaçınmamalıdır. Ayrıca karşılaştırmacı, aynı konudaki bilgiyi bir örnekten diğerine araştırırken olabildiğince sistematik olmak zorundayken, ülkeden ülkeye giriştikleri araştırma ve polemiklerinde uzmanlar, çeşitli konuları vurgulama eğilimindedir. Açıkçası, karşılaştırmacının çalışmaları, ancak uzmanlarca geniş bir birincil yazının inşa edilmesinden *sonra* mümkün olabilir. Karşılaştırmacı, ancak o zaman geliştirmeye giriştiği karşılaştırmalı, açıklayıcı savların dikte ettirdiği şekilde araştırılması gereken ilgili her konu hakkında, az da olsa malzeme bulmayı umabilir.

Bu kitabın kaynakçasının da gösterdiği gibi Fransa, Rusya ve Çin hakkındaki zengin yazını kapsamlı bir biçimde ele almayı başardım. Söz konusu her yazın büyük bir derinliğe ve genişliğe sahip olup her biri, ilk başta (en kolay okuyabildiğim iki dil olan) İngilizce ve Fransızca olarak basılmış (ya da onlara çevrilmiş) birçok makale ve kitabı kapsamaktadır. Bir tarihsel yazında ya da diğerinde belirli konulara olan ilginin azlığına verilebilecek bir iki istisna dışında, üstesinden gelmek zorunda kaldığım sorunlar, temel bilgilere ulaşma zorluğundan kaynaklanmıyordu. Karşımdaki asıl sorun, tutarlı bir karşılaştırmalı tarihsel sav geliştirmek için devasa bir tarihsel yazını araştırmak ve uzmanların katkılarını değerlendirmek ve kullanmaktı. Bu sorunların üstesinden ne ölçüde gelebildiğimi

değerlendirmek (tarihçiler ve alan uzmanları da dahil) okuyuculara kalmıştır. Bu kitap, hem o ya da bu devrimle ilgilenen insanlar arasında hem de genel olarak modern devrimleri (onların geçmişteki nedenlerini ve başarılarını, gelecekteki olasılıklarını) anlamakla ilgilenen insanlar arasında tartışmaları harekete geçirmede ve daha ileri araştırmalara ilham vermede küçük bir ölçüt olarak iş görürse memnun olacağım. Karşılaştırmalı tarih, kuram ile tarihin birbirini etkilemesinden doğar ve sırası geldiğinde her ikisinin de zenginleştirilmesine katkıda bulunmalıdır.

Son birkaç yılda bu kitabın savı üzerinde tekrar tekrar çalışmak, tek başına dev bir yap-boz ile bitmek bilmeyen bir mücadele olarak göründü. Ne var ki, pek çok kişi destekleyip belirli parçaların nereye uyup nereye uymadığını göstererek, genel tasarımı daha iyi görmem için bana yardımcı oldu.

En başta Barrington Moore Jr.'dan aldığım bilimsel desteğe borçluyum. Michigan Eyalet Üniversitesi'nde öğrenciyken, onun *Social Origins of Dictatorship and Democracy* [Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökeni] adlı yapıtını okumam, bana karşılaştırmalı tarihin görkemli kapsamını tanıttı ve tarımsal yapıların ve çatışmaların modern siyasetin örüntüleri için önemli anahtarlar sunduğunu öğretti. Bunun yanı sıra, Harvard'da Moore'dan aldığım lisansüstü seminerleri (kendi yorumlarımı geliştirmeme bile izin veren) karşılaştırmalı çözümleme yapma yeteneğimin biçimlendiği potalar oldu. Moore özenli görevler verir ve eleştirilerini yaparak tepkisini gösterirdi. Ayrıca seminerlerdeki öğrenciler arası arkadaşlığı destekleyerek entelektüel ortamın canlılığını sağlardı. Gerçekten Moore'un seminerlerindeki öğrencilerden iki arkadaşım, Mounira Charrad ve John Mollenkopf, bana cesaret verip karşılaştırmalı devrimler üzerine bu tasarının her aşamasında tavsiyelerde bulundular.

Bir başka yaşamsal ve uzun süren etki, Ellen Kay Trimberger'den geldi. Onun, Japonya ve Türkiye'de "yukarıdan devrim" üzerine aynı türden çalışmasının 1970'te farkına vardım. O zamandan bu yana Fransa, Rusya ve Çin üzerine çözümlememi geliştirmede Kay'ın düşüncelerinin, yorumlarının ve dostluğunun olağanüstü katkıları oldu.

Birçok ilk kitapta olduğu gibi, bu da ilk başta doktora tezi olarak cisimleşti. Tasarının bu aşaması en acı vereniydi; çünkü çok kısa bir sürede yapılması gereken çok fazla iş üstlenmiştim. Yine de, geçmişe baktığımda, buna değdiğini görüyorum; çünkü mükemmel olmayan "büyük" bir tez, iyi işlenmiş küçük çaplı bir teze göre, bir kitabın yayımlanabilir sonul gelişimi bakımından daha fazla potansiyel sunar. Neredeyse imkânsız görünen bir işi üstlenmekte beni cesaretlendiren, aynı zamanda tezin taslağı üzerine ayrıntılı ve kışkırtıcı yorumlar yapan Daniel Bell'e teşekkür borçluyum. Tez, dikkatli geri beslemeler sağlayan ve çabuk bitirmem için sürekli baskı uygulayan çabasıyla takdire değer George Caspar Homans tarafından jüriye resmi olarak önerildi. Tez jürimin diğer üyesi Seymour Martin Lipset, başından sonuna dek akıllıca tavsiyelerde bulundu ve tezin tamamlanması ilk tasarladığımdan daha uzun sürünce de bunu aleyhime kullanmayacak kadar anlayışlı davrandı. Doktoramın son yıllarındaki mali desteğini, burs sahiplerini araştırma konularını seçmede özgür bırakan Danforth Graduate Fellowship sağladı.

Tezi tamamladıktan sonra ise, Charles Tilly bana büyük cesaret verdi ve yapmam gereken düzeltmeler için tavsiyelerde bulundu. Harvard'daki meslektaşlarım ve öğrenciler, kitabın ilerlemesini kolaylaştırmak ve beni teşvik etmek için çeşitli yollardan bana yardımcı oldular. Gözden geçirmelerimizin bitişine yakın, pek çok başka kişi çalışmamın sonuçlanmasını hızlandırdı. Cambridge University Yayınları'nda Walter

Lippincott, Jr., tezin elyazmasının erken bir tarihte gözden geçirilmesini sağladı; bunlar, sadece yayımlama sözleşmesiyle değil, John Dunn ve Eric Wolf'un giriş üzerine oldukça yararlı tavsiyeleriyle sonuçlandı. Ayrıca Peter Evans, Birinci Bölüm'ün gözden geçirilmesine yardımcı olan tavsiyelerde bulundu. Mary Fulbrook Üçüncü Bölüm'ün gözden geçirilmesi için araştırma asistanlığı sağladı ve çalışmasının karşılığı Harvard Graduate Society'nin küçük bir bursu ile ödendi. Bu arada Junior Faculty Research Sosyoloji Bölümü'nün fonundan da yararlandım.

Birçok arkadaş, tüm kitabın taslağı üzerinden yazılı yorumlar yapmak için özveriyle zaman ayırdı. Bu gönüllü yardımcılar: Susan Eckstein, Harriet Freidmann, Walter Goldfrank, Peter Gourevitch, Richard Kraus, Joel Migdal ve Jonathan Zeitlin'dir. Ayrıca Perry Anderson, Reinhard Bendix, Victoria Bonnell, Samuel Eisenstadt, Terence Hopkins, Lynn Hunt, Barrington Moore, Jr., Victor Nee, Magali Sarfatti-Larson, Ann Swidler ve Immanuel Wallerstein konuya ilişkin yayımlanmış makalelerimle ilgili yorumlar yaptılar; bu yorumlar kitap üzerindeki son çalışmamı önemli ölçüde etkilemiştir. Belirtmeye gerek yok; yukarıda değinilen insanlar bu çalışmada iyi olan birçok şeyden sorumludur, hiçbiri onun kusurlarından, dolaylı da olsa sorumlu tutulamaz.

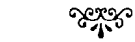
Sayın Nellie Miller, Louisa Amos ve Lynn McKay son taslağın temize çekilmesini olağanüstü hızlı ve doğru gerçekleştirdiler. Bayan Miller, hepsinden fazla teşekkürü hak etmektedir; çünkü gözden geçirmenin her aşamasında temize çekme işinin çoğunu bizzat yapmıştır. Gerçekten de onun mükemmeliyetçiliğine ve zekâsına güvenmekte şanslıydım.

Son olarak, elbette, bu kitabın adandığı eşim Bill Skocpol'un yardımlarını sevgiyle anıyorum. Birçok gözden geçirme boyunca metnin tüm bölümleri üzerine yaptığı yorumlar, tezin ilk halini temize çekmek ve

sonunda alıntıları denetlemek gibi küçük, tatsız pratik işlerdeki gönüllüğü ve tüm süreç boyunca benim duygusal iniş çıkışlarım karşısında gösterdiği sabır; tüm bu katkılar, *Devletler ve Toplumsal Devrimler*'in her bölümünde somutlaşmış bulunmaktadır. Bill deneysel fizikçidir, fakat onun gönülden desteği olmasaydı, bu karşılaştırmalı tarihsel sosyoloji çalışması tamamlanamazdı.

BİRİNCİ BÖLÜM

Devrimleri Açıklamak: Var Olan Kuramlara Alternatifler

Devrimler tarihin lokomotifleridir.
Karl Marx

"Yöntembilim" ve "kuram" üzerine farklı görüşler arasındaki anlaşmazlık kanıtlama sorunları ile yakın ve sürekli ilişki içinde sürüp gider... Bu sorunların niteliği, kullanılan yöntemleri ve kavramları ve onların nasıl kullanılacağını belirler ve sınırlandırır.
C. Wright Mills

Toplumsal devrimler, modern dünya tarihinde ender, fakat önemli olaylardır. 1790'ların Fransasından yirminci yüzyılın ortalarındaki Vietnam'a dek, bu devrimler devlet örgütlenmelerini, sınıf yapılarını ve egemen ideolojileri dönüştürdüler. Devrimler, güçleri ve özerklikleri devrim öncesi geçmişlerine önemli ölçüde üstün olan ulusları doğurur ve bu uluslar benzer durumdaki diğer ülkeleri geride bırakır. Devrimci Fransa, birdenbire Kıta Avrupasında fetihçi bir güç oldu; Rus Devrimi ise sanayileşmiş ve askeri bir süper güç doğurdu. Meksika Devrimi vatanına, sömürge sonrası ulusların en

çok sanayileşmişlerinden biri ve Latin Amerika'da askeri darbelere en az eğilimli ülke olması için gereken siyasal gücü verdi. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana sürüp giden devrimci süreç doruğuna ulaştığında, paramparça olmuş Çin'i birleştirdi ve dönüştürdü. Ayrıca yeni toplumsal devrimler sömürgelikten kurtulmayı ve Vietnam ve Küba gibi yenisömürge ülkelerin aşırı bağımlılık zincirlerini kırmalarını sağladı.

Toplumsal devrimler sadece ulusal önem taşımazlar. Bazı durumlarda, özellikle dönüşüm geçiren ülkelerin geniş ve jeopolitik olarak önemli, gerçek ya da olası Büyük Güçler oldukları yerlerde uluslararasında büyük etkiler yaratan çekici modellere ve ideallere de yol açarlar. Devrimci Fransa'nın yurtsever orduları Avrupa'nın büyük bir kısmına egemen oldu. Fetihlerden önce ve askeri yenilgiden uzun süre sonra bile, Fransa'nın devrimci idealleri olan "Eşitlik, Özgürlük ve Kardeşlik" toplumsal ve ulusal bağımsızlık arayanların imgelemini ateşledi: Sonuçları Cenova'dan Santo Domingo'ya, İrlanda'dan Latin Amerika'ya ve Hindistan'a ulaştı ve Babeuf'ten Marx ile Lenin'e ve yirminci yüzyılın sömürgecilik karşıtlarına dek daha sonraki devrim kuramcılarını etkiledi. Rus Devrimi kapitalist Batı'yı şaşkına çevirdi ve devrimci devlet iktidarının, iki kuşak içinde geri kalmış bir tarım ülkesini dünyanın ikinci sanayi ve askeri gücüne dönüştürebileceğini göstererek, uluslaşma süreci içindeki halkların tutkularını keskinleştirdi. Rus Devrimi yirminci yüzyılın ilk yarısı için ne ise, Çin Devrimi de ikinci yarısı için odur. Leninist bir partinin bir köylü çoğunluğuna ekonomik ve siyasal mücadelelerde önderlik edebileceğini göstererek, "... kendisini dünyanın yoksul ülkeleri için devrimci ve kalkınmacı model olarak ortaya koyan büyük bir güç yarattı".[1] "Yenan Tarzı" ve "Kentlere Karşı Kırsal

1 Franz Schurmann, *Ideology and Organization in Communist China*, 2. Baskı, University of California Press, Berkeley, 1968, s. xxxv. Ayrıca Çin ve Rusya konusundaki önceki cümle de Schurmann'dan alıntılanmıştır.

Alan", yeni idealler ve modeller sundu ve yirminci yüzyılın ortasındaki devrimci milliyetçilerin umutlarını tazeledi. Buna ek olarak, Elbaki Hermassi'nin de vurguladığı gibi, belli başlı devrimler sadece yurtdışında onları örnek almak isteyenleri etkilemekle kalmaz, ayrıca diğer ülkelerde devrimci ideallere karşı olan, fakat büyülenmiş ulusal gücün meydan okumalarına ve tehditlerine karşı durmak zorunda kalanları da etkiler. "Hem bir toplumun içinde hem de toplumlar arasında devrimci ya da devrim karşıtı dalgaları tetikleme potansiyeli taşıyan, kendi ülkelerinin sınırlarının ötesinde bir kanıtlama etkisini ortaya koymaları", der Hermassi, "devrimlerin dünya-tarihsel karakterinin anlamını oluşturur".[2]

Devrimler elbette modern çağda etkin örneklerin tek değiştirici gücü değildir. "Büyük Dönüşüm" kalıbı içinde (yani dünya çapındaki ticarileşme ve sanayileşme ile ulus-devletlerin yükselişi ve Avrupa devlet sisteminin tüm küreyi kaplayacak şekilde genişlemesi) her ülkede siyasal kargaşalar ve sosyoekonomik değişiklikler gerçekleşti. Fakat bu kalıp içinde, toplumsal devrimler, sadece ulusların ve dünyanın tarihindeki sıradışı önemlerinden dolayı değil, ayrıca onların farklı sosyoekonomik değişim örüntülerinden dolayı da özel ilgiyi hak ederler.

Toplumsal devrimler, bir toplumun devlet ve sınıf yapısının hızlı, temelden dönüşümüdür ve toplumsal devrimler tabandan gelen, sınıf temelli ayaklanmalar aracılığıyla başarılır ya da bir ölçüde onlarca taşınır. Toplumsal devrimler, diğer çatışma ve dönüşüm süreçlerinden, her şeyden önce toplumsal yapısal değişimin sınıf ayaklanmaları ile çakışması ve de siyasal olanın toplumsal dönüşümle çakışması olarak birlikte gerçekleşen iki çakışmayla ayrılırlar. İsyanlar ise, bunun tam tersine başarılı oldukları zaman bile bastı-

2 Elbaki Hermassi, "Toward a Comparative Study of Revolutions", *Comparative Studies in Society and History* 18:2. Nisan 1976, s. 214.

rılmış sınıfların ayaklanmasını içerebilirler, ancak yapısal değişimle sonuçlanmazlar.[3] Siyasal devrimler toplumsal yapıları değil, devlet yapılarını dönüştürebilirler; ayrıca sınıf çatışması aracılığıyla başarılmaları zorunluluğu yoktur.[4] Ayrıca, sanayileşme gibi süreçler, zorunlu olarak ani toplumsal kargaşalara ya da siyasal ve yapısal değişikliklere neden olmadan ya da bu değişikliklerden kaynaklanmaksızın toplumsal yapıları dönüştürebilir. Toplumsal devrimlere özgü olan, temel değişimlerin toplumsal yapıda ve siyasal yapıda karşılıklı olarak pekiştirici bir biçimde birlikte meydana gelmesidir. Ayrıca bu değişimler, sınıf mücadelelerinin anahtar rol oynadığı şiddetli toplumsal ve siyasal mücadeleler aracılığıyla meydana gelir.

Toplumsal devrimlerin böyle kavramsallaştırılması, devrimlerin diğer birçok tanımından önemli açılardan farklılık gösterir. İlki, az sayılabilecek tarihsel örneklerden *karmaşık* bir açıklama nesnesi saptar. Bunu, açıklayacağı örneklerin sayısını çoğaltmaktan çok, heterojen bir doğaya ve sonuca sahip birçok olayın paylaştığı sadece (şiddet ya da siyasal çatışma gibi) bir analitik özelliğin üzerinde yoğunlaşarak yapar.[5] Analitik aşırı basitleştirmenin bizi geçerli ve ek-

---

3 Bu durumun iyi örnekleri ortaçağ Avrupasını ve İmparatorluk Çin'ini tekrar tekrar sarsan köylü ayaklanmalarıdır. Çinli isyancılar bazen hanedanlıkları yıkmayı ve hatta onların yerini almayı başardı, fakat toplumsal-siyasal yapıyı köktenci bir biçimde dönüştürmedi. Daha fazla tartışma ve başvuru kaynakları için, Üçüncü Bölüme bakınız.

4 Benim anladığım biçimde bu örnek, İngiliz Devrimi (birlikte ele alındığında 1640-50 ve 1688-89 hareketi) siyasal devrimin mükemmel bir örneğidir. Burada, köktenci bir biçimde başarılan, egemen toprak sahibi sınıfın hiziplerinin mutlakçılığı benimseyebilecek monarklara karşı ayaklanma aracılığıyla parlamenter yönetimin kurulmasıdır. Bu olgu Üçüncü ve Beşinci Bölümlerde tartışılacaktır. Siyasal, fakat toplumsal olmayan devrimlere bir başka iyi örnek olan Japon Meiji Restorasyonu İkinci Bölümde ele alınacaktır.

5 Analitik basitleştirme stratejileri aracılığıyla devrimleri açıklama girişimlerine örnek olarak bu bölümün 18. ve 20. notlarında değinilen çeşitli çalışmalara bakınız. İleride iki önemli kuramcının, Ted Gurr ve Charles Tilly'nin düşünceleri hakkında daha çok şey söylenecektir. Her ikisi de, devrimleri, karşıt türden olsalar da, daha geniş analitik kategoriler içinde sınıflandırır.

siksiz devrim açıklamalarına götürmeyeceğine kesin olarak inanıyorum. Eğer amacımız 1787'den 1880'e dek Fransa'da olduğu gibi, geniş çaplı çatışmaları ve değişimleri açıklamaksa, bu tip devrimci olayların paylaştığı görünümleri yalıtan ayaklanma ya da darbe gibi açıklama konularıyla başlarsak ilerleyemeyiz. Devrimlere kendi karmaşıklıkları içinde bütünlükler olarak bakmalıyız.

İkincisi, bu tanımlama, birçok bilim insanının yaptığı gibi, "devrim" tanımının değişmesini koşullara bağlamaktansa, başarılı toplumsal ve siyasal dönüşümleri (devlet ve sınıf yapılarının *gerçek değişimini*) bir toplumsal devrim olarak adlandırılan şeye ilişkin açıklamanın bir parçası yapar.[6] Başarılı toplumsal devrimlerin, başarısız toplumsal devrimlerden ya da sınıf ilişkilerinin dönüşümü ile tamamlanmayan siyasal dönüşümlerden farklı makro-yapısal ve tarihsel bağlamlardan çıkarttıklarına temelde inanıyorum. Amacım, karşılaştırmalı tarihsel çözümlemede yaptığım (gerçek toplumsal devrimlerin, başarısız örneklerle ve toplumsal-devrimci olmayan dönüşümlerle karşılaştırıldığı) ta-

---

6 (Yapısal) değişimleri bağımlı olarak bırakan bilim insanlarına üç örnek: Arthur L. Stinchcombe, "Stratification among Organizations and the Sociology of Revolution", *Handbook of Organizations*, der. James G. March, Rand McNally, Chicago, 1965, s. 169-80; Charles Tilly, *From Mobilization to Revolution*, Addison Wesley, Reading, Mass., 1978, bölüm: 7 ve D. E. H. Russell, *Rebellion, Revolution, and Armed Force*, Academic Press, New York, 1974, 4. bölüm. Değişimleri bağımlı olarak bırakmak isteyenler, gerçek değişimlerle sonuçlansın sonuçlanmasın tüm olayların incelenmesinden sonra başarılı değişimlere götüren olaylar alt kümesini açıklamak için *ek* nedenlerin sorgulanabileceği göz önünde bulundurulduğunda, böyle yapmakla hiçbir şeyin kaybolmayacağını ileri sürerler. Fakat bu tür bir savı kabul etmek için başarılı toplumsal devrimci dönüşümlerin hiçbir ayırt edici, uzun dönemli, yapısal nedenlerinin ya da ön koşulunun olmadığını varsayma eğilimlinde olmak gerekir. Toplumsal devrimlerin basit siyasal devrimler ya da askeri başarılar veya iktidarın ele geçirilmesinden sonra değişimleri uygulamak için ideolojik liderlerin belirleyiciliği gibi ek, kısa dönemli bileşenlere sahip kitlesel ayaklanmalar olduğunu varsaymak gerekir. Bu kitabın temel savı karşıt bir varsayıma dayanır, toplumsal devrimlerin uzun dönemli nedenleri vardır ve Eski Rejimlerin içlerinde taşıdıkları yapısal karşıtlıklardan ve potansiyellerden beslenir.

mamen bu soruya odaklanmak olduğundan, toplumsal devrim anlayışım temel bir tanımlayıcı özellik olarak başarılı değişimlere ağırlık verir.

O halde, toplumsal devrimler nasıl açıklanmalı? Onların nedenlerini ve sonuçlarını verimli bir tarzda çözümlemek için nereye yönelmeliyiz? Bana göre, devrimlere ilişkin var olan toplum-bilimsel kuramlar uygun değildir.[7] Sonuç olarak, bu bölümün esas amacı, var olan yaklaşımların tümünde (ya da çoğunda) paylaşılan alternatifleri temsil eden çözümleme yöntemlerini ve ilkelerini tanıtmak ve savunmaktır. Halen yaygın kuramlarda kullanılan açıklama tarzlarına karşı, toplumsal devrimlerin, uluslararası bağlamlara ve Eski Rejimin devlet örgütünün yıkılmasını ve yeninin, devrimci devlet örgütlerinin inşa edilmesini etkileyen yurtiçindeki ve dışındaki gelişmelere adanmış özel bir dikkatle, yapısal bir bakış açısından çözümlenmesi gerektiğini öne süreceğim. Bundan başka, karşılaştırmalı tarihsel çözümlemenin, aynı anda kökleri tarihte yatan ve özgül örneklerin ötesinde genelleştirilebilme niteliği taşıyan devrimleri açıklamak için en uygun yol olduğunu savunacağım.

Bu kuram ve metodolojik alternatiflerin ilerideki sunumunu kolaylaştırmak için, her birinin önemli özellik-

---

7 Burada devrimler üzerine bütün toplumbilimsel yazını gözden geçirmek için bir bahane yaratmayacağım. Bu yazını inceleyen iki kitap: A. S. Cohan, *Theories of Revolution: An Introduction*, Halsted Press, New York, 1975; ve Mark N. Hagopian, *The Phenomenon of Revolution*, Dodd, Mead, New York, 1974. Başarılı eleştirilerin bulunabileceği metinler: Isaac Kramnick, "Reflections on Revolution: Definition and Explanation in Recent Scholarship", *History and Theory* 11:1, 1972, s. 26-63; Michael Freeman, "Review Article: Theories of Revolution", *British Journal of Political Science* 2:3, Temmuz 1972, s. 339-59; Barbara Salen, *Revolutions and Revolutionaries: Four Theories*, Elsevier, New York, 1976; Lawrence Stone, "Theories of Revolution", *World Politics* 18:2, Ocak 1966, s. 159-76; Perez Zagorin, "Theories of Revolution in Contemporary Historiography", *Political Science Quarterly* 88:1, Mart 1973, s. 23-52; ve Theda Skocpol", Explaining Revolutions: In Quest of a Social-Structural Approach", *The Uses of Controversy in Sociology*, der. Lewis A. Coser ve Otto N. Larsen, Free Press, New York, 1976, s. 155-75.

lerini, örnek bir yazarın eserinde cisimleşmiş olarak kısaca ele alarak toplumbilimsel devrim kuramlarının belli başlı türlerini saptamak yararlı olacak. Böyle özetleyeceğim kuram türlerinin tümü, uygun bir biçimde "genel" devrim kuramları olarak adlandırılır. Bu da, onların daha çok, belirli tarihsel kertelere uygulanabilir olmayı amaçlayan, kabaca formüllendirilmiş kavram şemalar ve varsayımlar olduklarını gösterir. Bu kitabın kendisi, genel kuramlarla tamamen aynı türden bilimsel bir gayreti temsil etmemektedir. Bunun yerine, diğer tarihsel olarak temellendirilmiş, karşılaştırmalı devrim çalışmaları -Barrington Moore, Jr.'ın *Social Origins of Dictatorship and Democracy* [Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri], Eric Wolf'un *Peasant Wars of the Twentieth Century* [Yirminci Yüzyılın Köylü Savaşları], John Dunn'un *Modern Revolutions* [Modern Devrimler][8]- gibi bu kitap da temelde bir dizi olguyu derinlemesine çözümlemektedir. Yine de, diğer kardeş çalışmalarda olduğu gibi (belki de son ikisinden daha azimli bir biçimde) bu kitap da, sadece örnekleri tek tek anlatmakla değil, fakat tartışılan devrimler dizisinin tümünde etkin olan genelleştirilebilir mantığı anlamak ve açıklamakla ilgileniyor. Açıkçası, genel devrim kuramlarında bulunan kavramlar ve varsayım türleri, karşılaştırmalı tarihçinin açıklayıcı göreviyle potansiyel olarak ilişkilidir; gerçekten herhangi bir karşılaştırmalı çalışma, Marx'tan daha çağdaş yazarlara dek, devrimin toplumbilimsel kuramlarınca ortaya konan düşüncelere ya dikkati çeker ya da onlara karşı çıkar. Bu nedenle, genel kuramları kısaca özetleyen bu kitap, her ne kadar var olan karşı-

8 Barrington Moore, Jr., *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, Beacon Press, Boston, 1966 (Türkçesi, *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003); Eric Wolf, *Peasant Wars of the Twentieth Century*, Harper & Row, New York, 1969 (Türkçesi, *Köylüler*, (İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000); ve John Dunn, *Modern Revolutions: An Introduction to the Analysis of a Political Phenomenon*, Cambridge University Press, Cambridge, 1972.

laştırmalı-tarihsel devrim değerlendirmelerinin ortaya koyduğu zengin önermeleri incelememize izin vermiyorsa da, sonraki yorumlarda ilgili temel kuram konuların saptanması için ekonomik bir yolu sağlar.

Önemli toplumbilimsel devrim kuramlarını tek tek ele alacağım belli başlı dört grupta toplanmış olarak düşünmenin yararlı olacağını öne sürüyorum. Bu gruplandırmanın belirgin bir biçimde en uygun olanı Marksizm'dir; ve anahtar kavramlar en iyi biçimde Karl Marx'ın çalışmalarında sunulur. Bu değişim tarzının en etkin savunucusu olarak Marksistler, toplumsal devrimleri sürekli anlamaya çalışan toplumsal çözümlemeciler olageldiler. Kuşkusuz, Marx'ın ölümünden bu yana, yaşanan çalkantılı yüzyılda Marksist entelektüel ve siyasal geleneklerde birçok farklı eğilim gelişti: Bunlar sonul Marksist devrim kuramcıları, *Historical Materialism* [Tarihsel Materyalizm][9] adlı yapıtın yazarı Nikolay Bukharin gibi teknolojik belirlenimcilerden, Lenin ve Mao[10] gibi siyasal stratejistlere, Georg Lukács, Antonio Gramsci gibi Batılı Marksistlere ve Louis Althusser[11] gibi çağdaş "yapısalcı"lara dek uzanır. Bununla beraber, Marx'ın, sonraki tüm Mark-

---

9 Nikolai Bukharin, *Historical Materialism: A System of Sociology*, Rusça 3. baskısından çeviri, 1921, University of Michigan Press, 1969, özellikle 7. bölüm.

10 Bakınız: Roben C. Tucker, der., *The Lenin Anthology*, Nonon, New York, 1975, özellikle 1.-3. bölümler; ve Stuan R. Schram, der., *The Political Thought of Mao Tse-tung*, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş baskı, Praeger, New York, 1969, özellikle 2.-6. bölümler. Lenin'in ve Mao'nun devrim kuramlarının hoş bir sergilenişi Cohan, *Theories of Revolution*, 5. Bölüm'de bulunabilir.

11 Özellikle bakınız: Georg Lukács, *History and Class Consciousness*, çev. Rodney Livingstone, The MIT Press, Cambridge, 1971; Antonio Gramsci, *Selections from the Prison Notebooks*, der. ve çev: Quintin Hoare ve Geoffrey Nowell Smith, International Publishers, New York, 1971; ve Louis Althusser, "Contradiction and Overdetermination", s. 87-128 *For Marx*, der. Althusser, çev. Ben Brewster, Vintage Books, New York, 1970. "Batı Marksizmi"nin çeşitli dallarının tarihsel gelişiminin incelenmesi için, Perry Anderson, *Considerations on Western Marxism*, New Left Books, Londra, 1976.

sistlere temel olan, devrimlere ilişkin esas yaklaşımı, çeşitli biçimlerde yorumlanmışsa da, sorgulanmadan kalmıştır.

Marx'ın kuramının temel unsurları, tüm unsurların geniş bir biçimde değerlendirmeye ve yorumlamaya açık olduğu gerçeğini herhangi bir biçimde reddetmeden açıkça teşhis edilebilir. Marx, devrimleri yalıtılmış şiddet ya da çatışma olayları olarak değil, tarihsel olarak gelişen ve esas olarak çatışmalarla yönetilen toplumlarda nesnel yapısal çelişkilerden gelişen sınıf temelli hareketler olarak anlamıştır. Marx'a göre, herhangi bir toplumun anahtarı, onun üretim tarzı ya da sosyoekonomik üretim güçleri (teknoloji ve işbölümü) ile mülk sahipliği ve artılara elkoymanın yol açtığı sınıf ilişkilerinin özgül bir bileşimidir. Üretim ilişkileri özellikle yaşamsal önem taşır:

> Toplumsal yapının bütününün en içteki sırrını, gizlenmiş temelini ve bununla birlikte egemenlik ve tâbiyet ilişkisinin (daima emek yöntemlerindeki ve bu nedenle onun toplumsal üretkenliğindeki gelişmelerin belirli bir aşamasına doğal olarak denk düşen bir ilişkinin) siyasal biçimini, kısaca, devletin buna denk düşen özgül biçimini açığa vuran, her zaman doğrudan üreticiler ile üretim koşullarının sahipleri arasındaki doğrudan ilişkidir.[12]

Marx'ın en genel kuram formülleştirmesine göre, toplumdaki devrimci çelişkinin temel kaynağı, üretim tarzı içinde toplumsal güçler ile toplumsal üretim ilişkileri arasında bir uyumsuzluğun belirmesidir.

> Gelişimlerinin belirli bir aşamasında maddi üretim güçleri, bir zamanlar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkileri ile ya da bunun hukuki ifadesinden başka bir

12 Karl Marx, *Capital*, International Publishers, New York, 1967, c. 3, *The Process of Capitalist Production as a Whole*, der. Frederick Engels, s. 791.

> şey olmayan mülkiyet ilişkileri ile çatışmaya girerler. Bu ilişkiler, üretim güçlerinin gelişme biçimleri olmaktan çıkıp, onların ayakbağı haline gelirler. O zaman toplumsal devrim dönemi başlar.[13]

Bu uyumsuzluk kendisini sınıf çatışmalarını yoğunlaştırarak dile getirir. Var olanın sınırları içinden yeni oluşan bir üretim tarzının doğuşu (feodalizm içinden kapitalizmin; kapitalizm içinden sosyalizmin doğuşu) ön-devrimci sınıfın birliğinin ve bilincinin var olan egemen sınıfla süregiden mücadeleler aracılığıyla gelişmesi için dinamik bir temel yaratır. Avrupa burjuva devrimlerine götüren, "burjuvazinin üzerine kendisini inşa ettiği üretim ve değişim araçları, bu şekilde feodal toplumun içinden doğdu".[14]

> Burjuvazinin gösterdiği her gelişmeye, bu sınıfın buna denk düşen bir siyasal ilerlemesi eşlik etti. Feodal soyluluğun egemenliği altında ezilen bir sınıf, ortaçağ komününde silahlı ve kendi kendini yöneten bir topluluk olan; şurada bağımsız kentsel cumhuriyet (İtalya ve Almanya'da olduğu gibi), daha sonraları asıl manifaktür döneminde, soyluluğa karşı bir denge unsuru olarak ya yarıfeodallere ya da mutlak monarşiye hizmet eden ve aslında, genel olarak büyük monarşilerin temel taşı olan burjuvazi, en sonunda, modern sanayinin ve dünya pazarının kurulmasından bu yana, modern temsili devlette siyasal egemenliği tamamıyla ele geçirdi.[15]

Benzer biçimde, kapitalizmin kuruluşuyla birlikte,

---

13 Alıntı: Marx'ın *Preface to A Contribution to the Critique of Political Economy*, yeni baskısı içinde Lewis S. Feuer, *Marx and Engels: Basic Writings on Politics and Philosophy*, Doubleday [Anchor Books], New York, 1959, s. 43-4.

14 Alıntı: *The Communist Manifesto*, yeni baskısı içinde Karl Marx, Frederick Engels, *Selected Works*, International Publishers, New York, 1968, s. 40.

15 *Age*, s. 37.

> Sanayinin, burjuvazinin elde olmayarak teşvik ettiği ilerleyişi, emekçileri rekabetten ileri gelen yalıtılmışlıklarının yerine, birliktelikten ileri gelen devrimci dayanışmalarını koyar.[16]
>
> Proletarya çeşitli gelişme aşamalarından geçer. Doğmasıyla birlikte, burjuvaziye karşı savaşımı da başlar. Savaşım ilk başta tek tek işçiler tarafından, sonra bir fabrikadaki işçiler tarafından, sonra da bir işkolunun bir yöredeki işçileri tarafından...
>
> Zaman zaman işçiler galip gelirler, ama ancak bir süre için. Savaşımlarının gerçek meyveleri o andaki sonuçlarda değil, işçilerin durmadan genişleyen birliğinde yatar. Modern sanayi tarafından yaratılan gelişmiş iletişim araçları bu birliğe yardımcı olur ve bu, ayrı ayrı yerlerdeki işçileri birbirleriyle ilişki içine sokar. Tümü aynı nitelikteki sayısız yerel savaşımları, sınıflar arasındaki tek bir ulusal savaşım halinde merkezileştirmek için gerekli olan da işte bu ilişkidir...
>
> [Sonuç], bu savaş açık bir devrim olarak patlak verdiği ve burjuvazinin zor yoluyla devrilmesinin, proletaryanın egemenliğinin temellerini attığı noktaya dek, var olan toplum içinde şiddetle devam edecek, az ya da çok gizlenmiş bir iç savaştır.[17]

Devrimlerin kendisi, sınıf bilincine sahip yükselen devrimci sınıfın (yani burjuva devrimlerinde burjuvazinin ve sosyalist devrimlerde proletaryanın) önderlik ettiği sınıf eylemiyle başarılır. Devrimci sınıf, köylüler gibi diğer sınıf müttefiklerince desteklenebilir; fakat bu müttefikler, ulusal ölçekte ne sınıf bilincine sahiptir ne de siyasal olarak örgütlenmişlerdir. Bir devrim bir kez başarılı olduğunda, devrimden önceki üretim tarzından ve sınıf egemenliği biçiminden yeni toplumsal üretim ilişkilerine, yeni siyasal ve ideolojik biçimlere dönüşümü belirler ve genel olarak, daha yeni zafer kazanmış devrimci sınıfın hegemonyası toplumun daha ileriye

16 *Age*, s. 46.
17 *Age*, s. 42-3, 45.

doğru gelişmesine uygun koşulları yaratır. Kısaca, Marx devrimlerin sınıflara bölünmüş üretim tarzlarından çıktığını, sınıf çatışması aracılığıyla bir üretim tarzının diğerine dönüştüğünü düşünür.

Devrim kuramlarının diğer üç grubu (tümü Marx'tan olduğu kadar Tocqueville, Durkheim ve Weber de dahil olmak üzere klasik toplum kuramcılarından belirli temaları alsalar da), daha yakın tarihlerde temel biçimlerini Marksizm'den almıştır. Gerçekten, son yirmi yıl boyunca Amerikan toplum biliminde hızla birbirini izleyen birçok devrim kuramı ortaya çıktı. Bu yeni gelişme, her şeyden önce toplumsal istikrarsızlık ve siyasal şiddetin köklerini anlamakla ilgileniyordu; sık sık bildirilen amacı, yurtiçinde ve dışındaki koşulları iyileştirmek ya da onları engellemek için kurumsal otoriteye yardım etmekti. Söz konusu amaçlar hangisi olursa olsun, devrimleri ya oldukları gibi açıklama ya da devrimleri (açıklama iddiasında oldukları) daha geniş olgu kategorileri içinde sınıflandırma iddiasıyla ayrıntılı kuramlar geliştirildi. Bu yakın tarihli kuramlar belli başlı üç yaklaşım içinde tanımlanabilir: Devrimlerin, insanların siyasal şiddet ya da muhalefet hareketlerinde yer almalarının psikolojik motivasyonu açısından açıklanmaya çalışıldığı *toplam-psikolojik* kuramlar;[18] toplumsal

---

18 Devrimlerin insanların bilinçlerinden kaynaklandığına inanan bu kuramcılar, motivasyon dinamiklerine ilişkin çeşitli psikolojik kuramlara dayanmaktadır. Bazıları savlarını bilişsel kuramların üzerinde temellendirmektedir, örneğin James Geschwender, "Explorations in the Theory of Social Movements and Revolution", *Social Forces* 42:2, 1968, s. 127-35; Harry Eckstein, "On the Etiology of Internal Wars", *History and Theory* 4:2, 1965, s. 133-63; ve David C. Schwanz, "A Theory of Revolutionary Behavior", içinde *When Men Revolt and Why*, James C. Davies, der., Free Press, New York, 1971 s. 109-32. Lakin, toplam-psikolojik kuramın önde gelen ve tamamen gelişmiş bir çeşitlemesi şiddet davranışının korku-saldırganlık kuramları üzerine temellenir. Önemli kuramcılar ve çalışmalar: James C. Davies",Toward a Theory of Revolution", *American Sociological Review* 27, 1962, s. 5-18; ve "The J-Curve of Rising and Declining Satisfactions as the Cause of Some Great Revolutions and a Contained Rebellion", *Violence in America*, der. Hugh Davis Graham ve Ted Roben Gurr, Signet Books, New York, 1969, s. 671-709; Ivo K. ve Rosalind L.

sistemlerdeki acımasız eşitsizliğe ideolojik hareketlerin sert tepkisi olarak devrimlerin açıklanmaya girişildiği *sistemler/değerler uzlaşım* kuramları;[19] hükümetler ve çeşitli örgütlü gruplar arasındaki iktidar çatışmasının, kolektif şiddetin ve devrimlerin açıklanmasında dikkate alınması gerektiğini öne süren *siyasal çatışma* kuramları.[20] Bu üç yaklaşımdan her birinde önemli ve yaklaşımı temsil edici kuram çalışmalar üretildi: Bunlar toplam-psikolojik kuramlar içinde Ted Gurr'un *Why Men Rebel?* [İnsanlar Neden İsyan Eder?]; sistemler/değer uzlaşım içinde Chalmers Johnson'ın *Revolutionary Change* [Devrimci Değişim] ve siyasal çatışma yaklaşımından Charles Tilly'nin *From Mobilization to Revolution'ı* [Seferberlikten Devrime] adlı yapıtlarıdır.

Feierabend, "Systemic Conditions of Political Aggression: An Application of Frustration-Aggression Theory", *Anger, Violence and Politics*, der. Ivo K., Rosalind L. Feierabend ve Ted Roben Gurr, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1972, s. 136-83; Betty A. Nesvold ile birlikte, "Social Change and Political Violence: Cross-National Panems", *Violence in America*, der. Davis ve Gun, s. 60-68; Ted Roben Gurr, "A Causal Model of Civil Strife: A Comparative Analysis Using New Indices", *American Political Science Review* 62, Aralık 1968, s. 1104-24 ve "Psychological Factors in Civil Violence", *World Politics* 20, Ocak 1968, s. 245-78.

19 Bu çatının altına (32. notta değinilen Chalmers Johnson'ın kitabına ek olarak) Talcon Parsons, "The Processes of Change of Social Systems", *The Social System*, Free Press, New York, 1951, bölüm: 9; Anthony F. C. Wallace, "Revitalization Movements", *American Anthropologist* 58, Mart 1956, s. 264-81; Neil J. Smelser, *Theory of Collective Behavior*, Free Press, New York, 1963 ve Edward A. Tiryakian, "A Model of Societal Change and Its Lead Indicators", *The Study of Total Societies* der. Samuel Z. Klausner, Doubleday [Anchor Books], New York, 1967, s. 69-97, kaynaklarını dahil etmek istiyorum.

20 Siyasal çatışma kuramcılarının çalışmaları, Anthony Oberschall, *Social Conflict and Social Movements*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1973, ve "Rising Expectations and Political Turmoil", *Journal of Development Studies* 6:1, Ekim 1969, s. 5-22; William H. Overholt, "Revolution", *The Sociology of Political Organization*, The Hudson Institute, Croton-on-Hudson, N.Y., 1972; D. E. H. Russell, *Rebellion, Revolution and Armed Force*, Academic Press, New York, 1974; Charles Tilly, "Does Modernization Breed Revolution?" Compaative Politics 5:3, April 1973, s. 425-47 ve "Revolutions and Collective Violence", *Handbook of Political Science der.* Fred I. Greenstein and Nelson W. Polsby, Addison-Wesley, Reading, Mass., 1975, c. 3, *Macropolitical Theory*, s. 483-556.

Why Men Rebel?'de[21] Ted Gurr, "siyasal şiddet"in büyüklüğüne ve biçimlerine ilişkin psikolojiyi temel alan bir genel kuram geliştirmeyi amaçlar. Yapıtta siyasal şiddet şöyle tanımlanır:

> bir siyasal toplulukta, siyasal rejime, onun aktörlerine (bir makamı işgal edenler kadar rekabet eden siyasal gruplara) ve onun siyasetlerine karşı gerçekleştirilen tüm kolektif saldırılar. Kavram, bir dizi olayı, gerçek şiddet kullanımının ya da şiddet kullanma tehdidinin ortak özelliğini temsil eder... Kavram devrimi kapsar... Ayrıca gerilla savaşlarını, *coups d'état* girişimlerini [hükümet darbelerini], ayaklanmaları ve isyanları kapsar.[22]

Gurr'un kuramı karmaşık ve ilginç ayrıntılarla doludur, ama özünde oldukça basittir: Siyasal şiddet, toplumdaki birçok insan sinirlenince, özellikle de var olan kültürel ve pratik koşullar siyasal hedeflere karşı saldırganlığı teşvik ediyorsa ortaya çıkar. Hak ettiklerini algıladıkları değer verilen nesneler ve olanaklar ile gerçekte elde ettikleri arasında bir uçurum meydana geldiğinde ("göreceli" olarak bilinen durum) insanlar sinirlenirler. Gurr, siyasal şiddetin belli başlı biçimlerini açıklamak için özel modeller sunar. Belli başlı biçimler olarak "kargaşa", "komplo" ve "dahili [internal] savaş" durumlarını birbirinden ayırır. Devrimler, geniş çaplı terörizm, gerilla savaşları ve iç savaşlarla birlikte dahili savaş kategorisine katılmıştır. Dahili savaşları diğer biçimlerden farklı kılan, kargaşadan daha örgütlü ve komplodan daha geniş kitle tabanına sahip olmasıdır. Mantıksal olarak bu nedenle devrimler, temelde yaygın, hareketli ve çok yüzlü bir toplumda hem kitlelerin hem de seçkinlerin isteklerine ters düşen

---

21 Ted Robert Gurr, *Why Men Rebel*, Princeton University Press, Princeron, N.J., 1970.

22 *Age*, s. 3-4.

göreceli yoksunluğun meydana gelmesiyle açıklanır.[23] Eğer olası liderler ve onların izleyicileri benzer biçimde şiddetli bir düşkırıklığına uğrarlarsa, siyasal şiddete genel katılım ve şiddete yönelik örgütlenme olasılığı doğar ve ortada dahili savaşın temel şartları vardır.

Charles Tilly'nin *From Mobilization to Revolution* adlı yapıtı, [Seferberlikten Devrime][24], deyim yerindeyse, Ted Gurr'unki gibi siyasal şiddetin düşkırıklığı-saldırganlık açıklamasına karşı polemik içinde doğan bir siyasal-çatışma yaklaşımının en yüksek kuram ifadesini temsil eder. Temel karşı önermeleri ikna edici ve açıklayıcıdır. Siyasal çatışma kuramcıları, insan toplulukları ne kadar tatmin edilmemiş olurlarsa olsunlar, en azından bazı kaynaklara ulaşan asgari düzeyde örgütlenmiş grupların bir parçası olmadıkça (şiddet dahil) siyasal eyleme katılamayacaklarını öne sürerler. Bu durumda bile, hükümetler ve rakip gruplar kolektif eyleme katılma iradesini, bedelini taşınamayacak kadar ağır kılarak başarıyla bastırabilirler. Buna ek olarak siyasal çatışma kuramcıları, Tilly'nin ortaya koyduğu gibi, şu görüştedirler:

> devrimler ve kolektif şiddet yaygın gerginlik ve tatminsizliği halkın içinde ifade edecek yerde halkın merkezi siyasal süreçlerinin doğrudan dışına çıkma eğilimi taşır... çeşitli hareketli grupların var olan hükümete karşı belirli talepleri ve karşı talepleri bu grupların genel tatmininden ya da tatminsizliğinden daha önemlidir ve iktidar yapısı içinde kurumlaşmış konumlara yönelik talepler yaşamsal önem taşır.[25]

Gerçekten, Tilly şiddetin kendisini araştırma konusu haline getirmek istemez; çünkü gerçekte kolektif şid-

---

23 *Age*, özellikle, s. 334-47.

24 Charles Tilly, *From Mobilization to Revolution*, Addison-Wesley, Reading, Mass., 1978.

25 Tilly, "Does Modernization Breed Revolution?", s. 436

det olaylarının, grupların iktidar ve çatışan hedefler için yaptıkları rekabetin normal süreçlerinin ürünü olduğunu öne sürer. Bunun yerine, çözümlemesinin hedefi, "ortak çıkarları gerçekleştirmek için insanların birlikte hareket etmesi" olarak tanımlanan "kolektif eylem"dir.[26] Tilly kolektif eylemi iki genel modelin yardımıyla çözümler: "yönetim biçimi modeli" ve "harekete geçme modeli".[27] Yönetim biçimi modelinin belli başlı unsurları (bir halkın içinde baskı araçlarını denetleyen örgütler olarak) hükümetler, (hükümet kaynaklarına rutin yollardan ve az maliyetle ulaşan yarışmacılar) tüm üyeler ve (tüm diğer yarışmacılar olarak) meydan okuyanlar da dahil iktidar için yarışan gruplardır. Harekete geçme modeli verili yarışmacının katıldığı kolektif eylem örüntülerini açıklamak için tasarlanmış değişkenleri içerir. Bu değişkenler grup çıkarlarına, örgütlenme derecelerine, kolektif denetim altındaki kaynakların miktarına ve verili yarışmacıların hükümetler ve diğer yarışan gruplarla ilişkilerinde karşılaştıkları olanaklara ve tehditlere gönderme yapar.

Tilly'ye göre devrim, yarışmacıların hem halkın üzerinde sonul siyasal egemenlik için savaştıkları hem de en azından var olan iktidar sahiplerini bir dereceye kadar yerinden etmeyi başardıkları özel bir kolektif eylem durumudur.[28] Bu kavramlaştırmayı ele aldığımızda devrimci durumun "çoğul egemenliği"nin nedenleri şunları içerir: Birinci neden, kaynakları toplumdaki bazı gruplardan diğerlerine (özellikle kazananlar önceden yönetim biçiminden dışlananlarsa onlara) aktaran uzun dönemli toplumsal eğilimler olmalıdır; ikincisi, egemenliği ele geçirmek için devrimci yarışmacıların meydana çıkabilmesini ve halkın

26 Tilly, *From Mobilization to Revolution*, s. 7.
27 *Age*, 3. Bölüm.
28 Bakınız *Age*, 7. Bölüm.

geniş unsurlarının onların taleplerini destekleyebilmesini sağlayan devrimci ideolojilerin çoğalması ve genel tatminsizliğin artması gibi, orta dönemli olayların incelenmesi önemlidir. Son olarak:

> Devrimci uğrak, [bir] halkın daha önceden boyun eğen üyelerinin... kendilerini hükümetin ve hükümetin üzerinde denetim iddia eden alternatif bir yapının kesinlikle uyuşmaz talepleriyle karşı karşıya bulduklarında (ve alternatif yapıya itaat ettiklerinde) gerçekleşir. Daha önceden itaat ettikleri hükümetin yasaklamalarına rağmen, ona [alternatif yapıya-*çn*] vergi verir, ordularına adam sağlar, memurlarını besler, simgelerine saygı gösterir, onun hizmetlerine zaman ayırır ya da diğer kaynakları onlara verirler. Çoğul egemenlik başlamıştır.[29]

Sırası geldiğinde, başarılı devrimler sadece çoğul egemenliğin meydana çıkmasına dayanmazlar, yeri geldiğinde başka şeylere de dayanırlar. "Yönetimin üyeleri ve hükümet üzerinde denetim kurmak için alternatif talepler geliştirenlerle kurulan koalisyona" dayanmaları olasıdır.[30] Ayrıca "devrimci koalisyon aracılığıyla gerçek gücün denetlenmesine" de dayanırlar.[31] Çünkü kurulu düzene meydan okuyan devrimcilerin ancak bu ek koşulların bulunması durumunda iktidar sahiplerini yenilgiye uğratmaları ve yerinden etmeleri mümkün olur.

Ted Gurr ve Charles Tilly, devrimleri siyasal şiddete ya da kolektif eyleme ilişkin genel kuramlarla açıklanabilen özel türden siyasal olaylar olarak çözümlerken, Chalmer Johnson, *Revolutionary Change*'de,[32] devrimleri toplumsal bütünleşme ve makro sosyolojik değişim

---

29 Tilly, "Revolutions and Collective Action", *Handbook of Political Science*, der. Greenstein and Polsby, c. 3, *Macropolitical Theory*, s. 520-1.

30 Tilly, *From Mobilization to Revolution*, s. 213.

31 *Age*, s. 212.

32 Chalmers Johnson, *Revolutionary Change*, Little Brown, Boston, 1966. Özellikle 1. ve 5. Bölümlerde üzerinde duruyorum.

bakış açısından çözümlerken Marx ile aynı doğrultudadır. Psikoloji ve patoloji çalışmasına benzer bir biçimde, Johnson "devrim çözümlemesinin varlığını sürdürebilen, faal durumdaki toplumların çözümlenmesiyle uyumlu" olduğunu öne sürer.[33] Sosyolojik bilgeliğini Parsoncılara borçlu olan Johnson, olağan, krizden muaf bir toplumun işlevsel bir biçimde kendi çevre koşullarına uyum sağlayan, *"değerce eşgüdümlenmiş toplumsal sistem"* olarak kavranması gerektiğini önerir. Bu tür bir toplumsal sistem, içsel olarak normlar ve rollerdeki toplumsal değer yönelimlerinin özünü tanımlayan ve ifade eden tutarlı bir kurumlar dizisidir. Ayrıca, değer yönelimleri, toplumun yetişkin sıradan üyelerinin büyük bir çoğunluğunun, gerçekliği tanımlama ölçütleri ve kişisel ahlakla işleyerek toplumsallaşma süreçleri aracılığıyla dışsallaştırılır. Buna ek olarak toplumdaki siyasal otorite, toplumsal değerler açısından meşrulaştırılmalıdır.

Johnson, devrimleri değerlere göre eşgüdümlenen bu toplumsal sistemler modeli temelinde tanımlar ve açıklar. Şiddet ve değişim der Johnson, devrimlerin ayırt edici özellikleridir: "Devrim yapmak, sistemi değiştirmek amacıyla şiddeti kabul etmektir; daha doğrusu, toplumsal yapıda bir değişimi etkilemek için bir şiddet stratejisinin amaçlanarak yürürlüğe konmasıdır."[34] Başarılı olduklarında, devrimlerin değiştirdiği şey, her şeyden önce toplumun değer yönelimlerinin özüdür. Bu amaca yönelen bir girişim, var olan otoritelere karşı şiddet kullanmaya hazırlanan değer yönelimli bir ideolojik hareket biçimini alır. Ancak bu tür bir hareket, yürürlükteki toplumsal sistem krize girmeden ortaya çıkmaz. Bu, Johnson'a göre, dışsal ya da içsel müdahalelere (özellikle yeni değerlere ve teknolojilere) bağlı olarak, değerler ile ortam ciddi bir

33 *Age*, s. 3.
34 *Age*, s. 57.

biçimde "eşzamansız" olduğunda ortaya çıkar. Bu eşzamansızlaşma bir kez başladığında, toplumdaki insanlar yönelimsiz ve dolayısıyla da bir devrimci hareketin önerdiği alternatif değerlere dönmeye açık hale gelir. Bu oldukça da, var olan otoriteler meşruluklarını yitirirler ve düzeni sürdürmek için gittikçe daha fazla baskıya başvururlar. Ancak bunu, sadece kısa bir süre başarıyla yapabilirler. Eğer otoriteler zeki, esnek ve yetenekliyse, değerleri ile ortamı "yeniden eşzamanlılaştırmak" için reformları yürürlüğe koyarlar. Eğer otoriteler inatçı biçimde "uzlaşmaz" ise, bu durumda devrim şiddet yoluyla sistemli değişiklikleri başarır. Bu devrim, "şansın katkıda bulunduğu bazı unsurlar", otoritelerin kendilerini ister istemez zayıf ve geçici olan baskıdan güç alma yeteneklerinin temelini oymak üzere bir araya gelir gelmez ortaya çıkar.

> Üstün güçler şiddetin patlak vermesini geciktirebilir; bununla birlikte Kazakların istedikleri işbölümünü uygulayan bir toplum, artık ortak değerlere sahip bir topluluk değildir ve bu türden bir durumda (örneğin, günümüzde [1966] Güney Afrika'da olduğu gibi) devrim orada yaygınlık kazanır ve, *ceteris paribus* [diğer değişkenlerin aynı kaldığı kabul edildiğinde-çn.] bir ayaklanma kaçınılmazdır. Bu gerçek... devrimci durumları anlamlı bir biçimde kavramlaştırabilmek için bir sistemin değer yapısını ve sorunlarını araştırmanın zorunlu olduğunu gösterir.[35]

Başarılı toplumsal devrimler, son olarak Eski Rejimin yetersiz ve uzlaşmaz otoritelerinin başaramadığını, toplumsal sistemin değerleri ile ortamının yeniden eşzamanlılaştırılmasını başarır. Gerçekten, Johnson'a göre, devrim öncesi otoriteler bu yüzden başarısız oldukları ve meşruluklarını yitirdikleri için, evrimci değişimden çok devrimci değişim olası ve zorunlu du-

35 *Age*, s. 32.

ruma gelir. Çünkü Johnson'un toplum ve toplumsal değişim kuramı, değer yönelimlerini ve siyasal meşruluğu, devrimci durumların ortaya çıkışını, var olan otoritelerin seçeneklerini, devrimci güçlerin doğasını ve başarısını açıklamanın anahtarlarını veren unsurları yapar.

Belli başlı toplumbilimsel kuramlar arasında, sadece devrimlerin nasıl açıklanacağında değil, onların nasıl tanımlanacağı konusunda da çok büyük anlaşmazlıkların olduğu, bunun gibi kısa taslaklarda bile açıkça görülebilir. Elinizdeki kitapta, kesinlikle, söz konusu anlaşmazlıklara saygı adına tarafsızlık rolüne soyunulmamaktadır. Kullanılan toplumsal devrim kavramlaştırmasında, oldukça açık bir biçimde Marksist toplumsal-yapısal değişim ve sınıf çatışması vurgusuna dayanılmaktadır. Ayrıca bu kitapta, Gurr ve Tilly'nin yaptığı gibi yapısal dönüşüm sorunlarını görmezden gelmeyi ve Johnson'ın yaptığı gibi toplumsal değer yönelimini, devrimci toplumsal değişimin anahtarı durumuna getirme reddedilmektedir. Buna ek olarak, toplumsal devrimlerin nedenleri ve sonuçları üzerine çözümlememde, göreceli yoksunluk ve tatminsizlikle ilgili açıklayıcı varsayımları (özellikle, siyasal çatışma kuramcılarının bu tür düşüncelere karşı geliştirdikleri eleştiriyi kabul etmemden dolayı) bir yana bırakacağım. Ayrıca, sistem dengesizliği nosyonunu, otoritenin gayri meşru duruma düşmesini, devrimci dünya görüşlerine ideolojik dönüşümü (önermeler ilerledikçe görünür olacak nedenlerden dolayı) bir yana bırakacağım. Bunun yerine, toplumsal devrimlerin kapsadığı bazı çatışmaları anlamak amacıyla, Marksist anlayıştan ve siyasal çatışma bakış açısından alınıp uyarlanmış bazı düşünceleri temel alacağım.

Bana göre, üretim mallarının denetlenmesini ve doğrudan üreticilerden sağlanan ekonomik artılara üretici olmayanlarca el konulmasını temel alan Marksist sınıf ilişkileri kavramlaştırması, toplumdaki temel

çelişkilerden birini tanımlamak bakımından vazgeçilmez bir kuram araçtır. Sınıf ilişkileri, her zaman örüntülenmiş toplumsal ve siyasal çatışmanın potansiyel bir kaynağı olmuştur ve sınıf ilişkilerindeki sınıf çatışmaları ve değişimler başarılı toplumsal-devrimci dönüşümlerde önemli bir rol oynar. Bu kitapta derinlemesine incelenecek örnekler (Fransa, Rusya ve Çin) bakımından, köylüler ile toprak sahipleri arasındaki sınıf ilişkileri özellikle çözümlenmelidir. Bu ilişkiler, sınıf çatışmaları patlak vermeden önceki dönemlerde bile, Eski Rejimlerin ekonomik ve siyasal dinamiklerini etkileyen alttaki gerilimin kaynağıdır. Buna ek olarak Fransız, Rus ve Çin devrimlerinde köylüler doğrudan toprak sahiplerinin sınıf ayrıcalıklarına saldırdı ve kırsal kesimdeki bu sınıf çatışmaları, hem doğrudan hem de dolaylı olarak devrimlerin başardığı tüm toplumsal-siyasal dönüşümlere katkıda bulundu. Bu nedenle, devrimler sırasında bu açık sınıf çatışmalarının neden ve tam olarak nasıl geliştiğini anlamanın önemi açıktır.

Bu amaçla, sınıf çözümlemesi, siyasal çatışma kuramcılarının düşünceleriyle tamamlanmalıdır. İlk yapılması gereken, Marksist tarzda kavranan nesnel sınıf ilişkilerinde kök salmış olan alttaki potansiyel gerilimi tanımlamaktır. Bir başkası, sınıf üyelerinin kendilerini nasıl ve ne zaman kendi çıkarları için etkin bir biçimde mücadele etme gücüne sahip bulduklarını anlamaktır. Baskı altındaki sınıflar, kendilerini sömürenlere karşı nasıl ve ne zaman başarıyla mücadele edebilirler? Ayrıca egemen sınıflar, ne zaman ve nasıl kolektif siyasal eylem gücüne sahip olurlar? Siyasal çatışma kuramcılarının, kolektif eylemin, grup örgütlenmesine ve zorunlu olanlar dahil çeşitli kaynaklara ulaşmaya dayandığı yolundaki önermeleri bu tip soruları yanıtlamak için özellikle verimlidir. Bu nedenle, bu kitaptaki tarihsel örnek çözümlemelerinde, sadece sınıfları ve onların çıkarlarını tanımlamakla kalmaya-

cağım. Ayrıca, çıkarları uğruna verdikleri mücadeleleri sürdürmeleri için sınıf üyelerine uygun örgütlerin ve kaynakların varlığını ya da yokluğunu (ve onların kesin biçimlerini) araştıracağım.

Dolayısıyla, var olan kuram yaklaşımlardan ikisinin özelliklerini, toplumsal devrimleri anlama tasarısı için yararlı buluyorum. Bununla birlikte, daha önce belirtildiği gibi, bu bölümün amacı devrim kuramı türlerinin görece güçlerini ve zayıflıklarını tartmak değildir. Daha çok, tüm açık farklılıklarına karşın, konuyu tüm devrim kuramlarının gerçekte paylaştığı kavramlaştırmalar, varsayımlar ve açıklama tarzlarıyla birlikte ele almaktır.

Ağır basan devrim kuramlarının tümünce paylaşılan özelliklere alternatif olarak belli başlı üç çözümleme ilkesi saptanmalıdır. İlk olarak, toplumsal devrimlere ilişkin yeterli bir anlayış, çözümlemecinin devrimlerin nedenleri ve süreçleri üzerine iradeci olmayan, yapısal bir bakış açısını gerektirir. Ancak var olan tüm yaklaşımlar, devrimlerin nasıl olduğuna dair iradeci bir imge üzerinden kuramlaştırılmıştır. İkincisi, toplumsal devrimler, uluslar*arası* yapılara ve dünya-tarihsel gelişmelere sistematik gönderme olmaksızın açıklanamaz. Ne var ki, var olan kuramlar öncelikle ya da özellikle ulus *içi* çatışmalara ve modernleşme süreçleri üzerine odaklanır. Üçüncüsü, toplumsal devrimlerin nedenlerini ve sonuçlarını açıklamak için devletlerin kamuyönetsel ve baskıcı örgütler olarak (her ne kadar onlar tarafından koşullanmış olsalar da) sosyoekonomik çıkarlardan ve yapılardan potansiyel olarak özerk örgütler olarak-kavranması önemlidir. Ancak halen egemen durumda olan devrim kuramları, gerçekten ya devletin ve toplumun değerini analitik olarak düşürür ya da siyasal eylemleri ve devletin eylemlerini sosyoekonomik güçlerin ve çıkarların temsilcilerine indirgerler.

Bu savların her biri, sadece var olan kuramların hepsinde görülen eksikliklerin eleştirisi olarak değil, bir

bütün olarak bu kitaptaki toplumsal devrimler çözümlemesinin dayandığı temel olarak da büyük önem taşır. Bu nedenle, her biri sırayla sistematik olarak ayrıntılandırılmayı hak eder.

YAPISAL BİR BAKIŞ AÇISI

Devrim üzerine önde gelen bakış açıları arasındaki çatışmalardan bir adım geriye gidersek, en çarpıcı görünen, dört yaklaşımın hepsinin altında yatan ve onları biçimlendiren bütün bir devrimci süreç imgesinin aynılığıdır. Bu imgeye göre ilk olarak, toplumsal sistemlerdeki ya da toplumlardaki değişimler yakınmalara, toplumsal yönelimsizliklere, yeni sınıf ya da grup çıkarlarına ve kolektif hareketlilik potansiyellerine yol açar. Ardından, bilinçli bir biçimde var olan hükümeti ve belki de tüm toplumsal düzeni yıkmayı üstlenen, amaçlı, kitle temelli bir hareket (ideoloji ve örgütlenme yardımıyla birleşerek) gelişir. Son olarak, devrimci hareket otoriteyle ya da egemen sınıfla savaşa girişir, kazanırsa, kendi otoritesini ve tasarımını kurmayı üstlenir.

Amacın bilgilendirdiği ya da yönlendirdiği bir hareket olarak, bu anonim devrimci süreç modeline benzer bir şeyler, (her bakış açısının kuram ve yöntembilimsel özelliklerinin gerektirdiği çeşitlemelerle birlikte) gözden geçirdiğimiz tüm kuram bakış açılarının altında yatan varsayımlardır. Bu bakış açılarından hiçbiri, bir devrimin gerçekleşmesi için zorunlu nedensel koşulun, önceden tasarlanmış bir çabanın (kurulu toplumsal ya da siyasal düzeni yıkmayı hedefleyen liderler ve onların izleyicilerini birbirine bağlayan bir çabanın) belirmesi olduğu öncülünü hiçbir zaman sorgulamaz. Bu nedenle, Ted Gurr'a göre, "siyasal şiddetteki birinci nedensel ardışıklık, ilk olarak tatminsizliğin gelişmesi, ikincisi bu tatminsizliğin siyasallaşması ve son olarak da onun, siyasal nesnelere ve aktörlere

karşı şiddet eylemi olarak gerçekleşmesidir."[36] Ayrıca Ted Gurr'un önermesinin yukarıda vurgulanan özetinde olduğu gibi, özelde devrimler, ancak liderlerin, kitlesel tatminsizliğin nasıl dile getirileceğini önceden tasarlayıp örgütlemeleri durumunda gerçekleşebilir. Benzer bir biçimde, Chalmer Johnson, kurulu otorite ile çatışan devrimci bir ideolojik hareketin ortaya attığı alternatif değerlere daha sonra dönüşün izlediği yaygın kişisel yönelimsizliği vurgular. Tilly ise, kuram dikkatini, genellikle amaçlı devrimci sürecin son aşamasına (egemenlik için hükümetle yarışan örgütlenmiş devrimcilerin mücadeleye girmesine) odaklar. Ancak o da, devrimci örgütlenmelerin ortaya çıkışını ve onlara verilen halk desteğini açıklamak için, göreceli yoksunluk kavramına ve sistem kuramcılarınca vurgulanan psikolojik ve ideolojik nedenlere başvurur. Son olarak, Marksistlerin de, devrimlerin amaçlı hareketlerce yapıldığı öncülünün bir versiyonuna genel olarak sadık kaldıkları açıktır. Çünkü Marksistler, sürdürülen hazırlık mücadeleleri aracılığıyla da olsa, örgütlü ve öz-bilinçli bir "kendisi için sınıf"ın[37] ortaya çıkışını, üretim tarzındaki çelişkilerden başarılı bir devrimci dönüşümün doğup gelişmesi için zorunlu ara koşul olarak görürler. Buna ek olarak, Marx'tan bu yana, Marksizm içindeki kuram gelişmelerden birçoğu, Marx'ın esas devrim kuramına özgü birçok iradeci [voluntarist] unsuru orantısız bir biçimde vurguladı. Kuşkusuz bu, İkinci Enternasyonal'in birçok kuramcısı için doğru değildir. Fakat iradeciliğin vurgulanması, "proletaryanın iradesi"nin örgütlenmesinde öncü

36 Gurr, *Why Men Rebel*, s. 12-13.

37 Marksistler, çoğu zaman, üretim süreci içinde mülkiyet ilişkilerine bağlı olarak nesnel bir biçimde, benzer şekilde konumlanan, fakat ortak siyasal bilinç ve örgütten yoksun olan insanlar kümesince oluşturulan "kendinde sınıf" ile siyasal öz-bilinç ve örgüte sahip olan "kendisi için sınıf"ı birbirinden ayırır. Bu ayrımın iyi bir örneği Karl Marx ve Frederick Engels, *Selected Works*, International Publishers, New York, 1968, s. 171-2'de bulunabilecek olan *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*'da Marx'ın Fransız köylülerini ele alışıdır.

partinin rolüne verdikleri önemle birlikte Leninizmin ve Maoizmin niteliği olagelmiştir. İradecilik, nesnel ekonomik çelişkilerin gerçek devrimlere dönüşmesi için sınıf bilincinin ya da hegemonyanın önemini vurgulayan Lukács ve Gramsci gibi Batılı Marksistlerin de özelliğidir.

Devrimlerin geliştiği sürecin amaçlı imgesine sadık kalmanın toplumsal-yapısalcı olmayı amaçlayan kuramları bile toplumsal-psikolojik açıklamalara dönüştürdüğünü belirtmek gerekir. Çünkü bu imgeye göre, devrimci krizler, sadece (ya da daha çok) devrimci hedefler için harekete geçirilebilen tatminsiz ya da yönelimsiz insanların ya da grupların belirmesiyle ortaya çıkabilir. Eski Rejimin yıkılması ve dönüşümü ise, sadece amaçlı devrimci bir hareketin bu amacı gerçekleştirmek için oluşturulmasından doğabilir. Sonuç olarak, söz konusu çözümlemeciler, insanların tatminsizlik duygularını ve onların temelde muhalif hedeflere ve değerlere yönelen bilinçlerini merkezi sorun olarak değerlendirmeye değiştirilemez bir biçimde koşullanmış durumdadırlar. Örneğin Tilly, ilk başta kolektif eylem kuramını, toplumsal grup örgütlenmesini ve kaynaklara ulaşımı vurgulayarak siyasal şiddetin toplumsal-psikolojik kuramlarına kesin bir alternatif olarak geliştirdi. Ancak devrimci durumları yarışmacıların uğrunda savaştığı *özel hedef* (mutlak egemenlik) açısından tanımladığı için, kuramını Johnson'ın devrimci ideolojik liderlik önermesini ve Gurr'un devrimci örgütlenmelere kitlesel desteği tatminsizlikle açıklayan varsayımı tekrarlayarak sonuçlandırır.[38] Benzer biçimde, neo-Marksistler sınıf bilincini ve parti örgütlenmesini devrim hakkındaki anahtar sorunsal konular olarak düşündükçe, devrimlerin nesnel ve yapısal koşullarıyla gitgide daha az ilgilenir hale geldiler. Marx'ın devrimlerin nesnel, toplumsal-tarihsel koşullarına ilişkin eko-

38 Özellikle bakınız: Tilly, *Mobilization to Revolution*, s. 202-209.

nomik çözümlemesini olduğu gibi kabul etmek yerine, nesnel koşullar var olduğunda olası bir devrimi gerçekleştirmek için hangi öznel koşulların siyasal olarak daha yönlendirilebilir olduğunu araştırmak için yaratıcı bir kuram enerji harcadılar.

Devrimlerin nasıl geliştiğine ilişkin amaçlı imgede yanlış olan nedir? İlk başta bu yaklaşımda, toplumsal düzenin ya temelde ya da yaklaşık olarak çoğunluğun (ya da alt sınıfların) gereksinimlerinin karşılandığı bir uzlaşıma dayandığı varsayımı güçlü bir biçimde ileri sürülmektedir. Bu imgede, devrim için sonul ya da uygun koşulun uzlaşımsal desteğin geri çekilmesi olduğu ve tersinden ele alırsak, eğer kitleler bilinçli bir biçimde tatminsiz ise hiçbir rejimin ayakta kalamayacağı öne sürülmektedir. Elbette, bu tür fikirler Marksistlerce tamamen kabul edilmese de, sınıf bilinci ya da hegemonya vurgularıyla karışıp kuramlarına sızabilir. Gurr ve Johnson'un bu nosyonları oldukça açık bir biçimde kabul etmeleri şaşırtıcı değildir.[39] Bir devrimci durumun gelişmesini halkın seçiminin belirleyeceği görüşüyle birlikte, hükümetleri ve devrimci örgütlenmeleri halkın desteği için yarışanlar olarak betimlediğinde, Tilly de onların bir versiyonunu benimsemiş olur.[40] Ancak toplumsal düzenin ve düzenin kesintiye uğramasının ya da değişiminin bu şekilde uzlaşımsal ya da iradeci kavramlaştırılması oldukça naiftir. Güney Afrika gibi, açıkça baskıcı ve içte de meşru olmayan rejimlerin uzun süredir varlıklarını sürdürmeleri onları en açık biçimde yalanlamaktadır.[41]

---

39 Örneğin, Gurr "kamu düzeninin, bu amacı elde etmek için çalışan insanlara bu düzen içinde araçların sağlanmasıyla en etkin biçimde ve sadece bu biçimde sürdürülebileceğini" (*Why Men Rebel*, s. x) ileri sürer. Johnson'a göre de, toplumlar eğer istikrarlıysa, "ortak-değerleri paylaşanlar topluluğu"dur.

40 Bakınız yukarıdaki 29. not. Bu not metinde, s. 11'de yer alan Tilly'den yapılmış alıntının kaynağını verir.

41 Örneğin bakınız, Herbert Adam, *Modernizing Racial Domination. South Africa's Political Dynamics*, University of California Press, Berkeley, 1971.

Daha önemlisi, tarihsel olarak amaçlı imge, gerçekleşmiş toplumsal devrimlerin hem nedenleri hem de süreçleri hakkında oldukça yanıltıcıdır. Çünkü (gelecekte diyelim sanayileşmiş, liberal-demokratik bir ulusta), toplumsal devrim hangi kavranabilir biçimi alırsa alsın) gerçek, tarihsel olarak hiçbir başarılı toplumsal devrimin bir kitle hareketince, açıkça söylemek gerekirse devrimci bir hareketçe "yapılmadığı"dır. Jeremy Brecher'in zekice belirttiği gibi, "Gerçekten, devrimci hareketler nadiren devrimci bir amaçla başlar; amaç, ancak mücadele süreci içinde gelişir."[42] Devrimci örgütlenmelerin ve ideolojilerin devrimci krizlerden önce ve krizler sırasında radikal öncülerin dayanışmasını bütünleştirdiği, oldukça doğru bir saptamadır. Ayrıca devrimci örgütler ve ideolojiler Yeni Rejimlerin pekiştirilmesini de büyük oranda kolaylaştırır. Ancak bu tip öncüler (yaygın, harekete geçmiş, ideolojik olarak aşılanmış kitlesel izleyicileriyle birlikte olanlar bir yana) hiçbir zaman yararlandıkları devrimci krizin yaratıcıları olamamışlardır. Bunun yerine, ilerideki bölümlerde göreceğimiz gibi, devrimci durumlar devletin ve sınıf egemenliğinin siyasal ve askeri krizinin belirmesine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Ve devrimci dönüşümlerin başarılmasına, ancak ortaya çıkan bu olanaklar sayesinde devrimci liderler ve isyancı kitleler katkıda bulunmuşlardır. Üstelik doğrudan örgütlenmeksizin ya da açıkça söylemek gerekirse, isyancı kitleler çoğu kez devrimci liderlerden ve amaçlardan ideolojik olarak esinlenmeksizin kendi başlarına hareket etmişlerdir. Tarihsel toplumsal devrimlerin nedenleri söz konusu olduğunda, Wendell

---

ve ayrıca Russell, *Rebellion, Revolution, and Armed Force*, 1.-3. bölümler. Bu çalışmaların tümü, beyaz olmayan çoğunluğun hoşnutsuzluğuna ve protestolarına rağmen, Güney Afrika devletinin birleşmişliğinin ve istikrarının devrimin önündeki en büyük engel olduğunu vurgular.

42 Jeremy Brecher, *Strike!*, Straight Arrow Books, San Francisco, 1972, s. 240.

Philips'in söyledi sözler oldukça doğruydu: "Devrimler yapılmaz, kendiliğinden gelirler."[43]

Amaçlı imge, nedenleri hakkında olduğu kadar tarihsel devrimlerin süreçleri ve sonuçları hakkında da yanıltıcıdır. Çünkü bu imgede, devrimci süreçlerin ya da sonuçların ilk aşamada devrimleri başlatan grubun (ya da grupların) etkinliği ve amaçları ya da çıkarları açısından anlaşılabileceği vurguyla öne sürülmektedir. Bu nedenledir ki, her ne kadar Gurr devrimi tam bir yıkım hareketinden öte bir şey olarak tasavvur ediyor görünmese de, bunun esas olarak devrime neden olan, düşkırıklığına uğramış kızgın kitlelerin ve liderlerin etkinliğine bağlı olduğunu açıkça ileri sürer. Johnson'a göre, devrimlerin değeri, şiddet yoluyla yeniden yönlendirebilmeleri eski toplumsal sistemin içinde eşzamansız olarak boy atan ideolojik hareketlerin işidir. Ayrıca Marxsistler, devrimci sürecin altında yatan mantığı, genellikle tarihsel olarak kendisi için sınıfın (burjuvazinin ya da proletaryanın) çıkarlarına ve eylemlerine bağlamaktadırlar.

Ancak bu nosyonlar basit değildir.[44] Gerçekten tarihsel devrimlerde, farklı biçimlerde konumlanmış ve

---

43 Alıntı (kesin referans olmaksızın) Wendell Phillips, Stephen F. Cohen'in *Bukharin and the Bolshevik Revolution*, Knopf, New York, 1973, s. 336'ya atfedilir.

44 Tilly, devrimci durumların nedenlerini amaçlı-etkinlik kavramlarıyla sunmaktan kaçınmamasına rağmen, devrimci süreçleri ve sonuçları özgül eylemci grupların amaçlı etkinliği olarak sunmaktan kaçınır. Bunun nedeni, Tilly'nin, devrimci durumların ortaya çıkışını harekete geçmiş gruplar koalisyonunun işi olarak betimlemesi ve hiçbir grubun tam anlamıyla denetim altında tutamayacağı, bu tür koalisyonların bir dizi grup içi çatışmaları başlatarak, çoğu zaman devrimler sırasında bölündüğünü ileri sürmesidir. Devrimci süreçlere bu türden bir bakış bir dereceye dek geçerlidir. Fakat Tilly'nin, devrimci durumlara kurulu yönetimlerin egemenliğine kasıtlı bir biçimde meydan okuyan koalisyonların neden olduğu şeklindeki görüşü, en azından yakından incelediğim tarihsel örnekler açısından, fazla amaçsal olduğu için beni sarstı. Bu örnekler için -ayrı ayrı belirlenmiş ve bilinçli olmayan bir biçimde eşgüdümlenmiş (ya da kasıtlı bir biçimde devrimci) süreçlerin ve grup çabalarının bir araya gelmesini ima eden- *konjonktür* kavramı, grup içi koalisyon kavramına göre toplumsal devrimlerin nedenleri üzerine daha kullanışlı bir bakış açısı olarak görünür. Buna inanmamın nedenleri süreç içinde, özellikle 2. ve 3. bölümlerde açıklık kazanacaktır.

harekete geçmiş gruplar, çok sayıdaki çatışmanın karmaşık katmanlarında katılımcı durumuna gelmişlerdir. Eyleme geçen Devrimci gruplar, her bir devrimci durumun, ilk aşamada ortaya çıkış biçimine bağlı olarak farklı yollardan gelişmiştir. Söz konusu çatışmaların mantığı, devrimci süreçte ne kadar merkezi görünürse görünsün herhangi bir sınıfın ya da grubun denetiminde olmamıştır. Ayrıca devrimci çatışmalar, içinde yer alan herhangi bir belirli grubun, ne tamamen öngördüğü ne amaçladığı (ne de çıkarlarına mükemmel biçimde hizmet eden) sonuçlara yol açmıştır. Bu nedenle, bir sınıfın ya da seçkin grubunun ya da örgütün (katılımcı rolü ne kadar önemli olursa olsun) bakış açısını uyarlayarak ya da eylemlerini izleyerek bir toplumsal devrimin süreçlerinin ya da sonuçlarının taşıdığı mantığın şifresini çözmeyi denemek işe yaramayacaktır. Eric Hobsbawm'ın zarif biçimde ortaya koyduğu gibi, "aktörlerin drama içindeki görünür önemleri... onların ayrıca dramatist, yapımcı ve sahne tasarımcısı oldukları anlamına gelmez." "Sonuç olarak", diye sürdürür Hobsbawm, "devrimdeki iradeci ya da öznel unsurlara aşırı vurgu yapan kuramlar ihtiyatla değerlendirilmelidir".[45]

Devrimlerin herhangi bir geçerli açıklaması verili tarihsel anlar arasında (devrimlerin olduğu yerlerdeki durumlarda benzer kurumlar ve tarihsel örüntüler ile devrimlerin geliştiği süreçlerde benzer çatışma örüntüleri de dahil) önemli süreklilikler bulmak için, çözümlemecinin, devrime katılanların bakış açılarının "üzerine çıkmasına" bağlıdır. Tarihçi Gordon Wood'un işaret ettiği gibi:

> İnsanların güdüleri önemsiz değildir; aslında bunlar devrimleri de kapsayan olayları yaratırlar. Fakat insanların amaçları, özellikle de devrimlerdeki amaçları o ka-

45 Eric Hobsbawm, "Revolution", Ondördüncü Uluslararası Tarihi Bilimler Kongresi'nde sunulan metin, San Francisco, Ağustos 1975, s. 10.

> dar çok sayıda, o kadar çeşitli ve o kadar tutarsızdır ki, onların karşılıklı karmaşık etkileşimi, hiçbirinin amaçlamadığı ve hatta öngöremeyeceği sonuçlar üretir. Yeni tarihçilerin, devrimlerin nedenleri olarak "altta yatan belirleyiciler" ve "kişisel olmayan amansız güçler" olarak küçümseyici tarzda kastettikleri, bu karşılıklı etkileşim ve bu sonuçlardır. Bu "güçler"i hesaba katmayan, bir başka deyişle aktörlerin bilinçli amaçlarını anlamakla yetinen tarihsel açıklamalar bu nedenle sınırlı olacaktır.[46]

Toplumsal devrimleri açıklamak için, ilk olarak bir Eski Rejim içinde bir devrimci durumun ortaya çıkışını ("yapılmasını" değil) sorunsal olarak görmek gerekir. Ardından, farklı biçimde konumlanmış grupların eylemleri, nesnel olarak koşullanmış ve karmaşık biçimde iç içe geçen (devrimci süreçleri biçimlendirecek ve Yeni Rejime yol açacak biçimde iç içe geçen) çeşitli eylemleri tanımlanabilmelidir. Bu karmaşıklıktan, ancak toplum içindeki grupların kurumsal olarak belirlenmiş durumları ve ilişkileri ile uluslararası yapıların dünya-tarihsel gelişimi içinde toplumların karşılıklı ilişkilerine, eşzamanlı odaklanarak bir anlam çıkarılabilir. Kişisel ve öznel olmayan (gruplar ve toplumlar arasındaki ilişki örüntülerine vurgu yapan) bu tür bir bakış açısını benimsemek, geniş anlamda toplumsal-tarihsel gerçeklik üzerine yapısal bir bakış açısı olarak adlandırılabilecek olandan hareketle çalışmayı sürdürmektir. Toplumsal devrimlerin çözümlemesinde bu tür bir bakış açısı gereklidir.

ULUSLARARASI VE DÜNYA-TARİHSEL BAĞLAMLAR

Eğer bir yapısal bakış açısı, ilişkiler üzerine odaklanma anlamına geliyorsa, verili bir ülkenin içinde farklı

---

46 Gordon Wood, "The American Revolution", *Revolutions: A Comparative Study*, der. Lawrence Kaplan, VintAge Books, New York, 1973, s. 129.

biçimlerde konumlanmış grupların arasındaki ilişkiler kadar, ulusaşırı ilişkileri de içermelidir. Ulusaşırı krizler devrimci krizlerin tümünün ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur ve devrimci mücadelelerin ve sonuçların biçimlenmesine yardım etmiştir. Dolayısıyla, tüm modern toplumsal devrimler, nedenlerinde ve başarılarında, dünya ölçeğinde ulus-devlet biçiminin ve kapitalist ekonomik kalkınmanın uluslararası eşitsiz dağılımıyla yakından ilişkili görülmelidir. Ne yazık ki, var olan devrim kuramları böyle bir bakış açısına sahip değildirler. Onlarda devrimlerin "modernleşme" ile ilişkili oldukları ileri sürülür; ancak bu, neredeyse sadece ayrı ayrı ele alınan ulusal toplumların *içindeki* sosyoekonomik eğilimler ve çatışmalar üzerinde odaklanmaya götürür.

Reinhard Bendix'in işaret ettiği gibi, modernleşme süreçlerine ilişkin tüm kavramlaştırmalar zorunlu olarak Batı Avrupa deneyiminden yola çıkmıştır; çünkü orası ticaretin, sanayinin ve ulusal devrimlerin kaynağıdır.[47] Bununla beraber, yakın zamana dek ağır basan kuram yaklaşımlar -yapısal işlevselci evrimcilik ve ilerlemeci Marksizm- onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyılın başındaki İngiliz gelişme mantığından etkilenilerek fazlasıyla özgül bir biçimde genelleştirildiler. Aslında modernleşme, ulusa içsel bir dinamik olarak kavrandı. Ekonomik kalkınma (ister teknolojideki değişim ve artan işbölümü olarak, isterse sermaye birikimi ve burjuvazinin yükselişi olarak kavransın) toplumsal yaşamın diğer alanlarındaki birbiriyle ilişkili bir tamamlayıcı değişimler sisteminin, karşılıklı olarak ilişkili bir sistemin başlatıcısı olarak görüldü. Genellikle benimsenen varsayım, daha erken gelişen ülkelerin örnekliğiyle ya da etkisiyle teşvik edilen her ulusun, er ya da geç İngiltere'nin açıkça deneyimlediği

47 Reinhard Bendix, "Tradition and Modernity Reconsidered", *Comparative Studies in Society and History* 9, 1967, s. 292-313.

aynı temel dönüşüm türünün farklı yoğunlukta bir çeşitlemesinden geçeceğiydi. 1867'de Marx'ın ortaya koyduğu gibi, "Sanayi açısından daha gelişmiş olan bir ülke, daha azgelişmiş olana, sadece onun geleceğinin bir imgesini gösterir."[48] Bir yüzyıl sonra, Amerikan toplumbilimcileri ulusal kalkınmanın somut tarihsel örüntülerinin tam bir benzerlik taşımasının ne derece beklenebilir olduğu konusunda kaygılarını dışavurabildiler. Fakat hemen hemen hepsi, hâlâ "ideal tip" kavramlarını aynı mantığa göre betimliyorlardı.[49]

Bir ulusaşırı sosyoekonomik dinamik olarak modernleşme nosyonları, toplusal gelişmede temellenen ve onu kolaylaştıran amaçlı hareketler olarak devrimlerin kavramlaştırmasıyla oldukça iyi bir uyum sağlamaktadır. Muhtemelen, hızlı ve eklemlenmemiş ekonomik büyüme, kitle beklentilerini teşvik etmekte ve daha sonra da var olan hükümeti yıkan yaygın tatminsizliğe ve siyasal şiddete yol açarak, onları düşkırıklığına uğratmaktadır. Ya da toplumsal farklılaşma, değerler üzerine uzlaşmaya dayanan toplumsal sistemin bütünlüğünü aşar ve ona galip gelir. Ardından, ideolojik hareketler kurulu otoritelerin yıkılmasını ve toplumsal değerlerin yeniden yönlendirilmesini teşvik eder. Ya da eski üretim tarzının rahminde büyüyen yeni üretim tarzı, devrim aracılığıyla yeni bir üretim tarzını kuracak olan, yeni bir sınıfın yükselişi için bir temel sağlar. Her durumda modernleşme, mizacı, değer yargılarını ya da toplumdaki insanların ya da

---

48 Karl Marx, *Capital*, c. 1, Almanca baskısına giriş, International Publishers, New York, 1967, s. 8-9.

49 Örneğin bakınız: Neil J. Smelser, "Toward a Theory of Modernization", *Essays in Sociological Explanation*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1968, s. 125-46; W. W. Rostow, *The StAges of Economic Growth*, Cambridge University Press, Cambridge, 1960; Marion J. Levy, *Modernization and the Structure of Society*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1965; S. N. Eisenstadt, *Modernization: Protest and Change*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1966; ve Ben F. Hoselitz, "A Sociological Approach to Economic Development", *Development and Society*, der. David E. Novack ve Roben Lekachman, St. Manin's Press, New York, 1964, s. 150-62.

grupların kolektif hareketlilik potansiyelini, değiştirerek devrime yol açar. Devrimler de daha ileri sosyoekonomik gelişmelerin koşullarını yaratır ya da en azından onun önündeki engelleri kaldırır.

Ancak çeşitli ülkelerde modernleşmenin benzer yollardan meydana gelen ulus içi sosyoekonomik değişimler olarak kavramlaştırılması, Avrupa'daki esas değişimler için bile anlamlı değildir; dünyanın geri kalanında meydana gelen sonraki dönüşümler için daha da az anlamlıdır. Başlangıçtan bu yana uluslararası ilişkiler, önceden var olan sınıflar ve siyasal yapılarla çeşitli ülkelerdeki farklı olduğu kadar benzer de olan değişimleri teşvik etmek ve biçimlendirmek için kesişmektedir. Bu, ekonomik (ticari ve sanayi) gelişmeler için kesinlikle doğrudur. Kapitalizm dünya çapında yayıldığından, ticaret ve yatırımın ulusaşırı akışı (engebeli ve sık sık da birbirine zıt yollardan) tüm ülkeleri etkiledi. İngiltere'nin kapitalist tarıma ve sanayiye esas geçişi, kısmen onyedinci yüzyıldan günümüze dek uluslararası pazardaki güçlü konumuna dayanır. Ondokuzuncu yüzyılda bunu izleyen ulusal sanayileşme, kısmen (ve çeşitli biçimlerde) malların, göçmenlerin ve yatırım sermayesinin uluslararası akışıyla ve her ulus-devletin bu akışı etkileme girişimleriyle biçimlenmiştir. Ayrıca, dünyanın "çevre" (*peripheral*) alanları, dünyanın sanayi açısından daha gelişmiş ülkelerde toplanan ekonomik şebekeleriyle birleştikçe, geçmişten gelen ekonomik yapılar ve sınıf ilişkileri, kendine yeten ve çeşitlenen büyümeye ters düşen yollarla desteklenir ya da değiştirilir. Koşullar bu alanlardan bazılarında daha sonra sanayileşmeye yol açabilecek şekilde değişse bile, süreç önceki ulusal sanayileşmenin niteliklerinden oldukça farklı biçimlerde ilerler. Ulusal ekonomik gelişmelerin ve "dünya kapitalist sistemi"nin bütün yapısının piyasa dinamikleriyle belirlendiği iddialarını zorunlu olarak kabul etmemiz gerekmez. Bununla birlikte, tarihsel olarak gelişen

ulusaşırı ekonomik ilişkilerin, ulusal ekonomik gelişmeleri her zaman güçlü (ve farklı) bir biçimde etkilediğini kesinlikle belirtebiliriz.[50]

Ulusaşırı yapıların bir başka türü (yarışan devletlerin uluslararası sistemi) modern dünya tarihinin dinamik ve engebeli yolunu biçimlendirir. Avrupa sadece kapitalist ekonomik atılımların yapıldığı yer değildir; ayrıca (1450'den sonra) Avrupa topraklarının tümünün ve onun denizaşırı fetihlerinin hiçbir imparatorluk devletince denetlenemediği bir kıtasal siyasal sistemdir. Karşılıklı ekonomik mübadeleler herhangi bir devletin denetleyebileceğinden daha geniş topraklar üzerinde sistematik olarak meydana gelir. Bunun anlamı, Avrupa'nın coğrafi olarak genişlemesinin ve kapitalizmin gelişmesinin yol açtığı artan zenginliğin, asla tüm kıtaya yayılan hantal bir imparatorluk üstyapısının sürdürülmesine basitçe yöneltilmemiş olmasıdır. Üstyapının sürdürülmesi yolunda yönlendirilmek, her zaman Roma ve Çin gibi siyasal imparatorlukların kapsadıkları diğer dünya ekonomilerinin yol açtığı zenginliğin sonul kaderi olagelmiştir. Ancak Avrupa'nın dünya ekonomisi, rekabet eden devletlerin oluşturduğu bir sistem içinde geliştiğinden dolayı benzersizdir.[51] Walter Dorn'un sözleriyle:

---

50 Ekonomik modernleşmenin uluslararası odaklı kuramları iki farklı bakış açısından etkili bir biçimde eleştirilmiştir. Birini, en yararlı metinleri *Economic Backwardness in Historical Perspective*, Harvard University Press, Cambridge, 1966 ve *Continuity in History and Other Essays*'de, Harvard University Press, Cambridge, 1968'de; toplanmış olan Alexander Gershenkron karakteristik biçimde temsil eder. Diğer eleştirel bakış açısı "kapitalist dünya-sistemi" kuramcılarınınkidir. Bunların görüşleri en iyi biçimde Immanuel Wallerstein, "The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis", *Comparative Studies in Society and History* 16:4, Eylül 1974, s. 387-415; ve Daniel Chirot, *Social Change in the Twentieth Century*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1977'de özetlenmiştir. Dünya sistemi kuramcıları modernleşme yaklaşımlarının eksikliklerinin gösterilmesinde özellikle etkilidir; fakat onların ekonomik kalkınmaya getirdikleri kuram açıklamaları da ayrıca eleştiri konusudur: özellikle Robert Brenner, "The Origins of Capitalist Development: A Critique of Neo-Smithian Marxism", *New Left Review* 104, Temmuz-Ağustos 1977, s. 25-92.

51 Avrupa devletler sisteminin bu niteliklerine işaret eden: Immanuel Wall-

> Modern Avrupa devlet sisteminin rekabete dayanan niteliği, modern Avrupa'yı, dünyanın geçmişteki tüm Avrupalı olmayan uygarlıklarından farklılaştırır. Avrupa'nın özü, yayılmacı itkileri, ardı arkası kesilmeyen askeri çatışmalara neden olan, bağımsız ve eşgüdümlenmiş devletlerin biraradalığında ... ve özellikle de, herhangi bir gücün tek başına diğerlerini kalıcı bir boyun eğme konumuna indirgemesinin engellenmesinde yatar.[52]

Özellikle, İngiltere ticarileşmemeyi ve ilk ulusal sanayileşmeyi geçirirken, Avrupa devlet sistemi içindeki yarışma, Avrupa çapında modernleştirici gelişmeleri mahmuzladı.[53] Devletler sistemi içinde yinelenen savaşlar, Avrupa monarklarını ve devlet adamlarını, ordularını ve mali yönetimleri merkezileştirmeye, sıkı bir düzene sokmaya ve ekonomik olarak geliştirmeye yöneltti. Fransız Devrimi'nden sonra da bu tür çatışmalar, monark ve devlet adamlarının yurttaş kitlelerini vatansever yalvarışlarla seferber etmelerine neden oldu. Siyasal gelişmeler, ekonomik gelişme örüntülerinin değişmesine ilk olarak, sanayileşmeye yukarıdan yol göstermek ya da onu yönetmek için bürokratik girişimler aracılığıyla ve sonul olarak da Sovyet Rusya'da olduğu gibi, devrimci rejimlere kitlesel katılımı sağlayacak tepki gösterdi.

Bununla beraber, Avrupa onaltıncı yüzyıldan sonra ekonomik hamleleri yaşarken, Avrupa devlet sisteminin yarışmacı dinamizmi, Avrupa "uygarlığının" dünya çapında yayılmasını teşvik etti. Önceleri devlet-

---

erstein, *The Modern World-System: Capitalist Agricultue and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*, Academic Press, New York, 1974, 1. bölüm.

52 Walter S. Dorn, *Competition for Empire*, Harper & Row, New York, 1963, s. 1.

53 Avrupa'nın gelişmesinde devletlerin rekabetinin önemini vurgulayan iyi bir sentez yayımlanmamış bir doktora tezinde bulunabilir: John Thurber Moffet, "Bureaucratization and Social Control: A Study of the Progressive Regimentation of the Westem Social Order" (Doktora Tezi, Columbia Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, 1971).

lerin rekabeti, İberya'nın Yeni Dünya'ya sömürgeci yayılışını kolaylaştırıp teşvik eden koşul oluşturdu. Daha sonra İngiltere, Fransa ile dünya çapındaki rekabetinin verdiği itiyle, Avrupa'nın yenisömürgeci kazanımlarının ve Yeni Dünya'daki topraklarının neredeyse tümünün üzerinde resmi denetim ya da *de facto* [fiili] hegemonya için mücadele etti ve sonunda da başarılı oldu. Ondokuzuncu yüzyılın sonuna doğru, neredeyse eşit derecede sanayileşmiş Avrupa güçlerinin yarışması, Afrika'nın ve Asya'nın büyük kısmının sömürge topraklarına katılmasına katkıda bulundu. En son olarak, İkinci Dünya Savaşı sayesinde gerçekleşen ekonomik ve jeopolitik gelişmelerin büyük çapta yön değiştirmesinin başlangıcında, bu sömürgeler yeni ve resmi olarak bağımsız uluslar olarak küresel devletler sisteminin içinde ortaya çıktılar. Bundan sonra, Batı'ya geleneksel olarak uzak duran ülkeler (hatta Japonya ve Çin) sömürgeleşmekten kurtuldular; üstelik devletler sistemine tam olarak katıldılar. Sanayi öncesi ölçütlere göre Japonya ve Çin, gelişmiş ve güçlü sanayi devletleriydi; sonul ya da kalıcı bir boyun eğişten büyük oranda kaçınabildiler; çünkü Batılıların müdahaleleri, ulusal savunma güçlerinin gelişmesiyle ve bu ülkelerin uluslararası devletler sistemi *içinde* hak iddia etmeleriyle (yakın gelecekte ya da daha sonraları) sonuçlanacak olan devrimci ayaklanmaları başlatacaktı.

Dünya kapitalizminin en ünlü kuramcılarının bazıları (Immanuel Wallerstein da dahil), bu uluslararası devletler sisteminin (ilk başta Avrupa çapında, sonunda küresel çapta) yapı ve dinamiklerini ekonomik indirgemeci terimlerle açıklamaya çalışırlar.[54] Bunu yapa-

---

54 Bakınız Wallerstein, "Rise and Demise"; ve *Modern World System* özellikle 3. ve 7. bölümler. Wallerstein'ın devlet üzerine görüşlerinin daha ayrıntılı biçimde ele alınışı ve eleştirisi için bakınız, Theda Skocpol, "Wallerstein's World Capitalist System: A Theoretical and Historical Critique", *American Journal of Sociology* 82:5, Mart 1977, s. 1075-90.

bilmek için, bu tür kuramcılar, genellikle ekonomik olarak egemen grupların, yurtiçinde dünya pazarına yönelik gelişmeleri ve yurtdışında da uluslararası ekonomik avantajları gerçekleştirmek için tek tek ulus-devletleri araç olarak kullandıklarını varsayarlar. Fakat burada farklı bir bakış açısı benimsenmiştir; bu bakış açısında ulus-devletlerin, kendi bölgelerinin ve nüfuslarının denetimini sürdürmek ve uluslararası sistem içindeki başka devletlerle fiili ya da potansiyel askeri rekabeti gerçekleştirmek için düzenlenmiş örgütler olduğu savunulur. Ulusaşırı bir askeri rekabet yapısı olarak uluslararası devletler sistemi aslında kapitalizm tarafından yaratılmadı. Modern dünya tarihi boyunca, ulus-devletler ulusaşırı gerçekliğin analitik olarak bağımsız düzeyini temsil ederler (onlar, yapı ve dinamikleriyle dünya kapitalizmine *karşılıklı olarak bağımlıdırlar*, fakat buna indirgenemezler[55]). Devletlerin askerlikle ilgili güçleri ve uluslararası avantajları (ve dezavantajları) yalnızca onların yurtiçi ekonomileri ve uluslararası ekonomik konumları açısından tamamen açıklanamaz. Devletin yönetsel etkinliği, kitleleri harekete geçirme konusundaki siyasal yetenekleri ve uluslararası coğrafi konumları da ayrıca konuyla ilgilidir.[56] Bunlara ek olarak, devletlerin (uluslararası uzantıları da olabilen)

---

55 Devlet sistemi ve kapitalizm üzerine görüşlerimi geliştirirken özellikle incelediklerim: Charles Tilly, (der.), *The Formation of National States in Western Europe*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1975 ve Otto Hintze, "Economics and Politics in the Age of Modern Capitalism", *The Historical Essays of Otto Hintze*, der. Felix Gilbert, Oxford University Press, New York, 1975. Hintze'nin de işaret ettiği gibi: "... ne kapitalizm modern devleti meydana getirmiştir ne de modern devlet kapitalizmi... (s. 427)". Bunun yerine: "devletin ve kapitalizmin işleri içinden çıkılmaz bir biçimde birbiriyle ilişkilidir... bunlar bir ve aynı tarihsel gelişimin iki yüzü ya da iki görünümüdür (s. 452)."

56 Bu konuda bakınız, örneğin: Tilly, *Formation of National States*; Otto Hintze, "Military Organization and the Organization of the State", *Historical Essays*, der. Gilbert, s. 178-215; ve Randall Collins, "Some Principles of Long-Term Social Change: The Territorial Power of States" (American Sociological Association'ın yıllık toplantısında sunulan metin, Chicago, Illinois, Eylül 1977).

ulusal ekonomik dönüşümleri üstlenme iradesi ve yetenekleri, onların askeri konumları ve öteden beri sahip oldukları askerlikle ilgili yönetsel ve siyasal yeteneklerinden etkilenir.[57] Kapitalist ekonomik gelişme, devletlerin ve uluslararası devlet sisteminin dönüşümünü nasıl mahmuzladıysa, bunlar da ulusların içindeki ve dünya ölçeğindeki sermaye birikiminin yön ve biçimleri üzerinde "ters etki" yaratmışlardır.

Bu nedenle, Avrupa'da başlangıcından bu yana modernleşme, sadece tarihsel olarak gelişen ulusaşırı yapıların hem ekonomik hem de askeri bağlamlarındaki ulusal gelişmeler anlamına gelir. Toplumsal çözümlemeciler, toplumsal devrimleri de kapsayan dönüşümleri ancak bir tür kavram el çabukluğuyla, ulusal düzeyde anlamlandırabilirler. Ulus-devletler ve onların rekabetleri (en azından merkezi olarak devletleri kapsayan örneklerin çözümlenmesinde) önemli gerçekler olarak kaldığı sürece çözümlemenin temel birimi olarak devlet/toplumu kullanmak en iyisidir. Ancak bu birimlere dahil örüntü ve süreçlere gönderme yapan değişkenlerin yanı sıra, ulusaşırı etmenler de anahtar kavram değişkenler olarak göz önünde bulundurulmalıdır.[58] Ulusaşırı bağlamların konuyla ilgili iki farklı türü bulunmaktadır. Bir yanda, tek tek devletlerin içinde konumlandıkları dünya kapitalist ekonomisinin ve uluslararası devlet sisteminin *yapıları* vardır. Diğer yanda ise, devrimlerin içinde meydana geldikleri, tüm dünya bağlamlarını etkileyen "dünya zamanı"ndaki değişmeler ve yayılmalar ile devrimci liderlerce yurtdışından ödünç alınabilecek belirli eylem modelleri ve seçenekleri bulunur.

---

57 Çarlık Rusyası ve Sovyet Rusyası, Hohenzollern Prusyası ve İmparatorluk Almanyası ile Meiji Japonyası bu önermenin doğruluğunun çarpıcı örnekleridir.

58 Bu analitik bakış açısı, Terence K. Hopkins ve İmmanuel Wallerstein, "The Comparative Study of National Societies", *Social Science Information* 6:5, Ekim 1967, s. 25-58.

Toplumsal devrimlere, gerçekten maruz kalan ve kalabilecek ülkelerin ulusaşırı yapılarının kapsamı birçok yönden konuyla ilişkilidir. Tarihsel olarak, denk olmayan, rekabete dayalı ulusaşırı ilişkiler, belli bir ülkenin devlet ve sınıf yapılarının biçimlenmesine yardım eder; böylece devrimlerin meydana çıktıkları (ya da çıkmadıkları) "iç" bağlamı etkiler. Buna ek olarak, ulusaşırı ilişkiler gerçek devrimci krizler sırasında olayların yönünü değiştirir. Modern toplumsal devrimler, sadece uluslararası arenalarda avantajlı konumlarda bulunmayan ülkelerde gerçekleşir. Özellikle, askeri geri kalmışlık ya da siyasal bağımlılık gerçeği, toplumsal devrimlerin oluşunu ve yönünü can alıcı bir biçimde etkiler. Eşit olmayan ekonomik gelişme ikinci planda kalıyorsa da, uluslararası devletler sistemindeki gelişmeler (özellikle savaşlardaki yenilgiler ya da işgal tehdidi ve sömürgeci denetim üzerindeki mücadele) neredeyse tüm devrimci krizlerin patlak vermesine doğrudan katkıda bulunur. Çünkü bu tür gelişmeler kurulu siyasal otoritelerin ve devlet denetimlerinin temelinin oyulmasına yardım eder; böylece de temel çatışmaların ve yapısal dönüşümlerin önünü açar. Bundan başka, uluslararası askeri dengeler ve çatışmalar, toplumsal devrimlerin tamamlanması ve siyasal olarak pekiştirilmesi için gerekli "alan"ı sağlar. Bu doğrudur, çünkü bu tür dengeler ve çatışmalar devrimin başarısını engellemekle ilgilenen ya da iç kriz dönemleri boyunca devrimcileşmiş uluslardan yararlanmak isteyen yabancı düşmanların çabalarını böler ya da dikkatlerini başka yöne çeker. Son çözümlemede toplumsal devrimlerin sonuçları, her zaman sadece uluslararası siyasetçe değil, ortaya çıkan Yeni Rejimin karşılaştığı dünya-ekonomik sınırlamalarca ya da olanaklarca da güçlü bir biçimde koşullanmıştır.

"Dünya zamanı"nın boyutlarına gelince, "modernleşme"nin bazı yönleri, bir bütün olarak dünyayı etki-

leyen benzersiz süreçlerdir.[59] Çözümleme birimleri olarak devlet/toplumlarla, birbirine benzeyen, yinelenen ulusal gelişmeler hakkında sınırlı genellemeler formülleştirilebilir. Ancak bu durumda bile, tarihsel düzenliliklerin ve dünya tarihsel değişimlerin etkisine dikkat edilmelidir. Burada hemen akla toplumsal devrimleri açıklamakla ve karşılaştırmakla ilgili olasılıklar gelmektedir. Birinci olasılık, sonraki devrimlerin faillerinin öncekilerin gösterdiği gelişmelerden etkilenebilmeleridir; örneğin, Çin Komünistleri Bolşeviklerin bilinçli taklitçileriydi ve bir süre için Rus devrimci rejiminin doğrudan öğütlerinden ve yardımlarından yararlandılar. Bir başka olasılık (Sanayi Devrimi ya da Leninist parti örgütlenmesi biçiminin icadı gibi), dünya tarihsel çapta önemli "atılım"ın kabaca benzeyen bir devrimle diğerinin oluşumu arasına girebilmesidir. Sonuç olarak, modern dünya tarihinin daha erken bir evresinde gerçekleştiği için önceki devrime açık olmayan ya da ona baskı yapan yeni fırsatlar ya da zorunluluklar, sonraki devrimin gelişmesini sağlayacak şekilde ortaya çıkar.

Ortaya çıkan bu sonuç, ulusaşırı bağlamsal türden etkilerle ilgilidir. Ulusaşırı ilişkilerin yurtiçi etkilerini çözümlerken (halihazırdaki devrim kuramcılarının neredeyse değişmez bir biçimde yaptıkları gibi), bu türden etkilerden herhangi birinin daha çok "halk"ın konumunu, isteklerini ve düşüncelerini etkileyeceği basitçe varsayımlara dayanılmamalıdır. Örneğin, uluslararası ticaret örüntülerindeki sıçramayla, aniden tüm bir sanayi çalışanlarının işten atılması gibi şeyler elbette ki olabilir. Ama ulusaşırı etkileri yurtiçi siyasete aktaranlar ya da aktarma olasılığı bulunanlar, uluslararası arenalarda hareket etmeye zorunlu ola-

59 "Dünya zamanı" kavramı için bakınız: Wolfram Eberhard, "Problems of Historical Sociology", *State and Society: A Reader*, der. Reinhard Bendix, ve diğerleri, University of California Press, Berkeley, 1973, s. 25-8.

rak yöneltilmiş devlet yöneticileridir. Bu nedenle, Eski Rejimin ve daha sonra da ortaya çıkan devrimci rejimin uluslararası arenalarla (ve özellikle de uluslararası devletler sistemiyle) kesişim noktası, çağın modernleştirici dinamiklerinin kısmen devrimci dönüşümlere nasıl neden olduğunu ve onları nasıl biçimlendirdiğini anlamak için bakılması gereken, umut veren yerlerdir.

Devrimler üzerine geçerli hiçbir bakış açısı, devrimlerin içinde meydana geldiği uluslararası ve dünya-tarihsel bağlamları görmezden gelemez. Şimdiye dek devrim kuramları, bu bağlamları genellikle görmezden gelmeye çalıştıysa, bunun nedeni "modernleşme"nin doğası ve onun devrimlerle karşılıklı ilişkileri hakkında, uygun olmayan ulus içine odaklanmış düşüncelerle çalışmalarıdır. Bir düzeltme olarak bu bölüm, modernleşmenin ulusaşırı görünümlerini kısaca aydınlatmış ve bu görünümlerin devrimlerin çözümlenmesiyle ilgisini, uluslararası devletler sisteminin önemine özel bir vurguyla göstermiştir. Bu vurgu aslında, gelecek bölümde toplumsal-devrimci dönüşümlerde potansiyel olarak özerk olan devlet örgütlenmelerinin merkeziliği hakkında oluşturulacak tezlerin bir habercisidir.

DEVLETİN POTANSİYEL ÖZERKLİĞİ

Toplumsal devrimler hakkında yazan hemen herkes, -Fransız monarşisinin mali darboğazı ve 1787-89'da *Etat Généreaux*'nun [zümreler genel meclisi] toplantıya çağırması gibi- göz önündeki siyasal krizlerle başlar. Devrimlerin, örgütlü siyasal partilerin ve grupların ağırlıklı olarak yer aldıkları mücadeleler aracılığıyla ilerlediği de herkes için açıktır. Ayrıca, devrimlerin yeni devlet örgütlerinin pekiştirilmesiyle sonlanacağı herkesçe kabul edilir. Yeni devlet örgütlerinin gücü, sadece daha önce olmuş sosyoekonomik dönüşümlerin güçlendirilmesi için kullanılabileceği gibi, daha

ileri değişimleri teşvik etmek için de kullanılabilir. Hiç kimse toplumsal devrimlerin bu siyasal görünümlerinin gerçekliğini reddetmez. Yine de, birçok devrim kuramcısı, devrimleri başlatan siyasal krizleri ya rastlantısal tetiklemeler olarak ya da Eski Rejimin toplumsal yapısına yerleşmiş daha temel karşıtlıkların ya da özelliklerin gölge görüngüsel [epiphenomenal] göstergesi olarak dikkate alma eğilimindedir. Benzer bir biçimde, toplumsal devrimci mücadeleler içinde yer alan siyasal gruplar, toplumsal güçlerin temsilcileri olarak görülürler. Ayrıca, toplumsal devrimlerden çıkan yeni devlet örgütlerinin yapıları ve etkinlikleri, devrimci çatışmalarda galip sayılan sosyoekonomik ya da sosyokültürel güçlerin çıkarlarının dışavurumu olarak değerlendirilir.

Bu mantığın arkasında, her zaman siyasal yapılar ile mücadelelerin bir şekilde (en azından "son tahlilde") sosyoekonomik güçlere ve çatışmalara indirgenebilir olduğu varsayımı yatar. Devlet, temel toplumsal ve ekonomik çıkarların üzerinde mücadele ettiği *bir arenadan* başka bir şey olarak görülmez. Devleti özel bir siyasal arena kılan şey, onun içinde faaliyet gösteren aktörlerin, toplumsal ve ekonomik çatışmaları sürdürmek için farklı araçlara (baskıya ya da kamusal faydaya gönderme yapan sloganlar gibi araçlara) başvurmalarıdır. Devlet hakkında bu genel düşünce tarzı, toplumsal kuramın liberal ve Marksist çeşitlemelerinde yaygındır. Toplumsal kuramın bu iki yaygın geleneği arasındaki önemli görüş farklılığı, siyasal arenanın hangi araçlarda ayırt edici biçimde cisimleştiği üzerinedir: Söz konusu araçlar, uzlaşımsal olarak temellenmiş meşru otorite ya da temelde baskıcı egemenliktir. Bu farklılık, her bir kuram gelenekçe savunulan toplumsal düzenin temelleri hakkındaki farklı görüşleri birbirine paralel kılar.

Bir ideal-tipik görüşe göre devlet, siyaset oyununun kurallarında ve hükümete ilişkin liderlik ve siya-

sette cisimleşen meşru otoritenin arenasıdır. Bunlar, normlar üzerinde uzlaşım ile toplum üyelerinin çoğunluğunun yaptığı seçimin oluşturduğu bazı bileşimlerce desteklenir. Kuşkusuz bu görüş, toplumu özgürce yarışan gruplardan ve ortak toplumsal değerlere bağlılık içinde toplumsallaşmış üyelerden oluşan bir varlık olarak gören liberal ve çoğulcu toplum imgelerini iyi yansıtır. Devrimler üzerine kuram yazında, özellikle de göreceli-yoksunluk kuramcısı Ted Gurr'un ve sistem kuramcısı Chalmer Johnson'ın savlarında, devlet ve toplum hakkındaki bu tür düşüncelerin çeşitlemeleri bulunabilir. Onlara göre, devrimlerin patlak vermesi açıklanırken önemli olan, var olan hükümet otoritelerinin meşruluklarını yitirip yitirmemelerine bakmaktır. Devrimlerin patlak vermesi, toplumsal olarak tatminsiz ya da yönelimsiz kitleler şiddete katılmanın kabul edilebilir olduğunu duyumsamaya başladıklarında ya da kitleler devrimci ideologlarca kullanılan yeni değerleri benimsediklerinde gerçekleşir. Hem Gurr hem de Johnson, hükümet iktidarının ve istikrarının doğrudan toplumsal eğilimlere ve halk desteğine dayandığını düşünür. İkisi de devletin baskı örgütlerinin, toplumdaki tatminsiz ya da onaylamayan çoğunlukları uzun süre etkili bir biçimde bastırabileceğine inanmaz.[60] Kuramlarındaki devlet, ya toplumdaki faydacı bir uzlaşımın (Gurr) ya da değer uzlaşımının (Johnson) bir görünümüdür. Devlet, genel uzlaşım ve meşruluk adına güç kullanabilirse de, temelde örgütlenmiş baskı üzerine kurulmamıştır.

Buna karşıt olarak, Marksist kuramcılar (ve bir ölçüde de siyasal çatışma kuramcısı Charles Tilly), devleti temelde örgütlenmiş baskı olarak görürler. Tilly'nin siyaset modelinin önemli bir parçası olan devlet, "halkın içinde yoğunlaşmış belli başlı baskı

60 Johnson için bakınız: *Revolutionary Change*, s. 32. Gurr için, yukarıdaki 39. nota ve ayrıca *Why Men Rebel*, 8. bölüme bakınız.

araçlarını denetleyen bir örgütlenme" olarak tanımlanır.[61] Benzer bir biçimde, devrimlerin siyasal görünümünün en önde gelen Marksist kuramcısı Lenin şöyle der: "Daimi bir ordu ve polis, devlet iktidarının başlıca araçlarıdır. Başka türlü nasıl olabilir?"[62] Ne Lenin ne de (büyük ölçüde) Tilly[63] devlet baskısını, etkililiği, (etkililiğine bakıp) değerler üzerinde uzlaşıma ya da genel tatmine bağımlı görür. Her ikisi de devletlerin halk güçlerini ve devrimci hareketleri bastırabileceğinin farkındadır. Bu nedenle hem Lenin'in hem de Tilly'nin, devrimlerin başarısını açıklarken Eski Rejimin baskı tekelinin kırılmasına ve devrimci silahlı güçlerin inşa edilmesine vurgu yapmaları şaşırtıcı değildir.

Bununla beraber, Marksistler ve Tilly gibi siyasal çatışma kuramcıları, devleti öncelikle toplumsal çatışmaların çözümlendiği bir arena olarak değerlendirmeleri konusunda, Gurr ve Johnson kadar suçludurlar. Kuşkusuz Gurr ve Johnson çözümü, gönüllü uzlaşımdan çok egemenlikte görürler. Çünkü hem Marksistler hem de Tilly, o ya da bu biçimde devleti değişmez bir biçimde egemen sınıfların ya da grupların aşağı sınıfların ya da grupların, üzerindeki konumlarını destekleme işlevini gören örgütlenmiş bir baskı sistemi olarak görürler.

Tilly'nin kolektif eylem kuramında, devlet ve toplum gerçekten çökmüş görünür. Tilly, gruplar arası ilişkileri siyasal terimlerle etiketleyerek tartışır: Sınıflardan ya da toplumsal gruplardan değil, siyasette iktidara sahip olan "üye" gruplar ve müttefikler ile

---

61 Tilly, *From Mobilization to Revolution*, s. 52.

62 V. I. Lenin, "The State and Revolution", *The Lenin Anthology* içinde, der. Robert C. Tucker, Norton, New York, 1975, s. 316.

63 Gerçekten Tilly, devletin temelde halk desteğine dayanıp dayanmadığı sorununda kararsızdır. Öyle ki, devlet tanımı ve devrimler sırasındaki ordular hakkındaki savları devletin halk desteğine dayanmadığını, halkın var olan devletin otoritesinin yasaklarına karşı devrimci rakipleri desteklediğinde ortaya çıkan devrimci durum kavramlaştırmasına dayandığını kabul ettiğini düşündürür.

dışlandıkları iktidara "meydan okuyan" gruplardan söz eder. Tilly üye grupları, "hükümetin denetimindeki kaynaklara rutin ve az maliyetle ulaşabilen herhangi bir yarışmacı"[64] olarak tanımlar. Tilly'nin bu üye gruplar tanımı, güçlü bir biçimde egemen grupların iktidarı ile devlet iktidarı arasında neredeyse tam bir örtüşmeyi ima eder. Temelde baskıcı olan devlet, ona göre, nüfusun içinde tartışmalı bir güce sahip olan siyasal varlığa "üye" grupların kullandığı bir araç haline gelir.

Klasik Marksist kuramcılar, analitik olarak devleti ve toplumu çökertmezler. Marksistler, toplumsal düzeni sınıf çatışması ve egemenlik üzerine kurulmuş görürler. Devlet iktidarı, toplum içinde özelleşmiş bir tür iktidardır; tüm egemen sınıfların iktidarına denk ya da onları kapsayan bir iktidar değildir. Yine de, Marksist kuramcılar, devletin temel işlevini toplumsal terimlerle açıklarlar: Devlet, tarihsel biçimleri ne olursa olsun, sınıflara bölünmüş tüm üretim tarzlarının özelliğidir; devletin zorunlu ve kaçınılmaz işlevi, tanımı gereği değişmez bir biçimde, sınıf çatışmalarını denetim altında tutmak ve artıya el koyan ve mülk sahibi olan sınıfın (ya da sınıfların) egemenliğini destekleyen diğer politikaları üstlenip yürütmektir.[65]

Bu nedenle, ne klasik Marksist kuramda ne de Tilly'nin kolektif eylem kuramında devlet özerk bir yapı (zorunlu olarak toplumdaki egemen sınıfın ya da siyasetteki üye grupların tamamının çıkarlarına denk ya da onlarla kaynaşmış olmayan, kendine ait çıkarları ve bir mantığı olan bir yapı) olarak değerlendirilir.

---

64 Tilly, *From Mobilization to Revolution*, s. 52.

65 Devletin Marksist kuramının temelleri için bakınız: Frederick Engels, *The Origin of the Family, Private Property and the State*, yeni baskısı içinde Marx ve Engels, *Selected Works*; Lenin, *The State and Revolution*, yeni baskısı içinde Tucker, der., *Lenin Anthology*; Ralph Miliband, "Marx and the State", *Karl Marx*, der. Tom Bottomore, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1973, s. 128-50; ve Robert C. Tucker, "The Political Theory of Classical Marxism", *The Marxian Revolutionary Idea*, Norton, New York, 1970, bölüm: 3.

Sonuç olarak, bu kuramların koşulları içinde, var olan egemen sınıflar ya da gruplar dizisiyle devlet yöneticileri arasında temel bir çıkar çatışması olasılığını gündeme getirmek neredeyse olanaksızdır. Toplum, gruplar arası iktidar ve çıkar çatışmalarıyla nitelenir. Yoğunlaşmış şiddet araçları üzerinde temellenen devlet tanımı, araçsal ya da nesnel egemenliğin bir biçimi ve bir mücadele nesnesi olarak uygundur; ancak kendisi için bir örgütlenme olarak uygun değildir.

Peki ya Marksizm içinde yakın zamanda meydana gelen gelişmeler? Geç de olsa, Marksist yönelimli entelektüeller arasında devlet sorununa duyulan ilgide bir canlanma vardır.[66] Ralph Miliband[67], Nicos Poulantzas[68], Perry Anderson[69], Göran Thernborn[70] ve Claus Offe[71] gibi çağdaş çözümlemeciler, yaygın bir indirgemeye -devlet egemen sınıfı temsil eden çıkar grupları ve liderler tarafından bilinçli ve doğrudan bir

66 Bu yazın üzerine inceleme için bakınız: David A. Gold, Clarence Y. H. Lo ve Erik Olin Wright, "Recent Developments in Marksist Theories of the Capitalist State", *Monthly Review* 27:5, Ekim 1975, s. 29-43 ve 27:6; Kasım 1975, s. 36-51.

67 Özellikle bakınız: Ralph Miliband, *The State in Capitalist Society*, Basic Books, New York, 1969 ve "Poulantzas and the Capitalist State", *New Left Review* 82, Kasım-Aralık 1973, s. 83-92.

68 Özellikle bakınız: Nicos Poulantzas, *Political Power and Social Classes*, çev. Timothy O'Hagan, New Left Books, Londra, 1973; "The Problem of the Capitalist State", *Ideology in Social Science*, der. Robin Blackburn, Vintage Books, New York, 1973, s. 238-53; "The Capitalist State: A Reply to Miliband and Laclau", *New Left Review* no. 95, Ocak-Şubat 1976, s. 65-83; *Classes in Contemporary Capitalism*, çev. David Fernbach, New Left Books, Londra, 1975; ve *The Crisis of the Dictatorships*, çev. David Fernbach, New Left Books, Londra, 1976.

69 Bakınız: Perry Anderson, *LineAges af the Absolutist State*, New Left Books, Londra, 1974.

70 Bakınız: Göran Therborn, "What Does the Ruling Class Do When It Rules?", *The Insurgent Sociologist* 6(3), Bahar 1976, s. 3-16; ve *What Does the Ruling Class Do When it Rules?*, New Left Books, Londra, 1978.

71 Özellikle bakınız: Claus Offe, "Structural Problems of the Capitalist State", *German Political Studies* 1, 1974, s. 31-56; "The Theory of the Capitalist State and the Problem of Policy Formation", *Stress and Contradiction in Modern Capitalism*, der. Leon N. Lindberg ve diğerleri, Heath, Lexington, Mass., 1975, s. 125-44; Claus Offe ve Volker Ronge, "Theses on the Theory of the State", *New German Critique*, no. 6, 1975, s. 137-47.

biçimde kullanılan araçlardan başka bir şey değildir nosyonuna- karşı eleştirel bir tepki göstererek egemen sınıfın doğrudan denetiminden "devletin göreli özerkliği" sorununu çıkarmışlardır. Bu devletin göreli özerkliği olasılığında ilgi, özellikle kapitalist toplumlar üzerine, ama ayrıca Avrupa feodalizminin mutlakçı aşaması üzerine de odaklanmıştır. Kuram ilgi, var olan üretim tarzının devlet yapılarının ve eylemlerinin olasılıklar kümesine getirdiği yapısal sınırlamaları açıklamaya adanmıştır. Bundan daha yaratıcı bir şekilde, egemen sınıfın tümünün temel çıkarlarına hizmet eden siyasetler yürürlüğe konacaksa, devlet yöneticilerinin, egemen sınıfın grubundan ve üyelerinden özerk olmaları gerektiği savı geliştirildi. Egemen sınıfın temel çıkarı ise, elbette, egemen sınıfın sınıf yapısını ve bir bütün olarak üretim tarzını koruma gereksinimidir.

Yakın dönemdeki bu tartışmanın tekrar tekrar gösterdiği gibi, belirli katılımcılar (özellikle var olan üretim tarzının korunması yolunda egemen sınıfın direnişine karşı devletlerin nasıl davranabileceğini anlamakla ilgilenenler) devletlerin, sadece egemen sınıflara karşı değil, ayrıca tüm sınıf yapılarının ya da üretim tarzlarının karşısında da potansiyel olarak özerk olduğunu öne sürmenin sınırında görünmektedirler.[72] Bununla beraber, savların varacağı bu olası çizgiden, genellikle dikkatle kaçınılır.[73] Bunun yerine, Claus Offe gibi bazı

---

72 Özellikle bakınız: Poulantzas, "Problem of Capitalist State", *Ideology in Social Science*, der. Blackburn; Offe ve Ronge, "Theses on the Theory of the State."

73 Devleti potansiyel bakımdan özerk bir örgütlenme olarak ele alan iki yeni Marksist: Ellen Kay Trimberger, "State Power and Modes of Production: Implications of the Japanese Transition to Capitalism", *The Insurgent Sociologist* 7, Bahar 1977, s. 85-98; *Revolution From Above: Military Bureaucrats and Modernization in Japan, Turkey, Egypt, and Peru*, Transaction Books, New Brunswick, N.f., 1978; ve Fred Block, "The Ruling Class Does Not Rule: Notes on the Marksist Theory of the State", *Socialist Revolution* no. 33, Mayıs-Haziran 1977, s. 6-28. Bu metinlerden ve Trimberger ve Block ile yaptığım kişisel söyleşilerden oldukça etkilendim.

çözümlemeciler, her ne kadar devlet yapıları ve siyasaları kendi başlarına nedensel olarak önemliyseler de, var olan üretim tarzını korumak için, yapılanmaya içkin "ayıklamacı mekanizma"lar nedeniyle nesnel olarak işlev gördükleri tezini ileri sürerler.[74] Diğerleri, özellikle yapısalcı Marksistler olarak adlandırılanlar, saygınlığını yitirmiş egemen sınıf araçsalcılığı yerine, sınıf mücadelesi indirgemeciliği olarak adlandırılabilecek bir tutum takınmışlardır.[75] Bu görüşe göre, basitçe, devlet yapıları ve işlevleri sadece egemen sınıfça denetlenmemektedir. Bundan çok, devlet yapı ve işlevleri, egemen ve tâbi sınıflar arasındaki sınıf mücadelesi (verili ekonominin ve bir bütün olarak sınıf yapısının nesnel sınırları içinde süren bir mücadele) tarafından biçimlendirilir ve yıpratılır. Son olarak, kısa bir süre önce Göran Therborn, doğrudan bu tür devlet yapılarına odaklanan yeni bir kitapla tartışmaya katkıda bulundu. Sınıf mücadelesi kuramcılarıyla ilişkili biraz farklı bir tarzda çalışan Therborn, sırasıyla feodal, kapitalist ve sosyalist üretim tarzlarının devlet örgütlenmelerinin ve etkinliklerinin farklı biçimlerine ve işlevlerine ilişkin tipolojik modelleri inşa eder ve onları karşılaştırır. Therborn, devlet yapısını her üretim tarzı için, ona doğrudan karşılık gelen sınıf ilişkilerinden türetmeye çalışır. Çünkü yapısalcı kuramcı Nicos Poulantzas'la beraber Therborn, "devletin özgül bir kurum olarak ya da bir araç olarak değil, fakat bir ilişki (verili bir toplumda sınıf ilişkilerinin maddileşmiş bir yoğunlaşması) olarak dikkate alınması gerektiği"ni ileri sürer.[76]

---

74 Offe, "Structural Problems of Capitalist State."

75 "Sınıf mücadelesi indirgemeciliği": bana, Poulantzas'ın "Capitalist State: Reply to Miliband and Laclau"daki ve *Crisis of Dictatorship*'deki konumunu betimlemenin iyi bir yolu olarak görünür. Bu bakış açısı bazı Amerikalı yapısalcılarca da geliştirilmiştir: Gösta Esping-Andersen, Roger Friedland, ve Erik Olin Wright, "Modes of Class Struggle and the Capitalist State", *Kapitalistate* no. 4-5, Yaz 1976, s. 186-220.

76 Therborn, *Ruling Class*, s. 34.

Bu nedenle, tartışmaya katılanların çoğu, devleti tamamen işlevselci bir tarzda değerlendirdikleri ya da devleti sınıf ilişkilerinin ya da mücadelelerinin bir görünümü olarak dikkate aldıkları için, yakın geçmişte süren devletin özerkliğiyle ilgili Marksist tartışma birdenbire kesildi. Devletlerin basitçe egemen sınıflar tarafından yaratılmadığını ve kullanılmadığını saptamak (ya da bu klasik Marksist bir konum olduğu için yeniden saptamak) kuşkusuz bir ilerlemedir. Yine de Marksistler için, devletin kendisinin ne olduğu ve sosyoekonomik yapılarla ilişkisi içinde devlet yapılarının ve etkinliklerinin nasıl geliştiği sorularıyla yüzleşmek önemlidir. Şimdiye dek, hemen hemen tüm Marksistler basitçe, devlet biçimlerinin ve etkinliklerinin üretim tarzlarına karşılık gelecek bir biçimde değiştiğini ve devlet yöneticilerinin egemen sınıfın temel çıkarlarına karşı hareket etmeleri olasılığının bulunmadığını varsaydılar. Marksistlerin varsayımları, devletlerin üretim tarzları ve egemen sınıflar ile birlikte *nasıl* değiştiği ve onlar için devletin *nasıl* bir işlev gördüğü sorunlarıyla sınırlı kaldı. Sonuç olarak, süregiden toplumbilimsel eğilimin Marksist çeşitlemesi olarak, toplumun içinde devletin soğurulması hâlâ hiç kimse tarafından sorgulanmamaktadır.

Toplumsal devrimleri çözümlemek için iyi hazırlanmışsak, bu süregiden toplumbilimsel eğilimi sorgulamalıyız. İlk bakışta, toplumsal-yapısal belirlenimci bir bakış açısı (özellikle de sınıf çözümlemesi tarzlarını cisimleştiren bir bakış açısı) açıkça verimli bir yaklaşım olarak görünmektedir. Toplumsal devrimler, her şeyden öte sınıf mücadelelerini kapsadıkları ve temel toplumsal-yapısal dönüşümlerle sonuçlandıkları için, toplumsal-yapısal belirlenimci bir bakış açısı verimli bir yaklaşımdır. Yine de, toplumsal devrimlerin tarihsel gerçekliği, ısrarlı bir biçimde daha çok devlet merkezli bir yaklaşımı önerir. Bu kitabın ana bölümlerin-

de ayrıntılı bir biçimde işleneceği gibi, toplumsal devrimleri başlatan siyasal krizler, toplumsal özelliklerin ve sınıf çelişkilerinin tümüyle gölgegörüngüsel bir yansıması değildir. Onlar daha çok Eski Rejimin yapılarının merkezine yerleşmiş çelişkilerin doğrudan dışavurumlarıdır. Toplumsal devrimci mücadelelerde önemli bir rol oynayan siyasal çatışma grupları, sadece toplumsal çıkarları ve güçleri temsil etmez. Siyasal çatışma grupları daha çok, devlet yapıları içinde çıkar grupları olarak biçimlenir ve devlet yapılarının biçimlerine karşı savaşır. Toplumsal devrimlerin radikal aşamalarında öncü partiler olarak belirenler, onlar olmaksızın devrimci dönüşümlerin pekiştirilemeyeceği merkezileşmiş orduların ve yönetimlerin inşasının tek yaratıcılarıdır. Bununla beraber toplumsal devrimler, sınıf ilişkilerini, toplumsal değerleri ve toplumsal kurumları değiştirdikleri ölçüde ya da onlardan daha fazla devlet yapılarını değiştirirler. Toplumsal devrimlerin dönüştürdüğü ulusların daha sonraki ekonomik ve toplumsal-siyasal gelişmeleri, sadece sınıf yapılarındaki dönüşümlere değil, aynı zamanda devlet yapılarında ve işlevlerinde devrimlerin başardığı dönüşümlere de bağlıdır. Sonuç olarak, toplumsal devrimleri karakterize eden sınıf ayaklanmaları ve sosyoekonomik dönüşümler, Eski Rejimin devlet örgütlenmelerinin çöküşüyle ve Yeni Rejimin devlet örgütlenmelerinin pekiştirilmesi ve işler hale getirilmesiyle iç içe geçmiştir.

Toplumsal devrimci dönüşümleri, ancak devleti bir makro yapı olarak ele alırsak anlamlandırabiliriz. Uygun bir biçimde kavrandığında devlet, sadece sosyoekonomik mücadelelerin yapıldığı bir arena değildir. Devlet, daha çok yönetici bir otoritenin başını çektiği ya da az çok eşgüdümlediği bir kamuyönetsel, polisiye ve askeri örgütlenmeler kümesidir. Herhangi bir devlet, her şeyden önce toplumdan kaynak çekip alır ve

bu kaynakları baskıcı ve kamuyönetsel örgütlenmeler yaratmak ve sürdürmek için kullanır.[77] Kuşkusuz temel devlet örgütlenmeleri, sınıflara bölünmüş sosyo-ekonomik ilişkilerin bağlamında olduğu kadar, ulusal ve uluslararası ekonomik dinamiklerin bağlamında da inşa edilir ve bu bağlamlarda işlemek zorundadır. Buna ek olarak, baskıcı ve kamuyönetsel örgütlenmeler tüm siyasal sistemlerin sadece parçalarıdır. Bu sistemler, devlet siyasetinin oluşturulmasında ve yürütülmesinde siyasal çıkarları temsil eden kurumları da içerebilir. Yine de, kamuyönetsel ve baskıcı örgütlenmeler devlet iktidarının temelidir.

Devlet iktidarının var olduğu yerde, bu temel devlet örgütlenmeleri egemen sınıfın doğrudan denetiminden, en azından potansiyel olarak özerktir. Bu temel devlet örgütlenmelerinin gerçek özerkliğinin boyutları ve etkileri örnekten örneğe değişir. Devletin özerkliğinin gerçek boyutlarının ve sonuçlarının, ancak toplumsal sistemlerin belirli türlerine ve tarihsel uluslararası koşulların belirli kümelerine özgü şartlar içinde çözümlenebileceğini ve açıklanabileceğini vurgulamak gerek. Bu nedenle, İkinci Bölüm'ün girişinde, devrim öncesi Fransa, Rusya ve Çin gibi tarım devletlerindeki kurumsal devlet iktidarı biçimlerine ilişkin bir tartışma yer alacak. Ayrıca, bu tip tarım devletlerinde, toprak sahibi egemen sınıflarla devlet yöneticileri arasındaki çatışmanın benzer çizgileri de vurgulanacak. Bu tartışmaya şimdi burada girmenin gereği

---

77 Devlet hakkındaki görüşüm, bazı klasik ve günümüz metinlerinden etkilenmiştir: Max Weber, *Economy and Society*, 3 cilt, der. Guenther Roth ve Claus Wittich, Bedminster Press, New York, 1968, c. 2, 9. bölüm ve c. 3, 1.-13. bölümler; Otto Hintze, *Historical Essays* içindeki metinler, der., Felix Gilbert, 4.-6. 11. bölümler; Tilly, der., *Formation of National States*; Randall Collins, *Conflict Sociology*, Academic Press, New York, 1975, 7. bölüm; Collins, "A Comparative Approach to Political Sociology", Bendix ve diğerleri, der., *State and Society*; ve Franz Schumann, *The Logic of World Power* içinde, Pantheon Books, New York, 1974, s. 42-69. Ayrıca 73. nottaki referanslara da bakınız.

yok. Eldeki varsayımın amacı gereği, devletlerin potansiyel olarak özerk olduğunu vurgulamak ve onların hangi ayırt edici çıkarları izleyebileceğini araştırmak yeterlidir.

Devlet örgütleri, ekonomik ve toplumsal kaynaklara el koyma konusunda egemen sınıf(lar)la yarışmak zorundadır. Bir kez el konulduktan sonra kaynakların aktarıldığı hedefler var olan egemen sınıf çıkarlarına çeşitli derecelerde uygun olabilir. Kaynaklar, devletin kendisinin özerkliğini ve gücünü artırmak için de kullanılabilir. Devletin özerkliğinin artması, daha büyük bir devlet iktidarına vazgeçilmez bir biçimde gerek duyulmadıkça ve gerçekte de egemen sınıfın çıkarlarını desteklemek için kullanılmadıkça, zorunlu olarak egemen sınıfı tehdit eder. Ancak egemen sınıfın çıkarlarını desteklemek için mutlak devlet iktidarını kullanmak gerekmez. Gerçekten, devlet yöneticilerinin sadece devletin "kendi" işlevlerini yerine getirme girişimi egemen sınıfla çıkar çatışması yaratabilir. Devlet normalde iki temel görev kümesini yerine getirir; düzeni sürdürür ve gerçek ya da potansiyel devletlerle rekabet eder. Marksistler, devletin genellikle var olan ekonomiyi ve sınıf yapılarını koruma işlevi gördüğüne, bunun da normalde düzeni korumanın en uygun yolu olduğuna işaret etmişlerdi. Yine de, devletin tâbi sınıflar karşısında farklı çıkarları vardır. Her ne kadar devlet ve egemen sınıf(lar) tâbi sınıfların toplumdaki yerlerini ve ekonomideki işlevlerini koruma yolundaki genel çıkarını paylaşıyorlarsa da, devletin bütünüyle fiziksel düzeni korumadaki çıkarı ve siyasal barış devleti (özellikle kriz dönemlerinde olmak üzere), tâbi sınıf taleplerine ayrıcalık uygulamaya sürükleyebilir. Bu ayrıcalıklar, egemen sınıfın çıkarları pahasına olabilir; ancak onlar devletin, nüfusu denetim altında tutma ve vergi ile asker toplama alanlarındaki kendi çıkarlarına aykırı değildir.

Devletlerin her zaman, belirleyici jeopolitik ortamlarda ve gerçek ya da potansiyel devletlerle karşılıklı

eylem içinde var olduğunu unutmamalıyız. Var olan ekonomi ve sınıf yapısı, bir devletin yapısını ve onun yöneticilerinin etkinliklerini koşullandırır ve etkiler. Böylece, jeopolitik ortamlarda devletlere görevler ve olanaklar yaratır ve onların iç ya da dış kaynaklı, görev ya da krizlerle baş etme yeteneğini sınırlar. Alman tarihçi Otto Hintze'nin bir keresinde yazdığı gibi, "devletlerin gerçek örgütlenmesini" her şeyden öte iki olgu koşullandırır: "Bunlardan ilki, toplumsal sınıfların yapıları; ikincisi ise, devletlerin, birbirlerine görece konumu ve onların bir uçtan diğerine dünya içindeki konumları demek olan dış dünyadaki düzenlenişleridir."[78] Gerçekten, bir devletin uluslararası devletler şebekesinin içinde yer alması, devletin (hatta egemen sınıf ve var olan üretim ilişkileri de dahil), grupların ve kendi yetki alanı içinde kalan ekonomik düzenlemelerin üzerinde ve karşısında sahip olduğu potansiyel eylem özerkliğinin temelidir. Çünkü uluslararası askeri baskılar ve olanaklar, devlet yöneticilerini egemen sınıfın temel çıkarlarıyla çatışan ve hatta uç durumlarda onlara ters düşen siyasetlere girişmeye yöneltebilir. Örneğin, devlet yöneticileri, yurtiçinde ekonomik kalkınma için gerekli kaynakları kurutan askeri maceralara girişebilirler. Bu askeri maceralar, egemen sosyoekonomik çıkarların temelini oyan doğrudan ve sonul bir etkiye sahip olabilir. Farklı bir örnek vermek gerekirse, devlet yöneticileri dış askeri rekabetlere ya da işgal tehditlerine, temel sosyoekonomik reformları zorla kabul ettirmeye girişerek ya da ulusal ekonomik kalkınmanın yönünü devlet müdahaleleri aracılığıyla yeniden yönlendirmeyi deneyerek yanıt verebilirler. Bu tür programlar başarıyla uygulanabilir ya da uygulanamayabilir. Ancak gerçekten bunlar yapılırsa, bu girişimler devlet ile egemen sınıf arasında çıkar çatışmasına neden olabilir.

---

78 Hinne, "Military Organization", Gilbert, der., *Historical Essays* içinde, s. 183.

Burada devlet üzerine geliştirilen bakış açısı, haklı olarak, "örgütsel" ve "gerçekçi" diye nitelendirilebilir. Bu görüş, özellikle yakın zamandakiler olmak üzere birçok Marksist kurama karşıt olarak, devletleri, sanki onlar soyut bir biçimde kavranan üretim tarzının katıksız analitik görünümleriymiş gibi ya da devletler, somut sınıf ilişkileri ya da mücadelelerinin katıksız siyasal görünümleriymiş gibi ele almayı kabul etmez. Bu görüş, daha çok devletlerin toprakları ve insanları denetim altında tutan (ya da tutmaya girişen) gerçek örgütlenmeler olduğu görüşünde diretir. Bu nedenle, devrimleri çözümleyen kişi sadece sınıf ilişkilerini değil, aynı zamanda devletlerin birbiriyle ilişkisini ve devletlerin egemen ve tâbi sınıflarla ilişkilerini de incelemelidir. Bu kitabın ana bölümlerinde tartışılacak olan toplumsal devrimler tarihsel olgulara göre, Eski Rejimlerin çelişkilerinin ve devrimci krizlerin ortaya çıkışının çözümlenmesinde, özellikle devletlerin yurtdışındaki rakipleriyle ilişkisi ile devletlerin yurtiçindeki egemen sınıflar ve var olan sosyoekonomik yapılarla ilişkilerini merkeze alıncak. Yeni Rejimlerin ortaya çıkışının ve onların yapılarının çözümlenmesi de, devlet inşa eden devrimci hareketlerin, uluslararası şartlarla ve kaçınılmaz bir biçimde (devrim çatışmalarında anahtar rol oynayan isyancı katılımcılar olan) köylüleri de içeren tâbi sınıflarla ilişkileri üzerine odaklanılacaktır. Hem eski hem de Yeni Rejimlerin devlet örgütlenmeleri, çözümleme içinde doğrudan Marksist açıklamaya göre daha merkezi ve özerk bir konumda olacak.

Ancak devlet üzerine örgütsel ve gerçekçi bir bakış açısı sadece Marksist yaklaşımlardan farklılaşmayı getirmez, ayrıca siyasal otoritenin *meşruluğunu* önemli bir açıklayıcı kavram olarak değerlendiren Marksist olmayan yaklaşımlara da ters düşer. Eğer devlet karşılarındaki, görevler ne olursa olsun önceden iddia ettikleri gibi, onlarla sorunsuz ve etkili biçimde baş ederlerse (ya ahlaki onaylama anlamında ya da *status quo*'nun

tamamen kabulünün daha sıradan anlamında) toplumdaki birçok grup tarafından devletin biçimine ve yöneticilerine (meşruluk) verilecektir. Herhangi bir olayda her zaman en önemli olan, toplumdaki halk çoğunluğunun değil, kaçınılmaz olarak Eski Rejimin kadrolarını da kapsayan siyasal olarak güçlü ve hareketli grupların desteği ya da kabullenmesidir. Eğer devlet sürekli görevlerle baş etmekte başarısız olursa ya da kriz durumlarında aniden yüklendiği yeni görevlerle baş edemeyeceği kanıtlanırsa (toplumsal ve tarihsel açıklamalara her zaman açık nedenlerden dolayı), özellikle bu önemli gruplar arasında meşruluğunu büyük bir hızla yitirme eğilimi ortaya çıkar. Meşruluğunda büyük kayıplar meydana geldikten sonra bile, eğer devletin baskı örgütlenmeleri uyumlu ve etkili kalmışsa, devlet oldukça istikrarlı biçimde (ve kesinlikle yurtiçindeki kitle temelli ayaklanmalar tarafından ele geçirilemez olarak) varlığını sürdürebilir.[79] Sonuç olarak, gerçek ya da olası devrimci durumlardaki devletlerin çözümlenmesinde baskı örgütlerinin yapısı, bir bütün olarak devlet aygıtının içindeki konumları, toplumdaki sınıf güçleri ve siyasal olarak hareketlenmiş gruplarla ilişkisi önemli konulardır. Bu türden bir analitik odaklanmanın, özellikle siyasal meşruluk üzerine herhangi bir odaklanmadan daha verimli olduğunun görüleceği kesin görünmektedir. Bir rejimin meşruluğunun kendi kadrolarının ve siyasal olarak güçlü diğer grupların gözünde azalması, bir rejimin çöküşünün analizinde aracı değişken olarak önemli bir rol oynayabilir. Fakat bir rejimin çöküşünün temel nedenleri, devlet örgütlenmelerinin yapısında ve yeteneklerinde bulunur. Devlet örgütlenmelerinin yapı ve yetenekleri ise, ekonomi ve sınıf yapısındaki gelişmeler ile uluslararası durumdaki gelişmeler tarafından koşullanır.

---

79 Bakınız: Katherine Chorley, *Armies and the Art of Revolution*, 1943; yeni baskısı, Beacon Press, Boston, 1973; ve Russell, *Rebellion, Revolution and Armed Force*.

Kısaca belirtmek gerekirse, devlet biri sınıflara bölünmüş sosyoekonomik yapılarda, diğeri uluslararası devletler sisteminde yatan iki ayrı yüze sahiptir. Amacımız, devrimlerde devlet örgütünün yıkılmasını ve yeniden inşasını anlamaksa, sadece toplumsal grupların etkinliklerine bakmamalıyız. Uluslararası koşullar ve baskılar ile sınıf yapılı ekonomiler ve siyasal olarak örgütlenmiş çıkarlar arasındaki kesişme noktalarına da odaklanmalıyız. Devlet yöneticileri ve onların izleyicileri, bu kesişme noktalarında kaynaklara el koymak ve kamuyönetsel ve baskıcı örgütlenmeler inşa etmek için hareket alanı bulmakta zorlanmayacaklardır. Bu nokta, toplumsal devrimlerin başlamasına yardım eden siyasal karşıtlıklar için bakılacak yerdir. Ayrıca, toplumsal devrimci krizlerin içinde devlet örgütlenmelerinin yeniden inşasını biçimlendiren güçlerin bulunduğu yerdir.

Birinci Bölümün burada tamamlanan kısmında, var olan devrim kuramlarınca paylaşılan üç çözümleme ilkesi eleştirel biçimde tartışıldı ve yerlerine alternatif kuram ilkeler önerildi. Var olan kuramların bütün ortak eğilimleri birbiriyle karşılıklı olarak ve sıkı bir biçimde ilişkilidir: Toplumsal devrimlerin nedenlerine ilişkin amaçlı bir imge, modernleşmeye ulus içi bir bakış açısının tamamlayıcısıdır. Ayrıca, ileri sürülen nedenlerin her biri sosyoekonomik olarak indirgemeci devlet kavrayışıyla tutarlıdır. Bu nedenle de, burada önerilen alternatif ilkelerin birbirlerinin karşılıklı olarak tamamlayıcısı olmaları şaşırtıcı değildir. Toplumsal devrimlerin nedenlerini ve süreçlerini, uluslararası ve dünya-tarihsel olduğu kadar ulus içi yapılara ve süreçlere de bakarak, iradeci olmayan, yapısalcı bir bakış açısından çözümleyeceğiz. Ulaşılacak önemli bir kuram sonuç da, sınıf yapıları ile uluslararası durumların ara yüzeyine yerleşmiş potansiyel olarak özerk örgütlenmeler olarak devlet anlayışının ilgi merkezine taşınması olacaktır.

Bundan sonraki kısımda, toplumsal devrimleri açıklama görevine uygun çözümleme yöntemleri tartışılacaktır.

KARŞILAŞTIRMALI TARİHSEL YÖNTEM

Bu çalışmanın başında tanımlandığı gibi -tabandan sınıf temelli ayaklanmaların eşlik ettiği ya da kısmen gerçekleştirdiği, bir toplumun devletinin ve sınıf yapılarının hızlı ve temelden dönüşümü olarak-, "toplumsal devrimler" modern dünya tarihinde fazla görülmeyen olaylardır. Bu tür devrimlerin her biri, benzersiz bir toplumsal-yapısal ve uluslararası durumlar kümesinin içinde belirli bir yoldan meydana gelir. Bu durumda bir sosyolog, bu durumuyla tarihsel olarak geçerli bir toplumsal devrim açıklaması geliştirmeyi nasıl umabilir?

Yakın geçmişteki Amerikan toplum biliminde, toplumsal devrimleri bağımsız biçimde ele almaktan kaçınıldı; çünkü bilim insanları, ancak çok sayıda örneği olan bir olayın bilimsel tarzda ele alınabileceğini düşünüyordu. Önceki Amerikan toplumbilimcileri kuşağının devrimlere yönelik "doğal tarih" denen yaklaşımına bilinçli bir tepki vardı. Başlıca "doğal tarihçiler"den Lyford Edwards, Crane Brinton ve George Pette bir tipik devrim süreci hakkında genellemeler geliştirebilmek için az sayıda olayı incelediler.[80] Bu yaklaşımı fazlasıyla "tarihsel" bularak reddeden, daha sonraki devrim öğrencileri, bunun yerine çok sayıda örneği kuramlaştırmaya çalıştılar. Bu nedenle (1964'te yayımlanan) *Internal War* [İçsel Savaş] başlıklı kitabının girişine, Harry Eckstein "kuram konu"yu, "konu-

80 Bu yolda yapılan önemli çalışmalar: Lyford S. Edwards, *The Natural History of Revolution*, 1927; yeni baskısı, University of Chicago Press, Chicago, 1970; Crane Brinton, *The Anatomy of Revolution*, ilk baskı. 1938; gözden geçirilmiş ve genişletilmiş baskı, VintAge Books, New York, 1965; ve George Sawyer Pettee, *The Process of Revolution*, Harper and Brothers, New York, 1938.

nun tüm örneklerini kapsayan ve sadece bu örneklere uygulanan, bilgilendirici, test edilebilir genellemelerin geliştirilebileceği bir örnekler kümesi" olarak tanımlar.[81] Ayrıca Eckstein, yine aynı metinde, "sadece bir ya da iki olay hakkındaki bir yargı sözlük anlamında kesinlikle bir genellemedir, yöntembilimsel anlamda bir genelleme ise genellikle daha çok sayıda olay üzerine temellenir; yöntembilimsel anlamda bir genellemenin istatistiksel çözümleme gibi belirli sınama işlemleri için yeterince çok sayıdaki olayı kapsaması gerektiğini" öne sürer.[82] Birçok çağdaş devrim öğrencisi de Eckstein ile aynı fikirdedir. Sonuç olarak, devrimleri açıklamak için tercih edilen stratejiler devrimleri daha geniş kategoriler içinde sınıflandırmaya dayanıyordu. Bunlar, birçok siyasal olay tipinin paylaştığı yönlere gönderme yapan (örneğin, Chalmers Johnson gibi) yapısal işlevselci toplumsal sistem kategorilerini ve (örneğin, Ted Gurr gibi) "siyasal şiddet" ya da (örneğin, Charles Tilly gibi) "kolektif eylem gibi kategorilerini ve benzeri kategorileri kapsar.[83]

Çağdaş çözümlemeciler, devrimleri sınıflandırmada örnekleri kullanırlarken, kendi kuramlarını toplumsal devrimlerle ilişkisiz görmezler. Kuşkusuz kendi

---

81 Harry Eckstein, der., *Internal War*, Free Press, New York, 1964, s. 8.

82 *Age*, s. 10.

83 Örneğin, Chalmers Johnson'ın devrimci değişim tanımı, kabile toplumlarındaki yeniden canlandırma hareketlerinden modern öncesi tarım toplumlarındaki dinsel savaşlara ve günümüz ulus-devletlerindeki devrimlere dek, tüm zaman ve yerlerdeki tüm toplumlara göndermelerinin evrenselliği ile birlikte toplumsal-sistemler kuramı açısından çerçevelenmiştir. Hem Ted Gurr ve hem de Charles Tilly, keskin uzlaşmazlıklarına rağmen, devrimleri sırasıyla "siyasal şiddet" ve "kolektif eylem"in genel kuramları içinde konumlandırmaya girişir. Bunun nedeni, kesinlikle sadece çok sayıda olayı kapsayan kategorileri kuramlaştırmak istemeleridir, böylece modelleri niceliksel ölçüme açık olacaktır. Hem Gurr hem de Tilly devrimleri, onları farklılaştıran belli başlı yapısal dönüşümlerle ilgili olan her şeyi, özellikle oldukları gibi toplumsal devrimleri bir yana atarak, siyasal oluşumların diğer türleri ile ortak analitik görünümleri açısından tanımlamaktadırlar; bu da Gurr için siyasal şiddet ve Tilly için örgütlü siyasal eylem ve egemen iktidara sahip olanların yerlerinden edilmesidir.

genel kuramlarının tarihçilerce ya da tekil örnekleri çözümleyen toplumbilimcilerce devrim örneklerine "uygulanması" gerektiğine inanırlar. Johnson, Gurr ve Tilly'ninki gibi kuramlar, bir anlamda toplumsal devrimlerin tekil örneklerine uygulanabilir: Göreceli yoksunluk, çoğul egemenlik, denksizlik sistemi ve değer-yönelimli ideolojik hareketler toplumsal devrimlerin herhangi bir örneğinde ya da örneklerin tümünde bulunabilir. Böylece, tarihçiler ya da örnek çözümlemecileri, belli bir devrimin tartışılmasında bu fikirlerden herhangi birini ya da tümünü ilke olarak kullanabilirler. Gerçekten, toplumbilimsel kuramlar bu tür genel kavram terimlerle çerçevelendiğinden, tarihçilerin ya da tek tek, örnek çözümlemecilerinin bu kuramları hiçbir zaman belli bir örneğe uygulamadıklarını söylemek güçtür. Örneğin, hangi toplum şu ya da bu türden göreceli yoksunluktan uzaktır? Biz eşzamanlı bir toplumsal sistem gördüğümüzde, bunu nasıl anlatırız? Devrimlere aşırı tarihsel yaklaşımın batağından kaçınmak için düzenlenen kuram yaklaşımlar, ironik bir biçimde, örnek çözümlemecilerinin dikkate almak isteyebileceği çeşitli etkenlere, belirli açıklamaların diğerlerine tercih edilmesi için geçerli hiçbir yol önermeyip, ancak işaret edebilmekten öteye gidemez.

Marksist kuram, yakın dönemdeki toplumbilimsel kuramlara göre, daha az genel ve daha çok tarihsel olarak temellenmiş kategorilerle çalışır ve daha zarif ve daha eksiksiz bir toplumsal devrimci dönüşüm (genel olarak siyasal şiddet) açıklaması sunar. Marksizmin, tarihçiler tarafından çeşitli devrimleri açıklamak için sürekli ve verimli bir biçimde kullanılması rastlantı değildir.[84] Ancak Marksist kuram ile tarih arasındaki karşılıklı etkileşim daha tamamlanmış de-

84 Fransızlarınki ve İngilizlerinki gibi "burjuva devrimleri", Marksist kuram açısından bütünlükler olarak yorumlanmıştır. Burjuva olmayan devrimlerin nedenlerinde ve süreçlerinde odakta olan sınıf çelişkileri ve çatışmalarıdır, ancak sonuçlar ender olarak Marksist terimlerle çözümlenir.

ğildir; çünkü Marksist kuramın sunduğu açıklamaları sınamak ve değiştirmek için tarihsel örnekler kullanılmamıştır. Marksist çözümlemeciler kendilerini, devrimler sırasında meydana gelen sınıf çatışmalarını ve sınıf ilişkilerindeki değişimleri aydınlatmaya adamışlardır. Ancak bu faktörlerin devrimler ve diğer dönüşüm türleri arasında (ya da başarılı ya da başarısız devrimlerin patlak vermeleri arasında) farklılaşıp farklılaşmadığını sınama yöntemleri tasarlamamışlardır. Marksistler, belki de dikkate aldıkları faktörlerin gerçekten de öykünün önemli bir parçası olması yüzünden can alıcı noktanın farkına varmakta başarısız oldular: Eski Rejim devletlerinin güç ve yapısına ve de devlet örgütlenmeleriyle sınıf yapılarının ilişkisine gönderme yapan nedensel değişkenler, sadece sınıf ilişkilerine ve ekonomik kalkınma örüntülerine gönderme yapan değişkenlerden çok daha iyidir. Söz konusu nedensel değişkenler başarılı devrimlerde başka, devrim girişimlerinin başarısızlık ya da gerçekleşmeme durumlarında başka olabilir. Benzer bir biçimde, Marksist yönelimli bilim insanları, devrimlerin sonuçları hakkındaki açıklamalarında, sınıf yapılarındaki değişikliklere ve hatta oldukça uzun dönemli ekonomik gelişmelere vurgu yapmaktadırlar. Fakat Marksist yönelimli bilim insanları, ordular ve yönetimler gibi devlet örgütlenmesinin yapısında ve işlevlerinde ve de devlet ile toplumsal sınıflar arasındaki ilişkilerde görülen daha sarsıcı ve ani dönüşümleri gerçekten de görmezden gelirler. Bunun anlamı ise, Marksistlerin devrimleri ulusal gelişmenin devrimci olmayan örüntülerinden farklı kılan, ayırt edici siyasal-kurumsal değişmeleri tanımlamayı ihmal etmeleridir.

Kuram ile tarih arasındaki uçurumun şu ya da bu çeşidi, hem Marksist bilimi hem de devrimler hakkındaki akademik toplumbilim kuramlarını uğraştırmaktadır. Özellikle tarihçiler, zaman zaman bu uçurumun varlığına işaret etmektedirler. Bazı tarihçiler, yakın

dönemdeki toplumbilimsel devrim kuramlarındaki belirsizlikten şikâyet etmektedir.[85] Diğerleri ise, çözümlemeye çalıştıkları örnekler ne olursa olsun, Marksist kavramların ya da açıklamaların uygunsuzluğunu polemik biçiminde ileri sürmektedirler.[86] Hayal kırıklığına uğramış tarihçiler, kimi zaman talihsiz bir biçimde, disiplinlerinin toplumbilimsel kuramların tümünden kaçınması gerektiği sonucuna varmaktadır.[87] Bunun yerine, bu tarihçiler her biri kendi analitik terimleriyle ya da o yer ve zamandaki aktörlerin kullandıkları dilin terimleriyle, devrimlerin tek tek çözümlenmesini savunmaktadırlar. Uygulamada bu göreceli yaklaşımların hiçbiri olanaklı değildir; çünkü tarihçiler her zaman, en azından dolaylı olarak kuram fikirlere ve karşılaştırmalı referans noktalarına dikkati çekmek zorundadırlar.[88] Tarihçiler ve alan uzmanları ile toplum kuramcıları arasında her zaman iletişim kopukluğu çıkabilir. Bu kopukluğun varlığı (ki bir dereceye kadar hep var olmuştur), bir yandan aslında tarihsel devrimleri aydınlatmayan devrimler hakkında varsayımsal genel kuramların çoğalmasını, diğer yandan da çözümlemelerin ve açıklamaların genel ilkelerinden bilinçli olarak haberdar olmayan uzmanların belirli örneklerin "uzman" değerlendirmelerinin artmasını aynı anda cesaretlendirir. Bu bölünmeye karşı koymanın yolu, avantajlı bir tartışma noktasından hareketle hayıflanmak değildir. Bunun yerine, tek etkili panzehir, her bir devrimin ve onun bağlamının belirli yönlerini görmezden gelmeyerek ya da soyutlamayarak,

---

85 Örneğin bakınız: Stone, "Theories of Revolution" ve Zagorin, "Theories of Contemporary Historiography" (tam kaynakça 7. notta).

86 Örneğin bakınız: Alfred Cobban, *The Social İnterpretation of French Revolution*, Cambridge University Press, Cambridge, 1964 ve J. H. Hexter, *Reappraisals in History*, Harper & Row, New York, 1963.

87 Bu önermeye, Marksist kavramların ve yorumların belirli devrimlere uygulanmasına saldıran Cobban ve Hexter gibi tarihçilerce tipik biçimde başvurulur.

88 Bu önerme E. H. Carr, *What is History*, VintAge Books, New York, 1961'de geliştirilmiştir.

devrimlerin nedenlerinin ve sonuçlarının genel örüntülerini gerçekten aydınlatan devrim açıklamalarını geliştirmektir.

Bu tür devrim açıklamalarının geliştirilebilmesine yardım edecek olan hem örnekler arasında genelleştirilebilir hem de tarihsel olarak duyarlı bir yöntem vardır. Örneğin sadece çok sayıda örneği olan kategoriler hakkında açıklayıcı varsayımlar formüle etmek için kaçınılmaz bir gereksinim yerine toplumsal devrimler kuram bir konu olarak ele alınabilir. Toplumsal devrimler hakkında genelleme yapmak, onların nedenleri ve sonuçları hakkında açıklamalar geliştirmek yolunda, karşılaştırmanın birimi olarak seçilmiş ulusal tarihsel yörünge dilimleriyle birlikte karşılaştırmalı tarihsel çözümleme kullanılabilir. "Karşılaştırmalı tarih", genellikle iki ya da daha fazla ulus-devlet, kurumsal kompleks ya da uygarlığın tarihsel yörüngelerin bitiştirildiği herhangi bir araştırmaya ya da bütün araştırmalara gönderme yapmak için oldukça gevşek biçimde kullanılır. Bu genel anlamıyla "karşılaştırmalı tarih", birbirinden oldukça farklı amaçları olan çalışmalar için kullanılır. Charles, Louise ve Richard Tilly'nin *The Rebellious Century 1830-1930* [İsyankâr Yüzyıl 1830-1930] yapıtı gibi bazı karşılaştırmalı tarihler, belli bir genel sosyolojik modelin farklı ulusal bağlamları kapsadığını göstermeyi amaçlamaktadır.[89] Reinhard Bendix'in *Nation-building and Citizenship* [Ulus İnşası ve Yurttaşlık] Perry Anderson'ın *The Lineages of the Absolitist State* [Mutlakçı Devletin Soyağacı] gibi diğer yapıtlar, esas olarak sentetik bütünler olarak ele alınan uluslar ve uygarlıklar boyunca görülen çelişkileri ortaya çıkarmak için yapılan karşılaştırmaları kullanır.[90] Ancak önde gelen amacı, ulus-

89 Charles, Louise ve Richard Tilly, *The Rebellious Century 1830-1930*, Harvard University Press, Cambridge, 1975.

90 Reinhard Bendix, *Nation Building and Citizenship*, Wiley, New York, 1964. Anderson'ın alıntısı için 69. nota bakınız. Bendix'in kuram bakış açısı

devletler gibi makro birimlerin ayrılmaz bir parçası olan olaylar ya da yapılar hakkında nedensel, açıklayıcı varsayımlar geliştirmek, bunları sınamak ve saflaştırmak olan karşılaştırmalı tarihin üçüncü bir çeşitlemesi daha vardır. Bu çeşitlemeyi, " karşılaştırmalı tarihsel çözümleme" yöntemi diye niteliyorum.

Karşılaştırmalı tarihsel çözümlemenin toplum biliminde uzun ve seçkin bir soyağacı vardır. Karşılaştırmalı tarihsel çözümlemenin mantığı, John Stuart Mill'in *A System of Logic* [Bir Mantık Sistemi] adlı kitabında sergilenmiştir.[91] Yöntem, güçlü bir etkiyle Alexis de Tocqueville ve Marc Bloch[92] gibi klasik toplumsal ve tarihsel çözümlemecilerce kullanılmıştır. Ayrıca bu yöntemin (içinde belki de en kayda değerlerinden olan *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Kökeni* yapıtıyla Barrington Moore Jr.'nin de bulunduğu) çağdaş bilim insanları tarafından geliştirilmesi ve uygulanması sürmektedir.[93] Karşılaştırmalı tarihsel çözümleme, doğası gereği sadece birkaç örneği olan makro tarihsel örnek açıklamasının geliştirilmesine özellikle uygundur. Makro tarihsel örnekler, deneysel araştırmalara uygun verimli ve denetlenebilir türden örneklerle ve istatistik çözümlemenin gerektirdiği çok sayıda örnekleri olan diğer olaylarla zıtlık içindedir. Karşılaş-

---

Weberci ise de Anderson Marksisttir ve ikisi de benzer türden karşılaştırmalı yaklaşımı kullanır.

91 Bakınız: Ernest Nagel, der., *John Stuart Mill's Philosophy of Scientific Method*, Hafner, New York, 1950, III. Kitap, 8. bölüm.

92 Tocqueville'in karşılaştırmalı yöntemi kullanışına ilişkin bir tartışması için bakınız: Neil J. Smelser, *Comparative Methods in Social Sciences*, Princeton-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1976, 2. bölüm; Marc Bloch üzerine, bakınız William H. Sewell, Jr., "Marc Bloch and Logic of Comparative History", *History and Theory* 6:2, 1967, s. 208-18.

93 Karşılaştırmalı çözümlemenin yakın dönemdeki bir tartışması için, bakınız: Smelser, *Comparative Methods*; Arend Lijphard, "Comparative Politics and the Comparative Methods", *American Political Science Review* 65:3-4, 1971, s. 682-93; Hopkins ve Wallerstein, "Comparative Study of National Societies"; ve Morris Zelditch, Jr., "Intelligible Comparisons", *Comparative Methods in Sociology*, der. Ivan Vallier, University of California Press, Berkeley, 1971, s. 267-307.

tırmalı tarihsel çözümleme, gerçekten çok sayıda değişkenin olduğu ve yeterince örneğin olmadığı durumlarda başvurulan çok değişkenli bir çözümleme tarzıdır.

Karşılaştırmalı tarihsel çözümleme mantıksal olarak nasıl işler? Temelde belli bir örneği açıklamaya çalışanlar, örneğin nedenlerine ilişkin geçerli bağlantıları saptamaya çalışırlar. Bu yönde ilerlemek için iki ana yol vardır. Birincisinde, açıklanmaya çalışılan örneğin yanı sıra nedensel faktörler kümesine de ortak olarak sahip birçok örnek saptanmaya çalışılır. Saptanan birçok örnek, diğer açılardan farklı olsa da nedensel olarak birbiriyle ilişkili görünebilir. Mill bu yaklaşımı "Anlaşma Yöntemi" olarak adlandırır. İkinci olarak, açıklanacak örnek ile üzerinde varsayımlar geliştirilecek olan nedenlerin var olduğu örneklerle, hem örneğin hem de nedenlerin olmadığı, fakat pozitif örneklere olabildiğince benzeyen diğer örnekler karşılaştırılabilir. Mill, bu işlemi, "Farklılık Yöntemi" olarak niteler. Tek başına ele alındığında Farklılık Yöntemi, (karşılaştırmaların gerektirdiği uygun negatif örneklerin bulunması koşuluyla) geçerli nedensel ilişkiler saptamak yolunda, tek başına Anlaşma Yöntemi'nden daha güçlüdür. Uygulamada genellikle mümkün olan ve kesinlikle arzu edilen bu iki karşılaştırma mantığını birleştirmektir. Söz konusu birleştirme, aynı anda birçok pozitif örneğin yanı sıra onlara zıt oldukları için uygun negatif örnekler kullanılarak yapılır.

Bu yöntem, elinizdeki kitabın yaklaşımı olacaktır. Fransa, Rusya ve Çin başarılı toplumsal devrimlerin üç pozitif örneği olarak iş görecektir ve bu örneklerin birçok farklılığına rağmen, benzer nedensel örüntüleri ortaya koyduklarını ileri süreceğim. Bununla birlikte, nedensel önermelerin çeşitli özgül kısımlarını geçerli kılmak amacıyla negatif örneklere başvuracağım. Bunu yaparken de, negatif örnek(ler)in pozitif örnek(ler)le benzerliklerini olabildiğince çoğaltmak için karşılaş-

tırmanın geçerli olduğu varsayılan ardışıklık dışında görünüşte ilgili olan her açıdan karşıtlaştırmalar kuracağım. Bu nedenle, örneğin 1905'teki başarısız Rus Devrimi, devletin baskı yeteneklerinin yıkılmasına götüren savaşla ilişkili süreçlerin Rusya'daki toplumsal devrimci başarıya yaşamsal katkısına ilişkin önermeleri geçerli kılmak için, başarılı 1917 Devrimi ile karşılaştırılacaktır. Bununla beraber, İngiliz, Japon ve Alman tarihinin seçilmiş yönleri, çeşitli yerlerde Fransa, Rusya ve Çin'deki devrimci siyasal krizlerin ve köylü ayaklanmalarının nedenlerine ilişkin önermeleri güçlendirmek için kullanılacaktır. Bu örnekler karşılaştırma için uygundur; çünkü onlar Fransa, Rusya ve Çin ile kabaca benzer zamanlarda ve koşullarda toplumsal devrimci olmayan siyasal krizleri ve dönüşümleri yaşadıkları için karşılaştırılabilir ülkelerdir.

İlk bakışta, karşılaştırmalı tarihsel çözümleme Lyford Edwards, Crane Brinton ve George Pettee gibi "doğal tarihçiler" denen yazarların yaklaşımından pek farklı görünmeyebilir. Oysa ya onlar da birkaç tarihsel örneği derinlemesine çözümlediler ve karşılaştırmışlardır. Karşılaştırmalı tarihsel çözümlemenin amacı, devrimlerin nedenlerini saptamakken, doğal tarihçiler, devrim süreçlerinde tipik bir şekilde meydana gelen niteliksel döngüleri ya da belli aşamaların birbirini izlemesini betimlemeye çalıştılar. Robert Park'ın, Lyford Edwards'ın *The Natural History of Revolutions* [Devrimlerin Doğal Tarihi] yapıtının girişine yazdığı gibi:

> Kavram terimlerle betimlenebilen her toplumsal değişim... kendi niteliksel döngüsüne sahip olacaktır. Bu çalışmanın üzerinde temellendiği ön varsayımlardan biri de budur. Bilimsel yöntemin konusu olarak bu döngü betimlemesi, her yerdeki toplumsal değişimi çözümlemenin ilk adımı olarak görünür.[94]

94 Edwards, *Natural History*, s. xviii.

Yöntembilimsel olarak, doğal tarihçiler devrimleri, devrimlerin gelişiminin ortak aşamalarını en iyi biçimde betimlediği görülen metaforlara ya (örneğin, Edwards'ın yaptığı gibi) çeşitli örneklerin kısımlarını ya da birkaç örneğin tamamını uydurmaya çalışarak çözümlediler. Örneğin, Brinton, Edwards'ın dolaylı olarak kullandığı hastalık metaforunu açıkça kullandı:

> Devrimleri bir çeşit humma olarak ele alacağız... Devrimin patlak vermesinden bir kuşak öncesinde... yaklaşmakta olan rahatsızlığın belirtileri bulunabilir... Bunlar ...*hastalığın erken* belirtileri olarak [uygun biçimde] betimlenir, bildik tanılar için hastalığın yolda olduğunu, ancak hastalığın gelebilmesi için yeterince gelişmediklerini gösterirler. Bundan sonra, bütün belirtilerin açığa çıktığı bir zaman gelir; işte o zaman devrim hummasının başladığını söyleyebiliriz. Bu gidiş, düzenli olarak değil de ilerlemeler ve gerilemelerle, sık sık sayıklamalarla, en şiddetli devrimci yönetimin, Terör Saltanatı'nın eşlik ettiği bir krize varır. Krizden sonra, bir ya da iki depreşmenin damgaladığı nekahat dönemi gelir. Sonuçta, humma sona erer; hasta yine kendindedir; muhtemelen bu deneyim sayesinde bazı açılardan güçlenmiştir; en azından bir süre için benzer bir saldırıya karşı bağışıklık kazanmıştır; ancak tam olarak yenilenmemiştir...[95]

Hiç şüphesiz doğal tarihçiler, devrimlerin nedenleri hakkında en azından dolaylı olarak bazı kuram varsayımlar da sundular. Bu varsayımlar, esas olarak toplumsal-psikolojikti ve (amacımız açısından önemli olan nokta) varsayımları geçerli kılmak amacıyla tarihsel örnek karşılaştırmalarını kullanmak yolunda pek az girişimde bulunuldu. Bunun yerine kuram varsayımlar basitçe çözümlemeye uygulandı ve metaforik aşamaların birbiri ardı sıra gelişini sergilemek için, esas

95 Brinton, *Anatomy of Revolution*, s. 16-17.

olarak tarihsel malzeme kullanıldı. "Doğal tarih" çözümlemelerinin sonuçları hiçbir biçimde değersiz değildi (gerçekte, "doğal tarih" çözümlemelerinde, devrimci süreçler hakkında birçok kavrayış sunuldu ve bugün hâlâ faydalı bir biçimde okunabilirler) ancak onlar karşılaştırmalı bir tarihsel çözümlemeden oldukça farklıydı. Bir karşılaştırmalı tarihsel çözümleme, devrim betimlemelerinden çok, devrimlerin nedenlerini tanımlamak ve geçerli kılmak için, pozitif örnekler arasında ve pozitif ve negatif örnekler arasında yapılan karşılaştırmaları kullanır. Bununla beraber, bir karşılaştırmalı tarihsel çözümleme, betimsel olarak devrimci süreçlerin, her örnekte somut yörüngelerinde benzer biçimde belirmesini beklemez ya da bunu öne sürmeye kalkışmaz. Çünkü analitik olarak benzer nedenler kümesi, devrimler sırasındaki çatışmaların doğası ve zamanlaması farklı olsa ve hatta bir örnek muhafazakâr tepkiyle sonuçlansa ve bir başkası sonuçlanmasa bile (tamamen ya da aynı biçimde) örnekler boyunca işlevsel olabilir. Bir karşılaştırmalı tarihsel çözümlemede, bu tür farklılıklar devrim örnekleri boyunca benzer nedenleri tanımlamayı engellemez. Aynı zamanda bunlar, pozitif tarihsel örneklerin kendi aralarındaki karşılaştırmalar aracılığıyla açıklanabilecek değişkenleri temsil ederler.

Şüphesiz, karşılaştırmalı tarihin kendi güçlükleri ve sınırlılıkları vardır ve birçoğu, özellikle de konuyla ilişkili olanları haklarında kısa değerlendirmeler yapılmasını hak edecek niteliktedir. Önce kendi mantığına göre, yöntemin uygulanmasındaki kaçınılmaz güçlükler vardır. Belirli bir karşılaştırma mantığı için gerekli uygun tarihsel örnekleri bulmak çoğu kez olanaksızdır. Hatta örnekler aşağı yukarı uygun olduğunda bile, ilgili olabilecek değişkenleri yetkin bir biçimde denetlemek hiçbir zaman başarılamayabilir. Bu nedenle, gerçekte hangi nedenlerin etkili olabileceği konusunda çalışmanın hedefini hangisinin etkileyebi-

leceği ya da etkileyemeyeceği yolunda stratejik tahminler yapılmalıdır. Sonuçta, bir bakıma karşılaştırmalı tarihsel sayılabilecek çözümlemenin ya açıklayamadığı ya da kolayca ilişkisiz olduğunu varsaymak durumunda kaldığı, doğrudan incelenen nedenler ile karşılıklı etkileşim içinde olan tarihsel örneklerin incelenmemiş bağlamsal özellikleri her zaman bulunacaktır.[96]

Bir başka sorunlar kümesi, karşılaştırmalı tarihsel çözümlemenin (herhangi birçok değişkenli mantıkta olduğu gibi), zorunlu olarak karşılaştırılan birimlerin birbirinden bağımsız olduğunu varsayması olgusundan kaynaklanır. Bu değerlendirme, devrimler gibi büyük çaplı örnekler için kısmen, kimi zaman da tamamen geçerlidir. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi, bu örnekler zaman geçtikçe değişen benzersiz dünya-tarihsel bağlamlarda ve toplumları birbirlerine bağlayan uluslararası yapıların içinde meydana gelirler. Karşılaştırmalı çözümlemelerin çoğunda bağımsız birimler kurgusu sık sık öne sürülebilir. Bu nedenle, örneğin Fransız, Rus ve Çin devrimlerinin nedenlerini araştırmak amacıyla onların Eski Rejimlerini temelde benzer ve bağlantısız tarımsal devletler olarak değerlendirmek istiyorum. Ancak birçok makro çözümlemeye, dünya ortam ve zamanlamasının benzersiz etkisini ve birimler arasındaki karşılıklı ilişkileri er ya da geç katmak zorunluluğu doğar. Bu nedenle, çözümlememe onsekizinci yüzyılın Fransız Devrimi'ninkine karşı, yirminci yüzyılın Rus ve Çin devrimlerinin benzersiz dünya-tarihsel bağlamlarının etkilerini katacağım ve Rus devrimcilerinin, Komünist Parti modelinin ve Komintern aracılığıyla siyasetlerin aktarılmasıyla Çin Devrimi'nde gerçekten önemli bir rol oynadıkları gerçeğini göz önünde tutacağım.

---

96 Bu güçlük Adam Przeworski ve Henry Teune, *The Logic of Comparative Social Inquiry*, Wiley, New York, 1970'te vurgulanmıştır. Smelser, *Comparative Methods*, 6. ve 7. bölümleri bu güçlükleri aşmanın yollarını tartışır.

Son olarak, karşılaştırmalı tarihsel çözümlemenin kuramın yedeği olmadığını belirtmek gerekir. Gerçekte bu yöntem kuram kavramların ve varsayımların vazgeçilmez yardımı sayesinde uygulanabilir. Çünkü tek başına karşılaştırmalı yöntem, üzerinde çalışılacak örneği tanımlayamaz. Karşılaştırmalı yöntem, uygun tarihsel birimleri seçemediği gibi, hangi tarihsel örneklerin üzerinde çalışılacağını da söyleyemez. Bunların tümü, günün kuram tartışmalarından haberli ve tarihsel örnek kümelerinin kanıtlarına duyarlı olan bir makro-sosyolojik imgelemden gelir.

Ancak karşılaştırmalı tarihsel çözümleme kuram spekülasyon için değerli bir fren ya da çaba sağlar. Karşılaştırmalı tarihsel çözümleme, büyük kuram bakış açılarınca önerilen gerçek nedensel önermelerin ayrıntılarıyla açıklanmasını ve sonul amaca (yani tarihsel örnek kümeleri boyunca nedensel düzenliliklerin gerçekten aydınlatılmasına) sadık kalmak için gerektiğinde farklı önermelerin birleştirilmesini cesaretlendirir. Kuram esinlenmenin kaynağı (ya da kaynakları) ne olursa olsun, karşılaştırmalı tarih ancak inandırıcı bir biçimde hedefine ulaşırsa başarılı olmuş sayılır. Başarılı bir biçimde kullanıldığında ise karşılaştırmalı tarihsel çözümleme, kuram ile tarih arasında arabuluculuk yapmak için ideal bir stratejidir. Karşılaştırmalı tarihsel çözümleme, mekanik bir biçimde uygulanmaması koşuluyla, bir yandan kuram açıklamalara ve yeniden formülleştirmelere, hem de somut tarihsel örneklere, yeni bakış açılarına sevk edebilir.

NEDEN FRANSA, RUSYA VE ÇİN?

Bu bölümün önceki kısımları birçok olası toplumsal devrim kümesinin araştırmasına uygulanabilecek kuram, bir referans çerçevesinin taslağını çizmiş ve bir çözümleme yöntemi getirmiştir. Bu kitap, kuşkusuz

toplumsal devrimlerin tüm örneklerini derinlemesine çözümlememektedir. Ne de olası örnekler evreninin tümünden "gelişigüzel" seçilmiş örnekleri çözümlemektedir. Aslında, karşılaştırmalı tarihsel çözümleme, en iyi biçimde belirli temel özellikleri paylaşan birkaç örnek kümesine uygulandığında işlemektedir. Örnekler özenle seçilmelidir ve onları bir araya getiren ölçüt açıkça ortaya konmalıdır. Bundan sonraki bölümde Fransız, Rus ve Çin devrimleri, başarılı toplumsal devrimci dönüşümlerin benzer örnekleri olarak bir arada ele alınacaktır. Bu noktada, bu örneklerin seçilmesinin doğruluğunu göstermek için birkaç şey söylemek gerekiyor.

Çözümleme de, özellikle bu toplumsal devrimlerin seçilmesinin önemli özgül nedenleri var. Fransa, Rusya ve Çin devrimlerinin tümü, devlet ve sınıf yapılarının yakın zamanda oluşturulmadığı ya da sömürge egemenliği altında değiştirilmediği ülkelerde meydana gelmiştir. Bu faktör, sömürge sonrası ya da yenisömürgeleştirilen ortamlardaki devrimlere ilişkin herhangi bir çözümlemeye sistematik bir biçimde dahil edilmesi gereken birçok karmaşıklığı ortadan kaldırır. Fransız, Rus ve Çin devrimlerinin üçü de, *tümüyle* devrimci dönüşümler olarak ele alınacak bir çalışmaya ya da karşılaştırmaya izin verecek bir biçimde yeterince uzak bir geçmişte patlak verdi ve (oldukça uzun sınıf ve siyasal mücadele süreçlerinden sonra) devrimci devlet iktidarının pekiştirilmesiyle sonuçlandı. Başka deyişle, bu devrimlerden her birinin izini, Eski Rejimin ölümünden farklı bir biçimde yapılanmış Yeni Rejimin ortaya çıkışına dek takip etmek olanağı vardır. Hegel'in şu özdeyişi karşılaştırmalı tarih için kesinlikle geçerlidir: Minerva'nın baykuşu alacakaranlıkta uçar.

Bununla beraber, ciddi bir çalışma için neden sadece Fransa, Rusya ve Çin'in seçildiğini açıklamak yetmez; aynı zamanda bu üçünün neden toplumsal devrimlerin *temelde* benzer örnekleri olarak bir araya

getirildiğini açıklamak için de daha güçlü nedenler sunmak gerekir. Çünkü devrimleri karşılaştırmalı çalışmalar için gruplandırma ve tanımlama yöntemleri bakımından Fransa, Rusya ve Çin aynı kümede yer almazlar.[97] Fransa yirminci yüzyıl öncesi Avrupa devrimidir, burjuva-kapitalist ya da liberal-demokrat bir doğaya sahip olarak görülür. Farklı kategori şemalarına bağlı olarak Rus Devrimi, ya mutlakçılık karşıtı bir devrimdir ya da devletçi-kalkınmacı bir devrimdir veya bir proleter-komünist devrimdir. Bazı çözümlemeciler Çin'inkini dışarıda bırakarak Rus Devrimi'ni, Fransa'nınkiyle birlikte gruplandırmak isteyeceklerdir; fakat hiçbiri Rus Devrimi'nin her ikisiyle gruplandırılmasına katılmayacaktır.[98] Çünkü özellikle Çin Devrimi'nin Fransız Devrimi'yle meşru bir biçimde sınıflandırılabileceği düşünülememektedir; Fransız Devri-

---

97 Marksist yönelimli bilimciler (örneğin Fransa gibi) "burjuva" devrimler ile "sosyalist" (ya da en azından antikapitalist) devrimler (Rusya ve Çin gibi) arasında temel farklılıkların olduğunu varsaymaktadırlar. Marksist olmayan bilimciler, şu ya da bu biçimde, mutlakçılık karşıtı, liberal demokratik devrimler ile kolektivist, devleti güçlendiren devrimler arasında kesin bir ayırım yaparlar. Son olarak, çözümlemeciler için bugünlerde, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana çeşitli Üçüncü Dünya ülkelerinde meydana gelen ulusal kurtuluş devrimlerini (İngilizlerinkinden Ruslarınkine uzanan) tüm "Avrupa Devrimleri"nden ayırmak oldukça yaygın hale gelmiştir. Bu ayrım için bkz. Elbaki Hermassi, "Toward a Comparative Study of Revolutions", *Comparative Studies in Society and History* 18:2, Nisan 1976, s. 211-35 ve Martin Malia'nın "The Escalation of European Revolution: 1640, 1789, 1848, 1917" (American Historical Association'nın Modern Avrupa Bölümü'nün yıllık toplantısında sunulan metin, Atlanta, Georgia, Aralık 1975), s. 5-9. Hem Hermassi hem de Malia, Çin Devrimi'ni, ulusal kurtuluş ("çevresel" ya da "Üçüncü Dünya") devrimi olarak görür.

98 Malia'nın, "Escalation"ı, Fransa'nın da dahil olduğu diğer tüm Avrupa devrimlerinin yanı sıra, Rus devrimini de mutlakçılık karşıtı olarak ele almaktadır. Hermassi'nin "Comparative Study"si, Rus devrimini de, hem Fransız Devrimi gibi "demokratik" devrimlerin hem de Çin gibi "çevresel" devrimlerin karşıtı olarak, "kalkınma" devriminin bir prototipi olarak görür. *Social Origins*'te (*Toplumsal Kökenler*'de) Barrington Moore, burjuva-liberal Fransız Devrimi ile karşıtlık içinde, Rus ve Çin devrimlerini "köylü" ve komünist devrimleri olarak ele alır. Her ne kadar diğer bilim insanları çoğu zaman farklı etiketleri kullansa da, belki en tipik olanıdır.

mi ya "burjuva" ya da "liberal"dir ve Çin Devrimi bunların hiçbiri değildir; ya da Çin'inki, herhangi bir türden Avrupalı devrimle değil, Üçüncü Dünya'nın ulusal kurtuluş devrimleriyle birlikte gruplanmalıdır.

Ancak elinizdeki çalışmanın hareket noktası, Fransa, Rusya ve Çin'in Eski Rejimlerinin, devrimci süreçleri ve sonuçları bakımından önemli benzerlikler sergilediğidir. Bu benzerlikler, tutarlı nedensel açıklama gerektiren bir örüntü olarak Fransa, Rusya ve Çin'in birlikte ele alınmalarını sağlayan benzerliklerden daha fazladır. Üç devrimin tümü de zengin ve siyasal olarak hırslı tarım devletlerinde meydana gelmiştir ve hiçbiri sömürgeleştirilmemiştir. Fransa, Rusya ve Çin'in Eski Rejimleri, aniden kendilerinden ekonomik olarak daha gelişmiş askeri rakiplerle karşılaşmak zorunda kalan önbürokratik aristokrasilerdir. Her üç devrimde de, yurtdışıyla bağlantılı krizler, aşağıdaki birleşimi oluşturmak için yurtiçi yapısal koşullar ve eğilimlerle bir araya gelmiştir: 1) Eski Rejim'in merkezi devlet aygıtlarının yeteneksizleşmesi; 2) en can alıcıları köylülerinki olmak üzere alt sınıfların yaygın isyanları; 3) devrimci devlet iktidarını pekiştirmek için kitleleri harekete geçiren siyasal liderlerin girişimleri. Her bir örneğin devrimci sonucu, uluslararası arenada artan bir güç potansiyeliyle birlikte merkezileşmiş, bürokratik ve kitleleri kapsayan bir ulus-devlettir. Her üç devrimde de, ulusal toplumsal değişimin önündeki, toprak sahibi üst sınıfların devrim öncesi konumlarıyla ilişkili engeller kaldırılmış ve Yeni Rejimlerin kitleleri siyasal olarak kapsaması ve devletlerin daha fazla merkezileşmesi için yeni gelişme potansiyelleri yaratılmıştır.

Diğer sınıflandırma sistemlerinin varsayımları ne olursa olsun (benim üçlümün iki "kutupsal" örneği olan) Fransız ve Çin devrimleri birbirinden o kadar farklı değildir; ne de karşılaştırılan zaman ve mekanların ve kültürel ortamların ima ettiği gibi (sırasıyla) er-

ken Avrupa'nın liberal devrimleriyle ve Üçüncü Dünya'nın ulus inşa devrimleriyle iyice benzeşirler. Gerçekten de Fransız Devrimi önemli açılardan onyedinci yüzyılın İngiliz Devrimi'nden çarpıcı bir biçimde farklıdır ve Çin ve Rus devrimlerine daha çok benzerdir. Fransız Devrimi sürecinde, köylü ayaklanmaları önemli bir rol oynamıştır ve Devrim'in siyasal sonuçları da bir liberal-parlamenter rejim değil, daha merkezileşmiş ve bürokratik bir devlet olmuştur. Çin Devrimi'ni, yirminci yüzyılın ortasında yeni bir ulus inşa devrimi olarak dikkate almak, tarihsel açıdan kayda değer bir miyopluk olarak görünmektedir. Çin, kültürel ve siyasal tarihi yüzyıllarca geriye giden bir imparatorluk Eski Rejimi'ne sahiptir. Bütün bir süreç olarak Çin Devrimi de, Fransız Devrimi'ni başlatan aristokratik ayaklanmadan farklı olmayan, mutlak monarşist devlete karşı üst sınıfların ayaklanmasıyla başlamıştır.[99] Bununla beraber Çin Devrimi, en sonunda kalkınmaya yönelik Komünist rejime yol açmıştır. Bu komünist rejim modern, komünist olmayan Üçüncü Dünya hükümetleri kadar ya da onlardan daha çok devrim sonrası Sovyet rejimine benzemektedir.

---

99 Bilim insanları sık sık iki ayrı Çin Devrimi'nin olduğunu varsayarlar; bunlardan birincisi 1911'de, diğeri ise Çinli komünistlerin milliyetçilerle rekabet ettikleri 1930'larda ve 1940'lardadır. Ama ben Çin Devrimi'ni, Eski Rejim'in 1911'deki çöküşünden (ve bu noktada hiçbir yeni ulusal rejimin kendisini pekiştirmeyi başaramamasından) iki devlet inşacı hareketin, milliyetçilerin ve komünistlerin ortaya çıkışına ve egemenlik için rekabet etmesine, oradan da kısmen milliyetçilerin hiçbir zaman Çin'i tek bir yönetim altında birleştirmeyi ve denetim altında tutmayı başaramamasıyla belirlenen, ikincisinin sonul zaferine dek uzanan tek bir süreç olarak ele almanın daha verimli olduğuna inanıyorum. Böylece, örneğin Samuel S. Huntington'un, *Political Power in Changing Societies* (New Haven: Yale University Press, 1968) yapıtının 5. bölümündeki, Eski Rejim'in çöküşüyle başlayan "Batılı" devrimler ile zayıf bir Üçüncü Dünya yönetimine meydan okumak için bir hareketin ortaya çıktığı "Doğulu" devrimler ayrımı kabul edilecek olursa, o zaman Çin'in daha çok "Batılı" tipte bir devrim olduğunu ileri süreceğim. Huntington'un ayrımı yararlıdır; ancak yanlış sınıflandırılmış olgulara sahiptir ve etiketlerinin değiştirilmesi gerekir!

Bu üç devrim arasında, karşılaştırmalı tarihsel çözümleme için bir arada sınıflandırmayı gerektirecek kadar benzerlik vardır ve bu sınıflandırmayı yaparak daha fazla benzerlik bulabiliriz. Fransız, Rus ve Çin devrimlerinin benzer toplumsal siyasal özellikleri, üçünü ayrı sınıflandırmalar içinde tutmaya kararlı çözümlemecilerin ister istemez gözden kaçıracakları biçimlerde aydınlatılabilir ve açıklanabilir. Hepsinden öte, bu devrimlerin yan yana koyulmalarından, toplumsal devrimlere köylü katılımlarının nedenleri ve sonuçları hakkında öğrenilecek çok şey vardır. Eski Rejim'den yenisine kamuyönetsel örgütlerinin yıkılmasının ve yeniden inşasının dinamikleri hakkında da öğrenilecek çok şey var. Diğer birçok karşılaştırmalı çözümlemenin devrimlerin bu görünümlerini, ya hafife alma ya da görmezden gelme eğiliminde olması rastlantı değildir. Bunun nedeni, alternatif sınıflandırma şemalarının, ya burjuva/proletarya sınıf düzenlenişlerini ya meşru siyasal otorite örüntülerini ya da eski veya Yeni Rejimlerin kendi kendilerini ideolojik olarak kavramlaştırmalarını aydınlatma işini görmesidir.

Burada sadece Fransız, Rus ve Çin devrimlerinin paylaştığı ortak örüntüleri vurgulamakla kalmayacağız. Bu yolda karşılaştırmalı yöntemin sahip olduğu esnekliği ve tarihsel duyarlılığı sayesinde, her üç devrimin özgül özelliklerine dikkat edilebilir. Fransız Devrimi'nin burjuva ve liberal özelliklere sahip olduğunu, Rus Devrimi'nin sonuçları açısından aşırı devletçi olduğunu ve Çin Devrimi sürecinde bir ulusal kurtuluş mücadelesinin unsurlarının bulunduğunu reddetmek gerekmez. Temelde Fransa, Rusya ve Çin'in ortak örüntülerini arasak ve açıklamaya girişsek de, örnek çiftlerini ya da tekil örnekleri niteleyen değişkenlere de bakabiliriz. Örnek çiftlerini ya da tekil örnekleri niteleyen değişkenler, kısmen ortak nedensel örüntülerin değişkenlerine, kısmen Fransa, Rusya ve Çin'in toplumsal yapıları boyunca görülen karşıtlıklara, kısmen

de üç büyük devrimin dünya-tarihsel zamanlamalarındaki ve başarılarındaki farklılıklara bağlı olarak açıklanabilir. Sonuç olarak, diğer bilim insanlarını Fransa, Rusya ve Çin devrimlerini farklı sınıflandırmalar altında ayırmaya yönelten devrimlerin, bu ayırt edici nitelikleri ve onların dünya-tarihsel ortamları, her üç devrimin ortak örüntülerinin arka planı dikkate alınarak incelendiğinde yeni bir ışık da görülecektir.

İleriye Bakmak

Gelecek bölümler Fransız, Rus ve Çin devrimlerine ilişkin karşılaştırmalı bir tarihsel çözümleme (Birinci Bölüm'de geliştirilen referans çerçevesi içinde kavranan ve uygulanan bir çözümleme) sunacak. I. Kısım'da Fransa, Rusya ve Çin Eski Rejimlerinde nesnel devrimci durumların ortaya çıkışının yapısal ve tarihsel koşulları tartışılacaktır; İkinci Bölüm'de mutlakçı rejimlerin siyasal krizlerine odaklanacaktır; Üçüncü Bölüm'de köylülüğün konumu çözümlenecektir. Önermelerin ana çizgilerini geçerli kılmayı desteklemek için, İkinci ve Üçüncü Bölümlerin bazı belirli alt başlıklar altında Fransa, Rusya ve Çin'de devrimci durumların ortaya çıkışında varsayım olarak öne sürülen koşullarını Japonya, Prusya/Almanya ve İngiltere'de olmadığı ya da bir arada bulunmadığı kısaca gösterilecektir. Böylece I. Kısım'daki karşılaştırma mantığında daha çok Fransa, Rusya ve Çin'in benzer olduğu noktalar vurgulanacaktır. Vurgular, negatif örneklerle yapılan karşılaştırmalarla yapılacaktır.

Diğer yandan, II. Kısım'da, karşılaştırma mantığı tamamen pozitif toplumsal devrim örnekleri arasındaki benzerliklere ve farklılıklara odaklanacaktır. Çünkü II. Kısım'da Fransa, Rusya ve Çin'in devrimci durumlara yol açan benzerlikleri ele alınacaktır. Hedef, bu arka plan dikkate alınarak devrimci sonuçları açıklamaktır. Dolayısıyla, bu kısımda devrimci krizler sıra-

sında ortaya çıkan çatışmaların, her üç devrimde ortak, birinde ya da ikisinde farklı olan belirli örüntülerle birlikte, toplumsal-devrimci sonuçlara nasıl yol açtığı gösterilmektedir. II. Kısım'ın içindeki Dördüncü Bölüm'de incelenen her devrim için araştırılacak belli başlı analitik faktörler tanıtılacaktır; Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümlerde sırasıyla Fransa, Rusya ve Çin'deki devrimci çatışma ve sonuçları ele alınacaktır.

KISIM I

Fransa, Rusya ve Çin'deki Toplumsal Devrimlerin Nedenleri

İKİNCİ BÖLÜM

Krizdeki Eski Rejim Devletleri

Bir Devrimin patlak vermesi için alt sınıfların eskisi gibi yaşamak istememeleri yeterli olmaz; üst sınıfların da eskisi gibi yaşayamamaları gerekir.

Lenin

Fransa, Rusya ve Çin'deki toplumsal devrimler, "Eski Rejim" devletlerinin yapılarında ve kurumlarında merkezlenen siyasal krizlerden ortaya çıkmıştır. Fransa'daki 1787-89, Rusya'daki 1917'nin ilk yarısı ve Çin'deki 1911-16 olayları sadece otokratik, monarşist rejimlerin altını oymakla kalmamış, potansiyel olarak isyancı alt sınıfların üzerindeki merkezi biçimde yönlendirilen yönetsel ve baskıcı denetimi de altüst etmiştir. Devrimci krizler, Eski Rejim devletleri gelişen uluslararası durumların meydan okumalarını karşılayamaz hale geldiklerinde oluşur. Monarşik otoriteler, ekonomik olarak daha gelişmiş güçlerin yeni tehditlerine ve yoğunlaşmış rekabetine hedef olur. Ayrıca, otokratik devlet örgütlerinin toprak sahibi üst sınıflarla ve tarım ekonomisiyle olan kurumlaşmış ilişkileri monarşist otoritelerin tepkilerini sınırlandırmış ya da onlara gem vurmuştur. Yurtiçindeki sınıf yapılarının ve uluslararası hemen önlem alınmasını gerektiren durumların çapraz ateşi arasında sıkışan otoriteler,

merkezi yönetimler ve ordular tabandan gelen ayaklanmaların öncülük ettiği toplumsal devrimci dönüşümlerin önünü açarak parçalanır.

Fransa, Rusya ve Çin devrimlerini başlatan siyasal krizlerin nedenlerini ve doğasını anlamak için, bu devrimlerin patlak vermesinden önceki zamanlarda Eski Rejimlerin yapılarını ve çatışmalarını anlamamız gerekir. İşe devrim öncesi Fransa, Rusya ve Çin'in yurtiçinde düzeni sürdürme ve yurtdışında düşmanlarla yarışma görevlerine odaklanmış otokratik monarşilerce bir arada tutulan ülkeler olduğu gerçeğinden başlayabiliriz. Her üç Eski Rejim'de de mutlak monarşilerin koruması altında iş gören, farklılaşmış, merkezi olarak yönlendirilen, yönetsel ve askeri hiyerarşiler olarak tamamen kurumsallaşmış imparatorluk devletleri vardı.[1] Bu imparatorluk devletleri ön bürokratikti: Her rejimde farklı özgül biçimler alsa da bazı memurluklar, özellikle de daha üst düzeyde olanlar işlevsel olarak uzmanlaşmıştı; bazı memurluklar ya da memurluk görevlerinin bazı yönleri kesin kurallara ve hiyerarşik gözetim ve denetime tâbi idi; devlet memurluklarının ve görevlerinin özel mülkiyetten ve çıkarlardan ayrılması *kısmen* kurumlaşmıştı. Bununla beraber, bu imparatorluk devletlerinden hiçbiri tamamen bürokratik nitelikte değildi.[2] Hiçbiri modern ulus-devletlerde olduğu gibi, toplum içinde tamamen merkezileşmiş ya da güçlü değildi. Fransa, Rusya ve Çin'in Eski Rejimlerinin imparatorluk devletlerinin yerel tarımsal sosyoekonomik ilişkilerini temelden yeniden örgütlemek bir yana, doğrudan denetleyecek bir

---

1 Bir devlet tipi olarak "imparatorluk devleti" kavramı için bkz. Frances V. Moulder, *Japan, China and the Modern World Economy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1977, s. 45. Bununla birlikte, Moulder'in aksine, imparatorluk devletlerini bürokratik olmayan devletler olarak değil, kısmen bürokratik devletler olarak ele alıyorum.

2 Burada başvurulan bürokrasi kriteri için bkz., Max Weber, *Economy and Society*, der. Guenther Roth ve Claus Wittich, 3 cilt, Bedminster Press, New York, 1968, 11. bölüm, özellikle, s. 956-63.

konumda bile olmadıkları vurgulanmaya değer. Söz konusu imparatorluk devletleri görevlerinin çeşitliliğiyle ve boyutlarıyla sınırlanmıştı; örneğin görevleri arasında şunlar bulunmaktaydı: Yurtdışında savaş açmak, yurtiçinde genel düzenin bazı yönlerini sürdürmek için toplumu gözetlemek ve denetlemek; ve toprak, nüfus ya da ticaret üzerinden (ancak kişisel gelir gibi değerlendirilmesi güç bir şey üzerinden değil) vergi ve asker toplama yoluyla sosyoekonomik kaynaklara el koymak.

Bourbon Fransası, Romanov Rusyası ve Mançu Çininin imparatorluk devletleri, köylü aileleri kitlesi ve toprak sahibi üst sınıfların toprak ve tarım ürünleri üzerindeki (devlet dışında) hak iddiaları arasında bölünmüş olarak geniş ölçekli, çoğunlukla tarımsal ekonomilerin üzerinde yükseliyordu. Her Eski Rejim'de en önemli egemen sınıf (yani artıya el koyan kesim) esas olarak toprak sahibi üst sınıftı. Bu sınıf ticari zenginliğe sıkıca bağlı olsa ve düzenli olarak onun tarafından gençleştirilse de bu durum geçerliydi. Her üç devrim öncesi toplumda da pazar ilişkileri oldukça yaygın biçimde gelişmişti;[3] ayrıca kentlerde yaşayan işçi sınıfları ile ticaret ve sanayiyi denetim altında tutan sınıflar da vardı. Yine de ticaretin çoğu (ulusal olmaktan çok) yerel ya da bölgesel odaklıydı; tarım, ekonomik olarak ticaret ve sanayiden daha önemliydi ve kapitalist üretim ilişkileri ne tarımsal ne de tarım dışı işlerde yaygındı. Ticaret ya da sanayi üst sınıfları, var olan toprak sahibi üst sınıflarla ortak yaşam ilişkisi içindeydi, bunun yanı sıra imparatorluk devletlerine aşırı bağımlıydı. Her üç imparatorluk devletinde de siyasetle ilgili temel gerilim,

3 Ek tartışmalar ve özgül başvurular (bu ve diğer başlangıç ifadeleri) ileride, her bir örneğin çözümlemesi sırasında ortaya çıkacaktır. Fransa, Rusya ve Çin'i de kapsayan beş modern öncesi tarım devletlerindeki (kısmen pazarlama sistemleri üzerine temellenen) kentsel ağların karşılaştırması için, bkz. Gilbert Rozman, *Urban Networks in Russia, 1750-1800, and Premodern Periodization*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1976, 5. Bölüm.

ticaret-sanayi sınıfları ile toprak sahibi aristokrasiler arasında değildi. Bu gerilimler, üretici sınıfların egemen sınıflarla ve devletle olan ilişkileri ve de toprak sahibi egemen sınıfların otokratik imparatorluk devletle olan ilişkilerinde odaklaşıyordu.

Tüm tarım devletlerinde olduğu gibi Fransa, Rusya ve Çin'in Eski Rejimlerinde de köylülerin (ve kent halkının) ayaklanma potansiyelleri yöreseldi... Üçüncü Bölüm'de ayrıntılı olarak ele alınacağı için, toplumda her zaman bulunan bu temel gerilime burada sadece değinmek yeterli olacak. Bu noktada, imparatorluk devletleriyle toprak sahibi üst sınıfların ilişkisine ve bu ilişkilerin yol açabileceği olası çatışmalara odaklanmamız gerekir.

Kuşkusuz, devrim öncesi Fransa, Rusya ve Çin'deki imparatorluk devletleri ve toprak sahibi üst sınıflar bir anlamda köylülerin sömürülmesi ve denetlenmesinde ortaktılar. Tarihsel örnekler ne olursa olsun (özellikle mutlakçılık öncesi Fransa'da) devrimlerden hemen önceki zamanlarda toprak sahibi sınıflar, merkezileşmiş yönetimlerin ve orduların varlığına kasıtlı biçimde meydan okumadılar. Egemen sınıflar kendilerini köylü isyanlarına karşı yerel düzeyde tam olarak savunamazlardı; kendi sınıf konumlarını ve ayrıcalıklarını korumak için, farklı derecelerde de olsa, merkezileşmiş monarşik devletlere bağımlı olmak zorundaydılar. Dahası, egemen sınıflar, devlet hizmetleri aracılığıyla özel servet biriktirme fırsatlarını kullanmaya alışmışlardı. Gerçekten de, devlet memurlukları aracılığıyla artılara dolaylı biçimde el konulması Fransa, Rusya ve Çin'in Eski Rejimlerinde oldukça önemliydi.

Ancak imparatorluk devletleri ve toprak sahibi sınıflar sömürüde bir anlamda ortak olsalar da, köylülerin insan gücünün denetlenmesinde ve tarımsal-ticari ekonomilerden sağlanan artıya el konulmasında birbirlerinin rakibi durumundaydılar. Monarklar, toplumdaki artan kaynaklara el koymakla ve onları etkili

bir biçimde ordunun büyütülmesine ya da devletin desteklediği, merkezi olarak denetlenen ekonomik kalkınmaya aktarmakla ilgileniyorlardı. Bu nedenle, toprak sahibi üst sınıfların ekonomik çıkarları [devlet için] kısmen üstesinden gelinmesi gereken engellerdi; çünkü toprak sahibi sınıflar ya devletin artan el koyma girişimlerini engellemekle ya da devlet memurluklarını kullanarak devlet gelirlerini yurtiçindeki sosyoekonomik statükoyu sağlamlaştıracak biçimde hortumlamakla ilgileniyorlardı.[4]

---

4 Fransa, Rusya ve Çin'in devrim öncesi toplumsal-siyasal yapılarına ilişkin çözümlemem, her iki bakış açısının kuram eğilimlerini tamamen kabul etmeksizin, hem Marksist hem de Weberci yaklaşımlara dayanmaktadır. Marksist tarafta, Perry Anderson'ın, *Lineage of the Absolutist State*, New Left Books, Londra, 1974 adlı yapıtındaki; erken Modern Avrupa'da mutlakçı devlet kavramlaştırmasıyla benimki arasında iki önemli farklılıkla birlikte yakın benzerlikler vardır. Birincisi, Anderson, Avrupa mutlakçılıkları ile Avrupalı olmayan tarım imparatorlukları arasına keskin bir çizgi çekerken, ben geç İmparatorluk Çin'i ile Kıta Avrupasının erken modern çağdaki tarımsal mutlakçı devletlerinin (kentlerin siyasal özerkliklerinin feshedilmesi de dahil olmak üzere) sosyoekonomik ve siyasal örgütleri arasında önemli koşutluklar görüyorum. Elbette Avrupa ile Doğu Asya bütününün kıtasal bağlamlarının birbirinden oldukça farklı olduğunu reddetmiyorum. Daha da önemlisi, burada söz konusu olan belirli devlet örgütleri formlarının -önbürokratik monarşilerin- temelde toplumdaki üretim biçimi ve artıya el koyma biçimi tarafından belirlendiği konusunda Anderson'a katılamıyorum. "Feodal" Avrupa içinde, devlet biçimleri sadece köleliğin varlığı ya da yokluğu ya da toprakbeyleri tarafından köylülüğün denetim altında tutulması ve sömürülmesiyle birlikte değişmiş ve çeşitlenmiş değildir.

Açıkça benim toplum ile siyaset ilişkisine bakışım Max Weber'e çok şey borçludur (bakınız *Economy and Society*, 9. ve 13. Bölümler). Ancak bu tarafta da bazı farklılıklar vardır. Örneğin, Weber belli başlı siyasal yapıların biçimlerini, yönetenlerin ya da onların kadrolarının otoritelerinin aracılığıyla meşrulaştırıldığı, -geleneksel, karizma, ussal-yasal normlar olarak- egemen olan düşünce türlerine göre kuramlaştırma eğilimindedir. Oysa, elinizdeki yapıttaki odaklanma, daha çok maddi kaynak temeli ve devlet iktidarının örgütsel biçimleri üzerindedir. İkincisi, Weber, toplumsal ve toplumsal-siyasal yapıları bir bütün olarak kuramlaştırmak istediği ölçüde, sadece sosyoekonomik yapılardan yalıtılmış siyasal biçimlere gönderme yapan kategorileri kullanma eğilimindedir ve siyasal dinamikleri özellikle yöneticiler ile onların kadroları arasındaki mücadeleleri inceleyerek çözümlemektedir. Buna zıt bir biçimde Fransa, Rusya ve Çin'in devrim öncesi yapılarının tarafımdan yapılan kavramlaştırımı, sosyoekonomik ve siyasal-askeri yapıların karşılıklı bağımlılığını vurgulamaktadır ve bu toplumlar-

Monarklar ile toprak sahibi üst sınıflar arasında bu tip olası nesnel çıkar çatışmaları, tarihsel koşullara ve her otokratik imparatorluk devletinin kurumsal biçimlerine bağlı olarak gerçek çatışmalara yol açar. Bu devletlerin hiçbiri, devlet siyasetinin belirlenmesinde egemen sınıf temsilcilerine rutin roller sunan herhangi bir anlamda parlamenter rejimler değildi. Ancak bu devletler tamamen bürokratik devletler de değildi. Egemen sınıfın üyeleri, çeşitli yollardan devlet memurluklarına ulaşma ve onları kullanma ayrıcalığına sahipti. Tek başına bu olgu, egemen sınıfın imparatorluk devletinin etkinliklerini *denetlemesini* sağlayacak kadar yeterli olmadığını gösterir. Fakat egemen sınıfın üyeleri, imparatorluk devlet yapısının üst kademeleri içinde kolektif örgütlenme yeteneği kazandığı ölçüde, monarşinin egemen sınıfın ekonomik çıkarlarına karşı işleyen girişimlerini *engelleyecek* konuma da sahip olabiliyorlardı. Bu tip engellemeler, otokratik siyasal otoriteye karşı kasıtlı meydan okumalarla sonuçlanabiliyor ve aynı zamanda hiç amaçlanmamış olsa da, imparatorluk devletinin yönetsel ve askeri bütünlüğünü parçalayan gücü etkiler yaratabiliyordu.

İmparatorluk devletleri monarklarının, böyle bir manivela gücüne sahip egemen sınıfların ekonomik çıkarlarıyla temelde çelişen siyasetleri izlemeye hiçbir zaman girişmeyeceğini düşünebiliriz. Ancak gerçekte Fransa, Rusya ve Çin devrimlerine götüren tarihsel dönemlerde, monarklar sıradışı ikilemlerle yüz yüze geldiler. Bu bölümün girişinde kısaca vurgulandığı gibi, Eski Rejimleri çöküşe götüren zıtlıklar tek başına yurtiçindeki koşullara bağlı değildi. Bu devrimlerden önceki dönemlerde, bu rejimlerin her biri (Bourbon Fransası, Romanov Rusyası ve Mançu Çini) kendini kapitalist

---

daki temel, potansiyel olarak çelişkili gerilimlerin, üretici sınıflar ile egemen sınıfların birbirleriyle ve her bir sınıfın devletle olan ilişkisinde içsel olduğunu ileri sürmektedir.

sanayileşme karşısında ya da tarım ve ticarette ekonomik buluşlar üzerine temellenen, görece daha büyük ve esnek bir güce sahip ulus-devletlerin yoğunlaşan rekabeti içinde buldu. Bu dış rekabeti karşılamadaki başarı, monarşinin toplumdaki sıradışı kaynakları birdenbire harekete geçirme ve yapısal dönüşümlerin gerektirdiği reformları süreç içinde yürürlüğe koyma yeteneğine bağlıydı.

Tarihsel olarak kapitalizmin uluslararası yayılmasına yakalanan tarım ülkelerinin kendi bağımsızlıklarını savunmaları ve yukarıdan reformları yürürlüğe koymaları olasıydı. Hem Prusya hem de Japonya (bu bölümün sonunda Fransa, Rusya ve Çin'e zıt örnekler olarak ele alınacak iki örnek) ondokuzuncu yüzyılda dış rekabeti göğüsleme yolunda harekete geçmiş ve böylece de toplumsal devrimci dönüşümden kaçınmıştır. Prusya'daki ve Japonya'daki devlet seçkinlerinin dışarıdaki acil durumları göğüsleme çabaları geri kalmış tarım ekonomilerince ya da devlet girişimlerini durdurma yeteneğine ve çıkarına sahip toprak sahibi üst sınıflarca engellenmemiştir. Bunun yerine, geleneksel meşruluklar adına iş gören bürokratik memurlar, artan kaynakları harekete geçirecek ve planlanan alanlara yönlendirecek reformları yürürlüğe koyabildiler.

Fakat onsekizinci yüzyılın sonundaki Fransa'da, yirminci yüzyılın başındaki Rusya'da ve ondokuzuncu yüzyıl ortalarından yirminci yüzyılın başına dek Çin'de, Eski Rejim monarşileri, benzer biçimde gerekli temel reformları yürürlüğe koymak, yeterince hızlı ekonomik gelişmeyi desteklemek ve her rejimin yüzleştiği, belirli yoğunluktaki dış askeri tehditleri karşılamak ve savuşturmak bakımından başarısız olduklarını gösterdiler. Bourbon, Romanov ve Mançu rejimlerinin dış baskılarla başa çıkmak için gerçekleştirdikleri başarısız girişimler yüzünden, devrimci siyasal krizler patlak verdi. Monarşinin bir yandan kendi kadrolarıyla diğer yandan tarım ekonomileri ve toprak sahibi üst sınıf-

larla olan kurumsal ilişkisi, imparatorluk devletlerinin dış rekabetle ve müdahalelerle baş etmesini olanaksız kıldı. Sonuç olarak Eski Rejimler, ya Rusya'da olduğu gibi daha gelişmiş güçlerle girdikleri topyekûn savaşta uğradıkları yenilginin etkisiyle yıkıldılar ya da Fransa'da ve Çin'de olduğu gibi, siyasal olarak güçlü toprak sahibi üst sınıfların, monarşinin kaynakları harekete geçirme ya da reformları uygulama girişimlerine karşı gösterdikleri tepkiyle devrildiler. Hangi yoldan olursa olsun sonuç, daha önceden toplumsal ve siyasal düzenin tek sağlam siperini oluşturan merkezileşmiş yönetsel ve askeri mekanizmaların dağılması oldu. Otokratik monarşinin saygınlığıyla ve baskıcı iktidarıyla desteklenmeyen kurulu sınıf ilişkileri tabandan yükselen saldırıya açık duruma geldi. Toplumsal devrimci siyasal krizler, bir zamanlar Lenin'in uygun bir biçimde ortaya koyduğu gibi, "yönetici sınıfların yönetimlerini her zamanki gibi sürdürmeleri olanaksız" duruma geldiğinde patlak verdi. "Yönetici sınıfın siyasetinde, bastırılmış sınıfların tatminsizliklerini ve öfkelerini kusmalarını sağlayan çatlaklara neden olan bir kriz" meydana geldi.[5]

Fransa, Rusya ve Çin'de patlak veren toplumsal devrimci siyasal krizle en yüksek noktaya ulaşarak, birbiriyle kesişen güçleri daha açık bir biçimde ortaya koymak için, her devrimi daha ayrıntılı olarak ele almalıyız ve aralarında karşılaştırmalar yapmalıyız. Bölümün geri kalanında, her üç Eski Rejim'in devlet, ekonomi ve egemen sınıf niteliklerini tartışarak bunu yapacağım. Uluslararası dinamiklerin Eski Rejimin sosyopolitik yapılarıyla devrimci krizlere yol açacak şekilde etkileştiği tarihsel olarak özgül süreçleri de inceleyeceğim. Bu bölümün sonunda daha çok Fransa, Rusya ve Çin için ortaya konan savlar, toplumsal devrimlerden

5 Stefan T. Possony, der., *The Lenin Reader*, Henry Regnery, Chicago, 1966, s. 358. Alıntı, 1915'te yazılmış olan, Lenin'in "The Collapse of the Second International" başlıklı yazısından aktarılmıştır.

geçmeksizin daha gelişmiş ülkelerin etkilerini savuşturan benzer iki ülke olan Prusya'daki ve Japonya'daki siyasal krizlerin nedenleri ve sonuçlarıyla yapılan karşılaştırmaya ilişkin genel bir değerlendirmeyle daha da belirlenecek ve geçerli kılınacaktır. Bu Bourbon Fransasıyla başlanarak ve ardından da geç İmparatorluk dönemi Mançu Çinine geçilerek, toplumsal devrimci krizlere yol açan Eski Rejimleri incelenerek yapılacak. Çin'in Eski Rejimi, 1911'de sona erdiği için, bu inceleme sırası analitik olarak kullanışlıdır ve kronolojik olarak da doğrudur. İncelemeyi Çin'den sonra, 1800'lerin ortalarından 1917'nin önemli devrimci olaylarının patlak vermesine dek Romanov çarlarının yönetimi altındaki Rusya ile sürdüreceğiz.

ESKİ REJİM FRANSASI: BOURBON MUTLAKÇILIĞININ ÇELİŞKİLERİ

Fransız Devrimi'ne ilişkin açıklamalar uzun süre, iki temel temadan biri ya da ikisinin bir sentezi üzerinde gelişmiştir: Burjuvazinin yükselişi ve keyfi, geleneksel otoriteye karşı Aydınlanmacı bir eleştirinin ortaya çıkışı.[6] Bu nedenle Fransız Devrimi, Fransız toplumunun ve kültürünün evrimine içkin nedenlere bağlanmıştır. Uluslararası ortamın etkisi elbette reddedilemez. Daha çok Avrupa'nın ve Atlantik bölgesinin olgularını oluşturmuş bulunan, bununla birlikte devrim öncesi Fransasında da son derece yoğunluk kazanmış bulunan ticaretin gelişmesi ve Aydınlanmanın yayılması olgularına dikkati çekmek için sık sık uluslararası ortamdan söz edilir.[7]

---

6 Fransız Devrimi'nin tarihyazımlarının yararlı incelemeleri: Alfred Cobban, *Aspects of the French Revolution*, Norton, New York, 1970; François Furet, "Le Catechisme Revolutionaire", *Annales: Economies, Societes, Civilisations* 26:2, Mart-Nisan 1971, s. 255-89; ve Gerald J. Cavanaugh, "The Present State of French Revolutionary Historiography: Alfred Cobban and Beyond", *French Historical Studies* 7:4, Güz 1972, s. 587-606.

7 Örneğin bakınız: Georges Lefebvre, *The French Revolution*, çev. Elisabeth

Bununla beraber, Avrupa devletlerinin yayılmacı askeri rekabetinin aydınlatılması ve bu bakış açısından Eski Rejim Fransasının paradoksal konumu üzerine ender olarak söz edilir.[8] Ticarileşen İngiltere'nin gitgide artan bir biçimde egemen olduğu dinamik bir uluslararası ortamda, Fransa neredeyse Avrupa'ya egemen olmak durumundan (yarım yüzyıllık etkin bir ekonomik yayılmaya rağmen), askeri yenilgilerin ve hanedan iflasının utancına düştü. Bu düşüşün nedenlerinin açıklanması Fransız Devrimi'ni başlatan özgül siyasal krizin anlaşılmasını sağlar. Dahası, bu yolda başvurulan nedensel örüntülerin, diğer büyük devrimlerin başlangıcında etkili olan nedensel açıklamalarla karşılaştırılabilir türden olduğu görülür.

Devlet

Fransa'nın Eski Rejimini çözümlemeye, birleşmiş bir imparatorluk devlette kamuyönetiminin yerleştirilmesini tarihsel bağlamına oturtarak başlayacağız. Gerçekte ve kraliyetin imgeleminde yaratılması uzun süre alan mutlak monarşi, Fransa'da ancak XIV. Louis'nin hükümdarlığı döneminde (1643-1715) başat gerçeklik oldu.[9] 1648-53 Fronde ayaklanması, merkezileşen krallığa karşı bölgesel soylu kesimlerin son kez silaha sarılmasıydı. Ayrıca bu, "Devrim öncesinde hükümdarın

---

Moss Evanson, Columbia University Press, New York, 1962, c. I; ve George Rudé, *Revolutionary Europe, 1783-1815*, Harper & Row, New York, 1966.

8 Bu yönde bir başlangıç, C. B. A. Behrens'in *The Ancien Régime*, Harcourt, Brace and World, Londra, 1967; yapıtıyla yapıldı.

9 Bu ve bundan sonraki paragrafın genel altyapısı (ve Fransız mutlakçılığı hakkındaki bundan sonraki ifadeler) için bkz. Pierre Goubert, *Louis XIV and Twenty Million Frenchmen*, çev. Anne Carter, VintAge Books, New York, 1970; Pierre Goubert, *L'Ancien Régime 2: Les Pouvoirs*, Armand Colin, Paris, 1973; W. H. Lewis, *The Splendid Century*, Doubleday, Anchor Books, New York, 1957; Menna Prestwich, "The Making of Absolute Monarchy (1559-1683)", *France: Government and Society* içinde, der. J. M. Wallace-Hadrill ve J. McManners, Methuen, Londra, 1957, s. 105-33; ve G. R. R. Treasure, *Seventeenth Century France*, Rivingtons, Londra, 1966.

mutlakçılığını sınırlandıran bir imtiyaz ilan etmek için yapılan son girişimdi ve onun başarısızlığı doktrinin zaferini sağladı..."[10] Bundan sonra Fransa kraliyet idaresi altında yönetildi. Otuz kadar görevden alınabilir *intendant* [denetçi] eyaletlerde kralın otoritesini temsil ediyordu. Bir zamanların mutlak her şeye güçleri yeten kalıtsal, soylu yöneticilerinin marjinal rollere atanmasıyla, *intendant*'lar doğrudan vergi toplama, kraliyet adaleti, ekonomik düzenleme, iç düzenin korunması sorumluluklarını üstlendi. Kentlerin işleri *intendant*'ların gözetim ve denetimine verildi ve önde gelen belediyeler Taç'a düzenli olarak ödenen fidye karşılığında elde tutuldu.[11] Eski soyluluğun en yüksek rütbelileri, görkemi, iyi maaşlı işler ve entrikalarıyla benzersiz olan Versailles'daki yeni Saray'ın (muzaffer mutlakçılığın sonul simgesinin) yörüngesine çekildi.

Mutlakçılık XIV. Louis'nin yönetiminde zafer kazandı; ancak Fransa'nın Eski Rejiminin devlet yapısı sıradışı bir biçimde karmaşık, deyim yerindeyse çok katmanlı olarak kaldı. Her ne kadar, mutlakçı yönetimin otoritesi üstün olsa da, onun farklı yapıları (krallık konseyleri ve *intendant*'ları gibi) gerçekte, merkezden kopuk ortaçağ kurumlarının ve mahkemelerinin, belediye tüzel kişiliklerinin, *pays d'état* adı verilen uzak eyaletlerdeki eyalet *estate*'lerinin [temsili meclislerinin] yerini alamamıştı. Ne de mutlakçı yapılar, *parlement*'lerin (aşağıda ayrıntılarıyla betimlenecek adli tüzel kişiliklerin) önceden önemli olan memurlukların ve yargılama yetkilerinin ve memurluklarını satın aldıktan sonra tekrar satabilecek ya da miras olarak bırakabilecek zenginlere kraliyet yönetimlerinin içindeki makamların satışı uygulaması (ki bu uygulamaya "memurluğun nüfuz ve yetkisini satma" adı verilir) gibi daha ön-

10 Leo Gershoy, *The French Revolution and Napoléon*, 1933; yeni baskısı, Appleton-Century-Crofts, New York, 1964, s. 6.

11 Nora Temple, "Th : Control and Exploitation of French Towns during the Ancien Régime", *History* 51:171, Şubat 1966, s.16-34

ceki monarşist yönetsel düzenlemelerin yerini tamamen almıştı. Çünkü başarıları her ne kadar sıradışı olduysa da, XIV. Louis uzun zaman önce yerleşmiş bir kraliyet geleneğini, kurumlaşmış düzenlemeleri gerçekten ilga etmeden, bu kurumlaşmış düzenlemelerin "üzerine" yeni denetimler getirme geleneğini sürdürdü. Bundan dolayı, muzaffer otokrasi, esas işlevlerinin yerini aldığı ya da bu işlevleri bir başkasıyla değiştirdiği -senyörlükle, loncalarla, eyaletlerle ilgili- toplumsal-siyasal kurumsal biçimleri dondurma, daha doğrusu güvence altına alma eğilimindeydi.

Harita 1: Fransız Eski Rejiminin belli başlı yönetsel birimleri, 1789.
Kaynak: M. J. Seydenham, *The French Revolution*, Capricorn Books, New York, 1966, s. 40.

Fransa'da düzenin ve birliğin sürdürülmesinin yanı sıra, askeri büyüme de Bourbon mutlakçılığının amacı haline geldi. İç savaşlarla dolu bir yüzyılı aştıktan ve Hapsburg emperyalizmini kovduktan sonra Fransız monarşisi, Avrupa devletler sistemi içinde üstünlüğü ele geçirme amacına kilitlendi.[12] Başarı, aynı anda Kıta'daki diğer toprağa bağlı monarşiler ve başarıları gün geçtikçe artan ticaret ve deniz güçleri, Hollanda ve İngiltere gibi iki tür düşmanla mücadele etme yeteneğini gerektiriyordu. İşin başında durum oldukça umut verici görünüyordu. Fransa birleştirilmiş, toprak açısından yoğun, kalabalık ve (siyasal düzeni yeniden sağlanmış) olduğu için gönençli yıllar kendini bekliyordu. Louvois Markisi'nin yönetimi altında Fransa, Avrupa'nın ilk kraliyet sürekli ordusunu geliştirdi. Jean Baptiste Colbert ise, bir donanma yarattı; sanayi, ticaret ve sömürgeciliğin yayılmasına yol göstermek ve onu beslemek için merkantilist siyasetler saptadı ve devlet gelirlerini savaşlara yetecek kadar artırmak için kraliyet maliyesinde reform yaptı.[13]

XIV. Louis'nin hükümdarlığı döneminde, Fransa'nın askeri başarıları -İntikal Savaşı (1667-68) ve Hollanda Savaşı (1672-78)- Fransa'nın yayılmasını durdurmaya ant içen bir ittifakın oluşmasını sağladı. Sonuç olarak Fransa, Augsburg Birliği Savaşı (1688-97) ve İspanya Veraset Savaşı'nda (1701-14) ciddi yenilgilere uğradı. Bunun yanı sıra, 1715 ile 1789 arasında Fransa'nın, Avrupa'ya egemen olamayacağı anlaşılmakla kalmadı, tartışmasız birinci dereceden bir güç olarak kendisine ait olanı da koruyamadığı görüldü. Elbette, düşman devletler koalisyonu hâlâ Fransa'ya karşı ittifak halindeydi. Ancak Fransız ekonomisinin ve sınıf yapısının doğası ve XIV. Louis'nin

12 Ludwig Dehio, *The Precarious Balance: Four Centuries of the European Power Struggle*, çev. Charles Fullman, VintAge Books, New York, 1962, 2. Bölüm.

13 Treasure, *Seventeenth Century France*, 19. ve 21. Bölümler.

hükümdarlığı döneminde tamamlanan mutlakçı sistemin kusurları ve bunların kraliyet yeteneklerine getirdiği kısıtlamalar aynı derecede ciddi güçlüklere yol açtı. İngiltere ile yapılacak karşılaştırmalar özellikle yararlıdır; çünkü bu dönemde İngiltere, Avrupa'da süren hegemonya (ve daha sonra da dünya çapında kapitalist hegemonya) yarışında Fransa'yı geçmek yolunda ilerliyordu.

Ekonomi

Onyedinci yüzyılda ve onsekizinci yüzyıl boyunca, Fransa genellikle bir tarım toplumu olarak kaldı; Fransa'nın ekonomisi kapitalist tarıma ya da sanayileşmeye hızlı bir geçişi olanaksız kılan karmaşık özel çıkarlar ağıyla engellenmişti. Elli yıllık ekonomik büyümeden sonra, Devrim'in şafağında köylüler hâlâ yirmi altı milyon dolaylarındaki nüfusun % 85'ini oluşturuyorlardı;[14] tarım ürünleri ise gayrı safi ulusal üretimin % 60'ından fazlasını tutuyordu.[15] Ticaret ve (makineleşme öncesi) bazı sanayi dalları (büyümenin çoğu devrim sırasında büyük acılar çekmeye yazgılı Atlantik limanlarının artalanında odaklandıysa da) onsekizinci yüzyıl Fransa'sında tartışmasız bir biçimde yayılıyordu. Ancak ticaret ve oluşum halindeki sanayilerin çoğu büyüdüyse de, ortak yaşamsal bir biçimde tarıma dayalı imparatorluk Fransa'sının toplumsal ve siyasal yapılarına bağlı (ve bu yapılar tarafından sınırlandırılmış) olarak kaldı.[16]

---

14 Behrens, *Ancien Régime*, s. 25. Behrens'in köylerin nüfusunun genel nüfusa oranıyla ilgili tahmini kırsal yoksulların yanı sıra işlemek için toprağa sahip olan ya da kiralayan herkesi içine alıyor olabilir.

15 Jan Marczewski, "Some Aspects of the Economic Growth of France, 1660-1958", *Economic Development and Cultural Change* 9:3, 1961, s. 379.

16 Bu dönemdeki ekonomik büyümenin dinamikleri ve sınırlarını çok iyi yakalayan genel bir değerlendirme için bakınız: Jan De Vries, *The Economy of Europe in an Age of Crisis, 1600-1750*, Cambridge University Press, Cambridge, 1976.

Dünya tarihinin bu aşamasında, sanayide ilerleme zorunlu olarak tarımdaki özel mülkiyete dayanıyordu. Fakat Fransız tarımı, her ne kadar Kıta ölçütlerine göre gelişmişse de, hem İngiliz tarımına hem de Fransız ticaret ve sanayisine göre "geri"ydi.[17] İster köylüler sahip olsun, ister toprak beylerince kiraya verilsin toprak küçük mülklere bölünmüştü. Çiftçiliğin büyük bir bölümü, belirli ortak toprakların yanı sıra, ekilebilir toprakların üçte birinin her yıl nadasa bırakıldığı, tekil arazilerin parçalandığı ve dağıtıldığı "üç tarla" sistemiyle yapılıyordu. Tarımda bölgesel uzmanlaşma, Fransa'nın genişliğinden ve ucuz toptan mal taşımacılığının yetersizliğinden dolayı yavaş gelişiyordu. İngiltere'de ve Hollanda'da onaltıncı ve onyedinci yüzyıllar boyunca süren tarımsal üretkenlik devrimi büyük ilerleme göstermişti. Bu tarımsal üretkenlik devriminin özelliği, çiftlik hayvanlarının yemini sağlayan ve nadasa gerek kalmaksızın toprağın verimliliğini artıran bitkilerin ekimiydi. Fakat Fransa'da benzer yapısal dönüşümler sınırlı bir ilerleme kaydetmişti.

Yeni tarım tekniklerine geçiş, büyük toprakların birleştirilerek birlikte yönetilmesine izin verecek biçimde birçok komünal geleneğin ve senyörlük haklarının ilgasına bağlıydı. Fakat Fransa'da, toprakların neredeyse üçte birini elinde tutan küçük mülk sahibi, çok sayıda köylü ile topraklar üzerinde önemli ticari olarak yararlanılabilecek azımsanamayacak toprak mülkü yanı

17 Bu ve sonraki paragraf: Paul Bairoch, "Agriculture and the Industrial Revolution", der. Carlo M. Cipolla, *The Industrial Revolution* içinde, The Fontana Economic History of Europe, Collins/Fontana, Londra, s. 452-506; Marc Bloch, French Rural History, çev. Janet Sondheimer, University of California Press, Berkeley, 1973, c. 3, s. 1970); Ralph Davis, *The Rise of the Atlantic Economies*, Cornell University Press, Ithaca, N.Y., 1973, 17. ve 18. bölümler; F. Crouzet, "England and France in the Eighteenth Century: a Comparative Analysis of Two Economic Growths", der. R. M. Hartwell, *The Causes of the Industrial Revolution in England* içinde, Methuen, Londra, 1967, 7. bölüm; Behrens, *Ancien Régime*, s. 25-46; George V. Taylor, "Noncapitalist Wealth and the Origins of the French Revolution", *American Historical Review*, 72:2, Ocak 1967, s. 472-6.

sıra, varlığını hâlâ sürdüren senyörlük haklarına da sahip toprak sahibi üst sınıf arasında nazik bir haklar dengesi vardı. Bu nedenle, tarım üretiminde devrim yapmak, taraflardan hiçbirinin aynı anda hem çıkarına hem de yeteneği dahilinde değildi. Ayrıca, esas olarak köylülerin üzerindeki, kraliyet vergilerinin ağır yükü ve rasyonel olmayan vergi toplama tarzı da yeniliği cesaretlendirici değildi. Son olarak, tarım ekonomisinde yapısal bir değişikliğe gidilmesini engelleyen, daha ironik bir başka neden vardı. Gayrısafi tarımsal üretim, onsekizinci yüzyılın ortasında (1730-70), kırk yıldan fazla süren iyi hava koşulları, yurtiçindeki düzen ve nüfus artışı sayesinde, büyük oranda geleneksel yapısal sınırlar içinde muazzam bir biçimde büyümüştü. Bu büyümeye, küçük ve büyük toprak sahiplerine refah getiren fiyat ve kira artışları eşlik etti; bu da duyulan köklü bir yapısal değişim gereksinimini, İngiliz karşıtının derin bir biçimde farkında olan az sayıdaki hükümet görevlisi ve ilerici toprak sahibi ile sınırlı kalmasına neden olmuş olabilir.

Fransız tarımı da Fransız sanayisinin gelişimini sınırlandırdı. Fransız tarımının hem yapısı hem de getirilerinin dağıtımı istikrarlı olarak genişleyen, kitlesel mal pazarının ortaya çıkışını yavaşlattı. Bu özellikle makine üretimine uygun orta kaliteli mallar için geçerliydi. Onaltıncı yüzyılın sonunda, Fransız sanayisi İngiliz sanayinden olasılıkla öndeydi. Fakat sonra yaklaşık olarak 1630 dolaylarından 1730'a dek Fransız tarımı, ticaret ve sanayisi, art arda gelen savaşlar, veba ve kıtlık yüzünden geriledi. Aynı dönemde İngiliz ekonomisi daha istikrarlı olarak büyüdü ve tarım alanında üretim ilişkilerinde ve tekniğinde devrimin ilk aşamaları tamamlandı. Onsekizinci yüzyıl boyunca, yurtdışıyla yapılan ticaret de dahil, hem İngiliz hem de Fransız ekonomik büyümesi hızlı ve neredeyse birbirine denkti. Fakat İngiltere yüzyıl başlamadan önce, kişi başına değerleriyle iyice öndeydi ve İngiltere'nin tarım

devrimi de onsekizinci yüzyıl boyunca bile üretim artışına koşut olarak derinleşti. Böylece sahne, 1760 sonrasındaki İngiliz Sanayi Devrimine hazırlanmış oldu. Genel ekonomik genişleme, İngiliz hamlesinin altında yatan faktörlerden biridir; ancak onsekizinci yüzyılda Fransız ekonomisi de onunla karşılaştırılabilir büyüme oranlarına ulaşmıştı. Daha büyük yüzölçümüne ve bunun sonucunda yurtiçi taşımacılık güçlüklerine ek olarak Fransa'yı açıkça farklı kılan onun tarım ekonomisiydi. Gönencin artması yolunda bile Fransız tarım ekonomisi, sanayi mallarının kitlesel pazarı için İngiliz ekonomisine göre daha düşük bir potansiyele sahipti; çünkü Fransa'da orta gelir düzeyinde orantısal olarak daha az insan vardı. Fransız tarım üretiminin geleneksel yapısı uzun süreli bir büyümeyi destekleyebilecek durumda da değildi. Savaş yıkımınca gemlenmediği sürece nüfus artışını şaşmaz bir biçimde üretkenlikteki artış izliyor, fiyatların ve kıtlığın fırlamasına neden olan nüfus artışı, kısa sürede üretimi aşıyordu. İngiliz sanayisi tam da yeni makine teknolojisini uyarlarken, Fransa'da 1770'ten sonra bu tip bir kriz sanayide durgunluğa yol açtı. "1770'lerde ve 1780'lerde uzun süreli büyümeyi sürdürme başarısızlığı, Fransız ekonomisinin tarıma dayandığı gerçeğini bir kez daha açığa çıkardı. 1600-30'daki, 1660-90'daki, 1730-70'teki art arda büyüme patlamaları, pahalı yiyecekler cüzdanları boşalttıkça talebi azaltarak sonuçlandı..."[18]

Egemen Sınıf

Onsekizinci yüzyılla birlikte, Fransa'da farklı bir egemen sınıf ortaya çıktı. Bundan böyle, egemen sınıf si-

18 Davis, *Atlantic Economies*, s. 313. Bu paragrafın içerdiği çözümleme büyük oranda Davis'e dayanmaktadır, fakat ayrıca Crouzet'in "England and France" adlı makalesi üzerinde de durur.

yasal ya da hukuksal anlamda "feodal" değildi. Fakat bu egemen sınıf ne "girişimci" anlamında ne de Marksist anlamda, ücretli emek aracılığıyla artıya el koyan ve kapitalist üretim ve sanayileşme ilişkilerini genişletmek için yeniden yatırım yapan bir sınıf anlamında, "kapitalist" değildi. Gene de, daha çok köylülerin yaptığı tarımdan olmak üzere artıya doğrudan ya da dolaylı olarak el koyan, az çok birliğini sağlamış bir egemen sınıf vardı.[19] Artıya bu el koyma, kısmen toprak sahiplerinin ağır bastığı yargı kurumlarının dayattığı kiraların ve öteki ödentilerin bileşimiyle ve monarşist devletin kalkanı altında toplanan devlet gelirlerinin yeniden dağıtımıyla gerçekleşiyordu. Gerçekten, "feodal" terimi, artıya el koymanın özgül sınıf ilişkilerini vurgulamak için, Marksist bir tarzda (yani baskıcı kurumsal araçlar vasıtasıyla toprak sahibi sınıfın el koyması anlamında)[20] kullanılırsa o zaman devrim öncesi Fransa'da egemen sınıfın önemli ölçüde feodal olduğu söylenebilir. Fakat bu egemen sınıfın niteliklerinin ve kurumsal temellerinin ne olduğu -ve ne olmadığı- hakkında açık bir fikre ulaşmak bundan daha önemlidir.

Onsekizinci yüzyıl Fransası kilise, soyluluk, Üçüncü Zümre olarak (zümrelere göre tabakalaşmış) bir toplum kesinlikle değildi. François Furet'nin belirttiği gibi, devlet yönetiminin ve ticaretleşmenin eşzamanlı (ve ortak yaşamsal) büyümesinin kamçıladığı toplumsal oluşumlar ve düşünceler, geç ortaçağ zümreler sisteminin terk edilmesine yol açmıştı:

> Gerçekte, Fransız monarşisi yüzyıllar boyunca, zümreler toplumunu yerinden etmekte etkin bir rol oynadı ve

---

19 Onsekizinci yüzyıl Fransasındaki egemen sınıf hakkındaki önermelerim, büyük oranda Pierre Goubert, *The Ancien Régime: French Society, 1600-1750*, çev. Steve Cox, Harper & Row, New York, 1974, özelliklc 6. Bölümden esinlenmiştir.

20 Feodalizm tartışması için örneğin bkz. Perry Anderson, *Passages From Antiquity to Feudalism, and LineAges of the Absolutist State*, New Left Books, Londra, 1974.

bu yoldaki çabalarını onsekizinci yüzyıl boyunca daha da güçlü bir biçimde sürdürdü. Ticari üretimin gelişmesine bağlanmış, yerel iktidarlara düşman, ulusal birliğin teşvik edicisi olan devlet (paranın yanı sıra, aynı zamanda para olarak ve hatta paradan daha çok) toplumsal hareketliliğin kaynağı olarak iş gördü. Devlet, adım adım zümrelerin (özellikle de soyluların) soylu katmanları arasındaki dayanışmanın üzerine yürüdü, temellerini oydu ve sonunda bu dayanışmayı yıktı. Bu, hem toplumsal hem kültürel alanda gerçekleştirildi: Toplumsal alanda, devlet bunu en başta memurlukları aracılığıyla, feodal çağdakinden başka türlü bir soyluluk oluşturarak yaptı. Onsekizinci yüzyıldan başlayarak, yeni gruplar soyluluğun çoğunluğunu oluşturdu. Devlet kültürel alanda bunu krallığın yönetici grubuna, bundan sonra kendi kalkanı altında toplayıp, kişisel onurdan farklı bir değerler sistemi anavatan ve devlet gibi değerler sunarak başardı. Kısaca, toplumda kimlerin yükseleceğini saptayan durumunda olduğu için monarşik devlet servet edinmek isteyenlerin uğrağı oldu, hatta gelen zümre toplumunun mirasını koruduğu durumlarda bile eskiye paralel ve karşıt bir toplumsal yapı, bir seçkinler grubu, bir yönetici sınıf yarattı.[21]

Zenginlik ve memurluk basit bir zümre üyeliği değil, *ancien régime* Fransasında başarının anahtarıydı.[22]

---

21 Furet, "Le Catéchisme Revolutionnaire", s. 272. Alıntılanan pasaj Fransızcadan, Jerry Karabel'in minnettar olduğum yardımıyla, tarafımdan çevirilmiştir.

22 Bu ve sonraki paragraf şu kaynaklara dayanmaktadır: J. McManners, "France", der. Albert Goodwin, *The European Nobility in the Eighteenth Century* içinde, Harper & Row, New York, 1967, s. 22-42; Behrens, *Ancien Régime*, s. 64-84; Colin Lucas, "Nobles, Bourgeois and the Origins of the French Revolution", *Past and Present*, no. 60, Ağustos 1973, s. 84-126; William Doyle, "Was There an Aristocratic Reaction in Pre-Revolutionary France?", *Past and Present*, no. 57, Kasım 1972, s. 97-122; D. D. Bien, "La Reaction Aristocratique avant 1789: l'Example de l'Armée", *Annales: Economies, Sociétés, Civilisations*, 29:1, Ocak-Şubat 1974, s. 23-48; Jean Egret, "L'Aristocratie Parlementaire Française à la Fin de l'Ancien Régime", *Révue Historique* no. 208, Temmuz-Ekim 1952, s. 1-14; Robert Forster, *The Nobility of Toulouse in the Eighteenth Century*, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1960; Robert Forster, "The

Soyluların servetleri arasında büyük farklılıklar oluştu. Yoksul soylular, Paris yüksek sosyetesinden ve taşra kentlerinin rahat ve şık yaşamından dışlanıyorlar ve ordunun sivil yönetimin gözde memurluklarını satın almada büyük güçlüklerle karşılaşıyorlardı. Diğer yandan, denizaşırı ticaret ya da kraliyet maliyesi aracılığıyla büyük servet kazanan ya da başarılı devlet memurluklarını satın alarak gelişen soylu olmayan kişiler, soyluluk statüsüne, onun ayrıcalıklarına ve de yüksek sosyeteye kolayca girme imkânı bulabiliyorlardı. Gerçekten, onsekizinci yüzyılın en önde gelen ve en gönençli soylu aileleri, üç ya da dört kuşak önce soylu değildi.

Onsekizinci yüzyıla doğru, Birinci (ruhban) ve İkinci (soylu) Zümreler ile Üçüncü Zümre arasındaki sınırlar (en azından egemen sınıfın gözü önünde) bir engelden çok bir geçitti. Zümre gerçekten büyük ölçüde zenginlik ve memurluk üzerine temellenen toplumsal düzenin orta düzeylerinde gerçek bir engeldi. Gene de böylece doğan yoksul soyluları ve Üçüncü Zümre'nin eğitimi görmüş, soylu olmayan üyelerini birbirleriyle ve ayrıcalıklı zenginlere karşı karşıya getiren) toplumsal gerilimler, Devrim'e dek bütünüyle açığa çıkmadı. Devrimci krizi bu toplumsal gerilimler yaratmadı.[23]

Ne de egemen tabakayı dikine kesen, birbiriyle uyuşmaz üretim tarzlarının çatışması üzerine temellenen herhangi bir sınıf karşıtlığı devrimci kriz yarattı. George Taylor'ın yetkin araştırmasının sergilediği gibi,[24]

Noble Wine Producers of the Bordelais in the Eighteenth Century", *Economic History Review*, 2. dizi, 14:1, Ağustos 1961, s. 18-33 ve Behrens, *Ancien Régime*, s. 64-84.

23 George V. Taylor'un işaret ettiği gibi, "aristokrasiye karşı mücadele, onun yaratmadığı mali ve siyasal krizin ürünüydü" ("Noncapitalist Wealth", s. 491).

24 George V. Taylor, "Types of Capitalism in Eighteenth-Century France", *English Historical Review*, 79:312, Temmuz 1964, s. 478-97; ve Taylor, "Noncapitalist Wealth". Ayrıca bakınız Guy Chaussinand-Nogaret, "Capital et Structure Sociale sous l'Ancien Régime", *Annales: Economies, Sociétés, Civilisations*, 25:2, Mart-Nisan 1970, s. 463-76.

Eski Rejim'de özel servetin % 80'inden fazlası [sermaye sahiplerinin değil] "mülk sahiplerinin" zenginliğiydi:

> Eski Rejimin ekonomisinde "*proprietary* [mülk sahipliği]" olarak adlandırılabilecek, kapitalist olmayan bir işleve sahip farklı bir zenginlik düzeni vardı. Bu, toprağa yapılan yatırımları, kırsal kesimdeki mülkiyeti, satın alınan memurlukları ve yıllık maaşları kapsıyordu. % 1 ile 5 arasında değişen getirisi alçakgönüllüydü; fakat bu getiri genellikle sabitti ve yıldan yıla çok az değişiyordu. Bu getiriler girişimci çabalarla değil... basit mülkiyetle ve belirli aralıklarla sağlanıyordu.[25]

Tarım ekonomisinde, mülk sahipliğinden gelen servet, a) toprağın, "çiftlik, *métairies*, mera, tarla, koruluk" parçalarını kullanan ya da elinde bulunduran kiracılardan sağlanan rantlar aracılığıyla dolaylı olarak kullanılan toprak; b) "[feodal] *fief*'ten gelen unvanlar, tekeller ve haklardan oluşan... babadan oğula devredilen bir mülkiyet düzeni olarak şenyörlük biçimini aldı".[26] Kentsel kesimdeki toprak ve binaların sahipliği bir başka rant geliri kaynağıydı. Ayrıca, Taylor'ın özelliklerini iyi bir biçimde betimlediği satın alınan memurluklar ve *rente*'leri (rantları) vardı:

> *Proprietary* tercih ölçeğinde memuriyet yoluyla mülk edinme hırsı neredeyse toprak mülkiyeti hırsı kadar güçlüydü. Satın alınan bir memurluk uzun dönemli bir yatırımdı. Memurluğu satın alan düzenli olarak *droit annuel*'i [yıllık ücreti] ödediği sürece, genellikle az fakat istikrarlı bir getiri sağlıyordu... her memurluğa uygulanabilir sınırlamalar altında, satın aldığı memurluğu bir başka alıcıya satabilir, bir mirasçısına devredebilir ya da bir başkasına kiraya verebilirdi... Genel olarak ifade edersek, bir memurluğa yapılan yatırım, her zaman yerinde olan bir

25 George V. Taylor, "Types of Capitalist Wealth", s. 471.
26 *Age*, s. 472.

> yatırımdı. Onu arzulanabilir kılan, verdiği saygınlık ve yüksek konumdu.[27]
>
> Buna ek olarak... *proprietary* [mülk sahipliğinden elde edilen] zenginlik *rente*'lere yatırılırdı. En geniş anlamda bir *rente*, değerli bir şeyin bir başkasına aktarılması karşılığında birinin aldığı yıllık gelirdi... Bir *rente perpetuelle* [sürekli rant geliri] belirsiz bir süre için ödenen yıllık bir taksitti; borçlunun anaparayı geri vererek kendini *rente*'yi ödemekten kurtarma girişimiyle son bulurdu. *Rente perpetuelle*'in uygulama alanı aileler içindeki ya da aileler arasındaki borçlanmalar ve belediyeler, eyalet meclisleri ve kraliyet hazinesinin sattığı yıllık gelirlere yapılan yatırımlardı.[28]

Üçüncü Zümre'nin en zenginleri bile servetlerini *rente*'ler, satılık memurluklar, gayrimenkuller ve senyörlük haklarından oluşan bir karışıma yatırıyordu. Taylor sezgisel biçimde şöyle der: "Çoğu soylu ile orta sınıfların mülk sahibi kesimleri arasında, ekonomik olarak onları tek bir grup yapan, yatırım biçimlerinde bir benzerlik vardı. Bu iki grup, üretim ilişkilerinde aynı rolü oynadı."[29] Sadece deniz aşırı ticarete katılanlar (ki çoğunlukla soylu olmayanlardı) ve kraliyet yüksek maliyesinde yer alanlar (ki çoğunlukla sonradan soylu olanlardı) zenginliğin el değiştirişinde daha akışkan ve daha riskli servet türlerine sahipti. Ancak bu gruplar için de mülk sahipliğinden elde edilen servet sonul olarak daha çekiciydi. Başarılı tüccarların ve yatırımcıların çoğu servetlerini mülk sahipliğinden mallara transfer etmiş, gene aynı şekilde kendilerinin ve kendi soylarından gelenlerin çabalarını toplumsal olarak daha uygun uğraş alanlarına aktarmışlardı.

Bu durumda, "*proprietary* zenginlik" egemen sınıfın mülkiyetinin dayandığı temeli oluşturuyordu. Ancak, *proprietary* zenginlik hakkında vurgulanması ge-

---

27 *Age*, s. 477 ve 478-9.
28 *Age*, s. 479 ve 481.
29 *Age*, s. 487-88.

reken bir başka nokta da, bu zenginliğin çeşitli biçimlerinin Fransız Eski Rejiminin kendine özgü devlet yapısına nasıl bağımlı olduğudur. "Çok tabakalı" devlet yapısının hem mutlakçı hem de arkaik görünümleri egemen sınıfın sosyoekonomik konumu için can alıcı bir destek sağlıyordu. Hâlâ toplumsal ve ekonomik düzenin pazar öncesi anlayışına sadık olan Fransız köylüsü, komünal adalet idealleri gözle görülür biçimde ihlal edildiğinde isyana ya da ayaklanmaya kalkışabiliyordu.[30] Bu nedenle, toprak sahipleri önemli baskı araçlarını yerel düzeyde denetleyemedikleri için, koruyucuları olarak gördükleri mutlakçı kamuyönetimine bağlıydılar. Aynı zamanda, mutlakçı şemsiye altında korunan çeşitli senyörlük, kolonca ve yerel kurumlarda egemen sınıf için büyük sosyoekonomik öneme sahipti. Genel olarak, bu durum burjuvaziyi (ya da Üçüncü Zümre'nin üst kesimini) soyluluğun karşısına geçirmiş değildi; çünkü tüm zümrelerden zengin kişiler, senyörlük haklarına sahipti; satın alınan memurlukları elinde bulunduruyordu ve ayrıcalıklı tüzel kişiliklerin ya birine ya da diğerine mensuptu.[31] Bu durum daha çok (Rather) Devrim öncesi Fransa'da, zengin mal sahiplerinin yoksullara karşı sahip oldukları üstünlükleri dile getiriyor ya da pekiştiriyordu. Çünkü farklı, özgül toplumsal ya da siyasal çıkarları ne olursa olsun, bütün bu hakların ve kurumların ortak özelliği devlet destekli vergi avantajları ve kazanç olanaklarıydı. Toprak üzerindeki mülkiyet iddialarının yanı sıra, bu bağışıklıklar ve olanaklar bir

30 Louise Tilly, "The Food Riot as a Form of Political Conflict in France", *Journal of Interdisciplinary History* 2:1, Yaz, 1971, s. 23-57.

31 Belirli bireylerin ve grupların yararlandığı, ancak diğerlerinin yararlanamadığı, ayrımlar ya da yasal bağışıklıklar anlamında "ayrıcalık" hiçbir biçimde soylular ve rahip sınıfıyla sınırlı değildi. C. B. A. Behrens'in *Ancien Régime* yapıtının s. 46 ve sonrasında mükemmel bir tartışma vardır. Şöyle der, "soyluluk birçok ayrıcalıklı grubun arasından sadece birini oluşturur ve birçok burjuvanınkinden daha dar ve yararlı [maddi] ayrıcalıklara sahiptir" (s. 59).

bütün olarak egemen sınıfın zenginliğinin dayandığı en büyük temeldi.

Devlete bu bağımlılık durumu, doğal olarak hem senyörlük hakları ve karşılığı mülkle ödenen mülk sahipliği memurluklar gibi daha eski kurumsal biçimlerinde hem de esas olarak devletin askeri başarıları geliştirme ve (vergi gelirleri ayrıcalıklı olmayanlardan geldiği sürece) ülkenin ekonomik gelişmesini vergilendirme yeteneğiyle ilişkili yeni mutlakçı işlevlerinde kazanılmış haklarla birlikte bir egemen sınıf üretti. Bu tür bir egemen sınıf ticari, fakat kapitalist olmayan, tarıma dayanan bir imparatorluk gücü olarak Fransa ile birlikte yükselecek ya da çökecekti. Devrimci kriz, ancak var olan uluslararası durumdaki ve monarşi ile egemen sınıf arasındaki çıkar çatışmalarında ortaya çıkan bazı gelişmeler karşısında, Fransa'nın kendi ayakları üzerinde duramayacağı kanıtlandığında patlak verdi.

Savaşlar ve Mali İkilem

Onsekizinci yüzyıl olayları baş gösterdikçe, Fransız monarşisinin *raison d'être*'ini [varoluş nedenini] yerine getiremediği gitgide daha görünür hale geldi. Monarşi, yapabileceklerinin ötesindeki deniz ticaretinin korunması şöyle dursun, savaşta zaferler kazanmak uluslararası sahnede Fransız onurunun onaylanması için zorunluydu. Fransa, onsekizinci yüzyılın iki genel savaşında, 1740-48 Avusturya Veraset Savaşı ve 1756-63 Yedi Yıl Savaşı'nda karada ve denizde çarpıştı. Her çatışmada ülkenin kaynakları sonuna dek zorlandı ve Fransa için yaşamsal önem taşıyan sömürge ticareti İngiliz donanması tarafından engellendi. Girdiği bu iki savaşın karşılığında, hiçbir kazanç elde edilemediği gibi Fransa lehine imparatorluğunun Kuzey Amerika'daki ve Hindistan'daki parçalarını İngiltere'ye kaptırdı.[32]

---

32 Walter L. Dorn, *Competition for Empire, 1740-1763*, Harper & Row, New York, 1963, özellikle, 6. ve 8. Bölümler.

Fransa için başlıca güçlük stratejikti. Bir adada konuşlanmış ticari bir güç olarak İngiltere, neredeyse tüm kaynaklarını deniz gücünde yoğunlaştırabiliyordu. İngiltere'nin deniz gücü sırası geldiğinde, askeri girişimler için vergi gelirlerinin geldiği sömürge ticaretinin genişletilmesinde ve korunmasında da kullanılıyordu. İngiltere'de silah altında büyük bir ordu bulundurmak gereksizdi ve Fransa'ya karşı Kıta'daki müttefikleri kışkırtmak ve onlara yardım etmek için sınırlı bir mali yardım kullanılabilirdi. Fransa ise hem kara hem deniz ülkesi olarak "amfibik coğrafya"sının cezasını çekiyordu. Fransa, "bir zamanlar en büyük kara gücü ve büyük bir deniz gücüydü ya da öyle olmayı hedeflemişti... Kısmen kıtasal kısmen de deniz gücü olan Fransa, Büyük Britanya gibi [ya da Prusya ve Avusturya gibi] tüm enerjisini bir yöne ya da diğerine yöneltemezdi; ister istemez her ikisini de yapmaya çalışmak zorundaydı."[33] Fransa, ancak Kıta'daki herhangi bir genel savaşın dışında kalmışsa ve kaynaklarını deniz gücüne yoğunlaştırmışsa, giderek esas düşmanı haline gelen İngiltere'yi yenmeyi umabilirdi. "Ama bu, Fransa, Avrupa'ya hâkim olamasa bile, en azından belirleyici bir söz hakkını kullanma iddiasını terk etmedikçe izlenebilecek bir tutum değildi... [Fakat] XIV. Louis'nin ilk günlerindeki büyük başarıları, gelecek kuşaklar için ölçütleri belirledi."[34]

Fransa için daha da temeldeki güçlük, devlet kaynaklarının yetersizliğiydi. Kısmen, Fransa da İngiltere ile karşılaştırıldığında, kişi başına ulusal zenginlik düzeyinden düşük olmasından, kısmen de (kilise mensupları ve soylular kadar memurların, vergi toplayıcılarının, ticari ve sanayi gruplarının da dahil olduğu[35]) sayısız ayrıcalıklı seçkinin vergi muafiyeti ve indirimle-

33 *Age.* s. 114.
34 Behrens, *Ancien Régime*, s. 153.
35 Betty Behrens, "Nobles, Privileges and Taxes in France at the End of the Ancien Régime", *Economic History Review*, 2. Seri 15:3, Nisan 1963, s. 451-75.

rinden dolayı vergilendirme sisteminin kalbura dönmesinden ötürü, Fransız Tacı, özellikle İngiltere'nin dahil olduğu düşman ittifaklarına karşı uzayıp giden ve tekrarlanan genel savaşı sürdürmeye yetecek biçimde devlet gelirlerini artırmakta zorlanıyordu. Bourbon monarşisi, askeri hırslarını terk etmek yerine, özel yatırımcılardan (ve hatta daha düzenli bir biçimde kendi memurlarından) yüksek faiz oranlarıyla borç alıyordu. Devletin özel alıcılara sattığı *rente perpetuelle*'ler gibi, satılan memurluklar da anaparanın "hiçbir zaman" geri ödenmesinin gerekmediği uzun dönemli bir yatırım biçimiydi.[36] Buna ek olarak Monarşi (birleşik bir hazine olmadığından), mali temsilcilerinden (satın aldıkları memurluklar sayesinde topladıkları vergi gelirlerinin fazlasını ya da bu vergi gelirlerini peşin olarak ödemelerini emrederek) sürekli kısa vadeli borçlar alıyordu.[37]

Fransız monarşisinin aksine, İngiliz hükümeti tehlike anında, çabucak ve düşük faiz oranlarıyla borçlanmalarını artırabiliyordu. Çünkü İngiliz hükümeti, varoluşu ve işleyişi, Parlamento'nun hükümet borçlarını dikkatle denetlemesi ve güvence altına almasıyla üst sınıfların zihninde yarattığı güvene ve İngiltere'nin benzersiz düzeydeki ticari gönencine dayanan bir kamu kurumu olan İngiltere Bankası aracılığıyla çalışabiliyordu. Sonuç olarak, C. B. A. Behrens'e göre, "barışta, hatta onsekizinci yüzyılın sonuna doğru bile, İngiliz hükümetinin vergi gelirleri Fransa'nınkinin yarısından fazla olamaz... gibi görünse de, yüzyılın en büyük iki

---

36 "Diğerlerinin yanı sıra *rente perpetuelle*, Eski Rejim'in kendi borçlarına karşı ünlü kayıtsızlığını ortaya çıkardı... Uzun dönemli borcun karşılığı, zararı kaçınılmaz kılacak kadar arttığında bir genel denetmen anaparayı karşılamayı düşünüyor, fakat kısa süre sonra, ödemenin olanaksız olduğunu fark ediyordu. Bu, özellikle Amerikan Savaşı'ndan sonraki ... şaşkınlıktı", Taylor, "Noncapitalist Wealth", s. 481-2.

37 J. F. Bosher, *French Finances, 1770-1795: From Business to Bureaucracy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1970 ve George T. Matthews, *The Royal General Farms in Eighteenth Century France*, Columbia University Press, New York, 1958.

savaşının son aşamalarında, İngiliz harcamalarının Fransa'nınkini aştığı görülür."[38]

Fransız monarşi maliyesinin kötü durumunu tekrar eden savaşlar ve yenilgiler daha da kötüleştirdikçe, birbirini takip eden maliye bakanları, ayrıcalıklı grupların birçok bağışıklığını kaldırarak ve eyaletler ve kırsal yöreler boyunca yükleri eşitleyerek vergi sisteminde reforma girişti. Doğrudan gelir vergileri tüm onsekizinci yüzyıl hükümetlerinin yönetsel yeteneklerinin ötesinde olduğundan, tarımdan alınan doğrudan vergiler ve tüketim mallarından alınan dolaylı vergiler, muhtemelen daha yüksek oranlarla zorunlu olarak yürürlükte kaldı; çünkü Monarşi, son çözümlemede, daha çok devlet gelirine gereksinim duyuyordu.[39] Doğal olarak tüm toplumsal gruplar bu tür reformlara direndi. Ancak sorun yaratan en büyük direniş, toplumsal olarak önemli ve devlet mekanizması içinde stratejik konumda bulunan, zengin, ayrıcalıklı gruplardan geldi.

Monarşinin daha fazla devlet geliri elde etme girişimlerine en açgözlü direniş, şüphesiz *parlement*'lerden geldi. Paris'te ve önde gelen eyalet kentlerinde konuşlanmış, sözde kraliyet yönetiminin parçası olan bu yargı kuruluşları daha çok tüm sivil ve ceza davalarına bakan istinaf mahkemeleriydi. Bununla beraber *parlement*'ler, kraliyet iktidarına karşı onları üst sınıfların manivela işlevini gören birçok niteliğe sahipti. Birincisi, sulh yargıçları kendi memurluklarının sahibiydi ve bu nedenle de kolayca yerlerinden edilemiyorlardı. Dahası, tüzel kişilikler olarak *parlement*'ler, kendi saflarına girişi denetimleri altında tutuyorlardı. İkincisi, sulh yargıçlarının hemen hepsi daha çok vergi bağışıklıkları nedeniyle zengindi. Franklin Ford'a göre, "sulh yargıçlarının zenginlikleri içinde, tek başına geniş yatırımları

38 Behrens, *Ancien Régime*, s. 149.
39 Behrens, "Nobles, Privileges, and Taxes."

temsil eden memurluklar değil, fakat ayrıca aşılması güç taşınır değerleri, kentlerdeki taşınılmaz mülkleri ve kırsal kesimdeki senyörlükleri de bulunuyordu."[40] Bunların yanı sıra, sulh yargıçları özelde senyörlük mülkiyetin korunmasında önemli bir rol oynuyorlardı. Çünkü istinaf mahkemeleri olarak *parlement*'ler, senyörlük haklarıyla ilgili tartışmalarda, soyluların olduğu kadar burjuvaların da elinde bulunan "bu tuhaf mülkiyet biçimini" savunuyorlardı. "Gerçekten", diye yazar Alfred Cobban, "*parlement*'lerin adli desteği olmaksızın senyörlük hakları sistemi bir bütün olarak çökebilirdi; çünkü geliri, vergilendirilebilir olanlardan [yani köylülerden] vergilendirilemeyenlerin ellerine aktaran bir sistemin sürdürülmesinde kraliyet memurlarının hiçbir çıkarı yoktu."[41]

Üçüncü olarak, çeşitli servetleri, yaşam biçimleri ve (önemli bölgesel kent merkezleri de dahil) belli başlı kent merkezlerinde oturmaları sayesinde, sulh yargıçları azımsanamayacak derecede "birbirleriyle bağlantılıydı". Sulh yargıçları, eski biçim ("kılıç soyluları") ile senyörlük mülkiyetiyle geçinenlerle olduğu kadar ticaret ve yatırım aracılığıyla yeni zengin olmuş ailelerle evlilik ilişkisi kuruyorlar ve karşılıklı olarak birbirlerini etkiliyorlardı.[42] Benzer bir biçimde, Sulh yargıçları hep birlikte "soyluluğa yükselmemiş diğer memuriyet sahipleri ile bağlantılarını koruyorlar ... [ve] toplumsal olarak daha az saygın gruplarla, yani avukatlarla bağlarını sürdürüyorlardı."[43]

---

40 Franklin L. Ford, *Robe and Sword*, Harper & Row, New York, 1965, s. 248.

41 Alfred Cobban, *A History of Modern France*, Penguin Books, Baltimore, 1957, c.1, *Old Régime and Revolution, 1715-1799*, s.155.

42 Ford, *Robe and Sword*; Forster, *Nobility of Toulouse*; J. H. Shennan, *The Parlement of Paris*, Cornell University Press, Ithaca, N.Y., 1968 ve Egret, "L'Aristocratie Parlementaire."

43 Georges Lefebvre, "The French Revolution in the Context of World History", Lawrence Kaplan, der., *Revolutions: A Comparative Study* içinde, Vintage Books, New York, 1973, s. 164.

Son olarak, gelenek sayesinde, *parlement*'ler ülkenin geleneksel uygulamalarını ihlal ettiğini düşündükleri kraliyet fermanlarına "itiraz etme" hakkına sahipti. Uygulamada bu, beğenmedikleri kraliyet siyasetlerinin yürürlüğe konmasını, süreç içinde onlar hakkında (çoğunlukla üst sınıflar içinde olmak üzere) kamusal tartışmalar başlatarak geciktirebilecekleri anlamına geliyordu. Bunun etkisi, kralın sık sık itiraz edilen siyasetlerin yürürlüğe konmasından sorumlu bakanlara olan güvenini kaybetmesiydi.[44]

Onsekizinci yüzyıl boyunca, *parlement*'ler tekrar tekrar vergi reformları konusundaki bakanlık girişimlerine karşı çıktı. Bu yolda direniş geniş halk tabanına sahipti ve ayrıca niyetlenilen reformlar, sulh yargıçları gibi zengin mülk sahibi grupların ve onlarla bağlantılı olan derebeylerinin, rantiyelerin ve diğer memuriyet sahiplerinin ayrıcalıklarına son verebilirdi. Yüzyılın ortalarına doğru *parlement*'ler, hatta Monarşiye karşı Fransız halkının temsilcileri olarak, kraliyet siyasetlerine yasama kurullarınınkinin benzeri bir onaylama hakkına sahip olduklarını ileri sürmeye başladılar. Son olarak, 1787-88'de reformlar hakkındaki bakanlık önerilerine karşı *parlement*'ler, üst sınıfların ve halkın desteğini bir kez daha harekete geçirerek ve *états généreaux*'nun [Zümreler Genel Meclisi'nin] toplantıya çağırılması talebini seslendirerek "devrime kapıyı açtı".[45]

Devrimci siyasal krizin başlangıcı, ironik bir biçimde, Fransa'nın kesin olarak kazandığı bir onsekizinci yüzyıl savaşının ardından geldi. Kıtada karışıklıklardan kaçınan Fransa, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda İngiliz Donanması'nı şaşırtmıştı. Ama "Amerikan bağımsızlığı için ödenmesi gereken bedel bir Fransız Devrimi

---

44 William Doyle, "The Parlements of France and the Breakdown of the Old Régime, 1771-1788", *French Historical Studies* 6:4, Güz 1970, s. 415-58.

45 Shennan, *Parlement of Paris*; Ford, *Robe and Sword*; ve Cobban, *History of Modern France*, c. 1.

oldu."[46] Kraliyet haznedarları, İngiltere'yi, Amerika'daki kolonilerinden yoksun bırakma savaşının masraflarını karşılamak yolunda (kabaca 1774 ile 1788 arasında) kraliyet harcamalarını ve borçlarını astronomik boyutlara yükseltirken, yeniden borçlanma yeteneklerini tüketmişlerdi. Sonraki yıl, yalnızca "borçlanma bürosu harcamaları yıllık harcamaların % 50'sinden fazlasını yutarken",[47] harcamalar 1770 ile 1788 arasında iki buçuk kattan daha fazla artmıştı,[48] Amerikan Savaşı'nın mali yükü, haznedarlar, önceki genel savaşın (Yedi Yıl Savaşları'nın) borçlarını denetim altına almayı beceremeden geldi. Vergiler, "en son 1780 ve 1781'de artırılmıştı; ayrıcalıkların çürüttüğü kurulu mali sistemin koşulları altında, ekonomi daha fazlasını kaldıramazdı".[49] Ardından, 1770 sonrasında Fransa, daha önce de belirttiğimiz gibi, (vergi gelirlerini ve yatırım fonlarını azaltan ve devletin mali temsilcileri arasında iflasları artıran bir durumla) genel döngüsel ekonomik durgunluğa girdi.[50]

J. F. Bosher'in bize bilgece hatırlattığı gibi: "Birçok Bourbon kralı borçlanmadan ve iflastan sağ salim çıkmıştı; XIII. Louis, XIV. Louis ve XV. Louis'nin yönetimlerindeki yıllarda mali güçlükler, muhtemelen Fransız devriminin şafağında karşılaşılanlar kadar kötüydü."[51] J. F. Bosher, "Neden XVI. Louis'nin mali sorunları büyük bir krize dönüştü?" diye sorar. Neden bu mali sorunlar bir devrimi başlattı? Bosher, buna, onsekizinci yüzyıl Fransız toplumundaki gelişmeler eski bir kaçış mekanizmasını kapatmıştı, diye yanıt verir:

---

46 Cobban, *History of Modern France*, c. 1, s. 122.
47 Pierre Goubert, *L'Ancien Régime, 2: Les Pouvoirs*, Armand Colin, Paris, 1973, s. 136-7.
48 Matthews, *The Royal General Farms*, s. 258.
49 *Age*, s. 257.
50 Bosher, *Fench Finances*, s. 183-96 ve s. 308.
51 *Age*, s. 304.

> Bourbon monarşisindeki diğer bütün mali krizler, halkın dikkatini, vurguncu ve bu nedenle de sorunun sorumluları oldukları için... muhasebeciler, vergi toplayıcıları ve diğer yatırımcılar [Monarşinin vergi gelirleriyle ödemeyi umarak kendilerinden borç alma alışkanlığı edindiği tüm alınır satılır memurluk sahipleri] üzerine yönlendirerek, [bir olağanüstü yargı prosedürü olan] Adalet Komisyonu'nun kurulmasıyla sonuçlanırdı... Adalet Komisyonları borç alınan kimselere olan borçları iptal etmek ve zor yoluyla onlardan yeniden büyük miktarda parayı ele geçirmek için uygun bir yasal araç sağladı. Monarşi bu komisyonların kurulmasından yararlanarak, mali kurumlarda reformlar yapmak için, Komisyonlar sırasındaki borçlandıkları kimselerin geçici güçsüzlüğünden yararlanıyordu.
>
> Fakat onsekizinci yüzyıl boyunca Yüksek Çiftçiler, Yüksek Tahsildarlar, Yüksek Haznedarlar, Rant Ödeyenler ve diğer yüksek hesap işiyle uğraşanların çoğu soylu haline geldiği ve büyük çapta yönetici sınıfa katıldığı için, Monarşi onlara karşı bir Adalet Komisyonu oluşturabilecek durumda değildi... Uzun Adalet Komisyonları dizisi 1717'de son buldu... Finansörlere saldırı niteliğinde herhangi bir girişimde bulunan maliye bakanları, özellikle Terray, Turgot ve Necker siyasal yenilginin acısını çektiler ve istifa etmek zorunda kaldılar. Bu ortamda da mali sorun bir büyük krize doğru olgunlaştı.[52]

Kısaca onsekizinci yüzyıl boyunca Bourbon monarşisinin doymak bilmeyen savaş düşkünlüğü, onu ağır bir mali krize sürükledi; monarşiyi birliğini sağlamış bir egemen sınıfla karşı karşıya getirdi. Bu sınıf mutlakçı devlete bağımlıydı ve devletin uluslararası misyonuna karışmıştı. Ama aynı zamanda, bu egemen sınıf ekonomik olarak, kendi gelirinden alınan vergiyi olabildiğince azaltmaya da çalışıyordu ve devlet aygıtındaki kurumsal kalelerini mutlak monarşiye karşı siyasal manivela olarak kullanmaya muktedirdi.

---

52 *Age*, s. 304-05.

1787'de monarşinin mali bakımdan tehlikede olduğu haberleri egemen sınıf içinde genel bir güven bunalımı başlattı.[53] Maliye Bakanı Charles Alexandre de Calonne, *parlement*'leri devre dışı bırakma girişiminde, Eşraf Meclisi'nin (her üç zümreden egemen sınıfın temsilcilerinin) toplanmasını emretti ve onların önüne bir mali durum çözümlemesi, yasa ve vergi reformları için çok kapsamlı öneriler koydu. Anahtar önerilerde, sahibinin soylu ya da soyluluk dışı olmasına bakılmaksızın tüm topraklar üzerinden yeni bir vergi alınması ve statüsüne bakılmaksızın tüm toprak sahiplerini temsil eden bölge meclislerinin kurulması için çağrıda bulunuyordu. Eşrafın bu düşünceleri reddetmesi şaşırtıcı değildir; Calonne düştü ve onun yerini, *parlement*'lere aynı düşüncelerin biraz değiştirilmiş versiyonunu içeren fermanları yollayan, Loménie de Brienne aldı. Paris *parlement*'i Brienne'in kararnamelerine uymayı reddetti ve yaygın destek görerek, uzun zamandır önce işletilmeyen États Généreaux'nun toplantıya çağırılmasını talep etti. Devletin sorunlarını mutlakçılığın çözebileceğine güveni kalmayan ve kendi ayrıcalıkları için korkuya kapılan egemen sınıf, krala tavsiyede bulunacak ve herhangi bir yeni vergilendirmeye onay verecek temsili bir kurum istedi.

İlk başta, kral bu talebi reddetti ve *parlement*'lere engel olmaya devam etti. Fakat direniş özellikle taşrada yayıldı. Eyalet *parlement*'leri, uzaktaki *pays d'état*'nın taşra zümreleri, soylular ve Üçüncü Zümre'nin üst kısımlarınca yaratılan o zamana dek görülmedik olu-

---

53 Bu paragraf: Norman Hampson, *A Social History of the French Revolution*, University of Toronto Press, Toronto, 1963, 2. Bölüm; ve A. Goodwin, "Calonne, the Assembly of French Notables of 1787 and the Origins of the Revolte Nobiliare", *English Historical Review* 61:240, Mayıs 1946, s. 202-34 ve 61(241), Eylül 1946, s. 329-77 kaynaklarına dayanmaktadır.

şumlar, "despotizm"e karşı ve *États Généreaux* lehine protesto başlattı. Özellikle *parlement* hizmetlilerinin düzenlediği halk gösterileri, Monarka karşı *privilègié*'leri [ayrıcalıklıları] savundu. Ve, direnişi bastırmak için *intendant*'ların askeri yöneticilerinin ve ordu subaylarının hiçbirine güvenilemezdi.[54]

Süregiden mali krizin yanı sıra birçok ordu subayının direnişi güç kullanarak bastırma isteksizliği, kraliyetin *États Généraux*'yu toplantıya çağırarak ödün vermesine yol açtı. Subayların isteksizliği, yönetsel kaosun ve askeri çöküşün yayılmasına da yardım etti. Zengin soylu, zengin soylu olmayan ve yoksul kırsal kesim soylusu olarak çeşitli ayrıcalıklı toplumsal çevrelerden askere alınan subaylar öteden beri çeşitli konularda yakınıyordu. Bazı yakınmalar öteki subaylara yönelikti, diğerleri ise, özellikle hiçbir zaman tüm grupları tatmin edemeyen Monarşiye yönelmişti.[55] Fakat subayların davranışlarının kesin açıklaması, neredeyse tüm subayların toplumsal ya da ekonomik alanda veya ikisinde birden ayrıcalıklı olmaları olgusunda yatar. Bundan dolayı, 1787-88 yıllarında birçok subay kendini *parlement*'lerle özdeşleştirmişti. *Armies and the Art of Revolution* [Ordular ve Devrim Sanatı] adlı klasik kitabında Katherine Chorley, karşılaştırmalı tarih çalışma-

---

54 Hampson, *Social History*, 2. Bölüm; Jean Egret, "The Origins of the Revolution in Brittany (1788-1789)" ve "The Pre-Revolution in Provence (1787-1789)", der. Jeffery Kaplow, *New Perspectives on the French Revolution* içinde, Wiley, New York, 1965, s. 136-70 ve Jean Egret, *La Pre-Révolution Française*, Presses Universitaires de France, Paris, 1962.

55 Eski Rejim'in sonlarına doğru Fransız ordusu için bakınız: Bien, "Reaction Aristocratique: l'Example de l'Armçe"; Emile G. Leonard, "La Question Sociale dans l'Armée Française au XVIIIe-XVIIIe Siecle", *Annales: Economies, Sociétés, Civilisations*, 3:2, Nisan-Haziran 1948, s. 135-49; Louis Hanmann, "Les Officiers de l'Armee Royale a la Veille de la Revolution", *Revue Historique* 100, Ocak-Nisan 1909, s. 241-68 ve 101, Mayıs-Ağustos 1909, s. 38-79; Pe Chalmin, "La Desintegration de l'Armee Royale en France la Fin du XVIIIe-XVIIIe Siecle", *Revue Historique de l'Armée* 20:1, 1964, s. 75-90; S. F. Scott, "The French Revolution and the Professionalization of the French Officer Corps", M. Janowitz ve J. Van Doorn, der., *On Military Ideology* içinde, Rotterdam University Press, 1971, s. 18 ve devamı.

larından, sanayileşme öncesi toplumlarda, ordu subaylarının askere alınmadan önce ait oldukları ayrıcalıklı tabaka ile özdeşleştikleri ve bu zümrenin çıkarlarını korumak için hareket ettikleri sonucunu çıkarır.[56] Devrimin başlangıç safhasında, kral ödün verinceye ve *États Généreaux*'yu toplantıya çağırmayı kabul edinceye dek, hatta bundan sonra bile, Fransız Devrimi zengin ayrıcalıklıların öncülük ettiği tüm tabakaları, Monarşi ile karşı karşıya getirdi. Bu ise, ordu subaylarının direnişi bastırmadaki tahmin edilebilir isteksizliği hükümet otoritesi krizini daha da ağırlaştırdı. Bu durum, ne kralın ne de egemen sınıfın muhafazakâr kanadının otorite krizi üzerine (supsequent) basit bastırma yoluna başvurmasını olanaksız kılan sonul uğrağı, siyasal ve toplumsal bölünmelerin önünü açtı.

Çünkü herkesin bildiği gibi, *États Généreaux*'nun toplanması kraliyet mali krizinin çözülmesine değil, devrimin başlatılmasına hizmet etti. Bu başlatma olgusu su götürmez, ancak yorum sorunları varlığını sürdürmektedir. Birçok Fransız Devrimi tarihçisi, *États Généreaux*'nun toplantıya çağırılmasının devrime neden olduğunu, çünkü bunun kapitalist burjuvaziyi ya da Üçüncü Zümre'nin üst kesimini ulusal siyaset sahnesine sevk ettiğini ileri sürer.[57] Burjuvazinin siyasal sahneye çıkışı, *États Généreaux*'nun geleneksel (zümrelere göre oy verme biçiminde) yoldan mı, yoksa her kişiye bir oy hakkı ile birlikte daha birleşik bir tarzda mı işleyeceği konusunda tartışmalar patlak verdiğinde meydana geldi. Tartışmanın sonucu belirleyecek önemde olduğu kuşkusuz. Yine de bu tartışmanın öneminin, bir sınıfı ya da tabakayı bir başkasıyla karşı karşıya getirmesinde olmadığını öne sürmek için birçok neden vardır. Tartışmanın önemi daha

---

56 Katherine Chorley, *Armies and the Art of Revolution*, 1943; yeni baskısı, Beacon Press, Boston, 1973, s. 138-39.

57 Bu tezin klasik ifadesi: Georges Lefebvre, *The Coming of the French Revolution*, çev. R. R. Palmer, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1947, II. Bölüm'de bulunabilir.

çok, tartışmanın Eski Rejim'in kamuyönetiminde ve felci derinleştirmesinde, sisteminin çözülmesine neden olmasındadır ve bu nedenle de, egemen sınıfı aşağıdan ayaklanmaların gerçek toplumsal devrimci saldırılarına açık halde getirmesidir.

1788'de ve 1789'un başında, Fransız egemen sınıfı daha az mutlakçı ve daha temsili olan bir ulusal hükümet isteğinde hemen hemen birleşmişti. Fakat egemen sınıf hangi kurumsallaşmış iktidarla, kimlerin temsil edileceğini tam olarak belirleyecek ilkeler üzerinde uzlaşamamıştı.[58] *États Généreaux*'nun toplantıya çağırılması, egemen sınıfın bölünmesine yol açabilecek soruları kaçınılmaz bir biçimde gündeme getirdi. Çünkü *États Généreaux*, egemen sınıf içindeki farklı çıkarları uzlaştırma işlevi gören, kurumlaşmış temsili bir kurum değildi. Bunun yerine, *États Généreaux*'yu oluşturmaya, 1789'da Fransız toplumunu oluşturan topluluklar, gruplar ve birleşik oluşumlar karmaşasından temsilcileri seçerek sıfırdan başlanmalıydı. En son 1614'te uygulanan yöntemlerle "geleneksel" *États Généreaux*'yu oluşturma süreci sayısız çıkar ve ilke çatışmasını salıverdi. Bu çatışmalar, özellikle zümre üyeliği, soyluluğun dereceleri, mülkiyet tipleri, bölgesel bağlar, kentle ya da kırla kurulan yakın ilişki, mesleksel çıkarlar ve bunun gibi nedenlerle karmaşık bir biçimde bölünmüş zengin ayrıcalıklı tabaka için geçerliydi.

Bununla beraber, 1789'un başında zümrelere göre oy vermeye karşı bireysel oy verme hakkı üzerindeki anlaşmazlıkta geniş gruplaşmalar saf tuttukça, geleneksel oluşuma muhalif olan ve (her üç zümreden de

58 Eski Rejim'in son dönemlerinde egemen sınıfın çeşitli bölümleri, 1648-53 Fronde Ayaklanması'nda yer alan çeşitli resmi ve soylu gruplara göre, ayrıcalıklılar için ulusal temsili düzenlemeler yapılması ilkesi üzerinde kesinlikle daha fazla birleşmiş görünür. Onsekizinci yüzyıla doğru birleşik, ulusal Fransız devletinin varlığı veri kabul edildiğinde, Fronde Ayaklanması'nda yer alan ayrıcalıklı gruplar, temelde olduğu gibi merkezileşmiş devletten yana ya da ona karşı konumlar benimsediler.

bireysel olarak oy verdikleri temsilcilerin olduğu) birleşik bir Ulusal Meclisi tercih edenler, sadece Üçüncü Zümre'nin temsilcilerini değil, ayrıca soyluların (kent yaşamına ve kültürüne doğumla ve/ya da sonradan kente yerleşmeyle uyum sağlamış orantısız sayıdaki soylulardan oluşan) güçlü bir azınlığını da içeriyordu.[59] Gerçekte, "devrimci burjuvazi/Üçüncü Zümre"nin anahtar liderleri aristokrattı.[60] Bu durum şaşırtıcı görünmemeli. Devrimin başlangıç safhasında gerçekten tehlikede olan, sınıf ya da toplumsal zümre yapısı (ki sadece halk ayaklanmaları bunları tehlikeye sokabilecekti) değil, hükümetin yapısıydı. Zenginlik, eğitim ve geniş kamusal saygınlığa vurgu yapan bir temsili sistem, hiç kuşkusuz kent kültürüne ve kozmopolitan bağlantılara sahip *soylular* için anlamlıydı. Bu nedenle kent kökenli soylular, anlaşılabilir bir biçimde, feodal bir siyasal oluşumu diriltmeye kararlı dar görüşlü, kırsal kesim soylularına değil, neredeyse tümü kentlerden ve kasabalardan gelen Üçüncü Zümre'nin temsilcilerine daha yakındı.

Fakat o sırada, Devrimi başlatmak için, sadece zümre hatları boyunca sınıf çelişkileri ya da bölünmeleri yetmiyordu; yöneten sınıf içindeki çok yüzlü siyasal tartışmaların da buna eklenmesi gerekliydi. Çünkü çalışmaların Eski Rejimin kamuyönetimi sistemini önce feda edip sonra parça parça ettiği görüldü. Yönetici sınıf içindeki söz konusu çatışmalar kralın, bakanların ve *intendant*'ların eşgüdümü altındaki çeşitli yönetsel organlarıyla alınıp satılan memurlukların rutin çalışmalarına dayanıyordu. Bu gruplar ve bireyler, 1788 ve 1789'da, temsili organların nasıl oluşturulacağı ve yakınmaların krala nasıl aktarılacağı konu-

59 J. Murphy ve S. Higonnet, "Les Députés de la Noblesse aux Etats Generaux de 1789", *Révue d'Histoire Moderne et Contemporaine* 20, Nisan-Haziran 1973, s. 230-47.

60 Elizabeth L. Eisenstein, "Who Intervened in 1788? A Commentary on the Coming of the French Revolution", *American Historical Review* 71:1, Ekim 1965, s. 77-103.

sunda kendi aralarında çekişe dursunlar, halkın tatminsizliğini dışavurması için kapılar ardına dek açılmıştı. Egemen sınıftan liderler, çeşitli biçimlerde tanımlanan "özgürlük" mücadelelerinde kendilerine destek vermeleri için kentli halk gruplarına çağrıda bulunarak, halkı daha fazla katılma yolunda cesaretlendirdi. Bu oyun, önce *parlement*'ler ve ardından da Ulusal Meclis'in taraftarlarınca oynandı.

1789 yazında sonuç, elbette ünlü "Paris'teki Bastille'in Düşüşü" de dahil, Fransa'nın dört bir yanındaki kent ve kasabalarda ulus çapında bir siyasal devrim dalgasıyla, "Belediye Devrimi" oldu.[61] 1788-89'un eşzamanlı siyasal ve ekonomik krizi koşullarında[62] zanaatkâr, dükkân sahibi, ustabaşı ve işçi kalabalıkları silah ve tahıl bulmak amacıyla ve hem ekmek hem de özgürlük talep ederek kentleri dolaştılar.[63] Liberal devrimin tetikteki liderleri ve Ulusal Meclis'in taraftarları, kraliyet yönetimince atanan ya da ona sadık kalan memurların yerini alarak ve halk protestocularının daha saygın olanlarını kent milislerine sokarak yeni belediye yönetimleri oluşturdular. Sırası geldiğinde de kent milisleri kraliyet ordusuna karşı dengeleyici bir ağırlık olarak iş gördü ve kent düzeninin ve mülkiyetinin korunmasına yardım etti. Bu nedenle, 1789 yazının başında, temsil biçimleri üzerine egemen sınıfın içindeki tartışmalar, Paris Ulusal Meclisi'nin ve Fransa'nın dört bir yanındaki liberal, kentli taraftarlarının zaferiyle sonuçlandı. Bu zaferin doğal sonucu ise, kamuyönetimi ve baskı araçlarının üzerindeki deneti-

---

61 Yerel Yönetim [komün] devrimi için özellikle bakınız: Lynn A. Hunt, "Committees and Communes: Local Politics and National Revolution in 1789", *Comparative Studies in Society and History* 18:3, Temmuz 1976, s. 321-46 ve George Rudé, "The Fall of the Bastille", *Paris and London in the Eighteenth Century* içinde, Viking Press, New York, 1973, s. 82-95.

62 Fransa'nın 1788-89'daki ekonomik krizinin doğası Üçüncü Bölüm'de tartışılacaktır.

63 George Rudé, *The Crowd in the French Revolution*, Oxford University Press, New York, 1959, 4., 12. ve 13. Bölümler.

min normalde merkezileşmiş kraliyet yönetiminden, hızla çoğunlukla Ulusal Meclis taraftarlarının denetimindeki ademi merkezileşmiş çeşitli kentlerin ve kasabaların eline geçmesi oldu.

Elbette, Belediye Devriminin, Fransa'daki, kısa bir süre sonra mutlakçılık karşıtı anayasal reformlardan daha köklü toplumsal ve siyasal dönüşümlere doğru derinleşecek olan devrimci sürecin sadece başlangıcı olduğu görüldü. Çünkü aşağı sınıfların (ve özellikle egemen sınıftan hiç kimsenin mücadeleye davet etmediği köylülerin) mücadeleleri, kendine özgü dinamiklere ve mantığa sahip olduğunu gösterdi. Kraliyet kamuyönetimi ortalıkta bulunmayınca, özellikle kırsal kesim soylularının tabandan ayaklanmalara karşı hiçbir savunması yoktu. Fakat bunlar gelecek bölümde incelenecek konulardır; şimdi Fransa'yı bir yana bırakıp geç İmparatorluk Çininde devrimci siyasal krizin ortaya çıkışını çözümleye başlayalım.

MANÇU ÇİNİ: GÖKSEL İMPARATORLUKTAN İMPARATORLUK SİSTEMİNİN ÇÖKÜŞÜNE

Bourbon Fransasının kaçınılmaz devrimci sonuyla karşılaşmasından önce uzun süre alışmış olduğu Avrupa devletler sisteminin hır güründen bir başka yere, tek bir hegemonik merkeze sahip uzak ve kendine yeterli bir dünyaya geçiyoruz. Ondokuzuncu yüzyıl öncesinde Çin, iki bin yıldan daha fazla gerilere uzanan bir uygarlığın (altı yüz yıldan fazla süren neredeyse kesintisiz bir uyuma sahip olan, toplumsal-siyasal yapıda somutlaşan bir uygarlığın) odağıydı. Geniş bir tarım ülkesi üzerine oturan imparatorluk devletinin savunma sorunları, rakip Asya halklarının savuşturulması ya da egemenlik altına alınmasından, denizden gelen müdahalelerin ise görmezden gelinmesinden ya da defedilmesinden oluşuyordu. Geleneksel Çin'in yöneticileri yüzyıllar geçtikçe bu çabalarında gitgide daha başarılı oldular. Yabancı gruplar hanedan yönetiminin

komuta kademelerini ele geçirebildiler; ancak Çin'in İmparatorluk sistemi işlemeye devam etti.[64] Gerçekten, yabancı Mançuların Çing Hanedanı (1644-1911), Güney Mançurya'nın bu sinicized: Çinlileşmiş kabile halkı, bu kayda değer sistemin hem doruğuna ulaşmasına hem de sonul çöküşüne tanıklık etti.

> Çien-lung'un İmparatorluk yönetiminin (1736-96) sonuna doğru, Çin İmparatorluğu'nun sınırları o zamana dek olduğundan daha geniş bir alana yayılmıştı: Batıda İli bölgesine ve Rusya Türkmenistanının sınırlarına, güneybatıda Himalayalar'a ve Hindistan devletinin sınırına ulaşmıştı. Tibet pasifize edilmiş ve denetim altına alınmıştı; Annam vasalların denetimindeydi; Güneydoğu Asya'nın geri kalanı haraç ödüyordu ve Kore bir kez daha Çin'in etki alanının bir parçası olmuştu.[65]

Göksel imparatorlukta, ondokuzuncu yüzyılın sonuna dek, barış ve düzen, ekonomik gelişme ve kültürel zenginleşme hâkim oldu. Sonra saldırgan, genişleyen ve sanayileşen Avrupa, Çin'i mükemmel otonomisini bırakıp rakip ulus-devletler ve emperyalist saldırıların dünyasına girmeye zorladı. Ama şimdi bunu izleyen devrimci sonuçların neden ve niçin meydana geldiğini tartışmadan önce, Eski Rejim'in kendi mantığını incelemeliyiz. Çünkü Bourbon Fransası olgusunda olduğu gibi, Çin'in Eski Rejimini devrimci siyasal krize sürükleyen de, alışılmamış dış baskılar ile özgül içsel yapıların ve gelişmelerin bir bileşimiydi.

Geç İmparatorluk Çininin toplumsal-siyasal yapısı, en iyi biçimde şu iki "dünya"nın iç içe geçmesi olarak kavranabilir: 1) Yerel odaklı pazarlama ağlarının

---

64 Mark Elvin, *The Pattern of the Chinese Past*, Stanford University Press, Stanford, 1973 ve Wolfram Eberhard, *A History of China*, 3. baskı, University of California Press, Berkeley, 1969.

65 Frederic Wakeman, Jr., "High Ch'ing: 1683-1839", *Modern East Asia: Essays in Interpretation* içinde, James B. Crowley, der., Harcourt, Brace and World, New York, 1970, s. 4-5.

içinde yer alan bir tarım ekonomisi ve köyler toplumu; ile 2) ayrıntılı bir sınav sisteminden geçerek onaylanan eğitilmiş bireyleri toplayan ve yerleştiren bir İmparatorluk kamuyönetimi. Bu alanların her biri çözümleme amacıyla ayrı ayrı tanıtılabilir; ancak ilk baştan bu alanların hiçbirinin diğerinden yalıtılmış olarak işlemediğini akılda tutmak gerekir. Gerçekten de bu iki alanın iç içe geçmişliği üzerinde durulmaya değer bir yönetici sınıfı, Çin aristokrasisini yarattı ve onun varlığını sürdürdü

Tarım Ekonomisi ve Toplumu

Geç İmparatorluk zamanında Çin tarımı hiçbir anlamda "feodal" değildi; çünkü kapitalizm öncesi Avrupa'dakine benzer, ödentiler ya da serf emeği üzerinde yargı yetkisi olan senyörler yoktu. Büyük çiftlikler de Çin tarımının bir özelliği değildi. Tersine, toprağa hemen her zaman küçük birimler olarak sahip olunurdu; bu birimler kiralanır, satın alınır ya da satılırdı. Çinlilerin büyük bir çoğunluğu, en azından % 80'i, her bir ailenin sahip olduğu ya da kiraladığı (veya bir parçasına sahip olurken bir parçasını kiraladığı) tarlaları işleyen, birkaç yüz aileden oluşan köylerde yaşayan köylü tarımcılardı.[66]

Çin'deki ekonomik eşitsizlik büyük oranda farklılaşan toprak mülkiyetinde ifadesini bulurdu.[67] Ülke çapında tarım alanlarının neredeyse % 40'ı toprakbeyleri tarafından kiraya verilirdi. Çiftçi ailelerinin

66 Albert Feuerwerker, "The Chinese Economy, ca. 1870-1911", *Michigan Papers in Chinese Studies*, no. 5, Center for Chinese Studies, University of Michigan, Ann Arbor, 1969, s. 15. Gerçekte % 80, 1911 öncesi Çin nüfusundaki köylü oranının belki de asgari bir tahminidir.

67 Bu ve bunu izleyen paragrafların arka planı: Dwight H. Perkins, *Agricultural Development in China, 1368-1968*; Aldine, Chicago, 1969; John Lossing Buck, *Chinese Farm Economy*, University of Chicago Press, Chicago, 1930; ve R. H. Tawney, *Land and Labour in China*, 1932; yeni baskısı, Beacon Press, Boston, 1966.

neredeyse % 30'u tamamen kiracıydı, % 20'si topraklarının bir kısmını kiralıyordu; geriye kalan % 50 ise oldukça farklılık gösteren büyüklüklerdeki tarlaların sahibiydi. Bununla birlikte bölgeden bölgeye büyük farklılıklar vardı: Çin'in orta ve güney bölgelerinde kiracıların oranı daha fazlayken, kuzey ve kuzeybatının büyük bir kısmında bu oran daha düşüktü. Ayrıca yerel farklılaşmalar da vardı. Toprağın kiralanması, daha çok su yollarıyla yapılan ulaşımın tahılın yetiştirildiği bölgelerin dışında pazarlanmasına izin verdiği yerlerde kârlı olabiliyordu. Kuzey Çin'de, pirinç üretiminin kalbi olan güney ve orta Çin'e göre verimliliğin daha düşük olduğu gerçeği bir yana bırakılsa bile, belli başlı ürünlerin buğday ve arpa olduğu bu bölgede taşımacılık genel olarak daha güçtü.

Gerçekten, Tarımcı Çin, bir bütün olarak pazar ilişkileriyle bütünleştirilmiş olmasa da, önemli bir biçimde ticarileşmişti. Taşımacılıktaki güçlük ise, ticaretin en düşük seviyede olması ve tarımsal ürünlerin satışının "çapı birkaç on kilometreyi aşmayan sınırlı bölgeler içinde"[68] yapıldığı binlerce yerel pazara bölünmüş olmasından kaynaklanıyordu. "Uzun mesafeli ticaret, daha çok Çin'in *gentry* sınıfına lüks malları ya da Çin kentlerinin gereksinimlerini taşıyordu."[69] Bu alana tüm tarımsal üretimin sadece % 7-8'i giriyordu. Fakat yerel ve bölge içi ticaret oldukça önemliydi. Çünkü köylüler, kendi yiyeceklerini yetiştiriyor olmalarına rağmen, vergilerini ödemek ya da zanaat ürünlerini, zanaatçıların hizmetlerini ve dinsel hizmetleri satın alacak para için, ürünlerinin beşte birini ya da beşte ikisini satmak için William Skinner'ın "standart pazar kentleri" olarak adlandırdığı düzenli pazarlara bağımlıydı. "Çin köylülerinin bir noktaya dek kendine yeterli bir dünyada yaşadıkları söylenebilirse de, bu dünya

---

68 Perkins, *Agricultual Development*, s. 115. Bu paragrafta değinilen ticaret üzerine gerçekler Perkins'in kitabının 6. Bölümü'nden alınmıştır.

69 *Age*, s. 172.

köy değil, on iki ya da on sekiz köyü kapsayan standart pazar topluluğuydu."[70] Benzer bir biçimde, genelde zengin aileler, işleyişi kendilerine lüks malları getiren ve zanaat kuruluşlarına ya da hepsinden önemlisi, murabahacılığa ve tefecilik alanlarında kârlı yatırım olanakları sağlayan pazar kentlerine yerleşmişlerdi.[71] Bu tür yatırımlar, zengin ailelerin toprağın kiralanmasından elde ettikleri yüksek olmayan tek kazançlarına önemli bir destek sağlıyordu; ve murabahacılık ve tefecilik geç İmparatorluk Çininde önemli bir artıya el koyma mekanizmasıydı.[72]

Devlet

Zengin aileler, tipik bir eğilimle, devlet hizmetleri aracılığıyla, Çin yaşamının köylü kitlelerin bilmediği kozmopolitan ve evrensel dünyasına katılmak istiyorlardı. Çin'in devasa tarım ekonomisinin yerel ve parçalı niteliği veri alındığında, sadece askeri hizmet aracılığıyla konumlarını kazanan ve koruyan yerli ve yabancı hanedanların başarısına odaklanmış İmparatorluk devleti, Çin'i bir toplum halinde birleştirdiği anlaşılır. Hanedan, (Çing'in yönetimi zamanında) yaklaşık kırk bin memurun görevlendirildiği merkezileşmiş, otokratik ve yarı bürokratik yönetim yapısının başıydı:[73]

> Çin'i, çeşitli imparatorluk klanlarının çevresine toplandığı İmparator, mutlak ve yasal olarak sınırlanmamış bir monark yönetirdi. Kamuyönetimi hiyerarşisi içinde imparatorun hemen ardında Büyük Konsül ve Büyük

---

70 G. William Skinner, "Marketing and Social Structure in Rural China (1. Kısım)", *The Journal of Asian Studies*, 24:1, Kasım 1964, s. 32.

71 Gilben Rozman, *Urban Networks in Ch'ing China and Tokugawa Japan*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1973, s. 82.

72 Perkins, *Agricultural Development*, s. 184.

73 Franz Michael, "State and Society in Nineteenth-Century China", Alben Feuerwerker, der., *Modern China* içinde, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1964, s. 58.

> Sekreterlik ve bunların altında da kabaca, bakanlık denebilecek altı (sonradan on ikiye çıkarılan) şube ya da yönetim kurulu gelirdi. Merkezi hükümetin altında her durumda Genel Vali'nin ya da bir Yönetici'nin başını çektiği taşra yönetimleri yer alırdı. Çing hanedanı, on bir eyalette Genel Vali ile "aynı rütbede olan fakat ondan önde gelen" Tatar General makamı kurmuştu.[74]

Memurlar, akademik sıfat sahibi [litarati] olanlar arasından atanır ve aileleriyle birlikte toplam nüfusun yüzde ikisinden azını oluştururlardı. Birçok akademik sıfat sahibi, Konfüçyüsçü klasikler üzerine hükümet gözetiminde yapılan sınavlardan geçerdi, ancak yalnızca içlerinden küçük bir azınlık rütbe ve makam elde edebilirdi.[75] Memurluk makamlarının talipleri, İmparatorluk Çininin hemen her toplumsal tabanından gelebilirdi; gerçekten de bazen yoksul ailelerden gelen kişiler en yüksek makamlara bile gelebiliyorlardı.[76] Bununla birlikte, tümü kendi kaynakları ya da destekleyicilerinin kaynakları aracılığıyla bilgin "statütavrı" geliştirmek ve Konfüçyüsçü yazının (çoğu zaman gerçekten yaşam boyu süren) "sınav yaşamına" kendilerini adamaları için gerekli güvenlik ve boş zamanı elde etmek zorundaydı.[77] Topraktan gelen zenginliği içeren aile servetiyle ilişki, gerekli olan güvenliği ve boş zamanı güvence altına almanın tek kesin ve uygun yoluydu.

İmparatorluk memurları, taşra ya da metropolitan (ulusal) sınavlardan geçmiş ya da resmi derecelerin yanı sıra makam sıfatları da elde etmiş olan (tüm

---

74 Alıntı: Robert C. Nonh ve Ithiel de Sola Pool, "Kuomintang and Chinese Communist Elites", der. Harold D. Lasswell ve Daniel Lerner, *World Revolutionary Elites* içinde, MIT Press, Cambridge, 1966, s. 320'den yapılmıştır.

75 Chung-li Chang, *The Chinese Gentry*, University of Washington Press, Seattle, 1955, kısım: 2.

76 Ping-ti Ho, *The Ladder of Success in Imperial China*, Columbia University Press, New York, 1962.

77 Wakeman, "High Ch'ing", Crowley, der., *Modern East Asia* içinde, s. 12-15 ve Chang, *The Chinese Gentry*, 3. Bölüm.

akademik sıfat sahiplerinin yaklaşık olarak % 14'ünü oluşturan) yüksek akademik sıfat sahiplerinin özel saflarından atanırlardı.[78] Yüksek akademik sıfat sahipleri ya memurlar, emekli olmuş memurlar ya da geleceğin memurlarıydı. Sınav deneyimleri aracılığıyla birçoğu yereli aşan bağlantılar ve yönelimler kazanmıştı. Yüksek akademik sıfat sahipleri, bir kez memuriyete atandıktan sonra, ev ve ailelerine olan güçlü bağlarını zayıflatmak ve onları İmparatorluk devletinin bakış açısını yerel topluluklara taşıyacak seçkin kurullara dönüştürmek için tasarlanmış (neredeyse yönetim mantığına ters düşen) bir kurallar kümesine tâbi olurdu. Gerçekte, Çin devleti hiçbir zaman memurlarını evlerinin çevresinden kalıcı olarak koparmaya çalışmadı; düzenli aralıklarla yapılan ev dinlenceleri memurluk kariyerinin bir parçasıydı ve en başarılı memurların bile geride kalan aileleri, yerel servetleriyle bağları ve toplumsal konumları önemini koruyordu. Ne var ki İmparatorluk devleti çalışmakta olan memurların bağlılığını güçlendirmeye girişti. "Kaçınma kuralı"na göre, yönetici, hâkim ve benzeri olarak atanan akademik sıfat sahibi kişi, doğduğu ve büyüdüğü ilden başka bir ili yönetmek zorundaydı. Aile üyelerini işe almalarına ve resmi izin olmadan yerel kadınlarla evlenmelerine izin verilmezdi. Memur hiyerarşisi içinde kalıcı hizipler oluşturulmasını ya da aralarında ve yönettikleri bölgelerdeki yerel seçkinlerle ittifak kurmalarını engellemek için, memurlar sık sık başka yerlere tayin edilirler ve özelliklerine göre dağıtılırlardı. Son olarak, sarayın onlarınkiyle örtüşen gözetim ve kumanda sınırlarına sahip olabilmesi için eya-

78 Chang, *The Chinese Gentry*, 1. Bölüm. Fransız zenginlerine benzer bir biçimde zengin Çinliler, yönetime işlerini parayla gördürebiliyorlardı. Bu, onursal ya da etkin yönetim kademeleri kadar Konfüçyüsçü derecelerin satın alınmasını da kapsıyordu. Çin'de, her ne kadar bu "satın alma sistemi" ondokuzuncu yüzyılın ortalarında (hanedanın baskı altında olduğu ve gelir sıkıntısı çektiği dönemde) önemli ölçüde genişlediyse de, mutlakçı Fransa'daki memuriyetin satın alınması sisteminde olduğu gibi, hiçbir zaman yönetimin hizmetine girmenin *egemen* biçimi olmadı.

let kamuyönetim yapılarının içine birbirinin aynısı yetkilere ve işlevlere sahip alanlar bilinçli olarak yerleştirilmişti.[79]

Sadece ilk basamak (bölgesel) sınavları geçen (ya da ilk basamak görev yerlerini satın alan) aşağı akademik sıfat sahipleri, normalde görece az sayıdaki İmparatorluk memurluklarına atanmazlardı. Bununla birlikte, Konfüçyüsçü tavrı kendilerine uyarlamış olan zenginlerle birlikte, alt düzeylerdeki akademik sıfat sahipleri, tipik bir biçimde kendi yerel topluluklarında önemli bir saygınlık ve güce sahipti.[80] Çünkü İmparatorluk yönetimi, hiçbir zaman tek tek köylere ya da standart pazar kentlerine dek uzanmıyordu. İlk basamaktaki memurlar, ilçe (*hsien*) hâkimleri nüfusu 200.000 kişiye dek olan alanlardan sorumluydu.[81] Yöneticinin, bu büyüklükteki bir alanı ancak bölgenin yerlileriyle birlikte yönetebileceğini belirtmek gereksiz.[82] Gelirlerinin bir kısmını hükümdarın yaptığı ödemelerin, bir kısmını da halktan aldıkları rüşvetlerin oluşturduğu çok sayıda düşük statülü kâtip ve yardımcıları çalıştırmak tüm kamuyöneticileri (magistralar) tarafından kullanılan bir yöntemdi. Bununla birlikte, kamuyöneticileri kendileriyle eşit statüde kimseler olarak bakabilecekleri yerel akademik sıfat sahipleri ve Konfüçyüsçü zengin toprak sahipleriyle birlikte çalışırlardı. Bu yerel egemenler, kendileri ve arkadaşları için daha düşük vergi oranları karşılığında, kamuyöneticisine toprak vergilerinin toplanmasında yardım edebilirlerdi. Daha da önemlisi, kamuyöneticisi, tipik bir biçimde, köylülerden toplanan ücret karşılığında

---

79 Michael, "State and Society", Feuerwerker, der., *Modern China* içinde, s. 66.

80 Chang, *The Chinese Gentry*, 1. Bölüm.

81 Michael, "State and Society", Feuerwerker, der., *Modern China* içinde, s. 58.

82 80. ve 81. dipnotlardaki alıntılara ek olarak bakınız: T'ung-tsu Ch'u, *Local Government in China Under the Ch'ing*, Harvard University Press, Cambridge, 1962, 10. Bölüm ve Yuji Muramatsu, "A Documentary Study of Chinese Landlordism in Late Ch'ing and Early Republican Kiagnan", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 29:3, 1966, s. 566-99.

yerli akademik sıfat sahiplerinin ve zenginlerin topluluk hizmetlerini (sulama projeleri, dinsel ya da klansal etkinlikler, eğitim ya da yerel milis gibi hizmetleri) örgütlemelerine izin verir ya da onları bu konuda cesaretlendirirdi. Bu tip ücretler özellikle aşağı akademik sıfat sahipleri için önemli bir gelir kaynağı oluştururdu. Elbette, İmparatorluk yönetimi toprakbeylerinin ve alacaklıların rantları ve ücretleri toplama haklarına arka çıkardı.

*Gentry**

Devrim öncesi Fransa'daki egemen sınıftan farklı olarak İmparatorluk Çinindeki egemen *gentry* sınıfı, eşzamanlı olarak memuriyete, topraktan elde edilen artıya el koymaya ve akışkan zenginliğe dayanıyordu. Devlet güvencesinde çalışan köylülere kiralanan ya da ödünç verilen zenginlik, Konfüçyüsçü statü anlayışının geliştirilmesini destekliyordu. İmparatorluk devleti, sınav sistemi aracılığıyla Konfüçyüsçü öğrenimi onaylıyor ve kendini bu işe adayanlardan çıkan bir azınlığı memur olarak alıyordu. Memuriyet gelirlerinin yanı sıra yerel topluluk işlerini örgütlemek ve yürütmek için toplanan ücretler, sadece toprak sahipliğinden elde edilebilecek olandan daha büyük bir gelir sağlıyordu.[83] Sonul olarak, bu şekilde toplanan zenginliğin bir bölümü toprakbeyliğine ve tefeciliğe yeniden yatırılıyordu. Böylece, İmparatorluk devleti ile parçalanmış ve tabakalaşmış özel mülkiyete ve yerel

---

* *Gentry*, genel olarak yüksek ya da yönetici sınıfları adlandırmak için kullanılan bir kavramdır. Yazar, ilerleyen sayfalarda kavramın Çin toplumu bağlamındaki kullanılışı üzerine duracaktır (ç.n).

83 Chang, *Income of the Chinese Gentry*; Michael, "State and Society", Feuerwerker; der., *Modern China* içinde ve Perkins, *Agricultural Development*, Perkins'e göre: "Toprağın getirisinin düşük olması nedeniyle, toprakbeylerinin çoğu zenginliklerini tarım dışından elde etti ve toprağı kolayca pazarlanabilir bir değerli mal ve saygınlık kaynağı olarak ellerinde tuttu" (s. 184). Elde bulundurulan memuriyet ve ticaret öncelikli servet oluşturma araçlarıydı.

ticarete dayanan tarım toplumu arasındaki karşılıklı bağımlılık halkası tamamlanıyordu.

Tartışmalar, devrim öncesi Çin'de "*gentry*"nin esas olarak kim olduğu sorusu etrafında yoğunlaşmıştır. Bazıları *gentry*'nin memuriyet konumlarına ya da Konfüçyüsçü derecelere veya her ikisine de sahip olan *bireyler*den oluştuğunu ileri sürerler; böylece *gentry*'i, katı bir biçimde, benim akademik sıfat sahipleri dediğim kesimle tanımlarlar.[84] Diğerleri *gentry*'nin temelde *zengin aileler*, özellikle de toprakbeyleri olduğunu savunurlar.[85] Bu noktada semantik bir tartışmadan daha fazlası gerekir; akademisyenler, en azından dolaylı olarak, Eski Rejim'in esas yapısına ilişkin kavramlar konusunda ayrılırlar. Eski Rejim, temelde, özgül bir Konfüçyüsçü kültür ve eğitim sistemi olan bir İmparatorluk devleti miydi? Ya da temelde, sınıfsal olarak tabakalaşmış bir tarım toplumu muydu? Benim görüşüme göre, Çin'in Eski Rejimi bu ikisinin ayrıştırılamaz bir bileşimidir. Egemen tarım sınıfı, İmparatorluk devletinin kamuyönetsel ve askeri bakımlardan arka çıkmasına ve iş olanaklarına bağımlıydı; hâkim olan hanedan ise, Çin'in kendisi olan devasa, hantal tarım alanlarındaki kaynakları kendine mal etmek ve üzerinde kurduğu denetimi yaymak için yerel egemen sınıfa bağımlıydı. Bu perspektiften, *gentry*'nin çekirdeğinin toprakbeyi aileleri ile birlikte akademik sıfat sahibi memurlar olduğunu ileri sürmek anlamlıdır. Akademik sıfat sahibi üyeleri olmayan zengin aileler ya da yoksul akademik sıfat sahipleri ya da yoksul memurlar gibi, bu *gentry* takımı içine sokulan diğerleri egemen sınıfın marjinal üyeleri olarak görülmeli. Çünkü onlar, farklılaştırıcı Konfüçyüsçü kültürünü ya da *gentry*'nin çekirdeğinin zenginlik kay-

84 Temelde bu konumu benimseyen bilimciler: Chang Chung-li, Franz Michael ve Mary C. Wright'tır.

85 Temelde bu konumu benimseyen bilimciler: William Skinner, Philip Kuhn, Fei Hsiao-tung ve John King Fairbank'tır.

nağını paylaşır ve böylece de *gentry* iktidarının çeşitli yönlerine katılırlardı.[86] Bir egemen sınıf olarak *gentry*'nin varlığı ve yaşaması bu tür "marjinal" üyelerinin, çekirdek sınıfa ait kabul edilen, fakat kendilerinin sahip olmadıkları niteliklere ulaşma tutkusuna ve yeteneklerine bağımlıydı. Gerçekten ondokuzuncu yüzyılın sonundan bir yüzyıl kadar önce, Çin'in tarım ekonomisi, ailelerin akademik sıfat ve memuriyet konumlarına talip olanları destekleyecek zenginliğe ulaşmasına izin verecek kadar gelişmişti. İmparatorluk devletinin yapısı da, yerel egemen sınıflara destek ve memurlar için sıradışı gelir olanakları sağlayarak gelen ve giden hanedanları ayakta tuttu. Tüm bu süre boyunca, yükselen ve çöken birey ve ailelere karşın Çin *gentry*'si, İmparatorluk devleti ve tarım ekonomisinin kesiştikleri yerler üzerinde temellenen bir sınıf olarak gelişti.

Yabancı Müdahaleler ve İç Ayaklanmalar

Bununla birlikte, Çin İmparatorluğu *gentry*'nin devrimci yıkıcılığının yolunu açarak geriledi ve çöktü. Bunun nasıl ve neden olduğunu bulmamız gerekir. Bunun özünde Çin'in dıştan gelen emperyalist sanayileşmiş ulusların olağanüstü baskısı altına girmesi yatar. Bu, uzun süreden beri gebe olunan iç gelişmelerin sistemin dengesini içeriden bozduğu bir anda gerçekleşti; öyle ki İmparatorluk otoritelerinin dış tehditlere etkili bir biçimde yanıt vermesini ya da verebilmesini olanaksız kıldı.

Ondokuzuncu yüzyıl Çin'i, geçmişte görülmemiş bir biçimde gittikçe yoğunlaşan dış baskılarla karşılaştı.[87]

---

86 Frederic Wakeman, marjinal *gentry*'nin nasıl çekirdek *gentry*'nin iktidarını paylaştığını başarılı bir biçimde, "High Ch'ing" başlıklı makalesinde ortaya koymaktadır; bkz. Crowley, der., *Modern East Asia*, içinde, s. 12-15.

87 Bu paragrafın arka planı için bkz. John K. Fairbank, Edwin O. Reischauer ve Albert M. Craig, *East Asia: Tradition and Transformation*, Houghton Mifflin, Boston, 1973, 9., 16. ve 19-21. bölümler ve Frederic Wakeman, Jr., *The Fall of Imperial China*, Free Press, New York, 1975, 7-9. Bölümler. Ay-

Onsekizinci yüzyıl ortalarından önce, Avrupalı tüccarlara, Çin'in diğer gerçek ya da simgesel vasallarıyla karşılaştırılabilir biçimde haraca bağlanan kişiler olarak davranılmıştır. Daha sonra, 1700'lerin ortalarından 1800'lerin ortalarına dek, Çin ile yabancı tüccarlar arasındaki karşılıklı ve sınırlı ticaret, "Kanton sistemi" olarak bilinen sistem aracılığıyla İmparatorluk otoriteleri tarafından dikkatli bir biçimde düzenlendi, desteklendi ve vergilendirildi. Fakat ondokuzuncu yüzyılın başından başlayarak Britanya, yurttaşlarının "serbest ticaretin" tüm Çin'e genişletilmesi isteklerine, sanayileşmenin doğurduğu askeri örgütlenme ve teknolojiyle arka çıkabildi. 1839-42 Afyon Savaşı'nda Çin güçlerinin denizde uğradıkları kesin yenilginin ardından, Britanya genişletilmiş ticari haklar elde etti. Kısa sürede, diğer Batılı uluslar Çin'in "açılması" isteğine ya da yollarının aranması işine katıldı. Serbest ticaret imtiyazları, gümrük vergilerinde sınırlandırma, egemenlik alanının dışında kalan topraklarda sayıları hızla çoğalan ticaret limanlarında yargılama hakkı, Çin'deki Hıristiyan misyonerler için yasal dokunulmazlık; bunların tümü, ardı ardına gelen yabancı saldırıları izleyen antlaşmalarla, Batı'yla ve onun adetleriyle karşılaşma konusunda hiç de istekli olmayan bir ulusa adım adım kabul ettirildi. Yüzyılın sonuna doğru, sanayileşmiş ulusların dünya çapında sömürgeler elde etmek için rekabeti sorunu Britanya'nın "serbest ticaret emperyalizmi"nin yerini alınca, Çin'e emperyalist saldırılar daha da çirkin bir görünüm aldı. İlkin Endonezya, İç Asya'daki topraklar ve Kore dahil, daha önceleri Çin İmparatorluğu'nun haraç alanları olan yerler Fransa, Japonya ve Rusya tarafından ele geçirildi. Sonunda, birbirine rekabet eden güçler, "kredi, demiryolları, toprak kiralama, düşük toprak vergileri ve yerel yargılama, polis gücü, maden işletme haklarını" kullanarak geniş

---

nca bkz. Frances V. Moulder, *Japan, China and the Modern World Economy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1977, 4. Bölüm.

"nüfuz alanları" yaratmaya devam ettiler.[88] Çin'in egemen bir ulus olarak sallanan varlığı derin bir tehdit altındaydı.

Kendi egemenliğine yönelik gittikçe derinleşen saldırıların yönünü değiştirmeyi sağlayacak ekonomik ve askeri projeleri, ancak İmparatorluk devletinin merkezi otoriteleri başlatabilirdi.[89] Bununla beraber, geç geleneksel Çin'de devletin konumuyla ilgili gerçekler herhangi bir merkezi girişimin başarısını önlüyordu. Daha onsekizinci yüzyılın sonunda, hanedanın dorukta olduğu dönemde hüküm süren barış, refah ve politik dengenin etkileriyle, ironik bir biçimde, Çing hanedanının altı oyulmaya başlanmıştı.

Çünkü nüfus artışı, tarım ekonomisinin sınırlamalarına rağmen hızlanarak sürüyordu. Çin ekonomisi, ondördüncü yüzyıldan başlayarak beş yüz yıldan fazla bir süre boyunca, geleneksel değişmeyen kurumsal çerçevede (özellikle barış ve siyasal istikrar dönemlerinde olmak üzere) az çok istikrarlı biçimde genişlemişti.[90] Yeni toprakların tarıma açılmasıyla ve daha emek yoğun geleneksel teknik girdilerin uygulanmasıyla, kişi başına tahıl üretiminin (ortalama yıllık % 0.4 artışla, 1400'lerdeki 65-80 milyondan, onsekizinci yüzyılın ortalarında 400 milyona ulaşan) nüfus artışıyla başa baş olması başarılmıştı. Ticaret ve zanaatlar da hızını korumuş ve hatta gerçek bir büyümeyi gerçekleştirmişti. Bunlar görkemli başarılardı. Tarıma açılacak yeni topraklar olduğu sürece,

---

88 Fairbank, Reischauer ve Craig, *East Asia*, s. 625.

89 Bu noktada karşılaştırmalı tarihsel kanıtlar için bkz. Alexander Gerschenkron, *Economic Backwardness in Historical Perspective*, Harvard University Press, Cambridge, 1962; David S. Landes, "Japan and Europe: Contrasts in Industrialization", William W. Lockwood, der., *The State and Economic Enterprise in Japan* içinde, Princeton University Pres, Princeton N.J., 1965 ve Bar Supple, "The State and the Industrial Revolution, 1700-1914, Carlo M. Cipolla, der., *The Industrial Revolution, The Fontana Economic History of Europe* içinde, c. 3, Collins Fontana, Londra, 1973, s. 301-57.

90 Perkins, *Agricultural Development*.

Çin'in geleneksel yöntemleri kişi başına yiyecek tüketiminin (ortalama olarak) düşmesini engelleyebilirdi. Bununla birlikte, ondokuzuncu yüzyılda tarıma uygun yeni topraklar tükendi. Geleneksel ekonomi, herhangi bir kendiliğinden sanayileşmenin koşullarını yaratmadan, kendi olası genişleme sınırlarına ulaşmıştı.[91] Sonuç olarak, kırsal bölgelerde, özellikle üretimin ya da ticaretin herhangi bir nedenden dolayı kesintiye uğradığı yerlerde kargaşa olasılıkları arttı.

Bundan sonra, İmparatorluk otoriteleri de, mali ve kamuyönetsel olarak güçsüzleşmeye başladı. Mali bakımdan sorun toprak vergileriydi. 1712'den bu yana, eyaletlerin (ondokuzuncu yüzyıla dek imparatorluk gelirlerinin en önemli kaynağını oluşturmuş bulunan) toprak vergisi kotaları "kalıcı olarak" sabitlenmişti.[92] Önceleri bu, Çing hanedanı yönetiminin yükselme döneminde sözde merkezileşmiş İmparatorlukla, yerel ve bölgesel olarak kazanılmış çıkarların hassas karşılıklı oyununda dengeyi sağladı. Fakat zaman geçtikçe, Pekin tarım ekonomisindeki üretkenlik artışının meyvelerinden yoksun kaldı. "Pekin hükümeti tarafından tutulan yasal kayıtlar 1712 ve ondokuzuncu yüzyılın üçüncü çeyreği arasında fazla değişiklik göstermez."[93] Bu süre içinde, Pekin'in kendilerinden istediği değişmez taleplerinden karşılayamadıklarını toplamak için konulan gayri resmi vergiler ve ödentiler arttıkça, yerel gelirler ve eyalet gelirleri orantısız bir biçimde artmıştı.

Sivil yönetimin ülke üzerindeki denetiminin zayıflaması Pekin'in mali dengeleriyle yakından ilişkiliydi. Çünkü ekonomi ve nüfus büyüdükçe, açılan arayı kapatamayan İmparatorluk bürokrasisi, yerel nüfusu gittikçe daha çok ilk basamak bölge yöneticisi yöneti-

---

91 *Age*, Elvin, *Pattern of Chinese Past*, 17. Bölüm ve Feuerwerker, *Chinese Economy ca.1870-1911*, 1.-3. Bölümler.

92 Bu paragrafın dayanağı, Yeh-chien Wang, *Land Taxation in Imperial China, 1750-1911*, Harvard University Press, Cambridge, 1973 ve Feuerwerker, *Chinese Economy, ca.1870-1911*, bölüm: 5.

93 Feuerwerker, *Chinese Economy, ca.1870-1911*, s. 64.

mine bıraktı.[94] Sonuç olarak, yerel yönetici memurların, giderek yerel kuruluşlara ve yörenin gayriresmi önderlerine dayanmak zorunda kaldılar. Bunlar da, kendi ödüllerini aşırı yüklenmiş ve toprağa hasret köylülerden zorla alınan vergi gelirlerinden gelen gayriresmi ödentileri ve kesintileri artırarak elde ettiler.

Bu durumda, onsekizinci yüzyılın sonundan başlayarak, Çing hanedanının köylü ayaklanmalarıyla yüz yüze gelmesi şaşırtıcı değildir.[95] İlk olarak 1795-1804 Beyaz Lotus Ayaklanması gerçekleşti. Ardından, birkaç on yıl boyunca yavaş yavaş kaynayan iç kargaşadan sonra, üç kitlesel ve iyi örgütlenmiş ayaklanma oldu: 1854-1864 Taiping Ayaklanması, 1853-1868 Nien Ayaklanması ve 1850'den 1870'lere dek süren kuzeybatıdaki ayrılıkçı Müslüman isyanları. Çin tarihinde bu tür ayaklanmalar dönem dönem çıkmıştır. Bunlar sık sık devlet memurlarının yozlaşması, askeri etkisizlik ve artan tarımsal eşitsizlik gibi döngüsel olgulara bağlı olarak, bir hanedanın çöküşünü ve yerinin bir başkasıyla doldurulusunu gösteriyordu. Bu tarihsel geleneksel nedenler, 1800 sonrası Çing hanedanının temellerinin oyulmasında etkili oldu; fakat bu kez, yukarıda tartışılan ekonomik ve nüfus alanlarında görülen uzun dönemli eğilimlerinin etkisiyle durum ağırlaşmış ve karmaşıklaşmıştı. Dahası, ayaklanma Batılı emperyalistlerin Çin'in işlerine burunlarını sokmalarının yan etkisiyle kamçılandı. Böylece, ondokuzuncu yüzyıl ortalarında görülen isyanların içinde en büyük ve açıkça söylemek gerekirse en devrimci olanı, güneydoğudaki Afyon Savaşı'nın sonuçlarının ciddi bir biçimde şiddetlendirdiği ekonomik kargaşaların içinde doğan Taiping İsyanıydı. Taiping'in Konfüçyüs karşıtı ideolojisi, bir

94 Wakeman, *Fall of Imperial China*, s. 105-06.

95 Mükemmel bir kısa çalışmayı veren: Alben Feuerwerker, *Rebellion in Nineteenth-Century China*, Michigan Papers in Chinese Studies, no. 21, Center for Chinese Studies, University of Michigan, Ann Arbor, 1975.

dereceye dek Hıristiyan misyonerlerinin propagandasından esinlenmişti.[96]

Ondokuzuncu yüzyıl ayaklanmaları Çin İmparatorluk devleti üzerinde kuşkusuz çok büyük bir etki yarattı. Pekin'in kaynakları ayaklanmalarla mücadele ederken kurudu ve geniş çaplı bir iç savaşın neden olduğu korkunç ekonomik kayıplar ve nüfus kayıpları vergi gelirlerini azalttı. Dahası, ayaklanmaların kendi egemenliğine açıkça meydan okuması, Çing hanedanının tüm dikkatini büyüyen dış tehditlere verememesine neden oldu. Bununla birlikte Çing hanedanı ayaklanmaları atlatmış ve tam sağlıklı durumu "yeniden kurmuş" göründü.[97] Ne var ki Mançu yöneticileri, yurtdışından gelen tehditlerle gereğince uğraşabilme yolunda kendilerini her zamankinden daha güçsüz kılan iç kurumsal değişiklikler ve erkin yeniden dağılımı gibi bir bedel karşılığında yaşamda kalabildi. Ve bu kurumsal ve iktidara ilişkin değişiklikler, sonunda hanedanın ve İmparatorluk sisteminin, egemen *gentry* sınıfınca içeriden yıkılmasına açık duruma düşürdü.

Gerçekten, Eski Rejim'in çöküşünü açıklamak bakımından, ayaklanmaların en önemli mirası, bu ayaklanmaları bastırma tarzı oldu. Çing hanedanı isyancıları İmparatorluk sürekli ordularıyla bastırmayı başaramadı. Ordular, onsekizinci yüzyılda, onyıllarca süren barış döneminde, giderek yozlaşmış ve etkisiz duruma gelmişti; ek olarak İmparatorluk maliyesinin ve yönetiminin zayıflığından dolayı hantallaşmıştı. İmparatorluk

---

96 Taiping İsyanı için özellikle bakınız: Yu-wen Jen, *The Taiping Revolutionary Movement*, Yale University Press, New Haven, 1973; Philip A. Kuhn, *Rebellion and Its Enemies in Late Imperial China*, Harvard University Press. Cambridge, 1970; Vincent Y. C. Shih, *The Taiping Ideology: Its Sources, Interpretations, and Influences*, University of Washington Press, Seanle, 1967 ve Frederic Wakeman, Jr., *Strangers at the Gate: Social Disorder in South China, 1839-1861*, University of California Press, Berkeley, 1966.

97 Mary C. Wright, *The Last Stand of Chinese Conservatism: The T'ung-Chih Restoration, 1862-1874*, Stanford University Press, Stanford, 1957.

ordularının ayaklanmalarla baş etmeye uygun olmadığı ortaya çıktıkça, bu görev yerel *gentry* tarafından yönetilen özsavunma birliklerine, daha sonra da köy kaynaklarından faydalanma ve geniş topraklar üzerinde asker toplama yetkisine sahip yerli *gentry* kliklerinin yönettiği bölgesel ordulara düştü.[98] *Gentry*'nin yönettiği ordular, sonunda bir yandan isyancıların meydan savaşlarıyla asker alabilecekleri köylü kaynaklarıyla bağlarını koparak, öte yandan aynı zamanda ordularını yenilgiye uğratarak Çing hanedanı için düzeni yeniden kurdu. Ancak ayaklanmanın bastırılmasında *gentry*'nin rolünden ötürü hanedan, memurların denetlenmesi ve İmparatorluk kamuyönetiminin yerel *gentry* ile yüz yüze ilişkilerindeki konumu hakkında, uzun süredir kurumsallaşmış siyasaların aleyhine işleyen yönetsel uygulamaları resmen onaylamak zorunda kaldı. Yeni vergiler toplama, tayin edilmiş vergilerin daha büyük bölümlerini elde tutma yetkisi, yerleşim ve rotasyonla ilgili "kaçınma" kurallarından genellikle bağışık tutulan taşra ve yerel memurlara aktarıldı. Muzaffer bölgesel *gentry* klikleri isyancıların yenilmesinden sonra bile, kendi topraklarında yönetsel ve askeri denetimin büyük bir kısmına sahip oldu.[99]

İktidar dengesinin taşra ve yerel *gentry* lehine bozulmasının kesin sonuçlarından biri, Pekin'in mali zayıflığının daha da artmasıydı. Ondokuzuncu yüzyılın ortasından sonra konan yeni dolaylı vergiler, geleneksel toprak vergilerini daha önemsiz kıldı; fakat İmparatorluk otoriteleri bu dengeden yararlanamadılar. Yabancı ticaretten gümrük vergisi alınmasını düzenlemek için, yabancı egemen çıkar grupları bir İmparatorluk Deniz Ticareti kurumu oluşturdular ve yönettiler. Gümrük vergileri, adil olmayan bir biçimde Çin'e dayatılan ant-

98 Kuhn, *Rebellion and Its Enemies*, özellikle III ve IV. kısımlar.

99 *Age*, bölüm: VI.B.; Feuerweker, *Rebellion*, 5. Bölüm ve Stanley Spector, *Li Nung-chang and the Huai Army: A Study in Nineteenth Century Chinese Regionalism*, University of Washington Press, Seattle, 1964.

laşmalarla sabitlenmişti, yine de toplanan gelirler daha çok Pekin'e aktarılıyordu. Bir başka vergi malların üretilmesinden, taşınmasından ya da satılmasından alınan bir resim olan *likin*, daha büyük bir gelir sağlıyordu. Fakat bu gelirin yaklaşık % 20'si Pekin'e gönderiliyordu. Gerisi olduğu gibi, vergileri toplayan ve çoğunu alıkoyan yerel ve bölgesel otoritelere kalıyordu. Çing hanedanının son yılları boyunca, Çin devletinin toplam gelirleri, akademik tahminlere göre, toplam ulusal üretimin yaklaşık % 7.5'ini çekiyordu. Pekin hükümeti ise, bu miktarın da yaklaşık % 40'ını, yani toplam ulusal üretimin kabaca % 3'ünü alıyordu.[100] Aynı dönemde, Pekin'in topladığı gelirler, giderek Çin-Japon ve Boxer Savaşlarının galipleri tarafından dayatılan tazminatların ödenmesine ve (esas olarak savaş masraflarının, tazminatların ve sınırlı demiryolu yapımının ödenmesi için sözleşmesi yapılan) yabancı borçların karşılanmasına ayrılıyordu.

Büyük kaynaklar Eyalet ve yerel otoritelerinin ve genel olarak egemen sınıfın denetimindeydi. Fakat "süregiden ekonomik dengenin devamına ters düşecek olası bir ekonomik gelişme olarak ... bu kaynaklar neredeyse ne olumlu ne olumsuz etkide bulunan nötr duruma getirilmişti."[101] Yerel ve eyalet gelirlerinin çoğu doğrudan vergi toplayanların ya da memurların cebine gidiyordu; geri kalanı ise, *gentry*'nin egemen olduğu düzeni güçlendirecek biçimde dağıtılıyordu. Bu düzen içinde, kısa dönemli rastlantısal kârlar için şirketler kuruluyordu ve askeri çevrelerinin gücün, *gentry* çıkar çevrelerinin denetiminden çıkma tehdidi altında bulunup bulunmadığından şüphe ediliyordu.

Böylece, Çin İmparatorluk otoritelerine ya modern taşımacılık ve sanayileşme alanlarına yatırım yapmak ya da merkezi denetimi güçlendirmek amacıyla top-

---

100 Bu sayılar ve bu paragrafın dayandığı yer: Feuerwerker, *Chinese Economy, ca. 1870-1911*, s. 64-72.

101 *Age*, s. 63.

lumsal ve siyasal reformları finanse etmek için çok değerli az miktarda gelir kalıyordu. Ondokuzuncu yüzyılın ortasında, yeni dış tehditlerin ve iç sorunların yarattığı baskının yanı sıra Pekin'in gerçek bir inisiyatif gösterme olanağından yoksun olması, İmparatorluk memurlarının köklü bir değişiklik gerekliliğini kabul etmekte bile yavaş kalmalarıyla açıklanabilir. Gerçekten, modern sanayi ve askeri teknolojilerin deneyimini edinen ilk kişiler, bölgesel iktidar gruplarıyla ilişkili memurlardı.[102] Ancak bu deneyimler, kapsam bakımından fazla sınırlı ve Çin'i yabancı güçlere karşı koruma hazırlığının gerektirdiği eşgüdümden fazlasıyla yoksundu.[103] Bu görev ancak güçlü merkezi yönlendirme altında başarı umudu taşıyabilirdi.

Reformlar ve "1911 Devrimi"

Çin'in durumunun ciddiyeti, Japonlar ile yapılan 1895 savaşındaki utanç verici yenilgiyle su yüzüne çıktı. Bir başka doğulu toplum olan Japonya, 1860'lardan başlayarak, belirli geleneksel biçimlerini Batı'nın sanayi ve askeri başarılarıyla hızlı bir biçimde sentezlemişti. Her ne kadar bazı Çin eyalet liderleri Batı tipi silah ve cephane deneyimi edinmiş olsa da, Çin-Japon savaşı, İmparatorluk Çininin, kendi vasalıymış gibi davranmayı az çok başardığı bir devlete karşı kaybedilmişti! Yenilgi birçok Çinli'yi sarsarak, merkezi otoritenin ortaya koyduğu başlıca yapısal reformların, Çin'i kalıcı uluslararası aşağılanmalardan ya da hatta sömürge yönetiminden koruyabileceği sonucuna ulaştırdı. 1895

---

102 Feuerwerker, *China's Early Industrialization*, s. 12-16 ve Ralph L. Powell, *The Rise of Chinese Military Power, 1895-1912*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1955, 1. ve 2. Bölümler.

103 Bakınız örneğin: John L. Rawlinson, "China's Failure to Coordinate her Modern Fleets in the Late Nineteenth Century", *Approaches to Modern Chinese History* içinde, Alben Feuerwerker der., Rhoads Murphey ve Mary C. Wright, University of California Press, Berkeley, 1967, s. 105-32.

sonrasında emperyalist güçlerin nüfuz alanları için birbirleriyle kapışmaları böyle bir sonuca varmalarını daha da güçlendirdi. İmparatorluk otoritelerinin değişimi başlatmaları için reformcu Mandarinlerin yaptıkları ilk girişim, 1898'in "yüz günü"nden sonra, dul imparatoriçenin muhafazakâr darbesiyle yenilgiye uğratıldı. Ancak sonunda, 1899-1911 Boxer yenilgisini izleyen birkaç yıl içinde, Mançular dolaysız bir reform sürecini başlattılar. Genel olarak üst sınıflar da, reformların milliyetçi destekçileri olmaya başladı.[104]

1901-1911 arasında, yıldırım hızıyla bir dizi reform ilan edildi: Konfüçyüsçü sınav sistemi önce değiştirildi ve sonra, 1905'te yürürlükten kaldırıldı; taşrada, eyaletlerde ve Pekin'de yeni yönetsel elit için Batı tipi öğretimde uzmanlaşmış modern okullar kuruldu. Üniversite öğrencilerine (ilk başlarda çoğu Japonya'da olmak üzere) yurtdışı eğitim bursu verildi. Modern subayları eğitmek için askeri akademiler kuruldu. Pekin'de, sözde eyalet bürolarının izlencelerini yönetmek ve işbirliğini sağlamak için, uzmanlaşmış içişleri, savaş, eğitim, dışilişkiler ve ticaret bakanlıkları kuruldu. Gerçek bir ulusal bütçe sistemi kurumsallaştırıldı. Son olarak, 1908 yılında Çing hükümeti, danışman rolündeki *gentry*'i İmparatorluk hükümetini destekleyecek şekilde harekete geçirme umuduyla bir temsilciler meclisi yaratma işini üstlendi. 1908'de vakit kaybetmeksizin yerel meclisler kuruldu, eyalet meclislerinin seçim tarihi olarak 1909 belirlendi. 1917'de kurulması planlanan parlamento için 1910'da bir ulusal meclis seçilecekti.[105]

Fakat "reform reformcu hükümeti yıktı".[106] Çünkü yeni önlemler, zaten zayıf olan merkezi iktidarı daha

---

104 Wakeman, *Fall of Imperial China*, 10. Bölüm.

105 *Age*, Fairbank, Reischauer ve Craig, *East Asia*, s. 726-37, ve Mary C. Wright, der., *China in Revolution: The First Phase,1900-1913*, Yale University Press, New Haven, 1968, Giriş.

106 Wright, der., *China in Revolution*, s. 50.

da baltaladı ve *gentry* ile Mançu otokrasisi arasındaki gerilimi artırdı. Ayaklanmalar sırasında ve sonrasında yaşanan gelişmelerin arka planına ters düşen reform önlemleri bölgesel güçlerin merkez karşısında güçlenmesinden başka şeye hizmet etmedi. Modern eğitimli öğrenciler ve subaylar, yerel bağlılıklarını "yabancı" Mançu hanedanına karşı kinleri ile birleştirerek radikal milliyetçi görüşler geliştirdiler.[107] Yeni ordunun subayları ve silahları ayaklanmalar döneminden beri var olan bölgesel olarak konuşlanmış ordular tarafından emildi; dahası, profesyonel olarak eğitilmiş subaylar, Mançulara ve İmparatorluk sistemine güçlü bir sadakat duygusuyla bağlı değildiler.[108] Kolay kolay yerlerinden edilemeyen eski yöneticilerin iktidarını dengelemek için yeni kamuyönetimi yapıları oluşturma girişimleri, yeni memur ve işlevlerin önceden var olan yerli kliklerce soğurulmasından sonra iptal edildi.[109] Yaşamsal önemi olan yeni temsili meclisler ise, yerel ve eyalet *gentry* grupları ve tüccarlar tarafından hızla, siyasal bakımdan ademi merkeziyetçi reformların, liberal bir "Anayasalcı" programın savunulduğu resmi platformlara dönüştürüldü.[110]

E. P. Young'ın işaret ettiği gibi, "*gentry*'nin siyasallaştırılması, yirminci yüzyıl başındaki Çin tarihinin belki de en göze batan tarafıdır".[111] Avrupalı soyluların

---

107 Örneğin bakınız: Mary Backus Rankin, *Early Chinese Revolutionaries: Radical Intellectuals in Shanghai and Chekiang, 1902-1911*, Harvard University Press, Cambridge, 1971.

108 Yoshihiro Hatano, "The New Armies", Wright, der., *China in Revolution* içinde, s. 365-82 ve Powell, *Rise of Military Power*.

109 John Fincher, "Political Provincialism and the National Revolution", Wright, der., *China in Revolution* içinde, s. 185-226.

110 P'eng-yüan Chang, "The Constitutionalists", Wright, der., *China in Revolution* içinde, s. 143-84.

111 Ernest S. Young, "Nationalism, Reform, and Republican Revolution: China in the Early Twentieth Century", James B. Crowley, der., *Modern East Asia*: Yorumlanan metinler içinde, Harcoun, Brace and World, New York, 1970, s. 166. Bu paragrafın arka planın kaynağı: *Age*; Chang, "The Constitutionalists", Wright, der., *China in Revolution* içindedir, Chuzo Ichiko, "The Role of the *Gentry*: an Hypothesis", Wright, der., *China in*

aksine, Çin *gentry*'si, hiçbir zaman kendi sınıf çıkarlarını devletin içinde temsil etmesini sağlayan tüzel bir örgüte sahip olmadı. Katılımın yalnızca kişisel düzeyde olmasına izin veriliyordu ve grup çıkarlarının korunması İmparatorluk bürokrasisine uzanan kişisel ilişkilere dayanıyordu. Ancak 1900'den sonra bütün bunlar değişti. Ulusal kriz derinleştikçe, *gentry*'nin örgütlediği yerel çalışma grupları, merkezi otoritelerden kamusal taleplerde bulunmaya başladılar. Daha sonra *gentry*, akademik sıfat sahipliğini ve zenginliği kayıran oldukça sınırlı oy hakkı ile seçilen, yeni kurulmuş yerel ve eyalet temsili meclisleri ile resmi sınıf temsilini kazandı. Emperyalist tehditlerin yükselişi ve Mançu hanedanının buna vereceği yanıt konusunda sabırsızlığa kapılan *gentry*, duygusal bakımdan milliyetçi olmaya başladı. Daha da kötüsü, yabancı ulusların etkisiyle açıkça bağlantılı bulunan "Anayasalcılık" akımı *gentry* tarafından, eyalete ve yerele odaklanmış kendi sınıf çıkarlarını ulusal bağımsızlık ve ilerleme ile birleştirmek için ideal bir izlence olarak görülmeye başlandı. Her ne kadar, Çing hanedanı geçmişte temsili meclislerin danışman olarak kalmasını tasarladıysa da, egemen sınıf üyeleri ve onların meclislerini oluşturanlar *gentry*'nin denetimindeki yerel ve eyalet hükümetleri için yeterince özerk, anayasal, parlamenter monarşi hayalleri kuruyorlardı. 1910'a doğru, birçok örgütlenmiş *gentry* grubu, Mançu'lara kendi ademi merkeziyetçi programlarını kabul ettirmeye ideolojik ve örgütsel olarak hazırdı. O yıl, seçilen temsilciler (sözde gelecekteki, aşamalı değişimleri planlamak için) Pekin'de buluştuğunda, vakit kaybetmeden parlamenter hükümetin kurulmasını talep ettiler. Tahmin edildiği gibi, Mançu otoriteleri bu talebi reddettiler ve düş kırıklığına uğrayan *gentry* temsilcileri, kısa bir süre

---

Revolution içinde, s. 297-318 ve Edward J. Rhoads, *China's Republican Revolution, The Case of Kwangtung, 1895-1913*, Harvard University Press, Cambridge, 1975, özellikle, 6-9. Bölümler.

sonra, hanedanın yıkılmasında baş rolü oynayacakları bölgelerine geri döndüler.

"1911 Devrimi"nin patlak vermesine yol açan ise, merkezi hükümetin eyalet *gentry* gruplarının mali çıkarlarını doğrudan tehdit edecek kadar önemli olan bir başka reform girişimiydi. 1911 yılında Pekin, eşgüdümlü planlamayı güvence altına almak ve yavaş giden ulusal demiryolu sistemi yapımını denetlemek için, demiryolu projelerine yatırım yapmış eyaletlerdeki gruplardan bu projeleri satın almaya karar verdi. Karşılık olarak:

> Sezuan'da [batıda bir eyalet] tamamı sonuçsuz kalan kitlesel gösteriler ve Pekin'e yollanan yaslı dilekçelerle bir "demiryolunu koruma" hareketi filiz verdi. Sezuan hareketi şiddetlendi. Dükkânlar ve okullar kapandı. Vergi ödemeleri durdu. Köylü desteği harekete geçirildi. Eylül'de hükümet asker gönderdi, göstericilere ateş açıldı ve *gentry* liderleri tutuklandı. Tutuklananlar, tipik olarak toprak beyi-tüccar temelinden gelen, servet sıfatlarına sahip; Japonya'da eğitim görmüş ve o zamanlar temsili mecliste öne çıkmış ve demiryolu projelerine ciddi biçimde yatırım yapmış kişilerdi. Onların yabancı karşıtı "Sezuan Sezuanlılarındır" sloganı eyaletin yönetici sınıfının çıkarlarını temsil ediyordu ve ayaklanma sırasında şiddetli bir biçimde hanedan karşıtı bir slogan haline geldi.[112]

"Sezuan ayaklanması... demiryolu sorunuyla ilişkisi olmayan yaygın rahatsızlığı kışkırttı."[113] Sezuan'daki karışıklıkları bastırmak için, dışarıdan, içlerinde 10 Ekim'de dramanın yeni perdesinin açılacağı Vuhang bölgesinden gelen birliklerin de bulunduğu birlikler gönderildi. 9 Ekim'de, bazı subaylarca hazırlanan Mançu karşıtı bir komplo ortaya çıkarılınca, subayları cezadan korumak için Vuhang'daki Yeni Ordu birimle-

112 Fairbank, Reischauer ve Craig, *East Asia*, s. 738-39.
113 Wright, der., *China in Revolution*, s. 50.

rinden bazıları ayaklandı. Mançu valisi korkup kaçtı ve bir tugay komutanı yerel devrimi yönetmesi için seçildi.[114] Vuhang ayaklanması bulaşıcı bir örnek oldu. Sonraki birkaç hafta içinde, "eyaletlerin birbiri ardı sıra açıkladıkları bağımsızlık ilan etmelerinde önderlik başlıca iki grup tarafından üstlenildi: Bunlar, Yeni Ordu güçlerine komuta eden askeri yöneticiler ve temsili meclislerin *gentry*-memur-tüccar önderleri" idi.[115]

1911 ayaklanmasının hemen ardından, Anayasalcı *gentry* ve tüccarların, eski memurların, Yeni Ordu subaylarının ve Sun Yat-sen'in (küçük ve genel olarak etkisiz kalan) Devrimci İttifak'ına üye genç radikaller, yeni bir ulusal siyasal sistemi belirlemek ve Mançu yöneticilerinin yerini almak için birbirleriyle yarışıyorlardı. Çünkü sözle savunur görünmezlerin çoğu, siyasal ademi merkeziyetçilikten yana olmakla birlikte, hepsi sözde Çin'in ulusal birliğini zayıflatmayı değil güçlendirmeyi istiyordu. Önce, bir cumhuriyet ilan edildi; sonra da general Yuan Şih-kay kendisi imparator olmak üzere İmparatorluk sistemini yeniden canlandırmak istedi. Fakat beş yıl içinde, "1911 Devrimi"nin esas başarısının, eyalet memurlarının, subayların ve memur olmayan *gentry*'nin gasp etmesiyle zaten içeriden aşınmış olan İmparatorluk yönetimine ve siyasal kurumlarına öldürücü darbeyi vurması olduğu açığa çıktı. Ayrıca, paramparça olmuş İmparatorluk sisteminin hemen yerini alacak almaşık bir ulusal siyasal sistemin olmadığı da ortaya çıktı."[116] Mançuları yık-

---

114 Fairbank, Reischauer ve Craig, *East Asia*, s. 748 ve Vidya Prakash Dutt, "The First Week of Revolution: the Wuchang Uprising", Wright, der., *China in Revolution* içinde, s. 383-416.

115 John K. Fairbank, *The United States and China*, 3. baskı, Harvard University Press, Cambridge, 1971, s. 192.

116 1911'in sonuçları için bkz. Young, "Nationalism, Reform, and Republican Revolution", Crowley, der., *Modern East Asia* içinde, s. 171-75; Wakeman, *Fall of Imperial China*, s. 248-55 ve C. Martin Wilbur, "Military Separation and the Process of Reunification under the Nationalist Régime, 1922-1937", Ping-ti Ho ve Tang Tsou, der., *China in Crisis* içinde,

mak için geçici olarak bir araya gelen egemen sınıf grupları, doğal olarak sadakat bakımından bölünmüşlerdi ve mutlak monarşinin yerini alacak kurumların biçimleri konusunda siyasal olarak görüş birliği içinde değillerdi. 1911 Devrimi sırasında ve sonrasında süregiden bir eğilim ise, eyalet ve yerel *gentry*'nin sivillerin denetim altında tutulmalarını savunmaları ve askeri yöneticilerle birleşmeleriydi. Ancak birkaç yıl içinde iktidar, öncelikle bölgesel olarak konuşlanmış, "modernize edilmiş" askeri mekanizmaların eline geçti; orduların ve komutanlarının bölgeler ve maddi kaynaklar için mücadele etmeye başlamasıyla da "savaşbeyleri" rekabeti ortaya çıktı. Bu koşulların 1949'a dek üstesinden gelinemedi. Savaşbeyleri, Çin'i ardı arkası gelmeyen bir karışıklığa sürüklediler. Bununla beraber onlar, gelecek bölümlerde göreceğimiz gibi, alt sınıfların desteğini ve harekete geçirilmesini temel alan devrimci-ulusal iktidarın pekiştirilmesi için gösterilen çabalara da açılım sağladılar.

Fransa ve Çin Arasındaki Benzerlikler

Bourbon Fransasındaki ve geç İmparatorluk Çinindeki devrimci krizlerin başlangıcında gördüğümüz şaşırtıcı koşutlukları yansıtmak için burada biraz duraklamaya değer. Bu iki ülkenin, kültürel ve jeopolitik olarak birbirinde çok uzakta olmaları olgusuna rağmen ve her ne kadar her iki ülkenin Eski Rejimleri çok farklı özgül zamanlarda ve koşullarda çökmüş olsa da, bu rejimlerde benzer yapısal örüntüler ve yıkılışlarında benzer nedensel süreçler vardır.

Hem ancien régime Fransasında ve geç İmparatorluk Çin'in de, görece zengin toprak sahibi ve tüccar üst sınıflar, monarşik otokrasilerinin ve kamuyönetsel

---

University of Chicago Press, Chicago, 1968, 1. cilt, kitap 1, s. 203-63. Bu paragraftaki önerme 7. Bölüm'de geliştirilecektir.

aygıtlarının içindeydi ve ona karşı kolektif bir siyasal manivelaya sahiptiler. Onsekizinci yüzyıl Fransasında toplumsal olarak yalnızlaşan mülk sahibi üst sınıflar, giderek artan kiralar ve monarşik devletin arka çıktığı sömürü sayesinde artan servetleriyle, siyasal tutkularını *parlement*'ler ve otokratik kraliyet yönetimiyle iç içe geçmiş öteki tüzel kuruluşlar aracılığıyla dile getirebiliyorlardı. Geç geleneksel Çin'de, ondokuzuncu yüzyılın ortasındaki ayaklanmaların eşiğinde *gentry*, İmparatorluk yönetiminin geniş kesimleri üzerinde *de facto* denetim kurarak rantiyelerin refahını artırdı ve güvence altına aldı. Daha sonra, 1908-1910'da reformcu Mançular tarafından kurulan meclislerde kolektif temsil elde etti.

Fransa'da ve Çin'de benzer devrimci krizler ortaya çıktı; çünkü bu ülkelerde Eski Rejimler dışarıdaki daha gelişmiş ulusların alışılmışın dışındaki baskısına maruz kaldı ve bu baskılar otokratik yetkililer ve egemen sınıflar arasında iç siyasal çatışmalara neden oldu. Özellikle savaşlarda alınan (Yedi Yıl Savaşı ve Çin-Japon Savaşı gibi) beklenmedik yenilgilerin simgelediği uluslararası rekabetin ve aşağılanmaların artışı, otokratik yetkililere dış zorunlulukları karşılamak için ulusal kaynakları harekete geçirme ve kolayca eşgüdüm sağlanacağına inandıkları reformlara girişme ilhamını verdi. Rastlantısal olmayan bir biçimde, Fransız *privilegié* ve Çin *gentry* (ayrıcalıklılar) kesimleri, daha modern yabancı rakiplerindeki parlamentarizm ve ulusal iktidarın işbirliğinden etkilendiler; onlar aynı anda sınıf çıkarlarını korumayı, hem de ulusal refahı artırmayı umut ettiler.

Fransa'da ve Çin'de yukarıdan modernleştirici reformlar için gerçekleştirilen otokratik girişimler (özellikle Fransa'da vergi reformu ve Çin'de demiryollarının yeniden örgütlendirilmesi) iyi örgütlenmiş egemen sınıf güçlerinin birbiriyle uyum içinde siyasal direnişini tetikledi. Bu güçler, monarşik devletin resmi olarak

merkezileşmiş aygıtlarında manivelaya sahip oldukları için gösterdikleri direniş o aygıtların işleyişini bozdu. Otokratik otorite yok edildi. Fransa'da *parlement*'ler, eyaletler, temsili organlar ve belediyeler; Çin'de ise eyaletler, ordular ve meclisler gibi çeşitli kurumsal ve coğrafi konumlarda bulunan egemen sınıf grupları, yeni siyasal düzenlemeleri belirleme girişimlerinde yarışırken, monarşik yönetimler ve ordular onarılmaz bir biçimde parçalandı. Bundan dolayı, Fransa'da ve Çin'de egemen sınıfların otokratik reformlara başarılı muhalefeti, amaçlanmayan bir biçimde kapıyı derinleşen devrimlere açtı.

İMPARATORLUK RUSYASI: AZGELİŞMİŞ BİR BÜYÜK GÜÇ

Bourbon Fransası ve Mançu Çininde, devrimci krizler siyasal olarak güçlü egemen sınıfların, reformlara ve kaynakları harekete geçirmek için gerçekleştirilen otokratik girişimlere direndiği ilan edilmiş savaş içinde bulunmayan barış döneminde ortaya çıktı. Çarlık Rusyasında bunun aksine, devrimci krizler ancak savaştaki yenilgilerin doğrudan etkisiyle gelişti. Rus İmparatorluk devleti, yerini bırakmadan önce, Avrupa devlet sistemi içinde daha gelişmiş uluslarının yoğun rekabetini atlatmıştı ve gerçekten, bir dizi ileri aşamaya ulaşmış modernleştirici reformları kurumsallaştırmıştı. Bu nedenledir ki, devrim öncesi Rusya'ya ilişkin bir çözümleme, Eski Rejim Fransası ve Çini için değindiğimiz tüm benzerliklerin yanı sıra özgül farklılıkları da göz önünde bulundurmalıdır.

İmparatorluk Devleti ve Serf Ekonomisi

Avrasya'nın çok geniş ovalarında ayakta kalmak ve süzerenlik için mücadele eden bir doğu despotizmi olan Rusya, bir zamanlar, ondokuzuncu yüzyıl Avrupa

devlet sisteminin ağır basan güçlerinden biriydi. Rusya "Avrupa'nın Jandarması", orta Avrupa'daki devrimci umutların kırıcısı olarak bilinir ve ondan korkulurdu. İmparatorluk Rusyası, Bourbon Fransası ve İmparatorluk Çinine göre kesinlikle daha askerileşmiş ve bürokratikleşmiş bir otokrasiydi.[117] İmparatorluk Rusyası Büyük Petro'nun (1682-1725) kayda değer saltanatı sırasında doğmuştu. Petro, Korkunç İvan tarafından, ortaçağ Moskovasında pekiştirilmiş olan kişisel otokrasi ilkelerinden yararlanarak, birden bire halkına Avrupa'nın en son tarım tekniklerini, deniz silahlarını ve "ussal" kamuyönetimin egemenliğini zorla dayattı. İronik bir biçimde, kısa sürede bu metotlar Rusya'da Batı'daki herhangi bir yerden çok daha etkili bir devlet iktidarı yaratabildi; çünkü Moskova Batı tipi feodal mirasın toplumsal-siyasal yüklerinden özgürdü. Petro, "Batı'dan aldığı yöntemleri... despotik Doğu rejimlerinin geleneğiyle çiftleştirdi. Böylece Rusya'nın gücünü hızla arttıran... patlayıcı karışım yaratıldı."[118] Hepsinden önemlisi devasa, yeni ve sürekli ordular kuruldu. Orduların personeli yaşam boyu hizmet için zorla askere alınan serflerden ve soylulardan; silahları devletin açtığı maden ocaklarından ve manifaktürlerden; maliyeti ise, her yetişkin erkek köylüden alınan ekmek vergisi dahil, doğrudan ve dolaylı ağır vergilerden sağlanıyordu. Vergiler ise, tam zamanlı çalışan memurlardan oluşan, gelişim halinde bir sivil örgüt tarafından toplanıyordu. Yeni Rus orduları, 1700-21 Büyük Kuzey Savaşı'nda, İsveç'in korku salan birlikleri karşısında zafer kazandığında, Rusya çok etnili bir imparatorluk ve Avrupa devlet sisteminin bir Büyük Devleti olarak kuruldu. Rusya'nın tarım ekonomisinin göre-

---

117 İmparatorluk Rusya'sı konusunun arka planı için bkz. Marc Raeff, *Imperial Russia, 1682-1825*, Alfred A. Knopf, New York, 1971, 1-3. Bölümler. Eski Rejim'in tarihinin tümünün gözden geçirilişi için, bkz. Richard Pipes, *Russia Under the Old Régime*, Scribner, New York, 1974.

118 Ludwig Dehio, *The Precarious Balance: Four Centuries of the European Power Struggle*, çev. Charles Fullman, Vintage Books, New York, 1962, s. 96.

celi olarak geri kalmış olmasının hiçbir önemi yoktu; onun açığını dengelemek için, Petro'nun reformları ve ardıllarının uygulamaları bürokratik devlet iktidarını yarattı ve kullandı. Bunun yanı sıra, Rusya'nın heybetli askeri aygıtı teknoloji bakımından moderndi ve ondokuzuncu yüzyıl Batı Avrupa sanayileşmesinin askeri alana yansımaları gerçekleşinceye dek de öyle kaldı.[119]

İmparatorluk devletinin sosyoekonomik temeline gelince, Avrupa'da egemen bir güç olarak bulunduğu süre boyunca Rusya serfliğe dayanan bir tarım ekonomisi olarak kaldı. Ondokuzuncu yüzyılın ortasına doğru, İmparatorluk nüfusunun yaklaşık % 8-10'u (yaklaşık altmış milyonu) kentlerde yaşıyordu.[120] Çok geniş kırsal alanda, serf konumundaki köylüler, köylerine ve soylulara ya da devlete ait malikanelere bağlanmışlardı ve esas olarak buğday yetiştirmek için çalışıyorlardı. Toprakbeyi serf ilişkilerinin iki sistemi, bir dereceye dek bölgesel olarak farklılaşarak, sık sık bir malikanede birleşmiş olarak ya da bir yerde birbirine karışmış olarak hüküm sürüyordu. Verimli kara toprak bölgelerinde serfler *barshchina* uyguluyor, her haftanın yarısında ya da daha fazlasında beyin malikânesinde çalışıyordu. Daha az verimli bölgelerde beylere, serflerin zanaatlardan ya da sanayi işçiliğinden elde ettikleri tarım dışı gelirlerinden pay alma olanağı veren *obrok*'a, yani rant ikamesine daha sık rastlanıyordu.[121]

---

119 Thomas Esper, "Military Self-Sufficiency and Weapons Technology in Muscovite Russia", *Slavic Review* 28:2, Haziran 1969, s. 208.

120 Kentsel nüfusun oranına ilişkin tahminim, Jerome Blum'un *Lord and Peasant in Russia: From the Ninth to the Nineteenth Century*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1961, s. 326'daki sayıları yansıtır. Bu sayılar daha sonra Gilbert Rozman, *Urban Networks in Russia, 1750-1800*, Princeton University Press, Princeton, N.J., s. 98-99'daki daha düşük toplam nüfus miktarı ile bağdaşacak şekilde yeniden ayarlanmıştır. Rozman'ın nüfus sayılarını kullandım, çünkü bunların daha yeni ve daha dikkatli araştırmalara dayandığı görülmektedir.

121 Bakınız: Blum, *Lord and Peasant*, 20. Bölüm; Geroid Tanquary Robin-

Eğer toprağın bir kısmı verimsiz, hava da her zaman sert ve kestirilemezse, üretim örgütlenmesi ve teknikleri ilkeldi. Tarım teknikleri üç tarla sistemine, nadasa bırakılmış dağınık tarlalara, imece biçiminde ekime, birkaç sıska koşum hayvanına ve hafif araçlara dayanıyordu. "Düşük ürün ve sık sık meydana gelen kötü hasat bu yetersizliklerin beklenen sonuçlarıydı."[122] Gerçekten, "ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısı için yapılan ürün tahminleri bir önceki yüzyılınkiyle ve hatta, onaltıncı yüzyılınkiyle, belki daha da öncesiyle neredeyse aynıydı."[123]

Bununla birlikte, Rusya'nın ekonomisi hiçbir şekilde durağan değildi. Tekniklerin ve topraktan birim başına alınan ürünün (ücretli emek kullanılarak kapitalist tarımın geliştiği güney ve güneybatıdaki yeni yerleşilmiş araziler dışında) büyük oranda değişmediği doğrudur. Ancak Rusya'nın nüfusunun neredeyse dört katına çıktığı (yaklaşık olarak on altı milyondan altmış milyona ulaştığı) 1719 ve 1858 arasında tarımsal üretim ekilip biçilen alanların artırıldığı yaygınlamasına büyümeyle nüfus artışına ayak uydurdu.[124] Her ne kadar, İmparatorluk tarafından beş milyon kilometre kareden daha geniş bir alan ilhak edildiyse de, nüfus artışının büyük bölümü ülkenin daha eski bölgelerindeki doğal çoğalmadan kaynaklanıyordu. Kara toprak bölgelerinde saban tarımı genişletildi ve kara toprak olmayan bölgelerdeki köylüler gelirlerini zanaat ürünlerinden ya da ticaret ve sanayi alanlarında iş bularak desteklemeye başladılar.[125] Böylece ta-

---

son, *Rural Russia Under the Old Régime*, 1932; yeni baskısı, University of California Press, Berkeley, 1969, 3. ve 4. Bölümler; ve Peter I. Lyashchenko, *History of the National Economy of Russia*, çev. L. M. Herman, Macmillan, New York, 1949, bölüm: 17.

122 Blum, *Lord and Peasant*, s. 329.

123 *Age*, s. 330.

124 Rozman, *Urban Networks in Russia*, s. 98-9; ayrıca 120. dipnottaki yorumlarıma bakınız.

125 Blum, *Lord and Peasant*, bölüm: 15.

rım yaygın bir büyüme yaşarken, zanaat üretimi ve atölye sanayisi onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıllar boyunca hızlı bir artış gösterdi. Ticaretin gelişmesi hem yerel hem bölgeler arası düzeyde gerçekleşti.[126] Bütün bunlara rağmen, taşımacılık alanında ortaya çıkan güçlükler, ondokuzuncu yüzyılın üçüncü çeyreğinde demiryolu ağının inşasından önce toprakları son derece geniş bir ülkenin önünde başa çıkılmaz bir engel olarak kaldı.[127]

Kırım Yenilgisi ve Yukarıdan Reformlar

Ondokuzuncu yüzyıl başında, sanayileşme Batı Avrupa ekonomilerini dönüştürüyordu ve sonuçları kısa sürede İmparatorluk Rusyasını savaş ve diplomasinin uluslararası yaşamsal önemde arenalarında kendini savunma konumunda bıraktı. Jeopolitik konumu göz önünde bulundurulduğunda, Rusya'nın temel çıkarı Karadeniz'e geçişi denetlemekti.[128] Bu nedenle, 1848 devrimlerinden sonra İmparatorluk Rusyasını Avrupa'daki ağır basan konumundan 1917'deki kopuşa ve devrime taşıyan olaylar zinciri, İmparatorluğun 1854-1855 Kırım Savaşı'ndaki yüz kızartıcı yenilgisiyle başlaması şaşırtıcı değildir. Karadenizin donanmayla denetimi ve sönmekte olan Osmanlı İmparatorluğu'ndan nüfuz alanları elde etmek için girişilen çatışmada Rusya, eski müttefiki Avusturya'nın desteği olmaksızın Fransa ve İngiltere ile yüzleşti. Sonuçta, savaş Rusya'nın Kırım'daki limanı olan Sivastopol'un kuşatılmasına odaklandı. "Müttefiklerin güçlü buharlı sa-

126 Cyril E. Black ve diğerleri, *The Modernization of Japan and Russia*, Free Press, New York, 1975, s. 76. Ayrıca bakınız: Lyashchenko, *History of National Economy*, 15-20. Bölümler.

127 Alexander Baykov, "The Economic Development of Russia", *Economic History Review*, 2. dizi, 7:2 1954, s. 137-49.

128 Roderick E. McGrew, "Some Imperatives of Russian Foreign Policy", Theofanis George Stavrou, der., *Russia Under the Last Tsar* içinde, University of Minnesota Press, Minneapolis, Minn., 1969, s. 202-29.

vaş gemisi filolarıyla karşılaştırılamaz olan yelkenlileri"[129] içeren Rusya'nın Karadeniz'deki filosu Sivastopol Körfezi'nin girişinde batırıldı. Bölgedeki güçlerin aylar süren inatçı savunmasından sonra, Sivastopol da İngiliz, Fransız ve Osmanlı'nın yetmiş bin kişilik seferi birliklerinin eline geçti. Barış anlaşması Rusya'nın Ortadoğu'daki etkisini azalttı ve ülkeyi Karadeniz'deki donanmanın varlığından yoksun bıraktı:

> Rusya'nın Avrupa'daki konumu değişti... 1815'te Rusya Kıta'daki en güçlü tek ülke olarak ortaya çıkmıştı... 1848 sonrasında diğer karasal Güçlere fark atmış görünüyordu: Rusya'nın üstünlüğü Rus hâkimiyetine yönelmişti. Kırım Savaşı, Rusya'yı yeniden birkaç Büyük Güçlerden biri konumuna düşürdü... Çar St. Petersburg'dan yönettiği sürece, bir daha asla 1815'teki saygınlığını kazanamadı.[130]

Ancak Rusya'nın Kırım Savaşı'ndaki yenilgisi serf temelli, sanayileşme öncesi topluma dayanan İmparatorluk sisteminin yetersizliklerini açığa çıkardığı için, iç siyasette daha da önemli sonuçlar yarattı. Alexander Gerschenkron'un sözleriyle:

> Kırım Savaşı güçlü Rusya imgesine şiddetli bir darbe indirdi. Yaşamsal önem taşıyan birçok alanda Rusya'nın geride kalmışlığını ortaya çıkardı. Rus savaş gemileri Fransız ve İngiliz donanmasına denk güçte değildi; denizaltındaki resiflere dönüştürmek onların tek etkin kullanımıydı; yaşamsal önem taşıyan Alma savaşının kaybedilmesinin tek sorumlusu ilkel Rus tüfekleriydi; taşımacılık sisteminin zayıflığını kuşatma altındaki Sivastapol'a silah ve cephane sağlanması engellemişti. Savaşın süreci

129 Sergei Pushkarev, *The Emergence of Modern Russia, 1801-1917*, çev. Roben H. McNeal ve Tova Yedlin, Holt, Rinehan and Winston, New York, 1963, s. 121.

130 Hugh Seton-Watson, *The Russian Empire, 1801-1917*, Oxford University Press, New York, 1967, s. 331.

> ve sonuçlarının, İmparatorun ve yüksek bürokrasinin zihninde bıraktığı, Rusya'nın, gelişmiş Batılı ulusların bir kez daha çok gerisinde kalmasına izin verildiği duygusu oldu. Güçlü bir askeri konumun yeniden kazanılması için... bir parça modernleşme vazgeçilemeyecek koşuldu.[131]

Rusya tarihinde daha önce olduğu gibi, askeri geri kalmışlık hissi Çar'ın desteklediği İmparatorluk memurlarının yukarıdan öncülük yaptığı bir dizi reformu mahmuzladı. Reformların bilinçli amacı, Rus toplumunu devletin Büyük Güç misyonunu daha iyi desteklemesine yetecek, ancak siyasal olarak tehlikeli bir dengesizliğe neden olmayacak kadar yeniden biçimlendirmek -"liberalleştirmek"- idi. Modern adli sistemin kurulmasını, genel [zorunlu] askeri hizmetinin başlatılmasını ve profesyonel subay eğitiminin genişletilmesini, temsili meclisler olan *zemstvo*'nun yaratılmasını ve yerel hükümetlerin erklerinin dikkatli bir biçimde sınırlanmasıyla birlikte belediye *duma*'larının yaratılmasını kapsayan reformların ilk aşaması, Kırım Savaşı'ndan sonraki kuşak boyunca tanımlanıp uygulandı.[132] Fakat tüm reformların en önemlisi, konuyla ilgili bir dizi çarlık kararnamesinden 1861'de çıkarılan birincisiyle milyonlarca Rus şerfinin azat edilmesi sürecinin başlatılmasıydı.

Kırım yenilgisinin ardından, II. Alexander'ın önayak olduğu diğer reformlarla birlikte serflerin azat edilmesinin amacı, ekonomik kalkınmayı doğrudan harekete geçirmekten çok, toplumsal enerjiyi İmparatorluk dev-

---

131 Alexander Gerschenkron, "Russian Agrarian Policies and Industrialization, 1861-1917", *Continuity in History and Other Essays* içinde, Harvard University Press, Cambridge, 1968, s. 143.

132 Genel olarak reformlar için bakınız: Seton-Watson, *Russian Empire*, 10. Bölüm. Yerel yönetimlerdeki reformlar ve bunların sınırlılıkları için bakınız: S. Frederick Starr, *Decentalization and Self Government in Russia, 1830-1870*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1972, III-VI. Bölümler.

letinin dengesi ve askeri etkinliğiyle uyumlu bir tarzda serbest bırakmaktı.[133] Çünkü köylülerin yasalar önünde eşitliği, askere alınan "yurttaş"lardan oluşan modern ordunun ön şartıydı. Ayrıca hiç de temelsiz olmayan serf isyanları korkusu vardı. İsyan olayları Kırım Savaşı sırasında ve sonrasında artmıştı. Çar Alexander, "serfliğin, aşağıdan kendi kendisini ortadan kaldırmasını beklemektense, onu yukarıdan ortadan kaldırmanın daha iyi olduğunu" ilan etti.[134] Böylece, Alexander soylu toprak sahiplerinin açık muhalefetini umursamadı ve onlardan serflerin yasal olarak azat edilmelerini kabul etmelerini istedi. Ayrıca toprak sahiplerinden, birçok soylunun tamamen kendi mülkleri olarak gördüğü tarım topraklarının önemli bir bölümünün yasal mülkiyetini köylülere devretmeleri de istendi.

Rusya'da görülen 1850'lerin ve 1860'ların olaylarını karşılaştırmalı perspektife oturtmak için bu noktada biraz duralım. Ekonomik olarak daha gelişmiş uluslar karşısındaki askeri yenilginin utandırıcı etkilerinin Rus İmparatorluk devleti için bir krizi hızlandırması ve onu modernleştirici reformları kurumlaştırmaya özendirmesi, bu perspektiften bakıldığında pek şaşırtıcı görünmez. Bununla birlikte, şaşırtıcı görünen, toprağa bağlı soyluların kurumsallaşmış ekonomik çıkarlarını doğrudan ihlal eden, özellikle serflerin azat edilmesini de kapsayan bu reformların, İmparatorluk otoritelerince *başarıyla uygulanması* idi. Egemen sınıf gruplarınca, hem Kırım Savaşı sonrası reformların içeriğine hem de bu reformların otokratik ve bürokratik tasarlanış ve uygulanış biçimine karşı muhalefet kuşkusuz dile getirildi.[135] Fakat 1787-89

133 Gerschenkron'un yorumları için, "Agrarian Policies" *Continuity in History* içinde. Bu makaleye fazlasıyla başvurdum.

134 II. Alexander'ın 1856'da yaptığı konuşmadan alınmıştır. Lazar Volin, *A Century of Russian Agriculture*, Harvard University Press, Cambridge, 1970, s. 40.

135 Terence Emmons, *The Russian Landed Gentry and the Peasant Emancipation of 1861*, Cambridge University Press, Cambridge, 1968.

Fransası ve 1911 Çininde, monarşik reform girişimlerine karşı egemen sınıf muhalefeti otokrasiyi tahtan indirmeyi ve İmparatorluk devlet sistemini dağıtmayı başarmışken, böyle bir şey ondokuzuncu yüzyıl ortası Rusyasında olmadı. Neden olmadığını anlamak için, toprak sahibi Rus soylularının konumuna bakmamız gerekir.

Toprak Sahibi Soyluların Güçsüzlüğü

Toprak sahibi Rus soyluları, kısmen ticarileşmiş bir serf ekonomisi ile İmparatorluk devleti arasında sıkışıp kalmıştı. Fransız mülk sahibi yüksek sınıfları ve Çin *gentry*'si gibi, bu Rus egemen sınıfı da hem doğrudan, köylü sınıfından hem de dolaylı olarak devlete hizmetleri karşılığında yapılan ödemeler aracılığıyla sağlanan artılara el koyuyordu. Fakat Fransız ve Çin egemen sınıflarıyla keskin bir zıtlıkla toprak sahibi Rus soyluları, ekonomik olarak zayıf ve siyasal olarak da doğrudan doğruya İmparatorluk otoritelerine bağımlıydı.

Büyük Petro'dan önce, Rus soyluluğunun konumu ve tekil ailelerin zenginliğinin kuşaklar boyu sürekliliği durumu neredeyse tamamen çarlara hizmet etmelerine dayanıyordu.[136] Rusya'daki serflik, 1400 sonrası Doğu Avrupa'nın büyük kısmında olduğu gibi, ticarete atılan toprakbeylerince değil, savunma için askeri güçleri desteklemek ve jeopolitik çevrenin tehdidine karşı yayılmak için gerekli kaynakları halktan elde etmeyi hedefleyen merkeziyetçi çarların teşvikiyle pekişmişti.[137] Tarihsel gelenekte toprağa kösteklenmemiş Rus köylülerinin, vergilendirilebilir artıları üret-

136 Bu paragrafın özellikle dayandığı yer: Pipes, *Old Régime*, 2.-4. ve 7. Bölümler.

137 Blum, *Lord and Peasant*, 8. ve 14. Bölümler ve Richard Hellie, *Enserfment and Military Change in Muscovy*, University of Chicago Press, Chicago, 1971.

meleri için çalıştırılacaklarsa toprağa bağlanmaları gerekiyordu; bunun yanı sıra çarlar, dışarıdaki savaş ve içerideki toplumsal denetim için gereksinim duyulan devlet örgütlerine subaylar ve memurlar sağlanması gerekiyordu. Yüzyıllar süren bir süreç boyunca bağımsız soyluların ve prenslerin toprakları müsadere edildi ve yeni hizmet soyluları sınıfına resmi kariyerlerinin bir ödülü olarak verildi. Bu sırada, çarlar bağımsız toprak sahibi aristokratların yeniden gruplaşmalarını önlemeye çalıştılar. Hizmet soylularına, serf "canları" ve araziler üzerinde haklar verildi. Ancak bu mülkleri tipik bir biçimde tek bir yerde, hatta tek bir bölgede bile yoğunlaşmıyor, imparatorluğun farklı bölgelerine dağılıyordu. Bu koşullar altında, soylular arasında yerel ve bölgesel dayanışma hemen hemen hiç gelişmiyordu.

Büyük Petro bu durumu mantıksal uç noktasına dek taşıdı: Tüm yetişkin erkek soylular için yaşam boyu zorunlu askeri ya da sivil kariyerler düzenledi. Sürekli hizmete zorlanan, merkezin emirleriyle bir atamadan diğer bir atamaya ve bir bölgeden diğer bir bölgeye hareket ettirilen soylular toplu olarak tamamen devlete bağımlı hale geldiler. Bölgeleriyle ve memleketlerindeki topraklarıyla dayanışma bağları daha da zayıflatıldı. "Bilinçli bir biçimde ya da bilinçsizce içselleştirmiş olarak Rus kamusal yaşamını yöneten askeri, bürokratik ve global bakış açısını özümlediler."[138] Hizmet "bireysel ve toplumsal ilişkileri için temel normatif çerçeve haline geldi ve... hizmet yoluyla elde ettikleri rütbeleri soyluluk statüsünün tek tanınan biçimi oldu."[139]

Onsekizinci yüzyılda, Rus soyluları yaşam boyu devlet hizmetinden sonunda kurtuldular ve özel mülkiyet hakları tamamen ve resmi olarak onaylandı.

---

138 Raeff, *Origins*, s. 50.
139 *Age*, s. 119.

Hizmet makamlarından çekilme yolunda tanınan yeni özgürlük, taşradaki toplumsal ve kültürel yaşamın yeniden canlanmasını sağladı. Yine de soyluların konumları fazla değişmedi.[140] Gitgide artan biçimde Batı Avrupa yukarı sınıflarının yaşam tarzına yönelen Rus soyluları, kentlerde yaşamanın ve serf mülklerinden elde ettikleri, her kuşakta daha da bölünerek azalan, oldukça düşük geliri desteklemek için maaş ve ödül kazanmanın ve kentlerde oturmanın emin bir yolu olarak devlet memurluklarına sürükleniyorlardı. Soylular tarımsal yönetime atılmaya kültürel olarak hazırlanmış olsalardı bile, Rus tarım ekonomisi (ülkenin neredeyse tamamında) bu tür bir almaşık yaşama biçimi için çok az özendirici sağlıyordu. Buna ek olarak, Rus serf sahiplerinin tarıma ya da herhangi bir diğer ekonomik girişime yatırım yapamayacak kadar az sermayeleri vardı; çünkü Avrupa ölçütlerine göre oldukça yoksuldular. Soyluların (1777'de % 83; 1834'te % 84'ü; 1858'de % 78'i olmak üzere yaklaşık beşte dördü) kültürlü bir yaşam biçimini sürdürmek için gerekli olduğu varsayılan yüz "can"dan (yetişkin erkek serften) daha azına sahipti.[141] Uygun bir yaşam standardı tutturmak için, serf sahipleri sadece devlet memuriyetinde akın etmekle kalmıyor, ayrıca (kısmen özel yatırımcılar, fakat esas olarak devlete olmak üzere) gitgide kötüleşen bir borca batıyorlardı. Böylece, 1860'a doğru, tüm serflerin % 66'sı soylu sahiplerince devlet tarafından kurulmuş özel kredi kuruluşlarına "ipotek" edilmişti.[142]

---

140 İmparatorluk Rusyasında soyluluk üzerine yorumlarım, büyük oranda Marc Raeff, *Imperial Russia*, 3-5. Bölümlere ve *Origins of the Russian Intelligentsia: The Eighteenth-Century Nobility*'e, Harcoun, Brace and World, New York, 1966, yapıtlarına dayanmaktadır. Diğer yazarların (örneğin Blum) aksine Raeff, soylu sınıfın gücünün onsekizinci yüzyıl boyunca otokrasinin karşısında arttığına inanmamaktadır.

141 Raeff, *Imperial Russia*, s. 96 ve Blum, *Lord and Peasant*, s. 368-69 ile genel olarak 19. bölüm.

142 Blum, *Lord and Peasant*, s. 380.

Serf sahibi soyluluk, İmparatorluk devletine bağımlı olmaya devam ederken, otokrasi toprak sahibi soylulara ironik bir biçimde daha az bağımlı olmaya başladı. Büyük Petro, sivil bürokrasiye hizmet eden okuryazar halk tabakasından kişilere soyluluk statüsüne doğru giden bir yukarı hareketin önünü iyice açtı.[143] Kilise ile ilişkili ve kentli ailelerden soylu olmayanların memuriyete alınması, kaçınılmaz olarak topraktan kopmuş bir hizmet soyluları tabakası üretti; sayısı gittikçe çoğalan, soylu olmayan, eğitimli hükümet çalışanlarının aileleri geçmişe kıyasla bürokrasiye daha çok katılıyordu. Sonuç olarak, yakın tarihli niceliksel bir çalışma şu sonuca varır:

> Onsekizinci yüzyılın sonuna doğru merkezi organlardaki ve ayrıca 1850'lerde taşradaki sivil bürokrasi özünde kendi kendini devam ettiren bir gruptu. Memuriyete alınanlar büyük oranda topraktan kopmuş bir soylular grubundan ve soylu olmayan hükümet çalışanlarının (asker, sivil ve kiliseyle ilişkili) oğulları arasından geliyordu.[144]

Üniversite eğitimi ve yaşam boyu kariyere kendini adama arzusu, devlet hizmetinde başarılı olmanın anahtarlarıydı. Topraktan elde edilen gelir bunu kolaylaştırdığı ölçüde önemliydi ve hiçbir şekilde bunu elde etmenin bir şartı değildi.

> Ondokuzuncu yüzyıl ortalarında, serf sahibi olmamak bürokratik başarının önünde bir engel değildi. Tüm soylular grubunun [çalışan memurların] yaklaşık % 50'sinin ailelerinde hiç serf yoktu... Özellikle önemli olan nokta, serf sahibi olmayan soyluların düşük rütbelere kesinlikle mahkûm olmayışlarıydı. Hatta üst rütbelerde

---

143 Raeff, *Imperial Russia*, 3. Bölüm.

144 Walter M. Pintner, "The Social Characteristics of the Early Nineteenth-Century Russian Bureaucracy", *Slavic Review* 29:3, Eylül 1970, s. 442.

hizmet eden soyluların % 40'ından daha fazlasının ailesinde hiç serf yoktu.[145]

Yukarıda sözü edilen koşullar bir arada ele alındığında sonuç, Rus soylularının bağımsız sınıf -ya da zümre- olma temeline dayanan çok küçük bir siyasal erke sahip bulunduklarıdır. Taşradaki soylular, orada uzun süredir bulunuyorlarsa yoksul, huzursuz ve devlet memurları karşında saygılıydılar. Soyluların ortak kurumları sadece toplumsal ve kültürel işlevleri yerine getiriyordu. Bu arada, devlet hizmetindeki eski kuşaktan soylular, yeni soylularla ve hizmet soyluluğunun talipleriyle kariyerlerinde büyük önem taşıyan ilerlemeler için yarışıyorlardı. Terfiler, çarlığın onayıyla ya da emirlere ve rutinlere katı bir sadakat aracılığıyla geliyordu. Ortak politikalar izleme yolunda topluca girişimler ya da protestolar desteklenmediği gibi engelleniyordu. *Ancien régime* Fransasının aksine, İmparatorluk devlet yapısının içinde egemen sınıfa manivela sağlayabilecek olan kurumsallaşmış temsili organlar, yarı siyasal kurumlar ya da rüşvet yiyici devlet daireleri yoktu. Bu açıdan Rusya, daha çok (1908 öncesi) İmparatorluk Çin'ine benziyordu. Ancak Çin İmparatorluk sistemi doruğunda olduğu zaman bile, Çin *gentry*'si Rus soylularından daha çok siyasal güce ve yerel düzeyde bağımsızlığa sahipti. 1840 sonrası Çin'de, yerel ve eyaletlerdeki *gentry* erkinin büyümesi, Rusya'nın Eski Rejimindeki herhangi bir dönemle kıyaslanamaz. İmparatorluk Rusyasında, (birbirleriyle örtüşen küçülmekte olan bir kategori oluşturan) ister toprakbeyleri, isterse memurlar olsun her ikisi de çok az bir bağımsızlığa ve kolektif siyasal erke sahipti. Ama devletin merkezileşmiş aygıtı ile olan bireysel ilişkilerine ve var olan statü düzeninin istikrarı için otokrasinin genelleştirilmiş emirlerine bağımlıydı.

---

145 *Age*, s. 438-39.

Serflerin azat edilmesi üzerine çözümlememizi, bu arka planı temel alarak tamamlayabiliriz. Rus toprak sahibi soylularının zayıflığı, bu sınıfın neden aristokratik ya da liberal "anayasalcı" bir program adına otokratik-imparatorluk siyasal sistemini alaşağı etmek bir yana, serflerin azat edilmesini bile engelleyemediğini açıklar. Rus toprak sahibi soyluluğu, Fransız ve Çin egemen sınıflarının gücü ve manivelasıyla tam olarak karşılaştırılabilir bir ekonomik güce ve İmparatorluk devleti karşısında siyasal kamuyönetsel bir manivelaya sahip olsaydı, o zaman 1860'ların Rusyasında devrimci bir siyasal krizin ortaya çıkması mümkün olabilirdi. Bunun yerine, Çarlık otokrasisi utanç verici Kırım yenilgisi sonrasında üstlendiği, serf sahibi soyluların ekonomik çıkarlarının ve toplumsal ayrıcalıklarının aleyhine işleyenleri de kapsayan reformları sonuna dek götürmekte gerçekten de başarılı oldu.[146]

Yine de, toprak sahibi Rus soylularının reformcu otokrasiye karşı siyasal saldırıyı etkili bir biçimde üstlenememiş oldukları için, serflerin azat edilmesi düzenlemesinin ana hatları üzerinde hiçbir etkide bulunmadıkları sonucuna varmak doğru olmaz. Gerçekte, toprak sahibi soylular, özellikle siyasanın uygulanması sürecinde büyük bir nüfuz elde ettiler. Bu durum, egemen sınıf olarak üzerindeki serflerle birlikte toprağa sahip olan soyluluğun hassas varlığı ve kırsal sınıf yapısıyla var olan kurumsal ilişkileri göz

---

146 Terence Emmons, *The Russian Landed Gentry and the Peasant Emancipation of 1861* adlı kitabında, 1860'lar boyunca *gentry*'nin uyguladığı kolektif siyasal etkinin sınırlarını vurgular. Fakat Emmons'un kendi yorumuna göre, reformlara ve *gentry*'yi katılıma cesaretlendiren asıl güç çarlık devletinden gelmiştir. Sonunda, liberal ve gerici *gentry* grupları benzer biçimde, kendi siyasal programlarını çarlığın çıkarlarından ve programından farklı bir tarzda ortaya koymakta başarısız olur. Emmons'ın sunduğu tüm kanıtların burada benim önerdiğim formülleştirmeyle uyum içinde olduğuna inanıyorum; yorumsal vurgumdaki farklılık Rusya'yı *karşılaştırmalı bir bakış açısıyla* tartışmamdan kaynaklanır.

önünde bulundurulduğunda, İmparatorluk devletinin etkin gücünün doğası gereği sınırlanması nedeniyle meydana geldi.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, serflerin azat edilmesinde otokrasinin baş hedefi, imparatorluk yönetimine istikrar kazandırmaktı. Sonul olarak, çar ve memurları, köylülere sadece kişisel ve yasal "özgürlük" bağışlamayı değil, serflerin üzerinde çalıştıkları büyük miktardaki toprağın mülkiyetini devretmeyi de düşündüler.[147] Eski serfleri topraksız bırakmanın, ayaklanmaların yanı sıra kitlesel ve ani proleterleşmenin aynı derecede istenmeyen kargaşasını da kaçınılmaz olarak birliğinde getireceği anlaşıldı. Fakat eski serflere ne kadar (ve hangi) toprağın verileceğine kim karar verecekti? Siyasa uygulama mekanizmaları, her yörede ve her arazide, mülkiyeti soylular ve köylüler arasında bölüştürmeyi başarmak zorundaydı. Çünkü İmparatorluk yargılama yetkisi, tarihsel olarak (soyluları ya da onların aracılarını düzenin sürdürülmesi ve vergilerin toplanmasından sorumlu tutarak) soyluların sahip olduğu serf malikanelerinin kapısının hemen dışında durdu; oysa soylular ve aracıları, birçok yörede Azatlık İlanının uygulanması için can alıcı önemde olan bilgilere, serf ekonomisinin yapısı ve işleyişi hakkında ayrıntılı bilgiye sahipti. Bu nedenle, İmparatorluk otoriteleri ister istemez soylular komitesini toprakları eski serflerine paylaştırma işiyle görevlendirdi.[148] Bu düzenleme, doğal olarak, soyluların kendi çıkarlarını, Azatlık İlanıyla ilgili olarak çıkarılan kararnamelerle konan sınırlar içinde azamileştirmeyi sağlayabilecekleri anlamına geldi. Soylular da bunu yaptı. Verimli bölgelerde köylülere çok küçük topraklar bırakılırken, daha az verimli bölgelerde köylüler azami büyük-

147 Gerschenkron, "Agrarian Policies", *Continuity in History* içinde, s. 140-47 ve 159-65.

148 *Age*, s. 165-74.

lükteki araziler için tazminat ödemeye zorlandı. Bununla beraber, hemen her yerde köylülerin, daha sonra eski efendilerinden kiralamak zorunda kalacakları, su, mera ya da korular gibi, yaşamsal önemde kaynaklara ulaşmalarını engelleme eğilimi vardı.

Var olan tarımsal sınıf ilişkilerinin sınırları içinde bu şekilde uygulanan Azatlık İlanı reformu, Rus tarımında ani bir modernleşmenin önünü açamazdı (ve de açmadı).[149] Çünkü köylülere, on yıllar boyunca devlete ödemek zorunda kaldıkları yıkıcı tazminat bedellerine konu olan yetersiz topraklar bırakılmıştı. Soyluları tarımın modernleşmesine teşvik etmek kolay değildi; çünkü onlara ucuz işgücü ile birlikte toprakların yaklaşık % 40'ının mülkiyeti bırakılmıştı ve bununla beraber, devletin soylulara ödediği tazminat bedelleri, (çoğu devlete olmak üzere) soyluların birikmiş eski borçlarının ödenmesine gitti. Azatlık İlanının tartışmasız başardığı şeyse, köylülüğün denetlenmesinde ve tarımsal gelirlere el konulmasında İmparatorluk devletine daha doğrudan ve özel bir rol vermesidir. Toprak sahibi soylular çarlık rejiminde bir kenara itildiler. Fakat Azatlık İlanıyla ve onun sonraki sonuçlarıyla büyük ölçüde zayıflamalarına karşın toprakbeylerine oldukça durağan bir durgun tarım ekonomisinin egemen sınıfı olma konumu bırakıldı. Sonuçta bu ekonomi, ekonomik kalkınmayı hızlandırma amaçlı sonraki imparatorluk çabalarının önünde bir engel işlevi görebildi. Toprak sahibi soylular ise köylü ayaklanmalarının potansiyel hedefi olarak kaldı.

Son olarak, Rusya'nın hâlâ toprakbeyi olanları da dahil memur olmayan soylularının 1860'lardan sonra otokrasi karşısında siyasal olarak güçsüz kaldıkları vurgulanmalıdır. 1860'ların reformlarının bir parçası

---

149 Serflerin azat edilmesinin koşulları ve sonuçları hakkında bakınız: *Age*, Volin, *Century*, 2. ve 3. Bölümler ve Robinson, *Rural Russia*, 5. ve 8. Bölümler.

olarak (soyluların orantısız oy hakkına sahip oldukları yerel temsili organları olan) *zemstvo*'ların oluşturulmasına rağmen güçsüz kaldılar. *Zemstvo*'ların yapabildikleri en iyi şey olsa olsa eğitim, refah ve ekonomik danışmanlık hizmetlerinin oldukça sınırlı mali kaynaklarından hareketle, yerel toplumsal ve kültürel etkinlikler için sağlam bir zemin oluşturdu. Fakat bu hizmet sektörü, seçimle gelen toplumsal siyasal iktidar hiyerarşisinin içinde değil, onun yanı sıra gelişen yönetsel organların denetimindeydi. Çünkü İmparatorluk otoriteleri kamuyönetimini ve zor tekelini bırakmadılar ve tarımsal artının çoğunu vergilendirmeye devam ettiler; İmparatorluk bürokrasisi, merkezi denetime ve siyaset üretme ayrıcalığına meydan okumadıkları sürece *zemstvo*'lara katlandı.[150]

Çin'de üst sınıfların egemen olduğu temsili meclisler (1908-10'da) kurulduğunda yaşananlarla Rusya'daki durumun karşıtlığı ilginç ve aydınlatıcıdır. Orada *gentry*, çoktandır *de facto* kamuyönetsel ve askeri nüfuza sahipken, İmparatorluk otoriteleri mali olarak zayıf ve etkili bir merkezi denetimden yoksundu. Böylece meclisler, Çin egemen sınıfının çoktandır kullandığı iktidarın, kolektif siyasal dışavurumunu sağladı. Fakat Eski Rejim Rusyasında otokrasi o kadar güçlü bir konumdaydı ki, Çin'de Mançuların girişmiş, fakat başarısız olduğu çok dar sınırlar içine alınmış temsili organları etkili bir biçimde yaratabildi. Rus *zemstvo*'ları (ve belediye *duma*'ları), devletin kaybedilmekte olan bir savaş sırasında geçici olarak sendelediği 1905'e kadar, otokrasiyi siyasal bakımdan tehdit eden duruma gelmediler. Ondan sonra (ve 1906'dan sonra yine) İmparatorluk devleti soyluların çıkarlarına daha fazla zarar verme pahasına, Rus toplumunu

150 Alexander Vucinich, "The State and the Local Community", Cyril E. Black, der., *The Transformation of Russian Society* içinde, s. 191-208, Harvard University Press, Cambridge, 1960.

ciddi bir biçimde yeniden biçimlendirme ve suyunu çıkarma inisiyatifine sahip oldu.

Devlet Güdümlü Sanayileşme

Kırım sonrası modernleştirici reformların ardından, Rus devletinin bir sonraki büyük hamlesi, yukarıdan dayatılan sanayileşmeyi mahmuzlama çabası oldu. Fakat bu çaba, ancak *laissez-faire* kapitalist siyasaları ile yapılan ilk denemelerden sonra geldi. Artan tarımsal ihracat karşılığında yurtdışından modern sanayi ve taşımacılık malları ve tekniklerini elde edebileceği kuramından yola çıkarak Rusya ve 1860'lı ve 1870'li yıllarda dış ticarete ve yatırımlara açıldı.[151] Demiryolu ağı, büyük oranda yabancı ve yerli özel girişimcilerin çabasıyla yavaş, fakat düzenli olarak yayılıyordu. Ancak kullanılan çelik ithal malzemeden yapılmıştı, bu nedenle "Rus madencilik ve metalürjisi çok az teşvik edilmişti."[152] Aynı dönemde, uluslararası buğday fiyatlarının düşmesiyle tarımsal verimlilikte durgunluk yaşandı ve Rusya'nın dış borçları ve ithalat gereksinimi büyüdü. Savaş (örneğin, 1887-88 Rus-Osmanlı savaşı) ve askeri hazırlıklar (örneğin, 1886 Bulgaristan krizi) devletin gelirlerini yutmaya devam etti. Aynı zamanda, vergi ödeyen köylülerin boğazı, 1891'de yaygın açlığa neden olacak derecede sıkıldı.[153] Rus devletinin görkemi, kesinlikle bir başka stratejinin izlenmesini gerektiriyordu.

Bu yeni strateji, 1890'larda, "dünya üzerinde tarihsel görevleri yerine getirmeye yazgılı büyük güçlerin siyasal gücünün" doğrudan doğruya onların sanayi

---

151 George Barr Carson, Jr., "The State and Economic Development: Russia, 1890-1939", Hugh S. J. Aitken, der., *The State and Economic Growth* içinde, Social Science Research Council, New York, 1959, s. 117.

152 Seton-Watson, *Russian Empire*, s. 407; demiryolları için, bkz. s. 405-06.

153 Carson, "State and Economic Development", Aitken, der., *State and Economic Growth* içinde, s. 117-18 ve Theodore H. Von Laue, *Sergei Witte and the Industrialization of Russia*, Columbia University Press, New York, 1963, 1. Bölüm.

gücüyle orantılı kesinlikle inanan maliye bakanı, Sergei Witte'nin yönetiminde geldi. 1900'de Witte, Çar II. Nikola'ya, "uluslararası rekabetin [kendilerini] beklemeyeceği" uyarısında bulundu:

> Gelecek onyıllar içinde, sanayimizin Rusya'nın ve etkimiz altında olan (ya da olması gereken) Asya ülkelerinin gereksinimlerini karşılamasını sağlamak için gerekli enerjik ve kesin önlemleri almazsak, ... sanayimizin ağır gelişmesi, monarşinin büyük siyasal görevlerini yerine getirmesini tehlikeye sokabilir. Ekonomik geri kalmışlığımız bizi siyasal ve kültürel geri kalmışlığa da sürükleyebilir.[154]

Witte, ulusal sanayileşmeyi teşvik etmek için acil bir hükümet programı önerdi. Demiryolu yapımı ve işletilmesi için ağır devlet harcamalarını; özel sanayileşme için sübvansiyonları ve destekleyici hizmetleri; Rus sanayileri için (özellikle demiryolu yapımı ve askeri modernleşme için satın alınan ağır sanayi ürünlerinde ve madenlerde) yüksek koruyucu gümrük vergilerini; artırılan ihracatı; istikrarlı kuru; ve yabancı yatırımları özendirmeyi kapsayan siyasalardan oluşan Wittle "Sistem"i, 1892'den 1903'e kadar maliye bakanlığı aracılığıyla eksiksiz uygulandı. Sanayileşmeyi mahmuzlamak için yapılan kamu harcamaları, kitlesel tüketim mallarına getirilen, adım adım artırılan tüketimi daraltıcı, dolaylı vergilerden ve (geriye ödenmek zorunda olan) dış borçlanmadan sağlandı.[155]

Devlet güdümünde hızlı kapitalist kalkınmada, bu cüretli girişim mutlak anlamda parlak bir başarı kazandı.[156] 1890'lar boyunca Rus sanayisinin yıllık bü-

---

154 Von Laue, *Sergei Witte*, s. 2-3.

155 *Age*, 3. Bölüm.

156 Von Laue, *Sergei Witte*, Bölüm: 8; Carson, "State and Economic Develoment", Aitken, der., *State and Economic Growth* içinde, s. 118-27 ve Alexander Gerschenkron, "Problems and Panens of Russian Economic

yümesi ortalama % 8 idi. Demiryolu ağı 1892-1902 arasında oldukça sağlam bir temeller üzerinde % 40 büyüdü; Avrupa Rusyasında iç iletişim büyük oranda arttı ve Sibirya ile bağlantı tamamlandı. Teşvik edilen devasa fabrikalar ve en son Avrupa teknolojisini kullanan Rus ağır sanayisi (madencilik, demir, çelik ve petrol) yerden mantar gibi fışkırdı. Sanayi kitlesel pazar temeline dayanmadığı için hafif sanayinin gelişmesi ağır sanayininki kadar görkemli değildi, ama gene de iyiydi. Witte aynı zamanda, devletin vergi gelirlerini ikiye katlamayı ve altın ölçütünü getirerek kura istikrar kazandırmayı başardı. Tarımsal "artılar" köylülerden zorla alınarak, yabancı teknolojiyi satın almak ve ödemeler dengesini sürdürmek için yurtdışına pazarlandı. Bunların hepsi, devletin yatırımlar alanında inisiyatifi ele alma bakımından daha zayıf bir konumda bulunduğu 1904-1905 Rus-Japon savaşının hemen ardından gelen 1906 ile 1913 yılları arasındaki (yıllık ortalama % 6) hızlı sanayi büyümesi için gerekli ortamı hazırladı.

Yine de, hem başarıları hem de sınırlılıkları nedeniyle, yüzyıl dönümünde Rusya'nın hızlı sanayileşmesi, (sonunda başarısız 1905 ve başarılı olan 1917 devrimleri olarak) iki devrimin sahnesini kurdu.

Sahneyi, kısmen yeni sınıflar yaratarak ve toplumsal gerilimleri artırarak hazırladı. Arthur Mendel resmin bütününü çok iyi çizmektedir:

> Siyasal iktidarın merkezlerinde proletaryanın yanı sıra bir profesyoneller sınıfı ve asi öğrenci kitlesi tehlikeli bir biçimde yoğunlaşıyordu ve sanayileşme hem bu yeni güçleri hem de geleneksel kırsal sınıfları öfkelendiriyordu. Sanayileşme yoğun bir biçimde statü bilincine sahip *gentry*'i radikal bir biçimde yerinden etmiş ve zorunlu ihracat, tekel fiyatları ve modernleşmenin faturasını so-

---

Development", Cyril E. Black, der., *The Transformation of Russian Society* içinde, Harvard University Press, Cambridge, 1960, s. 47-61.

> nul olarak ödeyen tüketimi daraltıcı vergilendirmeyle köylülüğü ezmişti; toplumun tüm kesimlerinde eski rollerin, değerlerin, motivasyonların ve beklentilerin acı verici çöküşüne yol açmıştı... Sanayileşme, çoktandır acı içinde ve kaybolmuş köylülerin, daha iyi bir şey umuduyla sürü halinde toplandıkları ve kısa sürede hayal kırıklığına uğradıkları kentlerin içler acısı koşullarını iyileştirecek para bırakmamıştı.[157]

Gelecekteki olayların özgül bir biçimde sergileyeceği gibi, Eski Rejim'in son onyıllarındaki en önemli iç değişme hızla bir sanayi proletaryasını biçimlenmesiydi.[158] Toplam Rus nüfusunun içinde sayısal olarak küçük olan bu sınıf, Avrupa Rusyasının başkentleri de (St. Petersburg ve Moskova) dahil, belli başlı sanayi merkezlerinde yine orantısız bir biçimde büyük ölçekli sanayi kuruluşlarında ve ağır sonuçlar doğurmaya yetecek kadar yoğunlaşmıştı. Kısa bir süre önce, yeni proletarya birdenbire ve çoğu kez tam olmaksızın köylerden koptu. İlk başlarda, kentin etkisi altında kalsalar da (sanayi çevresi yeni gelenlerin protestosunu güçleştiriyordu) eski köylüler, doğal-köy geleneksel kolektif dayanışma ve direniş tarzını sürdürmüş olabilirlerdi. Her ne olursa olsun, çok geçmeden sanayi

---

157 Arthur Mendel, "On Interpreting the Fate of Imperial Russia", Theofanis George Stavrou, der., *Russia Under the Last Tsar* içinde, University of Minnesota Press, Minneapolis, Minn., 1969, s. 20-1.

158 Geç İmparatorluk Rusyasındaki proletarya üzerine inceleme metinleri: Reginald Zelnik, "Russian Workers and the Revolutionary Movement", *Journal of Social History* 6, Kış 1971-72, s. 214-34. Proletarya üzerine diğer kaynaklar: Leopold Haimson, "The Problem of Social Stability in Urban Russia 1905-1917", *Slavic Review* 23:4, Aralık 1964, s. 619-42 ve 24:1, Mart 1965, s. 1-21; Arthur S. Mendel, "Peasant and Worker on the Eve of the First World War", *Slavic Review* 24:1, Mart 1965, s. 23-33; Gaston W. Rimlinger, "Autocracy and the Factory Order in Early Russian Industrialization", *Journal of Economic History* 20:1, Mart 1960, s. 67-92; Theodore H. Von Laue, "Russian Labor Between Field and Factory, 1892-1903", *California Slavic Studies* 3, 1964, s. 33-65; ve Allan K. Wildman, *The Making of a Workers' Revolution: Russian Social Democracy, 1891-1903*, University of Chicago Press, Chicago, 1967.

işçisi grupları sanayi dünyasında deneyim ve bir kimlik duygusu kazandı. Yüzleştikleri koşullar da (ekonomik sıkıntılar, toplumsal hizmetlerin yokluğu, yasal işçi sendikalarına karşı neredeyse aralıksız süren çarlık yasaklamaları) sanayi işçilerinin, 1890'dan sonra yaptıkları gibi, grevlere eğilimli ve radikal siyasal partilerin otokrasi karşıtı ve antikapitalist düşüncelerine açık hale gelmeleri için yeterli nedenleri sağladı. Hızlı sanayileşme, böylece hem İmparatorluk devletine hem de etkinliklerini devletin ateşli bir biçimde desteklediği sanayinin kapitalist kaptanlarına muhalefet etmeye muktedir korkulacak zor bir popüler güç yarattı.

Rus sanayileşmesinin uluslararası sonuçları daha önemli değilse aynı derecede önemliydi. Öncelikle hızlı sanayileşmenin finansmanı Rus devletini ve ekonomisini daha da sıkı bir biçimde Batı Avrupa'ya bağladı. Yerli burjuvazinin yetersizliği karşısında, yabancı özel yatırımcılar gümrük vergilerinin ardında korunan sanayileri desteklemeye resmen teşvik edildiler. Rusya'daki firmalara (çoğu ağır sanayi alanlarındaki firmalara) yabancı sermaye yatırımları 1890'da 215 milyon rubleden 1914'te iki milyar rubleye yükseldi.[159] "Rusya'da, 1900'de, sadece 16'sı 1888'den önce toplam 269 yabancı şirket vardı. Fransız ve Belçika sermayesi daha çok güneydeki metalürji sanayine ve madenlerine, Britanya sermayesi petrole ve Almanya sermayesi kimya ve elektrik mühendisliğine yatırılmıştı."[160] Rusya aynı zamanda, sanayi araçlarının ithalatını karşılamak ve kurun istikrarına ve yatırımcının güvenine dayanan uluslararası ödemeler dengesini sürdürmek için çoğu İngiltere'ye ve Almanya'ya olmak üzere, tarımsal ihracata güveniyordu.[161] Ve hüküme-

159 John S. Sontag, "Tsarist Debts and Tsarist Foreign Policy", *Slavic Review* 27:4, Aralık 1968, s. 530-1.

160 Seton-Watson, *Russian Empire*, s. 531.

161 *Age*, s. 530.

tin yaptığı sanayi yatırımlarının finansmana yardımcı olmak için (çok büyük yabancı yatırımları bile aşan) çarlık rejimi Almanya, İngiltere ve hepsinden çok Fransa'dan alınan borçlara bağımlıydı.[162] Borçların miktarı oldukça büyüktü:

> Ulusal borç... artan ulusal gelirle aynı oranda [büyüdü]... 1913'e doğru... Rusya, dünya ulusları arasında en büyük ulusal borca sahip ikinci ülkeydi. Bununla beraber, yıl başına geri ödenen borç miktarında, Rusya birinciydi... Rusya'nın dış borçları, iç borçlarını aşmıştı.[163]

Rus ekonomisi Avrupa maliyesine çok sıkı bir biçimde bağlı olduğu için, 1899-90'da Batı para piyasaları daraldığında, 1890'larda çok hızlı büyüyen Rus sanayisi, Batı Avrupa sanayisini aynı zamanda vuran krizden daha derin ve daha uzun süren bir krize saplandı.[164] Bu gerileme, "1905 Devrimi'nden beş yıl kadar önce tüm toplumdaki hoşnutsuzluğu artırdı."[165]

Geç İmparatorluk Rusyası Batı Avrupa'nın yarısömürgesi miydi? Bu görüşü destekleyen olgular bulunabilir. Bununla beraber, Batı teknolojisi ve sermayesini temel ihracat ve faiz ödemeleri karşılığında ithal ediyordu. Aynı zamanda, ticaret dengesini ve altın ölçütünü sürdürmek için yerel birikime el konuyordu. Ek olarak, Rusya'nın siyasal müttefikleri, Fransa ve İngiltere, onun esas kredi kaynakları haline geldi. Diğer yandan, Rusya'nın kişi başına düşen dış borçları İsveç'inkinden ya da Birleşik Devletler'inkinden daha azdı.[166] Araştırmacılar, yabancı firma ya da yatırımcı-

162 Sontag, "Tsarist Debts", s. 533.
163 Carson, "State and Economic Development", Aitken, der., *State and Economic Growth* içinde, s. 130-31.
164 Lyashchenko, *History of National Economy*, s. 647-61.
165 Mendel, "Interpreting the Fate", Stavrou, der., *Russia Under Last Tsar* içinde, s. 21.
166 Sontag, "Tsarist Debts", s. 534.

ların kârın yanı sıra denetim peşinde olduğuna dair bir kanıt bulamadılar, ne de Rusya'daki ve Batı Avrupa'daki devlet memurlarının, çarlık devletini ekonomik baglarından dolayı bağımlı kabul ettiklerini gösteren bir şey bulabildiler.[167] Her ne olursa olsun, bu bağlar Almanya'ya dek uzanıyordu.

Rusya'nın, Avrupa devlet sistemi içinde bir Büyük Güç olarak etkinliğine devam ettiğini varsaymak daha anlamlıdır. Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'na sürükleyen ittifakları bu temelde mükemmel bir biçimde açıklanabilir. Ondokuzuncu yüzyılın çoğunda Rusya, Prusya ve Avusturya-Macaristan ile gevşek bir ittifak kurmuştu ve diplomasi Rusya'nın çıkarlarını korumak için yeterliydi. Daha sonra, Avrupa diplomasisinin dengelerini bozan İmparatorluk Almanyasının birleşmesi ve hızlı sanayileşmesi meydana geldi ve Almanya, aşamalı bir biçimde Avusturya'nın müttefiki oldukça, Rusya'nın özellikle Balkanlar'daki çıkarlarını tehdit etti. Bu nedenle Rusya, Avrupa'nın "güç dengesi" mantığına uygun olarak, "Batı sınırlarının güvenliğini askeri olmaktan çok siyasal bir zemine yerleştiren bir Batı ittifakına doğru... itildi."[168]

Bu, hiç de geç İmparatorluk Rusyasının ekonomik kalkınmasının ciddi uluslararası siyasal uzantılarının olmadığını göstermez. En önemli uluslararası siyasal etkisi, Rusya'nın uluslararası askeri rekabeti karşılamak için kapasitelerini artırmak zorunda oluşudur. 1880 sonrasında, özellikle ağır sanayide, etkileyici ekonomik büyüme siciline rağmen, ekonomik kalkınması, diplomatik ve potansiyel olarak askeri alanda mücadele etmek zorunda olduğu diğer ulusların çok gerisinde kalmıştı. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı'nın şafağında, Rusya'daki kişi başına net gelir, Birleşik

167 *Age*, ve McGrew, "Some Imperatives", Stavrou, der., *Russia Under Last Tsar* içinde.

168 McGrew, "Some Imperatives", Stavrou, der., *Russia Under Last Tsar* içinde, s. 228.

Krallık ve Birleşik Devletler'dekinin üçte biriydi.[169] Daha açıklayıcı bir olgu ise, 1860 ve 1913 arasında kişi başına net gelire göre Rusya'nın ortalama büyüme oranının, Avrupa ortalamasına eşit olmasına rağmen de bu oranın, Birleşik Devletler'in % 2,5'inin, Almanya'nın % 2'sinin ve Japonya'nın (1878-1912) % 3'ünün epey altında bulunmasıydı.[170] Açıkçası Rusya, "Batı dünyasını ekonomik olarak yakalamayı başaramadığı gibi Batı'nın liderlerinin oldukça gerisinde kaldı."[171]

Esas sorun, Rusya ekonomisinin ağır basan sektörü olmaya devam eden tarımda gerçek büyümenin düşük düzeyiydi. 1890 sonrası ağır sanayinin görülmemiş ve orantısız büyümesi bile, Rus tarımının geri kalmışlığını telafi edemedi. Bu nedenle, Witte'nin ilk planda çarı destek vermesi için güdüleyen zorla sanayileşme programı, uluslararası denklik stratejik hedefini başaramadı; fakat program içte mutlakçı yönetime karşı süregiden toplumsal eğilimleri güçlendirdi.[172]

Savaşların Etkileri

Yirminci yüzyılın başlarında, İmparatorluk Rusyası, ekonomik kalkınması geri kaldığı halde, kesinlikle "acı kaderinin bir parçası olarak, Avrupa ve global güç siyasetlerinin birbirlerine karşı akımlarının içinde yer alan bir Büyük Güç" olmaya devam ettiğinden, sahne devrimci bir kriz için kurulmuştu.[173] Savaşta doğmuş

---

169 Raymond W. Goldsmith, "The Economic Growth of Tsarist Russia, 1860-1913", *Economic Development and Cultural Change* 9:3, Nisan 1961, s. 443.

170 *Age*, s. 474-45.

171 *Age*, s. 443.

172 Theodore H. Von Laue, "The State and the Economy", Cyril E. Black, der., *The Transformation of Russian Society* içinde, Harvard University Press, Cambridge, 1960, s. 209-23.

173 Theodore H. Von Laue, *Why Lenin?, Why Stalin?*, 2. Baskı, Lippincon, Philadelphia, 1971, s. 60. Von Laue, "Bu açıdan Rusya'nın konumu modern dünya tarihinde benzersizdir. Geri kalmış olarak sınıflandırılanlar arasından hiçbir ülke -ABD ve SSCB arasındaki yenişememe

ve sertleşmiş, toplumsal güçlerden yalıtılmış ve onlardan üstün olan Rus devleti, ancak topyekûn bir savaştaki çok büyük bir yenilgiyle çökerdi. Bu nedenle, Birinci Dünya Savaşı, İmparatorluk Rusyasını ölümüne götüren devrimci krizin fırsatı olduğu kadar da zorunlu koşuluydu.

Bunun niçin böyle olduğunu tam olarak görebilmek için, Şubat 1917'yi başarısız olan 1905 Rus Devrimi ile karşılaştırmak çok eğiticidir. Bir seferinde Trotsky 1905'i, 1917 için bir "elbise provası" olarak adlandırmıştı. Gerçekten, her iki dramada da neredeyse aynı toplumsal ve siyasal güçler rol aldı. Ancak oyunların konuları oldukça farklıydı. Isaac Deutscher, 1917'de devrim, "1905'te gelip durduğu noktadan yeniden başladı... Devrimin 'anayasalcı' aşaması, aslında 1917'den önce oynanmıştı" derken, gerçeğe oldukça yaklaşmıştı.[174]

1905 "Devrimi", kaybedilmekte olan bir savaşın ortalarında meydana geldiği için 1917'yi andırır. Uzak Asya'da yarısömürgeler elde etmeyle iç karışıklıkları saptırmayı birlikte düşünen İçişleri Bakanı Viacheslav von Plehve'nin "utkulu küçük bir savaş" olacağını umduğu Rus-Japon savaşına, çarlık rejimi 1904'te girdi. Ancak İmparatorluk ordusu ve donanması bir yenilgiden diğerine sendelerken, toplumun tüm sınıflarını kapsayan bir devrimci hareket içeride güç topluyordu. Toprak sahiplerini, profesyonelleri ve burjuvaziyi temsil eden Tüm-Rusya Zemstvo Kongresi (Kasım 1904'te) yurttaşlık hak ve özgürlükleri, tüm sınıfların ve ulusların yasa önünde eşitliğini ve bir ulusal, temsili, yasama meclisini, aslında liberal bir

---

sayesinde korunanları vurgulamaya bile gerek yok- ne ondokuzuncu yüzyıl Japonyası ne Çin ne Hindistan böylesine aşırı bir yükü taşımak zorunda kalmıştır" (s. 60, dipnot).

174 Isaac Deutscher, "The Russian Revolution", *The New Cambridge Modern History* içinde, 2. Baskı, Cambridge University Press, Cambridge, 1968, c. 12, s. 403.

anayasal monarşiyi talep etti. Sanayi grevlerinin yükselen dalgası, ekonomik talepleri dile getirdi ve otokrasiye karşı siyasal hareketi destekledi. Donanma birlikleri, 1905 Haziranında ünlü Potemkin Ayaklanması'yla başkaldırdı. Genel bir siyasal greve dönüşen, Ekim 1905'teki bir demiryolu greviyle olaylar doruğa ulaştı. Tüm bunların (görünüşte, gerçekten de oldukça Batılı tarzda bir toplumsal devrimin) karşısında çar geri adım attı: yurttaşlık hak ve özgürlükleri ve geniş tutulan bir oy hakkı üzerine temellenen bir yasama Duması Ekim Manifestosu ile onayladı.[175]

Yine de 1905 Devrimi 1907 ile ezildi ve yenilgiye uğratıldı. Neden? Nedeni son derece basitti. Yenilginin kısa sürede ortaya çıkışı ve devrimin tehdit edici olması karşısında rejim, Japonya ile savaşa hızla son verdi. Mançurya'daki İmparatorluk ordusu, yeniden disipline edilecek ve daha sonra seçilecek bazı birlikleri Avrupa Rusyasının çalkantılarına yeniden sokulacak bir konumda bırakarak, 1905 Eylülünde Portsmounth Barışı imzaladı.[176] 1905 Devrimi ve 1906'ya dek işçiler arasında ve tarımda devam eden kargaşa, sadece savaşın toplumsal gerilimi artırmasından ve yenilgilerin üst sınıfları hayal kırıklığına uğratmasından dolayı değil, 1905 boyunca "Avrupa Rusyasının büyük oranda askerden arındırılması" nedeniyle de gidebildiği kadar gitti.[177] Fakat bu, Rus-Japon çatışmasının sınırlı ve bölgesel doğası gereği, çarlığın kolayca düzeltebileceği geçici bir durumdu. Böylece birlikler grevleri ve kırsal ayaklanmaları ezmek ve sorun çıkaran siyasal liderleri yakalamak için geri döndüğünde, II. Nikola, mutlakıyet içerik bakımından, yeniden yerine oturtulana dek anayasaca tanınan hakları

175 William Henry Chamberlin, *The Russian Revolution, 1917-1921*, 2 cilt, 1935; der., Grosset & Dunlap, New York, 1965, 1. cilt, 3. Bölüm.

176 Katherine Chorley, *Armies and the Art of Revolution*, 1943; yeni baskısı, Beacon Press, Boston, 1973, s. 118-19 ve genel olarak 6. Bölüm.

177 Chambelin, *Russian Revolution*, 1. cilt, s. 51.

bir bir geri aldı. Ona göre 1905 Devrimi "atlatılan bir fırtına olarak gelip geçti."[178]

Birinci Dünya Savaşı oldukça farklı bir durum yarattı. Bu çatışma tüm Avrupa devlet sistemini içine çekti. Savaş bir kez başladığında Rusya iradesiyle ne tarafsız kalabildi ne de geri çekilebildi. "Rusya'nın 1914'teki seferberlik kararı, Avusturya'nın Sırbistan'a askeri müdahalesine ve Almanya'nın desteklediği Avusturya'nın Rus topraklarına yönelttiği tehdide doğrudan bir yanıttı."[179] Fransa ve Britanya savaşa girince müttefiklerinin işbirliğine bağımlı duruma geldiler. İmparatorluk Rusyası korkulu güç Almanya ile uzun süreli bir kapışmaya mahkûm oldu.

İmparatorluk rejimi için savaşın acımasız sonuçları, askeri yenilgiler, ekonomik ve kamuyönetsel kaostu. Bunlar devrimci krizlere yol açtı. Nesnel koşullar başka hiçbir sonuca uygun değildi. 1914'ten 1917'ye dek Rusya orduları için on beş milyon erkeği seferber etti; fakat ülke Almanya'ya karşı girişimleri destekleyecek ekonomik altyapıdan yoksundu. (Öyle ki sadece, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı güçlerine karşı önemli zaferler kazanılabildi.)

Savaşın başında, Rus piyade birlikleri, Alman birliklerinin ancak yarısı kadar hafif topçu bataryalarına sahipti. Ağır bataryalar bakımından fark ise daha da kötüydü: Almanların 381 ağır bataryasına karşı, Rusların 60 bataryası vardı. Cephane üretimine gelince devlet fabrikalarının üretimi yıllık 600.000 adetti ve savaş boyunca yıllık gereksinim bunun yetmiş katına çıkmıştı. Özel sanayiler savaş gereçleri üretimine dönüştürülmeye pek elverişli değildi ve üretim oldukça yavaştı. Savaşın beşinci ayı gibi erken bir tarihte, ordunun savaş araç gereç gereksinimi acil durum aldı;

---

178 Von Laue, *Why Lenin?, Why Stalin?*, s. 52.

179 McGrew, "Some Imperatives", Stavrou, der., *Russia Under Last Tsar* içinde, s. 218.

cephe hattındaki birçok asker tüfekleri olmadan savaşa gitti. Ancak, 1917'ye doğru Rusya, düşmanın teknolojik yeniliklerine ayak uyduramasa da yeterli silahı üretebilecek duruma gelebildi.[180]

Bununla beraber, 1917'den sonra Rus orduları Almanlar karşısında tekrar eden şiddetli yenilgilere uğradı. Milyonlarca erkek öldürülmüş, yaralanmış ya da esir alınmıştı ve profesyonel subayların büyük bir kısmı yok edilmişti. Subay açığı sadece eğitilmiş sivil yedeklerce ve alt rütbedekilerin yükseltilmesiyle kapatılabiliyordu. Çarlık ordusu sadık muhafazakârların yönettiği, toplumdan yalıtılmış profesyonel bir örgüt olmaktan vahim biçimde çıkmıştı.[181]

Rusya'nın bir başka ayakbağı taşımacılık sistemiydi. İyi yolların yokluğu ve Rusya içindeki su yollarının elverişsizliği göz önünde bulundurulduğunda, demiryolları anahtar unsurdu. 1860'tan sonra demiryollarının hızlı ve kayda değer genişlemesine rağmen, 1914'te Alman sisteminin demiryolu yoğunluğu (kilometre kareye düşen demiryolu uzunluğu) Rusya'nınkinden on kat fazlaydı. Ayrıca, Rusya'nın lokomotif ve vagon stoğunun teknolojik olarak modası geçmişti. Örneğin, havalı frenlerinin bulunmamasından dolayı yük vagonları oldukça yavaş ilerlemek zorundaydı.[182] Bunun anlamı, cephedeki ordu için levazım (tedarik ve tahliye) hizmetinin engellenmesiydi. Bu, aynı zamanda cephe gerisinde sanayi üretiminin azalması, asker alımları, savaş sanayinde çalışan işçiler ve yardımcı hizmet personeliyle nüfusları şişen kentlerin yaşamsal taşımacılık hizmetlerinden yoksun kalması anlamına da geliyordu. "Demiryolu sisteminin savaşa uygun olamamasından en çok, 1916-17'nin kışında yiyecek, yakıt ve hammadde sıkıntısının ağırlaştığı büyük kentler etkilendi."[183]

180 Nicholas N. Golovine, *The Russian Army in the World War*, Yale University Press, New Haven, 1931, s. 32, 39, 126, 160.
181 Chorley, *Armies*, bölüm: 6.
182 Golovine, *Russian Army*, s. 34-6.
183 Pushkarev, *Emergence of Modern Russia*, s. 393.

Bu koşullar nasıl devrimci bir krize dönüştü? 1915 baharının başlangıcından itibaren, Rus yenilgisinin büyüklüğü ortaya çıktıkça, egemen tabaka çara ve otokrasiye olan güvenini yitirdi. Sonu gelmeyen savaş kısıtlamalar dayatmaya devam ettikçe, korkunç bir biçimde acı çeken alt sınıflar savaştan usandı ve isyankâr hale geldi. Son olarak, devlet örgütleri ile toplumsal gruplar arasındaki olağan engellerin savaş koşulları altında yıkılmasının ortaya çıkardığı yeni potansiyel de göz önünde tutulduğunda, bu toplumsal huzursuzluklar, otokratik rejimin hemen herkesçe reddine siyasal ifade kazandırmak üzere Rusya kentlerinde billurlaştı.

Savaşın başında, Bolşevikler ve az sayıdaki Menşevik dışında siyasal olarak eklemlenmiş tüm gruplar, "Anavatan" savunmasını desteklemek için "coşkulu bir biçimde" ant içmişti. Savaşın güçlükleri yüzeye çıktıkça, ayrıcalıklı tabakanın ilk tepkisi, ordu ve kamuyönetime azami desteği sağlamak için komiteler kurmak ve var olan temsili ve yerel örgütleri genişletmek oldu. Ağustos 1914'te, taşra *zemstvo*'ları, Hasta ve Yaralı Askerlerin Kurtarılması için Tüm-Rusya *Zemstvo*ları Birliği'ni oluşturmak amacıyla bir araya geldi. Hükümetten mali kaynaklar alan bu örgütler, askeri hastaneler, hastane trenleri kurarak ve orduya yiyecek, giysi sağlayarak askeri otoritelere yardım ettiler. Bunlar, aynı zamanda sığınmacıların taşınmasında, savaş sanayi komiteleriyle birlikte özel sanayilerin savaş üretimine dönüştürülmesi için harekete geçirilmesinde ve sivil gereksinimlerin karşılanmasında yardımcı oldular. 1915'e doğru bu gönüllü ve temsili örgütlerin liderleri ve Duma üyeleri ile otokrasinin bakanları ve bürokratları arasında, özel konseylerde kurumsallaşan sıkı ilişkiler kuruldu.[184]

184 *Age*, s. 394-403.

Devlet ile ayrıcalıklı topluluk arasındaki bu *yakınlaşmanın* esas önemi siyasallaşmasıydı. Ordunun acil malzeme ve hizmet gereksinimlerinin karşılanmasında mesafe kaydedildiyse de, bürokrasi ile gönüllü örgütler arasındaki kaynaşma bile temel güçlükleri aşamadı. Cephedeki yenilgiler ve "iç cephedeki ekonomik yaşamın yavaş yavaş çözülmesi" devam etti. [185] Kısmen bu gerçeklere ve kısmen de (çünkü çar mutlak otorite iddiasını sürdürürken, ilişkilerini Alman eşiyle, deli Rasputin'le ve daha önce Almanya yanlısı olan şeytani muhafazakârlar kliği ile flört eden saray kliği ile sınırlamış olan) kriz içindeki çar Nikola'nın, kendine özgü davranışlarına tepki olarak, Duma'nın çoğunluğu tarafından reformcu bir siyasal program hazırlanıp *zemstvo*'lar, kentler ve komitelerce desteklendi. Ağustos 1915'te çardan, sadece "halkın güvenini" kazanmış bakanları ataması; yasama kurumlarını desteklemesi; ulusal azınlıklara ve sendikalara karşı uzlaştırıcı liberal önlemler uygulaması istendi. "Anayasacı liberaller" ile yakın çalışma ilişkilerine giren birçok bakan, bürokrat ve ordu subayı, belki de savaş nedeniyle oldukça ılımlı bu talepleri destekledi. Fakat Nikola otokratik ilkelerden ödün vermeyecekti: Böylece üst ve orta sınıftan sivillerin ve subayların ona olan nefreti arttı. Halkın eleştirisi terimlerle ifade edilebildiği için, savaşın kötü yönetiminden uygun bir günah keçisi olarak çar ve yandaşlarını sorumlu tutan kamusal bir eleştiri gelişti. Nikola için daha da uğursuz olanı, yeni üst rütbeye yükseltilen ya da askere alınan üyelerle şişen subay kadroları arasında olası bir hükümet darbesi söylentilerinin yayılmasıydı.

Ancak halkın patlamasından korkan ve belki de savaşın güçlüklerinin üstesinden gidecek olan çardan daha fazla gelemeyeceklerini anlayan ayrıcalıklı tabaka geri adım attı. Ayrıcalıklı tabakalar, hiçbir zaman

185 *Age*, s. 400.

rejimi değiştirmek için kararlı bir davranış göstermedi. Çar, Duma'nın tatil edilmesini emrettiğinde itaat ettiler. Oysa Petrogradlı işçiler ve askerler Şubat 1917'de, kötü hava koşulları, kentin yiyecek gereksiniminin karşılanmasındaki gecikmeleri daha da artırdığında, ölüm döşeğindeki otokrasiyi devirdiler. Gerçekten de:

> 1917 Martında, Romanov otokrasisinin yıkılışı tüm zamanların en lidersiz, kendiliğinden ve otonom devrimiydi... Devrimci liderler arasında bile, hiç kimse 8 Mart'ta Petrograd'da patlak veren grevlerin ve ekmek istenen ayaklanmaların, garnizonlardaki isyanlarla en yüksek noktaya ulaşıp dört gün sonra hükümeti yıkacağını kavrayamamıştı.[186]

Petrograd isyancıları, elbette çarlığın lağvedilmesine ayrıcalıklı tabakanın ve cephedeki ordu genelkurmayının ilk başlarda boyun eğişinden yararlandı.[187] Ancak işçi ve asker safları arasında, kısa sürede üst sınıfların herhangi bir direniş girişimini etkisiz bırakacak bağlar kuruluyordu. Çünkü can alıcı önemdeki Petrograd garnizonu dahil, cephe gerisindeki şehirlerin garnizonları, cepheye gitmek konusunda kaygılı ve roket gibi yükselen fiyatlardan ve temel gereksinimlerin kıtlığından acı çeken işçilerin durumunu iyi bilen yeni askere alınmış erlerle doluydu.[188] Böylece

---

186 Chamberlin, *Russian Revolution*, c. I, s. 73.

187 Marcel Liebman, *The Russian Revolution*, çev. Arnold J. Pomerans, VintAge Books, New York, 1972, s. 107. Liebman. "8 Şubat'ta... Çarlık sessiz bir ölüydü, fakat Çar tahtına hâlâ sımsıkı sarılmıştı... Sonunda durumun umutsuzluğunu anladığında cephedeki alaylardan birkaçının Petrograd'a gelmesini emretti. Onun için talihsiz bir durumla ordusu emirlerine itaat etmiyordu ve hatta genel kurmayı da kendisini terk etmişti." Bununla birlikte subaylar, bir başka çarla monarşiyi korumayı tercih ederek, sadece Nikola'ya karşı çıkabilirlerdi. Subaylar başkente saldırmayı denemiş olsalardı, isyancı demiryolcuların ve askerlerin onları durdurup durduramayacağı açık değildir. Böyle şeyler için artık çok geçti.

188 Chorley, *Armies*, s.113.

Petrograd'da, bir endüstri kuruluşunun kapısına kilit vurulduğu gün ile Uluslararası Kadınlar Günü'nün çakışması, otokrasinin yerle bir edilmesi için yapılan çağrılarla mayalanan ve gittikçe kabaran protestolara yol açtı; göstericilerin, kendileriyle kardeş olduklarını söyledikleri polis ve ordu birliklerini kendilerine ateş etmemeye ikna etmeleri güç olmadı. Ayaklanma hareketi bir kez başlayınca, bastırılamaz bir biçimde bir ordu biriminden diğerine, fabrika işçilerinden demiryolu çalışanlarına, Petrograd'ın merkezinden Moskova'ya ve diğer bölge kentlerine yayıldı.[189]

Çarlık otokrasisi birden bire bitmişti ve devlet hızla çözüldü. Şubattan sonra, başkentteki ve diğer kentlerdeki örgütlü siyasal güçler, yeni "Kurucu Hükümet" aracılığıyla ve onun çevresinde çalışıyor; feshedilmiş otokrasinin yerini alacak birleşik bir liberal demokratik ulusal hükümetin organlarını tanımlamak ve onu denetim altına almak için manevralar yapıyordu. Fakat çarın tahttan çekilmesinden hemen sonra, isyancı askeri garnizonları yukarıdan eşgüdümlemek gerçekten de imkânsız hale geldi. Sovyetlerin ve diğer popüler siyasal organların, çeşitli eylemliliklerde ve işlevlerde yetki sahibi olmak için *duma*'lar, *zemstvo*'lar ve Geçici Hükümet ile yarışmaya girmeleri üzerine İmparatorluk kamuyönetimi kısa sürede etkisiz ve güçsüz hale geldi. Kentlerde partilerin rekabeti, sadece acımasızca devam eden savaşın artırdığı yaygınlaşan kaosu derinleştirmeye ve siyasallaştırmaya hizmet etti.[190]

Bu arada, aşağıdan gelen ayaklanmalar kentlerden, cepheden ve geniş kırsal kesimden güç topluyordu. Kırsal kesimdeki ayrıcalıklı tabaka ve toprak sahi-

189 Chamberlin, *Russian Revolution*, 1. cilt, 4. Bölüm ve Liebman, *Russian Revolution*, 4. Bölüm.

190 Deutscher, "Russian Revolution", *New Cambridge Modern History* içinde, 2. Baskı, 12 cilt ve Paul S. Gronsky ve Nicholas J. Astrov, *The War and the Russian Government*, Yale University Press, New Haven, 1929, 4. ve 8. Bölümler ve s. 122-27.

bi soylular, bağımlı oldukları İmparatorluk yönetiminin ve ordularının koruması olmadıkça, aşağıdan gelecek saldırılar karşısında daima savunmasız kalacaklardı. Sonuç, Üçüncü ve Altıncı Bölümlerde göreceğimiz gibi, kurumsal rejimin ve egemen sınıfın modern devrimler tarihinde görülen en hızlı ve kendiliğinden bir biçimde yıkılışı oldu.

Bourbon Fransasını, Mançu Çinini ve Romanov Rusyasını bazı ayrıntılarıyla çözümledikten sonra, üç Eski Rejim'de de tarımsal yapıların, kapitalizmin eşitsiz biçimde dönüştürmekte olduğu bir dünyada, tırmanan uluslararası askeri rekabetle başa çıkacak monarşik girişimleri engelleyecek ya da durduracak şekilde otokratik ve ön bürokratik devlet örgütleri aşamasından devrimci siyasal krizlerin doğduğu sonucuna kesinlikle varabiliriz. Fransa'da ve Çin'de, zengin ve siyasal olarak güçlü toprak sahibi üst sınıflar, modernleştirici reformların başlangıç evresine bile engel olmuştu. Rusya'da toprak sahibi soylular yukarıdan reformlara engel olamadılar. Yine de, tarım ekonomisi ve sınıf yapısı, devlet güdümlü sanayileşme üzerinde yavaşlatıcı bir etkisi oldu; böylece çarlık Rusyasının, Avrupa devlet sistemindeki baş potansiyel düşmanı olan Almanya'yı ekonomik ve askeri olarak yakalaması imkânsız hale geldi. Ayrıca her üç olguda da, devlet destekli reformlar karşısındaki engellerin sonul etkisi, monarşik otokrasilerin çöküşü ve devletin merkezi kamuyönetsel ve askeri örgütlenmelerinin parçalanması oldu. Aşağıdan ayaklanmalar, egemen sınıflar otokratik imparatorluk devletlerinin alışılmış desteğine başvuramadan ortaya çıkabildi ve yayılabildi. Toplumsal devrimler kapıdaydı.

Japonya ve Prusya Karşıtlığı

Fransa'daki, Rusya'daki ve Çin'deki devrimci siyasal krizlerin göze çarpan nedenleri hakkında burada su-

nulan önermeler, öncelikle üç tarihsel olguyu açıklamakta başarı derecesine bağlı olarak ayakta kalmalı ya da yıkılmalıdır. Ancak karşılaştırmalı tarihsel çözümlemenin mantığı açısından Fransa, Rusya ve Çin için altı çizilen nedenlerin, toplumsal-devrimci dönüşüm deneyimlerinden geçmemiş, karşılaştırılabilir ülkelerdeki kabaca benzer örüntü ve krizlerden, bu ülkelerin toplumsal gelişme ve kriz örüntülerini farklılaştırdığı kanıtlanabilirse, bu önermelerin uygunluğundan daha da emin olabiliriz. 1868-73 Japon Meiji Restorasyonu'na ve 1807-15 Prusya Reform Hareketi'ne eşlik eden bazı koşulların bu amaçla karşılaştırılması oldukça aydınlatıcıdır. Bu siyasal krizlerin, neden toplumsal devrimci koşulların değil de yukarıdan kurumlaştırılan etkin yapısal reformların başlangıcı olduğunu sorarak, toplumsal devrimci siyasal krizlerin ayırt edici nedenlerine dair önermeleri daha da geçerli kılabiliriz. Fransa ve Çin ile karşılaştırmak için Prusya ve Japonya özellikle uygundur ve onları izleyen tartışmalarda bunların üzerinde durulacaktır. Her iki bölümün sonunda, Rusya ile ilişkili karşılaştırmalar da yapılacaktır.

Japon Meiji Restorasyonu

1868-73 Meiji Restorasyonu Japon yönetim biçiminin ani ve esaslı biçimde yeniden örgütlenmesiydi. Tokugava Şoganlığı'nın hegemonyası altında, *baku-han* sistemini oluşturan, bölgesel olarak konumlanmış bir dizi aristokratik yönetim, Meiji İmparatoru'nda odaklanmış bürokratik ve tamamen merkezileşmiş bir ulusal devlete dönüştürüldü.[191] Restorasyon, 1860'larda

191 W. G. Beasley, *The Modern History of Japan*, Praeger, New York, 1963, 5. ve 8. Bölümler; John K. Fairbank, Edwin O. Reischauer ve Alben M. Craig, *East Asia: Tradition and Transformation*, Houghton Mifflin, Boston, 1973, 17.-18. Bölümler ve John Whitney Hall, *Japan: From Prehistory to Modern Times*, Dell, New York, 1970, 11.-13. Bölümler. Yorumlamanın gerekli olduğu noktalarda Hall'u takip ediyorum.

ve 1870'lerde, Meiji oligarkları tarafından yukarıdan yönetilen temel modernleştirici reformlar için gerekli ortamı hazırladı. Bu reformlar ise Japonya'nın hızlı sanayileşmesini ve belli başlı modern askeri güçler listesinde yükselmesini olanaklı kıldı.

Meiji Restorasyonu'na neden olan kriz, de Bourbon Fransasındaki ve (özellikle) Mançu Çinindeki devrimci krizlere benzer bir biçimde, dış askeri baskılarca tetiklendi. 1853'te Amiral Perry'nin Japonya'ya ulaşmasından sonra, Tokugawa Japonyasının siyasal egemenliğine, limanlarını sanayileşen Batılı güçlerin özel olarak görevlendirildiği kişilere ve tüccarlara açması için sürekli olarak müdahale edildi. Daha önce Edo'daki Şogan'ın sözde vasalları olan *Daimyo* lordlarının yönettiği birçok *han*'a (yerel yönetim birimleri) Tokugava Şoganlığı'nın yönetimi görece zayıfladığı zaman da yaptıkları gibi yabancılar, sadece yabancı karşıtı hareketleri değil, ayrıca Japon siyasal eliti içindeki mücadeleyi de başlattılar. Bununla beraber, ortaya çıkan sonuçlar, Fransa'da ve Çin'de uluslararası kaynaklı krizlerin başlangıcındaki siyasal gelişmelerle keskin bir karşıtlık içindedir. Tokugawa Japonyası, Bourbon Fransası ve İmparatorluk Çinine göre, çok daha az merkezileşmiş bir yönetim yapısına sahipti, bu nedenle merkeziyetçilik karşıtı olası bir hareketin başarısı için görünüşte ideal koşullar vardı. Yine de, Japon Meiji Restorasyonu'nun gerçek senaryosu (Fransa'da ve Çin'de olduğu gibi) akılcı reformlar için yapılan monarşik girişimlere direnmek değildi. Bunun yerine, uzaktaki ve daha az ayrıcalıklı *han*'lıklardan gelen soylu liderler, 1868'de, merkezde bir hükümet darbesi yaparak, devletin başı olarak Tokugava Şoganı'nın yerine imparatoru geçirdiler. Bu liderler, daha sonra yeni merkezi yönetimin kaynakları ve saygınlığının yanı sıra yerel *han*'lıklardaki askeri güçlerini kullanarak, adım adım bir dizi toplumsal ve siyasal değişimi zorla kabul ettirdiler. Aristokratik statüler ve ayrıcalıklar tüm yurttaşları eşit

kılmak için, resmen ilga edildi. Daha önceden ademi merkezileşmiş ve parçalanmış yönetsel yetkilerin yerini, devletin öncülük ettiği sanayileşme de dahil, daha sonra yapılacak yukarıdan reformları üstlenecek olan birleşik, merkezi ve bürokratik ulusal yönetim aldı.

Japon Meiji Restorasyonu neden ancak bu şekilde gerçekleşebilirdi? Açıklamanın önemli bir parçası, Tokugava Japonyasında siyasal olarak güçlü bir toprak sahibi üst sınıfın *yokluğunda* yatar. Eski Rejim Fransasında ve Çininde, ekonomik olarak zengin toprak sahibi üst sınıfların yetkin biçimde ya da tam olarak bürokratikleşememiş devlet örgütlenmesinin içinde kolektif "basamak" hiyerarşi anlamı verebilir (onların, devlete gidebilecek potansiyel gelirleri, merkezin denetiminden kaçırmak ve kendi sınıf çıkarlarına zarar veren modernleştirici reformların uygulanmasını engellemek için kullandıkları yerler) elde ettiğini daha önce vurgulamıştık. Tokugava Japonyasında da (kabaca Çin'deki ekonomik olarak zengin, köylerde ve pazar kentlerinde egemen olan toprak sahibi *gentry* ve zengin köylülerle kıyaslanabilecek olan aileler olan) toprakbeyleri vardı.[192] Bununla beraber, tüccarların yanı sıra bu toprakbeyleri yerel olmayan askeri ve kamuyönetsel iktidar düzeylerinden dışlanmıştı. Çünkü Tokugava Japonyasında, tarihsel olarak özel ekonomik zenginlik ile Şogan, *daimyo* ve onların *samuray* kastından birçok adamının yönetsel iktidarı olmak üzere neredeyse eksiksiz bir ikili sistem gelişmişti. Toprakbeyleri ve tüccarlar gibi varlıklı kişilerin silah taşımaları yasaklanmıştı ve onlar yerel düzeyde, kendi toplulukları içinde yönetsel bir konumu ancak *samuray* yöneticilerinin katı gözetimi altında elde tutabiliyorlardı.[193] Tokugava

192 Thomas C. Smith, *The Agrarian Origins of Modern Japan*, Stanford University Press, Stanford, 1959, 11. Bölüm ve Thomas C. Smith, "The Japanese VillAge in the Seventeenth Century", *Journal of Economic History* 12:1, Kış 1952, s. 1-20.

193 Hall, *Japan*, 10. Bölüm; John Whitney Hall, "The Castle Townand Japan's Modern Urbanization", *Far Eastern Quarterly* 15:1, Kasım 1955, s.

rejimi, yetkin bir merkezileşme derecesine ulaşamamış olsa da, sanayi öncesi, aristokratik bir rejim için çok büyük bir oranda bürokratik ussallaşmayı başarmıştı. Neredeyse tüm *han* topraklarında, onaltıncı yüzyıldan itibaren, lordların *samuray* kastından aracıları doğrudan kişisel toprak mülkiyetinden ve köylü toplulukların yönetiminden ayrılmış ve kırsal garnizonlarda ve kamuyönetimi merkezlerinde bir araya toplanmıştı. *Samuray* üyeleri toprağın denetiminden bu şekilde dışlanarak, merkez hazinesinden ödenen maaşa bağımlı kılınmıştı. *Samuray*'lar, yavaş yavaş ama kaçınılmaz biçimde kendilerini, kaba savaşçılar olmaktan, resmi olarak eğitimli ve sık sık da uzmanlaşmış yöneticiler olarak atandıkları şogan ve *daimyo* bölgelerinde, gittikçe gayrı şahsi ve meritokratik bir disipline tâbi memurlara dönüşmüş buldular.[194]

Tokugava sisteminin içine işlemiş bu topraktan ve ticaretten elde edilen zenginlik ile bürokratik siyasal iktidar arasındaki bu kayda değer ikili yapı, Meiji Restorasyonu'nun yarattığı değişikliklerin neden Japonya üzerindeki Batılı baskılara tepki olarak gerçekleştiğini açıklamaya yardım eder. Restorasyonu yönetenler *samuray*'lardı.[195] Onların, Choshu ve Satsuma "dış" *han*'lıklarında kamuyönetsel ve askeri iktidardan ya-

---

37-56 ve Harumi Befu, "Village Autonomy and Articulation with the State", *Journal of Asian Studies* 25:1, Kasım 1965, s. 19-32. Makalelerin tümünün yeni baskıları: John W. Hall ve Marius B. Jansen, der., *Studies in the Institutional History of Early Modern Japan*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1968 içinde bulunmaktadır.

194 Bakınız: Hall, "Castle Town"; John Whitney Hall, "Foundations of the Modern Japanese Daimyo", *Journal of Asian Studies* 20:3, Mayıs 1961, s. 317-29; Thomas C. Smith, " 'Merit' as Ideology in the Tokugawa Period", R. S. Dore, der., *Aspects of Social Change in Modern Japan* içinde, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1967, s. 71-90; Thomas C. Smith, "Japan's Aristocratic Revolution", *The Yale Review* 50, 1960-61, s. 370-83; Marius B. Jansen, "Tokugawa and Modern Japan", *Japan Quarterly* 12:1, Ocak-Mart 1965, s. 27-38 ve R. S. Dore, "Talent and the Social Order in Tokugawa Japan", *Past and Pesent* no. 21, Nisan 1962, s. 60-67. Hall, Jansen ve Dore'un makalelerinin yeniden basımı, Hall ve Jansen, der., *Studies in Institutional History* içinde bulunmaktadır.

195 Hall, *Japan*, s. 266-8.

rarlanma olanağı Tokugava Şoganlığı'na karşı kullanacakları bağımsız kaynakları sağladı. Yine de, *samuray*'lar toprakbeyleri olmadıkları ya da toprakbeylerine sıkıca bağlı olmadıkları için, bu adamların siyasal merkezileşme programı aracılığıyla Japonya'nın ulusal kurtuluşunun ardına düşmelerini hiçbir şey engelleyemedi. *Samuray*'lar, "toprak sahibi aristokratlar olmadıkları için, onların tutkularını ancak devlet hizmetinde başarılı olmakla karşılanabilirdi."[196] Bu, Meiji hareketinin içinde yer almış ya da ilga edilenlerin yerine konan yeni devlet memurluklarına atanmaları karşılığında reformlara boyun eğen Tokugava yönetici tabakasının diğer birçok üyesi için de geçerlidir.

Genelde restorasyon krizi mücadelelerinin, devletin merkezileşmesine direnebilecek siyasal erke sahip olan toprak sahibi üst sınıflar ile hiçbir zaman ilişkisi olmayan mevcut bürokratik yönetici zümrenin içinde sürebilecek olması da ayrıca önemlidir. Bu tür siyasal olarak güçlü toprak sahibi bir üst sınıf, Tokugava Japonyasında var olmadı. Bu nedenle, onların direnişi, Fransa ve Çin'de toprak sahibi sınıfların direnişinde olduğu gibi otokratik siyasal otoriteye zarar veremiyor, var olan devlet işlevlerine meydan okuyamıyor ve aşağı zümreler üzerindeki devlet denetimlerini bozamıyordu. Bunun yerine, Japonya'da siyasal ve kamuyönetsel zümreler tüm Restorasyon krizi boyunca rutin mali ve siyasal işlevlerin devamı konusunda vardıkları anlaşmayı sürdürdüler.[197] Meiji reformcularının siyasal rejimin genel yapısında yaptıkları tüm değişiklikler, azar azar kurumsallaşmış yapı genel ve personel aracılığıyla başarıldı. "Şoganlık ve *han*'lık ilga edilse de, reformcular birçok eski otorite kanalını ve var olan yönetim aygıtının büyük bir kısmını kullanmanın ve böylece de

196 *Age*, s. 269.

197 Hall: "*Han*'ın terk edilmesine eşlik eden siyasal düzenlemeler süreci boyunca, daha yüksek otoriteler güçlerini korumayı başardı, öyle ki vergilerin toplanması kesintisiz olarak sürdü." *Japan*, s. 276.

küçük değişikliklerle modern gereksinimleri karşılama olanağının bulunduğunu gösterdiler."[198]

Önceden siyasetten dışlanan gruplar, bu nedenle uygun biçimde "yukarıdan devrim" olarak betimlenen Restorasyon sırasında, yeni bir müdahale olanağı elde edemedi.[199] En can alıcısı ise, ondokuzuncu yüzyılın ortalarından önce yerel "köylü isyanları"nın yeterince yaygın olmasına ve isyanların (hatta Restorasyon sırasında ve sonrasında daha sık olmak üzere) sürmesine rağmen Meiji dönüşümüne ulusal çapta hiçbir köylü ayaklanmasının katkıda bulunmamış olmasıdır. Hugh Borton'un işaret ettiği gibi:

> Meiji Restorasyonu köylülerden bağımsız bir şekilde gelişti. Restorasyon, Japonya'yı yarısömürgeleştirilmesine ve etkili biçimde yönetmek yetersizliğinden dolayı Tokugava rejimini tehdit eden yabancı baskı tehlikesine yönelmişti. Restorasyon, İmparatorluk Sarayı içindeki bir hükümet darbesi ile meydana geldi ve köylüler kendilerini, savaşçılardan oluşan yönetici sınıfın yapıp yürüttüğü değişimlerin kurbanı olarak buldular. Yönetim gücü önde gelen bir grup savaşçıdan (Tokugavalardan) İmparatora ve onu destekleyen Batı Klanları grubuna geçti. Ne yönetici savaşçı sınıfının devrilmesi, ne köylülerin iktidara başkaldırısı ne de köylülerin koşullarında radikal bir değişiklik söz konusu oldu.[200]

Samuray olmayanların Restorasyona karışması, ancak dikkatli bir biçimde denetlenen askeri seferberlikler aracılığıyla oldu. Bununla beraber, şiddetli çatışmalar patlak verdiğinde, *samuray* olmayanlar direnme çabasında oldukları değişimleri destekleme eğilimi göster-

198 Hall, *Japan*, s. 273.

199 Bakınız: Ellen Kay Trimberger, *Revolution From Above: Military Bureaucrats and Development in Japan, Turkey, Egypt, and Peru*, Transaction Books, New Brunswick, N.J., 1978.

200 Hugh Borton, *Peasant Uprisings in Tokugawa Japan*, 1938; yeniden basımı, Paragon Book Reprint Corporation, New York, 1968, Giriş, s. 2.

meye başladılar ve Tokugava siyasal elitinin küçük, etkilenmemiş kısmına katıldılar. İmparatora sadık askeri güçlerin çekirdeği teknolojik üstünlüğe sahipti ve 1868 sonrasında istikralı bir biçimde güçlenerek büyüdü.[201]

Toprak sahibi üst sınıfların engellemesi ve tabandan, sınıf temelli ayaklanmalar olmaksızın merkezileştirici ve ulusallaştırıcı bir siyasal devrim olarak Meiji Restorasyonu, Tokugava rejiminin yetersiz merkezileşmesine rağmen, bürokratikleşmiş olması nedeniyle Japonya üzerindeki emperyalist baskılara bir tepki olarak mümkün görüldü. Yabancı tehditler Japonya'nın egemenliğinin ayakta kalabilmesi için devletin merkezileşmesini zorunlu kıldığında, Tokugava yönetici seçkinlerinin bölümleri içeriden ve yukarıdan bir siyasal dönüşümü hızlı bir biçimde başarabildi. Bunu kurulu kamuyönetsel düzenlemeleri yıkmadan ya da alt zümre üzerindeki denetimi kesintiye uğratmadan (Bourbon Fransasında ve Mançu Çininde daha karmaşık bir biçimde iç içe geçmiş olan monarşi kurmayları ve siyasal bakımdan güçlü toprak sahibi sınıfların tam da yapamadığını) yapabildi.

Son olarak, Japonya'nın Çarlık Rusyasıyla karşılaştırılması konusunda neler söylenebilir? 1860'lardan itibaren, hem Japonya'daki hem de Rusya'daki otokratik siyasal yetkililer, Bourbon Fransasından ve geç İmparatorluk Çininden farklı olarak, uluslararası kaynaklı krizleri atlatmayı ve yukarıdan modernleştirici reformları uygulamayı başardılar. Restorasyon sonrasında ortaya çıkan Meiji Rejimi'nin istediği ya da teşvik ettiği ekonomik değişiklikler Japonya'nın uluslararası konumunun gereksinimlerini karşılamakta, Rusya'nın konumunun gereksinimlerini karşılamak için çarlığın

201 Hall, *Japan*, s. 279-81. Ayrıca bakınız: Roger F. Hackett, "The Military: A. Japan", R. E. Ward ve D. A. Rustow, der., *Political Modern...* içinde, Princeton University Press, Princeton N.J., 1964, s. 328-338.

Kırım Savaşı sonrası reformlarından ve devlet güdümlü sanayileşme programlarından dikkate değer bir biçimde daha başarılı oldu. Japonya'nın 1880'den sonra hızlı gelişiminin tüm nedenlerinin eksiksiz bir çözümlemesi buradaki tartışma çerçevesinin dışındadır; bununla birlikte Japonya'nın, daha önceden Rusya için vurgulanan dezavantajlara karşılık gelen avantajlardan yararlandığını görmek ilginç olacak.

Her şeyden önce, erken sanayileşen Japonya geri bir tarım sektörünce engellenmiş değildi. Meiji Restorasyonu öncesinde, Tokugava zamanında çok iyi yapılanmış olan Japon tarım sektörü, Rusya'nın yapamadığı bir biçimde, 1870 ve 1920 arasında pazara yönelik olarak üretkenliğini artırabilmeye muktedirdi. Bunu tam olarak açıklayabilmek için, ekmeklik buğday tarımına karşı pirinç tarımının farklı üretim olanaklarını ve gereklerini araştırmamız gerekir. Çünkü hem Tokugava hem de Meiji dönemlerinde Japon tarımının kalkınması, "modern" girdiler olmaksızın, emek yoğun uygulamalar aracılığıyla ve geleneksel teknolojilerin yaygınlaşmasıyla meydana geldi. Tokugava Japonyasında, geç İmparatorluk Çininde olduğu gibi nüfus artışı üretkenlik artışını yakalamamıştı ve 1870'ten sonra aynı doğrultuda daha bir süre büyümeyi sürdürmeye yer vardı.[202] Sonuç olarak, Japon tarımı (Rus tarımının, devletin bağışlamaz baskısı altındaki gibi) sadece ihracatı sağlamakla kalmadı, fakat ayrıca Japon sanayileşmesinin (devlet tarafından yönlendirilen) ilk aşamalarında yatırım kaynaklarına, yiyeceğe, insan gücüne ve küçük ölçekli sanayilere de katkıda bulundu. Büyük oranda tarımın (ve aslında, genel olarak geleneksel ekonomik sektörlerden gelen desteklerin) bu katkılarına güvenebilmesi sayesinde Meiji rejimi, çarlık Rusyasının aksine, devlet yatırımları

202 Cyril E. Black ve diğerleri, *The Modernization of Japan and Russia*, The Free Press, New York, 1975, s. 81, 179-80, 184-85 ve Smith, *Agrarian Origins*, s. 208-11.

aracılığıyla altyapı ve ağır sanayi geliştirme çabalarında yabancı yatırımlara ve borçlanmaya bel bağlamaktan kaçınabildi.[203]

Dahası, Japonya bir başka avantajdan da yararlandı. Meiji Restorasyonu'nda bağımsız ulusal bir devletin başarıyla pekiştirilmesinden sonra, sanayileşen Japonya, Çarlık Rusyasında olduğu gibi korkutucu ve tehdit edici bir uluslararası askeri ortamla karşı karşıya kalmadı. Yüzyılın dönümüne yakın Japonya, biri Çin, diğeri ise Rusya ile olmak üzere iki sınırlı savaşta çarpıştı. Her iki çatışmadan da galip çıkan Japonya, Çarlık otoritelerinin 1905-06'da karşılaştığı türden, yenilginin yol açtığı karışıklıklardan kaçınabildi. Ancak elbette ki aralarındaki belirleyici farklılık, sanayileşen Japonya'nın Avrupa devlet sistemine tamamen karışmamış olması ve sonuç olarak, hiçbir zaman Birinci Dünya Savaşı gibi topyekûn ve uzun sürmüş modern bir savaşın korkunç etkilerine uğramış olmamasıdır. Böylece, Meiji Japonyası ve serflerin azat edilmesinden sonraki Çarlık Rusyası arasındaki farklılıklar kümesi, sanayileşen Japonya'nın otoritesine ve istikrarına zarar verebilecek uluslararası ilişkilere daha az girdiğini gösterir. Bunun tersine, Çarlık Rusyasının erken sanayileşmesi, İmparatorluk devletini, Birinci Dünya Savaşı'nda çözülmesine yol açan bu tür karışmalara giderek daha fazla sürükledi.

Prusya Reform Hareketi

Meiji Restorasyonu'nda etken olan siyasal dönüşümle karşılaştırıldığında, 1807-14 Prusya Reform Hareketi'nin kapsamı gerçekten de yüzeysel kalır. Hohen-

---

203 David S. Landes, "Japan and Europe: Contrasts in Industrialization", William W. Lockwood, der., *The State and Economic Enterprise in Japan* içinde, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1965, s. 96-7, 163 ve Thomas C. Smith, "Pre-Modern Economic Growth: Japan and the West", *Past and Present*, no. 60, Ağustos 1973, s. 127-60.

zollern mutlak monarşisinin tüm yapısı esas olarak değişmeden kaldı; tek önemli değişim, "kaprisli kraliyet yönetiminin, daha gayrı şahsi bir bürokratik mutlakçılık sistemiyle değiştirilmesiydi..."[204] Yani kralın tüm siyaset inisiyatifleri, kamuyönetsel ve askeri etkinlikler üzerindeki, doğrudan kişisel ve diktatörce tekeli, "vicdanlarına ve... güçlü başbakanlara karşı sorumlu bakanların ve bakanlık komisyonu üyelerinin oluşturduğu küçük bir elitin başı çektiği, bürokratik aristokrasinin yasal olarak düzenlenmiş kolektif otokrasisince" *de facto* yönetilen, daha esnek ve profesyonel bir sistemle değiştirildi.[205] Bu siyasal değişim, 1806'da orduları, Napoléon'un elinde Alba ve Auerstandt'da feci yenilgilere uğradıktan sonra Prusya kralı tarafından atanan ve dizginleri görülmedik derecede gevşek bırakılan reformcu bakanların başarısının ardından gerçekleşti. Reformcu bakanlar, mutlak monarşi içindeki resmi konumlarını güçlendirdikçe, Prusya sistemini diriltmek için tasarlanmış tarım arazilerini zorla alma ve onlara sahip olma hakkı veren zümre (*Stande*) tekellerinin ilga edilmesi; serfliğin kişisel yetersizliğinin yok edilmesi; ve genel zorunlu askerliğin kurumsallaşması gibi bir dizi sosyoekonomik ve askeri reformu art arda başlattılar.[206]

Prusya'nın Reform Hareketi'nde birçok şey kayda değer: İlki, Prusya devleti bütün bunları uygulayacak kadar ayakta kaldı; ikincisi, manüpilasyon amaçları dışında alt zümrelerin karıştırılmadığı hizipçi siyasal

---

204 Hans Rosenberg, *Bureaucracy, Aristocracy, and Autocracy: The Prussian Experience, 1660-1815*, Beacon Press, Boston, 1966, s. 208.

205 *Age*, s. 209.

206 Reform Hareketlerinin değerlendirmesi için, bakınız: Rosenberg, *Bureaucracy*, 9. Bölüm; Gordon A. Craig, *The Politics of the Prussian Army, 1640-1945*, Oxford University Press, New York, 1955, 2. Bölüm; Hajo Holborn, *A History of Modern Germany, 1648-1840*, Alfred A. Knopf, New York, 1963, 13. Bölüm ve Walter M. Simon, *The Failure of the Prussian Reform Movement, 1807-1819*, Cornell University Press, Ithaca, N.Y., 1955. Çelişkili noktalardaki yorumlarım çoğu zaman Rosenberg'i izler.

entrikalarla sınırlı kalan mücadeleler, yönetici sınıfın içinde ("tepedeki on binin içişleri"[207] olarak) kaldı; üçüncüsü, toprak sahibi soyluların direnişi sınırlı kaldı ve büyük oranda bastırıldı; ve dördüncüsü, sadece sınırlı reformlar dizisi olan bu Hareket, Prusya devletinin dirilişine öylesine hizmet etti ki, Prusya'nın 1814 sonrasında Napoléon'u yenebilmesini sağladı ve bundan sonra da sanayileşen Almanya'nın birleşmesinde yol göstermeye devam etti.

1806'da Prusya'nın ve diğer Alman güçlerinin Napoléon'un komutasındaki *grande armée* ["büyük ordu"] tarafından yenilgiye uğratılması, (bir süre için, Doğu Prusya'nın bazı bölgeleri de dahil) birçok Alman ülkesinin işgal edilmesine, Elbe'nin batısındaki Prusya topraklarının resmen kaybedilmesine ve Fransa'nın ağır bir tazminatı zorla kabul ettirmesine götürdü. Ancak Hohenzollern otokratik rejimi, 1917 Rusyasındaki Romanov rejimi gibi yıkılmadı. Hem çarpışmalar hem de yenilgiler hızla gelmiş ve aynı hızla çözüme ulaştırılmıştı ve 1806 sonrasında Fransa ve Rusya arasındaki güç dengesi şartları Elbe'nin doğusundaki Prusya'nın kendi haline bırakılmasını ve sözde bağımsız olmasını dikte ettirdi.[208] 1806'da, Prusya üzerindeki uluslararası baskılar büyük de olsa, Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusya'nın üzerindeki kadar ağır ve amansız değildi.

Meiji Restorasyonu'yla olduğu kadar, Fransa'yla ve Çin'le yapılan karşılaştırma burada da önem taşır. Neden Prusya bürokratları sadece sınırlı bir direnişe yol açan reformları başlatabildi de, 1787-88'de Bourbon bakanlarının ve 1905-11'de Mançuların karşılaştırılabilir girişimleri devrimci siyasal krizleri başlattı? Yanıt, Japonya olgusunda olduğu kadar basit değildir; çünkü Prusya, üyelerinin çoğu orduda ve sivil yönetimde me-

207 Rosenberg, *Bureaucracy*, s. 204.
208 Holborn, *History*, s. 382-85.

mur olan, toprak sahibi bir üst sınıfa, Junkerlere sahipti.

Gerçekten, birçok reforma karşı direnişi ve hatta 1787-88 Fransız soylularını hatırlatan bir biçimde yönetimi monarkla paylaşmak için temsili organların oluşturulmasını isteyen karşı siyasal inisiyatifleri gerçekleştirenler kesinlikle bazı Junker toprakbeyleriydi. Fakat Rus soylularının Kırım Savaşı sonrasında reformların karşısında yer alışı gibi, Junker direnişinin etkinliği de serflerin azat edilmesini öngören kararnamelerin uygulanmasını saptırmakla sınırlı kaldı. Malikâne sahipliğinin ve işgal edilen yerler üzerindeki statü sınırlamalarının kaldırılmasına karşı yakınmaların yanı sıra, *Ständestaat* hükümetinin yeniden (yani ademi merkeziyetçileşmiş soylu meclislerince denetlenen monarşinin) kurumsallaşması için öne sürülen tepkisel talepler reformcu bakanlar tarafından kolayca bastırılıyor ya da görmezden geliniyordu.[209] Fransız ayrıcalıklı tabakası, 1911'de Mançulara karşı Çin *gentry*'si gibi, Bourbon monarşisine karşı çok daha fazla manivelaya sahipti. O halde, toprak sahibi üst sınıfla kraliyet otokrasisinin siyasal ittifakına dayanan bir rejime sahip olmasına rağmen, Prusya'yı farklı kılan neydi?

"Prusya'nın benzersizliği ve sıradışı gücü, soylularının ekonomik ve askeri gücünün, bürokrasinin düzeni, sistemi ve etkililiği ile kaynaşmasında yatıyordu."[210] Burada söz konusu olan, toprak sahibi soyluların yerel düzeylerde eksiksiz bir siyasal denetimi ellerinde tuttuğu, ancak aynı soyluların, eyaletleri bir krallığın içinde bir araya getirip birleştiren bir kraliyet ordusu ve kamuyönetimi düzenekleri içinde sadece yönlendirilebilir ve disipline edilebilir bireylerin toplamı olarak kaldığı bir tarımsal devletti. Fransız ve Çin sistemlerinde

---

209 Bakınız: Rosenberg, *Bureaucracy*, 9. Bölüm.

210 Walter L. Dorn, "The Prussian Bureaucracy in the Eighteenth Century", *Political Science Quarterly* 46, 1931, s. 403.

zengin üst sınıftan birey ve *grupların* kraliyet yönetimlerinin orta ve daha üst düzeydeki dallarına sızmalarına izin verilirdi ve onlar, merkezi olarak eşgüdümlenen yönetsel işlevleri resmi olarak tanınmış engelleme hakkını kazanırdı. Fakat bu, "monarşik otokrasinin klasik ülkesi" olan Prusya'da gerçekleşemezdi ve gerçekleşmedi.[211]

Prusya'nın, ordusu olan bir ülke değil de ülkesi olan bir ordu olduğuna dair eski deyiş, bunun neden böyle olduğunu açıklar. Onyedinci yüzyılın ortalarından onsekizinci yüzyıla dek birbiri ardına Hohenzollern krallarının hanedanlarını Avrupa siyasetinin tanınmış bir gücü haline getirme niyetleri, sıradışı bir biçimde disiplin altına alınmış ve etkili bir kamu-yönetimi aygıtı yarattı. Bu aygıt, öncelikle göreceli olarak yoksul olan Elbe'nin doğusundakiler de dahil, hanedana miras kalmış olup ona bitişik olmayan farklı ülkeler grubunu birleştirmek ve mali olarak sömürmek anlamına geliyordu.[212] 1650'lerde ve 1660'larda, Büyük Elektör Brandenburglu Friederich William güçlü bir ordu kurduğunda ve bu orduyu farklı Hohenzollern bölgelerini daha önceden yöneten ve kralların mali ihsanlarını denetim altında tutan ve soylularca yönetilen temsili organların iktidarını azaltmakta kullandığında ilk can alıcı adım atılmış oldu. Büyük Elektör'ün ardından gelenler, askeri örgütlenme ilkelerini model alan ve "üçüncü sınıf bir devletin kaynakları üzerinden birinci sınıf bir iktidarın ordusunu desteklemek"[213] amacıyla olası her kuruşa el koymak için tasarlanmış bir yönetimi geliştirmeye devam ettiler.

---

211 *Age*, s. 408.

212 Bakınız: Rosenberg, *Bureaucracy*, 1. Bölüm; F. L. Carsten, *The Origins of Prussia*, Oxford University Press, Londra, 1954, III. Bölüm; A. Goodwin, "Prussia", Alben Goodwin, der., *The European Nobility in the Eighteenth Century* içinde, Harper & Row, New York, 1967, s. 83-101 ve Sidney B. Fay ve Klaus Epstein, *The Rise of Brandenburg-Prussia to 1786*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1964.

213 Dorn, "Prussian *Bureaucracy*", 46, 1931, s. 404.

Fransa'nınkinin aksine, Prusya kamuyönetiminde, memurlukların sayısı asgari düzeyde tutuldu ve önemli memurlukların hiçbiri satılığa çıkarılmadı. Vergiler, "iltizam" sistemiyle bağımsız girişimcilere verilmedi; yalnızca şaşırtıcı ve modern bir yıllık bütçe denetim sistemi altında katı bir biçimde sorumlu tutulan memurlarca toplandı. Kesişen bilgi ve inisiyatif hatlarının yalnızca kralın kendisinde toplanmasıyla birlikte, memurların kişisel yargılarını ve inisiyatiflerini uygulamalarına izin verilmedi ve onlar aynı rütbedeki görevlilerin ve yöneticilerinin sıkı, çok yönlü ve kesintisiz bir biçimde belgelendirilmiş denetimi altında tutuldu.[214] Her ne kadar, Prusya bürokrasisi esas olarak toprak sahibi üst sınıf geçmişli memurları işe alsa da, Prusya yönetiminde, Fransız *parlement*'leri gibi yerleşmiş, birleşik gruplar yoktu ve memurlar görevlerini mülk edinemezlerdi. Gerçekten de, memurlar görevlerinde güvenceye bile sahip değildi: bir memurun rüşvetçiliği ya da itaatsizliği hakkında en hafif bir şüphede kral, söz konusu kişiyi görevden alabilir, hapsedebilir, hatta idam ettirebilir ve bunu sık sık da yapardı. "Bürokrat, devletin kadırga kölesiydi... Bürokratik işleyişin bütünü, yöneticisinin keskin bakışlarının ulaşamadığı noktadan sonra bir memura güvenilemeyeceği varsayımı üzerine kurulmuştu."[215]

Daha sonra, 1740'ta "Prusya tahtı soylularını taşradaki siyasal iktidarlarının son kırıntılarından da arındırdı."[216] Bu ne Fransa'nın Bourbonlarının ne de Çin'in Mançularının kendi ayrıcalıklı üst sınıflarıyla başarabildiği şeydi. Bu, Prusya'da, sadece Hohenzollernlerin Junkerleri buna zorlayabilecek güçte ol-

214 Dorn, "The Prussian Bureaucracy in the Eighteenth Century", *Political Science Quarterly* 46, 1931, s. 403-23, 47; 1932, s. 77-94 ve 47, 1932, s. 259-73 ve F. L. Carsten, "Prussian Despotism at its Height", *History*, yeni dizi 40, Şubat ve Haziran 1955, s. 42-67.

215 Dorn, "Prussian Bureaucracy", 47, 1932, s. 94.

216 *Age*, s. 262.

malarından dolayı değil, ayrıca bir toprakbeyleri sınıfı olarak serflerin çalıştığı ticari malikanelerin sahibi olan Junkerlerin, Hohenzollernin askeri hegemonyasını tamamlayan niteliklere ve gereksinimlere sahip olmasından dolayı olanaklıydı. Kendi malikanelerindeki ve kırsal kesimdeki siyasal egemenliklerine dokunulmadığı zaman Junkerler, köylüleri vergi ödemeleri için üretken ve zorunlu askerlik için el altında tutabiliyorlardı. Böylesine mutlak bir yerel denetime sahip oldukları için, Junkerler taşra ve krallık çapında liderlikten feragat ederek fazla bir kayba uğramıyorlar ve karşılığını komşu Büyük Güçlerin çapulculuk amacıyla akın eden ordularına karşı bir ölçüde koruma sağlayarak ödemiş oluyorlardı. Prusya tarım ekonomisi zengin olmadığı için, Junkerlerin kendi aile üyelerine kralın hizmetinde iş olanağı elde etmeleri çok önemlidir.[217] Devlet ile toprak sahibi üst sınıflar arasındaki bu ittifak, Çin sisteminin olgunluk dönemi ile benzerlikler taşır; bununla beraber Çin devleti, daha az merkezileşmiş ve daha az askeriydi de ve Çin toplumu köylü tabanlı ayaklanmalara daha eğilimliydi. Kuşkusuz 1840 sonrasında, Mançuların iç ve dış askeri başarısızlıkları, *gentry*'nin devlet iktidarının yerel düzeydeki haklarına tecavüz etmesinin yolunu açmıştı. Fransa ile karşılaştırıldığında karşıtlıklar açıktır: Fransız monarşisi, derebeylerini yerel iktidar düzeylerinden dışlamayı başardı. Bununla beraber, Fransız monarşisi bunu, farklı fakat aralarında gittikçe daha çok ittifak kuran özel servet sahiplerinin kraliyet yönetiminin orta ve daha üst düzeylerine sızmasından ve böylece de egemen sınıfın toplumsal ve ekonomik çıkarlarına karşı potansiyel bürokratik inisiyatifini yitirmekten ötürü sıkıntı çektiği için yaptı. Prusya monarşisinin karşı karşıya olduğu güçlük ise bu değildi.

---

217 Rosenberg, *Bureaucracy*, 1. Bölüm; Dorn, "Prussian Bureaucracy" ve Goodwin, "Prussia", Goodwin, der., *European Nobility* içinde.

Büyük Friederich'in hükümdarlığı (1740-86) döneminde Prusya sistemi, Prusya'yı aniden bir Büyük Güce dönüştüren Yedi Yıl Savaşları'ndaki askeri zaferler için para bulmada başarılı oldu.[218] Onsekizinci yüzyılın sonlarında bürokrasi, oldukça etkili bir biçimde vergi yaratmaya devam etti. Fakat Prusya'nın toprakları genişlediğinde Büyük Friederich'in kesin sonuca ulaştıran eşgüdümü ve liderliği ortadan kalktı; inisiyatifi bırakmama pahasına memurları kör itaate yöneltmenin doğal bedeli, Prusya kamuyönetiminin ve subaylar sınıfının, öngörülebilir bir biçimde, tamamen hantallaşması ve esnekliğini kaybetmesiydi. Hohenzollern aristokratik aygıtının yetersizliği Napoléon'un hızlı ve esnek plebisit diktatörlüğü ile ani bir biçimde yüzleşmeye zorladığında ortaya çıktı.

Bununla birlikte, ülke dışarıdan tehdit edildiğinde, hızlı güç toplama potansiyelini elde tutuyordu.[219] Karl von Stein ve Karl August von Hardenberg gibi profesyonel yöneticiler ve Gerhard von Scharnhorst ve August Neithardt von Gneisenau gibi askeri reformcular öne çıktı; Hohenzollern despotizminin güçten düşmüş personel denetimlerini bir kenara itti ve askeri otokrasiyi desteklemek amacıyla ekonomiyi ve toplumu daha esnek kılmak için sınırlı önlemlerin uygulanmasında, hâlâ varlığını sürdüren ve işlevini yerine getiren devlet örgütlerini kullandı. Soyluluk sıfatları ve ayrıcalıkları kaldırılmadı; ancak malikaneleri satın almaya gücü yeten ya da bürokrasi veya subay sınıflarında yükselmek için zorunlu olan eğitimi ve himayeyi sağlayabilen halktan gelen kişilerin yasal olarak ulaşabileceği hale getirildi. Serflere kişisel özgürlükleri verildi. Ayrıca, Prusya ordusunun aniden genişleme-

218 Walter L. Dorn, *Competition for Empire*, 1740-1763, Harper & Row, New York, 1963, çeşitli yerlerde.

219 Bakınız özellikle: Rosenberg, *Bureaucracy*, s. 218-28 ve Craig, *Prussian Army*, 2. Bölüm.

sine ve reformlardan yeni yararlar sağlayan yurttaşların hevesinden ya da yıllar boyunca süren Fransız müdahalelerinden ve mali tazminatlardan doğan düşmanlıktan yararlanmasına izin veren, genel zorunlu askerlik uygulaması başladı. Bu reformların tümü göreceli olarak sorunsuz bir biçimde yukarıdan uygulanabildi. Çünkü Prusya devleti toplumun içinde oldukça güçlüydü ve çünkü kurumsallaşmış ekonomik çıkarları ve zümre çıkarları reformlarla az çok çelişen Junkerler, devlet tarafından birbirine uyumlu olarak planlanmış siyasal inisiyatifleri engelleyecek kurumsal bir konumda değildi.

Bourbon Fransası ve İmparatorluk Çini ile yapılan bu tür karşılaştırmalar, neden 1807-14 arasında, Prusya devletinin uygun modernleştirici reformları zaman kaybetmeksizin ve başarılı bir biçimde uygulamaya muktedir olduğunu gösterir. Fakat burada Prusya reformları hakkındaki son bir noktaya, Rusya'da serflerin azat edilmesiyle karşılaştırılarak değinmek gerekir. Daha önce de gördüğümüz gibi, Rus Azatlık İlanı önceden var olan tarımsal sınıf yapısının sınırları içinde uygulanmıştı. Bu yapı da, 1870 sonrasında, Rus tarımını (modern teknolojilere geçilmeksizin) oldukça yavaş bir büyüme hızına mahkûm etmişti. 1807'den sonra, Prusya'da serflerin azat edilmesi, toprakbeyleri ve köylüler arasındaki var olan sınıf ilişkilerini güçlendirecek bir biçimde uygulanan bir dizi yargı reformu ve mülkiyet düzenlemesi olarak meydana geldi. Ancak Prusya'da serfliğin ilga edilmesi, ondokuzuncu yüzyılın üçte ikisi boyunca modernleşmeyi kolaylaştırmaya yardım etti ve Prusya tarımının refahını artırdı.[220] Kırım Savaşı sonrası çarlık reformlarıyla, 1806 sonrası Prusya reformlarının sonuçları arasındaki bu önemli farklılığı nasıl açıklayacağız?

---

220 Bakınız: *Age*,; Landes, "Japan and Europe", Lockwood, der., *State and Enterprise* içinde, s. 157-63 ve Tom Kemp, *Industrialization in Nineteenth-Century Europe*, Longman, Londra, 1969, s. 85-9 ve genel olarak 4. Bölüm.

Yanıt, serfliğin ilga edilmesinden önce ve sonra, iki ülkenin tarımsal üretim ilişkilerinin farklılığında yatmaktadır. Rusya'da gerçek tarımsal üretim süreci çoğunlukla serf topluluklarının (daha sonra da küçük mülk sahipleri olan köylülerin) denetimindeydi; toprakbeyleri ödentiler, emek hizmetleri ya da kiralar aracılığıyla artıya el koyuyordu. Fakat Prusya'da serfliğin öncesinde ve sonrasında da, tarımsal üretim beylerin ya da onların aracılarının sahip olduğu ve işlettiği geniş, pazara yönelmiş malikanelerde odaklanmıştı. Rusya'da olduğu gibi, Prusya'da da serflik ilga edildiğinde, toprakbeyleri süreci gelenekselleşmiş ekonomik hegemonyalarını yeni biçimlerde sürdürmeyi güvence altına alacak tarzda etkilediler. Prusyalı köylüler, serflik altında kendi başlarına üzerinde çalıştıkları arazilerin üçte biriyle üçte ikisi arasında değişen kısmını, geri kalan topraklara malik olabilmek için, Junkerlerin sahip olduğu geniş malikânelere devretmeye zorlandılar. Bu, büyük çoğunluğa, kendilerini ayakta tutamayacak kadar toprağın bırakılması ve böylece, Junkerlerin malikanelerinde bundan böyle ücretli işçi olarak çalışmaktan başka çarelerinin kalmadığı anlamına gelir.

Prusya reformları, serfliği kaldırdığında ve soylu malikâne pazarını tüm zengin yatırımcılara açtığında (geniş ve birleşik bir yönetim altında toplanmış arazilerin sahipleri olarak) toprakbeyleri, "serbest" ücretli emeği gerektiren yeni teknolojileri benimsemeye başlayabildiler. Onlar, yeni pazarın hem daha geniş Almanya içine hem de yurtdışına buğday satma fırsatlarına yanıt verebiliyordu. Sonuçta ortaya çıkan tarımsal gönenç yaklaşık 1870'e kadar sürdü; Prusya devletinin birleşmiş, hızla sanayileşen ve uluslararası alanda güçlü bir İmparatorluk Almanyasının çekirdeği olmak için gerçekleştirdiği başarılı girişimi destekledi.[221] Buna karşın, daha önce de gördüğümüz gibi,

221 Kuşkusuz tek başına Prusya tarımı, Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında, İmparatorluk Almanyasının neden İmparatorluk Rusyasının fazla-

Rus tarımının durgunluğu, çarlığın İmparatorluk Rusyasını modernleşen Avrupa devlet sisteminin gereklerine uyarlama girişimlerine ayak bağı oldu.

Özet

Meiji Restorasyonu'nun ve Prusya Reform Hareketi'nin siyasal krizlerinin altında yatan koşullara ilişkin kısa incelememiz, bu bölümün Fransa, Rusya ve Çin'deki devrimci siyasal krizlerin nedenlerine dair temel önermelerin zıtlığıyla güçlendirildi. Bourbon Fransası, Hohenzollern Prusyası, Tokugawa Japonyası, Mançu Çini, Romanov Rusyası, hepsi ekonomik olarak daha gelişmiş ulusların askeri baskılarıyla karşılaştılar ve hepsi buna gösterilen tepki olarak toplumsal siyasal krizler deneyimi yaşadılar. Ancak sadece Fransa, Rusya ve Çin toplumsal devrim kargaşasına saplanırken, Prusya ve Japonya otokratik siyasal otoritelerin tepeden inme yollardan kurumsallaştırdığı reformlarla, uluslararası gereksinimlerine az çok hızlı ve sorunsuz bir biçimde uluslararası gereksinimlere uyum sağladı. Eşitsiz gelişmenin uyum sağlama zorunluluğuyla karşı karşıya kalan bu tarımsal monarşik rejimlerin farklı kaderleri, büyük oranda tarımsal üretim ilişkilerine ve toprak sahibi üst sınıfların devlet örgütlerini hangi yollarla etkilediğine bakarak açıklanabilir; bu konuda ayrıca her rejimin başa çıkmak zorunda olduğu dış baskıların şiddetini değerlendirmek de önemlidir.

Rusya'da, otokratik yönetimin ve ayrıcalıklı egemen sınıfın yaşadığı devrimci kriz, geri kalmış tarım sektörünün ayak bağı olduğu gelişen sanayi üzerinde Birinci Dünya Savaşı'nın boğucu etkisinden kaynaklanır. İm-

---

sıyla önünde olduğunu açıklamaz. Bu bölümdeki önerme için önemli olan nokta, daha çok Rusya'nın ve Prusya'nın tarım reformlarının ortaya koyduğu farklı sonuçların ortak çözümleme terimleriyle açıklanabilir olmasıdır.

paratorluk rejimi, Kırım Savaşı'ndaki yenilginin şokundan sonra egemen sınıf çıkarlarını bastıracak ve modernleştirici reformları dayatacak kadar güçlüydü; fakat modern ekonomik gelişmelere ve üretkenlikteki hızlı artışlara ters düşen tarımsal sınıf ilişkilerini yeniden düzenleyebilecek kadar güçlü değildi. Devlet güdümlü sanayileşmesinin sıradışı başarısı bile çarlık Rusyasının Batı'ya göre geri kalmışlığını düzeltmeye yetmedi ve Rusya, Birinci Dünya Savaşı'na doğru sürüklenirken Avrupa devlet sistemi içinde sıkışıp kaldı. Ne Japonya ne de Prusya, sanayileşmeleri sırasında, çarlık Rusyası kadar tarımsal alanda geri kalmış ya da uluslararası baskılara onun kadar maruz kalmıştı.

Hem Bourbon Fransası hem de Mançu Çini oldukça zengin tarımsal ekonomilere sahiptiler ve Tokugava Japonyası ile Hohenzollern Prusyasının yaşadıkları kadar büyük olmayan dış baskılara maruz kalmışlardı. Buradaki bir başka örüntü, söz konusu ülkeleri farklılaştıran nedendir: Belirli bir biçimde, yerelüstü düzeylerde kurumsallaşmış siyasal manivelaya (kraliyet yönetimlerinin merkezi olarak örgütlediği mali, askeri ve polis işlevleriyle ilişkili bir manivela) sahip toprak sahibi üst sınıfların varlığı ya da yokluğudur. Fransa'da ve Çin'de görüldüğü gibi, siyasal olarak örgütlenmiş ve kamuyönetsel olarak yerleşik bu tür toprak sahibi sınıfların var olması halinde, bu sınıfların otokrasinin modernleştirici reformları kurumsallaştırma girişimine tepkisi monarşileri tahttan indirdi ve kamuyönetsel ve askeri örgütlerin çöküşünü başlattı. Bu, dış kaynaklı siyasal krizlerin toplumsal devrimci durumlara dönüştüğü anlamına gelir. Fakat Japonya'da ve Prusya'da olduğu gibi, siyasal olarak güçlü toprak sahibi sınıflar yoksa (böylece Eski Rejim devletleri daha yüksek oranda bürokratikleşmişse) dış kaynaklı krizler, genel olarak ifade edecek olursak, yönetici elit ve kamuyönetsel düzenlemelerle

sınırlanmış siyasal mücadeleler aracılığıyla çözülebildi. Bu da, tabandan gelen bir toplumsal devrim olasılığını engelledi.

Bu bölümde Fransa'daki, Rusya'daki ve Çin'deki toplumsal devrimlerin, Eski Rejim devletlerinin yapılarının ve içinde bulundukları durumların merkezinde odaklaşan krizlerce başlatıldığı tartışıldı. Bununla beraber, bu üç ülkede toplumsal devrimlerin sadece devrimci siyasal krizlerin ortaya çıkışı değil, ayrıca Eski Rejimlerin tarımsal toplumsal-siyasal yapılarının köylü ayaklanmalarına neden olmasıyla meydana geldiği görüldü. Bu nedenle, bu noktadan sonra çözümlemeye devam etmek için, devrim öncesi toplumları karşıt bir bakış açısından yeniden incelemeliyiz. Bundan böyle devlete, egemen sınıflara ve uluslararası bağlama vurgu yaparak yukarıdan aşağıya değil, fakat bu kez, tarımsal ekonomi ile yerel düzeydeki siyasal ilişkiler ve sınıf ilişkileri içindeki köylülerin yapısal durumlarına vurgu yaparak, aşağıdan yukarıya devam edeceğiz. Üçüncü Bölüm'de üstlenilecek iş budur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tarımsal Yapılar ve Köylü Ayaklanmaları

Köylü olmayan toplumsal güçler çatıştığında, yöneticiler bölündüğünde ya da yabancı güçler saldırdığında köylülüğün tutum ve eylemi oldukça belirleyici olduğunu kanıtlayabilir. Bu potansiyelin gerçekleşmesi, esas olarak ortada kurulmuş örgütler ister bulunsun ister bulunmasın, köylülerin birlik içinde hareket etme yeteneğine bağlıdır.

Theodor Shanin

Tek başına toplumsal siyasal krizler Fransa'daki, Rusya'daki ve Çin'deki gibi büyük çapta da olsa, toplumsal devrimci durumları yaratmak için yeterli değildir. Otokrasilerin yönetsel ve askeri çöküşleri toplumsal devrimci dönüşümü açıkça başlatır; seçkinler arası didişmenin yarattığı iktidar boşlukları ya da az çok liberal bir temel üzerinde benzer bir rejimin yeniden kurulmasına götürür. Bu sonuç, geniş köylü ayaklanmalarının yönetimin denetim ve yaptırım boşluklarına eşlik etmesi, gerçekte bu boşlukları sağladığı avantajdan yararlanması yüzünden doğar. Barrington Moore'un parlak deyişiyle, "köylüler... eski binayı yerle bir edecek dinamiti sağladı".[1] Onların ayaklanmaları

1 Barrington Moore, Jr., *Social Origins of Dictatorship and Democracy*, Beacon Press, Boston, 1966, s. 480.

tarımsal sınıf ilişkilerini yıktı ve liberal ya da devrim karşıtı girişimlerin siyasal ve askeri dayanaklarını zayıflattı. Köylüler, merkezileşmiş ve kitleleri birleştiren devlet örgütlenmeleri temelinde devrimleri pekiştirme yolunda belki kentli halk hareketlerince desteklenebilen, marjinal siyasal seçkinlerin önünü açtı.

Köylülerin (ve burada ilgilendiğimiz genel olarak tarım toplumlarının) ayaklanmaları kentli alt sınıfların devrimlerdeki eylemlerine kıyasla tarihçilerin ve toplumsal kuramcıların daha az dikkatini çekmiştir. Bu anlaşılabilir bir durum. Kentli işçiler, ister sanayi öncesi ister sanayi işçisi olsun, devrimlerde sık sık (başarısız olduğu kadar başarılı olabilen) göze çarpan rolleri olmuştur. İşçilerin amaçları ve başarıları da, kendinden bilinçli devrimci liderlerinkilerle bağlantılı olmuştur. Dolayısıyla, ayaklanmacı kentli işçiler, ulusal ve siyasal bilinç ve karar alma merkezlerinden çok uzaktaki kırsal kesimde sadece "asi" olan köylülerle karşılaştırıldığında gerçek devrimciler olarak görülür.

Yine de köylü ayaklanmaları, günümüze[2] kadarki tüm gerçek (yani başarılı) toplumsal devrimlerin ve kesinlikle Fransa, Rusya ve Çin devrimlerinin içindeki yaşamsal önem taşıyan öğeyi oluşturdu. Bu, toplumsal devrimlerin, köylülerin önde gelen üretici sınıf olduğu tarım ülkelerinde meydana geldiği göz önünde bulundurulduğunda hiç de şaşırtıcı değildir. Kentli radikalizm, genel olarak tarım ülkelerinde toplumsal devrimci dönüşümleri köylü ayaklanmaları olmaksızın sonuna kadar götürmeyi başaramamıştır. Aşağıda tartışılacak olan İngiliz ve Alman (1848) Devrimleri olgusu, bu iddiayı kanıtlamaya yardımcı olur. Bu karşıt vakaların her ikisi de gayretli halk desteğine sahip

2 Küba ve Yugoslavya gibi örnekler kural dışıdır. Her ikisinde de, köylüler askeri devrimci hareketlere lojistik destek sağlamıştır; fakat bu tür bir köylü katılımının "tabandan sınıf temelli bir ayaklanma" oluşturup oluşturmadığı tartışmalıdır. Bununla beraber kentli işçilerin ayaklanmaları da önemli değildir.

kentsel devrimci hareketlerdi. Ancak toplumsal devrimler olarak kısmen toprak sahibi üst sınıflara karşı köylü ayaklanmalarının yokluğundan dolayı başarılı olamadılar.

Bu, söz konusu devrimlerde, özellikle Fransa ve Rusya'da, kentli işçilerin başkaldırısının bir şeyi değiştirmediği anlamına gelmez. Fransız *sans culotte*'ların ve Rus sanayi işçilerinin eylemleri Fransa'ya ve Rusya'ya özgü siyasal çatışmaların ve sonuçların biçimlenmesine yardım etti. İkinci Bölüm'de gördüğümüz gibi (her ne kadar bu rejimlerin yıkılmasının temel nedenleri, derinlemesine tartıştığımız uluslararası baskılar ve egemen sınıf ile devlet karşılığıysa da) kentli işçilerin ayaklanmaları, Fransız ve Rus Eski Rejimlerinin altını oyan, süreç içinde birbirinin içine geçmiş hareketleri oluşturdu. Bununla birlikte, İkinci Kısım'da göreceğimiz gibi kentli ayaklanmalar, Fransa'da ve Rusya'da kent temelli yeni devrimci rejimlerin kurulmasını sağlayan siyasal mücadelelere yaşamsal önemde katkılarda bulundu. Fakat bu bölümdeki konumuz bu değil, Fransa'daki, Rusya'daki ve Çin'deki birbirine benzeyen toplumsal devrimlerin nedenleridir. Toprakbeylerine karşı köylü ayaklanmaları bu üç devrimin ayrılmaz bir parçasıydı; oysa kentli işçilerin başarılı ayaklanmaları böyle değildi. O halde, açıklanan amaç bakımından ilgimizi, köylü ayaklanmalarının lehine ve aleyhine olan şartlara yöneltmek, kentli ayaklanmalara odaklanmak kadar geleneksel olmasa da çok daha önemlidir.

O halde, köylülerin büyük devrimlere katkıları nasıl açıklanacaktır? Başlangıç için, köylü katılımının toplumsal devrimci etkilere yol açan devrimci dramalara katkıda bulunan yönlerini saptamak gerekir. Fransa, Rusya ve Çin devrimlerindeki köylü ayaklanmaları, yaygın ve özellikle toprakbeylerine karşı yönelmiş olmalarından ötürü kayda değerdir. Onların devrimci etkileri bu iki yönleri üzerinde artmıştır. Köylü ayak-

lanmaları Fransa'nın, Rusya'nın ve Çin'in geniş alanlarına yayıldığından, köylü örgütlenmelerinin sınırlı kaldığı yerelliği aşan bir etki yaratmıştı. Ayaklanmalar, özellikle toprakbeyleri egemen sınıfının iktidarına ve mülkiyetine saldırarak, Eski Rejimlerin sosyoekonomik ve siyasal düzenlerinin temel dayanaklarını zayıflattı. Devrimci köylü ayaklanmalarının yaygınlığı ve toprakbeylerine karşı odaklanması, ulusal düzeyde iktidar için yarışan seçkinler için, yararlanabilecekleri toplumsal ve siyasal seçenekler yelpazesi üzerinde, toplumsal düzeyde kesin kısıtlamalar yarattı.

Burada Fransa'nın, Rusya'nın ve Çin'in tarihinde gerçekten de yeni olan bir şeyler vardı. Geçmişte bu ülkelerde, merkezi monarşilerin önceki eylemlerine ve temsilcilerine karşı marjinal bölgelerde büyük çaplı ayaklanmalar olmuştu. Çin'de bu tür ayaklanmalar, (*gentr*'nin liderliğinde başlamadıysa) *gentry*'nin liderliği altında sonlandı; böylece toprakbeylerine karşı o sıradaki ya da ileride görülebilecek eylemler sonunda bastırılmış ya da saptırılmış oldu.[3] Fransa'da bazı ayaklanmalar, başından sonuna dek soylularca yönlendirildi. Diğerleri bu tarzda başladı, daha sonra da köylülerin kendi beylerine karşı ayaklanmalarına yol açtı ve böylece monarşinin, köylülerin de zararlı çıktığı, çıkacağı baskısını kolaylaştırdı.[4] Rusya'daki tabanını köylülerin oluşturduğu ayaklanmalar, büyük oran-

---

3 Çinli köylülerin isyanları ileride ele alınacaktır.

4 Bu özenli cümle (eldeki sınırlı amaç için) tarihçiler arasında, özellikle onyedinci yüzyıl Fransasındaki ayaklanmalar üzerine canlı tartışmaların karmaşıklığının üstesinden gelme yolunu temsil eder. Belli başlı öncüler: Boris Porchnev, *Les Soulèvements Populaires en France de 1623 à 1648*, Oeuvres Etrangeres, no. 4, Ecole Pratique des Hautes Etudes, VI Section, Centres de Recherches Historiques, Paris, 1963, karşı Roland Mousnier, *Peasant Uprisings in Seventeentb-Century France, Russia, and China*, çev. Brian Pearce, Harper & Row, New York, 1970 ve "Recherches sur les Soulèvements Popularies en France avant la Fronde", *Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine* no. 5, 1958, s. 81-113. Ayrıca bkz. Leon Bernard, "French Society and Popular Uprisings under Louis XIV", *French Historical Studies* 3:4, Güz 1964, s. 454-74.

da toprakbeylerine karşı doğrudan saldırı unsurlarını içerir. Bunun böyle olmasının tek nedeni, herhangi bir geniş çaplı başkaldırıya karşı askeri gücü ve kalkanı, bölgesel siyasal ve askeri manivelaya sahip toprakbeylerinden çok, sınır boylarına yerleşmiş Kazakların sağlamasıdır.[5] Geleneksel dönemlerde, bu üç ülkedeki köylüler (bölgesel ayaklanmaların yardımı olmaksızın) kendi başlarına, toprakbeylerine karşı yerel ve ara sıra patlak veren şiddet direnişlerine girdiler. Fakat köylüler, toprakbeylerinin mülkiyetine ve haklarına karşı başarılı, geniş çaplı ve doğrudan bir saldırı girişimine hiçbir zaman ulaşamadılar.

Bununla beraber Fransa, Rusya ve Çin toplumsal devrimlerinde sonunda olan, tam da toprakbeylerine karşı geniş çaplı ve doğrudan bir saldırının gelmesiydi. İşte orada burada görülen ve yerel kalan asayişsizlikleri aşan ve önceki köylü temelli ayaklanmalardan oldukça farklı bir şeyi başarmış olan bu köylü davranışı örüntüsüne bir açıklama arıyoruz. Bizim açıklayıcı varsayımlarımız, diğer yaklaşımların merkeze oturttuğu devrimci ideolojiler, sömürünün varlığı ya da göreceli yoksunluğun keskinliği gibi tipik etkenlere kısa bir söz hakkından öte fırsat vermeyecek.

"Köylü ayaklanmalarını", köylülerin yeni hedefler, değerler ya da sistemi aşan ideolojiler tarafından uyandırılışa bağlayan açıklamaların üzerinde fazla durmamıza gerek yok. Fransa, Rusya ve Çin devrimlerinde köylülerin hedeflerinin önceki köylü ayaklanma ve isyanlarındaki amaçlardan esas olarak farklı olmadığını ortaya koymak güçtür. Köylüler bu devrimlere, arzu edilen ulusal ölçekte radikal bir yeni toplum imgelemini benimsemeden ve ulusal çapta örgütlenmiş kendisi için sınıfa dönüşmeden katıldılar. Gerçekten köylüler, tipik bir biçimde, daha çok toprak elde etme-

5 Bakınız Paul Avrich, *Russian Rebels, 1600-1800*, Schocken Books, New York, 1972.

yi ve kendi artıları üzerindeki hak iddialarından kurtulmayı kapsayan somut hedefler için mücadele ettiler. Bu tür hedefler, köylülerin içinde bulunduğu yerel ekonomik ve siyasal durum bağlamında tamamen anlaşılabilir şeylerdir. Fransa'da ve Rusya'da köylüler geleneksel köy topluluğu örgütleri aracılığıyla eylem için harekete geçtiler. Çin'de eylemlere, önce geleneksel "toplumsal haydutlar" olarak katıldılar ve daha sonra, doğrudan Çin Komünist Partisi tarafından (yeniden) örgütlendiler. Ancak o zaman bile, Çin köylüleri tarihsel ayaklanma ve isyanlardakinden farklı olmayan, somut ve acil hedefler[6] için hareket ettiler.

Köylülerin sömürüye tepki olarak devrimci olmaları olasılığına gelince,[7] bu yaklaşım köylülerin koşullarının değişmez bir niteliğini açıklayıcı bir değişkene dönüştürmeye çalışmaktadır. Tanımı gereği köylüler, şaşmaz biçimde kendi üretimleri üzerinde karşılıklı olmayan hak iddialarıyla karşı karşıyadırlar. Köylüler, siyasal ve kültürel marjinalliklerinden ve göreceli olarak sosyoekonomik hareketsizliklerinden dolayı vergilerin, kiraların, angaryanın, tefeci faiz oranlarının ve ayrım gözeten fiyatların yükünü taşımak zorunda olan birincil tarım üreticileridir.[8] Köylülerin her zaman kendilerini sömüren toprakbeylerine, devletin aracılarına ve tüccarlara karşı ayaklanma gerekçeleri vardır. Sorun, savunulabilir şikâyetlere dayanan ayaklanma-

---

6 Çinli köylülerin ideolojik hedeflerden çok somut hedefler için hareket ettiği savı için bkz. Joel Migdal, *Peasants, Politics, and Revolution*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1974, 10. Bölüm. Özgül olarak Çin'deki köylülerin ayaklanmasının nedensel bir açıklaması olarak Migdal'ın savının bütününe (aşağıdaki 126. dipnotta kısmen verilen nedenlerden dolayı) katılmıyorum. Buna karşılık Çin komünistleri ile Kuzey Çin'deki köylüler arasındaki karşılıklı değişim süreci çözümlemesi bana mükemmel göründü. Benzer bir savı Yedinci Bölüm'de ileri sürdüm.

7 Bu tür savın unsurları, Moore'un, *Social Origins*, "Peasants and Revolution", 9. Bölüm'de, özellikle s. 470-71'de bulunmaktadır.

8 Bakınız: Eric Wolf, *Peasants*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1966, 1. Bölüm; Teodor Shanin, der., *Peasants and Peasant Societies*, Penguin Books, Baltimore, Md., 1971, s. 15 ve çeşitli yerler.

ların nesnel potansiyeli değildir. Sorun, daha çok üstü örtük biçimde hemen her zaman var olan şikâyetlerin kolektif olarak algılanabilme ve harekete geçirilebilme derecesidir.

Belirli bir yakınmaya neden olan durumun kısa dönemde özgül biçimde kötüleşmesi, göreceli yoksunluk kuramcıları tarafından vurgulanan etken olarak, özgül devrimci davranışların zamanlamasını açıklamakta hızlandırıcı bir rol oynayabilir. Yine de, göreceli yoksunluğun, gerçek doğrudan tarihsel kanıtlarını bulma imkânının neredeyse bulunmadığı toplam-psikolojik bir durum olduğunu unutmamak gerekir. Kesin konuşmak gerekirse, böyle bir şeyin kanıtlarını sağlayabilmesi için çeşitli yerlerdeki köylülerle üç devrimin başlangıcında ve devrimler sırasında zaman zaman yineleyerek köylülerle, bireysel olarak mülakatların yapılmış olması gerekirdi. Fakat bu tür kanıtlar ya da göreceli yoksunluğun daha olağan dolaylı ölçütleri[9] bile, bireyler toplamınca hissedilen şikâyet nedenleri hakkında bir şeylerin nasıl ve neden (ve özgül bir biçimde ne) yapılacağı sorusuna yanıt vermemektedir. Gerçekten önemli olan soru, köylülüğü neyin kendisini baskı altında tutanları devreden çıkarabilecek kolektif bir güce dönüştürdüğüdür.

Eric Wolf'un da işaret ettiği gibi "bir köylü isyanını oluşturan kesin etken, eninde sonunda köylülüğün kendisini çevreleyen erk alanıyla ilişkisinde yatmaktadır. Bir isyan mutlak iktidarsızlık konumundan başlayamaz..."[10] Köylüler her yerde ve her zaman hazır

---

9 Siyasal ve ekonomik göstergelerin göreceli yoksunluğun dolaylı ölçütleri olarak kullanılması, örneğin Ted Roben Gurr, "A Causal Model of Civil Strife: A Comparative Analysis Using New Indices", *American Political Science Review* 27, 1968, s. 1104-24; David Snyder ve Charles Tilly, "Hardship and Collective Violence in France, 1830 to 1960", *American Sociological Review* 37:5, Ekim 1972, s. 520-32. Sonraki çalışma göreceli yoksunluğun savlarının mantığını daha iyi belirlemek için zaman içinde göstergelere bakar; bu tür savların, Fransa'da zaman içinde kolektif şiddetin örüntülerini öndeyileyemediğini bulur.

10 Eric Wolf, *Peasant Wars of the Twentieth Century*, Harper & Row, New York, 1969, s. 290.

bulunan şikâyet nedenlerinden dolayı sessizce acı çekmek yerine karşı harekete geçeceklerse, "içeriden bir manivela"ya, sömürücü yöneticilere karşı kolektif eylem için bir tür örgütlü kapasiteye sahip olmalıdırlar. Benim görüşüme göre, özellikle tarımsal devletlerin tarihsel, siyasal krizleri boyunca köylülerin bu tür içeriden kaldıraca sahip oldukları düzey, içinde bulunulan etkili yapısal ve durumsal koşullarca açıklanabilir ki bunlar: 1) köylü topluluklarının dayanışmasının dereceleri ve türleri; 2) köylülerin, toprakbeylerinin ve onların aracılarının, doğrudan yönetim ve denetiminden günden güne özerkleşmelerinin derecesi; 3) devletin köylü ayaklanmalarına karşı zorlayıcı yaptırımlarının gevşemesi olarak sıralanabilir. İlk iki etken olan, köylü dayanışması ve özerkliği, devrim öncesi Eski Rejimlerin tarımsal yapıları çözümlenerek araştırılmalıdır. Hem sınıf yapısı hem de yerel siyasal yapılar önemlidir ve her birinin neden önemli olduğu ve nasıl incelenmesi gerektiği hakkında burada bir şeyler söylenebilir.

Kırsal kesimdeki sınıf ilişkilerini ele alırken, sadece kurumsal bağlamlarından soyutlayarak mülkiyet sahiplerinin farklı tabakalarını tanımlamak hiçbir zaman yeterli değildir. Yaygın bir biçimde uygulanan bu yaklaşım,[11] toprak sahibi üst sınıfın salt toprak sahipliğiyle birlikte artıya el koymanın diğer tamamla-

---

11 İki örnek için bakınız: Hamza Alavi, "Peasants and Revolution", *The Socialist Register* 1965, The Merlin Press, Londra, 1965, s. 241-77; Jeffery M. Paige, *Agrarian Revolution*, Free Press, New York, 1975. Alavi, -bana göre, kurumsal, örgütsel ve durumsal bağlamların dışında basitçe kararlaştırılamayacak- uzun süredir devam eden "yoksul" ya da "orta" köylülerin özünde daha devrimci olduğu görüşüyle tartışmanın en önemli katılımcısıdır. Paige'in dikkatle işlenmiş kitabı saf ekonomik yaklaşımı daha da ötelere taşır. Her sınıfın mülkiyet sahipliğinden ve gelir kaynaklarından, tarımsal üreticilerin ve üretici olmayanlarla benzer bir biçimde, toplumsal örgütlerini ve siyasal oranlarını çıkarmaya çalışır. Paige gerçekte, kuramının ayrıntılı sunumunda, dahası tarihsel örnek çözümlemelerinde, kırsal siyaseti anlamlandırmak için gerekli olan tüm önemli toplumsal-yapısal ve siyasal-örgütsel unsurları yeniden sunar. Fakat kuram iddiaları -bana göre- dar bir biçimde ekonomik belirlenimcidir.

yıcı biçimleriyle gelirini elde ettiği kertelerde onun değerini kavrayamayarak, bu tür bir sınıfın iktidar temeli hakkında yanıltıcı olabilir. Benzer biçimde, birçok araştırmacı sadece bireysel mülk sahipliği ile zengin ve yoksul köylüler arasındaki ekonomik farklılaşmayı göz önünde bulundurduklarında, köylüler arasındaki dayanışmanın olası derecesi hakkında yanılmışlardır. Bu araştırmacılar, zengin ile yoksulları, bireysel mülkiyet çıkarlarının akla getirebileceğinden görece daha da yakınlaştırabilecek olan kolektif ekonomik işlevlerin yanı sıra akrabalık ve topluluk kurumlarını incelemeyi ihmal etmişlerdir.[12]

Bir sınıf yapısını incelemek, onlar aracılığıyla toplumsal ilişkilerin analitik bakımdan iki temel türünün eşzamanlı kurulduğu *tarihsel olarak özgül kurumsal düzenlemeleri* aramak anlamına gelir; bunlar, doğrudan üreticilerin, bir tarafta "birbirleriyle, araçlarıyla ve o anki üretim sürecinde toprakla" ilişkileri ve diğer tarafta da "doğrudan üreticilerden karşılığı ödenmeksizin üretimin bir kısmının, üretici olmayan bir sınıf tarafından çekilip alınmasını sağlayan" ilişkileridir.[13] Köylü dayanışması ve otonomisi, bu ilişkilerin aldığı kesin kurumsal biçimlere bağlı olarak tarımsal sınıf yapısının içine kurulabilirler ya da kurulamazlar.

Deneme niteliğinde bazı bulguların, sanayileşmiş sınıf ilişkilerinin köylü ayaklanma kapasitesi üzerindeki etkisine duyarlı olan önceki çalışmalardan kay-

---

12 Bu şekilde yanılan en başarılı çözümlemecilerden biri, Rus köylülüğü hakkındaki görüşüyle Lenin'dir: Gerçekte kayda değer eşitlikçi köylü topluluklarının olduğu yerde proletaryaya karşı burjuvaziyi görür. (Bu sav aşağıda, Rusya bölümünde geliştirildi.) Ayrıca, Paige, *Agrarian Revolution* adlı yapıtında küçük mülk sahibi köylülerin özünde ortak eyleme yatkın olduğunu ileri sürer. Aslında bu, tümüyle topluluk mülkiyetinin ve işlevlerinin varlığına ya da yokluğuna ve de köylü topluluklarının toprakbeyleriyle kaynaklar için rekabete saplanıp saplanmadığına bağlıdır.

13 Bu alıntılar, Marx'ın üretici güçler ve üretim ilişkileri hakkındaki görüşünü özetlemektedir. Alındığı yer: Roben Brenner, "Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-industrial Europe", *Past and Present*, no. 70, Şubat 1976, s. 31.

naklandığı görülür.[14] Serflerin ya da topraksız tarım işçilerinin çalıştığı büyük malikanelerin ön plana çıktığı tarımsal rejimler, kendiliğinden doğan kendilerini örgütleyen köylü ayaklanmalarına uygun olmama eğilimi taşırlar. Bu, basitçe serflerin ya da tarım işçilerinin yoksul olmasından dolayı değil, bölünmüş olmalarından ve toprakbeylerinin ya da yöneticilerinin yakın ve sürekli yönetim ve disiplini altında olmalarından dolayı böyledir. Küçük mülk sahibi köylü ailelerinin kendilerine ait toprağa sahip oldukları ve onun üzerinde çalıştıkları rantiye tarım sistemleri (özellikle sosyoekonomik temelli topluluk ilişkilerinin toprakbeylerine karşı tek tek aileleri birbirine bağladığı yerlerde olduğunu söyleyebileceğim sistemler) köylü ayaklanmalarına daha çok kapılabilir.[15] İleride göreceğimiz gibi, Fransa'daki ve Rusya'daki sınıf ilişkileri bu rantiye topluluk örüntüsüne uymaktadır.

Bununla beraber, bir tarımsal düzen, geniş malikâne tarımı olmasa bile, eğer toprakbeyleri, yerel düzeyde (milisler ve yoksullara yardım örgütleri gibi) kamuyönetsel ve askeri yaptırım aygıtını doğrudan denetim altında tutuyorsa, otonom köylü ayaklanmalarına gene de bağışık olabilir. Eğer köylü ayaklanmalarının lehine ve aleyhine olan koşulları gereğince kavramak

---

14 Özellikle yararlı olanları: *Age*, Arthur L. Stinchcombe, "Agricultural Enterprise and Rural Class Relationsu, Reinhard Bendix ve Seymour Martin Lipset", der., *Class, Status, and Power* içinde, 2. Baskı, Free Press, New York, 1966, s. 182-90; Wolf, *Peasant Wars*; Moore, *Social Origins*. Daha eklektik olmalarına rağmen daha bilgilendirici olanlar, Henry A. Landsberger, "The Role of Peasant Movements and Revolts in Development", Landsberger, der., *Latin American Peasant Movements* içinde, Comell University Press, Ithaca, N.Y., 1969, s. 1-61; Landsberger, der., *Rural Protest: Peasant Movements and Social Change*, Barnes & Noble Books, New York, 1973.

15 Stinchcombe, "Agricultural Enterprise and Agrarian Class Relations" yazısında bunu özellikle vurgular. Paige'in *Agrarian Revolution* adlı yapıtı buna kısmen iyi bir nedenden (ona göre) küçük mülk sahipleri birbirlerine karşı bölünemeyeceği düşüncesiyle keskin bir biçimde karşı çıkar. Fakat Paige (toprakbeylerine karşı) topluluk örüntülerinin bazı durumlarda küçük mülk sahipleri arasındaki bölünmelerin üstesinden geldiğini kavramayı başaramaz. Yukarıdaki 12. nottaki benim yorumlarıma bakınız.

istiyorsak, bu noktada sınıf çözümlemesiyle yetinmenin ötesine geçmek zorundayız. Tarımsal düzenlerin siyasal yapılarını özellikle yerel yönetimlerin doğasına ve onların merkezi siyasal otoritelerle, monarklarla ilişkilerine ve onların aracılarıyla kurdukları ilişkilere bakarak çözümlemeliyiz. Köylüler, bürokratlar ya da toprakbeyleri yerel siyasal karar alma sürecini denetim altında bulunduruyorlar mı? Toprakbeyleri, monarşik devletlerin yerel aracıları olmak yerine, onlara hizmet ediyorlar mı? Ani ve otonom köylü ayaklanmalarına en çok uğrayan tarımsal düzenlerin, sadece köylü dayanışmasına ve otonomisine uygun sınıf ilişkilerine sahip olanlarla sınırlı kalmadığı açıktır. Bu köylü ayaklanmalarına uğrayan tarımsal düzenler (köylüler önemli bir yerel siyasal otonomiyiye sahip olsalar bile), merkezi ve bürokratik olarak denetim altında tutulan ek yaptırım aygıtlarına sahiptir.

Son olarak, yalnızca yerel sınıfların ve siyasal yapıların içindeki köylülerin yapısal konumlarına özel olarak odaklanmanın Fransa, Rusya ve Çin devrimlerinde meydana gelen yaygın ve toprakbeyleri karşıtı ayaklanmaların meydana gelişlerini ya da özgül örüntülerini açıklamak için uygun olmadığını vurgulamak gerekir. Çünkü her üç devrimde de (köylülükten tamamen bağımsız ulusal ve uluslararası gelişmelerin ürünü olan) otokratik devletlerin devrimci siyasal krizleri de sonucu belirleyici nedenlerden biriydi. Bu siyasal etken ile köylülüğün yapısal olarak belirlenmiş ayaklanma potansiyeli, bu nedenlerden herhangi birinin tek başına üretemeyeceği toplumsal devrimci durumun patlak vermesini sağlayacak şekilde birbirini etkiledi. Toprakbeylerine karşı *yaygın* ve *geri döndürülemez* köylü ayaklanmaları için doğrudan doğruya ve sonul olarak uygun koşulları yaratan olgu, bunun öncesinde birleşmiş ve merkezileşmiş durumda bulunan bir devletin aygıtları arasında uyum sağlanmış baskıcı kapasitesinin yıkılmasıydı. Eğer benzer tarımsal sınıflar ve yerel siyasal

yapılar, daha önceden aynı örüntü köylü ayaklanmalarının affairs kişilerinde önünü açmadıysa, bunun nedeni egemen sınıfın önünde bir dünya tarihsel gelişme öğesinin yokluğudur. Modernleşen bir dünyada uluslararası baskılar altındaki bu sınıf, devrimci siyasal bir krize bizzat destek verdiğinde (ve ancak o zaman) köylülük uzun zaman örtük kalan ayaklanmacı hedeflerini başarmaya muktedir hale gelir.[16]

Toplumsal devrimlerdeki köylü ayaklanmalarının konjonktürel çözümlemesinde, köylü ayaklanmalarının nedenlerini tartışmakla yetinilemez. Buna ek olarak, köylü ayaklanmalarının hemen başlangıçta elde ettiği başarılar, açılmakta olan devrimci krizlerin içindeki ulusal siyaset süreci üzerinde "geri besleme" potansiyeline sahiptir. Bu tür etkiler, toplumsal devrimci dinamiklerin ve sonuçların ortak ve farklı kalıplarının örüntülerinin vazgeçilmez anahtarlarını sağlar. Ancak okuyucu bu konuda II. Kısım'ı beklemek zorundadır. Eldeki bölüm, köylü ayaklanmalarının toplumsal devrim süreci için önemli olduğunu, zorunlu bir veri olarak almaktadır ve onların meydana gelişlerini açıklayan yapısal ve durumsal koşulları anlama çabasındadır.

Bu koşullarla ilgili önermeler gözden geçirildi; ancak bu önermeler, her bir toplumsal devrim örneği ve (başarılı toplumsal devrimlerin meydana gelmediği) uygun karşıt örneklerle ayrıntılı olarak açıklanmalı. Bu nedenle vakalara geri dönmeliyiz. Fransa ile başlamalı ve Rusya ile devam etmeliyiz; daha sonra da karşıt olgular olarak onyedinci yüzyıl İngilteresi ile 1848-50 Almanyasını incelemeliyiz. Son olarak, arkaplanında önceki tüm örnek çözümlemeleri hazır bulunan, Çin'in çıkardığı özgül sorunları tartışacağız.

---

16 Devrimlerin toplumbilimsel çözümlemeleri, aslen bağımsız bir biçimde belirlenmiş süreçlerin konjonktürel ve yavaş yavaş baş gösteren karşılıklı etkileşimine gereken analitik önemi neredeyse hiçbir zaman vermez. Ancak hem devrimlerin nedenlerini hem de gelişimlerini bu biçimde anlamak gerekir; bu da, kuşkusuz çözümlemelerin ve açıklamaların tarihsel olarak temellendirilmesi anlamına gelir.

Fransız Devrimi'nin en çok kutlanan günlerinden biri 4 Ağustos 1789'dur. O ünlü günün öğleden sonrasında Kurucu Meclis'in üyeleri, Fransız toplumunun ve siyasetinin "feodal" yapılarının kötü yanlarını bir biri ardına ortaya koydular ve reddettiler. Senyörlere karşı yükümlülükler, yargılama yetkisinin satılığa çıkarılması, vergi bağışıklıkları, avlanma hakları, kraliyet görevlilerinin emekli aylıkları, senyörlerin adaleti, "konuşmacılar birbiri ardına kendisinin (ya da komşusunun) ayrıcalıklarını reddettikçe",[17] bunların tümünden feragat edildi. Bir devrime toplumsal devrim adını hak ettiren (siyasal değişikliklerin ötesine geçerek toplumun dönüştürülmesine yönelen) değişiklikler simgesel bir biçimde o gece başlatıldı. Ancak Versailles'da bir araya gelen liberal soylular ve Üçüncü Zümre temsilcileri, senyörlük sistemine karşı yaygınlaşan tarımsal isyan onların isteksiz ellerini zorlamasaydı, bu geniş kapsamlı reformlar oturumunu hiçbir zaman başlatmayabilirlerdi. Ödentilerin ve *tithe*'lerin ödenmesine karşı köylülerin direnişi ile *chateaux* [şatolara] ve bireylere karşı yükselen şiddetin karşısında sarsılan ve şaşıran Versailles'daki mülk ve ayrıcalık sahipleri, alelacele önceden planlanmamış itiraflarda bulunmaya karar verdiler. İnsan bu devrimin en büyük tarihçisi George Lefebvre'in "kendiliğinden" ve "otonom" olarak nitelendirdiği köylü ayaklanması olmaksızın, "Kurucu Meclis'in feodal sisteme karşı bu kadar ağır darbeler indirmeyeceğinden emin olabilirdi..."[18] Devrim hiçbir zaman anayasal reformların ötesine geçmeyebilirdi.[19]

---

17 Norman Hampson, *A Social History of the French Revolution*, University of Toronto Press, Toronto, 1963, s. 82.

18 Georges Lefebvre, "The French Revolution and the Peasants", Ralph W. Greenlaw, der., *The Economic Origins of the French Revolution* içinde, D.C. Heath & Company, Lexington, Mass., 1958, s. 76.

19 Ben, Devrimci yapısal dönüşümler için itici gücün sadece köylülerden

1789'da patlak veren köylü ayaklanmalarının potansiyeli onsekizinci yüzyıl Avrupa'sındaki Fransa'ya (ve birleşmemiş olan Almanya'nın batı kısımlarına) özgü bir tarımsal toplum yapısı içinde saklıydı. Gerçek yakınma nedenleri kesinlikle var idiyse de, Fransız köylüsünün gördüğü zulüm en kötüsü değildi. Tersine, Fransa'da senyörlüğün sömürüsüne karşı köylülerin tepki gösterme yeteneğini etkileyen sosyoekonomik ve siyasal koşullar öteki ülkelerden daha uygundu.

Doğu Avrupa serflerine ve İngiltere'nin gittikçe mülksüzleşen tarımsal alt tabakalarının aksine Fransız köylülüğü, Fransa'nın topraklarının önemli bir bölümüne sahipti. Toprağın en azından üçte biri ve hatta ekilebilir toprağın daha da yüksek bir oranı, küçük parçalar halinde kullanılan, alınıp satılan, miras bırakılan ve sadece senyörlerin ileri sürüp çeşitli edimlerde bulunulmasını isteyebilecekleri bazı hakları olan topraklar biçiminde milyonlarca çiftçinin elindeydi. Dahası, büyük toprak sahiplerinin çok azı, doğrudan kendi topraklarını ektiğinden dolayı, toprakların diğer beşte ikisi de çoğunlukla küçük parçalar halinde kiracılara ve yarıcılara, kiraya veriliyordu. Bu nedenle köylüler, tarımsal üretime dahil olan toprakların büyük bir kısmının kullanımını denetimleri altında tutuyorlardı.[20]

---

geldiğini test etmiyorum. Ulusal Meclis'in liberal liderlerinin kafasında zorunlu olarak toplumsal sonuçları da olacak, temel siyasal dönüşümler kesinlikle vardı. Ancak kırsal kesimdeki senyörlük haklarına karşı birincil itici gücü köylü ayaklanmaları sağladı. Ayrıca, en azından ilkesel olarak diğer siyasal ve toplumsal değişikliklerin hızla gerçekleştirildiği kriz durumunu da köylü ayaklanmaları yarattı.

20 Georges Lefebvre, "Répanition de la Propriété et de l'Exploitation Fonieres a la Fin de l'Ancien Régime", *Etudes sur la Revolution Française* içinde, Presses Universitaires de France, Paris, 1963, s. 279-306; Ernest Labrousse, "The Evolution of Peasant Society in France from the Eighteenth Century to the Present", E. M. Acomb ve M. L. Brown, Jr., der., *French Society and Culture Since the Old Régime* içinde, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1966, s. 44-46.

Ancak bunu ürettikleri üzerinde ağır kira hakkı taleplerine tâbi olarak yapabiliyorlardı. "Toprak kirası... (Krala, senyöre rant biçiminde kiliseye *tathe* biçiminde, kiliseye, mülk sahibine kira biçiminde ödenen rantlar) kraliyetin ve onun toplumsal sisteminin yönlendirici gücüydü. Kira ödeyenler yönetilenler(di), kirayı alanlar ve onların aracıları yönetenlerdi."[21] Hasat zamanı ortalama ürünün % 8'i olarak toplanan *tithe*, büyük oranda zengin piskoposlara, yüksek din adamlarına ve yerel kilisenin etki alanının dışındaki din adamı olmayan, amà kiliseyi kollayan beylere gidiyordu. Soylular kadar toprak sahibi burjuvalara ve dinsel sülalelere de giden senyörlük ödentileri, yerelliğe ve bölgelere göre çok büyük bir çeşitlilik gösteriyordu; bu ödentiler genel olarak Brötanya'nın ve Fransa'nın doğusunda daha ağır, bununla beraber *tithe*'nin daha ağır olduğu Loire'ın güneyindeki bölgelerde daha hafifti. Soylu toprak sahiplerinin büyük oranda muaf tutulduğu vergiler, *pays d'élection*'da [seçimli topraklar] gayrı safi üretimin % 5 ile 10'u arasında değişen bir oranı alıyorken, *pays d'état*'da [Zümre Meclisli topraklar] daha azını alıyordu. Mülk sahiplerine ödenen kira çoğu zaman en ağır olanıydı: *métayage*'ın [yarıcılığın] hâkim olduğu güneydeki ve batıdaki bölgelerde, yarıcılar ürünün yarısını toprakbeylerine vermek zorundaydı; diğer durumlarda topraklarını kiraya verenler ürünün en azından beşte birini istiyorlardı. Tüm ülkede, köylülerin ürettikleri üzerindeki çeşitli kira talepleri, köylülerin gayrı safi gelirinin (ürünün en az beşte birinin tohumluk, çalışanların geçimliği ve üretim ve onarım maliyetini karşılamak için ayrılmasından sonra geriye kalanın) beşte biri ile beşte üçünü alıyordu. Normal zamanlarda kira talepleri ağır bir yük oluştu-

21 Pierre Goubert, *The Ancien Régime: French Society, 1600-1750*, çev. Steve Cox, Harper & Row, New York, 1974, s. 102; bu paragraftaki ayrıntılar bu yapıtın "Landed Income and Ground Rentiers" başlığını taşıyan 6. Bölümüne, özellikle s. 122-34'e dayanmaktadır.

ruyordu; üretim ya da pazarlama krizleri dönemlerinde ise, en alt geçim ya da var olma sınırının kıyısına dek kurutup neredeyse dayanılmaz bir kâbusa dönüşüyordu.

Köylünün refahı, bir ailenin sahip olduğu asgari kira taleplerine tâbi olan toprağın büyüklüğünün yanı sıra, toprağı işlemek için zorunlu araçların ve çiftlik hayvanlarının dahil olduğu mallarının çokluğuna bağlıydı. Fakat onsekizinci yüzyıl Fransasının tüm bölgelerinde, kendi mülklerinin ya da kiralanmış, oldukça büyük çiftliklerin üzerinde güvenle yaşayabilenler köylülüğün küçük bir kısmıydı.[22] Her topluluğun, muhtemelen senyörlerinin aracıları olarak hareket eden bir ya da iki zengin *cogs de village*'ı,* bunlar olmadığı durumda da en azından birkaç tatmin edici *laboureur*'a (bağımsız orta halli köylü toprak sahipleri) bulunduğu doğrudur; fakat çoğunluk yoksul ve güvenceden yoksundu. Köylüler, ya kiracılar olarak geçinmek amacıyla küçük bir parça toprağı işlemek için ağır kiralar ödemek zorundaydı ya da bir ev ve bir bahçe dışında hiçbir şeye sahip olmadıklarından gündelikçi tarım işçisi olmak, sanayide eve iş alma yoluyla çalışmak veya evden uzakta iş bulmak için mevsimlik göçler yoluyla ek gelir sağlamak zorundaydı. Sosyoekonomik merdivenin en altında, onlara bir ev ve ait olacakları topluluk verebilecek asgari mülkten bile yoksun olan yersiz yurtsuzlar yer alıyordu. Nüfus, ekonomik gelişme oranının sağlayabileceği yeni iş olanaklarından daha hızlı arttığında, bu tür yoksullaşmış (hırsızlık, geçici işlerde çalışma ve haydutluğun bir karışımıyla yaşayan) avarelerin sayısı Eski Rejim'in sonlarına doğru arttı. Birçok yerleşik

---

22 Bu paragraf için kaynaklar: Gouben, *Ancien Régime: Society*, 2. ve 5. Bölümler; Alun Davies, "The Origins of the French Peasant Revolution of 1789", *History* yeni dizi 49:165, Şubat 1964, s. 24-41; Georges Lefebvre, *The Great Fear of 1789*, çev. Joan White, Pantheon Books, New York, 1973, I. Bölüm.

* Köyün horozları (ç.n.).

ailenin durumu hiç de yersiz yurtsuzlarınkinden uzak değildi. Yükselen toprak ve tahıl fiyatları onlara yardımcı olamazdı; çünkü gelecekleri (ve sorunları) sadece kendilerinden istenen rantları ödeyebilmeye ve geçimlerini çıkarabilmeye yetecek kadar toprağa ve işe tutunmaktı.

Eski Rejim'in yönetimi altında yerleşik Fransız köylüleri ise, topluluk olarak ayakta kalma mücadelesiyle karşı karşıya kalmadılar. O zamana dek Fransız köylüleri, 1880'lerin ortalarında Marx'ın zekice yazdığı gibi, bir çuvalın içindeki çok sayıda patates gibi değildiler. Köylü saflarında ekonomik farklılaşmanın hayli ilerlemiş olduğu ve kırsal kesimde "tarımsal bireyciliğin" sağlam bir basamak elde ettiği doğruydu. [23] Yine de, yüzyıllardır süren ekonomik güvenlik ve kamuyönetsel otonomi mücadelesi içinde biçimlenen köylü topluluğu hâlâ bir gerçeklikti. Topluluğun esas tabanı ekonomikti. Düzenin merkezi, "büyük bir köyde ya da birçok mezra çevresinde toplanmış ya da dağınık mülklerin oluşturduğu yamaların üzerine yayılmış bir grup insan tarafından ekilen ya da kullanılan bütün toprak türlerinin toplamı"[24] olan *terroir** idi. Köylü topluluğu "topluluk mallarının... kolektif mülkiyeti ve kullanımı" ya da "bir grup olarak köyün sakinlerinin çıkarına özel mülkiyet üzerinde kolektif sınırlamalar..."[25] altındaydı. Çiftlik binalarının dağınık olduğu Normandiya ve Brötanya'nın *pays de bocage*'sinde** köylü toplulukları,

---

23 "Kırsal bireycilik" kavramı, ortak otlatma ve hasat gibi hakların geleneksel uygulamasından özgür kılınarak pekiştirilmiş bir mülkiyeti yönetme hakkına sahip bir bireysel mülk sahipliği durumuna gönderme yapar. Bakınız: Marc Bloch, "La Lutte pour l'Individualisme Agraire dans la France du XVIIIe-Siecle", *Annales d'Histoire Economique et Sociale* 11:7, Temmuz 1930, s. 329-81 ve 11:8, Ekim 1930, s. 511-56.

24 Gouben, *Ancien Régime: Society*, s. 78.

* Toprak (ç.n.).

25 Albert Soboul, "The French Rural Community in the Eighteenth and Nineteenth Centuries", *Past and Present* no. 10, Kasım 1956, s. 82. Bu ve bundan sonraki paragrafın bakiyesi Gouben ve Soboul'a dayanmaktadır.

** Koruluk topraklar (ç.n.).

kolektif topluluk adına yönetilmesi ve dışarıdan gelenlerin tecavüzlerine ve karşı hak iddialarına karşı korunması gereken koruluklar da dahil olmak üzere ortak topraklara sahipti. Kuzeydeki ve doğudaki köyler daha az ortak toprağa sahipti, fakat üretim süreci önünde ürünlerin dönüşümlü olarak ekilmesi, hasat günlerinin belirlenmesi, nadasa bırakılmış toprakların mera olarak kullanılması hakkı, toprağın çitle çevrilmesi üzerine düzenlemeler ve benzeri sınırlamalar vardı. Bu geleneksel kuralların yalnızca topluluğun üyelerine uygulanmasıyla yetinmeyip topluluğun dışındaki kimselere karşı korunması gerekliydi. Çoğu yerde malikâne toprakları ve köylülere kiraya verdiği toprakları belli köylü topluluklarıyla örtüşen senyörler toprak üzerinde haklar yarışmasında başrolü oynayan kimselerdi. Bütün bunların ötesinde de, bu tür sorunlar üzerinde, senyörlere karşı mücadelelerinde köylü toplulukları, kendi aralarındaki gerilimlere rağmen belirli bir dayanışma ve öz-bilinç kalıntısını sürdürmüştü.

Buna ek olarak, köylü toplulukları onsekizinci yüzyıla kadar, tatmin edici bir düzeyde özyönetimden faydalandı. Kraliyet yönetimi yerelliklere müdahale etti ve aşamalı bir biçimde senyörü sadece "mahalli kilise çevresinin ilk üyesi" konumunda bırakarak devreden çıkardı. Senyör, eğer kendisi (çoğu durumda olduğu gibi) "toprağı başında yaşamayan" senyörse adamları adalet dağıtımını ellerinde tuttular. Ancak bu, ekonomik olmaktan çok siyasal önemi olan bir haktı. Diğer durumlarda, köylüler, yerel rahibin de yardımıyla, derebeyinin temsilcisi aracılığıyla yönetim memuruna karşı sorumlu olarak kendi yerel işlerini idare ediyorlardı. *Terroir*'lar genellikle kilisenin nüfuz alanıyla çakışıyordu; öyle ki topluluğun hane başlarının meclisi, "topluluk mülklerinin alımı, satışı, değiş tokuşu ya da kiraya verilmesi; kilisenin, kamu binalarının, yolların ve köprülerin onarılması; topluluk mutemedinin, ba-

şöğretmenin topluluk çobanının, korucunun, *tithe* toplayıcısının, *taille* saptayıcısının ve toplayıcısının seçimi"[26] gibi, topluluğun geniş çaplı işlerini ele almak için Pazar ayininden sonra düzenli olarak toplanıyordu.

Her ne kadar, köy derneklerine gayrı resmi olarak neredeyse her zaman zengin köylülerin egemen olduğu doğruysa da, köy dernekleri hâlâ tüm aile reislerince yerel işlerin tartışılması için yaşamsal arenalar işlevi görme hakları vardı ve görebiliyorlardı ve onların kararları köy yaşamının önemli yönlerini denetim altında tutuyordu.[27]

1789 Siyasal Krizinin Etkisi

Peki, bu yapısal koşullar kırsal kesimde Eski Rejim'in yok oluşuna tam olarak nasıl yardımcı oldu? Yanıtı bulabilmemiz için devrimci dönemin eğilimlerine ve olaylarına bakmamız gerekir. İşe 1788-89'da halk arasındaki hoşnutsuzluğun ateşlenmesine yardım eden birtakım ekonomik eğilimlerle başlayacağız; daha sonra yapısal tarım koşulları ile ulusal siyasal olayların 1789 halk ayaklanmasının devrimci bir yönünün olmasını sağlayan bileşimi üzerinde odaklanmalıyız.

Müthiş bir ekonomi tarihçisi olan Ernest Labrousse, fiyat ve ücret eğilimleri üzerine titiz araştırmasında, Fransız ekonomisindeki bir krizin Eski Rejim'in sonlarına doğru halk ayaklanmasını başlattığını saptamış-

---

26 Soboul, "Rural Community", s. 81.

27 Eski Rejim'in sonlarında taç, bölgenin zengin sahiplerinin yararına bir yerel yönetimi formülleştirmeye girişti. 1787 Fermanı, *pays d'élection*'un tüm topluluklarında yerel toprakbeyi ve rahibin *ex officio* [statüleri gereği] alınanlar yanı sıra, vergi olarak on livre ve daha fazlasını ödeyenlerle sınırlı tutulan kilise nüfuz alanı meclisinde gizli oylamayla seçilen üç ile dokuz arası köylü ile birlikte yerel yönetim konseylerini oluşturdu. Böylece topluluğun tüm üyelerinin genel meclisinin işlevleri azaltıldı. Bununla beraber 1789'da, meclisler *cahier*'lerin yazılması ve *Bailliage* temsilcilerinin seçilmesi için toplandığında 25 yaş ve üstü tüm vergi ödeyenler dahil edildi. Böylece kraliyet siyasası, devrimden birkaç ay önce köylü topluluk dayanışmasını sürekli biçimde zayıflatmış sayılmaz.

tır.[28] 1733'ten 1770'e dek Fransız ekonomisi, ekonomik büyümenin neredeyse bir yüzyıl süren evresinin bir parçası olarak yükselen bir çevrim içindeydi. Tarımın ve sanayinin üretkenliği, sömürge ve iç ticaretin tümü genişliyordu. Fiyatlar ve kiralar ücretlerden daha hızlı artıyordu; öyle ki, girişimciler ve büyük toprak sahipleri büyümeden orantısız bir biçimde yararlanıyordu. Yine de birçok yoksul insan, genişleme sürdüğü sürece geçinebiliyordu. Ne var ki, 1770'ten sonra, "... [ve] en geç 1778'in sonunda ekonomik sıkıntı ve daralma kesinleşmiş bir olgu durumunu aldı. Fiyatlar, her yerde tam bir düşüş içindeydi."[29] Tarımsal gelir düştü ve sanayinin gücü tükendi; işsizlik arttı.

> ölüm oranının düşüşüyle yüzyılın ilk çeyreği boyunca zaten kötüleşmiş olan eski sorun, boş mideler ile onları dolduracak yiyecekler sorunu, tehlikeli bir evreye girmiş ve daha çarpıcı bir biçimde ortaya çıkan, nüfustaki devrimci artış ile daralma evresindeki bir ekonomi arasındaki... çelişki... bir süre için çok daha göze çarpar hale gelmişti.[30]

1780'lerin ortasında ekonomi yeniden kendine gelmeye başladı. Daha sonra, 1788'de, "dönemsel olarak meydana gelen türde bir ciddi kaza" gerçekleşti.[31] Tahıl hasadı başarısız oldu. Kırsal gelirler düştü (her ne kadar fiyatlar yüksek olsa da satacak çok az şey vardı) ve tarımsal işsizlik yükseldi. Sanayi ürünleri

---

28 C. E. Labrousse, *La Crise de l'Economie Franaise à la Fin de l'Ancien Régime et au Debut de la Révolution*, Presses Universitaires de France, Paris, 1943.

29 C. E. Labrousse, "The Crisis in the French Economy at the End of the Old Régime", Ralph W. Greenlaw, der., *The Economic Origins of the French Revolution* içinde, Heath, Lexington, Mass., 1958, s. 64. Bu parça, yukarıdaki notta belirtilen, daha geniş bir çalışmanın giriş bölümünün bir kısmının çevirisidir.

30 *Age*, s. 66.

31 *Age*, s. 66-7.

pazarı daraldı ve çok sayıda işçi işten atıldı. Aynı dönemde (1789-90) ekmek fiyatları hızla yükseldi ve yiyeceklerinin tümünü ya da bir kısmını satın almak zorunda olan milyonlarca yoksul köylü, kentli zanaatkâr ve işçi aniden ağır bir yoklukla karşı karşıya kaldı.

1789'da yükselen ekmek fiyatlarına halkın tepkisi oldukça yerleşik biçimler kazandı.[32] Onsekizinci yüzyılda, ne zaman ekmek fiyatları aniden yükselse, kentteki ve kırdaki yoksullar yinelenen bir biçimde, ekmek isyanlarıyla yanıt verdi. Köylü toplulukları, satış için topluluklarının dışına götürülen tahıla el koydu ve "adil fiyat" karşılığında bulundukları yerin tüketicilerine sattı. Kentli tüketiciler kıtlığa ve yüksek fiyatlara, fırıncıların stoklarına el koyarak ve bu stokları benzer bir biçimde kullanarak tepki gösterdiler. Ara sıra, kraliyet hükümeti tahılda ulusal serbest ticareti desteklemeyi denedi; fakat halk hâlâ sabit fiyatlara ve herkes için güvence altına alınmış yerel tedarike inanıyordu. Devrimden uzun süre önce değil, daha 1775'te kitlesel ekmek isyanları ("*guerre de farines*"), Tahtı yenilikçi siyasalar gütmekten vazgeçmeye ve gereksinimi olanlara tahıl sağlarken, bir yanda da gösterileri bastırarak düzeni yeniden kurmaya zorladı. 1789'da olanların çoğu, [onsekizinci yüzyıl boyunca] yinelenen bu halk huzursuzluğunun yeniden sahnelenmesiydi.

Ne var ki, 1789'da bu, o zamana dek görülmeyen sonuçlar doğurdu. Bunun nedeni, kısmen kentlerdeki ekmek isyanlarının, ayrıcalıklı seçkinlerin, Komün Devrimi'ne yol açacak siyasal temsil formülleri konusunda yaptıkları kavgalarla çakışmasıydı.[33] Dahası, olaylar, kırsal kesimdeki toplumsal devrimi olgunlaştı-

32 Bakınız: Louise A. Tilly, "The Food Riot as a Form of Political Conflict in France", *Journal of Interdisciplinary History* 2:1, Yaz 1971, s. 23-57; George Rudé, "The Outbreak of the French Revolution", *Paris and London in the Eighteenth Century* içinde, Viking Press, New York, 1973, s. 63-81.

33 Komün Devrimi için, İkinci Bölüm'deki Fransa üzerine olan kısmın sonundaki tartışma ve göndermelere bakınız.

racak biçimde gelişti. Bahar ayları boyunca, Komün Devrimi'nden çok önce, köylüler ekmek isyanlarının ötesine geçerek, senyörlük sistemine saldırmaya başladılar. "Kırsal ayaklanmaların ilk dalgası... *tithe*'leri, feodal hakları ve feodal hakların kendilerine verdiği şeyleri alan insanları hedef alıyordu..."[34] Çoğu zaman hedef, yerel senyörlerin feodal kayıtlarıydı; ancak "istiflenmiş" denen tahıl depolarına el koymalar da oluyordu. İlk başlarda, en geniş çaplı olaylar Anjou, Dauphiné, Paris bölgesi, Picardy, Hainault ve Midi'de meydana geldi. Yazın gelmesiyle birlikte, kargaşa ya da karışıklık, kısmen dehşet verici "Büyük Korku" [*Grande Peur*] ile yoğunlaşarak ülkenin büyük bir kısmına yayıldı.[35] Bu, "haydutlar"ın olgunlaşmakta olan tahıl mahsulüne saldıracağı inancının esinlendirdiği kolektif bir panikti. Bu inanç halkı aç bırakmak için başlatılan "aristokratik bir komplo" biçimine büründü ve köylüler hayalet tehdidi karşılamak için örgütlendiler. Düşmanlık, *Etats Généraux*'nun toplanmasıyla canlanan bir şeylerin değişeceği umutlarıyla üst sınıflara karşı ayaklanmayı yoğunlaştıracak şekilde birleşti:

> Artık *Etats Generaux* toplanmıştı; ancak özgürlük beklentilerine yanıt vermekte yavaştı; büyük köylü kitlesi basit, kendiliğinden bir karara ulaşmıştı. Hasat tamamlanmıştı. Köylüler, *tithe* toplayıcılarına, senyörlere ve hatta kraliyet vergi toplayıcılarına ödeme yapmayı durduracaklardı. Kızgın azınlıklar, ayrıcalıklı yerlere ve şatolara yabalarla ve meşalelerle saldırdı. Çoğunluk daha güvenli ve etkili pasif direniş sürecini benimsedi ve ödeme yapmayı reddetti.[36]

---

34 Gouben, *Ancien Régime: Society* , s.14. Georges Lefebvre'in çalışmalarına dayanarak. Gouben, s. 12-15'te, 1788-1793 arasında köylü ayaklanmalarının üç dalgasını tanımlar.

35 Bakınız: Lefebvre, *Great Fear*. Bu, klasik bir çalışmadır.

36 Gouben, *Ancien Régime: Society*, s. 14.

Böylece, kırsal kesimde Eski Rejim'in altındaki destek çekildi ve kent kökenli siyasal reformcular, çıkmamış olmasını tercih edecekleri, davet edilmemiş bir mülkiyet ve düzen bunalımıyla karşı karşıya kaldılar.

Köylü ayaklanmaları neden 1789'da başladı ve genel olarak köylüler, neden ilk ve en önemli hedef olarak senyörlük sistemine karşı ayaklandılar? Söz konusu nedenler, 1789'da var olan sosyoekonomik ve siyasal yapıların senyörlük karşıtı kolektif ayaklanmalar yolundaki birikimleri güçlendiren siyasal olaylarla karşılıklı etkileşimine dayanmaktadır.

Kral'ın 29 Ocak 1789'da, *Etats Généraux*'yu toplantıya çağırma kararı çok büyük önem taşıyan bir süreci harekete geçirdi. *Etats Généraux* temsilcileri kent ve kır topluluklarının delegelerince, *bailliage*'larda* seçilecekti. Her kırsal toplulukta, miktarı ne kadar olursa olsun vergi veren yirmi beş ve daha yaşlı tüm erkekler, hem *bailliage* meclisine temsilcilerin seçileceği hem de yerel yakınma nedenlerinin ifade edileceği *cahier de doléance*'ların [şikâyet defterleri] yazılacağı toplantılara katılma haklarına sahipti. Tüm köylü topluluklarının, kralın emriyle sorunları üzerine kolektif bir biçimde düşünmek için davet edilmiş olmaları göründüğü gibi sıradışıydı. Sonuç, genelde kuşkusuz özellikle senyörlerine ve dışarıdan gelen *tithe* toplayıcılarına karşı köylülerin ayaklanma olasılığının kesin bir biçimde artması oldu. *Cahier*'ler bu hedefleri tek tek işaret etmedi; bunun yerine defterler sınırlı ve oldukça çeşitlilik gösteren yerel şikâyetlerle doldurulduğu.[37] Bununla beraber, onların içerdiği daha genel talepler sadece köylülüğe atfedilemez; çünkü meclisler çoğu zaman rahipler, burjuvalar ve derebeylerinin yerel

---

* Bir Bailli'nin başkanlığı altında çalışan yargı yeri. Bailli: Eskiden Fransa'da kral ya da senyör adına adaleti sağlamakla görevli memur (ç.n.).

37 Bakınız: George V. Taylor, "Revolutionary and Nonrevolutionary Content in the Cahiers of 1789: An Interim Report", *French Historical Studies* 7:4, Güz 1972, s. 489-91.

temsilcilerince yönlendirildi ya da etkilendi.[38] *Cahier*'lerin içeriğinden daha önemli olanı, onların yazılma süreciydi. Süreç değişme umutlarını yükseltti ve köylüleri tarihte, özellikle senyörlük karşıtı mücadelelerin paylaşılan bir girişim olduğu topluluk ortamlarında bir araya topladı.

Cahier'lerin yazılmasıyla birlikte güçlenen kolektif bilinç ve örgütlenme, köylüleri, 1789'un ayaklanmacı amaçları için harekete geçmeye hazırladı. Bazı ayaklanmalar, gerçekten yerel meclislerin doğuşu sırasında patlak verdi. Bunun nedeni, köylülerin zaman zaman *cahier*'lerde şikâyetleri dile getirme eyleminin bile, belirli ödemelerin ve uygulamaların bundan böyle kaldırılacağı anlamına geldiğine inanmalarıydı. Lefebvre, kraliyet memurlarının bu konudaki dövünmelerini anlatır:

> "Gerçekten bıktırıcı olan şey", diye yazar, seçimler sırasında Saumur *bailliage*'ın tuğgenerali olan Desmé de Dubuisson, "çağrılan meclislerin bir taht otoritesiyle yetkilendirildiklerine inanmaları ve bir sonuca vardıklarında da, köylülerin bundan sonra *tithe*'lerden, avlanma yasaklarından ve feodal ödentilerden kurtuldukları fikriyle evlerine gitmeleriydi."
>
> Krallığın diğer ucunda, Ploermel'in alt temsilcisi, 4 Temmuz 1789'da alarm çığlığı atıyordu: "Çevredeki ve benim bölgemdeki köylülerin tümü *tithe* toplayıcılarına demet kotalarını vermeyi reddetmeye hazırlanıyor, bu *tithe*'lerin kaldırılması isteğinin *cahier*'lere dahil edildiğinden, kan dökmeden bir daha toplama olmayacağını açık bir biçimde mantıksızca söylüyorlar... bu türden bir kaldırma uygulaması şimdi yürürlüğe kondu."[39]

Cahier'lerin yazılmasından çok sonra bile meydana gelmeyen ayaklanmalar, her keresinde tipik bir biçim-

---

38 Bu noktada bakınız: Charles Tilly, *The Vendée*, Wiley, New York, 1967, s. 164-65, 177.

39 Lefebvre, *Great Fear*, s. 39-40.

de, bu tür topluluk toplantılarının olağan bir biçimde düzenlendiği benzer ortamlardan çıktı:

> 1792'ye dek aynı tür [senyörlük karşıtı] ayaklanmalar genellikle tam olarak aynı tarzda patlak verdi. Olaylar bir pazar günü gelişmeye başlardı: o gün, tüm sürecin başından sonuna dek, yerel azizlerin ve *baladoire*'ların onuruna düzenlenen bayram günlerinde olduğu gibi, daima en kritik gündü; köylüler ayine gider, daha sonra yapacak hiçbir şeyleri olmadığından yerel kahvehaneye sürüklenirlerdi: Bir ayaklanma başlatmak için bundan daha iyisi olamazdı.[40]

1789'dan sonra ayaklanmaların yayılmasını kolaylaştıran bir başka koşul da, polisten ve ordudan sorumlu olanlar dahil üst zümrenin örgütsüz ve bölünmüş olmasıydı. Özellikle Temmuz'daki Komün Devrimi'nden sonra, mülk sahibi sınıflar kırsal hoşnutsuzluğu bastıramayacak kadar zayıf bir konumdaydı. Birçok *intendant* görevinden kovulmuştu. Kentli milisler, silahlara ve cephaneye el koymuşlardı. Ordudan firarlar artmıştı. Bununla beraber, köylü askerlere, her zaman olduğu gibi yazın hasada yardım etmeleri için evlerine gitme izni verildi ve bu askerler beraberlerinde kentlere ilişkin siyasal haberleri götürdüler.[41]

Belki daha da belirleyici olan olgu, *Etats Généraux* taraftarlarının ikircikli oluşuydu: Birçok kişinin tercih edeceği gibi milisleri kullanmış ya da kırsal kesimde mülkiyet haklarını koruması için orduya çağrı yapmış olsalardı, otokratik gericiliğin değirmenine su taşımış olacaklardı. Bu birçoğunun yararlanmaya hazır olmadığı bir fırsattı.[42] Sadece birkaç yerde kentli güçler köylülere karşı harekete geçti. Ülkenin bütününde,

---

40 *Age*, s. 43.

41 Katherine Chorley, *Armies and the Art of Revolution*, 1943; yeni baskısı, Beacon Press, Boston, 1973, s. 141.

42 Hampson, *Social History*, s. 76 ve devamı.

baskıcı güçler eşgüdümden yoksundu ve kararlı biçimde sevk edilmedi; bu da köylü ayaklanmasının ve direnişlerinin tüm ülkeye yayılmasını cesaretlendirdi.

Son olarak, kentli güçler "aristokratik gericilik" dedikleri her şeye gürültülü bir biçimde saldırıyorlardı. Bu, belki de köylüleri, soylularla birlikte anılan (senyörlük bağışıklıkları, vergi muafiyetleri ve çoğu kilise harcamaları için bölge papazına gitmeyen *tithe*'ler gibi) bazı sömürücü uygulamalara odaklanmaya cesaretlendirdi. *Bailliage* meclisleri aracılığıyla köylü delegeler kentli liderlerle düzenli bağlantı kurdular. Nihayet Kurucu Meclis'in reform aşamaları, köylülerin düzenli kiralar ve vergiler yerine, *tithe*'lere ve feodal ödentilere karşı 1793'e dek süren etkili bir direnişe odaklanmalarını kolaylaştırdı.

1789 siyasal krizine özgü tüm bu etkenler, aynı yılın baharında başlayan, köylü topluluklarının özellikle senyörlük sistemine karşı giriştikleri *yaygın* ayaklanmaları açıklamaya yardım eder. Bu konjonktürel etkenler, senyörlük karşıtı köylü ayaklanmalarında, Fransa'nın kırsal yapılarının geniş çaplı yardımı olmaksızın, tek başına kesinlikle etkili olamazdı. Senyörler farklı yerlerde çeşitlilik gösteren derecelerde, ama az ya da çok her yerde ve bölgelerinde bulunmayan ayrıcalıklı *tithe* alıcılarının toplayıcıları, kayda değer mülkiyete, topluluk otonomisine ve senyörlük karşıtı dayanışmaya sahip köylüleri kızdırdılar. Kısaca, senyörlük karşıtı ayaklanmalar için öteden beri bir potansiyel vardı. 1789 olayları da, köylülerin dayanışmasını ve bilincini yükseltti ve kesinlikle egemen sınıfın savunmasını bu potansiyeli serbest bırakacak bir biçimde zayıflattı.

Topluluk yapılarının, toprak mülkiyeti çeşitlerinin, kira alma biçimlerinin ve onsekizinci yüzyıl sosyoekonomik eğilimlerinin oluşturduğu bileşimde görülen bölgesel farklılaşmalar, 1789'daki köylü ayaklanmalarının genel biçiminin ve çıkışının belirlenmesi bakımından çok önemli değildir (bununla beraber, belirli şikâyetle-

rin vurgulanmasıyla ve tekil köylü topluluklarının özel hedeflere saldırmalarıyla daha çok şey yapabilirlerdi). 1788 sonrasında olanlar ise, her yerdeki (gerçek olduğu kadar potansiyel yakınma nedenleri olan) köylülerin neredeyse aynı anda, *cahier*'lerin yazılması ve Komün Devrimi gibi, krallık çapındaki olayların içine çekildiği *ulusal* bir siyasal kriz tarafından mahmuzlandı. Köylü ayaklanmaları gerçekten de (fakat sadece bu ulusal bağlam içinde) otonom ve kendiliğindendi. Bu nedenledir ki, köylülerin eylemleri yalnızca onsekizinci yüzyıl boyunca belli yerlerle sınırlı olarak süregiden "gizli" mücadelelerin uzantısı olarak anlaşılamaz. Fransız toplumsal tarihçisi Emmanuel Le Roy Ladurie, 1675'ten 1788'e kadar olan dönem boyunca köylü mücadelelerinin biçim, çap ve yoğunluğunun belirgin bölgesel farklılıkları olduğunu göstermek için kırsal toplumsal ilişkiler üzerine yapılan ayrıntılı çalışmalara dikkati çekmiştir.[43] "Senyörlük karşıtı" mücadele, yalnızca modernleştirici toprakbeylerinin "feodal" mekanizmaları, köylü topluluklarının direnişine karşın pazara yönelik tarımı yaygınlaştırmak için kullandıkları kuzey ve kuzeydoğuda önemliydi. Merkezdeki, güneydeki ve batıdaki bölgelerde, toprakbeyleri daha az güçlü ve daha az hareketliydi; köylülerin mücadeleleri de ılımlı ve oldukça senyörlük karşıtıydı. Ancak Le Roy Ladurie'nin de vurguladığı gibi, 1675 ve 1788 arasında pasif olan, Basse-Auvergne'deki ve Brötanya'daki köylü toplulukları bile, 1789'daki senyörlük karşıtı ayaklanmalara seve seve katıldı. Languedoc'daki köylüler bile *tithe*'lere karşı uzun süreli direnişlerini genel devrimci coşkuyla birleştirdiler.

1789'da başlayan köylü devrimini özgül olarak açıklama amacı bakımından bu olgular, (1) bütün Fransa'da tarım alanında hüküm süren toplumsal ilişkileri

43 Emmanuel Le Roy Ladurie, "Révoltes et Contestations Rurales en France de 1675 1788", *Annales: Economies, Sociétés, Civilisations* 29:1, Ocak-Şubat 1974, s. 6-22.

niteleyen büyük çapta benzer yapısal özelliklere ve (2) bütün temalarda, 1789'un ulusal siyasal dinamiklerine, yerel ve bölgesel farklılaşmalardan daha çok ağırlık verilmesi gerektiğidir. Toplumsal yapısal örüntüler üzerine ayrıntılı bilgileri her yerin ve bölgenin siyasal hareketlilik süreçleriyle ilişkilendirebilmeyi isterdim. Ancak bu mümkün oluncaya dek, bir bütün olarak devrim hakkında genellemeler yapmaya devam etmeliyiz ve edebiliriz. Çünkü devrim, doğası gereği yerel ve bölgesel olayların ve süreçlerin basit bir toplamından oldukça farklı bir şeydi. Charles Tilly'nin isabetle ortaya koyduğu gibi, "bir devrim toplumun her bir parçasının değil, bütün bir toplumun durumudur."[44]

Fransız Köylü Devriminin Sınırları

Her ne kadar Fransız Devrimi'nin kırsal kesimdeki sonuçlarına ilişkin eksiksiz bir tartışma, kentli siyasetin ve devrimcileşmiş devlet iktidarının yollarının tarımsal durumla kesişmesinin (Beşinci Bölüm'de yapılacak olan) çözümlenmesine bağlıysa da, bu bölümde son bir sorunun tartışılması gerekir. Şimdiye dek gördüğümüz gibi, Devrim'den önce mal sahibine ödenen doğrudan vergiler, bir bütün olarak köylülüğün üzerindeki en ağır yüktü. Bu kiralar, senyörlük ödentilerinin ve *tithe*'lerin tümünden kesinlikle daha fazla bir yüktü. Bununla beraber, Fransa'da onsekizinci yüzyıl boyunca artan nüfusun, ya hiç toprağı olmayan ya da tarımsal üretimle ailelerini ayakta tutamayacak kadar toprağa sahip olan veya toprak kiralayamayan köylü çoğunluğunun yaşadığı şiddetli toprak gereksinimini artırdığı yazıldı. Ancak köylü ayaklanmalarının yaşamsal katkısına rağmen, çok az toprak dağıtımının yapılması, Fransız Devrimi'nde görülen belirgin bir olgudur. Devrim sırasında toprakların sadece % 10'u,

44 Tilly, Vendée, s. 159.

Kiliseden ve bazı siyasi göçmenlerden kamulaştırılarak el değiştirdi. Bu toprakların köylülere giden kısmı kamulaştırılanların yarısından daha fazlası değildi.[45] Ayrıca, kamulaştırılan toprakların alıcıları, kaynak sıkıntısı çeken devrimci hükümetten bu toprakları satın almak zorundaydı; bu zorunluluk yoksul köylülerin yeni topraklar elde etmesini etkili bir biçimde engelledi. Fransız Devrimi'nin tarımsal bileşeni hakkında açık bir soru ise, çoğunluğu toprağa gereksinimi olan isyancı köylülerin, senyörlerin, Kilisenin ve içlerinde kentli rantiyelerin de bulunduğu diğerlerinin sahip oldukları topraklara el koymaya neden yanaşmadıklarıdır?

Yanıt, köy topluluğu dayanışmasının kendine özgü sınırlarında yatmaktadır.[46] Daha önce de gördüğümüz gibi, Fransız köylüsü toprak, çiftlik hayvanları ve araç gerecin özel mülkiyeti bakımından kendi içinde farklılaşmıştı. Daha da önemlisi, topluluk gelenekleri bireyin mülkiyetinin o ya da bu biçimde kullanımının önüne sınırlar koyabilirken, bireysel mülkiyete, özel kişilere satış ya da bireysel olarak sahip olunan parsellerin periyodik yeniden dağıtılması gibi herhangi bir müdahaleye kalkışmadı. Bunun yerine gelenekler, bireysel ekici gruplarını hakları ve talepleriyle kendilerini etkileyen yabancılara karşı birleştiriyordu. Böylece hem geleneksel uygulamalar hem de herkeste görülen kendi çıkarını kollama eğilimi tüm köyleri *tithe*'ler, senyörlük ödentileri ve soyluların vergi muafiyetleri ve ortak topraklar olarak adlandırılan alanlar üzerindeki senyörlük hak iddiaları karşısında birleştirdi. Fakat bireysel toprak mülkiyetine karşı herhangi bir saldırı, birçok zengin ya da orta zümreden küçük mülk sahibi köylüleri yerel toplulukların liderlerinin ta kendisini

45 Hampson, *Social History*, s. 251-55.

46 Bu ve bundan sonraki paragrafların özellikle dayandığı yerler: Soboul, "Rural Community", s. 85 vd.; Davies, "Origins of Peasant Revolution", s. 40-1.

tehdit edecekti. Dahası, bu tür saldırılar, hiçbir yanıyla geleneksel olmayan hedeflere yönelik kolektif köylü eylemini gerektirecekti.

Köylü devrimi, bu türdeki herhangi bir radikal, mülkiyet karşıtı ayaklanmadan uzak durdu. Ödentiler ya da *tithe*'ler söz konusu olduğunda, köylü topluluklarının onları ödemeye (ya da 1789'da Meclis'in ilk kararı uyarınca onları satın almaya) karşı kolektif direnişi sürdü. Bu direniş, öylesine doğrudan ve sürekliydi ki, 1793'te bu hak talepleri tazminatsız olarak ilga edildiğinde, sonul ve kalıcı bir başarıyla ödüllendirilmiş oldu. Her ne kadar sağlanan yararlar, gene orantısız biçimde daha iyi durumdaki toprak sahiplerine gittiyse de, tüm köylülük gelirlerinin üzerindeki yaklaşık % 10'luk yükten kurtuldu Özellikle Devrim yavaşladıkça, köylü toplulukları çoğu zaman devrimci yetkililerin vergi ve insan gücü taleplerine karşı da direnmeye başladı. Fakat geleneksel direnişin bu biçimi ortaya çıkmaya cesaret ettiği anda yenilmeye mahkûmdu; çünkü (daha sonra göreceğimiz gibi) Devrim sadece Fransa'daki merkezi yönetimi güçlendirdi. Köylü ayaklanmalarının geriye kalan (daha geniş özel toprak sahipliği gibi), görünüşte "makul" hedeflerine gelince radikal eşitlik adına hiçbir gerçek hareket gelişmedi. Muhtaç durumda olduğunun bilincinde pek çok köylü (aslında köylülerin çoğunluğunu oluşturan bir kesimi) vardı. Yine de, senyörlük karşıtı ilk kolektif ayaklanmaları kolaylaştıran ve biçimlendiren türden tarım toplumu biçimlerinin birlikte etkileri ayaklanmaların genel olarak toprak mülkiyetine karşı genişlemesini engelledi.

Gerçekten, Fransız köylü devriminin en ironik sonucu, devrimin başarısının, ilk aşamada devrimi mümkün kılan topluluk dayanışmasından geriye kalana zarar verme eğilimiydi. Çünkü köylü topluluğunun karşısında oluştuğu ve birleştiği geleneksel, yerel hasım olan senyörün, bir kurum olarak sahneden çekil-

diği söylenebilir. Devrimin gerçekleştirdiği yasal değişiklikler de, tarımdaki komün denetiminin yıkılmasını kolaylaştırarak özel mülkiyeti güçlendirmişti. Birçok kolektif gelenek, kesinlikle Devrim'den daha uzun süre ayakta kaldı ve Fransa'da topluluk temelindeki köylü karışıklıkları ondokuzuncu yüzyılın ortalarına dek devam etti.[47] Yine de, 1789-93'ün tarım devrimi, Fransız köylülerini ekonomik çıkarları konusunda daha bölünmüş durumda ve köylü olmayanlara karşı toplu eylem için daha güçsüz bıraktı. "Olan şuydu ki", diye yazar R. R. Palmer, "devrim sırasında, köylü bloğu, komünal köy, tarımsal dayanışma yıkıldı. 1789'daki gibi bir genel tarımsal başkaldırı bir daha asla olamazdı."[48]

Fransız Devrimi'nin köylü ayaklanmaları, kısaca belirtmek gerekirse, hem zengin hem de yoksul köylülerin başarısıydı. Fakat sonuçlar, zaten ekonomik olarak güvenli ve yerel siyasetin liderleri olarak iyice yerleşmiş köylülerin orantısız biçimde çıkarınaydı.

OBŞÇİNALARIN DEVRİMİ: RUSYA'DA KÖYLÜ RADİKALİZMİ

Devrimci Fransa'dan Rusya'ya dönersek (rantiye tarımı, köylü topluluk yapıları ve baskı aygıtlarının çöküşü gibi) benzer etkenlerin köylü ayaklanmalarının kökenlerini ve doğasını açıkladığını görürüz. Gerçekten, Rusya'daki olayların mantığı daha net görülür, çünkü resim daha koyu renklerle boyanmıştır.

---

47 Bakınız: Soboul, "Rural Community", s. 91-3; Albert Soboul, "The Persistence of 'feudalism' in the Rural Society of Nineteenth-Century France", çev. Elborg Forster, Roben Forster ve Orest Ranum, der., *Rural Society in France: Selections from the Annales: Economies, Sociétés, Civiltsatrons* içinde, Johns Hopkins University Press, Baltimore, Md., 1977, s. 50-71.

48 R. R. Palmer, "Georges Lefebvre: The Peasants and the French Revolution", *Journal of Modern History* 31:4, 1959, s. 337.

Serflik, tarihte Rusya aristokrasisinin temeli olarak, "muhalefetin yokluğunda değil, ona rağmen"[49] yerleştirilmişti. Malikane topraklarına kösteklenmiş köylü toplulukları (doğrudan Çar'a ait olmadıkları durumda) üzerlerinde neredeyse özel yargılama haklarına sahip hizmet soylularına ödemelerden ve çalışma zorunluluklarından kolektif olarak sorumluydular. İmparatorluk rejiminin kurulmasıyla birlikte, ağır vergiler ve her an askere alınma olasılığı da serflerin yükümlülüklerine eklendi. Köylülerin direnişi ya açık steplere kaçma ya da ara sıra meydana gelen yerel patlamalar biçimini aldı. Bazen bu çatışmalar, kentlerden ve sınır Kazakları'ndan müttefikler bulunduğunda (özellikle soylulara karşı) kanlı saldırılara dönüştü. Fakat onsekizinci yüzyılın sonlarına doğru Rus devleti steplerin sınırlarını yatıştırdı ve Kazakları devlet jandarması olarak hizmete aldı. 1773-75'teki Pugaçev İsyanı 1905 öncesi son kitlesel ayaklanmaydı. Birleşik bir baskı aygıtı karşısında ve dengeleyici herhangi bir askeri güç olmaksızın köylüler ara sıra meydana gelen ve yerele hapsolmuş (daima az ya da çok hızlı ve acımasız bir biçimde ezilen) direnişlerden daha fazlasını gerçekleştiremiyorlardı.[50]

İkinci Bölüm'de gördüğümüz gibi, serflerin 1861'de "özgürleştirilmesi" Çar'ın ve onun bürokratlarının girişkenliğiyle meydana gelmişti ve amacı da toplumsal istikrarı ve İmparatorluk sisteminin siyasal canlılığını güçlendirmekti. Daha sonra, bizatihi serflerin azat edilmesi olgusunun, 1917'de devrim öncesi toplumsal düzeni kökünden sökecek olan tarımsal devrim için sahneyi kurması oldukça ironiktir. Çünkü bu reformun gerçek etkisi (isyan potansiyelinin önünü kesebilecek olan ekonomik gelişmeyi ve kırsal kesimdeki

---

49 Geroid Tanquary Robinson, *Rural Russia Under the Old Régime*, 1932; yeniden baskısı, University of California Press, Berkeley, 1969, s. 33.

50 Bakınız Robinson, *Rural Russia*, 1-2. Bölümler; Paul Avrich, *Russian Rebels, 1600-1800*, Schocken Books, New York, 1972.

çoğunluğun toplumsal dönüşümünü hızlandırmaksızın), Rusya'nın kırsal düzenini isyana eğilimli kılan yapısal örüntüleri güçlendirmek oldu.

Azatlık Sonrası Tarımsal Koşullar

Serflerin azat edilmesi, İmparatorluk otoritelerinin ısrarıyla başlatıldı; fakat uygulamanın ayrıntıları çeşitli bölgelerdeki soylulara bırakıldı. Kısmen toprakbeylerinin müdahalelerinden, kısmen de 1860'lar sonrası devletin talepleri nedeniyle köylüler, üzerlerine serflik sırasında yaşadıklarından daha fazla yükümlülükle serbest bırakıldılar.[51] Kuzeydeki verimsiz orman bölgelerinde soylular, eski serflerin ancak artan oranda mevsimlik sanayi çalışanlarına dönüşerek ödeyebilecekleri aşırı tazminatlar karşılığında fazla toprağı köylülere devrettiler. Kara topraklarda ve güneydeki step bölgelerinde, toprakbeyleri serfler tarafından daha önce işlenen toprakların sadece beşte birini onlara bıraktılar; öyle ki, köylüler toprakbeylerinin topraklarını kiralamak ya da işlemek zorunda kaldılar. Devlet serfleri ve Polonya toprakbeylerinin eski serfleri, kendileri için yapılan düzenlemelerde daha iyi şartlardan yararlandılar. Fakat eski hane serfleri topraksız kaldı. Ayrıca, bölüştürülen topraklara sahip olan eski serfler, devletin serf kaybını telafi etmek üzere soylulara verdiği avansı geri ödemek için, kırk dokuz yıllığına bu topraklara bağlı kaldılar. Bir bütün olarak serflikten kurtuluşun sonuçları, köylüler için çok az, fakat acı bir biçimde ironik oldu. Azatlık ilanıyla toprakların yarı-

---

51 Bu paragrafın kaynakları özellikle: Lazar Volin; *A Century of Russian Agriculture*, Harvard University Press, Cambridge, 1970, bölüm: 2; Terence Emmons, "The Peasant and the Emancipation", Wayne S. Vucinich, der., *The Peasant in Nineteenth Century Russia* içinde, Stanford University Press, Stanford, 1968, s. 41-71; Alexander Gerschenkron, "Russia: Agrarian Policies and Industrialization, 1861-1917", *Continuity in History and Other Essays* içinde, Harvard University Press, Cambridge, 1968, s. 140-248.

sından fazlası köylüler arasında bölüşüldüyse de, ekonomik olarak onları daha kötü duruma soktu. Köylüler hâlâ sömürücü yükümlülüklerden kurtulmayı, soyluların elinde kalan kendilerinin olması ve kendi başlarına işlemeleri gerektiğine inandıkları topraklara ulaşmayı arzuluyorlardı.

Azatlığın sonuçlarından daha da önemli olanı, onun kurumsal temeliydi. Çünkü eski serflere bölüştürülen toprakların mülkiyeti geleneksel örüntülere göre tayin edildi, bu da kolektif mülkiyetin, *obşçina* aracılığıyla Avrupa Rusyasının toprak mülkiyetinin hâkim biçimi olarak kalması anlamına geliyordu.[52] *Obşçina* toprağın mülkiyetini ve hane halklarından kişiler arasında kullanımını denetim altında tutan bir köy komünüydü. *Obsçina*'lar genellikle, ekip biçme ve bunun ürünlerini devşirme işlerinin bireylerce yürütüldüğü geniş ataerkil ailelerden oluşuyordu. Her hane halkının, büyüklüğüne bağlı olarak tarım topraklarının tahsisi durumunda, çayırların ortak mera ve ormanların kullanımında eşit hakka sahip olduğu varsayılıyordu. Topluluğun toprakları, değişen aile bileşimi karşısında, eşit kullanım ilkesini yeniden tasdik etmek için periyodik olarak "yeniden bölünüyordu".

Tarihte *obşçina,* devlet ve soylular tarafından güçlendirilmişti; çünkü köylü yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde kolektif güvence ve (ancak yaşamda kalabilmelerine yetecek "geçimlik düzeyde" olmak üzere) en çok sayıda serf "canlar"ının varlıklarını sürdürmeleri için yararlı bir mekanizma sağlıyordu.[53] Azatlık,

---

52 "Köylü üretiminin bu türü imparatorluğun her yerinde hâkimdi; çünkü Avrupa Rusyasının bütünü yaklaşık olarak tüm erkek köylülerin dörtte üçü ortak olarak sahip olunan toprağı kullanıyordu ve tüm bölüştürülen toprakların beşte dördü de bu şekilde denetim altında tutuluyordu." Francis M. Watters, "The Peasant and the VillAge Commune", Wayne S. Vunich, der., *The Peasant in Nineteenth-Century Russia* içinde, Stanford University Press, Stanford, 1968, s. 146-47.

53 *Age*, s. 137-38; Jerome Blum, *Lord and Peasant in Russia*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1961, bölüm: 24.

bunu yeni bir biçimde sürdürdü; bir topluluktaki hane halklarının tümü kırk dokuz yıllık dönemde geri ödemelerde ortak sorumluluğu kabul ederse, devlet tazminat sürecinde aracılık edecekti.[54] Bu bir kez kabul edildiğinde, bir köylünün *obşçina* ile olan bağlarını koparması gerçekten de olanaksız hale geliyordu. *Obşçina*'dan ayrılabilmek için ya tazminatın kendi payına düşen kısmını ödemek ya da kendisini satın alacak birini bulmak zorundaydı. Dahası, bireylerce yürütülen tarım uygulamaları cesaret kırıcıydı; çünkü arazileri birleştirmek ya da kolektif olarak uygulanan üç tarla sisteminden çıkmak için köy meclisinin üçte ikisinin onayı gerekiyordu. Son olarak, bölüştürülen toprakları satmak için komünlerin devletin onayını almış olmaları gerekiyordu. Sonuç, köylü çoğunluğunun kaçınılmaz biçimde toprağın üzerinde eskisi gibi tutulması oldu.

Rus tarımının gelişiminde ve üretim ilişkilerinde ondokuzuncu yüzyılın son onyıllarında kesinlikle bölgesel farklılıklar vardı; çünkü serflerin azat edilmesi, Avrupa Rusyasının kenarlarında tarımın ticarileşmesini sağlayan ve önceden beri var olan eğilimleri güçlendirirken, iç kısımları dönüştürmeksizin bıraktı.[55] Baltık bölgelerinde, 1817'deki erken bir uygulama, toprak tahsisi olmaksızın serfleri azat etti ve onların göç etme hakkını reddetti. Serfleri sadece serbest bıraktı. Böylece toprakbeyleri, Batı tahıl pazarlarına erişimden yararlanarak, ücretli işçilerin çalıştırıldığı büyük çaplı kapitalist malikaneleri geliştirebildi. Batı Ukrayna'da köylüler, bölüştürülmüş toprakları önceden kurulmuş olan kapitalist şeker pancarı işleyici ve

54 *Age*, s. 138-41, 151-57 ve Robinson, Rural Russia, 6-7. Bölümler.

55 Bölgesel farklılıklar hakkında bilgi için, özellikle Craig Jenkins'in henüz yayımlanmamış mükemmel sentezine başvuruyorum: Yüksek lisans tezi, "Agrarian Class Structure and Peasant Revolution-Russia 1917", Department of Sociology, State University of New York at Stony Brook, 1974, s. 47-54. Gerschenkron, "Agrarian Policies", *Continuity in History* içinde benzer bir tablo sunar.

yetiştiricilerine kiraya verdiler ve mevsimlik göçmenlerle birlikte bu "tarlalardaki fabrikalar" içinde iş aradılar. Güneydoğudaki bölgelerde demiryolu yapımı, kendilerine görece cömert toprak tahsisleri yapılarak azat edilen birçok eski İmparatorluk serfinin ticari küçük çiftçilere dönüşmesini sağladı. Benzer bir biçimde, 1890 sonrasında Trans-Sibirya demiryolunun yapılmasıyla birlikte, devlet Sibirya'ya yeni yerleşimleri teşvik etti. Bu olanaktan yararlanabilen küçük soylular ve daha zengin köylüler, geleneksel topluluklarının ya da ekim biçimlerinin ne olduğunu dikkate almaksızın küçük kapitalist çiftlikler kurdular. Son olarak, Kuzeydeki ormanlık bölgelerde (Göller Bölgesi, Merkezi Sanayi Bölgesi ve Kuzey bölgelerinde) yakınlarda büyük kentler olmaksızın ticari tarımın kârlı olmayacağı yerlerde, 1860'larda soylular ellerinde kalan toprağı haris bir tutumla sattılar. Aynı bölgelerde, bölüştürülmüş geniş toprakları üstlenen köylü toplulukları, azat edilmeden önce de var olan kentlerdeki sanayi işlerine mevsimlik göçmen gönderme eğilimini artırdılar. Bu eğilim, 1880 sonrasında fabrikaların büyümesiyle yoğunlaştı. 1906'daki Stolipin reformları köylülerin komünal bağlarını koparmalarına izin verdiğinde, kuzeydeki birçok köylü-işçiler bu fırsatı kentlere kalıcı bir biçimde göç etmek için kullandılar.

Tarımsal Rusya'nın, Merkezi Kara Toprakların birçok bölgesi ve ona komşu olan orta Volga bölgesinin steplerini kapsayan devasa iç bölgeleri, değiştirilmiş biçimde varlığını sürdüren geleneksel tarımsal ilişkileriyle birlikte büyük oranda ticarileşmeksizin kaldı.[56] Bu alanlar, Azatlık İlanının soyluların elinde toprak "bırakmadığı" ve köylü mülkiyeti ve ekimi üzerinde *obşçina* denetiminin en güçlü ve genel olduğu yerlerdi.

---

56 Bu paragrafın dayanağı: Jenkins, "Agrarian Class Structure", s. 55-76; Volin, *Century*, 3. Bölüm; Robinson, *Rural Russia*, 6-8. Bölümler ve Watters, "Peasant and Commune", Vucinich, der., *Peasant in Russia* içinde, s. 147-51.

Bazı küçük soylular topraklarını sattılar. (Gerçekten, 1905'e doğru, genel olarak Rus köylüleri, kendi mülkiyet paylarını tüm ekilebilir toprakların üçte ikisine dek artırmıştı.)[57] Ancak birçok toprakbeyi, emek ödentileri ya da ürünün belli bir bölümünden pay alınması karşılığında arazilerini parçalar halinde kiraya vererek topraklarını elde tutmaya devam ediyordu.

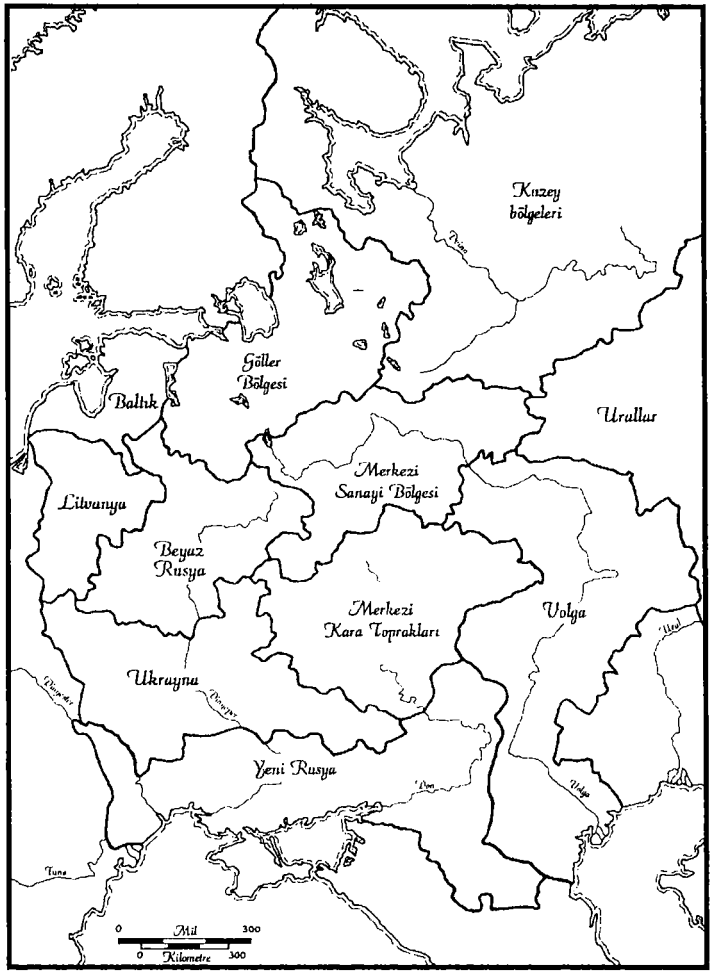
> Köylüler toprağa bağlı olduğundan ve gitgide daha çok toprağa gereksinim duyduğundan, soylular arazilerini küçük parseller halinde olağanüstü yüksek bedeller karşılığında kolayca kiraya verebiliyor ve bu gelirle yaşıyorlardı. Rantiye ilişkileri kolayca geçimlik tarımın geleneksel ilişkilerinin yerini aldı. Bu, soylunun, köylülere ekimin sorumluluğunu ya da yönetimini bırakıp, ona aletleri ve çiftlik hayvanlarını sağlayarak topraklardan gelir elde etmesini kolaylaştırdı.[58]

Rantiyeler çoğu zaman bütün köylü topluluklarıydı. Diğer durumlarda kiralanan toprağın öncelikle geçinmek için daha çok toprağı işlemesi gereken, (topluluğa bağlı) köylü ailelerine gittiği görülür. Toprağın satılması ve kiralanması, özellikle merkezdeki bölgelerde güçlü, zengin bir köylü tabakası yaratmadı. Bu tür satışlar ve kiralamalar, daha çok "köylülüğün toprağa yatıracak gerekli asgari sermayeyi hâlâ elinde bulunduran unsurları arasında, geçimlik ekim biçime bir destek işlevi gördü."[59]

1917 Devrimi'nin şafağında, Rusya'daki köylü hane halklarının yarısından üçte ikisine kadar olan kısmı, esas olarak geçimlik üreticilerdi.[60] Bunlar, rantiye tarımının merkez bölgelerinde yoğunlaşmıştı ve gele-

---

57 Volin, *Century*, s. 70.
58 Jenkins, "Agrarian Class Structure", s. 52.
59 *Age*, s. 71.
60 Teodor Shanin, *The Awkward Class*, Oxford University Press, New York, 1972, II. Bölüm.

Harita 2: Avrupa Rusyasının belli başlı bölgeleri.
Kaynak: Hugh Seton-Watson, *The Russian Empire 1801-1917*, Oxford University Press, New York, 1967, s. 770.

neksel *obşçina* çerçevesinin içinde onunla birlikte var olan bölüştürülmüş toprak sahipleriyle kiracıların bir karışımını da kapsıyordu. Onlarınki durgun teknolojinin, yoksul pazar olanaklarının ve artan nüfusun rastlantıyla bir araya getirdiği derinleşen yoksulluk ve bütün bunlara ek olarak, toprakbeylerinin ve devletin köylülerin gelirleri üzerine cebren yüklediği ağır ödentiler karşısında ayakta kalmak için verilen sürekli bir mücadeleydi.

Azatlık İlanı ve onu izleyen gelişmeler her ne kadar üyeleri için ekonomik olarak ayakta kalmayı daha sorunlu kıldıysa da, köylü toplulukları paradoksal bir biçimde soyluluğun ve onun malikane yöneticilerinin siyasal denetiminin birçok yönünden kurtuldu. Köylülere, İmparatorluk Devleti'nin bürokratik temsilcilerinin gözetiminde öz yönetim hakkı verildi.[61] *Mir*, yani tüm hane halkı reislerinden oluşan köy meclisleri siyasal otoritenin resmi merkezleri oldu. Artık *mir*'in toprağı tahsis etme ve ürün döngüsünü düzenleme gibi temel ekonomik işlevlerine ek olarak, topluluğun vergi ve tazminat ödeme yükümlülüklerini uygulamanın yanı sıra, köylülerin köyden ayrılmalarını kurallara bağlayan pasaport sistemini düzenleme sorumluluğu da vardı. Kolektif biçimde kendi kendini yöneten *mir*'in geleneksel olarak gayrı resmi liderleri olan seçilmiş yaşlıları, köy işlerinin resmi gözlemcileri olan komutan ve polise karşı sorumlu ve onlar tarafından görevden alınabilir hale getirildi. Köylülerin köy işleri yönetimi bu anlamda bürokratik müdahalelerle değiştirildi. Gene de Azatlık sonrası önlemlerin sonul etkisi, köylülerin kendi yerel siyasal işlerini kolektif biçimde ele almalarını sağlamak ve böylece köyleri daha otonom ve yabancılara karşı dayanışmacı kılmak oldu.

---

61 Jenkins, "Agrarian Class Struaures", s. 131-32; Alexander Vucinich, "The State and the Local Community", Cyril E. Black, der., *The Transformation of Russian Society* içinde, Harvard University Press, Cambridge, 1960, s. 191-94.

Tarım devrimini bundan daha fazla destekleyen bir şartlar kümesi nasıl olabilirdi ki? Ekonomik ve siyasal çöküş süreci içinde bulunan bir soyluluk kesimi, sömürücü ve işlevsiz rantiye ilişkileri ile köylülere bağlanmış olarak kırsal kesimde yine de bir dayanağa sahipti. Aynı dönemde, köylü topluluklarının kolektif kurumları ve siyasal bağımsızlığı güçlenirken, köylülere aynı üretim yöntemleriyle karşılanmak durumunda olan daha ağır dış talepler yüklenmişti. Gerçekten de Witte'nin sanayileşme programlarının zorunlu kıldığı vergiler, köylülerin durumunu umutsuz kılan genel tarımsal kriz ile çakışınca, 1890'dan sonra yerel huzursuzluklar kesin baskı karşısında bile daha sık meydana geldi.[62] Genel büyük yangın için eksik tek şey baskıcı denetimlerin iflasıydı. Bu da, geçici bir süre için 1905'te ve tekrar, bu kez geri döndürülemez bir biçimde, 1917'de tamamlandı. Her iki seferde de elverişli durumu yaratan İmparatorluk ordusunun yenilmesiydi.

1905 ve 1917 Siyasal Krizlerinin Etkisi

1905 Devrimi kentlerde başladı, fakat kısa sürede kırsal kesime yayıldı. Ordunun Japonya ile nafile bir savaşta bataklığa saplandığı ve hükümetin kentsel huzursuzlukla meşgul olduğu bir sırada, 1905'in baharında köylüler kavgaya katıldılar ve bir süre için etkili bir baskıyla karşılaşmadılar.[63] Gerschenkron'un işaret ettiği gibi:

> Hükümet uzun süre önce köylü şiddeti ya da direnişi ile başetmek için basit bir teknik geliştirmişti. İsyancı köye bir ordu birliği gönderilir, kalabalık dağıtılır, gerekliyse

62 Volin, *Century*, 3. Bölüm ve s. 95.

63 Köylülerin bakış açısından 1905 Devrimi'nin genel değerlendirmesi için bakınız: Robinson, *Rural Russia*, 9.-10. Bölümler.

> ateşli silahlar kullanılarak liderler yakalanır, kitlesel kamçılama sahnelenir ve daha sonra, barış ve düzenin yeniden sağlanması üzerine köyden ayrılırdı. İsyanlar az sayıda ve birbirinden uzak olduğu sürece bu yöntem etkili oldu. İsyanlar neredeyse aynı anda ve her yerde görülen kitlesel bir olgu haline gelince, hükümet güçlerinin büyük kısmı Uzakdoğu'daki savaşa yönelince ve ek olarak köylü ayaklanmaları ulaşım, iletişim, imalat alanlarındaki yaygın grev hareketleriyle çakışınca devrim kapıya dayandı.[64]

Köylü hareketleri mevsimlerle noktalanan kendi ritmini izleyerek, 1905'in sonbaharında doruğa ulaştı, daha sonra da, ancak 1906 baharında ve yazında sağlam bir biçimde yeniden canlanmak üzere giderek azalıp son buldu. Bununla beraber, 1905'in sonbaharında Rus-Japon Savaşı sona erince, orduyu yeniden Avrupa Rusyasına yollayan hükümet, 1906'nın ikinci yarısı boyunca köylü ayaklanmalarını azar azar ve kanlı bir biçimde bastırabildi.

Ölü doğmuş 1905 Devrimi sırasında görülen köylü eylemleri, bazı olası açıklamaları diğerlerinden daha akla yakın kılan örüntüleri izledi. Olanlara ilişkin veriler, İmparatorluk Serbest Ekonomi Derneği'nin 1907'de Avrupa Rusyasının elli bölgesinden kırk sekizindeki muhabirlere gönderdiği anket formlarından gelmektedir. Gelen bilgilerin çözümlemesi G. T. Robinson'ın, *Rural Russia Under the Old Régime* [Eski Rejimin Yönetimi Altında Rusya Kırsalı] adlı çalışmasında ve Maureen Perrie'nin "The Russian Peasant Movements of 1905-1907" [1905-1907'deki Rus Köylü Hareketleri] başlıklı makalesinde yapılmıştır.[65]

---

64 Gerschenkron, "Agrarian Policies", *Continuity in History* içinde, s. 230.

65 Robinson, *Rural Russia*, s. 152-53 ve Maureen Perrie, "The Russian Peasant Movement of 1905-1907: Its Social Composition and Revolutionary Significance", *Past and Present* no. 57, Kasım 1972, s. 123-55.

1905 Devrimi sırasında köylülerin öncelikli hedefleri siyasal değil, kapsamlı bir biçimde ekonomikti. Onların kavgası toprakbeyleriyleydi. Polis ve diğer devlet temsilcileriyle olan çatışma, esas olarak toprakbeyleriyle olan çatışmanın bir ürünüydü. Perrie'ye göre:

> Toprak sahiplerine karşı hareketin üstlendiği biçimler, öncelikle o yerdeki toprak kiralama ve tarımsal ilişkiler sistemince belirleniyordu. Hareketin en güçlü olduğu yerler, Merkezi Kara Toprak, Volga ve Ukrayna gibi, köylü kiracıların toprak sahiplerince en çok sömürüldüğü ya da kira sisteminden geniş ölçekli tarımsal çiftçiliğe geçişin en şiddetli sıkıntılara neden olduğu yerlerdi. Buralarda hareketin ağır basan biçimi, toprak sahiplerinin arazilerine saldırmaktı. Bu saldırı, çoğu zaman malikânenin ve diğer binaların yıkılmasını, "efendi"nin bir daha asla geri dönmemesinin güvence altına alınmasını, topraklara ve mallara el konmasını kapsıyordu. Batı'daki gibi arazilerin tarım proletaryası tarafından işlendiği bazı bölgelerde, daha iyi ücretler ve şartlar elde edebilmek için yaygın grevler yapıldı.[66]

1907 anketine yanıt verenler, üzerindeki devrimci partilerin köylülere yaptığı ajitasyonun önemini önemli bulmadılar; ancak yerel liderliğin, yerel ötesi bağlantıları ve kentlerde işçilik ya da orduda askerlik gibi deneyimleri olan köylülere düştüğünü vurguladılar. Bununla beraber, Robinson:

> Orman ve step sınırının kuzeyindeki köylerde, güneydeki köylere göre, ücretli işler için kentlere geçici olarak gitme uygulaması daha yaygındı, bu nedenle kentli fikirlerle kitlesel bağlantı olanağının bu özel türü ile daha çok karşılaşıldı. Güneyde, sınır boyunca ve onun aşağısındaki geniş şeritte bulunan *guberniya*'lardaki köylülerin ekonomik durumu genel olarak daha zordu; ve... bazı istisnalarla birlikte... bu devrimci dönemin en ciddi

66 Perrie, "1905-1907", s. 127.

tarımsal karışıklıkları bu sınırın kuzeyinde değil de güneyinde gerçekleşti.[67]

Robinson ayrıca, "1905 sonbaharı boyunca en ağır kayıplara uğrayan toprakbeylerinin olduğu yirmi *guberniya*'nın [eyaletin] on altısında, kalıtsal küçük köylü mülkleri üzerinde tazminat kiralarının geçerli olması belki de tamamen rastlantı değildi"[68] görüşünü savunur. Son olarak Perrie, "birçok olguda, köylülerin harekete tüm bir köy ya da komün olarak katıldığını..."[69] ve toprağı işleyen tüm ailelerce toprağın eşit kullanımını öngören "emek ilkesi" adına hareket eden köylü topluluklarının sık sık soyluların arazilerine olduğu kadar ayrı bireysel çiftlikleri olan zengin köylülere de saldırdıklarını ileri sürer.[70]

Bütün bunlardan 1905-07 tarımsal ayaklanmalarının en derin itkilerinin itici güçlerinin Avrupa Rusyasının iç bölgelerinin yoksullaştırılmış köylü *obşçina*'larından geldiği sonucunu çıkarmak anlamlıdır. Ayaklanma için temel "neden" ekonomik sıkıntıydı ve Rus-Japon Savaşı bunun için geçici bir fırsat sağladı. Mücadeleyi tamamen topluluk dayanışmasının geleneksel fikir ve yöntemleri biçimlendirdi: "Köylü devriminin köylerdeki örgütsel temeli, deyim yerindeyse 'kullanıma hazır'dı."[71]

Çarlık yetkililerinin vardığı sonuç tam da buydu. 1905 Devrimi'yle çatırdayan çarlık rejimi köy komünlerini destekleme siyasetini terk etti. Stolipin reformları olarak adlandırılan reformlar, bölünmüş toprakların yeniden özel mülklere dönüştürülmesini teşvik etmeyi ve yoksul köylülerin toprak satışları ile zenginlerin toprak alımını kolaylaştırmayı üstlendi. Bu önlemler

67 Robinson, *Rural Russia*, s. 155.
68 *Age*, s. 153.
69 Perrie, "1905-1907", s. 138.
70 *Age*, s. 143.
71 Jenkins, "Agrarian Class Structure", s. 158.

ile genel ekonomik gelişmeler birbirine bağlı olarak 1906'dan 1917'ye dek tarımsal durgunluğu hafifletmeye, kentsel sanayi alanlarına kalıcı göçü teşvik etmeye, ekonomik farklılaşmayı artırmaya ve kırsal kesimde bireyleşmeye bir ölçüde yardımcı oldu. Bununla birlikte, miras yoluyla geçen bölüştürülmüş toprakları ellerinde bulunduran küçük köylü mülkiyetinin oranı, komünal mülkiyet karşısında dörtte birin daha azından, yarısından fazlasına dek yükselmiş olsa da, 1917'ye gelindiğinde tüm köylü ailelerinin onda biri, 1905'ten başlayarak birleştirilmiş bireysel arazilere yeniden yerleştirilmiş bulunuyordu.[72] Ayrıca, "sadece tapuların ayrılmasından sonra, eski toprak bağlantıları birçok görünümüyle korunduğu, hatta ortak mülkiyetin son bağlarını kesmek için bu fiziksel birleştirmenin birçok örnekte başarısız olduğu" da göz önünde bulundurulmalı. Böylece elde, "eski kolektif çıkarların ve eski kolektif eylem aygıtının büyük oranda hâlâ ayakta kaldığı"[73] konusunda Robinson'a katılmaktan başka seçenek kalmamaktadır. Yeni önlemlerin, yoksul köylülerin kalıcı göçünü ya da zengin köylülerin ayrılmasını başarıyla teşvik ettiği yerlerde bile, bu önlemler radikal dayanışmayı ve geride kalan köylülüğün orta tabakasının köy meclisleri üzerindeki denetimlerini güçlendirmekten başka sonuç vermemiş olabilir. Ayrıca, Stolipin reformlarının, "köylü sorununun en keskin olduğu merkez illerde çok az bir etkisi oldu".[74]

Dolayısıyla, 1917 tarım devriminin 1905'in biçimlerini ve ritmini oldukça andırması şaşırtıcı değildir.[75]

---

72 Robinson, *Rural Russia*, s. 225-26.

73 *Age*, s. 227.

74 W. E. Mosse, "Stolypin's Villages", *Slavonic and East European Review* 43:101, Haziran 1965, s. 273.

75 1917'nin köylü ayaklanmalarının genel bir değerlendirmesi için bakınız: William Henry Chamberlin, *The Russian Revolution, 1917-1921*, 2 cilt, 1935; yeni baskı, Grosset & Dunlap, New York, 1965, c. I, 11. Bölüm ve

Kentlerde çarlığa karşı Şubat Devrimi'nin hemen öncesinde, bahar aylarında yerel malikanelere karşı köylü hareketleri başladı. Toprakbeylerinin mülklerine saldırıldı, kira ve emek hizmeti verilmedi. Daha sonra, çatışma aşamalı bir biçimde ve derinleşerek malikanelere doğrudan ve kanlı saldırılara, köylüler arasında yeniden dağıtılmak üzere arazilere el konulmasına dönüştü. 1917'nin sonbaharında doruğa ulaşıldı ve Bolşeviklerin kentlerde ulusal çapta iktidara geldiği Ekim'den sonra da resmen onaylandı. Köylü eylemlerinin en şiddetli ve radikal olduğu yerler, 1905'te olduğu gibi, toprakbeylerinin ve bölüştürme komünlerinin yaygın olduğu, "Moskova'nın güneyindeki ve güneydoğusundaki Merkezi Tarım [Kara Toprakları] ve Orta Volga Bölgeleri bloğuydu."[76] Diğer yerlerdeki toprakbeyleri, ya köylülerin ve tarım işçilerinin daha az kanlı doğrudan eylemleriyle ya da devrimci siyasaların kamuyönetimi alanında genişlemesiyle ya da her ikisiyle eninde sonunda kovuldular. Fakat iç bölgelerdeki köylü hareketi tarımsal devrimin yürüyüş hızını ve tonunu belirledi.

1917 ile 1905 arasındaki gerçekten önemli olan farklılık, ordunun başına gelenlerde yatar. 1906'da temelde sağlam olan bir İmparatorluk ordusu kırsal isyanları ezmek için kullanılabilirken, Avrupa'daki topyekûn bir savaş için seferber edilmiş şişirilmiş bir ordu, 1917'nin yaz ve sonbaharında çözüldü. Cephe hattındaki birlikleri sonunda yenik duruma düşüren, Haziran'da Avusturya içlerine doğru saldırının kesin bir yenilgiye uğraması oldu.[77] Bundan sonra, ordudaki çözülme ve köylü isyanındaki derinleşme iç içe

---

John L. H. Keep, *The Russian Revolution: A Study in Mass Mobilization*, Norton, New York, 1976, III. Bölüm, "The Countryside in Revolt".

76 Chamberlin, *Russian Revolution*, 1. cilt, s. 252.

77 Ordudaki gelişmeleri için bakınız: Marc Ferro, "The Russian Soldier in 1917: Undisciplined, Patriotic, and Revolutionary", *Slavic Review* 30:3, Eylül 1971, s. 483-512 ve Allan Wildman, "The February Revolution in the Russian Army", *Soviet Studies* 22:1, Temmuz 1970, s. 3-23.

geçmeye başladı. Eski askerler topraklara el koyma eylemine katılmak ve çoğu zaman da bu eylemleri yönetmek için köylerine döndüler. Geçici Hükümet'in hiçbir zaman kabul edemeyeceği ve onaylayamayacağı bu mülkiyet karşıtı, kendiliğinden ve şiddetli hareketi bastıracak güvenilir birlikleri yoktu. Köylüler de, hiçbir resmi gücün üstlerine gönderilemeyeceğini anlayıp, eski askerlerin silahlarıyla güçlenen kolektif dayanışmanın toplumsal gücünü hissettiklerinde daha da cesaretlendiler. "Hükümetin etkisiz bastırma girişimlerine duyulan öfkeden hareketin zamanla hız kazanmasından ayrı olarak köylü hareketinin 1917'nin sonbaharında iyice kabarışı, terhis edilmiş ya da "kendi kendini terhis etmiş", gittikçe daha çok askerin köylere varışıyla açıklanır."[78] Hepsinden öte, askerlerin köye varışı ve böylece resmi baskının çöküşü, 1906-07'deki ağır yenilgisinin tersine, 1917'deki köylü devriminin başarısını belirledi.

Rusya'daki Eşitleştirici Sonuç

Rus köylülerinin Devrim'den en çok bekledikleri ve hemen sonrasında da elde ettikleri, toprağa ve onu işlemek için gerekli araçlara sahip olmaktı.[79] Soylulara ait malikanelere hemen her yerde el kondu ya da bunlar resmen talep edildi ve soyluların ekilebilir toprakları, korulukları, suyu, çiftlik hayvanları, binaları ve aletleri köylüler arasında paylaşıldı. Birçok örnekte (ama hepsinde değil) mülk sahibinin kendisine de saldırıldı ve malikâne binaları toprağın el değiştirmesinin geri çevrilemezliğini güvence altına almak için yakıldı: "Biri tuhaf bir dilde bu amacın ne olduğunu açıkladı: '*mujiki* [köylüler] küçük kuş bir daha geri

78 Chamberlin, *Russian Revolution*, 1. cilt, s. 252-53.

79 1917-18'in köylü ayaklanmalarının genel başarıları üzerine (Chamberlin'a ek olarak): bakınız: Volin, *Century*, 6. Bölüm; Shanin, *Awkward Class*, 8. Bölüm ve Keep, *Russian Revolution*, 15, 16, 29, 30. Bölümler.

dönemesin diye toprak ağasının yuvasını yıkıyor' -ki buradaki 'kuş' geniş çaplı toprak mülkiyeti için kullanılan edebi bir anlatımdır."[80] Malikanelere ek olarak köylüler, özellikle iç bölgelerde, bireysel mülklerini geliştirmiş ve onları *Obşçina*'lardan ayırmış olan köylüler olan *khutor*'ların, çiftliklerini de (belki de Stolipin'in reformlarına tepki olarak) ele geçirdi. Benzer bir biçimde, köylerinin içindeki bireysel çiftlikleri kapatan köylülere, bölüştürülmüş ve eşgüdümlenmiş kolektif ekim disiplinine yeniden boyun eğmeleri için baskı yapıldı.

Sonuçta, Rus köylülüğü daha önceden toprakbeylerinin elinde bulunan toprakları ve kaynakları kazandı ve de kendisini, eski arazi sahiplerine karşı kira yükümlülüklerinden kurtardı. Ele geçirilen toprakların büyük bir kısmını daha önceden köylülere kiraya verilen topraklar oluşturduğu ve malikanelerle birlikte ücretli iş de ortadan kalktığı için, kuşkusuz kazançlar olduğu kadar kayıplar da oldu. Çağdaş bir istatistiksel değerlendirme, hane halkı başına köylülerin ellerinde tuttukları arazinin genişlemesinin, 1,2 hektardan 2 hektara kadar olduğunu gösterdi.[81] Fakat bölgeden bölgeye, hatta yerden yere arasında çok büyük farklılaşmalar vardı; çünkü köylülerin toprağındaki artış, el konulan soylu ya da devlet mülkünün kesin konumuna bağlıydı. Buna ek olarak, kazanılan toprakların hepsi eşit derecede kullanılabilir değildi. Kullanabilir durumda olsalar bile, yeni sahiplerinin gerekli araç ve tohumdan yoksun olmasından dolayı, aslında bu toprakların hepsi ekilemiyordu. Sonuç olarak, köylü hane halklarının çoğu, toprak devriminden fazla bir şey kazanamadı.[82]

Toplam sonuçlardan daha ilginç ve önemli olanı ise, dağılımın köylülük içinde yarattığı etkilerdi. 1919'a

80 Keep, *Russian Revolution*, s. 213.
81 *Age*, s. 414.
82 Shanin bu alanda özellikle kötümserdir.

doğru Rusya'daki tüm tarım, küçük mülk sahibi köylülerin etkinliği haline geldi. Çünkü Chamberlin'in de işaret ettiği gibi, "1917'de köylülerin toprağa toptan el koymasının genel sonucu, köylü tarımının geniş kapsamlı bir düzeye getirilmesiydi."[83] Daha zengin köylü aileler, oransal olarak daha azdı ve ortalama olarak az miktarda toprak ile az sayıda sığıra ve ata sahipti. Daha önce ortalama bir zenginliğe sahip haneler, görünüşe göre ellerindekini korudular ya da biraz artırdılar. Orta düzeydekilerin, tarım devrimi sayesinde, kesinlikle oranları yükseldi. Çünkü büyük kazanç sağlayanlar, özellikle malikanelerin bölünmesinden yararlanan ve daha önce toprak yoksulu olan köylülerdi. Benzer bir biçimde (her ne kadar hepsi değilse de) birçok topraksız tarım işçisine ve kriz sırasında köylere geri dönen topraksız köylülere büyük olmayan mülkler tahsis edildi.[84]

Açıkçası, 1917 köylü devriminin başarıları, 1789'daki Fransız köylü devriminin başarılarına birçok noktada zıtlık gösterir. Fransa'da senyörlerin talepleri ve denetimleri isyancı köylülerce ortadan kaldırıldı. Fakat geniş malikanelerin ve zengin köylü çiftliklerinin dahil olduğu özel mülkiyete saygı gösterildi ve saldırılmadı. Fransa köylülüğü içinde büyük kazanç sağlayanlar zaten kendi toprağı (ve diğer üretim araçları) olan köylülerin zengin ve orta tabakasıydı. Rusya'da ise köylü devrimi, toprakbeylerinin rant taleplerini ortadan kaldırmakla kalmadı, birçok özel mülkü de ele geçirdi ve yeniden dağıttı. Bu, büyük oranda daha az zengin ve toprak yoksulu köylülerin yararına işledi. Bununla birlikte, Fransız ve Rus köylü devrimleri süreçlerinin birçok yönden benzediği doğrudur. Hem benzerlikler hem de farklılıklar, çözümleme amacıyla karşılaştırmalı kavramlarla açıklanabilir.

---

83 Chamberlin, *Russian Revolution*, c. 1, s. 256.

84 Keep, *Russian Revolution*, s. 412-13, tüm dağılımsal etkinin bu resmini sunan 1919 Sovyet istatistiklerini vermektedir.

Önce Rusya'da, Fransa'daki gibi dışarıdan denetlenmekle birlikte görece özerk olan köy meclisi, kendiliğinden ve otonom ayaklanmaların örgütsel temelini sağladı. Teodor Shanin'in de söylediği gibi, Rusya'daki köylü ayaklanmasının "örgütlenmesi dikkat çekiciydi. Köy meclisleri her yerel birimde köylü olmayanların mülklerinin nasıl bölüneceğine karar verdi. Daha sonra eyleme geçildi, tüm hane halkları başarıyı güvence altına almak ve sonradan gelen olası misillemelerde eşit sorumluluk için katılmaya zorlandı."[85] Daha yukarıdaki otoriteler, yerel köylü ayaklanmalarını denetlemeyi ya da yönlendirmeyi denediler ve bunda çok az başarılı oldular.[86] Geçici Hükümet tarafından toprak devrimini ılımlılaştırmak amacıyla bürokrasinin bir parçası olarak, kurulan toprak komitelerine tabandan sızıldı ve köylüler, toprağın tahsisatı yerel otonomiyle ilgili kendi hedeflerine yeniden yönlendirildi. Benzer şeyler, 1917-18 boyunca Sosyalist Devrimci Parti'nin organlarına ve Bolşevik esin sovyetlere oldu. Bunun bir sonucu olarak (Ekim sonrasında Bolşevikler de dahil) hiç kimse büyük arazilerin ekonomik bütünlüğünü koruyamadı. Yeniden mülk dağıtımlarının doğası ve boyutu, komşu köylerin tabanını oluşturan işbirliğinin boyutuna bağlı olarak köylerde, bölgelerde ve çoğu zamanda ilçe düzeyinde belirlendi. İllerin ya da ilçelerin bazı kısımlarındaki köylülerin, daha yukarıdaki otoritelerin daha geniş bir dağıtım sağlayamaması üzerine, diğerlerinden daha fazla bölünecek toprak elde etmesi ironik bir sonuç olabilir. Ancak bu, toprak devriminin her şeyden önce yerel köy meclislerince denetlendiği anlaşıldığında anlamlı görünür.

Fransa ile bir başka karşılaştırma, dikkati iki köylü devrimi arasında görülen bir farklılığa çeker. Her iki

85 Shanin, *Awkward Class*, s. 150.

86 Keep, *Russian Revolution*, 17-19, 28. Bölümler'de yerel köylüler ve ulusal düzeydeki siyasal ve yönetsel örgütler arasındaki karşılıklı etkileşime ilişkin değerli bir çözümleme sunar.

örnekte yerel olarak denetlenen köylü devrimleri, meydana geldikleri bağlamda, toplum çapındaki siyasal krizlerin özgül doğasından etkilendi. Fransa'da devrimci kriz öncelikle bir iç siyasal gelişmeydi. Her ne kadar kraliyet yönetimi ve ordusu köylülere karşı etkili olamayacak kadar zayıflamışsa da, Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda savaşması için seferber ettiği devasa orduların aniden dağılmasına benzeyen hiçbir şey yoktur. Ordunun dağılması, Rus köylü devriminin başarısı için sadece gerekli değildi; ayrıca köylülerin başarısının hızını ve biçimini de etkiledi. Çünkü 1917 kırsal Rusyasındaki köy içi siyaset, savaş zamanı askeri deneyim edinip eve getirdikleri silah ve fikirlerle *mir*'in, çoğu zaman patriarkal geniş ailelerin de başları olan daha yaşlı geleneksel liderlerinin otoritesine ve ihtiyatlılığına meydan okuyan daha genç erkekler tarafından biçimlendirildi. Sonuç, neredeyse kesin bir biçimde, toprak devriminin daha erken ve daha şiddetli biçimde sonuçlandırılması oldu. Dahası, daha zengin köylü hanelerin 1917-18'de yerle bir olmaları hakkında kısmi bir açıklama, daha önce geniş olan ailelerin kriz sırasında parçalanma eğilimi göstermeleri, daha çok hane halkının ortalama büyüklük ve servet bakımından küçülmesidir.[87] Bunların bazıları, kesinlikle daha genç erkeklerin kendilerini kanıtlamalarının bir yan ürünü olarak meydana geldi. Bu da, Rusya'nın devrimci siyasal krizinin kitlesel, modern bir savaştaki yenilgisinin orta yerinde ve bu yenilgiden dolayı meydana gelmesi olgusuna bağlanabilir. Oysa Fransa'daki devrimci siyasal kriz, kral *Etats Généraux* için seçim çağrısı yaptığında ilk olarak köyleri etkiledi. Böylesine radikalleştirici bir durumda, fırsatı değerlendiren köy meclislerinin (Rusya'da olduğu gibi) militan "Jön Türkler" tarafından değil, topluluğun (yaşlı olduğu kadar da zengin) olağan

87 Özellikle bakınız: Shanin, *Awkward Class*, s. 153 ve sonraki sayfalar.

nüfuz sahipleri tarafından toplandığını ve yönetildiğini düşünebiliriz.

Son olarak, iki köylü devrimi arasındaki başlıca farklılığı anlamlı kılan ortak analitik etkene geliyoruz: Fransız köylü topluluklarının sosyoekonomik temelinin, Fransız köylü devriminin başarılarını ve sınırlarını açıklaması gibi, *obşçina'nın* niteliksel olarak farklı temeli de Rusya'daki köylü zaferinin içeriğine ilişkin bir anahtar sağlar. Tarımsal döngünün eşgüdümlenmesi ve arta kalan ortak toprakların yönetimi üzerine temellenmiş olan Fransız köylü toplulukları, 1789'daki senyörlük karşıtı ayaklanmaları desteklemiştir. Ama bundan sonra köylü toplulukları, zengin ve yoksul köylülerin özel mülkiyet hakları üzerine çıkarlarının çatışması karşısında çözülmüştür. Rus *obşçina*'sı ise bunun tam tersine toprağın tekil köylü hane halkları tarafından sahipliğini ve ekilmesini tanıyor ve olanaklı kılıyorsa da, özel toprak mülkiyetinin kendisini meşrulaştırmıyordu. Toprakta özel mülkiyeti meşrulaştırmak yerine, "tüm toprak Tanrı'ya aittir" düşüncesindeydi ve bir bütün olarak köylü topluluğu, olabildiğince çok toprağın kullanımını elde etmeye gayret ediyor ve daha sonra da onu kabaca eşit bir biçimde hane halklarına (ya yetişkin erkek işçi sayısına ya da onların "boğazlarının" sayısına veya bu ölçütlerin bazı bileşimlerine göre) dağıtıyordu. Bununla birlikte, tüm toprak tahsisleri kalıcı olmayıp, tekil hane halklarının kendi göreceli boyutlarına göre toprak parçaları kazanacağı ya da kaybedeceği bir sonraki yeniden bölüştürmeye dek geçiciydi. Bu tür bir sosyoekonomik temeli olan köylü toplulukları, Rus köylüleri arasında özel mülkiyete (özellikle sömürücü toprakbeylerinin özel mülkiyetine) saygı gösterilmesini sağlamak için hiçbir şey yapmadılar. Ayrıca, *obşçina'nın* yeniden bölüştürücü yönü, Rus köyünde eşitlikçiliğin savunucularına muazzam bir manivela sağlıyordu.

1917 boyunca Rusya'da *obşçina'nın* en güçlü olduğu yerlerde köylü devrimi hız kazandı. Topluluk mülkiyetinin ya da yeniden bölüştürmenin kullanışsız hale geldiği yerlerde bile, bu uygulamalar devrimci durum nedeniyle yeniden canlandırıldı. Çağdaş gözlemcilerin yazdığına göre, "toprak komününün oldukça sıradışı bir güçle yaşama dönüşü, aslında tarımsal devrimi köylülük içinde yürüten toplumsal düzeneğin hiç kuşkusuz temel ideolojik çekirdeğiydi."[88] Anlaşılan böyleydi; çünkü *obşçina,* köylülerin toprak sahibi düşmanlarına karşı etkili bir darbe indirmek için ellerindeki en iyi ve en tanıdık aracı oluşturuyordu. Rus köylü devrimini, başarılarında bu kadar kapsayıcı ve yıkıcı kılan, *Obşçina*'nın elindeki toprakları genişletmesinde olduğu kadar özel mülkiyet haklarının önemini azaltmasındaki kolektif çıkarıydı.

İKİ KARŞIT ÖRNEK: İNGİLİZ VE ALMAN DEVRİMLERİNDE KÖYLÜ AYAKLANMALARININ YOKLUĞU

Fransız ve Rus toplumsal devrimlerine vazgeçilmez bir biçimde katkıda bulunan tarımsal başkaldırılar, bu ülkelerde Eski Rejimlerin, benzer bir biçimde toprakbeylerine karşı çıkan köylü ayaklanmalarına yapısal bir eğilim taşımalarından dolayı meydana gelebildi. Devrimci siyasal krizlerin mutlak monarkları azletmesi ve merkezileşmiş kamuyönetimlerini ve orduları dağıtmasının yarattığı ortamda, Fransa'daki ve Rusya'daki tarımsal sınıf ilişkileri ve yerel siyasal düzenlemeler, toprakbeylerinin mülkiyetine ve ayrıcalıklarına karşı çıkma yolunda köylü topluluklarına yeterli dayanışma ve otonomi sağladı. Köylü ayaklanmaları için uygun koşullar asla tüm ülkelerde yoktu. Bu koşulların yokluğu da, söz konusu ülkelerde bir toplumsal siyasal

88 Alıntı, *age,* s. 151.

kriz doğsa bile, neden başarılı bir toplumsal devrimin meydana gelemediğini açıklar. Toplumsal devrim örneklerini açıklayan varsayımların uygunluğunu doğrulamayı, İkinci Bölüm'de devrimci siyasal krizlerin nedenlerine ilişkin açıklamamızda olduğu gibi, başarılı toplumsal devrimlerin meydana gelmediği örneklerle karşıtlıklar kurarak destekleyebiliriz. Onyedinci yüzyıldaki İngiliz Devrimi ve 1848-50 Alman Devrimi bu türden iki örnektir. Kendi nitelikleri ve sonuçları (İngiliz Devrimi başarılı bir *siyasal* devrimken, Alman devrimi başarısız bir toplumsal devrim olması gibi) tamamen farklı olsa da, ikisinin de başarılı toplumsal-devrimci dönüşümler olması engellendi. Bu, büyük oranda doğrudur; çünkü İngiltere'nin (Elbe'nin doğusundaki) ve Almanya'nın Eski Rejimlerinin tarımsal sınıf ve siyasal yapıları ağır basan erki köylü topluluklarına değil, toprakbeylerine verdi. İngiliz ve Doğu Elbeli toprak sahibi üst sınıfların ulusal siyasal kapasiteleri ve çıkarları aynı değildi; buralardaki birer bütün olarak devrimlerin arasındaki farklılıkların nedeni de buydu. Fakat buradaki amacımız için önemli olan nokta, Fransa'nın ve Rusya'nın aksine, İngiliz ve Alman toprakbeylerine devrimci siyasal krizler boyunca tabandan başarılı bir biçimde meydan okunamamasıydı. Biraz daha ayrıntılı olarak neden böyle olduğunu görmek için, örneklerin her birine kısaca bakalım.

İngiliz Parlamento Devrimi

İngiliz Devrimi'nin en önemli olayları Uzun Parlamento'nun 1640'ta çağırılmasından 1688-89'un "Görkemli Devrimi"ne dek, onyedinci yüzyılın yarısına yayıldıysa da, söz konusu eylemlerin çoğu 1640 ve 1660 arasında olmuştur.[89] İngiliz Devrimi'nin itici güçleri birçok yön-

89 İyi tarihsel değerlendirmeleri için: G. E. Aylmer, *The Struggle for the Constitution*, 2. Baskı, Blandford Press, Londra, 1968; Christopher Hill, *The Century of Revolution, 1603-1714*, Norton, New York, 1966.

den Fransa'nınkini andırır. Savaşın neden olduğu mali krizle yüzleşen I. Charles, üst sınıfların egemen olduğu parlamentoyu topladı. Bu parlamento saldırgan bir biçimde onun siyasalarının üzerine gitti; krallık erkini sınırlandırmak için kurumsal değişiklikler istedi. Parlamento (özellikle ustabaşıların, zanaatkârların ve diğer küçük mülk sahiplerinin olmak üzere) halkın gösterilerinden[90] ve Londra'daki yerel yönetim devriminden[91] yararlandı. Bu başkaldırılar, parlamentoya kraliyet darbesini engellemek için gereksindiği bazı kamuyönetsel ve askeri kaynakları ve daha sonra da İç Savaş'ta krallık yanlılarına karşı kullanılan cephe güçlerini verdi. Birbirini izleyen krizler özgün devrimci taraftarları böldü ve kutuplaştırdı. Sonunda tersine çevrilmeden önce 1650'lerde ve 1660'larda Devrim'in radikalleşmesi kralın yakalanıp idam edilmesiyle, cumhuriyetin ilan edilmesiyle, demokratik siyasal ve toplumsal taleplerin yaygın olarak öne sürülmesiyle ve merkezileşmiş siyasal ve askeri diktatörlüğün acilen kurulmasıyla doruğuna yükseldi. Bütün bunlar yüz elli yıl sonraki Fransız Devrimi'nin yörüngesini belirleyecek olan gelişmelerle gerçekten de benzer.

Kısmen bu tür benzerliklerden, kısmen de her iki devrimin kapitalistleşmiş ve liberal demokratik hale gelmiş ülkelerde meydana gelmiş olmasından dolayı, İngiliz ve Fransız Devrimleri, sık sık benzer bir biçimde "burjuva devrimleri" olarak adlandırılır. Bu adlandırma her iki devrim için de uygun olsun olmasın,[92]

---

90 Her ne kadar yorumlarına katılmasam da, Brian Manning halkın seferberliğinin canlı bir değerlendirmesini sunuyor: "The Nobles, the People, and the Constitution", Trevor Aston, der., *Crisis in Europe, 1560-1660* içinde, Doubleday [Anchor Books], New York, 1967, s. 261-84; "The Outbreak of the English Civil War", R. H. Parry, der., *The English Civil War and After* içinde, University of California Press, Berkeley, 1970, s. 1-21.

91 Bakınız Valerie Pearl, *London and the Outbreak of the Puritan Revolution*, Oxford University Press, Londra, 1961.

92 Beşinci Bölümde Fransız Devrimi için "burjuva devrimi" etiketinin uygunluğunu tartışacağım. Çünkü İngiliz Devrimi için bu etiket uygun olabilir; ne ki, içeriği önemli kapitalist çıkarları olan bir sınıf tarafından

aralarındaki oldukça önemli farklılıkları görmemizi engellememelidir. İngiliz Devrimi, kesinlikle başarılı bir devrim olmakla birlikte, Fransız Devrimi gibi *toplumsal* bir devrim değildi. İngiliz Devrimi, sınıf mücadelesiyle değil, (diğer sınıf ve tabakalardan müttefik ve taraftar toplayan) egemen toprak sahibi sınıfın tarafları arasındaki bir iç savaşla başarıldı. Fransız Devrimi sınıfsal ve toplumsal yapıları önemli ölçüde dönüştürürken, İngiliz Devrimi bunu yapmadı. Bunun yerine Devrim, İngiliz siyasal yapısını devrimcileştirdi. İngiliz Devrimi, kralın yerel siyasal, ekonomik ve dinsel işlere müdahale hakkını (ve kurumsal kapasitesini) ortadan kaldırmıştır ve genel olarak kralı, Parlamento'nun güvenini ve yasama desteğini alması koşuluyla yönetmeye zorlamıştı.[93] Bundan böyle Parlamento, yasaya göre düzenli olarak toplandı; ondokuzuncu yüzyıla dek güvenli bir biçimde ve sadece egemen sınıf tarafından denetim altında tutulan Britanya ulusal siyasetinin merkez arenası oldu. Bu siyasal devrim, İngiltere'de kapitalist sosyoekonomik gelişmenin ileri noktalara götürülmesi işlevini gördü. Ancak bunun nedeni, iktidara aniden yeni bir sınıfı getirmiş olması değil, kapitalist tarım ve ticarette, zaten (birbiriyle karışmış ve toplumsal olarak bütünleşmiş) birçok kolu olan bir egemen sınıfın doğrudan siyasal denetimini sağlamlaştırmış ve onaylamış olmasıdır.

Eğer İngiliz Devrimi'ni gerçekten anlamak istiyorsak onu başlatan, sonuna dek götüren ve sonunda ondan çıkar sağlayan sınıfa bakmalıyız. Bu sınıf, her

---

yapılan bir siyasal devrimden fazlasını ima etmez. Her ne kadar çoğu zaman kavrama, sınıf mücadelesi aracılığıyla yapılmış bir devrim ve sınıf yapısının dönüşümü imaları eklenirse de, bunlar onyedinci yüzyıl İngiliz Devrimi'nin özellikleri değildir.

93 İngiliz Devrimi'nin bu açıdan yorumlanması hakkında bilgi için özellikle bakınız: Perez Zagorin, "The Social Interpretation of the English Revolution", *Journal of Economic History* 19:3, Eylül 1959, s. 376-401; Lawrence Stone, *The Causes of the English Revolution 1529-1642*, Harper & Row, New York, 1972.

ne kadar tüccar bileşenleri olsa da, tüzel aristokratların ve (her ne kadar yasal olarak soyluluk sıfatı almamış olsalar da, toplumsal olarak soylu görülen) toprak sahibi *gentry*'nin büyük çoğunluğunun seçkinler tabakasını kapsayan, temelde toprak sahibi bir üst sınıftı. 1789 sonrasında Fransa'daki aristokratlar, senyörler ve diğer *privilégié*'ler (ayrıcalıklılar) ile keskin bir karşıtlık içinde olan, bu İngiliz toprak sahibi üst sınıf, Devrim tarafından hiçbir biçimde (yapısal olarak) yerinden edilmedi. Onların hegemonyasına karşı, özellikle Fransız Devrimi'nin *sans culotte*'larına [Baldırıçıplaklarına] oldukça benzeyen popüler demokratlar olan *Levellers* (Düzleyiciler) tarafından meydan okundu.[94] Fakat İngiltere'de olmayan, toprakbeylerine karşı girişilen, egemen sınıfın iktidarına doğrudan bir saldırıyı ve kırsal köktenciliğe bir açılımı oluşturan, geniş çaplı köylü ayaklanmalarıydı. İngiltere'de, o dönemdeki tarımsal sınıfları ve yerel siyasal yapıları incelediğimizde, bu tür ayaklanmaların neden olmadığını anlamak güç değildir.

Onyedinci yüzyıla doğru, en sonunda olacağı kadar marjinal olmayan İngiliz köylülüğü, ortaçağda lordlara tâbi olarak, ellerinde bulundurdukları tarımsal toprakların neredeyse yarısı üzerindeki denetimlerini koruma savaşımını kaybettiler.[95] Burada biraz trajik bir ironi vardır. Fransız köylülüğü gibi, İngiliz köylülüğü de ondördüncü ve onbeşinci yüzyıllar boyunca serflikten kurtuldu, fakat sonunda Fransızların aksine, İngiliz eski serfleri, kiracı olarak ellerinde tuttukları geleneksel topraklar üzerinde güvenli bir mülkiyet elde edemediler. İlk başta, Fransızlara göre daha

94 Düzleyicilere ilişkin eksiksiz bir değerlendirme için bkz, Brailsford, Christopher Hill, der., *The Levellers and the English Revolution* içinde, Stanford University Press, Stanford, 1961.

95 Tahminlerin yarısının geldiği yer: F. M. L. Thompson, "The Social Distribution of Landed Property in England since the Sixteenth Century", *The Economic History Review*, 2. dizi, 19:3, 1966, s. 513.

iyi durumda gibi görünüyorlardı; çünkü senyörlük ödentilerinden kurtulmuşlardı ve içinde yaşadıkları konutlar üzerinde net mülkiyet hakkı taleplerini kabul ettirmeye başlamışlardı. Fakat İngiliz toprakbeyleri kendi nüfuz bölgelerini genişletmeyi ve birçok köylüyü, (mülklerin ancak lordlara para cezaları ödeme koşuluyla satabileceği ya da miras bırakabileceği anlamında) "toprak sahipleri" [*copyholder*] olarak tutmayı başardılar. İktisat tarihçisi Robert Brenner'in de yazdığı gibi, "giriş cezalarının, çoğu zaman toprakbeylerine geleneksel köylü kiracılarından kurtulmak için gerekli manivelayı sonunda sağladığı görülür."[96] Onaltıncı yüzyıldan itibaren, yün ve tahıl üreticileri için genişleyen pazar olanaklarının cesaretlendirdiği bir gelişme olarak, toprakbeylerinin geniş arazileri (kapitalist tarzda) sözleşmeli kiracılara vermek üzere işgal etmesinin ve çitlemesinin önü açıldı. Sonuç, onyedinci yüzyılda, (Fransızların aksine) İngiliz toprakbeyleri, sadece köylülere değil, fakat çoğu zaman ticari kiracılarla sözleşme yaparak küçük parseller halinde kiraya verdikleri, toprağın en azından üçte ikisine sahip olmuş gibi görünüyordu.[97]

Benzer bir biçimde (onaltıncı yüzyıldan itibaren) tüm bir süreç boyunca, birçok yerde köy toplulukları (bazıları büyük toprakbeylerinin ve diğer mülk sahiplerinin kiracısı haline gelerek) bir yandan ticarete yönelmiş zengin küçük çiftçilerin yükselişiyle, diğer yandan ise yetersiz toprakla kalan eski çiftçiliğin gerileyerek yoksulluğa ve güvensizliğe düşmesiyle birlikte kendi içinde kutuplaştı.[98] Bu eski çiftçiler, gittikçe artan

---

96 Robert Brenner, "Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-industrial Europe", *Past and Present*, no. 70, Şubat 1976, s. 62. Bu paragrafın tamamı Brenner'in sentezine dayanmaktadır, s. 61 vd. Klasik bir tez için bkz. R. H. Tawney, *The Agrarian Problem in the Sixteenth Century*, 1912; yeni baskısı, Harper & Row, New York, 1967.

97 Thompson, "Social Distribution", s. 513-17.

98 *Age*, Peter Laslett, *The World We Have Lost*, 2. baskı, Scribner, New York, 1971, 2. ve 3. Bölümler.

bir biçimde hizmetkârlık işine ya da (olduğu yerlerde) ücretli işlere bağımlı hale geldiler. Bu tür ekonomik farklılaşmaların elbette yaşandığı Fransa'daki durumdan farklı olarak, İngiltere'de tüm toprak sahibi köylüleri etkileyen senyörlük ödentilerine ve denetimlerine karşı zenginler ve yoksullar birleşemedi, çünkü İngiltere'de bunlar yoktu.

Bu tür sosyoekonomik engeller yeterli değilmişçesine, onyedinci yüzyıl İngilteresindeki yerel siyasal düzenlemeler toprakbeylerine karşı yaygın ve birlikte planlanmış köylü eylemi için elverişli değildi ve bu yerel siyasal düzenlemeler, köylüleri her yerde toprakbeylerinin çitledikleri toprakları elde tutamadıkları yerlerde bile etkiledi. Kısmen krallık bürokrasisine bağlı ve kısmen de bu bürokrasi tarafından toprakbeylerinin tahakkümünden korunan köylülerce yönetilen köy meclisleri yoktu. Çünkü İngiliz krallarının (ya da kraliçelerinin) yerelliklere nüfuz eden bir ücretli bürokrasisi ya da sürekli ordusu (sözde bile) yoktu. Bunun yerine, taşra VIII. Henry'nin döneminden bu yana, kontluklardaki toprak sahibi *gentry* arasından ücretsiz atananlarca yönetiliyordu.[99] Toprak sahibi *gentilman*'ler, [beyefendiler] hükümdarın naipleri, naip vekilleri, sulh hâkimleri ve şerifleri olarak hizmet ediyorlardı. Onların yakın müttefiki olan küçük çiftlik sahipleri de polislik gibi önemli alt görevlerde hizmet veriyorlardı.[100] Kilisenin nüfuz bölgesinden sorumlu rahip, Fransa'dakiler gibi köylülerin müttefiki ve koruyucusu olmaktan çok uzak olup sadık olduğu toprakbeylerince atanırdı. Bu kontluktaki toprak sahibi kuruluşlar (ki "kuruluş" [*establishment*] olarak adlan-

---

99 Bu paragrafın arka planının kaynağı: Aylmer, *Struggle*, s. 20-2; Christopher Hill, *Reformation to Industrial Revolution*, Penguin Books, Baltimore, 1969, 2. Bölüm; Ivan Roots, "The Central Government and the Local Community", E. W. Ives, der., *The English Revolution 1600-1660* içinde, Harper & Row, New York, 1971, s. 36-47; Laslett, *World Lost*, 8. Bölüm.

100 Mildred Campbell, *The English Yeomen Under Elizabeth and the Early Stuarts*, Yale University Press, New Haven, 1942, 9. Bölüm.

dırılmaları hiç de uygun düşmez) tüm siyasal ve yargısal etkinlikleri denetim altında tutuyordu. Onlar, adalet dağıtır, milisleri yönetir, yoksulluk yasalarını uygular, yetki alanına giren kraliyet kararlarını yürürlüğe koyarlardı. Bir bütün olarak köylüler, bu kontluk kuruluşları karşısında birlikten ve otonomiden yoksundu. Çünkü küçük çiftçiler aslında, tâbi memurlar olarak atanmıştı ve işçiler ile hizmetkârlar toprakbeyi efendilerine güçlü bir biçimde bağlıydı. Çitlemeye karşı direniş gibi yerel kargaşalıkların patlak verebileceği anlarda bile, içten atamayla ve bastırmayla ilgili yaptırım aygıtları tehdit edilen toprakbeylerinin hemen ellerinin altındaydı.

Gerçekten, İngiliz toprak sahibi üst sınıflar, kontluk düzeyindeki siyasal iktidarlarının kalelerinden 1640-41'de Parlamento'ya seçilmiş temsilcileri aracılığıyla, üst sınıfın özgürlüğü adına mutlakçı olabilecek I. Charles'a meydan okumak için bir araya geldiler. İç savaş boyunca yaşanan, ulusal siyasal mücadeleler "doğal yöneticileri" bölse de, kontluk düzeyindeki siyasal mekanizmalar işlemeye devam etti. Bu mekanizmalar, çoğu zaman toprak sahibi ailelerin bağlı olduğu yükselen hizip hangisi ise onun liderliğinde kaldı; ve aynı zamanda, akrabalık ve toplumsal ilişkiler yerel toprak sahibi sınıfları hâlâ bir arada tutma işlevi görmekteydi.[101] Her yerel topluluğu yöneten kontluk komiteleri, küçük çiftçiler gibi egemen sınıftan olmayanların liderliğine ancak Devrim'in radikal doruğunda geçti. Ne var ki, küçük çiftçiler bile, ekonomik olarak bağımlı tüm yurttaşlar için siyasal demokrasi hakkındaki *Leveller*'ların görüşlere sempati duysalar da, top-

101 Bakınız: Alan Everitt, "The County Community" ve D. H. Pennington, "The County Community at War", *The English Revolution 1600-1660* içinde, der. E. W. Ives, Harper & Row, New York, 1971, s. 48-63 ve 64-75. Bir kasabaya ilişkin ayrıntılı bir inceleme için bkz, özellikle Alan M. Everitt, *The Community of Kent and the Great Rebellion, 1640-60*, Leicester University Press, Bristol, England, 1966.

rakbeylerine karşı köylü ayaklanmalarına önderlik etmekle (ya da izin vermekle) ilgilenmiyorlardı.

Devrim'in radikal evresi, siyasal merkezileşme ve toplumsal düzleyip eşitleştirmeden oluşan ikili tehditle birlikte, kısa sürede geçip gitti. Toprak sahibi üst sınıflar, yeniden canlanmış bir monarşi ile uzlaştı; ancak monarşi artık, kontluk yöneticilerinin ve onların Parlamentosu'nun askeri güçler, vergilendirme, kilise işleri ve ekonomik düzenlemeler üzerindeki sonul denetimine saygı göstermek zorundaydı. Stuart'lar dışında bir başka monark, 1680'lerde bunu unutmaya başladığında, bu sefer fazla yaygara koparılmadan konumu hemen kendisine hatırlatıldı (ve tahtan indirildi). Bu arada, ülke kapitalist sanayileşmeye doğru giderken, sanayileşme öncesi İngiliz alt sınıfları, siyasal ve ekonomik olarak savunma konumunda kaldı. Alt sınıflar, özellikle köylüler, toprak sahibi üst sınıflara başarıyla meydan okuyacak kolektif güce, hatta İngiliz Devrimi sırasında monarşiyle ve kendi aralarında kavga ettiklerinde bile sahip olamadılar. Sonuç olarak Devrim, tabandan gelişen bir toplumsal devrim olmaktan çok, üst sınıfların yönetimindeki bir siyasal hareket olarak kaldı.

Şimdi bir başka devrime kısaca bakmak için tarihte iki yüz yıl ilerliyoruz; bu seferki, yerleşik toprak sahibi sınıfa karşı köylü ayaklanmalarının yokluğunun yine bir farklılık oluşturduğu, erken doğmuş bir toplumsal devrim.

1848-50'nin Başarısız Alman Devrimi

1848-50'nin Alman Devrimi, aslında gevşekçe bütünleşmiş Alman Konfederasyonu'nun kapsadığı, öncelikle çeşitli monarşilerin ve prensliklerin kent merkezlerinde odaklaşan bir dizi ayaklanmaydı. Tüm Avrupa'yı baştan başa kaplayan benzer ayaklanmaların bir alt kümesiydi. Ancak bu ayaklanmalar, Frankfurt Parla-

mentosu'nun çalışması aracılığıyla, seçilmiş anayasal monark olarak eski Prusya kralı ile birleşik, liberal demokratik Alman ulusunu kurma girişiminde doruğa ulaştı.[102]

Frankfurt'ta toplanan Alman liberallerince hazırlanan (tüm yurttaşlar için liberal yurttaşlık hakları; temsili hükümet; ulusal birleşme ve ekonomik özgürlüğün önündeki engellerin kaldırılması olarak), toplumsal ve siyasal program Fransız Devrimi'nin anayasal monarşicilerinin 1789-90'da yasallaştırdığından çok farklı değildi. Bu, şaşırtıcı görünmemelidir; çünkü 1848'deki Almanya, ekonomik ve siyasal bakımdan 1789'daki Fransa'dan daha gelişmiş değildi. Frankfurt Parlamentosu'nun (çoğunluğunu devletin içinde ya da dışında çalışan avukatların oluşturduğu) toplumsal bileşimi Fransa'daki devrimci Meclislerin bileşimine oldukça benziyordu.[103]

Alman Devrimi'nin dinamikleri ile Fransa'nınki arasında önemli benzerlikler de vardı. Her iki örnekte de, halk ayaklanmalarının (özellikle daralma sürecindeki haşin ekonomik şartlardan hoşnutsuz olan zanaatkârlar, dükkân sahipleri ve ustabaşılarının ayaklanmasının) monarkları savunma konumuna ittiği anda liberal siyasetçiler resmen iktidara yükseldi. Bu halk isyanlarının (daha düşük yiyecek fiyatları; daha yüksek ücretler; lonca birliği ve çalışma için siyasal güvence gibi), hedeflerinin liberal siyasetçilerin siyasal hedefleriyle ilgisiz olduğu ve zamanın egemen *laissez-faire* liberal demokratik düşüncelerine karşıt olduğu,

---

102 1848-49 Alman Devrimi'nin değerlendirmesi için bakınız: Hajo Holbom, *A History of Modern Germany, 1840-1945*, Alfred A. Knopf, New York, 1969, 2. ve 3. Bölümler; Theodore S. Hamerow, *Restoration, Revolution, Reaction*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1958. Tüm bu bölüm boyunca bu kaynaklara dayanmaktayım.

103 Hamerow, *Restoration*, s. 124-25. Karşılaştırın, Norman Hampson, *A Social History of the French Revolution*, University of Toronto Press, Toronto, 1963, s. 60-1, 132-33.

Alman Devrimi ile ilgili temel olarak sık sık vurgulanır.[104] Fakat Fransız Devrimi sırasında halkın ve "burjuva liberalleri"nin hedefleri de, elbette eşit derecede birbirine karşıttı.[105] Gene de, o devrim başarılı olmuştu.

Alman Devrimi'ni, Fransa'nınkinden gerçekten ayıran ve 1848-50 yenilgisinde yaşamsal etkisi olduğu düşünülen etmen, Prusya kralının, devrimci siyasetle geçen bir yıldan sonra, tüm gidişe kesin olarak son verme yeteneği oldu. Kral, bin bir zahmetle oluşturulmuş Frankfurt Anayasası'nı görmezden gelmeye, Parlamento'yu dağıtmaya, tüm Almanya'daki direnişleri güç kullanarak ezmeye muktedirdi. 1790'a doğru Fransa'da XVI. Louis'nin aynısını yapabilmeyi çok arzuladığını kolayca düşünebiliriz. Ama yapamamıştır. Bu fark neyle açıklanabilir?

Yanıtın bir kısmı, 1787-88'deki Fransız egemen sınıfı ile 1848'deki Prusya Junkerlerinin birbirine zıt davranışlarında yatmaktadır. Daha önce de değindiğimiz gibi, Fransız ayrıcalıklı sınıfı Fransız Devrimi'ni başlatırken, krallık ordusunu baştaki halk gösterilerinin bastırılması için bir araç olarak güvenilmez kıldı ve askeri disiplinin sonul çöküşünü kolaylaştıran ordunun içindeki ve dışındaki süreçleri harekete geçirdi. Bunun tersine bir durumla, Alman Devrimi monarka karşı soylu ayaklanmalarıyla başlamadı. Alman Devrimi daha çok, Fransa'da Louis Philippe'e karşı girişilen Paris devriminin ani başarısının haberleriyle tetiklendi; bu olay Alman başkentlerindeki isyancıları cesaretlendirdi ve Alman monarklarını, liberallere siyasal ödünler vermeksizin iktidarda kalıp kalamayacakları konusunda endişelendirdi. Tüm Avrupa'daki

104 Bu tema Hamerow'da merkezi önemdedir. Ayrıca bakınız Holborn, *History*, s. 99-100.

105 Fransız Devrimi'nin içlerinde Albert Soboul, Georges Lefebvre, Norman Hampson ve Alfred Cobban'ın da bulunduğu belli başlı tarihçilerinden hiçbiri bunu vurgulamayı ihmal etmemiştir.

"devrimci olaylar", Avusturya'da Metternich'in düşünün ve Berlin'de askerler ile halktan protestocular arasında patlak veren şiddete ilişkin haberlerle, dramatik değişiklikleri başlatmak için, özellikle Prusya'da birleşti. Oldukça korkak olan IV. Friederich William, askeri danışmanının ateşli tavsiyelerinin aksine hareket ederek Berlin'den ordusunu geri çekti, bir kent milisinin kurulması için yetki verdi ve bakanlık güçlerini liberallere devretti.

Böylece, liberallerin görevi üstlenmesiyle, Prusya monarşisi (öteki Alman monarşileri gibi) 1789 Fransasındaki Bourbon monarşisi kadar zayıf düşmemiş olabilir. Bununla beraber, 1848'in baharında Prusya'da, potansiyel olarak Fransa'da 1789'un yazının başındaki kadar devrimci bir durum kesin bir biçimde ortaya çıkmıştı. Her iki olguda da monarşi, bir yerel yönetim devriminin karşısında savunma konumundaydı ve otorite zayıf düşmüştü. XVI. Louis, 14 Temmuz 1789'da, birliklerini Paris'ten uzaklaştırdığında, kendisi ya da bazı destekçileri, gerekirse bu birlikleri daha sonra kullanabileceklerini ummuş olmalıdırlar. Fakat XVI. Louis'nin kararsızlıkları hem kendisi için hem de monarşi ve soyluluk için bir bozguna doğru gelişti; oysa aynı derecede kararsız ve korkak olan IV. Friederich William bir yıl sonra düşüncesini değiştirebileceğini kanıtladı.

Olayların birbirine karşıt evrimine ilişkin açıklamanın önemli bir kısmı, halkın özellikle köylü ayaklanmalarının, Prusya ordularının 1848-49'daki çözülmesini daha ileri noktalara götürmede başarılı olamamasında yatar. Bunun zıddı bir durumla, tüm Fransa çapındaki kentsel ve kırsal kesimdeki ayaklanmalardan bir buçuk yıl sonra, 1790'a doğru krallık ordusu, halk ayaklanmaları nedeniyle binlerce soylu subayın buralardan gönderilmesinin yol açmış olduğu kaybın yanı sıra, disiplinin çöküşüne sürükleyen kitlesel firarların ve siyasallaşmanın da sıkıntısını çe-

kiyordu.[106] (Bunun yanı sıra, 1917'deki Rusya'yla karşılaştırma düşünülürse, Rusya'da, her ne kadar devrimci siyasal kriz egemen sınıfın monarşiye karşı eylemiyle özgün bir biçimde başlatılmadıysa da, köylü ayaklanmaları sürekli ordunun erimesini hızlandırdı.)

1848 Almanyasında köylü ayaklanmaları hepten yok değildi. Gerçekten, Almanya'nın güneybatısındaki küçük devletlerde ve orta Almanya'da (Saksonya ve Hanover'de) Fransız Devrimi'ndeki türden ılımlı bir biçimde yaygın, köylü ayaklanmalarının hedefleri, biçimleri ve sonuçlarıyla görünüşte benzer olan, yoğun senyörlük karşıtı ayaklanmalar vardı. Fakat Elbe'nin Doğusu'nda, Schleswig-Holstein'da ve Silezya'da patlak verenler dışında, önemli köylü ayaklanmaları gelişmedi. Korkulur Prusya ordusunun subay ve askerlerinin devşirildiği Junker anavatanındaki köylüler, ne kadar huzursuz olurlarsa olsun ayaklanmadılar.[107] Gerçekte 1848'de Almanya'daki köylü ayaklanmalarının farklılık derecesi, köylü ayaklanmaları hakkındaki genel varsayımımızın öngörebileceği hat boyunca, Batı Almanya bölgelerine karşı Elbe Nehri'nin doğusundaki tarımsal sosyoekonomik yapısının özellikleri arasındaki karşıtlığa denk düşer.

Genel olarak belirtilirse, Almanya'da Elbe'nin batısındaki tarımsal yapılar Fransa'nınkilere benziyordu. Toprak büyük oranda tek tek köylülere kiraya verilen ya da onlara ait olan küçük, dağılmış birimlere bölünmüştü; ama bu, büyük ölçüde topluluk denetimine bağlı toprak kullanım biçimleriyle birlikte yapılmıştı. Köylüler bireysel olarak özgürleşmişti ve güvenli bir

---

106 S. F. Scott, "The Regeneration of the Line Army during the French Revolution", *Journal of Modern History* 42:3, Eylül 1970, s. 307-30; S. F. Scott, "The French Revolution and the Professionalization of the French Officer Corps, 1789-1793", Morris Janowitz ve Jacques Van Doom, der., *On Military Ideology* içinde, Rotterdam University Press, Rotterdam, Holland, 1971, s. 18-28.

107 Hamerow, *Restoration*, s. 101-10 ve 9. Bölüm; Holborn, *History*, s. 58-9.

biçimde toprağa sahip olma ve devretme haklarına sahip olmuşlardı. Beylerinin feodal ayrıcalıkları da öncelikle kira, ücret ve ödentiler biçiminde ve eski senyörlük topraklarının kullanımını ve devredilmesini etkileme bakımından güçsüz haklar olarak ayakta kalmıştı. Yerel siyasal yargılama yetkisi, çoğunlukla (vergi ödeyen köylülerin oluşturduğu topluluğun, vergi ödemeyen soyluluğun tecavüzlerinden korunmasını ve bağımsızlığını sağlama konusunda kaygılı olan) monark temsilcilerinin eline geçmişti.[108]

Elbe'nin doğusundaki Junker toprakbeyleri, batıdaki soylu kuzenlerine göre, keskin bir karşıtlık oluşturacak şekilde daha güçlü konumdaydı. David Landes'in yazdığına göre:

> Soylu malikaneleri (*Rittergüter*) genellikle genişti ve malikâne toprakları ticari bir girişim olarak işleniyordu; beyin gelirinin çoğu, yeni mahsulün, öncelikle tahılların Almanya içinde ve dışında satışından geliyordu. Hatta köylü çiftlik yapıları, malikaneden ayrı yerdeydi ve açık tarla sisteminin komünal irtifak haklarına tâbi değillerdi.[109]

Onsekizinci yüzyıl boyunca Junker mülkleri, kendileri ve çalışma zamanları üzerinde gerçekten sınırsız taleplere tâbi serf konumundaki rençperlerce işlendi. Talepler kolaylıkla yerine getirildi; çünkü Junkerler sadece toprakbeyleri değil, aynı zamanda Prusya devletinin yerel temsilcileriydi. İngiliz toprakbeyleri gibi Junkerler de, adaleti ve askeri birimleri kendi amaçla-

---

108 David S. Landes, "Japan and Europe: Contrasts in Industrialization", William W. Lockwood, der., *The State and Economic Enterprise in Japan* içinde, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1965, s. 121-27; J. H. Clapham, *Economic Development of France and Germany, 1815-1914*, 1936; yeni baskısı, Cambridge University Press, Cambridge, 1961, 2. Bölüm; Hamerow, *Restoration*, 3. Bölüm.

109 Landes, "Japan and Europe", Lockwood, der., *State and Enterprise* içinde, s. 121.

rı için denetim altında tutuyorlardı. Reform Hareketi'nden sonra, birçok serf kişisel "özgürlüğünü" elde etti; ancak Junkerlerin yerel düzeydeki yönetsel hükümranlık tekelinin sürmesi, doğudaki köylü mülklerinin yetersizliği ve tehdit altında oluşu gibi unsurlar, birçok eski serfin *Rittergüter*'in işçileri olarak kalmasını güvence altına almak için bir araya geldi.[110] Ondokuzuncu yüzyılda serfliğin kaldırılması, Elbe'nin doğusundaki köylüleri, kendilerine uygulanan baskıya karşı kolektif olarak ayaklanma konusunda, onbeşinci yüzyıldan onsekizinci yüzyıla dek içinde bulundukları durumdan hiç de daha iyi bir konuma getirmedi. Bu nedenle doğudakilerin, 1848'de zaten daha iyi durumda olan batıdaki köylüler senyörlük otoritesinin kalıntılarına karşı ayaklandıkları sırada, görece sakin kalmaları şaşırtıcı değildir.

Bununla birlikte, Almanya için ortaya çıkan sonuçlar önemliydi. Junkerlerin sınıfsal erkinin olduğu gibi kalması yanı sıra, kazanımların devrim karşıtı yönde tersine çevrilmesi için gerek duyulan askeri kapasite de 1848'de elde edilmiş bulunuyordu. Eğer 1848'de Prusya'da, yaygın ve süregiden köylü ayaklanmaları olsaydı, (Prusya ordusunun neredeyse tamamen kırsal bölgelerden devşirildiği düşünülürse), subaylar karışıklık içine itilebilir ve erler de "devrimci propagandadan etkilenebilirdi. [Oysa] geçmişte olduğu gibi, Prusya ordusu, Kralın elinde güvenilir bir araç olarak kaldı."[111] Friederich William da onu, 1848-50'de tüm Almanya çapındaki liberal ve toplumsal devrimi yıkmak için kullandı. Junker soyluluğunun ve bürokratik Prusya monarşisinin yakın ittifakı, kısa süre içinde Almanya'yı otoriter bir temelde birleştirecek şekilde sağlamlığını ve üstünlüğünü korudu.

---

110 108. nottaki göndermelere bakınız.
111 Holborn, History, s. 100.

Sonunda, üçüncü olumlu toplumsal devrim örneğinin karmaşık niteliklerine yönelme zamanı geldi. Bu kitapta ele alınan (Fransa, Rusya, Çin olarak) üçlü içinde en belirgin biçimde köylülüğe dayanan toplumsal devrimin Çin Devrimi olduğu genellikle kabul edilir. Çin'in Eski Rejiminin tarımsal sınıf yapısının ve yerel siyasal yapısının, Fransa ve Rusya ile bazı benzerliklere rağmen, önemli konularda İngiltere ve Prusya'nınkileri andırması şaşırtıcı görünebilir. Karşılaştırmalı bakış açısından Çin'in tarımsal yapılarını çözümleyerek, 1911 ile 1949 arasında Çin'de yaşanan devrimci ara döneminin ayırt edici ritimlerini ve örüntülerini anlayabilecek bir konuma geleceğiz. Fransa'da ve Rusya'da olduğu gibi, toprakbeylerine karşı bir köylü ayaklanması sonunda Çin'de de meydana geldi; fakat Çin köylüleri, Fransa'daki ve Rusya'daki tarımsal devrimlerin hızla ortaya çıkmasına izin veren ve Eski Rejimlerin merkezi yönetimlerinin çöküşüyle göreceli olarak kendiliğinden gelişen, yapısal olarak önceden beri var olan dayanışmadan ve otonomiden yoksundu. Rusya'nın ve Fransa'nınkinin aksine, Çin tarım devrimi daha uzun sürmüştü. Çin devriminin tamamlanabilmesi için, içinde köylülerin kolektif örgütler kurup toprakbeyinin doğrudan denetiminden özgür kalabilecekleri koşulların yaratılabildiği güvenli "üs bölgeleri"nin, gerçek anlamında askeri fetihlerle kurulması gerekti.

Yapısal Koşullar

Çin'de toprak mülkiyeti özelindeki eşitsizliğin boyutu her ne kadar az olsa da, onsekizinci yüzyıl Fransasında ve serflerin azat edilmesinden sonraki Çarlık Rusyasında olduğu gibi, Çin tarım yaşamı da köylüler

ve toprakbeyleri arasındaki rantiye ilişkisiyle biçimlenmişti. Göreceli olarak güneyde daha çok ve kuzeyde daha az olmakla birlikte, tüm toprakların % 40 kadarı kiraya veriliyordu. Tüm köylü ailelerinin % 20 ile 30 kadarı işledikleri toprakların tamamını kiralıyordu ve geriye kalanların çoğu da kendi küçük tarlalarından elde ettiklerini desteklemek için toprak kiralıyordu. Çalışmayan ya da köyde yaşayan toprakbeyleri (her ne kadar [bu durumda bile] çoğu zaman küçük kentlerde yaşıyorduysalar da) kiraya verilen toprakların yaklaşık dörtte üçüne sahipti. Bu, tüm toprakların % 30 kadarına sahip oldukları ve bu toprakların kendilerine ürünün % 50'sine varan bir miktarını kira olarak sağladığı anlamına gelir.[112] Toprak mülkiyeti hakkındaki bu olgulardan, Fransa'daki ve Rusya'daki benzerlerine göre, Çin toprakbeylerinin oldukça zayıf ve Çin köylülerinin ise oldukça güçlü oldukları sonucunu çıkarabiliriz.

Fakat durum ekonomik ve toplumsal-siyasal bakımdan [toprak sahipliği ve rant durumundan] farklıydı. Çin *gentry*'sinin, sadece toprak kiralayarak artıya el koymadığını hatırlamak önemlidir. Onlar, köylü üreticilerin borçları üzerindeki tefeci faiz oranlarından kazanarak, İmparatorluk vergilerini ve yerel ek vergileri paylaşarak (klanlar, Konfüçyüsçü dernekler, sulama projeleri, okullar ve milisler gibi) yerel örgütleri ve hizmetleri örgütlemelerinin ve yönetmelerinin karşılığı olarak ödentiler talep ederek de artıya el koyabiliyorlardı.[113] İmparatorluk vergileri Fransız ve Rus egemen sınıfları için de benzer bir gelir kaynağıydı; fakat tefecilik ve çeşitli yerel ödenti ve vergiler, daha çok Çin *gentry*'sine özgü artıya el koyma biçimleriydi. Bunlar ise, Çin *gentry*'sinin Fransız derebeyleri ve Rus mali-

112 Dwight H. Perkins, *Agricultural Development in China, 1368-1968*, Aldine, Chicago, 1969, 5. Bölüm.

113 2. Bölüm'deki Çin gentry'si üzerine olan kısmın tartışma ve göndermelerine bakınız.

kâne sahipleriyle keskin bir karşıtlık ile yerel topluluklar içinde baskın örgütsel konuma sahip olmasını yansıtıp bu olguya dayanan kazançlardı. Çin *gentry*'sinin konumu, özellikle köylülük üzerindeki siyasal sonuçları açısından, İngiliz toprak sahibi sınıfların ve Prusya Junkerlerininkine biraz benziyordu. Çin köylülerinin toprakbeylerine karşı koymak için kurulmuş, kendi köy toplulukları yoktu. Her ne kadar Çin köylüleri, Fransız ve Rus köylüleri gibi küçük mülk sahipleri (hem de daha çok toprağa sahip) idilerse de, bahtsız İngiliz ve Prusyalı benzerleri gibi *gentry*'ye karşı komünal sınıf dayanışmasını destekleyebilecek bağlardan yoksundular. Çin *Gentry*'si, yerel kırsal toplulukları, hem kendi ekonomik konumunu yükseltecek hem de kendi içinde parçalanmış köylülüğü toplumsal-siyasal olarak sağlam bir denetim altında tutacak şekilde yönetiyordu.

Bu durumun, Çin'e özgü biçimini tam olarak anlayabilmek için, geleneksel Çin'de topluluğun temel biriminin tekil köyler (yani köylü ailenin ve mülklerinin bir kümesi) değil, bir köyler kümesinden meydana gelen pazar toplulukları olduğunu vurgulamalıyız. G. W. Skinner'ın yazdığı gibi:

> Çin toplumunun temel yerleşim planının özünde, "hücresel" olduğu söylenebilir. Birbirinden uzak ve seyrek belirli bazı yerleşim alanlarının dışında, kırsal Çin'in görünümü kabaca altıgen şeklindeki hücresel sistemlerden oluşuyordu. Her hücrenin çekirdeği (ondokuzuncu yüzyılın ortasında) yaklaşık olarak 45.000 pazar kasabasından biriydi ve onun hücre plazması da, ilk anda kasaba pazarının ticaret alanı olarak görülebilirdi. Kasabanın hemen yanındaki bağımlı alanı denebilecek hücrenin gövdesi, bir çekirdek çevresinde toplanmış sayıları her zaman olmasa da genellikle tipik bir biçimde on beşten yirmi beşe kadar değişen köyü kapsıyordu.[114]

114 G. William Skinner, "Chinese Peasants and the Closed Community: An Open and Shut Case", *Comparative Studies in Society and History* 13:3,

Her ne kadar tek tek köylerde oturuyor ve çalışıyor olsalar da, pazar topluluğu köylülerin önemli bir yerel dünyasıydı. Orada belli aralarla kurulan pazarlarda düzenli olarak alışveriş yapıyor, zanaatkârların hizmetlerinden yararlanıyor, borçları güvence altına alıyor, dinsel törenlere katılıyor ve evlenecekleri eşlerini buluyorlardı.

Pazar topluluğu içindeki örgütlü toplumsal etkinliklerin liderliğini ve yerel topluluğun içinde bulunduğu büyük topluma karşı temsilciliğini, doğrudan ya da dolaylı yollarla yapan köylüler değil yerel *gentry* idi. Her yerde din, eğitim, hayır amaçlarıyla örgütlenmiş bulunan (klanların geliştiği yerlerde) klanlar ve üyelerini köylülerden çeken çeşitli türden dernekler bu pazar topluluklarına kök salıp *gentry* tarafından yönetilme eğilimi gösterdiler. Özellikle daha zengin, içsel olarak daha tabakalaşmış yerel topluluklarda *gentry*, milisleri ve halkı denetleme ve yoksullara yardım kanalı işlevlerini gören diğer örgütleri kuruyor ve denetim altında tutuyordu. İronik biçimde bu durum, en yüksek toprak kiralama oranlarının bulunduğu alanlardaki görece en zengin *gentry*'nin, kendi ayrıcalıklarına karşı patlak verecek yerel sınıf temelli köylü ayaklanmalarından belki de en az etkileneceği anlamına geliyordu. Fakat benzer türden şeyler [yalnız zengin *gentry* bölgelerinde değil] tüm Çin'de meydana geldi: *gentry*, yerel örgütleri yaratarak ve onların liderliğini yaparak onları yürütecek köylüleri kendi seçip atadı, böylece İmparatorluk memurlarıyla yerel pazarlık gücünü artırdı ve potansiyel kargaşayı kendisinden uzaklaştırdı.[115]

Temmuz 1971, s. 272. Ayrıca bakınız: Skinner, "Marketing and Social Structure in Rural China (1. Kısım)", *Journal of Asian Studies* 24:1, Kasım 1964, s. 3-43.

115 Skinner'ın, "Chinese Peasants" ve "Marketing" yazılarına ek olarak bakınız: Hsiao-tung Fei, "Peasantry and Gentry: An Interpretation of Chinese Social Struaure and its Changes", *American Journal of Sociology* 52:1, Temmuz 1946, s. 1-17; Maurice Freedman, *LineAge Organizations*

Dernekleşme, yanaşmacılık [*clientage*] ve geniş ailelerin yarı-akrabalık bağlarının, köylüler ile *gentry* toprakbeyleri arasındaki sınıfsal farkları, bir uçtan diğerine kestiği geleneksel Çin'de, köylüler büyük oranda yalıtılmıştı ve birbiriyle rekabet halindeydi. Fei Hsiao-tung'un ortaya koyduğu gibi: Köylüler söz konusu olduğunda, toplumsal örgüt zayıf biçimde örgütlenmiş komşuluktan ibaretti. Geleneksel yapıda köylüler, ailelerden oluşan küçük hücrelerin içinde, hücreler arası güçlü bağlar olmaksızın yaşıyorlardı."[116] *Gentry* yönetimindeki örgütlerin rol aldığı (sözgelimi sulama kanallarının yapımı ve bakımı gibi) işler dışında, tarımsal üretim tek tek daha çok çekirdek ailelerce yönetiliyordu.[117] Bu aileler kendi topraklarına sahip olmak ya da onu kiralamak ve kendi araçlarına sahip olmak ya da satın almak ve (gerekiyorsa) bunlara ek emek gücünü sağlamak zorundaydı. Aileler, üretim faktörlerinin alınıp satılabildiği ve yoksulların her şeylerini kaybedebileceği bir sistemde, komşularından daha fazlasını edinmek için sürekli manevralara başvuruyorlardı. Köylülerin kendileri için yönetebilecekleri ortak toprakları yoktu; eğer klanlar ya da birlikler toprağa sahipse, bu topraklar *gentry* ya da onun ortakları tarafından yönetiliyordu. Köylüler, bir ticari sözleşmeye dayananlar dışında, tarımsal işleri yapmak

---

in Southeastern China, University of London, Londra, 1965; Morton H. Fried, *The Fabric of Chinese Society*, Praeger, New York, 1953; Philip A. Kuhn, *Rebellion and Its Enemies in Late Imperial China*, Harvard University Press, Cambridge, 1970.

116 Fei, "Peasantry and Gentry", s. 3.

117 *Age*, R. H. Tawney, *Land and Labour in China*, 1932; yeni baskısı, Beacon Press, Boston, 1966, 2. ve 3. Bölümler; Ramon H. Myers'in "Cooperation in Traditional Agriculture and Its Implications for Team Farming in the People's Republic of China" Dwight H. Perkins, der., *China's Modern Economy in Historical Pespective* içinde, Stanford University Press, Stanford, 1975, s. 261-78'deki makalesi, taşıdığı başlığa rağmen burada sunulan resmin bütününe karşılık vermemektedir. Devrim öncesi Çin'de köylüler arasında var olan bu tip bir "işbirliği" ya toprakbeyleri tarafından örgütleniyordu ya da haneler arası ticari sözleşmeye dayalı alışverişler üzerinde yükseliyordu.

için ender olarak işbirliğine gidiyorlardı. Kısacası, köylüler *gentry*'nin himayesinde bir araya gelmedikçe, yarışmacı bir yalıtılmışlık içinde kalma eğilimi gösterdiler.

Tarımsal Kargaşanın Örüntüleri

Yerel toplulukların bu özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, geç İmparatorluk zamanında, tarımsal kargaşanın nadiren toplulukları içindeki köylülerin toprakbeylerine karşı bir saldırısı biçimini alması şaşırtıcı değildir. Kıtlık döneminde tahıl stoğu yapılmasını ya da *gentry*'nin vergi toplanmasını yozlaştıran hilelerini protesto eden köylülerce belirli toprakbeylerine zaman zaman saldırıldı. Fakat daha olağan ve daha iyi örgütlenmiş tarımsal isyan biçimleri, İmparatorluk devletinin resmi temsilcilerine saldırılmasını kapsıyordu. Bunlar, ilçe hâkimlerinin [içinde binaların bulunduğu çevresi duvarla çevrili] (*yemen* denen) devlet daireleri semtlerinde sık görülen ayaklanmalardan, vergileri protesto etmek ya da kıtlık yardımı talep etmek için başvurulan isyanlardan arada sırada tüm bölgeleri kapsayan karşı yönetimlerin kurulmasına varan ve bazen de, iktidardaki hanedanı devirmeyi ve değiştirmeyi başaran kitlesel ayaklanmalara dek uzanıyordu.[118]

Kuşkusuz hem (örgütsüz) isyanlar hem de (örgütlü) ayaklanmalar her zaman köylü katılımına bağlıydı. Onların bildirilen hedefleri de, özellikle (rüşvet ve suistimalle) resmi yozlaşma, tahıl stokçuluğu, görül-

---

118 Jean Chesneaux, *Peasant Revolts in China*, 1840-1949, Norton, New York, 1973, 1. Bölüm; Kung-chuan Hsiao, Rural China: *Imperial Control in the Nineteenth Century*, University of Washington Press, Seatle, 1967, 9. ve 10. Bölümler; Wolfgang Franke, *A Century of Chinese Revolution 1851-1949*, çev. Stanley Rudman, Harper & Row, New York, 1971, 1. Bölüm; C. K. Yang, "Some Preliminary Statistical Patterns of Mass Actions in Nineteenth-Century China", Frederic Wakeman, Jr. ve Carolyn Grant, der., *Conflict and Control in Late Imperial China* içinde, University of California Press, Berkeley, 1975, s. 174-210.

medik derecede yüksek bulunan fiyatlar ve kiralar gibi "kötü uygulamalara" karşı köylülerin yakınma nedenlerine gönderme yapıyordu. Sonra da, yoksul köylüleri devşirmeye çalışan ve Konfüçyüsçü olmayan gizli dernekler, sık sık siyasal adalet ve topraklardan yararlanmada eşitlik gibi ütopyacı düşleri sunan binyılcı [*millenarian*] ideolojileri ayrıntılarıyla işlediler.[119] Aşırı bir örnek olarak, Taiping ideolojisi, tarım topluluklarında, ekonomik eşitlik ve kadın-erkek eşitliğiyle birlikte *gentry*'siz bir dünya tasavvur ediyordu.[120]

Örgütlenme açısından, köylü temelli ayaklanmanın daha kalıcı biçimlerinin tümü er ya da geç köylü olmayanlarca yönetildi ya da köylü olmayan kimseler onların içine sızdı. Yerel ve bölgesel olarak üstlenmiş heterodoks dinlere ya da siyasal amaçlara sahip gizli dernekler, çoğu zaman ayaklanmalara örgütsel temel sağladılar. Ancak onlar tüccarlarca ya da İmparatorluk sınavlarında başarısız olmuş akademik sıfat sahibi olabilecek kişilerce, yani *gentry*'nin sınırında olan (ona katılmayı isteyen) bireylerce yönetiliyorlardı.[121] Vergilere ya da memurlara karşı ayaklanmalar çoğu zaman yerel *gentry*'nin kendisince yönetiliyordu.[122] Bundan öte, herhangi bir ayaklanma önemli bir boyuta ulaştığında, Ortodoks Konfüçyüsçü *gentry*'yi, etkili bir destek ve liderlik konumuna çekiyordu ve böylece sonunda *gentry*'yi hareketin hedefleri ve uygulamaları üzerinde etkin olmaya yöneltiyordu. Tarihte kendilerini

---

119 Bakınız: Yuji Muramatsu, "Some Themes in Chinese Rebel Ideologies", Arthur F. Wright, der., *The Confucian Pesuasion* içinde, Stanford University Press, Stanford, 1960, s. 241-67; Vincent Y. C. Shih, "Some Chinese Rebel Ideologies", Toung Pao 44, 1956, s. 150-226; C. K. Yang, *Religion in Chinese Society*, University of California Press, Berkeley, 1961, 9. Bölüm.

120 Bakınız: Vincent Y. C. Shih, *The Taiping Ideology*, University of Washington Press, Seatle, 1967.

121 Chesneaux, *Peasant Revolts*, s. 16-18. Ayrıca bakınız: Jean Chesneaux, der., *Popular Movements and Secret Societies in China, 1840-1950*, Stanford University Press, Stanford, 1972.

122 Hsiao, *Rural China*, s. 433-53; Yang, "Preliminary Statistical Panerns", Wakeman ve Grant, der., *Conflict and Control* içinde, s. 198-204.

imparator yapan isyanları başarıyla yöneten haydut köylü liderleri bile, ülkeyi yönetmek için *gentry*'ye dayanmak zorunda kaldılar. Çünkü kamuyönetimi birimi kasabalar (ilçeler) ile iskân edilmiş uçsuz bucaksız kırsal kesim arasındaki boşluğa köprü kuran ilişkilere ve çıkarlara sadece *gentry* sahipti. Ondokuzuncu yüzyılın ortasında, gücünün doruğundaki Taiping ayaklanması, *gentry*'den taraftarlar kazanmakta o kadar başarılı olamasa da, benzer eğilimler gösteriyordu; ki bu, sonunda yenilgiye uğramasının nedenini açıklamaya yardım edebilecek bir hatasıydı.[123] Köylülerin yakınma nedenleri Çin İmparatorluk tarihi boyunca isyanları besledi; ancak özellikle başarılı isyanlar var olan sistemi canlandırmaktan öte bir sonuca ulaşmadı. Çünkü köylüler direnişlerini potansiyel olarak bile devrimci kılmak için gerekli olan yerel topluluk temelli otonomiden yoksundu.

Bütün bunlar, İngiliz ve Prusya toprak sahibi üst sınıfları gibi, Çin *gentry*'sinin de geçmişte yaygın köylü isyanlarınca atfedilemez durumda bulunduğu anlamına mı gelir? Köylüler üzerindeki yerel hegemonyaları nedeniyle, birçok açıdan İngiliz ve Prusya *gentry*'sinden daha güçlü konumdaydılar. Ancak birçok bakımdan konumlarının daha az güvenli olduğu önemli noktalar vardı. Önce, onyedinci yüzyıl İngiliz ve ondokuzuncu yüzyıl Prusya toprakbeyleri (farklı yollardan da olsa) kapitalist üretime başarılı geçişler yapmakta olan tarım sektörlerinin efendileriydi; Çin *gentry*'si ise önemli ölçüde ticarileşmiş bulunan, fakat gelişmesi

123 Ayaklanmaya katılan gentry için bkz. Franke, *Century*, 1. Bölüm; Etienne Balazs, "Tradition and Revolution in China", çev. H. M. Wright, *Chinese Civilization and Bureaucracy* içinde, Yale University Press, New Haven, 1964; örnek niteliğindeki bir olay için Romeyn Taylor, "Social Origins of the Ming Dynasty, 1351-1360", *Monumenta Serica* 22, 1963, s. 1-78. Philip Kuhn, *Rebellion and Its Enemies in Late Impeial China*'da, Taipinglerin *gentry*'yi yenmedeki başarısızlıklarını, yeni bir hanedanı pekiştirme şanslarını nasıl azalttığını tartışır.

engellenmiş bir tarım ekonomisinin egemen sınıfıydı. Bununla birlikte, Çin *gentry*'si, küçük çiftçilerin ve tarım işçilerinin değil, fakat kendi toprakları yeniden dağıtıldığında ve artıya el koyma hakları ilga edildiğinde kazançlı çıkacak küçük mülk sahibi bir köylü kitlesinin tepesinde oturuyordu. Çin *gentry*'sinin durumu, bu nedenle, dar anlamıyla ekonomik yönlerden, Fransız senyörlerininkine ve Rus malikâne sahiplerininkine benziyordu.

Çin *gentry*'sinin yerel toplumsal-siyasal egemenliği her ne kadar İngiliz ve Prusyalı toprakbeylerininkini andırsa da merkezi siyasal iktidarla, monarşiyle olan ilişkileri bu ikisiyle aynı değildi. Bir yandan, Prusya Junkerlerinin tersine, (özellikle ondokuzuncu yüzyılın ortalarından sonra) Çin *gentry*'si ile monarşinin ve temsilcilerinin arası giderek artan bir biçimde açıldı. İkinci Bölüm'de gördüğümüz gibi, yerel topluluklar ve eyaletler içine iyice yerleşmiş olan *gentry*, hanedanın çöküşünde ve 1911'de ve hemen sonrasında İmparatorluk devletinin parçalanmasında etkin bir rol aldı. Fakat diğer yandan, İngiliz toprak sahibi üst sınıfının aksine Çin *gentry*'si, tarihte merkezileşmiş ve önemli ölçüde bürokratikleşmiş bir İmparatorluk devletine *bağımlıydı*. Farklı pazar topluluklarının tümünden temsilcileri bir araya getirecek ulusal bir parlamento yoktu. Pekin ile her bir yerel topluluk arasında arabulucu kamuyönetsel düzeyleriyle basit bir yerel ve ulusal güçler birliği, Çin gibi çok geniş topraklara sahip ülkenin tarihinde gelişmiş değildi. Bunun yerine, yerel olarak kök salmış Çin *gentry*'si, bölgesel ve ülke çapındaki düzeylerde ancak Konfüçyüsçü İmparatorluk bürokrasisine katılarak ya da onunla işbirliği yaparak bir araya gelebiliyordu. Benzer bir biçimde, *gentry*'nin egemen sınıf konumunu sürdürmesine sadece İmparatorluk devletinin bütünleşmiş kamuyönetimi ve zorlayıcı iktidarı, belirli bir destek sağlayabilirdi. İronik olan Çin *gentry*'sinin, 1911'e giden dönemde İmpara-

torluk devletine zarar verecek kapasiteye ve çıkarlara sahip olmasına rağmen, İmparatorluk devleti yıkıldığında, tarımsal düzendeki konumlarına saldırmaya kararlı herhangi bir yereli aşan örgütlü siyasal güce karşı bir sınıf olarak saldırıya açık durumda olmasıydı.

Öte yandan toprakbeyleri karşıtı bu tür bir güç, toprakbeyi durumunda olan *gentry*'ye karşı mücadele yolunda köylü taraftarlar toplayabilmiş değildi. Toprağa iyice yerleşmiş, çalışan köylülere seslenmenin önceleri kolay olmayacağı doğrudur. Ancak ortada, hanedanların uzun vadede çöküş döngüsünün, isyanların ve yerleşik topluluklarda görülen ya da onların da katıldığı otonomiden daha büyük ve yinelenen ayaklanmacı köylü otonomisi olarak üç etmenin bir araya gelmesinin yarattığı bir *bileşik güç* vardı. Çin tarihindeki merkezi kamuyönetsel zayıflık, ekonomik deflasyon ve felaket dönemleri (bir arada meydana gelme eğiliminde olan olgular) sırasında, hemen her zaman "toplumsal haydutluk"[124] ile karşılaşıldı. Köylüler, tam da Çin'deki tarımsal ilişkilerin önemli ölçüde ticarileşmesi nedeniyle, çoğu zaman ekonomik sarsıntılara karşı herhangi bir komünal köy bağıyla korunmuyorlardı. Ekonomik çöküş dönemlerinde, özellikle onları çalıştıracak zengin yerel seçkinlerin olmadığı topluluklarda, yoksul köylüler mülklerini, geçim yollarını, hatta ailelerini yitirecek ve açlıktan kaçınmak için göç

124 "Toplumsal Haydutluk" kavramı E. J. Hobsbawm'ın *Primitive Rebels*, Norton, New York, 1965, İkinci Bölüm'de, özellikle değerli bir metin olan "Social Banditry", Henry A. Landsberger, der., *Rural Protest: Peasant Movements and Social Change* içinde, Barnes & Noble Books, New York, 1973, s. 142-57 açıklanmıştır. İkinci parçada Hobsbawm'a göre, tarımsal toplumların belirli türleri, ki Çin de buna dahildir, Hobsbawm'ın *haidukry* olarak adlandırdığı göreceli olarak kalıcı ve toplumsal haydutluğun kendinde-bilinçli türüne yol açar: "*Haiduk*'lar potansiyel muhalefetin tanınmış bir çekirdeği olarak... daima dağlardadır. Ünlü bireyler ya da bir hiç olarak var olan Robin Hoodların aksine, *haiduk*'lar kolektif kendilikler olarak var olurlar..." (s. 154). "*Haidukry*, toplumsal haydutluğun belki de potansiyel isyanın örgütlü, bilinçli hareketine en yaklaştığı biçimidir..." (s. 155).

etmeye zorlanacaklardı. Bu yoksullaşmış göçmenler, İmparatorluk devletinin gücünün doruğunda olmadığı zamanlarda ya da yerel *gentry*'nin kendilerine ulaşamadığı yerlerde, çoğu zaman İmparatorluğun kıyısındaki "sınır bölgeleri"nin dışında ya da eyalet sınırlarının kesiştiği noktalarda iş gören haydutlar ya da kaçakçılar olarak bir araya gelirlerdi. Haydutlar ayakta kalmak ya da zenginleşmek için yerleşik topluluklara ve fırsat bulduklarında, özellikle onların zengin üyelerine saldırdılar; çünkü zenginlere saldırmak haydutların gelirini iyice artırıp, aynı zamanda yetkililerce yakalanmaktan kurtulma şansını yaratıyordu. Bu nedenle, sınıf mücadelesi dolaylı yoldan da olsa bu tür bir toplumsal haydutlukla dile getirildi ve tarihsel bakımdan etkisi hep gelip geçici oldu.

Ondokuzuncu yüzyıl ile yirminci yüzyılın ilk yarısı Çin'de hanedanın çöküş ve siyasal ara dönemini oluşturdu. Ekonomik güçlükler, köylülerin yoksullaşması, yaygınlaşan toplumsal haydutluk, yerel milisler arası kanlı çatışmalar, haydut grupları ve savaşbeyleri ve de "ideolojik" ordular, söz konusu dönemin karakteristik özelliğini oluşturdu ve bu özellik ondokuzuncu yüzyılın ortası ile 1920'ler ve 1930'larda doruğa ulaştı. Daha önce de gördüğümüz gibi, merkezi hükümetin çöküşünün bu dönemi Batı ve Japon saldırılarının yeni biçimleriyle karmaşıklaştı. Ancak emperyalizm, her ne kadar egemen sınıfı ve ulusal siyaseti kökten bir biçimde altüst etmiş ve devrimcileştirmişse de, köylülerin ve kırsal toplulukların büyük çoğunluğunun ekonomik ve siyasal konumunu kökten bir biçimde değiştirmedi.[125] Antlaşma ile açılan limanlarının, taşımacı-

125 Albert Feuerwerker, *The Chinese Economy, 1912-1949*, Michigan Papers Chinese Studies, no. 1, University of Michigan, Center for Chinese Studies, Ann Arbor, 1968; Marie-Claire Bergere, "De la Chine Classique à la Chine Actuelle: Fluctuations Economiques et Revolution, *Annales: Economies, Sociétiés, Civilisations* 24:4, Temmuz-Ağustos 1969, s. 860-75; G. William Skinner, "Marketing and Social Structure in Rural China

lığa uygun belli başlı su yollarının ve (1880'lerden sonra inşa edilen) seyrek demiryolu ağının yakınlarındakiler hariç, pazar ağının geleneksel ölçüleri, aracılar ve alışveriş örüntüleri, modern ekonomik gelişmeler tarafından değiştirilmiş değildi. Köylüler geçinmek (parayla ödenemediğinde ürün olarak istenen), vergi ve kira ödemek amacıyla para karşılığı satmak için daha çok tahıl ürünleri yetiştirerek toprağı geleneksel tekniklerle işlemeye devam ettiler. Söz konusu yörelerde ve bölgelerde ya da (kanıtları kesin değilse de), belki de tüm ülkede yaşamın köylüler için daha zor hale gelmesinin nedeni, modern ekonomik gelişmelerin tarımsal üretim ilişkilerini kökten bir biçimde değiştirmesi değildi. Bunun nedeni daha çok, ülkeye özgü siyasal kargaşalar ve beraberinde getirdiği ekonomik altüst oluş ve kamulaştırma benzeri "vergiler" ile rahatlatmayı ve iyileştirmeyi sağlayacak istikrarlı bir yönetimin var olmadığı anda daha büyük acılara neden olan, seller ya da kuraklık gibi yinelenen felaketlerdi. Köylüler, bu felaketleri ya atlatıyor ya da ayaklanıyorlardı; açlık çekiyor, göç ediyor ya da bir orduya veya bir haydut grubuna katılıyorlardı. Yirminci yüzyılın başlarında yerlerinden edilen, sayıları artan insanların yakınma nedenleri son kertedeydi; ancak bunlar köylülerin özellikle yakın dönem Çin tarihi boyunca yaşadıklarından daha farklı ve daha ezici şeyler değildi. Ne de köylülerin, kendilerinin kendi sorunlarının nedenlerini ortadan kaldırabilmelerine olanak verecek biçimde koşulları kökten değiştiren herhangi bir temel yapısal değişiklik olmuştu.[126]

(Pan II)", *Journal of Asian Studies* 24:2, Şubat 1965, s. 195-228; Rhoads Murphey, "The Treaty Pons and China's Modernization", Mark Elvin ve G. William Skinner, der., *The Chinese City Between Two Worlds* içinde, Stanford University Press, Stanford, 1974, s. 17-72.

126 Devrimlerde köylülerin durumunu karşılaştırmalı olarak çözümleyenler yapmaktadırlar (gördüğüm kadarıyla), yirminci yüzyıldaki Çinli köylülerin gerçek ekonomik hoşnutsuzluğunu Batı kapitalizminin ani saldırısı-

Bunun yerine, Yedinci Bölüm'de de göreceğimiz gibi, yeni bir ulusal siyasal liderlik türü olan, siyasal-askeri parçalanma koşullarında iş gören Çin Komünist Partisi, yönetmek için bölgeleri ele geçirmeye ve elde tutmaya muktedir bir Kızıl Ordu kurmak amacıyla, sonunda kendi çabaları ile köylü-temelli toplumsal haydutluğun güçlerini birbiri içinde eritip birleştirme yoluna gitti. Daha sonra, komünist askeri ve yönetsel denetimlerin sağladığı koruma şemsiyesi altında, yerel siyaset Çin köylülerinin toprakbeylerine karşı tarihsel olarak sahip olmadığı kolektif manivelayı sağlayacak biçimde yeniden örgütlendi. Bu, 1940'larda Kuzey Çin'deki gibi gerçekleştiğinde, köylüler *gentry*'nin kalıntılarına karşı şiddetli bir biçimde ayaklandılar; onun sınıf ve erk konumlarını yıktılar. Bu nedenle, Çin Devrimi'ne köylülerin katkısı, Fransa'daki ve Rusya'daki köylü katkılarından çok, devrimci seçkinlerin inisiyatifleriyle seferber olmuş bir tepkiyi andırır. Kitleleri harekete geçirici görünümün nedeni devrimci ideoloji ile çok az ilişkiliydi ve (bir Avrupalı bakış açısından göründüğü gibi) her şey Çin'in tarımsal sosyoekono-

---

nın etkisine yorma hatasını yapmaktadırlar. Hem Eric Wolf, *Peasant Wars of the Twentieth Century*, Harper & Row, New York, 1969'da ve hem de Joel S. Migdal, *Peasants, Politics, and Revolution*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1974'te, Çin deneyimini daha önceden sömürgeleştirilmiş Üçüncü Dünya deneyimi içinde soğurmaya çalışır. Burada olan şey, bu tür gözlemcilerin geç İmparatorluk Çin köylerinin uzun zaman önce kurumsallaşmış ("geleneksel") ticaret açıklığında yeni bir şey olarak ele almalarıdır. Onlar ayrıca, kırsal kesimdeki düzenin emsalsiz yıkılışı için oluşturulmuş kırsal toplumsal-siyasal yapılar ile uzun zamandır bir arada var olan düzensizlik ve ayaklanma örüntülerinde yanılmaktadırlar. Karşılaştırmacıların bu tür yanılgılara düşmesi kolaydır; çünkü onlar, oldukça doğal bir biçimde, Çin'de emperyalist ekonomik güçlerin en çok girdiği yerlerdeki köy örnekolay çalışmalarına dayanmaktadır; buraları belli başlı kentlere ve modern taşımacılığa yakın olan yerlerdir ve bundan sonraki notta ileri sürüleceği gibi, bunların çoğu emperyalistlerce (ya da herhangi bir modern ekonomik gelişme tarafından) dönüştürülmemiştir. Sonul olarak komünistlerin güvenli üs bölgeleri inşa ettikleri yerlerin neredeyse tümü bu şekilde dönüştürülmemiştir.

mik yapısının "kendine özgü özellikleri" ile ilişkiliydi. Bu yapı yerleşik Çin köylülerine toprakbeylerine karşı kurumsal otonomi ve dayanışma sağlamıyordu. Fakat siyasal-ekonomik kriz dönemlerinde, etkinlikleri krizi daha da artıran marjinal, toplum dışına itilmiş yoksul köylüler yaratıyordu ve onların varoluşu da muhalif seçkinlerin yönetimindeki (içinde yirminci yüzyıl bağlamında devrimci bir hareketin de bulunduğu) isyanlara potansiyel destek sağlıyordu. Bu nedenle, Çin komünistlerinin 1927 sonrasındaki etkinlikleri ve 1949'daki sonul zaferleri, Çin'in var olan tarım düzeni içinde kurulan, hem ayaklanmacı potansiyellere hem de otonom köylü ayaklanmaları bloğuna bağımlıydı.[127]

Çözümleme, Çin Komünist Partisi'nin, kent temelli ve kent yönelimli bir partiyken, kırsal kesimde örgütlenişinin öyküsü ile ilk başta haydutlar ve diğer yersiz yurtsuz köylülerin, ardından da yerleşik köylü ekicilerin Çin'de komünist bir devrimin başarılmasına nasıl katkıda bulunduğunun öyküsü Yedinci Bölüm'de anlatılmak üzere bırakılmalıdır. Çünkü Çin örneğinde, benzersiz gelişmeyle köylü devrimi ile devrimci seçkinler tarafından ulusal iktidarın pekiştirilmesi, gerçekten de birbirinden ayırt edilmesi olanaksız biçimde iç içe geçmiştir.

Özet

İkinci ve Üçüncü Bölümler Fransa'daki, Rusya'daki ve Çin'deki toplumsal devrim nedenlerinin karşılaştırmalı bir tarihsel çözümlemesini sundu. 1) Daha gelişmiş ülkelerin yoğunlaşmış baskılarına tâbi olunca kolayca kamuyönetsel ve askeri çöküşe uğrayan devlet örgütleri ile; 2) yaygın köylü ayaklanmalarını kolaylaştıran

127 Bakınız: Lucien Bianco, "Les Paysans et la Révolution Chine, 1919-1949", *Politique Etrangére* no. 2, 1968, s. 117-41; Chesneaux, *Peasant Revolt*, 5-8. Bölümler. "Komünistler ve Köylüler" üzerine olan bölümdeki tartışma ve göndermelere ayrıca bakınız.

tarımsal toplumsal siyasal yapıların, birlikte ele alındığında Fransa'da 1789'da, Rusya'da 1917'de ve Çin'de 1911'de başlayan toplumsal devrimci durumların ayırt edici nedenlerini oluşturduğunu ileri sürdüm. Birinci Tablo, en sonunda Fransa, Rusya ve Çin için geliştirilmiş ve karşıt olgular olarak Prusya-Almanya, Japonya ve İngiltere için daha kısa olarak yapılmış nedensel önermeleri özetliyor.

Ancak "toplumsal devrimler", toplumsal krizlerin yeni toplumsal-siyasal düzenlemelerin ortaya çıkışı sırasında en yüksek noktalarına ulaşmasından dolayı böyle adlandırılır. Bu nedenle, bizim çözümlememiz nedenlerle yetinemez. Ayrıca Fransa, Rusya ve Çin devrimlerinde neyin değiştiğini ve kökenlerini, şimdiye dek izlediğimiz toplumsal devrimci durumlara bakarak neden bu değişikliklerin ortaya çıktığını mantıksal olarak göstermek gerekir. Bunlar, II. Kısım'da üstlenilecek görevlerdir.

Tablo 1: Fransa, Rusya ve Çin'deki Toplumsal Devrimlerin Nedenleri

A. Siyasal Krizlerin Koşullar

	Monarşi/Egemen Sınıf	Tarımsal Ekonomi	Uluslararası Baskılar
Fransa	Yarı bürokratik mutlak monarşi içinde manivelaya toprak sahibi-ticari egemen sınıf.	Büyüme var, fakat kapitalist tarıma doğru atılım yok.	Ilımlı. Özellikle İngiltere'den gelen rekabete bağlı savaşlarda tekrarlanan yenilgiler.
Rusya	Yüksek derecede bürokratik mutlakçı devlet; toprak sahibi soylular çok az bir siyasal erke sahip.	Yaygınlamasına büyüme; çekirdek bölgelerde yavaş kalkınma.	Aşırı. 1850'lerde ve 1905'te yenilgiler. I. Dünya Savaşı'na uzun süre katılım ve yenilgi.
Çin	Yarı bürokratik mutlak monarşi içinde manivelaya toprak sahibi-ticari egemen sınıf.	Kalkınma atılımı yok; nüfusa ve el altındaki toprağa göre sınırlara yakın büyüme.	Güçlü. Savaşlarda yenilgiler ve emperyalistlerin zorla girişleri.
Karşıtlar Prusya/ Almanya	Yüksek derecede bürokratik mutlakçı devlet; toprak sahibi soylular yerel üstü pek az manivelaya sahip.	Kapitalist tarıma geçiş.	1806-Güçlü 1848-Orta
Japonya	Yüksek derecede bürokratik devlet (tam anlamıyla merkezileşmemiş olsa da) Gerçek bir toprak sahibi üst sınıf yok.	Üretkenlik geleneksel yapılar içinde artıyor.	Güçlü; Emperyalistlerin zorla girişleri.
İngiltere	Bürokratik devlet yok. Toprak sahibi sınıflar siyasete hâkim.	Kapitalist tarıma geçiş.	Orta

Tablo 1: (devamı)

B. Köylü Ayaklanmaları İçin Koşullar

	Tarımsal Sınıf Yapıları	Yerel Siyaset
Fransa	Küçük mülk sahibi köylüler toprağın % 30-40'ına sahip; küçük parseller halinde % 80'den fazlasını ise işliyor. Bireysel mülkiyet kurumsallaşmış, fakat köylü toplulukları, ödenti toplayan senyörlerine karşı.	Köyler krallık memurlarının gözetiminde görece özerk.
Rusya	Köylüler toprağın % 60'tan fazlasına sahip ve daha fazlasını da kiralıyor; küçük parseller üzerinde üretim sürecini denetliyor; kira ve bırakılan topraklar için kurtarmalık ödüyor. Kolektif mülkiyete dayanan güçlü topluluk.	Köyler çarlık bürokrasisinin denetiminde kendini yönetiyor.
Çin	Köylüler toprağın % 50'sinden daha fazlasına sahip ve küçük parseller halinde neredeyse tüm toprağı işliyor. *Gentry*'ye rantlar ödüyor Köy toplulukları yok.	*Gentry* toprakbeyleri, tefeciler ve akademik sıfat sahipleri örgütlü yerel yaşama hâkim; İmparatorluk memurlarıyla işbirliği içinde.
Karşıtlar Prusya/ Almanya	Elbe'nin Batısı: Fransa'yı andırır. Elbe'nin Doğusu: Tarım işçileri ve çok küçük mülk sahibi köylüler geniş mülkleri işler ve güçlü köy toplulukları yok.	Junker toprakbeyleri bürokratik devletin yerel adamları; Yerel kamuyönetimine ve kolluk işlerine hâkim.
Japonya	Zengin köylülerin hâkimiyetindeki köy toplulukları.	Yerel topluluklar üzerinde güçlü bürokratik denetim.
İngiltere	Toprak sahibi sınıf toprakların % 70'ten daha fazlasına sahip. Köylülük, küçük çiftçiler (*yeomen*) ve tarım işçileri arasında kutuplaşmış. Güçlü köy toplulukları yok.	Toprakbeyleri monarşinin yerel adamları; Yerel kamuyönetimine ve asayiş işlerine hâkim.

Tablo 1: (devamı)

C. Toplumsal Dönüşümler

	A ile B'nin Birlikte Sonuçları
Fransa	1787-89: Mutlakçı devletin yıkılışı; ve senyörlük hak taleplerine karşı yaygın köylü isyanları.
Rusya	1860'lar-90'lar: Yukarıdan bürokratik reformlar. 1905: Başarısız devrimci patlama. 1917: Devletin çöküşü; her türlü özel toprak mülkiyetine karşı yaygın köylü isyanları.
Çin	1911: İmparatorluk devletinin yıkılışı; yayılan tarımsal kargaşa. toprakbeylerine karşı köylülerce otonom ayaklanmalar yok.
Karşıtlar Prusya/Almanya	1807-14: Yukarıdan bürokratik reformlar. 1848: Başarısız toplumsal devrim; bürokratik monarşi iktidarda kalır.
Japonya	Siyasal devrim merkezileşmiş devlet; onu izleyen yukarıdan bürokratik reformlar.
İngiltere	Siyasal devrim bürokratik olmayan bir devletin içinde parlamentonun üstünlüğünü kurumsallaştırır.

KISIM II

Fransa, Rusya ve Çin'de Toplumsal Devrimlerin Sonuçları

Ne ve Nasıl Değişti: Devlet İnşası Üzerine Bir Odaklanma

Her büyük devrim karşısında bulduğu devlet aygıtını yıkmıştır. Biraz bocalama ve deneyden sonra, onun yerine birçok örnekte yıktıklarından oldukça farklı nitelikte yeni bir aygıt yerleştirir; çünkü bir devrimin ürettiği devlet düzenindeki değişiklikler toplum düzenindeki değişikliklerden daha az önemli değildir.

Franz Borkenau

Fransa'daki, Rusya'daki ve Çin'deki toplumsal devrimci krizler, kökten ve kalıcı yapısal dönüşümlerle sonuçlanan, siyasal ve sınıfsal mücadeleleri harekete geçirdi. Önemli değişim örüntüleri her üç devrimde de ortaktır. Toprakbeylerine karşı köylü ayaklanmaları tarımsal sınıf ilişkilerini dönüştürdü. Otokratik ve bürokrasi öncesi olan monarşiler, yerlerini bürokratik ve kitleleri birleştirici nitelikte ulusal devletlere bıraktı. Devrim öncesinin tek ayrıcalıklı zimresini oluşturan toprak sahibi üst sınıflar devrim sonrasında artık ne toplum içinde ne siyaset alanında ayrıcalıklıydılar. Köylülerin denetlenmesindeki özel rollerini yitirdiler; tarımsal artıların yerel ve bölgesel sözde resmi ya da [resmi benzeri] kurumlar aracılığıyla bölüşülmesindeki

paylarını yitirdiler.[1] Eski Rejimlerin yönetimi altında toprak sahibi üst sınıflar, devletin tamamen bürokratikleşmesi ve kitlelerin siyasete doğrudan katılımı önünde engel oluşturuyordu. Bu engeller siyasal çatışmalarla ve devrimci ara dönemlerdeki sınıf başkaldırılarıyla ortadan kaldırıldı. Öte yandan yeni ortaya çıkan siyasal liderlik, devrimleri pekiştirmek için yeni devlet örgütlerinin kurulmasında ve devrim karşıtı girişimlerle, dışarıdan askeri saldırılar biçiminde meydan okumalarla karşılaştı. Siyasal düzeni pekiştirme girişimlerine karşı meydan okumaların hakkından gelme olanaklıydı; çünkü devrimci liderlik kendinden önce ulusal siyasetten dışlanan alt sınıf gruplarını (kentli işçileri ya da köylüleri) siyasete sokup harekete geçirebiliyordu. Böylece, her üç devrimde de üst sınıflar (en azından toprak sahipleri), bir yandan alt sınıf gruplarından elde ettikleri çıkarları, diğer yandan yeni devlet kadrolarını yitirdiler. Her Üç Yeni Rejim'de, devlet yönetimine daha büyük bir halk katılımı oldu. Devrimler sırasında dayatılan yeni devlet örgütleri de, Eski Rejimlere göre daha merkezi ve ussaldı. Bundan dolayı da toplum içinde daha etkiliydi ve uluslararası devlet sistemleri içindeki rakiplerine karşı daha güçlü ve özerkti.

Kuşkusuz Fransa, Rusya ve Çin devrimlerinin sonuçlarında, ortak örüntülerle birlikte anlaşılması gereken önemli farklılıklar vardır. Fransız Devrimi'nin sonuçlarıyla başlarsak, "burjuva" olarak niteleyen sıradan etiketlemede ileri sürüldüğü gibi, Fransız Devrimi'nin sonuçları Sovyet Rusya ve Komünist Çininkilerle karşıtlık oluşturur. Rus ve Çin devrimleri, iki ülkenin ulusal ekonomileri üzerinde denetimi kabul ettiren ve ulusal ekonomik kalkınmayı hızlandırmak için halkı (şu ya da bu biçimde) harekete geçiren, parti

---

1 Bu tür kurumlar Fransa'da *parlement*'leri, eyalet meclislerini, senyörlük mahkemelerini ve hak taleplerini içerir; Rusya'da *zerstvo*'ları ve malikâneleri ve Çin'de yerel klanları ve kasaba, ilçe, eyalet yönetimlerini kapsıyordu.

yönetiminde devlet örgütlenmelerinin önünü açmıştır. Bununla birlikte, Fransa'da bu türden bir sonuç meydana gelmedi. Tersine, Fransız Devrimi, ulusal pazarlar ve kapitalist özel mülkiyetle birlikte ortak yaşam ilişkisi içinde olan ve onların varlığını güvence altına alan bir profesyonel bürokratik devletle sonuçlandı. Halkın demokratik seferberliği, 1793 sonrasında ya askere almalarla bastırıldı ya da simgesel siyasal amaçlara yönlendirilerek rutinleştirildi. Fransız devletinin, birörnek ve merkezileşmiş kamuyönetsel çerçeve olarak toplum içindeki devasa varlığına rağmen, ulusal ekonomik kalkınmanın ve toplumsal farklılaşmanın ilerletilmesi, daha çok pazarın güdümünde kalıp devletin doğrudan denetiminin dışında bırakıldı.

Fransa'nın aksine, kalkınmaya odaklanmış parti-devletleri olarak Sovyet Rusya ve Komünist Çin birbirine benzer. Fakat Rus rejimi Fransa ile bazı önemli benzerlikler sergilerken, aralarında önemli farklılıklar da vardır. Çünkü Fransız Devrimi gibi, Rus Devrimi de toplumsal grupların sıkı kamuyönetsel gözetimine yönelmiş profesyonel ve hiyerarşik bir devletin önünü açmıştır. Bu gözetim, toplum içindeki köylü çoğunluğu üzerinde kentlerin çıkarları için kullanılmıştır.

Fransa ile Rusya arasında elbette farklılıklar vardı: Sovyet devletince ekonominin ve ulusal kalkınmanın daha çok yönlendirilmesi bir yana, Rusya'daki devlet örgütleri toplumun geri kalanıyla ilişkilerinde her ne kadar ayrıcalıklı ve belirleyici ise de, kendisi (halkın büyük bir çoğunluğu ile birlikte) Komünist Parti'nin tepesindeki liderlerin ve onun polis temsilcilerinin yönlendirmesine ve baskısına tâbi idi. Kısacası, Sovyet rejimi, bir yanda (Parti adına ve onun tarafından sağlanan) diktatörce ve zorlayıcı siyasal denetimlerin, diğer yanda kapitalist sistemlerinkinden çok farklı olmayan resmi hiyerarşik safların yanı sıra profesyonelleşmiş bürokratik yönetimin bir karışımı haline geldi. Gerçekten, göreceğimiz gibi, komuta ve dene-

tim resmi hiyerarşileri ile rütbelerin ödüllerin eşitsizliği, 1928 sonrasındaki Sovyet toplumunda önem taşıyan birçok bakımdan sıradışı bir biçimde uç noktadaydı.

Çin'de, Devrim kesinlikle, büyük ölçüde merkezileşmiş ve ana çizgileri tamamen bürokratikleşmiş bir devlet yarattı. Fakat o da geniş ve etkili bir kitleleri harekete geçirilmesini destekleyip bu hareketlere sızdı. Parti ve ordu örgütleri sadece devlet yönetimi ve toplum üzerinde denetim araçları olarak değil, Fransa'da ve Rusya'da olduğu gibi (özellikle ekonomik kalkınmayı ilerletmek için) halkı harekete geçiren ajanlardan biri olarak da hizmet veriyordu. Fransa ve Rusya ile karşıtlığın en çarpıcı olduğu nokta, kırsal kesimin kalkınması için köylülerin seferber edilmesi oldu. Bununla ilişkili olarak, Çin'in Yeni Rejimi, her ne kadar profesyonelleşmeye, resmi kuralların vurgulanmasının ve rutin emirlerin birleşik hiyerarşisine bağışık olmasa da, (Fransa ya da Rusya ile karşılaştırıldığında) daha az yükümlülük taşımıştır.[2] Bununla birlikte, Çin komünistleri benzeri görülmeyen bir davranışla, devletin ve toplumun içinde denetimsiz biçimde artan rütbeleri ve ödül eşitsizliklerini azaltmak ya da engellemek için art arda girişimlerde bulunmuşlardı.

Bir bütün olarak II. Kısım'da üstlenilen görevin ne olduğu buraya kadarki tartışmalarda belirtilmiş bulunuyor: Devrimlerin sonuçlarının karakterinin daha eksiksiz biçimde saptanması gerekir. Özgün toplumsal siyasal krizlerden kabaca benzer ve tekil olarak farklı sonuçların nasıl ortaya çıktığını anlamak için devrimci ara dönemlerin gerçek çatışmaları da çözümlenmeli ve

---

2 Devrimci sonuçların bu farklılaşması üzerine kavramlaştırmamın büyük oranda dayandığı yer: Manin King Whyte, "Bureaucracy and Modernization in China: The Maoist Critique", *American Sociological Review* 38:2, Nisan 1973, s. 149-63. Daha fazlası Çin üzerine olan bölümde söylenecek.

karşılaştırılmalıdır. Bu görevler yeterince açıktır; daha fazla tartışmayı gerektiren şey ise, bunların altından kalkmak için kullanılacak yaklaşımdır. Devrimlerin sonuçlarının ve süreçlerinin çözümlenmesi, toplumsal devrimci durum içinde yeni devlet örgütlerinin yaratılmasını çevreleyen mücadelelere odaklanacaktır. Devrimlerin her biri, Eski Rejimlerin özgün krizlerinden Yeni Rejimin farklı toplumsal-siyasal örüntülerinin billurlaşmasına dek izlenecektir. Tüm süreç boyunca izleyeceğimiz düşünce hattı ise, yeni devlet örgütlenmelerinin ortaya çıkışı, pekiştirilmesi ve devrimcileşmiş toplumlara devlet iktidarının yerleştirilmesidir. Neden bu yaklaşım daha anlamlıdır ve neyi gerektirir? Giriş niteliğindeki bu bölümün gündemi bu sorunların yanıtını aramaktadır.

Devlet inşası üzerine odaklanma nedenlerinden biri tamamen betimseldir: "Eksiksiz bir devrim" diye yazar Samuel P. Huntington, "yeni bir siyasal düzenin yaratılmasını ve kurumsallaştırılmasını... kapsar."[3] Bu kitabın savunduğu görüş Eski Rejimler yıkılınca, toplumsal devrimci sonuçların Fransa, Rusya ve Çin tarihinde gündeme geldiği savıdır. Yine de, devrimlerin ancak, devrimci durumların yarattığı çatışmaların ortasında yeni devlet örgütleri (devrimci simgeler adına yönetenlerin eşgüdümlemesindeki kamuyönetimi ve ordu örgütleri) inşa edilir edilmez bütünüyle tamamlandığı doğrudur. Her üç devrimci durumda da, siyasal liderlikler ve rejimler (Fransa'da Jakobenler ve ardından da Napoléon, Rusya'da Bolşevikler, Çin'de ise komünistler) ulusal düzeni yeniden kurmak, aşağıdan sınıf başkaldırılarıyla yapılmış sosyoekonomik dönüşümleri pekiştirmek ve her bir ülkenin uluslararası rakipler karşısındaki gücünü ve otoritesini yükseltmek için ortaya çıkmıştır. Böyle olmasaydı Fransa,

---

3 Samuel P. Huntington, *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, New Haven, 1968, s. 266.

Rusya ve Çin devrimlerinden "başarılı" (yani eksiksiz) toplumsal devrimler olarak söz edilmezdi. En fazla, 1848 Almanyası ve 1905 Rusyası gibi başarısız vakalar olarak ele alınırdı.

Devlet inşasının üzerine betimsel kaygıların ötesinde, odaklanmanın nedeni, Franz Borkenau'nun "bir devrimin yarattığı devlet düzenindeki değişiklikler toplumsal düzendeki değişikliklerden daha az önemli değildir"[4] önermesiyle ifade edilir. Toplumsal devrimler, elbette sınıf ilişkilerinde esaslı değişiklikleri başarır; ve aile, din, eğitim gibi toplumun ve kültürel yaşamın temel alanlarını etkiler. Daha fazla değilse bile aynı derece çarpıcı olan, toplumsal devrimlerin, devletlerin yapılarında ve işlevlerinde (hükümet liderlerinin toplumdaki gruplarla ilişki kurdukları siyasal, kamuyönetsel süreçlerin yanı sıra içeride ve dışarıda devletlerin başarıyla üstlendikleri görevlerde yaptıkları değişikliklerdir. "Devlet düzenindeki" bu tür değişiklikler, sadece toplumsal düzendeki değişiklerin ürünü değildir. Gerçekten, söz konusu değişiklikler önemli ölçüde başka yollar izler: Toplumsal devrimler sırasında devlet yapısında meydana gelen değişiklikler tipik bir biçimde hem sosyoekonomik değişiklikleri pekiştirir hem de doğrudan doğruya bu değişiklikleri gerektirir. Bu nedenle, Rusya ve Çin'de, Komünist Parti-devletleri, Fransız devrimcilerinin yaptığı gibi var olan egemen sınıfa karşı aşağıdan saldırıları sadece onaylamakla kalmadı. Ayrıca, Parti-devletleri, özel mülkiyet sahiplerinin önceden yerine getirdiği ekonomik işlevlerin birçoğunu üstlenmeye giriştiğinde, bu sınıfların yıkılmasını tamamladı ve genişletti. Benzer bir biçimde Fransa'da, özel mülkiyetin ve ulusal pazar ekonomisinin güçlendirilmesi, büyük oranda Devrim'in Fran-

4 Franz Borkenau, "State and Revolution in the Paris Commune, the Russian Revolution, and the Spanish Civil War", *Sociological Review* 29:41, 1937, s. 41.

sız devletinin yapısında yaptığı değişikliklere bağlıydı. Bu nedenle, sadece siyasal alanda pekiştirmenin değil, devrimci sonuçların belirlenmesinde de devlet yapılarının açık öneminden dolayı devlet inşasının vurgulanması gerekir.

SİYASAL LİDERLİKLER

Devlet inşasının, toplumsal devrimlerin çözümlenmesinde izlenecek bereketli bir düşünce çizgisi olduğunu saptadıktan sonra, geriye bu tür bir çözümlemenin neyi gerektirdiğini açıklığa kavuşturmak kalır. Öncelikle, devrimlerin gerektirdiği siyasal liderlik, devlet egemenliğine yönelik taleplerde bulunma ve bu talepleri yerini getirme mücadelesindeki aktörler olarak görülmelidir. Bu, makul bulunabilir, ancak devrimlerdeki siyasal liderliği çözümlemenin alışılmış bir yolu değildir. Tipik bir biçimde bu liderlikler, ekonomik ya da statü çıkarlarını gerçekleştirmek için mücadele eden, sınıfların ya da toplumsal grupların temsilcileri ya da ideal toplum düzenine ilişkin belirli bir ideolojik görüşü uygulamaya girişen veya ikisini birden yapan aktörler olarak görülür. Sık başvurulan bir yolla siyasal liderlere bu yaklaşım tarzları, uyumlu bir biçimde, onların bireysel kökenleri, temsil ettikleri söylenen sınıflar ya da gruplar içindeki kökenlerinin ya da onlarla bağlantılarının kanıtlarını bulmak için kullanılır. Doğru kökenleri ya da bağlantıları açıkça ortada yoksa, o zaman onların ideolojik yönelimlerinin ve etkinliklerinin bunlarla ilişkili toplumsal çıkarlarla nasıl bağdaştığı üzerinde durulur. Bunlar arasında araştırıcıların gözden kaçırma eğiliminde oldukları nokta ise, devrimci krizlerdeki hangi siyasal liderliklerin, devlet erkini sürdürmek amacıyla özellikle bir şeyler yaptığı, bazı taleplerde bulunup mücadele ettiğidir. Siyasal liderlikler, devrimci ara dönemler boyunca, karşı karşıya kaldıkları kriz durumlarında siyasal düzenlemele-

ri yaratmada ve kullanmadaki başarılarına göre yükselir ya da düşerler. Siyasetin en temel sorunları ve devlet biçimleri üzerindeki mücadele, görece istikrarlı yeni devlet örgütlerinin pekiştirilmesine dek sürebilir; bu noktadan sonra siyasal mücadeleler, yüzeysel bir biçimde kurulmuş devlet erkinin nasıl kullanılacağı konusunda sürer.

Devrimlerdeki siyasal liderlikleri devlet kurucuları olarak görmek, onların etkilerini, kökenlerinden daha ciddi biçimde ele almak anlamına gelir. Bununla birlikte bu üç devrimde, yeni devlet örgütlerinin pekiştirilmesinde eninde sonunda başarılı olan bu siyasal liderliklerin kökenlerini ve "kariyer" yönelimlerini, bu liderlikleri sınıfların temsilcilerinden çok, öncelikle devlet kurucuları olarak ele alan görüşle uyumlu olduğu doğrudur. Çünkü Fransa'da, Rusya'da ve Çin'de benzer bir biçimde, ilgili siyasal liderlikler, devlet etkinliklerine ya da devlet işlerine yönelen göreceli olarak yüksek eğitimli grupların saflarından çıkmıştır. Liderler de, Eski Rejimlerin yönetici seçkinlerine ve kurumsallaşmış yönetici sınıflarına biraz marjinal olanların içinden çıkmıştır.

Sürecin büyük bir kısmında Fransız Devrimi, (1789-91'in Ulusal/Kurucu Meclisi, 1791-92'nin Yasama Meclisi ve 1792-94'ün Konvansiyonu olarak) ulusal çapta seçilmiş meclisler dizisinin içinde ve onun aracılığıyla faaliyet gösteren gruplarca yönetildi. Bu organların tümü, genelde Üçüncü Zümre'den gelen kamuyöneticisi ve meslek sahibi kimseler erkekler tarafından dolduruldu. Devrimin erken aşamalarının en önemli liderleri, 1788'den 1790'a dek, en iyi şekilde "ileri gelenler", yani soylular ya da Üçüncü Zümre'nin zenginleri ve ayrıcalıklıları olarak betimlenebilir. Yine de, Ulusal/Kurucu Meclis'in Üçüncü Zümre'den üyelerinin, çoğu eyaletlerden ve yerelliklerden gelen % 43'ünün tamamı alınıp satılan memurlukların sahibiydi, % 30'u

ise avukat ya da diğer meslek sahipleriydi.[5] Sonraki Yasama Meclisi'nde yerel düzeydeki memurlar ve siyasetçiler ağırlıklı bir biçimde egemen oldu.[6] Konvansiyon da, üyelerinin % 25'ini memuriyet sahiplerinden ve % 44'ünü avukatlardan ve diğer meslek sahiplerinden aldı.[7] Ayrıca, Devrim, 1792-94'de, en köktenci aşamasına girdiğinde, gerçek ulusal liderlik Montagnard Jakobenlerince üstlenildi. Bunlar, (özellikle, Konvansiyon'un içindeki daha ılımlı Jironden hizbiyle karşılaştırıldığında) orantısız bir biçimde tüccar ailelerinden çok kamuyönetsel ve serbest meslek sahibi ailelerden geliyorlardı; kozmopolit, ayrıcalıklı, zengin eyalet başkentlerinden ya da ticari deniz limanlarından çok, küçük ya da orta boy taşra kamuyönetim kentlerinden akıyorlardı.[8] Fransız Devrimi'nin en köktenci liderleri, sonunda Napoléon ve onun kamuyönetsel ve askeri aracılarının iktidarı gasp etmeleriyle devrildiler. İleride ayrıntılı olarak göreceğimiz gibi bu insanlar, her şeye rağmen, pek çok eski Jakobeni de kapsadı. Bunlar, ayrıca, Eski Rejim'in eski görevlilerini, özellikle küçük soylulardan ve ayrıcalıksız Üçüncü Zümre kökenlerinden[9] gelen orta düzeydeki sivil ve askeri memurları kapsıyordu. Onlar da, Devrim sırasında ve onun sonucu olan devletin içinde mesleki hareketlilik kazanan, daha önceleri marjinal olan seçkinlerdi.

---

5 Alfred Cobban, *Aspects of the French Revolution*, Norton, New York, 1970, s. 110-11.

6 Norman Hampson, *A Social History of the French Revolution*, University of Toronto Press, Toronto, 1963, s. 132-33.

7 Cobban, *Aspects*, s. 111.

8 Patrice L. R. Higonnet, "Montagne, Gironde et Plaine: Bourgeoisie Provinciale, Bourgeoisie Urbaine, Bourgeoisie Rurale", yayımlanmamış makale, Department of History, Harvard University, Cambridge, tarih yok, s. 14-16.

9 Bakınız: Cobban, *Aspects*, s. 111; Crane Brinton, der., *The Jacobins*, 1930; yeni baskısı, *Russell and Russell*, New York, 1961, s. 231 ve S. F. Scon, "The French Revolution and the Professionalization of the French Officer Corps", Morris Janowitz ve Jacques Van Doorn, der., *On Military Ideology*, Rotterdam University Press, Ronerdam, Hollanda, 1971, s. 28-30.

Fransız Devrimi'nin liderleri "marjinal" idi; çünkü genellikle daha küçük eyalet kent merkezlerinden ve eski kraliyet yönetiminin daha aşağı tabakalarından geliyorlardı. Bununla birlikte, Rusya'nın ve Çin'in devrimci liderlikleri, toplumsal kökenlerinin özellikleri nedeniyle marjinal olan bazı insanları ve her ne kadar ayrıcalıklı toplumsal kökenlerden gelseler de, modern nitelikte orta öğrenimleri ve üniversite eğitimleri sırasında köktenci siyasetlere yönelen kişileri kapsıyordu. Rusya'nın Bolşevikleri ve Çin'in komünistleri, işçi sınıfı ve köylüler de dahil tüm tabakalardan insanları devşirdi. Fakat her iki partide de, tepedekilerin çoğu ve orta düzeyde lider konumlarındakiler ya egemen sınıf kökeninden ya da ayrıcalıklı sınıfların kenarlarındaki ailelerden (örneğin, Rusya'da özellikle kentli orta sınıf ailelerden ve Çin'de özellikle zengin köylü ailelerinden) geliyordu.[10] Ayrıca, devrimci liderler resmi orta öğrenim ve (yurtiçinde ya da dışında) üniversite eğitimi almış oldukça yüksek oranda insanı kapsıyordu.[11] Çarlık Rusyasında ve İmparatorluk Çininde, eğitim geleneksel olarak devlet hizmetine giden yoldu. Her iki toplumda da modern okullar ve üniversiteler kurulduğunda, bunlar devlet için memur sağlamayı amaçlıyordu. 1900 sonrasında Çin'de, çok sayıda genç insan, aynı amaçla yurtdışındaki üniversitelere yollandı. Fakat yüksek öğrenimin modernleşmiş biçimleri, grupların her birinden bazı öğrencilerin orantısız bir

10 Bolşevikler üzerine bakınız: David Lane, *The Roots of Russian Communism*, Pennsylvania State University Press, University Park, Penn., 1975, s. 21-4, 32 ve Jerome Davis, "A Study of One Hundred and Sixty-three Outstanding Communist Leaders", *American Sociological Society Publications, c.24, Studies in Quantitative and Cultural Sociology*, 1929, s. 48. Çin komünistleri üzerine bkz. Robert C. North ve Ithiel de Sola Pool, "Kuomintang and Chinese Communis Elites", Harold D. Lasswell ve Daniel Lemer, der., *World Revolutionary Elites* içinde, MIT Press, Cambridge, 1966, s. 376-79.

11 Lane, *Roots*, s. 27; Davis, "Study", s. 48-9; North ve Pool, "Elites", Lasswell ve Lerner, der., *World Revolutionary Elites* içinde, s. 381-82.

biçimde ayrıcalıklı kökenlerden gelmelerine bakılmaksızın, Eski Rejimlerin kökten dönüşümüne çağrı yapan eleştirel bir bakış açısına yöneldiği bir yol oldu.[12] Sonuç olarak, onların pek çoğu siyasal örgütlenme ve propaganda bakımından elverişli durumlar ortaya çıktığında, devrimci devlet kurma çabalarına yönelmeye hazır olarak devlet hizmetinde değil, fakat "profesyonel devrimcilik" kariyerinde göreve başladı.

Çin Komünist Partisi'nin ilk liderleri, köken ve mesleki geçmiş olarak Milliyetçi Kuomintang Partisi'ninkilerden ve rakip Menşevik liderlerle birçok toplumsal özelliği paylaşan Rusya'daki Bolşevik liderlerden çok farklı değildi.[13] Her iki ülkede de, sonunda başarılı olan (komünist) devrimci liderliklerin başından itibaren (ve zaman geçtikçe artan bir biçimde) sahip oldukları genel etnik ve bölgesel profillerin, eski imparatorluk rejimlerinde seçkin siyasal statüye geleneksel olarak eşlik eden kökensel niteliklere, rakiplerininkilere göre daha yakın olduğunu görmek ilginçtir. Gerçekten, Rusya'daki Bolşevikler, azınlık bölgelerinden ve uluslardan gelen Menşeviklere göre, orantısız ve homojen bir biçimde imparatorluğun iç bölgelerinden gelen Büyük Ruslardı.[14] Çin'de de Komünistler çoğu zaman Orta Çin'den (ve sonunda aynı zamanda Kuzey) Çin'den ve daha sık bir biçimde iç bölgelerden gelirken, Kuomintang liderleri, Güney Çin'den ve genel

---

12 Öğrencilerin eleştirel bir perspektife ve radikal siyasete yönelmeleri üzerine daha fazla bilgi için bakınız: George Fischer, "The Intelligentsia and Russia", Cyril E. Black, der., *The Transformation of Russian Society* içinde, Harvard University Press, Cambridge, 1960, s. 263-67; Martin Malia, "What is the Intelligentsia?", Richard Pipes, "The Historical Evolution of the Russian Intelligentsia" ve Benjamin Schwanz, "The Intelligentsia in Communist China: A Tentative Comparison", Richard Pipes, der., *The Russian Intelligentsia* içinde, Columbia University Press, New York, 1961; ve John Israel, "Reflections on the Modern Chinese Student Movement", *Daedalus*, Kış 1968, s. 229-53.

13 Bakınız: Lane, *Roots*, s. 20-32 ve North ve Pool, "Elites", Lasswell ve Lemer, der., *World Revolutionary Elites* içinde, s. 376-82.

14 Lane, *Roots*, s. 32, 39-46.

olarak en Batılılaşmış kıyı bölgelerinden geliyorlardı.[15] Rusya'daki ve Çin'deki bu örüntülerin Fransız Konvansiyonu'ndaki Montagnardlar ve Jirondenler arasındaki karşıtlığı andırdığına dikkat edin: Montagnardlar genellikle, mutlak monarşinin temelini oluşturan kamuyönetsel merkezlerden gelirlerken, Jirondenler çoğunlukla tarihsel olarak monarşik devletten kendilerini ayıran ve onunla gerilimli olan ticari liman kentlerinden geliyorlardı.[16]

İki nedenler kümesi, incelediğimiz üç toplumsal devrimin hepsindeki siyasal liderliklerin devlet işlerine ve etkinliklerine yönelmiş eğitimli marjinal seçkinlerin saflarından gelmesini açıklamaya yardım eder. Önce, Bourbon Fransası, Çarlık Rusyası ve Mançu Çininin her üçü de "devletçi" toplumlardı. Kapitalist gelişmenin "dünya tarihsel" döneminden önce bile bu toplumlarda memurluklar, hem toplumsal hareketlilik için bir yol ve geleneksel statünün onaylanması için bir araç hem de toprakla ilişkili servete ek kazanç kapısıydı. Böylece (kraliyet mutlakçılığının pekiştirilmesinden sonra) Fransa,[17] (Prusya-Almanya'nın ve Japonya'nın yanı sıra) Çarlık Rusyası ve İmparatorluk Çini gibi tarımsal toplumların tümü, az çok sürekli bir biçimde, gereksinim duyulanın ötesinde devlet işlerine katılmak isteyen kişilerden oluşan bir fazla yarattı. Bu tür insanların bazıları potansiyel olarak isyan ya da kriz durumlarında devrimci siyasal etkinliğe hazırdı.

---

15 North ve Pool, "Elites", Lasswell ve Lemer, der., *World Revolutionary Elites* içinde, s. 393-404.

16 Higonnet, "Montagne, Gironde, et Plaine", s. 14-16. Fransa'nın ticari liman kentleri ile mutlak monarşi arasındaki gerilim Edward Whiting Fox'un ana temasıdır: *History in Geographic Perspective: The Other France*, Norton, New York, 1972.

17 Onsekizinci yüzyıl boyunca (Bourbon mutlakçılığının onyedinci yüzyılda pekiştirilmesinden sonra) Fransa'daki aşırı talipler kuşağı için bakınız: Colin Lucas, "Nobles, Bourgeois and the Origins of the French Revolution", *Past and Present* no. 60, Ağustos 1973, s. 84-126.

İkinci olarak, dünya üzerinde kapitalist ekonomik gelişmenin başlamasıyla birlikte, devlet etkinlikleri yurtdışındaki ekonomik gelişmelerin etkilerine uyarlanmak için zorlanan bu tarımsal devletlerde olduğundan daha büyük bir önem elde etti. Daha önce de gördüğümüz gibi, bu tür gelişmelerin kaçınılmaz etkileri başlangıçta, gelişmiş yabancı ulusların artan ağır askeri rekabeti ya da tehditleri biçiminde devlet alanını etkiledi. Aynı zamanda, yurtdışındaki gelişmenin kültürel etkileri, tarımsal bürokrasiler içindeki görece yüksek eğitimlileri (yani devlet işinde çalışanları ya da devletin etkinlikleri ile bağlantılı ya da ona yönelimli yerlerde çalışanları) etkiledi. Tarım devletleri yurtdışındaki gelişmelerin ortaya çıkardığı sorunlarla karşı karşıya kalırken, muhafazakâr reformculardan köktencilere ve devrimcilere dek, siyasal olarak durumun farkında olan tüm grupların, *devleti* uluslararası bağlamda ulusal dayanıklılığı artırmak amacıyla içerideki değişiklikleri uygulamak için uygun bir araç olarak görmeleri, bu nedenle anlaşılabilir bir tutumdur. Bu, Rusya ve Çin için açık bir durumdur. Aynı şekilde, devrim öncesi Fransa'da, Britanya'nın ekonomik ve siyasal modeline kendini kaptıran ve monarşinin reformların uygulanması yolunda yaygın çağrılarda bulunan eğitimli memurları ve ruhban sınıfının dışında kalan görevlileri de göz önünde tutun. Edward Fox, onsekizinci yüzyıl boyunca Fransa'daki olgunun ironisine işaret eder:

> "Demokratik devrim" olarak betimlenen şeyin ortasında, bütün bir yetenekli toplumsal eleştirmen ve yayıncılar kuşağı, kendilerine ait çeşitli reform programlarının kraliyet tarafından uygulanmasını oybirliğiyle talep ettiler. Dönemin kuram ve polemik yazınında, "mutlak" monarşi keyfi iktidar uygulamasındaki başarısızlığından dolayı eleştirildi. *Ancien régime*'in Fransızlarına göre monark, modern ve ilerici olanı ve anakronik çağdışı

> görünen siyasal "özgürlükleri" temsil ediyordu... Çünkü kıta Fransasının neredeyse tüm sakinleri için, mali ve adli reformlar siyasal özgürlüklerin gelişmesinden çok daha acil sorunlardı; ve monarşi de bunların uygulanmasının açık aracısıydı. Ancak kralın, onların beklentilerini doğrulayacak bir yaşam sürmede başarısız olması tebaasını müdahale etmeye itti.[18]

Rusya ve Çin'de olduğu gibi Fransa'da da, Eski Rejim'in yurttaşlık bilincine sahip eleştiricileri, elbette devletin içinde ve onun aracılığıyla yapılacak değişikliklerin gerekliliğine ve olanaklılığına yönelmiş, geleceğin devrimci liderlerinin içinden çıkacağı kamuyönetimi mesleği gruplarını da kapsıyordu.

Özetle Fransa, Rusya ve Çin devrimleri sırasında öne çıkan devrimci liderliklerin kökenleri, burada geliştirilen bunların *devlet kurucu* liderlikler olduklarına dair bakış açısıyla uyumludur. Bunlar, devrim öncesi monarşilerin yerini alan kamuyönetsel ve askeri örgütleri ve siyasal kurumları yaratan insanlardı. Yine de, devrimci liderliklerin kökenleriyle ilgili genel niteliklerini bilmek, devrimlerin *neden* o şekilde (ortaklık ve farklılık gösteren biçimlerde) sonuçlandıkları konusunda çok az şey söyler. Devrimci liderlikler neden merkezileşmiş, bürokratik (toplumsal gruplarla çeşitlilik gösteren ilişkilere ve toplum içinde çeşitlilik gösteren işlevlere sahip) tipte belirli devlet yapılarını yarattı?

DEVRİMCİ İDEOLOJİLERİN ROLÜ

Devrimci liderlikleri gerçek siyasetçiler olarak ele alan devrim araştırmacıları, bu soruyu yanıtlamak için bir açıklama tarzını benimsediler. Bu tür araştırmacılar, sık sık devrimci liderliklerin bağlandığı ("Jakobenizm"

---

18 Fox, *Other France*, s. 90. Ayrıca bakınız C.B.A. Behrens, *The Ancien Régime*, Harcourt, Brace, and World, Londra, 1967, III-IV. kısımlar.

ve "Marksizm-Leninizm" gibi) *ideolojilerin* devrimci sonuçların doğasında belirleyici olduğunu ileri sürer ya da ima ederler. Onlar, ayrıca ideolojilerin, devrimci liderliklerin sonuca ulaşmak için harekete geçtiklerinde izleyebilecekleri pratik stratejileri de gösterdiğine inanırlar.[19] Devrimci öncülerin ideolojik yönelimlerini vurgulayan devrimci süreçlere ve sonuçlara ilişkin çözümlemeler, tipik bir biçimde belirli bir nosyona dayanır. Bu görüşe göre: Eski Rejim'in içsel çelişkileri ve karşıtlıkları, devrimci dönüşümlerin *olanaklı* olduğu bir toplumsal krize neden olabilirse de, devrimci değişikliklerin (ve özellikle değişikliklerin hangi belirli türünün egemen olacağının) gerçekten başarılı bir sonuca ulaşması kararlı, örgütlü devrimci öncülerin girişimlerine bağlıdır. Eğer bu doğruysa, devrimci sonuçlara ilişkin açıklamaların, öncelikle devrimci liderliklerin ideolojik görüşlerine gönderme yapması gerekir. Yoksa sonunda ne olacağı belli olmayan toplumsal krizlerde diğerlerinden çok belirli olasılıkların gerçekleşmesi başka türlü nasıl açıklanabilir? Bu uslamlama çizgisi oldukça akla uygunluk taşır. O halde, devrimci ideolojilerin rolünü inceleyelim.

Jakobenizm ve Marksizm-Leninizm gibi devrimci ideolojilerin toplumsal devrimci şartlar altında devlet iktidarını inşa etmeye ve pekiştirmeye girişen devrimci liderliklerin üyelerinin birbiriyle uyumunu sürdürme işlevi gördüğü açıktır.[20] Aynı şekilde, bu ideolojilere

---

19 Rus Devrimi'nin tarihsel çözümlemelerinin sayısız örneği Bolşevik partisinin ideolojisi ve örgütlenmesi üzerine odaklanmaktadır. Franz Schurmann'ın *Ideology and Organization in Communist China*, 2. baskı, University of California Press, Berkeley, 1968, yapıtı Çin komünist ideolojisi açısından Çin devriminin sonuçlarını incelikli bir biçimde çözümleme işini yapmıştır. Fransız Devrimi'nin tarihyazımında bazı çözümlemeciler bir sınıf olarak burjuvazinin çıkarları yerine, radikal siyasal seçkinlerin Aydınlanmacı düşüncelerini vurgulamıştır. Elbette ki devrimlerin genel kuramlarında da, özellikle sistemler kuramı ve değer-oydaşma kuramları ve Marksist-Leninist kuramın Gramsci çeşitlemesi gibi, kuramlarda da ideolojik yönelime vurgu bulunabilir.

20 Devrimci bir hareket olarak "jakobenizm" üzerine, bakınız Brinton, *Jacobins*, özellikle 2, 4, 5-7. Bölümler.

teslim olmak, devrimci siyasetçilerin uygun yollardan mücadele etmelerine yardımcı olur. Burada, Japonya'daki Meiji reformcularına kısaca, ne demek istediğimi karşılaştırma yoluyla ortaya koyabilir. Meiji radikalleri, devlet erki için Jakobenlerden, Bolşeviklerden ve Çin komünistlerinden oldukça farklı ideolojik ve örgütsel biçimler kullanarak mücadele edebildiler. Meiji radikalleri (başardıkları Restorasyon'un birçok liderleri, iki "uzak" eyaletten, Satsuma ve Choshu'dan geldiklerinden), var olan *han* kamuyönetsel birimleri arasındaki ve içindeki tek tek bağlantıları aracılığıyla bir araya geldiler ve gruplarının tutunumunu sağladılar. Onlar, içlerinde hizip çatışmalarının ve kurumsallaşmış mekanizmaların yönlendirmesiyle, devlet iktidarını ele geçirdiler ve uzun süreli değişiklikleri gerçekleştirdiler. Yenilikçi ve evrenselci eylemlerini, kendilerinden önce önemi azalmış, fakat kullanıma hazır geleneksel meşrulaştırıcı simge olan, "imparator"a gönderme yaparak kendilerine ve diğer seçkin gruplarına karşı savundular. Belirli geleneksel kurumlar, bağlantılar ve simgeler, bu şekilde içinden çıktıkları Tokugawa rejiminin modern koşullara çabuk uyarlanma gizilgücünden ve benzersiz esnekliğinden dolayı, Meiji köktenci reformcuları tarafından kullanılabildi.[21] Bunlar, İkinci Bölüm'de gördüğümüz gibi Bourbon, Mançu ve Romanov rejimlerinin yoksun olduğu özelliklerdir. Fransa'daki, Rusya'daki ve Çin'deki toplumsal devrimci durumlarda *yeni* ideolojiler ve örgütler devrimci liderliklere, Meiji Restorasyonu liderlerine imparator simgesinin, *han* birimleri arası bağların ve kurumsallaşmış siyasal düzenlemelerdeki hizipsel yönlendirme gizilgücüne benzer işlevler sunmak durumundaydı.

Jakobenizm ve Marksizm-Leninizm gibi devrimci ideolojiler, onlara bağlı olan siyasal seçkinlere, top-

21 İkinci Bölümdeki Japonya üzerine olan kısmın tartışma ve göndermelerine bakınız.

lumsal devrimci durumlarda devlet erkinin kurulması ve elde tutulması için verilen mücadele sırasında, birçok nedenden dolayı yardım edebildi. Birincisi, bunlar oldukça farklı kökenlerden gelen insanların dost yurttaşlar ya da yoldaşlar olarak bir arada çalışmasına olanak veren ve bu konuda cesaretlendiren (tarihsel ve ulusal bağlamlara sahip) genel ilkelerdir. Bu, Fransa, Rusya ve Çin'de önemliydi; çünkü devrimler, Japonya'daki gibi öteden beri var olan seçkinlerin bir kısmının yönetimi üstlenmesiyle pekişmemişti. Ayrıca, toplum çapında önceden beri var olan siyasal meşrulaştırma araçları, toplumsal devrimci durumlar içinde itibarını yitiren monarşik simgelerden ibaretti. Devrimci ideolojiler, devlet erkinin yeniden kurulmasını ve uygulanmasını meşrulaştırmak için daha sonra öne çıktı.

İkinci olarak, bu ideolojiler, devrimci seçkinlere, kitlelere siyasal mücadele ve etkinlikler için saf değiştirme olanağının verilmesinde ve onların harekete geçirilmelerinde yön gösterdi. Bu yönelim, gerçek anlamda pek çok saf değiştirmeye yol açmadıysa da Jakobenlere, Bolşeviklere ve Çin komünistlerine, idealleri ve maddi çıkarları, kitle inisiyatiflerinden yararlanma ya da kitlelere çağrı yapma konusunda isteksiz olan karşı devrimcilere karşı siyasal ve askeri mücadelelerinde kullanacakları yaşamsal önemde ek kaynaklar sağladı. Üçüncüsü, hem Jakobenizm ve hem de Marksizm-Leninizm, inanan faillerin yaşamdaki ("Genel İradenin yasalaşması" ve "sınıfsız topluma" doğru ilerleme gibi) sonul siyasal amaçlarını gerçekleştirmeleri için sınırsız kaynakları harekete geçirmelerini meşrulaştıran seküler "totaliter" görüşlerdi. Egan Bitter'in de ileri sürdüğü gibi, eğer totaliter ideolojiler gruplar içinde ötekilerini dışlayan inançlar olarak ayakta tutulacaksa, belirli türden örgütsel mekanizmaların kurulması gerekebilir. Bu mekanizmalar, kadroların sıradışı simgelere ve liderlere odaklanmış hiyerarşik

otorite saflarına ve kendi grubuna tam bağlılığını sağlayan denetimleri kapsayabilir.[22] Bununla birlikte, liberal siyasal kuramın bakış açısından bu mekanizmalar hoş görünmeyebilse de, silahlı azınlıklara, devrimci iç savaşları damgalayan sınırsız siyasal mücadelelerde güvenilir bir avantaj sağlayabilirler.

Böylece, devrimci ideolojiler ve onlara inanan insanlar, burada incelenen büyük toplumsal devrimlerin tartışmasız bir biçimde zorunlu bileşenidir. Yine de, daha ileri gidilerek, ideolojilerin bilişsel içeriğinin ne devrimlerin sonuçlarını ne de devrimleri pekiştiren devlet örgütlerini kuran devrimcilerin etkinliklerini öndeyilemek için herhangi bir anahtar sağladığı ileri sürülebilir. Devrimci ideolojileri, devrimcilerin etkinlikleri ve varılacak devrimci sonuçlar için izlenecek planların kopyaları olarak ele alan herhangi bir uslamlama dizisi Fransa, Rusya ve Çin'deki toplumsal devrimci durumların açılımı sırasında Jakobenizmin ve Marksizm-Leninizmin gerçekte nasıl geliştiğine dair tarihsel kanıtların ışığında yapılan bir inceleme karşısında ayakta kalamaz.[23] Jakoben ideologlar devrimci

---

22 Egon Bittner, "Radicalism and the Organization of Radical Movements", *American Sociological Review* 28, 1963, s. 928-40.

23 Elbette -Rousseau'nun felsefesi de dahil olmak üzere Aydınlanma ve Karl Marx'ın toplumsal-tarihsel kuramı gibi- genel düşünce sistemleri Fransa, Rusya ve Çin devrimlerinin liderleri için tarihsel olarak ulaşılabilir nitelikte olmalıdır. Bu düşünce sistemleri vazgeçilemez genel yönelimler sağlamaktadır; örneğin, "halk" ya da "proletarya" gibi evrensel-demokratik referans grupları için yararlı, toplum ya da tarih hakkında bütünü kapsayıcı sonul durumlar. Bu genel yönelimler, devrimci krizler sırasında, yeni devrimci devlet örgütlerinin inşasında başarılı olmak için devrimci liderlerin uyum sağlamak zorunda olduğu somut ve değişen siyasal durumlara daha incelikli bir biçimde uyan hedefler, modeller, strateji ve taktiklerle birleştirilebilir. Gene de, bu bakış açısından, ilgili genel-düşünce sistemlerinin etkisi hakkındaki ilginç sorular, devrimci liderlerin bu genel düşünce sistemlerini nasıl uyarladıkları ve belirledikleri sorusuna dönüşür. Bu nedenle, devrimci liderlerin devrimci ideolojilerini yaratırken ve dönüştürürken tepki verdikleri özgül toplumsal ve tarihsel durumları incelememiz gerekir. Bu çizgide özellikle iyi bir çalışma için, bakınız: Maurice Meisner, *Li Ta-chao and the Origins of Chinese Marxism*, Atheneum, New York, 1973.

Fransa'nın yönetimine sadece, yaklaşık olarak bir yıl kadar katıldılar ve "Erdemin Hükümdarlığı", Fransa'yı etkisi altına almakta tamamen başarısız oldu. Jakobenler onun yerine, onları parçalayıp yutan Devrim'in başarısı için vazgeçilmez olan (devletin inşası ve devrimci savunma gibi) daha gündelik görevleri başardılar.[24] Rusya'daki Bolşevikler, topyekûn bir savaşta yenilginin parçaladığı bir tarım ülkesinde devlet iktidarını Marksist sosyalizm adına ele geçirmenin ve elde tutmanın zorunluluklarının örsü üzerinde döğülüp biçimlendiler. Bu yolda kendilerini, ideolojileri ile doğrudan doğruya çelişen görevleri ve önlemleri üstlenmeye zorlanırken buldular. Sonunda, muzaffer Stalinizm, Marksizmin neredeyse tüm ideallerini eğip büktü ve tepe taklak etti; Lenin'in 1917'deki bürokrasileri ve sürekli orduları ortadan kaldırma hayaline kaba bir biçimde ters düştü.[25] Çin'de komünistler, kentlerde proleter ayaklanmalar aracılığıyla iktidarı ele geçirmeyi öngören Marksist-Leninist stratejiyle yola çıktılar. "Maoist" öğreti ancak, bu strateji ezildikten *sonra,* yeni ve kendi ayakları üzerinde durabilen köylü yönelimli hareketler kırsal kesimdeki askeri üs alanlarında kök saldığında, yapılanı kutsamak ve sistemleştirmek amacıyla geliştirildi. Bundan sonra, ulusal iktidara giden yolda, pratik sapmaları meşrulaştırmak gerektikçe her seferinde uydu döngüler temel modele eklendi.[26]

---

24 Bakınız: M. J. Sydenham, *The French Revolution*, Capricorn Books, New York, 1966, 7-8. Bölümler.

25 Bakınız: Barrington Moore, Jr., *Soviet Politics-The Dilemma of Power*, Harper & Row, New York, 1965; Arthur Rosenberg, *A History of Bolshevism*, Oxford University Press, New York, 1934 ve Robert Vincent Daniels, *The Conscience of the Revolution*, Harvard University Press, Cambridge, 1960.

26 Bakınız: Stuart R. Schram, *The Political Thought of Mao Tse-tung*, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş baskı, Praeger, New York, 1969, özellikle giriş bölümü ve Roland Lew, "Maoism and the Chinese Revolution", *The Socialist Register* 1975, Merlin Press, Londra, 1975, s. 115-59.

Kısacası, devrimci krizlerdeki ideolojik yönelimli liderlikler var olan yapısal şartlarla büyük oranda sınırlanır ve devrimlerin hızla değişen akıntısı tarafından acımasızca hırpalanır. Böylece, devrimci krizler, tipik bir biçimde, oldukça farklı görevlerin üstesinden gelmeyi gerektirmiş ve başlangıçta (ve belki de her zaman) ideolojik olarak niyetlendiklerinden oldukça farklı türlerdeki Yeni Rejimlerin pekiştirilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu, şu apaçık gerçeği kavradığımızda ve üzerinde iyice düşündüğümüzde şaşırtıcı görünmeyecektir: Devrimci krizler, tarihin herhangi bir şeyi sadece irade sahibi devrimciler tarafından tasavvur edildiği için tamamen olanaklı kılan, topyekûn kırılma noktaları değildir! Böyle olmamasının birçok nedeni vardır. Öncelikle, devrimci krizlerin belirli biçimleri vardır ve verili Eski Rejimlerin verili koşulları altında bu krizlerin özgün bir biçimde nasıl üretildiğine bağlı olarak, olanaklar ve olanaksızlıklar özgül bir sonuçlar dizisi yaratır. Bununla birlikte, bir devrimci kriz, kurumsal yıkımları ve verili bir toplumda neyin olanaklı olduğunun ölçütlerini hızlı bir biçimde değiştiren sınıf mücadelelerini gerektirse de, birçok koşul (özellikle sosyoekonomik koşullar) her zaman Eski Rejimlerden "taşınır". Bunlar (ve ayrıca, devrimci dönüşümlerin bütününün içinde meydana geldiği verili "dünya tarihsel" ve uluslararası bağlamlar) devrimcilerin Yeni Rejimi pekiştirmeye çalışırken içinde iş görmek zorunda oldukları özgül olanakları ve olanaksızlıkları yaratır.

Önümüzdeki Çözümleme

Bu noktada, İkinci Kısım'ın geri kalanında izlenecek olan açıklayıcı yaklaşımın tüm tanımlayıcı özellikleri yerini bulabilir. Devlet kuruluş çizgisini özgün devrimci krizlerden temel devrimci sonuçların saydamlaşmasına dek izleyebiliriz. Devrimci liderlikleri, devlet iktidarını pekiştirmek ve kullanmak için ciddi bir biçimde mücadele eden siyasetçiler olarak ele alacağız.

İdeolojik dünya görüşlerinin ya da izlencelerinin bakış açısından devrimci gelişmelerin şifresini çözmeye ya da onları açıklamaya çalışmayacağız. Bunun yerine, dikkatimizi devrimci kriz biçimlerinin ve Eski Rejimlerin miraslarının devlet kurucusu devrimci liderliklerin çabalarını ve başarılarını nasıl biçimlendirdiğine ve nasıl sınırladığına yönelteceğiz. Devlet kurma çabalarının üzerinde etkili olan koşulların birçok takımı her bir vakanın çözümlenmesinde ele alınacak ve devrimler arasındaki karşılaştırmanın analitik temelini oluşturacak.

Bütün bunların ötesinde, her bir toplumsal devrimci krizin belirli özellikleri dikkatle ele alınacak, böylece Birinci Kısım'da her bir devrim için saptanan noktalara gönderme yapılacaktır. Bu analitik vurgunun iki yönü vardır. Önce, her bir Eski Rejim'in özgül yıkılış biçiminin siyasal bakımdan (İkinci Bölüm'de incelendiği gibi) önemli sonuçları vardır. Bu biçim, devrimci ara dönemler boyunca siyasal çatışmanın başlangıçtaki örüntülerini belirler ve liberal siyasal rejimlere geçici olarak istikrar kazandırmanın olanaklarını (ya da olanaksızlıklarını) etkiler. Ayrıca, devrimci durumların içinden çıkan, kitleleri harekete geçiren liderliklerin yüzleşmek zorunda oldukları kamuyönetsel ve askeri görevleri belirlemeye yardım eder.

İkinci olarak, köylü ayaklanmalarının ya da tarımsal kargaşanın zamanlamasına ve doğasına bağlı olarak sorunlar, Üçüncü Bölüm'de tartışılan, tarımsal sosyoekonomik yapılar açısından açıklanabilir. Fransa'da ve Rusya'da olduğu gibi köylü ayaklanmaları, birdenbire ve özerk biçimde meydana geldiği yerlerde, ulusal ve kentsel siyasal mücadeleler üzerinde dolaysız ve denetim dışı etkiler yapar. Çin'de, toprakbeylerine karşı köylü isyanları, köylülerin devrimci devlet inşası sürecine katma yolunda siyasal olarak harekete geçirme zorunluluğu ortaya çıkana kadar ertelendi. Böylelikle, Çin köylülerinin Yeni Rejim'in biçimlendi-

rilmesinde benzeri görülmedik bir biçimde etkili olmaları sağlandı. Ancak Fransa'daki ve Rusya'daki devrimci devlet kurucuları siyasal alanda köylülerden çok kentli işçileri harekete geçirdilerse de, onlar da köylülükle ve devrimcileşmiş tarımcı örgütlerle uzlaşmak zorunda kaldılar. Bunu nasıl yaptıklarını görmek, her bir devrimin süreci ve sonuçları hakkında daha çok şeyin anlaşılmasını sağlar.

Eski Rejimlerin sosyoekonomik mirasları da, özellikle devrimler arasındaki farklılıklarının açıklanması amacıyla, ele alınan vakaların çözümlemesinde önemli rol oynamaktadır. Bu konuda Eski Rejimlerden taşınan kent merkezli ticaret, sanayi ve taşımacılık yapılarının belirli türleri ele alınacak. Modern sanayiler var mıydı, varsa, hangi türdendi ve nerede konumlanmıştı? Bu sorunun yanıtı kent temelli toplumsal sınıf türlerini ve her bir devrimci dramada önemli rol oynayan sınıf çatışmasını, devrimci devlet kurucuları için olası temelleri, sınırlılıkları ve devlet denetimi altında (bir türünü ya da diğerini) ulusal sanayileşmeyi teşvik etmek amacıyla pekiştirildikten sonra devrimci devlet iktidarını (açıktan ya da örtülü) kullanma fırsatlarını açıklamaya yardım eder.

Son olarak, ortaya çıkan devrimci rejimin üzerinde "dünya tarihsel" şartların ve uluslararası ilişkilerin etkilerini ele alacağız. Devrimlerin "dünya tarihsel" zamanlaması ve dizilişi, siyasal parti örgüt modellerini ve başarılı devrimci liderliklerin var olan devlet iktidarını kullanma biçimlerini etkiledi. Bununla birlikte Fransa'da, Rusya'da ve Çin'de, benzer bir biçimde devrimci ara dönemler boyunca yurtdışından gelen askeri saldırılar ve devlet iktidarının ilk pekiştirilmesinden sonra ortaya çıkan uluslararası askeri durumlar devrimlerin gelişmesini güçlü bir biçimde etkiledi. Uluslararası etkinin belirli türleri Fransa'ya, Rusya'ya ve Çin'e göre farlılıklar gösterir; fakat bu olguların her üç örnek de devrimci sonuçların biçimlenmesinde önemlidir.

İkinci Kısım'ın geri kalanında, her üç devrimin *ortak örüntülerini* açıklamak için bazı tezler, ortak örüntülerin arka planını dikkate alarak devrimler arasındaki *anahtar önemde farklılıkları* açıklamak için de bazı başka tezler geliştirilecek. Böylece Fransa'da, Rusya'da ve Çin'de daha merkezileşmiş, kitleleri kapsayan bürokratik devletlerin benzer zorunluluklar, zorluklar ve fırsatlar bakımından açıklanabilir olduğunu kanıtlamaya çalışacağım. Bunlar, her üç örnekte de Eski Rejimlerin yıkılışının ve yaygın köylü huzursuzluklarının özgün konjonktürlerinin, devrimci devlet kurucuları karşısına çıkardığı şeylerdir. Aynı zamanda, verili "dünya tarihsel" ortam, içinde her bir devrimci konjonktürün belirli özelliklerinin, Eski Rejimlerden taşınan özgün koşulların yanı sıra, her devrimin farklı mücadelelerini ve sonuçlarını biçimlendirmeye nasıl hizmet ettiğini belirtmek için, üç örnek arasındaki karşılaştırmaları kullanacağım.

Beşinci Bölüm, 1789'dan Napoléon rejiminin pekiştirilmesine dek Fransız Devrimi sürecini ve sonuçlarını incelemektedir. Altıncı Bölüm, 1917'den 1930'lardaki Stalinizmin zaferine dek Rusya'yı ele almaktadır. Yedinci Bölüm ise 1911 sonrasından 1949'a, oradan da 1960'lara dek Çin'deki gelişmeleri çözümlemektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Fransa'da "Modern Devlet Yapısının" Doğuşu

Daimi ordu, polis, bürokrasi, ruhban sınıfı ve mahkemelerin her yerde hazır ve nazır organlarıyla -sistematik ve hiyerarşik bir işbölümü planına göre işlenmiş organlarla- merkezileşen devlet iktidarı, mutlak monarşi günlerinden kaynaklanır... Gene de, onun gelişimi, her çeşit ortaçağ döküntüsü, senyörlük hakları, yerel ayrıcalıklar, belediye ve lonca tekelleri ve eyalet anayasalarınca kösteklenmeye devam etti. Fransız Devrimi'nin devasa süpürgesi ... geçmiş zamanların bütün bu kalıntılarını süpürdü; böylece, aynı zamanda yarıfeodal Avrupa'ya karşı modern Fransa'nın evladı olan Birinci İmparatorluk yönetiminde yükseltilen büyük modern devlet üst yapısının önündeki son engellerin beslendiği toplumsal toprağı temizledi.

Karl Marx

Fransız Devrimi süreci, liberal istikrar kazandırmanın olanaksız olduğunu kanıtlayan bir toplumsal-devrimci krizin sonuçları ve merkezileşmiş, bürokratik devlet örgütlerinin ortaya çıkışıyla biçimlendirilmiştir. Rusya'da ve Çin'de olduğu gibi, bu tür devlet örgütleri, iç ve uluslararası savaşlar bağlamında devrimin pekiştirilmesine hizmet etmiştir. Fransız Devrimi'nin dina-

mikleri ve sonuçları üzerine olan incelememiz bu temel gelişmeleri vurgulayacak. Bu çözümlemeye bir giriş olarak, bir bütün olarak Fransız Devrimi'nin nasıl nitelendirilmesi gerektiği hakkında süregiden tarihyazıcılığı tartışmasına gireceğim.

BİR BURJUVA DEVRİMİ Mİ?

Fransız Devrimi'nde esas olarak neyin ve nasıl değiştiği, çağdaş tarihçiler arasında oldukça tartışmalı konulardır. Yakın dönemlere dek egemen olan, burjuvazinin devrimi feodalizmi ve aristokrasiyi yerinden ederek kapitalizmi kurmak için yönettiğini savunan, büyük oranda Marksizmden etkilenen bir görüşe, "toplumsal yorum"a karşı eleştiriler yükseltildi.[1] Onunla karşılaştırılabilir kapsama ve güce sahip hiçbir karşı yorum şimdiye dek yaygın bir biçimde kabul görmeyi başaramadı.[2] Bu, kısmen doğrudur; çünkü yapılabilecek yeniden yorumlarla ilgili tartışmalar büyük oranda sosyoekonomik koşulların kurulu referans çerçevesinin içinde kalmıştır. Burjuvazinin merkeziliği ve feodal üretim tarzından kapitalist üretim tarzına geçiş hakkındaki Marksist nosyonlar tartışmaya açıktır; bunların yerine ne konacağı hakkındaki tartışmalar özgün önermenin parçalarını sadece onarmaya çalışmaktadır ve önermenin gerçek odağını ve yapısını olduğu gibi bırakmaktadır. Burjuvazinin dışındaki, ekonomik çıkarları Devrim'in o kadar da kapitalist olmayan so-

---

1 Sulandırılmamış bir "Burjuva Devrimi" yorumunun kısa ve özlü ifadesi için özellikle bakınız: Albert Soboul, "Classes and Class Struggles During the French Revolution", *Science and Society* 17:5, Yaz 1953, s. 238-57. Bu tür bir yorumun (şimdilerde iyi bilinen) eleştirileri için bakınız: Alfred Cobban, *The Social Interpretation of the French Revolution*, Cambridge University Press, Cambridge, 1964 ve Cobban, "The Myth of the French Revolution", *Aspects of the French Revolution* içinde, Norton, New York, 1970, s. 90-111.

2 Bakınız Gerald J. Cavanaugh, "The Present State of French Revolutionary Historiography: Alfred Cobban and Beyond", *French Historical Studies* 7:4, Güz 1972, s. 587-606.

nuçlarına denk düşen yeni gruplar aranıp bulundu.[3] Ya da Marksist önermenin ekonomik değil toplumsal bağlamına vurgu yapılarak, donuk bir yankısını oluşturmak gibi daha dolaylı ve ihtiyatlı bir yol[4] arandı. Sonuç, devrimci sonuçların kısmi yönlerinin üzerine yorumcu bir vurgunun konması oldu. Böylece, her ne kadar kendine özgü sonul bağlantının hâlâ bulunduğu varsayılsa da, kapitalizmin ve kapitalistlerin yükselişi ile Fransız Devrimi'nin gerçek siyasal olayları ve mücadeleleri arasındaki her türlü bağlantı ve gerçekte bir bütün olarak Devrim'e ilişkin açıklama giderek daha da belirsizleştirildi.

Bu ara Fransız Devrimi'nin, Fransız devletinin yapısında ve işlevlerinde yaptığı değişiklikler, Devrim'in genel anlamını sezmeye çalışan çağdaş yorumcular tarafından büyük oranda görmezden gelindi.[5] Ancak o ya da bu yorumcu metin ve sentezin içinde şurda burda ve daha da açık bir biçimde olmak üzere Devrim sırasında ordunun ve kamuyönetimin içindeki gelişmeler üzerine yapılan ampirik çalışmaların bulgularında bazı ipuçları ortaya çıktı. Bütün bunlar, Dev-

---

3 Örneğin, Norman Hampson, Alfred Cobban'ın sonuçlarının "Devrimin Marksist olmayan bir ekonomik yorumu"na yöneldiğini zekice ileri sürmüştür. Cobban'ın *Social İnterpretation* adlı yapıtından alınmış şu pasajın üzerinde düşünün: "Bu, tamamen [kapitalizm] için bir devrim değil, fakat büyük oranda Fransız toplumundaki kapitalizm embriyosunun engellenmesi için bir devrimdir. Bu şekilde düşünüldüğünde, büyük oranda amaçlarına ulaşmıştır. Kırsal kesimdeki köylü mülk sahipleri, avukatlar, *rentier*'leri kasabalardaki zenginler, yeni ekonomik eğilimlere başarıyla direnmişlerdir. Özellikle sonuncular, devrimin denetimini ele geçirmişler ve Napoléon'un diktatörlüğüyle de rejimlerini pekiştirmişlerdir" (s. 172).

4 Bu stratejinin belki de en önemli örneği -ve birikimi- Norman Hampson'ın *A Social History of the French Revolution* yapıtıdır (University of Toronto Press, Toronto, 1963). Fakat bu eğilim Georges Lefebvre'in amirane çalışmasıyla başlamıştır: *The French Revolution*, 2 cilt, çev. Elizabeth Moss Evanson (cilt 1) ve John Hall Stewart ve James Friguglietti (cilt 2), Columbia University Press, New York, 1962, 1964.

5 Fransız Devrimi'nin klasik yorumcularından biri, Alexis de Tocqueville, *The Old Régime and the French Revolution* adlı yapıtında (çev. Stuart Gilbert, Doubleday [Anchor Books], New York, 1955) çözümlemesinin merkezine devleti oturtmuştur.

rim'in çatışma ve sonuçlarının genel mantığının öncelikle, sosyoekonomik ve yargısal dönüşümde (bürokratikleşme, demokratikleşme ve kapitalizm için uygun bir siyasal-yasal çerçevede) yattığına işaret eder. Bu sosyoekonomik ve yargısal dönüşüm, kapitalist burjuvazinin sınıf eylemince etkilenen sosyoekonomik yapının temel bir dönüşümünden çok, devlet iktidarı için verilen siyasal mücadeleler ile senyörlük haklarına karşı köylü mücadelelerinin birleşmesiyle biçimlenmiştir.[6] Burada değinilen farklılıklar, vurgulama ve bakış açısı sorunlarıdır; fakat bu tür farklılıklar, ancak özellikle devrimlerin süreçlerini ve sonuçlarını yeni yollardan açıklamaya çalışmaya yöneltiyorsa sonucu belirleyici olabilir.

Devrim ve Ekonomik Gelişme

Fransız Devrimi'nin bir "burjuva devrimi" olduğu görüşünün taraftarları kendi konumlarını desteklediği görülen kanıtlara işaret edebilirler. Devrimle ortaya çıkan siyasal seçkinlerin ulusal sanayileşmeyi hızlandırmak için ekonominin doğrudan denetimini ele almadıkları kesin; aksine Devrim özel mülkiyet sahipliği üzerine temellenen sınıfları güçlendirdi. Ulusal pazarın oluşmasının önündeki bölge, zümre ve lonca engelleri ortadan kaldırıldı. Fransa zamanında kapitalist sanayileşme sürecine girdi.

---

6 Bakınız: Cavanaugh, "Present State", s. 599-606; ve M. J. Sydenham'ın *The French Revolution*, Capricorn Books, New York, 1966. Yazar "siyasal gelişmelerin... özellikle... yeni milliyetçilik dininin ortaya çıkışını ve anayasal otorite ile iktidarın halk tarafından denetiminin uzlaştırılması girişimlerinin önemini yeniden ileri sürmeyi özellikle seçmiştir" (s. 5). Albert Soboul bile, özellikle yorumlayıcı metninde, *A Short History of the French Revolution, 1789-1799*, çev. Geoffrey Symcox, University of California Press, Berkeley, 1977, sık sık Tocqueville'e başvurur ve her ne kadar temel kuram savları, Fransız Devrimi'nde "burjuvazi, Fransız tarihinde kapitalist toplumun gelişini damgalar" görüşünü savunsa da (s. 1) devletteki gelişmeleri aydınlatır. İlgili amprik çalışmalar için, "Yeni Rejim" üzerine olan bu bölümün son kısmında belirtilen çalışmalara bakınız.

Bununla birlikte, "burjuva devrimi" tezinin ekonomik olarak temellendirilmiş herhangi bir versiyonu ile çelişen eşit derecede önemli gerçekler vardır. Devrim öncesinde, Fransız sanayisi ezici biçimde küçük ölçekliydi ve makineleşmemişti; ticari ve mali servet birbirine düşman olmayan koşullar içinde varlıklarını birlikte sürdürüyorlardı; daha doğrusu (toprak, alınıp satılan memurluklar, yıllık maaşlar gibi) daha yerleşik ve saygın zenginlik biçimleriyle ticari ve mali servet ortakyaşam ilişkisi içindeydi. Devrim sırasındaki siyasal liderlik, öncelikle meslek sahiplerinin (özellikle avukatların) memuriyet sahiplerinin ve entelektüellerin saflarından çıktı. Devrim sonrasında Fransa'yı yönetenler, sanayiciler ya da kapitalist girişimciler değil, öncelikle bürokratlar, askerler ve toprak sahipleriydi.[7] Devrim sırasında yasalaşan ekonomi ile ilgili reformlar da, ya tabandan ayaklanmalarca hızlandırıldı ya da "... ticaret ve sanayi çıkarlarının temsilcileri tarafından değil, Fransız devletinin reform yanlısı memurlarının tüm süreç boyunca başını çektiği ve sonunda başarıya ulaştırdığı... iç gümrüklerin kaldırılması için yüzyıldır süren hareketin" sonucu oldu.[8]

Daha önemlisi, Devrimin kapitalist sanayileşmeyi kolaylaştırdığı kadar da engellediği neredeyse kesin bir gerçektir. Herhangi bir devrimci kargaşa dönemine kalkınmaya karşı doğrudan engellerin eşlik etmesi beklenebilir. Ne var ki:

> Fransız Devrimi ile başlayan karışıklıklar ve savaşlar dizisi, ... sermayenin yıkımını ve insan gücü kaybını; siyasal istikrarsızlığı ve yaygın toplumsal kaygıyı; zengin girişimci grupların büyük kısmının yok edilmesini; ticaretin önüne çıkabilecek engellerin tümünü; vahşi enflasyon ve kur değişikliklerini beraberinde getirerek... Waterloo ile son buldu.[9]

---

7 Cobban, *Social Interpretation*, 6, 8, 12-14. Bölümler.
8 *Age*, s. 70.
9 David S. Landes, *The Unbound Prometheus*, Cambridge University Press, Cambridge, 1969, s. 142-43.

Aksaklıklardan biri özellikle önemliydi. Devrim öncesinde, Fransa'nın gelişmeye başlayan sanayileri geniş çaplı ve büyüyen bir deniz ticaretinden besleniyordu.[10] Fakat bu ticaret, Devrim'in ve ardından gelen savaşların bir sonucu olarak çöktü; öyle ki, "... 1716'dan 1789'a dek Fransa'nın dış ticareti dörde katlandıysa da..." Devrim'den sonra 1815'e dek devrim öncesi düzeyine yeniden erişemedi.[11]

Devrim, Fransa'nın ekonomik kalkınmasını bundan daha temel yönlerde de engelledi. Devrimci ayaklanmalardan ortaya çıkan sosyoekonomik yapıda, sanayici olmayan bir burjuvazi ve güvenli bir biçimde yerleşik köylülük başrolü oynuyordu.[12] Devrim öncesi burjuvazi, kuşkusuz, zengin, tutkulu olup katışıksız özel mülkiyet sahipliği haklarından yararlanıyordu. Ancak,

> burjuvazinin temeli sanayide değil, daha çok ticarette, serbest mesleklerde ve topraktaydı. Toplumsal karışıklık yarattığı olanakların bir sonucu olarak kendine güvenle öne atılan bu yeni adamlar... yeni kazanılmış özgürlüklerden faydalanmak için sanayi yatırımlarını ve üretimini esas yol olarak görmüyordu. Toprak ve mallar üzerinde spekülasyon yaparak daha hızlı bir biçimde servet elde edilebiliyordu. Yollarını sanayide bulabilirlerdi, ama bunu ancak olanaklar çıktığında ve kendilerine sunulduğunda yapabilirlerdi.[13]

Ancak Fransa'da sanayi yatırımları için olanaklar (özellikle İngiltere'deki durumla karşılaştırıldığında)

---

10 Walter L. Dorn, *Competition for Empire, 1740-1763*, Harper & Row, New York, 1963, s. 252-53 ve F. Crouzet, "England and France in the Eighteenth Century: A Comparative Analysis of Two Economic Growths", R. M. Hamvell, der., *The Causes of the Industrial Revolution in England*, Methuen, Londra, 1967, 7. Bölüm.

11 Henri Sée, *Economic and Social Conditions in France During the Eighteenth Century*, çev. Edwin H. Zeydel, F. S. Crofs & Co., New York, 1931, s. 154.

12 Tom Kemp, *Economic Forces in French History*, Dobson Books, Londra, 1971, 5.-6. Bölümler.

13 *Age*, s. 102.

ondokuzuncu yüzyılda yavaş yavaş ortaya çıktı. Devrim sonrası ekonomi egemen bir biçimde tarımsal olarak kaldı ve köylüler toprağı her zamanki gibi fiilen işlemeye devam ettiler. Devrim senyörlük haklarının kaldırılmasıyla, bazı toprakların aktarılmasıyla ve varisler arasında bölüştürülebilir miras hakkının hukuk yollarıyla desteklenmesiyle kırsal kesimdeki küçük mülk sahiplerini güçlendirdi. Alexander Gerschenkron'un da işaret ettiği gibi:

> Fransız aile çiftlikleri, Fransa'nın ekonomik kalkınmasının önüne çıkardığı engeller ve çengeller dizisinde şüphesiz ayrı bir yeri hak eder.
>
> Her şeyden önce Fransız çiftlikleri kentler için çok yetersiz bir emek arzı kaynağı olduğunu gösterdi. Fransız çiftçisi toprağına sımsıkı sarılmıştı... Aynı zamanda, ... ek topraklar satın alma tutkusu, Fransız köylülüğünün ekonomik kararlarını belirlemeyen etmenler sıralamasında daima en üstte yer alıyordu. Bu herkesçe bilinen tutumluluğu, ek tüketim mallarının satın alınmasından kaçınma anlamına geliyordu. Bununla birlikte, biriktirdiklerinin küçük bir kısmı makine ve gübre gibi sermaye mallarının sağlanması yolunda kullanılıyordu... Sonuç olarak Fransız köylüsü, sadece sanayinin gelişmesine ucuz ve disiplinli emek sağlayarak yardım etmekte değil... aynı zamanda sanayi ürünleri için geniş ve büyüyen bir Pazar oluşturmakta da başarılı olamadı.[14]

1814 sonrasında Fransız sanayisi kendisini Britanya sanayisinin çok gerisinde buldu ve "Fransa'da, köhne ve etkisiz ekonomik girişimleri pahalıya patlamasına rağmen sürdürülürken, yeni fabrikalar ve girişimler, hem rekabet kamçısından hem de yabancı ülkelerden engelsiz sermaye malları ve teknoloji bilgisi ithalatı bağlantılarından yoksun bırakan bir sera ortamını

14 Alexander Gerschenkron, "Refleaions on Economic Aspects of Revolutions", Harry Eckstein, der., *Internal War* içinde, Free Press, New York, 1964, s. 188-89.

sürdürebilmek için"[15] güçlenmiş Fransız devletine yöneldi. Güçlenmiş Fransız devletinin kapitalist sanayileşmeye daha yararlı katkılarda bulunması için demiryolu çağının gelişini beklemek gerekti. O zaman bile, Fransız ekonomik kalkınmasının, 1789'da kaldığı yerden fazla ileri gidememiş ve Eski Rejim'deki büyümenin koşullarından bütününde ne daha elverişli ne daha elverişsiz olan bir sosyoekonomik çevrede sabırla ilerlemek zorunda kalmış görünür. İktisat tarihçilerinin, "ekonomik kalkışın" zamanlaması olarak herhangi bir dönem üzerinde anlaşamadığı bir örnek olay olarak Fransa, kapitalist kalkınma üzerindeki bukağıları aniden kırdığı varsayılan burjuva devrimi nosyonunu kanıtlamak için oldukça az veri sağlar.[16]

Siyasal Alanda Başarılanlar

Fransız Devrimi'ni, burjuvazinin yönlendirdiği ve sınıf çatışmaları ile beslenen siyasal mücadeleler aracılığıyla başarılan burjuva liberalizminin zaferi olduğunu ileri sürerek, klasik burjuva-devrimi tezini, öncelikli olarak sosyoekonomik çözümleme düzeyinden daha en dar anlamıyla siyasal düzeye aktarmak yeterli değildir.[17] Fransız Devrimi'nin siyasal mücadeleleri hiç-

15 *Age*, s. 190. Ayrıca bakınız: Landes, *Unbound Prometheus*, s. 142-50; ve Kemp, *Economic Forces*, 6. Bölüm.

16 Bakınız: Kemp, *Economic Forces*; Jan Marczewski, "Some Aspects of the Economic Growth of France, 1660-1958", *Economic Development and Cultural Change* 9:2, 1961, s. 369-86; Jan Marczewski, "The Take-Off Hypothesis and French Experience", W. W. Rostow, der., *The Economics of Take-off into Sustained Growth* içinde, St. Manin's Press, New York, 1963, s. 119-38; Claude Fohlen, "France 1700-1914", *The Emergence of Industrial Societies* içinde (1), der. Carlo M. Cipolla, *The Fontana Economic History of Europe*, 4. cilt, Collins/Fontana, Londra, 1973, s. 7-75 ve Barry Supple, "The State and the Industrial Revolution 1700-1914", Carlo M. Cipolla, der., *The Industrial Revolution, The Fontana Economic History of Europe* içinde, 3. cilt, Collins, Londra, 1973, özellikle s. 327-33.

17 Bakınız, örneğin, Soboul, *Short History*. Ayrıca bu nokta ile ilişkili Fransa üzerine olan bölüme bakınız. Barrington Moore, Jr., *Social Origins of Dictatorship and Democracy*, Beacon Press, Boston, 1966. Moore burjuvazinin devrimi yönettiği düşüncesinin önemini (hatta gerçekte devrimin 1789-1794 arasında halk ayaklanmaları tarafından ileri itildiğini vurgu-

bir biçimde kapitalist burjuvazi ya da onun temsilcileri tarafından yönlendirilmemiştir. Fransa'nın toplumsal yapısında Devrim'in gerçekleştirdiği belirleyici değişiklikler, parlamenter temsili düzenlemelerden çok, devlet içindeki yürütme erki ile kamuyönetiminin ortak egemenliğini pekiştirmiştir. Otoriter yönetim olanakları da yurttaş hak ve özgürlükleri aleyhine artırılmıştır. Devrim'in başarılarını ve siyasal mücadelelerini etkileyen şartları anlamaya çalışan bir analizci, belki de hepsinden önemli olarak, Fransa'nın 1792'den 1814'e dek Avrupa'nın belli başlı savaşlarına katılmasının yarattığı etkilere özel bir ilgi göstermelidir. Çünkü Devrimci Fransa'da devletin inşası, çatışan toplumsal grupların sınıf çıkarlarından çok, savaşların dayattığı zorunlulukları ve iç politikada yarattığı çalkantılarıyla başa çıkma çabaları tarafından güçlü ve dolaysız bir biçimde şekillenmiştir.

Fransız Devrimi'nin en çarpıcı başarısına bir kuş bakışı, bu bölümün giriş notu olarak Karl Marx'ın "Fransa'da İç Savaş" kitapçığından alıntılanan pasajdan daha iyi hiçbir yerde ve bu kadar ilginç biçimde ifade edilmemiştir.[18] Bu kayda değer pasaj, Eski Rejim'in "ortaçağ döküntülerini", monarşinin devlet aygıtıyla sıkı bir biçimde iç içe geçtiğini ileri sürerek doğru bir bakış açısına oturtur. Devrim öncesi Fransa'nın gittikçe kaypaklaşan ve modernleşen sosyoekonomik yapısının üzerine bindirilen (İkinci Bölüm'de de gördüğümüz gibi) yerel topluluklarla eyaletlerle, meslek ve zümrelerle ilgili kurumsallaşmış ve siyasal olarak güvenlik altına alınmış haklar ve birleşik organlar topluluğuydu. Bunların bazıları, ortaçağ zamanların-

---

layan Soboul'dan bile fazla) azaltır. Fakat Moore, yine de devrimin genel sonucunun ve öneminin liberalizm ve demokrasi önündeki engellerin temizlenmesinde yattığını düşünür. Moore, Devrim'in bu siyasal biçimler [liberalizm ve demokrasi] önündeki engelleri yarattığı ve güçlendirdiği aşamaya dek ciddi bir biçimde incelememiştir.

18 Karl Marx, "The Civil War in France" (1871), yeni baskısı, Karl Marx ve Frederick Engels, *Selected Works* içinde, International Publishers, New York, 1968, s. 289'dan alıntılanmıştır.

dan miras kalmış biçimlere ve adlara sahipti; fakat tamamının işlevi, mutlak monarşinin genişlemesi ve ticaretin yayılması aracılığıyla uzun zaman önce değişmişti. Devrimin toplumsal ve siyasal karışıklıklarının başardığından kuşkulanılmayacak şey, varlığını sürdürmek için monarşik devlete bağımlı olan ve aynı zamanda, krallığın mutlakçılığının etkin işlevselliğini sınırlayan bu "ortaçağ döküntüleri"ni ortadan kaldırmaktı. Senyörlük ayrıcalıkları ve hakları, gerisinde kendi toprakları üzerinde özel haklarla orta ve küçük mülk sahiplerinin egemen olduğu bir tarım ekonomisini bırakarak süpürüldü. Tabaka ve lonca ayrımlardan arındırılmış ve ülkenin yasalarının önünde eşit yurttaşlardan oluşan Ulus, meşru siyasal hükümdarlığın simgesel kaynağı olarak soya dayanan, kutsal sayılan monarşiyi kaldırdı. Üçüncü Harita'nın da gösterdiği gibi tek tip, ussal bir biçimde düzenlenmiş siyasal nüfuz bölgeleri (kendi içinde mıntıka ve komünleri kapsayan, 80-90 "ili" ön plana çıkaran) Eski Rejimin "35 eyalet, 33 mali *généralité*'..., 175 *grands bailliage*, 13 *parlement*, 38 *gouvernements militairé* ve 142 piskoposluk bölgesin"den oluşan karmakarışık yapısının yerini aldı.[19] Ulus çapındaki yargı, vergi ve gümrük sistemleri, devrim öncesi dönemlerin bölgesel farklılıklarının ve yerel engellerin yerini aldı. Orduda ve kamuyönetiminde, personel toplamaya, ödüllendirmeye ve memurların gözetime ilişkin tamamen bürokratik ilkeler, monarşik devletin birliğini ve etkinliğini tehlikeye atan uygulamalar olan memurluk makamlarının satışının, yönetsel işlevlerinin mültezime verilmesinin ve soylu statüsü ve lonca gibi birliklerin ayrıcalıklarına ilişkin özel kabul gibi monarşik devletin etkililiğiyle son derece uzlaşan uygulamaların yerini aldı. Merkezi hükümet boyut ve işlev bakımından genişledi. Yeni ulusal siyasa, sadece meşruluğun kaynağı olarak monarşinin ve aristokrasinin yerini eşit

19 Hampson, *Social History*, s.112-13.

yurttaşlar ulusunun alması anlamında değil, ayrıca devletin, toplumun içinde daha önce ulaşabildiğinden çok ötelere ulaşması anlamında da daha "demokratik" hale geldi. Bunu yaparken de, hizmet ve olanakları toplumsal kökeni resmen göz önünde bulundurmaksızın dağıttı ve ulusal hedeflere ulaşabilmek için herkesten devlet işlevlerine daha çok katılım ve daha fazla para, zaman ve insan gücü kaynakları talep etti.

Sonuç olarak, Fransız Devrimi devrim öncesi mülkiyet haklarının karmaşık çeşitliliğini özel mülkiyetin tekil, bireyci ve modern özel biçimi halinde basitleştirmesi ve pekiştirmesi anlamında "burjuva"dır. Fransız Devrimi, Fransa'daki rekabetçi ulusal pazar ekonomisinin genişlemesini önleyen lonca gibi kuruluşlardan ve eyaletlerden gelen her türlü engelin kaldırılması özgül anlamında da "kapitalist"tir. Bunlar elbette oldukça önemli değişikliklerdir. Bunlar, yarı-feodal artıya el koyma biçimlerinin temizlenmesini ve onların yerine, Fransa'da kapitalist el koyma ve kapitalist sanayileşme için her ne kadar ideal sosyoekonomik şartlar olmasa da umut verici yasal şartların kurumsallaşmasını temsil eder.[20] Fakat bu dönüşümlerin öykünün sadece bir kısmı olduğunu unutmamamız gerekir. Bunlar bir bakıma, Fransız devletindeki ve ulusal siyasasındaki daha çarpıcı ve daha uzun ömürlü dönüşümlerin sadece tamamlayıcılarıdır. Söz konusu siyasal değişikliklerin doğası ise ne basitçe ne öncelikle geldiğinde "liberal"dir; ne de burjuva etkinliğince ya da açıkca sınıf çıkarınca belirlenmiştir. Bunlar, daha çok halk isyanları ile siyasal liderliklerin kamuyönetimi ve askeri alanları iyice pekiştirme çabalarındaki başarılarının karmaşık biçimde çakışmasının ürünüdür. Fransız Devrimi (bu kısmın geri kala-

20 Ailenin tüm oğulları arasında eşit mirasçılığı emreden yasalar, özellikle köylüler arasında aşamalı olarak mülkiyeti parçalamıştır ve bu kapitalist kalkınmanın önündeki bir engeli temsil eder. Bakınız Kemp, *Economic Forces* içindeki yeni baskısından, s. 103-04.

nının sergilemeye çalışacağı gibi), hem sonuçlarının hem de süreçlerinin erdemiyle (herhangi bir anlamda) ne kadar burjuva devrimi ise o kadar bürokratik, kitleleri birleştiren ve devleti güçlendiren bir devrimdir.

Harita 3: 1790 ve sonrası, Fransa'nın (Korsika dışında) *yönetsel birimleri.* Not: Paris, Seine yönetsel birimi haline geldi; Rhone-et-Loire, Rhone ve Loire olarak iki birime ayrıldı. İlk ilhakın sonucu olarak, Mont-Blanc (yani Savoie ve Haute-Savoie) Savoy'dan; Alpes-Maritimes, Nice ve Monaco'dan; Mont-Terrible (yani Territory-de Belfort) Porentruy mıntıkasından ve Vaucluse, Avignon ve Comtat-Venaissin'den çıktı. 1799'a doğru ülkede 90 il vardı. Kaynak: M. J. Sydenham, *The French Revolution* [Fransız Devrimi] Capricorn Books, New York, 1966, s. 70.

Fransız Devrimi, aslında "ortaçağ döküntüleri" ile doldurulmuş bir mutlak monarşinin merkezileşmiş, bürokratik ve kitleleri birleştiren ulusal bir devlete dönüşümü idiyse, o zaman bu neden ve nasıl meydana geldi? Napoléon'un yönetimi altında iyice pekiştirilen Fransız Devrimi'nin siyasal sonucu, Fransa'da ekonomik olarak hâkim grupların tercih ettiği bir sonuç değildi. Her ne kadar kurumların özgül niteliklerinin ne olacağı üzerinde hiçbir zaman uzlaşabilmiş olmasalar da, zengin ve mülk sahibi Fransızlar, Devrim'den muhtemelen İngiliz Parlamenter sistemi gibi bir şey çıkmasını istiyorlardı. Bu, yerel yönetimleri ile eğitimli, zengin insanların temsilcilerinin egemen olduğu bir ulusal meclisi (ya da meclisleri) ve yasama faaliyeti başlatma, yöneticiler üzerinde mali denetim kurma erklerine sahip ulusal temsili organı olan bir sistemdi. Fakat liberal türdeki bu siyasal sonuç, Rusya'da ve Çin'de olduğu gibi, toplumsal devrimci süreçten ortaya çıkmış değildi. 1789 sonrasında, -egemen sınıfın bağımlı olduğu monarşik yönetimin yetersizliğinin, denetlenemez köylü ayaklanmalarıyla oluşturduğu bileşim ile damgalanmış- toplumsal devrimci kriz başlangıcından bu yana, Devrim'i liberal biçimlerini iyice pekiştirme çabalarını çökertecek tohumları taşıyordu. Bunun neden ve nasıl olduğunu görmek için, Fransa'nın sosyoekonomik yapısını ve devrimci yolunu onyedinci yüzyıldaki parlamenter devrim sırasındaki İngiltere'nin yapısı ve yoluyla kısaca karşılaştırmak yararlı olacak.

Egemen Sınıfın Siyasal Yetenekleri

Başından beri, Fransız egemen sınıfı monarşiye karşı liberal bir siyasal devrim yapmak konusunda İngilizlerden daha az yeteneğe sahipti. İngiliz Parlamentosu,

İngiliz Devrimi'nden önceki bir yüzyıl boyunca işlevini yerine getiren bir ulusal meclisti ve hem kırsal hem de kentsel alanlardaki işleri yolunda giden tanınmış kişileri bir araya getirmişti. (Gerçekten de, kontluklardaki toprak sahibi *gentry* hiziplerinin birçoğu kendi bölgelerindeki kentsel birlikleri Avam Kamarası'nda temsil etme hakkını elde etmişti.) Bununla beraber, Parlamento'daki temsilciler, ülkedeki kamuyönetsel araçların ve baskı araçlarının çoğunu denetim altında tutan yerel yönetimlerle sıkı bağlar kurmuşlardı.[21] Bu nedenle, İngiliz egemen sınıfı monarşinin yetkilerini kırpmak için harekete geçtiğinde, zaten var olan ulusal temsili bir meclisin iktidarını dayatacak ve savunacak yolda davranması yetti. Parlamento'yu destekleyen egemen sınıf hizipleri, İç Savaş'ın ardından, silahlı kuvvetler üzerinde denetim kurma çatışmaları patlak verdiğinde, kralın ve yandaşlarının elinin altında bulunan güçlere en azından eşit olan askeri ve mali kaynakları harekete geçirmek için, Londra'daki ve diğer kontluklardaki yerel yönetimlerle olan bağlantılarını kullanabildi.

Fransa'da ise durum oldukça farklıydı. Egemen sınıf krala karşı hangi türden temsili kurumların isteneceği konusunda kendi içinde bölünmüştü. *Etats Généraux* aslında tarihsel bir örnekten öte bir kurum değildi; eyalet meclisleri olan *parlement*'ler ve *Etats Généraux*'da zümrelere göre oy verme, birleşik bir ulusal meclise kurban edilecekse, var olan siyaset ile ilgili ayrıcalıklar tehlikeye atılacaktı. 1789'un baharının sonlarına doğru, Üçüncü Zümre'nin liberal önde gelenleri ve aristokratlar, Ulusal Meclis savaşını kazandılar. Ancak İngiliz Parlamentosu'nun aksine, bu

21 Bakınız: G. E. Aylmer, *The Struggle for the Constitution*, Blandford Press, Londra, 1968, özellikle 1-2. Bölümler; D. Brunton ve D. H. Pennington, *Members of the Long Parliament*, Allen and Unwin, Londra, 1954; ve Ivan Roots, "The Central Government and the Local Community", E. W. Ives, der., *The English Revolution, 1600-1660* içinde, Harper & Row, New York, 1971.

yeni doğmuş Fransız organı, güçlü yerel yönetimlerle daha önce kurulmuş hiçbir bağdan yararlanma durumunda değildi. Gerçekten, kraliyetin muhalefetine rağmen onun ayakta kalması 1789'un baharındaki, kendiliğinden ve ulus çapındaki Komün Devrimi aracılığıyla güvence altına alınmıştı.

Her ne kadar Ulusal Meclis (daha sonra Kurucu Meclis olarak yeniden adlandırılan kuruluş), Komün Devrimi'ni herhangi bir anlamda yönetmediyse de ondan yarar sağladı. Daha sonra da Devrim'in yerel birimlere mal edilen sonuçlarını anayasal olarak yaptırıma bağlamanın ötesinde pek az şey yapabildi. Yeni yerel yönetim komitelerinin güçle ulusal siyasete sarıldığı ve Devrim'i destekleme konusunda kaygılı olduğu doğrudur.[22] Ancak kamuyönetsel alanda, Komün Devrimi'nin sonuçları sadece krallık yönetiminin örgütlenmesini altüst etmekle kalmadı, ayrıca erken davranıp etkin bir devrimci yönetimin ortaya çıkışını önledi. Eski bir tarihçiyi alıntılayarak "Temel gerçek şudur ki" diye yazar Alfred Cobban, "1789'dan önce... ülkede seçilmiş tek bir gerçek meclis yoktu, ortalıkta sadece devlet memurları vardı; 1790'da ise memur yoktu, fakat sadece seçilmiş organlar vardı."[23] Devrim'in erken aşamalarında herhangi bir merkezi yürütme organına karşı duyulan güvensizlik öylesine büyüktü ki, monarşik sistemin yerini alabilecek işlerlikte bir sistem yaratılamadı. Bunun yerine, yerel birikimler, gelirlerini artırmak için uygun düzenlemelerden yoksun olsalar da, neredeyse otonom otoriteler olarak onaylanmışlardı.[24] Aynı zamanda, ulusal yönetim eşgüdümlenmiş bir temele dayanan siyasaların uygulanmasının ve hatta vergilendirme aracılığıyla

---

22 Bu noktayı güçlü bir biçimde vurgulayan: Lynn A. Hunt, "Committees and Communes: Local Politics and National Revolution in 1789", *Comparative Studies in Society and History* içinde, 19:3, Haziran 1976, s. 321-46.

23 Alfred Cobban, "Local Government during the French Revolution", *Aspects of the French Revolution* içinde, Nonon, New York, 1970, s. 118.

24 *Age*, s. 118-20.

gelirleri yükseltmenin bile gittikçe zorlaştığını gördü. Ulusal (ya da kurucu) Meclis üyeleri ulusal hedeflerin izlenmesi için yerel otoriteleri ikna etme yeteneklerine güvenmek zorundaydılar.

İngiliz Parlamento liderleri İç Savaş sırasında benzer güçlüklerle karşı karşıya kaldılar. Fakat onlar en azından, iyice kurumsallaşmış olan ve iyi bilinen yerel otoritelerle, toplumsal denetimin kanıtlanmış yetkilerine sahip yerel yönetimlerin efendileriyle pazarlık edebiliyorlardı. 1789 sonrasında, Fransız yerel otoriteleri hiç kullanılmamış yepyeni kuruluşlardı ve üstlenilen işlevlerini yerine getirmek için uygun araçlardan yoksundu. 1790'da bakanlıklar, belediyelerin yönetimin "üzerinde" önemli bir düzeyi olarak yaratılır yaratılmaz, her biri farklı türden çıkarları temsil etmeye eğilimli olan yerel otoritelerin iki takımı, çoğu kez kendilerini birbirleriyle anlaşamaz buldular. Değişen ulusal liderlikler ya da rekabet eden ulusal hizipler, yerel otoritelerin önce bir düzeyiyle, sonra da diğeriyle flört etti.[25] Tüm bu kuruluşlar ve ayrıca kırsal alanların siyasal bütünleşmesi potansiyel olarak zayıftı ve köylü ile kentsel çıkarların birbirine karşıt olduğu yerde ve zamanda da yıkılmaya mahkûmdu. Çünkü yeni ortaya çıkan ulusal sistemin içinde en etkin yerel otoriteler sıkı bir biçimde kent temelliydi. Bu durumda, 1789-90'da Fransa'da ortaya çıkan devrimci liberal yönetim İngiliz parlamenter yönetimine göre genel olarak daha sağlıksız biçimde temellenmişti. Fransız liberal rejiminin kökenleri göz önünde bulundurulduğunda, bu durum şaşırtıcı değildir. Çünkü Fransız liberal rejimi, her şeyden önce, devrim öncesi egemen sınıfın bağımlı olduğu krallık yönetiminin merkezi örgütlenişini dağıtıp yerel yöntemlerin önünü açıcı (ademi merkeziyetçi) etkiler sayesinde biçimlenebilmişti.

---

25 *Age*, s. 121 ve devamı.

Durumu daha da kötüleştiren, liberal Fransız devrimcilerinin İngiliz parlamenterlerininkinden daha korkunç tehditlerle (hem aşağıdan denetlenemez ayaklanmalardan hem de temel toplumsal ve siyasal sorunlar üzerinde derinleşen egemen sınıf kutuplaşmasından kaynaklanan tehditlerle) hemen ve sürekli olarak karşı karşıya kalmış olmasıydı. Bu noktada köylü ayaklanmaları önem kazanır. Üçüncü Bölüm'de ayrıntılarıyla açıklanan nedenler yüzünden, İngiliz Devrimi'nde, egemen sınıf toprakbeylerine karşı yaygın köylü ayaklanmaları hiçbir zaman gelişmedi. İngiliz üst sınıfları, tabandan toplumsal devrimci bir meydan okumayla yüzleşmeksizin (her nasılsa Fransızlara göre potansiyel olarak daha fazla birleşmiş oldukları) siyasal biçimler üzerinde tartışma fırsatı bulmuşlardı. Oysa Fransa'da, özellikle Fransız egemen sınıfı içindeki senyörlük haklarının sahiplerine karşı yönelmiş köylü ayaklanmaları 1789'un bahar ve yaz aylarında belirdi. Ve bu ayaklanmaların sonuçları da Fransız Devrimi için çok önemliydi. En temelde, elbette köylü ayaklanmalarının başarısının doğrudan etkisi, var olan sınıf yapısına bir saldırı, artıya el koymanın ve tarımsal mülkiyet ve üretim tarzlarından birinin saf dışı bırakılmasıydı. Daha önemli değilse bile aynı derecede önemli bir sonucu da köylü ayaklanmalarının ulusal devrimci siyaset süreci üzerindeki "geri besleme" etkisiydi. Onların Kurucu Meclis'in eylemleri üzerindeki etkisi sayesinde (doğrudan bir biçimde 1789'un Ağustosunda ve dolaylı olarak sonrasında olmak üzere) köylü ayaklanmaları sadece senyörlüğün değil, fakat ayrıca Eski Rejimin birçok kurumunun ortadan kaldırılmasını da mahmuzladı. Bunlar, 1790'dan sonraki modern Fransa'yı nitelendiren bir örnek, ussal kamuyönetim ve yargı sisteminin doğuşunu da kolaylaştırdı. Fakat köylü ayaklanmaları ve onların ulusal siya-

setteki yankıları aynı zamanda egemen sınıf içindeki siyasal kutuplaşmanın artmasını teşvik etti. Böylece köylüler, liberal bir anayasal monarşi rejiminin kurumsallaşmasının, ona ulaşmaya çalışan ılımlı devrimci liderlerin gördüğü gibi yaklaşıldıkça uzaklaşan bir serap olarak kalmasına katkıda bulundular.

1789 yazının çığ gibi büyüyen kırsal kargaşası, yeni doğmuş Kurucu Meclis'i katı seçeneklerle karşı karşıya bıraktı ve üyeleri arasında bir kriz mantığı yarattı. Temmuz'daki kentsel halk kargaşalarının aksine, köylü ayaklanmaları kurulu otoritelerin hiçbiri tarafından başedilemedi ya da onlarca denetime alınamadı. Ne de mutlak monarşinin yakın dönemde işlevsizleştirilen, kentlerde ve kasabalarda kısmen yeri doldurulan kamuyönetimi yeniden canlandırmaksızın sistematik biçimde bastırabildi. Meclis'in daha militan üyelerinin bazıları, kriz durumunu, ulusal birliği ve tüm yurttaşların yasa önünde eşitliği idealini tehlikeye atan birçok kişisel ayrıcalığın temizlenmesini hızlandırmak ve güvence altına almak için bir fırsat olarak gördüler. Böylece ünlü 4 Ağustos gecesinde senyörlük hakları "kaldırıldı" (aslında parasal ödemelerle değiştirildi). Bununla birlikte kasabaların, eyaletlerin, saray soylularının, taşradaki soyluların, memurlukları satın alanların ve kilisenin özel ayrıcalıklar, mülkiyet hakları ve vergi muafiyetleri dizisinden kısmen planlanmış olarak, kısmen de kendiliğinden feragat edildi. Ekonomik bakımdan (senyörlük hakları, satın alınan memurluklar, oranı azaltılan kilise *tithe*'leri gibi) önemli kayıplar için tazminat verilmesi onaylandı. Yine de, birçok "ortaçağ döküntüsü" oldukça hızlı bir biçimde temizlendi.[26]

Soyluların ve kilise üyelerinin yanı sıra, Üçüncü Zümre seçkinlerinin ayrıcalıkları da kurban edildi.

---

26 4 Ağustos hakkında bakınız: Hampson, *Social History*, s. 78-85 ve Sydenham, *French Revolution*, s. 51 ve devamı.

Ancak Ulusal/Kurucu Meclis'in kurulmasına gönülsüzce razı olan muhafazakârların birçoğu için, siyasal ayrıcalık kaybının üzerine hızla bindirilen bu sosyoekonomik kayıplar kabul edilemeyecek derecede ağırdı. Dahası, birkaç ay içinde, Meclis hâlâ kötüye giden ulusal maliyeyi kurtarmak için Kilise'nin topraklarını kamulaştırmak zorunda kaldı; çünkü Ağustos reformlarının bir sonucu olarak devlet, alınıp satılan memurluk sahiplerine ve Kiliseye yeni [ödeme] yükümlülükleri altına girmişti. Köylüler ödentileri kendilerine saklayarak senyörlük ödentileri karşılığında tazminat vermeyi reddedince, kırsal huzursuzluk kaynama noktasına yaklaşıp taşmaya başladı. Köylüler fırsatını yakaladıklarında senyörlerine ya da onların malikânelerine şiddetle saldırmaya devam ettiler.[27] Rütbesiz askerler büyük gruplar halinde firar ettikleri ve çoğunlukla soylu olan subaylara itaat etmeyi reddettikleri ya da onlara isyan ettikleri için orduda disiplinin bozulması sürdü gitti.[28] Özellikle soylular saldırılara ve kayıplara giderek çok daha açık hale geldiler. Böylece soylular, özellikle de kırsal kesimdeki soylular, kendi çıkarlarını ve konumlarını korumak için herhangi bir kamuyönetsel ya da askeri araç üzerinde denetimden ya da onu kullanmaktan yoksun kaldılar. Bu nedenle, 1789 güzünden itibaren kırsal kesim soylusunun yanı sıra kargaşadan ve ulusal siyasetteki gelişmelerden tiksinti duyan diğer muhafazakârlar da düzenli olarak artan sayıda Fransa'dan göç ettiler.[29] Bu kimseler

---

27 1791-1792'deki sürüp giden köylü huzursuzluğu bağlamında özellikle canlı bir örnek için bakınız Georges Lefebvre, "The Murder of the Comte de Dampierre", Jeffrey Kaplow, der., *New Perspectives on the French Revolution* içinde, Wiley, New York, 1965, s. 277-86. Ayrıca bkz. Hampson, *Social History*, s. 95-96.

28 1789-90'da ordudaki huzursuzluk için bakınız: S. F. Scott, "The Regeneration of the Line Army during the French Revolution", *Journal of Modern History* 42:3, Eylül 1970, s. 307-18 ve Katherine Chorley, der., *Armies and the Art of Revolution*, 1943; yeni baskısı, Beacon Press, Boston, 1973, bölüm: 8.

29 Donald Greer, *The Incidence of the Emigration During the French Revolution*, Harvard University Press, Cambridge, 1951, s. 21-31.

çoğu durumda diğer Avrupa monarşilerine Fransa'ya askeri müdahalede bulunmaları için başvuran kralın kardeşi Artois'nın oluşturduğu devrim karşıtı orduya katılmaya gittiler.

Bu sıralarda içeride, kral ve diğer muhafazakârlar Devrim'den duydukları hoşnutsuzluğu sergilemekten hiçbir zaman vazgeçmediler ve ulusal birliğini sağlamış bir anayasal monarşiyi pekiştirmeye çabalayan ılımlı liderlerle yürekten işbirliği yapmayı reddettiler. Kralın ve arkadaşlarının elinin altında devrimi tersine çevirecek hiçbir kamuyönetsel ya da askeri araç yoktu. Ancak özellikle yurtdışındaki soylu göçmenlerin artan devrim karşıtı retorikleri bağlamında işbirliğine yanaşmamaları, Meclis'teki gelişmeleri izleyen Fransa'daki ve Paris'teki, nihai olarak cumhuriyetçi ve demokrat olan radikal siyasal eğilimleri güçlendirmeye yetti.

Böylece, Ağustos 1789'dan itibaren, bir yanda aristokrasiyi ve monarşiyi tamamen diriltme yanlılarını amansız bir biçimde güçlendiren kutuplaşma dinamiği başladı. Diğer yanda ise, eninde sonunda köktenci cumhuriyetçiliğe sürükleyen, krala karşı yoğunlaşan güvensizlik ve devrim karşıtları korkusu vardı. Kısa bir süre sonra göreceğimiz gibi, gerilimler 1789-92'nin zayıf bağlarla birleşmiş liberal devrimci hükümeti gitgide daha çok hareketsizleştirdi ve sonunda da parçaladı. Bu ise eski toprak sahibi-tüccar egemen sınıfına marjinal olan ve öncelikle devlet kurma etkinliği aracılığıyla kendilerinin ve ulusun ilerlemesine yönelmiş köktenci siyasal seçkinler tarafından kentlerdeki kitlelerin seferber edilmesi için bir açılım sağladı. İngiliz Devrimi'nde kent kökenli halktan köktenciler ile devlet kurucusu seçkinler arasında benzeri açılımlar hiçbir zaman belirmedi. İngiliz Devrimi'nde çekim merkezi ve devrimci Yeni Model Ordu'nun liderliği, ayakları parlamento ve yerel yönetimler içinde, siyasal bakımdan güvenli biçimde yere basan egemen sınıftan

gelen toprak sahibi soyluların elinde kaldı. Fransız egemen sınıfının siyasal iktidarla bu tür bir siyasal erk ağı yoktu. Bu nedenle 1789'un devrimci krizi belirdiğinde, denetlenmesi güç kırsal kesimdeki köylü ayaklanmaları senyörlük haklarının sahiplerinin uğraşmak zorunda kalmasıyla iş bitmedi. Aynı derecede meşum olan, egemen sınıfın liberal kesimlerinin, mutlak monarşiyi, mülk sahibi zümreyi yeniden birleştirecek ve onların yönetimini bürokrasinin ve halkın ileride doğabilecek siyasal tehditlerine karşı güvence altına alacak, sağlam bir biçimde temellenmiş parlamenter tipteki bir yönetimle değiştirmeye muktedir olmadığının anlaşılmasıydı.

SAVAŞ, JAKOBENLER VE NAPOLÉON

1815'e dek Avrupa'yı karıştıran uluslararası çatışmalar dizisinin ilkine ulusu bulaştıran ve sonunda, 1789-91 liberal aşamasına öldürücü darbeyi indiren, 1792'nin Martında Fransa'nın Avusturya'ya savaş ilanıydı. Bu eylem, ilk olarak 1793-94 Montagnard Terörü'yle ve ardından Napolyoncu diktatörlükle son bulacak olan kamuyönetiminde merkezileşme ve halkın siyasal seferberliği sürecini başlattı. Marcel Reinhard'ın özlü biçimde ifade ettiği gibi, "La guerre révolutionna la Révulution [Devrimi deviren savaş]."[30] 1791 sonrasında içeride devrim karşıtlarıyla savaşmalarına rağmen, bir de Fransız devrimci liderlerinin üzerindeki Kıta'da bir savaşı başlatma baskısı, Fransız Devrimi'nin merkezileştirici doğasını belirleyen 1789'daki toplumsal devrimci konjonktürün etkileriyle birçok önem açıdan kıyaslanabilir bir koşullar dizisi olarak görülmelidir. Burada da Fransa, İngiliz devrimcileri askeri bakımdan güçlü devletlerin saldırısıyla karşılaşmayan İngiltere ile bir kez daha ters düşmektedir.

---

30 Bu alıntı Hampson'ın *Social History*'sinin Altıncı Bölümündeki temel düşünceden alınmıştır, s. 132.

Bazı yorumcular gibi bu savaşın "Devrimi yolundan savuran" bir kaza olduğu sonucuna nasıl varabiliriz ki?[31] Buna inanmak, her zaman içine gömülmüş olduğu Avrupa devletler sisteminin bağlamından her nasılsa ani ve mucizevi bir biçimde silinen bir Fransa'da Devrim'in patlak vermesi şöyle dursun sürebileceğini sanmaktır. Ne Fransız devrimci dramalarının yerli aktörleri ne de yabancı izleyicileri, krallar ve halklar böyle bir yanılsamaya teslim olabilirdi. 1792'de (Fransa ve Avusturya arasındaki) savaşın ilk çıkışının ve ondan sonra daha geniş ölçekte yeniden çıkışlarının altında yatan, Devrim açılımlarının belirsizlikleri ve ani değişimleriyle, karşılıklı etkileşim içindeki Avrupa devletler sisteminin uzun süredir oluşan gerilimleri ve güç dengesi dinamikleriydi.[32] Devrimci Fransa'da çatışan gruplar (Eski Rejim'deki saray klikleri gibi) hizip amaçları için savaş hazırlıklarını ve başarılı çarpışmaların tahmin edilen ya da gerçek sonuçlarını tekrar tekrar saptırmaya çalıştılar. Benzer bir biçimde, Avrupa'nın diğer güçleri, ilk başta monarşik Fransa'nın yozlaşmışlığının ve ardından da Cumhuriyetçi ve Napolyoncu Fransa'nın yenilenmiş gücünün tehdit edici sonuçlarının farkına vardılar; bunlar da tekrar tekrar savaşmak için gereğinden fazla nedenlerdi. Eninde sonunda Fransız Devrimi, XIV. Louis'nin hayal ettiği gibi, tüm Kıta'ya hükmetmeye girişen militan bir sisteme yol açtı. Fransa başarılı olamadı; çünkü hem Fransa hem de diğer karasal Kıta monarşileri, bir yandan Britanya'nın filizlenen ticaret ve sanayi gücünün, diğer yandan da fethedilemeyecek genişlikte İm-

---

31 François Furet ve Denis Richet, *The French Revolution*, çev. Stephen Hardman, Macmillan, New York, 1970, 5. Bölüm.

32 Bakınız: Geoffrey Bruun, "The Balance of Power During the Wars, 1793-1814", *The New Cambridge Modern History* içinde, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, 9. cilt, s. 250-74. Ayrıca, Fransız Devrimi sırasında Avrupa'nın uluslararası dinamiklerinin, tarihçi olmayan biri tarafından çözümlenmesi için bkz. Ky-ung-won Kim, *Revolution and International System*, New York University Press, New York, 1970.

paratorluk Rusyasının arkadan gelip kendilerini geçmesiyle zayıf bir konuma düşürülmüştü.[33] Bu başarısızlıkla, devrimci mirasın kazandırdığı benzersiz itici güçleri, Fransa'ya uluslararası üstünlük sağlayamadan tükendi. Yine de, istikrarsız iç siyasetin içinde, savaş ve askeri müdahaleler için seferberlik kalkanı altında, pekiştirilmiş Fransız ulusuna miras olarak bırakılmak üzere, merkezileşmiş bir bürokratik devlet inşa edildi. Bu nedenle savaş, Fransız Devrimi'nin kaderi ve gelişimiyle ilişkisiz bir olgu değildir; Devrim'in içinden çıkıp geliştiği Eski Rejim'in doğasını ve ikilemlerini bilenlerin bekleyebileceği gibi, savaş daha çok merkezi ve kurucu önemde bir olaydı.

Halkın Hoşnutsuzlukları ve Devrimci Diktatörlük Yolunda Harekete Geçişi

Brissotcular [Jirondenler-çn.], 1792'nin Martında Fransa'nın Avusturya'ya karşı savaş açmasını planladıklarında, çabalarının vatansever ve devrimci bir ulusu birleştireceğini ve hızla zaferlere götüreceğini sandılar. Fakat gerçekte hızlanan, sadece iç siyasal kutuplaşma oldu. Birçok subayın göç etmemiş olmasından ya da etkisiz kalmasından sıradan erlerin eğitimden yoksun olmasından ve itaatsizliğinden dolayı güçten düşen orduların performansı düşüktü. Fransa'nın bundan sonraki askeri yenilgileri de, içerideki köktencilerin ve gericilerin umutlarını ya da korkularını artırdı. Aynı zamanda savaş, *assignat*'ın* değeri diklemesine düşerken, kaçınılmaz bir biçimde enflasyonu getirdi. Köktenci siyasetçiler cumhuriyetçi sloganları yayarken, kötüleşen siyasal, askeri krizler ve yükselen te-

33 Bakınız: Ludwig Dehio, *The Precarious Balance*, çev. Charles Fullman, VintAge Books, New York, 1962, 3. Bölüm.

* Fransa'da, devrimci hükümet (1789-1796) tarafından dolaşıma sokulan ve kamulaştırılmış topraklarla güvence altına alınan, kâğıt nakit para olarak basılan banknotlardan herhangi biri (ç.n.).

mel gıda maddesi fiyatları kentli *menu peuple* kitlesinin hoşnutsuzluğunu yükseltti.

Bu kentli *menu peuple* kimdi ve devrimci süreçteki rolleri neye dayanıyordu? Onlar, modern (özellikle kapitalist) anlamda bir sınıf değildi, çünkü gevşekçe oluşturulmuş safları, dükkân sahiplerini, usta zanaatkârları ve küçük tüccarlar gibi mülk sahiplerini; ustabaşılarını ve kiralanan kalifiye işçiler gibi ücretli işçilerin öncülerini; düşük ücretlileri ve de serbest meslek sahiplerini kapsıyordu.[34] Bu tür insanların herhangi bir sosyoekonomik ortak noktaları varsa, yaşamak için çalışmaları, (eğer sahipseler) işleri ile yakından ilişkili mülkiyete gereksinim duymaları ya da buna sahip olmaları, "soylular gibi yaşayan", zenginlere ve (burjuvaların da dahil olduğu) ayrıcalıklılara karşı ortak bir öfkeyi paylaşmalarıydı. Aynı şekilde, *menu peuple* temel gereksinim maddelerinin fiyatları, hatta sağlayıp sağlayamayacaklarıyla ilgili bir endişeyi de paylaşıyordu. Çünkü ayrıcalıkları olmayan kent sakinleri olarak tarihsel bir dönem içinde, kentlere ekmek ve diğer malların ikmali, havanın kaprisleri, zorlu taşımacılık ve "gelişmemiş" pazar koşullarına bağlı olarak sorun olduğunda, ailelerini geçindirmeye güçlerinin yetip yetmeyeceğinden hiçbir zaman emin olamıyorlardı. George Rudé'nin araştırmalarının da sergilediği gibi, *menu peuple*'nin elde edilebilir ihtiyaç maddeleri hakkındaki temel kaygısı, 1788-89'dan 1795'e dek, Devrim'in kesin dönüm günlerinde (*journées*) halkın siyasal katılımının altında yatan nedeni oluşturuyordu.[35]

Ancak bir etken daha vardı: Seçici ve sürekli derinleşen siyasal farkındalık.[36] Çünkü *menu peuple* Devrim'in her noktasında desteğini, ilk başta (1788-

34 Georgé Rude, *The Crowd in the French Revolution*, Oxford University Press, New York, 1959, özellikle 12. Bölüm.

35 *Age*, özellikle 13. Bölüm.

36 Bu noktayı iyi bir biçimde geliştiren: Gwyn A. Williams, *Artisans and Sans-Culottes*, Norton, New York, 1969, bölüm: 2.

89) "özgürlüğün" ve ardından da (1791'den sonra) "eşitliğin", siyasal haklarda ve yaşama hakkında eşitliğin en kararlı taraftarları görünen siyasal seçkinlere yöneltti. Silahlı devrim karşıtlarının tehdidi büyüdüğünde ise, siyasal olarak etkin *menu peuple*, özellikle Paris'tekiler, özbilinçli bir biçimde cumhuriyetçi, aristokrasi karşıtı ve ahlakçı biçimde eşitlikçi *sans culotte*'lar* haline geldiler. Özgün 1790 Anayasası'nda baştacı yapılan "aktif" ve "pasif" yurttaşlar ayrımının kaldırılmasını talep ettiler. Kendi siyasal ve askeri katılımlarını, (Paris'teki) komşu şubelerde, kent komünlerinde, izleme komitelerinde ve *armées révolutionnaires*'de [devrimci ordular-çn.] içinde (gitgide artan bir biçimde kentlere ve kasabalara temel ihtiyaç maddeleri sağlamayı da üstlenen Devrim muhafızlarının kendi kendini atayan askeri takımları halinde) örgütlendiler.[37]

1792'nin sonuna doğru, anahtar rolü oynayan siyasal gösterilerde ve silahlı eylemlerde *sans culotte*'ların etkin müdahaleleri sayesinde, sadece Brissotcular [Jirodenler] değil, monarşi ve Yasama Meclisi de liberal-demokratik bir Cumhuriyet lehine silinip süpürüldü. Gerçi ilk başta, yeni bir anayasa tasarlamak için iş başında olan, seçilmiş Konvansiyon tarafından eşgüdümlendiği varsayılan ulusal yönetimin yapısı, önceden olduğu gibi, kamuyönetimi alanında merkezileşmemiş olarak kaldı. Beklenebileceği gibi bu, günün kriz durumuna uygun değildi. Olaylar kısa sürede Konvansiyon'u boğdu ve liberal monarşi karşıtı devrimden taşınan merkezileşmemiş yönetim biçimini eklem yerlerinden kopardı. Cumhuriyet'in ordularının şans eseri kazandığı bazı erken zaferlere rağmen, 1793'ün başında dış düşmanlar Fransa'ya yeniden

---

* Baldırı çıplak: Fransız Devrimi sırasında aşırı köktenci cumhuriyetçi (ç.n.).

37 Bakınız: *Age*, 2, 3, 5. Bölümler; Rudé, *Crowd* ve Albert Soboul, *The Sans-Culottes: The Popular Movement and the Revolutionary Government, 1793-1794*, çev. Remy Inglis Hall, Doubleday [Anchor Books], New York, 1972.

baskı yapıyorlardı. Aynı tarihlerde iç ayaklanmalar oldu. Zorunlu askerlik uygulamasıyla ulusal orduya alınma tehdidiyle karşılaşan Vendée köylüleri Mart'ta devrimci yönetime karşı ayaklandılar. Paris'teki (Mart sonunda Jirondenlerin Konvansiyon'dan tasfiye edilmesi gibi) olaylar yönetsel birimlerdeki siyasal gelişmeleri aştığında ve giderek daha çok sayıda siyasete soğumuş siyasetçiyi muhalefete ittiğinde, Paris'in otoritesine meydan okumak için yönetsel birimlerinde ve belediye yönetimlerinde üslenen bir dizi yerel isyan patlak verdi. Yaz başlarında Fransa'nın nüfuz bölgelerinden dörtte üçü, bazı durumlarda yabancı askeri müdahaleler için uygun fırsatlar sağlayarak, bu tür devrim karşıtı ya da "federalist" ayaklanmalara katıldı.

İçerideki ve dışarıdaki silahlı düşmanlarına karşı Devrim'i savunma sorununu karşılamak için ortaya çıkan, diktatörce ve keyfi bir yönetim biçimi oldu. Liderler, *sans culotte*'ların kendiliğinden ortaya dökülen hoşnutsuzluğunu ve öfkesini harekete geçiren, yönlendiren ve sevk eden Montagnard Jakobenlerinin adanmış azınlığından oluştu.[38] Paris'te, Robespierre ve Konvansiyon'un diğer Montagnard üyeleri, Genel Selâmet ve Genel Güvenlik Komitesi'nde kurumsallaştırdılar ve Paris Komünü *sans culotte*'larının sözcüleriyle bağlarını sürdürdüler. Komiteler, Konvansiyon'dan sevk edilen "özel görevli temsilciler" ve "ulusal ajanlar", yerel mıntıka izleme komiteleri ve Fransa çapındaki Jakoben kulüpleri ağı aracılığıyla çalışarak, ulusal siyaset üzerinde yavaş yavaş daha sıkı bir merkezi eşgüdümü dayattılar. "Seçimler askıya alındı, [yerel] ve kamuyönetimi kurulların yenilenmesi, halk derneklerinin desteğiyle ulusal 'temsilcilere' devredildi... Ku-

38 Montagnard diktatörlüğünün genel bir görünümü için devrimin genel tarihleri yanı sıra bkz. Soboul, *Sans-Culottes*; Richard Cobb, *Les Armées Revolutionnaires*, 2 cilt, Mouton, Paris, 1961-63 ve R. R. Palmer, *Twelve Who Ruled*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1941. İlerideki tartışma boyunca bu kaynaklara dayanacağım.

rucu Meclis'in aşırı ademi merkeziyetçiliğine rağmen, Fransa'da o ana dek bilinen en güçlü merkezileşme gelmişti."[39] Terör olarak bilinen, oldukça sert ve kısa yargılama önlemleri, Devrimin düşmanlarını hapsetmeye ve idam etmeye uyarlandı. Montagnard yönetimin halktan taraftarlarının alınmasını şiddetle istedikleri bu önlemler (toplam nüfus içindeki oranlarına göre) en çok soyluları, devrime boyun eğmeyen rahipleri ve zengin burjuvaziyi vurdu. Fakat "Terör"den sayıları tam olarak bilinmeyen, çoğu isyancı bölgelerden olan, birçok köylü ve yoksul kentli de etkilendi. Terör sırasındaki idamların genel örüntüsü, birincil işlevinin kesin olarak sınıf savaşı değil, siyasal savunma olduğunu akla getirir; Donald Greer'in sözleriyle Terör, "isyanları ezmek ve Devrim'e, Cumhuriyet'e ya da Dağ'a* muhalefeti bastırmak için işe koşuldu..."[40] Bu türden önlemler olmaksızın merkezi yönetimin herhangi bir biçiminin ortaya böylesine ani olarak nasıl çıkabildiğini düşünmek kolay değil. Terör'e rağmen (gerçekte kısmen onun kanlı keyfiliğinden dolayı) ortaya çıkan sistem ilk başlarda tamamen yerleşememişti. Gerçekten, özel görevli temsilciler ve yerel organlar, hepsi Devrimi (ve Montagnard'ları) savunmak adına, farklı yerlerde oldukça farklı, hatta çelişen şeyler yapıyordu.[41] Daha standartlaşmış denetim biçimleri ancak yavaş yavaş kuruldu.

Montagnard diktatörlüğünün başlıca amacı ve en kalıcı başarısı Fransa'nın ulusal ordusunu genişletmesi, canlandırması ve onun gereksinimlerini karşılamasıdır. Genel Selamet Komitesi tarafından (Ağustos

---

39 Jacques Godechot, "The French Revolution", *Western Civilization* içinde, 3. Baskı, 2 cilt, Columbia University Press, New York, 1962, 2. cilt, s. 34

* Montagnard'lar meclis anfisinin yüksek sıralarındaki yerlerinden gidilerek "Dağlılar" denen köktenci gruptur (ç.n.).

40 Donald Greer, *The Incidence of the Terror During the French Revolution*, Harvard University Press, Cambridge, 1935, s. 124.

41 Bakınız: Colin Lucas, *The Structure of the Teror*, Oxford University Press, New York, 1973.

1793'te) benimsenen ilk önlem, aşağıdakileri ilan eden, ünlü *levée en masse* [kitle halinde silah altına alma] bildirisidir:

> Tüm Fransızlar her an ordu hizmetine alınabilme durumundadırlar. Genç erkekler savaşmaya gidecek; evli erkekler silah imal edecek ve ikmal maddelerini taşıyacak; kadınlar çadır ve üniforma dikecek ve hastanelerde hizmet edecek; çocuklar eski giysileri parçalayacak; yaşlı erkekler savaşçıları cesaretlendirmek, kraliyete karşı duyulan nefreti canlandırmak ve Cumhuriyetin birliğini savunmak için kamu meydanlarına taşınacaktır.[42]

Fransa'nın orduları muazzam bir biçimde genişledi ve Genel Selamet Komitesi üyeleri, hepsinden öte "zaferin örgütleyicisi" Lazare Carnot, ordunun yeni generallerini seçmek ve onlara öğüt vermekle, birliklere propaganda yapmakla, hükümetin yetkilerinin tümünü orduların çok büyük ikmal sorunlarını karşılamak gibi büyük bir soruna yöneltmekle meşgul oldular. Çünkü Montagnard yönetimi, kitlesel askeri seferberliği geliştirirken orduya ve kentlere yiyecek ve diğer ihtiyaç maddeleri isteyip satın aldı; silah üretimini örgütledi, temel malların ve emeğin fiyatlarını düzenledi. "Ekonominin düzenlenmesi, kısa sürede günün bürokrasisinin ve baskı gücünün altından kalkabileceği ölçüde genişledi."[43] Bu sadece, devrimin yorumcularının birçoğunun vurguladığı gibi, Montagnardların, halkın ekonomik kaygılarını rahatlatmak için *sans culotte*'lardan gelen sürekli bir baskı altında olmalarından dolayı böyle yapılmış değildi. Aynı zamanda devrim ordularının yiyecek ve diğer gereksinimleri, ancak böyle sıkı denetimlerle karşılanabildiği için ekonominin geniş çaplı düzenlenmesine gidilmişti.

---

42 Alıntılandığı yer John Ellis, *Armies in Revolution*, Oxford University Press, New York, 1974, s. 97.

43 Sydenham, *French Revolution*, s. 187.

Bununla birlikte, devrimci diktatörlüğün askeri başarıları hakkında önemli bir noktayı belirtmek gerekir. Montagnardlar işe sıfırdan başlamadılar. Ne de düzenli orduyu ıskartaya çıkarıp yerine basitçe ilk devrimci milisler gibi kendi kendini yöneten birimler olarak örgütlenen silahlı gönüllüleri geçirdiler. S. F. Scott'ın son araştırmalarının da sergilediği gibi,[44] Fransız ordusunun safları, her ne kadar erlerin 1789 ve 1790'da yüksek oranda firarlarından dolayı, önemli ölçüde zayıfladıysa ve 1789'dan 1792'ye dek kökenli subayların kitlesel göçüyle alt üst olduysa da, Montagnardların iktidara geldikleri 1793'te ordu yine de örgütsel olarak oldukça sağlam durumdaydı. Dahası ordu birimleri, 1791-92'de olağan asker gücünü yeniden elde etti ve 1789 öncesinde askere kaydolmuş erkeklerin terfi ettirilmesiyle subay rütbeleri yeniden dolduruldu (öyle ki bu subaylar 1792'nin başlarında subayların yarısından çoğunu oluşturuyordu). 1793-94 boyunca, Montagnardlar gönüllü birliklerini ve yeni seferber edilmiş yurttaş askerleri daimi ordunun birimleriyle birleştirdiler. Aynı zamanda, siyasal bakımdan sadık ve muzaffer subaylar, Genel Selamet Komitesi'nden özel görevli temsilciler tarafından terfi ettirildiler. Ordular devasa biçimde genişledi ve yeni bir vatanseverlik coşkusuyla aşılandı ve (daha sonra tartışılacağı gibi) bazı yeni savaş taktiği türleri yüksek oranda güdülenmiş yurttaş birlikleriyle birlikte olanaklı hale geldi. Fakat bu birlikler, siyasal uyanıklık ve bağlılıkları nedeniyle, 1789-92'de tamamen çözülmemiş olan ordu saflarına dahil edildiler. Yapısal değişikliklere rağmen bu birlikler, Kıtasal kara savaşı ortamında devrimci devletin inşasının dayandığı temellerden biri olarak hizmet ettiler.

---

44 Scott, "Regeneration of Line Army".

Genel Selamet Komitesi'nin diktatörce yönetimi altında devrimci Fransa'nın orduları moral çöküntüsü ve yenilgilerden kurtulup ardı ardına gelen zaferlere yöneldiler. 1794'ün başlarına doğru, Cumhuriyet'e karşı iç ve dış tehditlerin üstesinden geldiler. Ancak o andan sonra, Montagnard diktatörlüğünün eski taraftarlarının hoşnutsuzluğu arttı. 1794'ün yazında Konvansiyon, Komite'nin diktatörlüğünden desteğini çekince, Robespierre ve onun kilit konumdaki temsilcileri giyotine gönderildi.

Diktatörlüğün çöküşünün siyasal ve ekonomik hızlandırıcıları oldu. Önce ekonomik güçlükleri ele alırsak, Montagnardların fiyatları ve ücretleri denetim altında tutma girişimlerinin, gerçekten, bu tür bir ademi merkezileşmiş sanayi öncesi ekonomide yönetilmesi neredeyse olanaksız olduğu anlaşılır.[45] Devletin acil gereksinimleri karşılandı, ancak toplumsal grupların hoşnutsuzluğu sürdü. Kentsel merkezlerde, dükkân sahipleri, tüccarlar ve küçük iş sahipleri fiyatların çok düşük, ücretlerin çok yüksek olmasından şikâyet ediyorlardı. *Sans culotte*'ların daha yoksul üyeleri, özellikle makul derecede oldukça uygun fiyatlarla satılan ekmeğin hâlâ güçlükle elde edilebildiği bir zamanda, 1794'ün baharında Montagnardların azami ücretleri düşürmeye çalışmalarından yakındılar.

Bu arada, mülk sahibi köylüler, keyfi bir biçimde düşük olan fiyatlar karşılığında ya da yönetimin temsilcilerinin ve kentsel devrimcilerin silahlı müfrezelerinin zora dayanan talepleri karşısında üretme ve satma konusunda giderek daha isteksiz hale geldiler. Buradaki ironi, bu köylülerin Devrim'in tarımsal değişiklik-

45 Bakınız: Rudé, *Crowd*, 8-9. Bölümler; Moore, *Social Origins*, s. 86-92 ve Soboul, *Sans-Culottes*, özellikle II. Kısım ve sonuç. Moore, özellikle Montagnardların yüzleştiği ekonomik güçlüklerin tarımsal boyutunu vurgular.

lerinden en çok yarar sağlayanlar olmasıdır. Onlar sadece köylülerin senyörün taleplerine ve *tithe*'lere karşı tabandan kolektif mücadelesinden değil, ayrıca Konvansiyon'daki radikallerin Devrim'in askeri krizleri sırasında köylülerin desteğini sağlamak için çıkardıkları kararnamelerden de çıkar sağladılar. Montagnardlar, köylüleri eski senyörlük haklarının sahiplerine tazminat ödemeye çağıran (uygulanamaz) yasaları kaldırarak, onların 1789-92 zaferini onaylama eğilimindeydiler. Montagnardlar köylülerin Kilise'den ve göç etmiş soylulardan kamulaştırılan topraklardan küçük parseller almalarını sağlamak için bazı girişimlerde bulundular. Ancak Fransız Devrimi sırasındaki diğer siyasal liderlikler gibi onlar da sürekli bir biçimde özel mülk sahiplerinin yasal haklarını güçlendirme amacındaydılar. Aslında bu, "parti"lerinin kırsal kesimde yaygın örgütsel tabanı bulunmadığı ve Fransız yoksul köylülerin de, sayesinde toprağın yeniden dağıtımı izlenceleri (ya da kendi çıkarlarını koruyan, feodal zamanlardan taşınmış, belirli kolektif hakların yasal korunması) baskı yapabilecekleri kendilerine ait kolektif örgütlerinin olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, Montagnardların izleyebileceği yegâne akla uygun siyasal stratejiydi. Montagnardların siyasal olarak yapmayı umabileceklerinin en iyisi, o ana dek elde edilmiş kazanımları onaylayarak ve olabildiğince çok sayıda bireyin ulusal toprakları satın almasına izin vererek olabildiğince çok sayıda küçük mülk sahibi köylüyü devrimci davaya bağlamaktı. Ne var ki, böyle bir politikanın aynı zamanda 1793-94'teki Montagnard diktatörlüğünün acil fiyat denetimlerinden ve zorla tahıl talep etmesinden ister istemez mağdur olan aynı mülk sahibi köylülerin tarımsal ekonomi üzerindeki nüfuzunu güçlendirme etkisi de vardı.

Dahası, Montagnardlar, yine kendi siyasetlerinin mantıksal sonucu olarak siyasal çelişkilerle karşı kar-

şıya kaldılar.[46] Belki de konumlarının güvensizliğini hissettikleri için, Montagnardlar kesin askeri zaferler kazanıldıktan sonra resmi Terörü yoğunlaştırdılar. Terörü sadece mağlup devrim karşıtlarını değil, Diktatörlük liderliğinin hemen sağındaki (Dantoncular) ve solundaki (Hebertistler) hizipleri vurmak için de kullandılar. Bu da, Konvansiyon'daki ılımlıları, Komitelerdeki temsilcilerini geri çekme yolları aramaya iterek kaygılanmalarına neden oldu. Ayrıca, Komitenin en güçlü liderliğinin Paris'teki halk hareketiyle bağlarının kopmasına neden oldu. Soldaki Hebertistlerle bağın kopması özellikle ciddiydi; çünkü 1794'ün baharına doğru, *sans culotte*'lar, artık müdahaleleriyle Montagnard'ları iktidara getiren kendiliğinden devrimci güçler olmaktan çıkmıştı. İronik bir biçimde, Diktatörlüğün öncelikli başarılarından biri, halk hareketini evcilleştirmesi ve rutinleştirmesiydi. Bir zamanlar doğrudan demokrasiler olan halk meclisleri ve halk kuruluşları ya toplantı yapamayacak ölçüde yıldırıldılar ya da birçok durumda liderleri yönetimin ücretli memurları haline gelerek, Diktatörlüğün emrinde olan organlar olarak atandılar. Dahası, elden gelen her şeyin yapıldığı savaş çabası, birçoğu cepheye gittiği ve geride kalanlar enerjilerini rutin destek işlerine yönlendirdiği için özgün *sans culotte*'ların saflarını ve ateşliliklerini tüketti. Bütün bunlara Montagnard yönetimine karşı *sans culotte*'ların büyüyen ekonomik kökenli hoşnutsuzluğu eklenirse, Robespierre'in Termidor sırasında tabandan etkili bir direniş olmaksızın neden devrildiğini anlamak güç olmaz.

Bu ekonomik ve siyasal çelişkilerin bazı kombinasyonları tarihçilerce Montagnard diktatörlüğünün neden devrildiğini ve Fransız Devrimi'nin köktenciliği-

---

46 Bakınız: Palmer, *Twelve Who Ruled*, 11-13. Bölümler; ve Soboul, *Sans-Culottes*, III.-V. Kısımlar ve sonuç. Soboul, özellikle halk hareketleri ve Montagnardlar arasındaki siyasal karşıtlık konusunda mükemmeldir.

nin neden 1794'te son bulduğunu açıklamak için yeterli nedenler olarak gösterilir. Gerçekten de, önceden değinilen çelişkiler sadece onsekizinci yüzyıl Fransası toplumsal-siyasal ve dünya tarihsel ortamda işledikleri için yeterli bulunan nedenler idi. Bu bölümün sonraki kısmında göreceğimiz gibi 1921'de, İç Savaş'taki zaferlerinden hemen önce Bolşevikler de benzer güçlüklerin baskısı altındaydı. Bolşevikler iktidardan devrilselerdi, tarihçiler onların düşüşünü işçilerin ve köylülerin hoşnutsuzluklarına ve "savaş komünizmi"nin komuta ekonomisinin çelişkilerine vereceklerdi; ki bu iki koşul da 1921'de apaçık vardı. Bununla birlikte, Bolşevikler (pazara yönelik üretim yapan, küçük mülk sahibi köylülere ödün vermeyi de içeren) ekonomik siyasa değişikliklerini getirmeyi başardılar ve ulusal siyasal iktidarda kaldılar. Onlar yapabildiler de neden 1794'te Montagnardlar yapamadı? Artık büyük çaplı, modern sanayilere sahip bir yirminci yüzyıl toplumunda "proletaryanın partisi" olarak çalışan Bolşevikler, ideolojik bakımdan kendilerini haklı görme ve Devrim'in askeri savunmasının ötesinde devlet iktidarındaki onların hareketlerini destekleyecek bir siyasal misyon için gerçekçi bir örgütsel temele dayanma gibi iki üstünlükten yararlandılar. Bolşevikler devlet denetimindeki sanayilere "dayanabildiler" ve 1921 sonrasında, bu sanayileri ve buralarda çalıştırılan fabrika işçilerinin sayısını artırmak için devlet iktidarını kullanmalarını sağlayacak yolları bulmaya kendilerini adayabildiler. Bunun aksine, Fransa'daki Montagnardlar, sürekli olarak kendilerini "*sans culotte*'ların partisi" olarak görme eğilimi göstermiş olmalarına rağmen, 1793-94'ün askeri zaferlerinin ötesinde ellerinin altında devlet iktidarında kendilerini destekleyecek genişlemeci bir ekonomik misyona nesnel olarak sahip değillerdi. *Sans culotte*'lar ise, pazara yönelik üretim yapan küçük mülk sahipleri ile ekonomik gelişmelerin o günkü eğilimlerine direnmekte çıkarı olan mülksüz

halkın çözülmez bir karışımıydı. Daha da önemlisi, neredeyse tümüyle küçük ölçekli tarımsal ve ticari birimlerden (ve bazı makineleşmemiş sanayi şirketlerden) oluşan bir Fransız ekonomisi, bir siyasal parti tarafından yukarıdan kolaylıkla yönetilemezdi. Devletin elinde ekonomiyi yönetmek için "yüksek komuta" kademeleri yoktu; ve dünya tarihinin o noktasında, büyük-ölçekli sanayinin yabancı modelleri de bundan tamamen yoksundu.

Devrimci Fransa'da, Fransız ulusal iktidarına ve gelişmeye Jakoben köktencilerin pratikteki potansiyel katkıları, bu nedenle devrim karşıtlarının korkunç tehditlerinin üstesinden gelindiğinde son buldu. O noktada, belirsiz bir biçimde tanımlanan devrim karşıtlarına karşı cezalandırıcı önlemlere şiddetle devam etmekten ve Katolikliğin yerini alacak "Yüce Varlık Kültü" ile tamamlanan "*Erdem Cumhuriyeti*" kavramının kültürel biçimlerini uygulamaya girişmekten başka yapılacak çok az şey kalmıştı.[47] Montagnardların siyasal uyum gösterme yetisi, ülkedeki ve Konvansiyon'daki muhaliflerinin cesareti arttıkça, geriledi. Genel Selamet Komitesi'ndeki "yöneten on ikiler" bile, birbirine bağlı değildiler ya da 1921'deki Bolşevik liderlerin hareket tarzının tam karşıtı olarak, 1794'ün baharından sonra kesin amaçlar üzerinde kararlı davranışlar gösteremediler.

İstikrar Arayışı

Robespierre'in düşüşünden sonra, Termidorcu Konvansiyon, hemen Terör'ün yargı aygıtını ve acil durum devrimci hükümetinin merkezden yaptığı denetimlerini parçaladı. Yükselen fiyatların etkisinden ve ekonomik kısıtlamaların birden bire gevşemesinden acı çe-

47 Bakınız: Sydenham, *French Revolution*, 8. Bölüm, "The Republic of Virtue."

ken Parisli *menu peuple* 1795'in baharında yeniden ayaklandı.[48] Fakat onların desteğini yönlendirmeye muktedir ve yatkın köktenci siyasal seçkinler olmaksızın, kentli *menu peuple* bundan böyle Devrim'in gidişini belirleyecek son söz sahibi olamazdı. Gerçekten de bu sefer, Konvansiyon orduyu onlara karşı hareket geçmeye çağırdığında, girişim vahşice bastırıldı ve liderleri temizlendi. 1795'in sonlarına doğru, yeni bir cumhuriyetçi anayasa altında, (yürütme yetkisine sahip beş yöneticiyi ön plana çıkardığından) Direktuar olarak adlandırılan bir rejim kuruldu. Bu anayasa, hem iktidardaki (yasaya göre, üçte ikisi Direktuar Kurulu'na seçilmesi ya da atanması gereken) Konvansiyon'un ılımlı siyasetçilerini korumak ve hem de zengin yurttaşlara, kayda değer yerel düzeyde kamuyönetimi ve ulusal düzeyde yasama erki vermek için tasarlanmıştı. Bir kez daha, Devrim'in liberal biçimi yerleştirilmesi girişiminde bulunuluyordu. Fakat liberal-cumhuriyetçi Direktuar, 1792 öncesi anayasal monarşiden daha başarılı olamayacaktı; çünkü o da benzer sorunlarla ve yetersizliklerle uğraşacaktı.

Direktuar, öncellerinden miras kalan her şeyi atmadı; sivil görevlilerin çoğunu alıkoydu ve merkezi kamuyönetimi bürolarını genişletti. "Merkezi bürokrasiye, böylece, Napoléon'un biçimlendireceği ve sonraki kuşaklara miras bırakılacak yeni devlette oynayacağı önemli rolün önünü açan, yeni bir istikrar kazandırılmış oldu."[49]

Yine de, yürütme otoritesi zayıftı. İllerin yetkililerine gözetmenlik yapmakla sorumlu Direktuar'ın temsilcileri ismen vardı; fakat bunlar genellikle yasama kurullarındaki yerel temsilcilerin himayeciliğiyle atanan topluluklarının nüfuzlu adamlarıydı. Ekonomik krizle-

48 Rudé, *Crowd*, 10. Bölüm.

49 Clive H. Church, "The Social Basis of the French Central Bureaucracy under the Directory 1795-1799", *Past and Present* no. 36, Nisan 1967, s. 60.

rin (özellikle 1795-97'nin) boğucu sorunları, süregiden dış savaşlar, mali krizler, Beyaz Terör'ün patlak vermesi ve Katolik karşıtı siyasalara direniş ile karşı karşıya kalan Direktuarlar, kendilerini ne ulusal yasama kurullarının ne de yerel kamuyönetimlerinin oluşumunu ya da siyasalarını etkileyebilecek etkili yasama araçlarına sahip bir durumda buldular. "Merkezi yönetim kendi kararnamelerini uygulamaya muktedir olmadığını gösterdi. Seçmenleri oy vermeye ikna edemedi. İnatçı yetkililerini, [yönetimin mali krizini hafifletmek için kullanılan bir araç olarak] halktan zorla alınan borçları toplamaya, ne yönetime boyun eğmeyen rahiplerin peşine düşmeye ne de hükümet soruşturmalarına yanıt vermeye zorlayabildi. Onların, kitlesel askeri firarlara göz yummalarını önleyemedi."[50] Direktuar'ın yüzleştiği güçlükler, sadece onun etkisiz kurumsal yapısını değil, zayıf toplumsal desteğini de ortaya koydu.[51] Her ne kadar, Direktuar'ın yapısı ve siyasaları mülk sahibi zümrenin çıkarları doğrultusunda tasarlanmış (ve öyle uygulanmış) olsa da, mülk sahipleri Direktuar'ı tüm kalpleriyle desteklemiyorlardı. Bunun nedeni, kısmen Direktuar'ın, Jakoben karşıtı siyasalarına rağmen, mülk sahibi birçok unsur için hâlâ fazla köktenci olan personeli ile krallık ve kilise karşıtı siyasalarıydı. Kısmen de, 1795'e doğru Fransa'nın hâkim ekonomik gruplarının, cumhuriyetçilere karşı mutlak monarşi yanlıları olarak ve her kampta kendi içinde saflara ayrılarak, daha öncesine göre siyasal bakımdan çok daha

50 Martyn Lyons, *France Under the Directory*, Cambridge University Press, Cambridge, 1975, s. 173. Bu paragraf için söz konusu kitabın on birinci bölümünden yararlandım.

51 Bakınız: C. H. Church, "In Search of the Dicectory", J. F. Bosher, der., *French Government and Society, 1500-1850* içinde, Athlone Press, Londra, 1973, s. 261-94. Church, Direktuar siyasetçileri ile büyük bir başarı elde etmeksizin desteklerini aradıkları önde gelenler arasındaki gerilime işaret ederek Direktuar'ın açıkça bir "burjuva" rejimi olduğu yaygın inancını sorgular. Church'ün yaklaşımında Direktuar'ın siyasal yapısına ve karşı karşıya kaldığı güçlüklere önemli bir yer verilmektedir. Bu da benim ikna edici ve yararlı bulduğum bir vurgudur.

fazla parçalanmış olmasıydı. 1793-94'ün, mülkiyet hakkı ve toplumsal hiyerarşileri tehdit eden halk seferberliklerinin başlangıcında ademi merkezileşmiş, liberal kurumlar içinde iş gören ve onlardan ödün veren Fransa'nın mülk sahibi tabakasının yapabilecekleri, 1793 öncesine göre çok daha azdı. Direktuar, Termidorcu Konvansiyon'un, cumhuriyetçi siyasetçilerinin, mülk sahiplerinin desteğiyle, devlet erkini elde tutmak ve liberalleştirmek için yaptığı bir girişimi temsil ediyordu. Fakat bu, hem kurumsal bakımdan uygunsuz olması hem de mülk sahiplerinin siyasal olarak işbirliği yapmamaları ya da yapamamaları nedeniyle başarısız bir girişim oldu.

Ne geniş toplumsal desteğe ne de otoriter yönetim için gerekli kamuyönetimi araçlarına sahip olan ve elbette kitleleri siyasal konularda harekete geçirmeye istekli olmayan, zayıf temeller üzerinde duran Direktuar, sadece silahlı isyanların doğrudan bastırılması değil, seçilmiş yasama kurullarının tekrar tekrar tasfiyesi aracılığıyla da, yönetimini desteklemesi için Fransa'nın ordularına yöneldi. Aynı dönemde, ulusal ordular oldukça profesyonelleşmiş ve örgütsel olarak kendine yeterli organlara dönüşüyordu: Bir zamanların devrimci gönüllüleri, "gitgide artan bir biçimde iç siyasal didişmelerde tarafsız ve gitgide artan bir biçimde askerlik zanaatının özel yeteneklerinin ve çıkarlarının farkında" idi.[52] Bir zamanlar üst rütbelere yükselmek için sivil yönetimlere bağımlı olan subaylar, şimdi generallerce atanıyordu. "Direktuar'ın sonlarına doğru, terfi etmenin en hızlı yolu, etkili bir generalin himayesine girmekti."[53] Böylece, yönetimin liderleri ordulara güvenmek zorunda kalırken, ordunun liderleri sivillerin siyasal denetimlerine giderek daha az tâbi hale geldi.

---

52 Lyons, *Directory*, s. 155; ayrıca onuncu bölümünün tamamına bakınız.
53 *Age*, s. 154.

Tahmin edilebileceği gibi, (1799'da bazı Direktuar üyelerince müdahale etmesi için davet edilen) maceracı bir generalin, bir *coup d'état* ile iktidarı ele geçirmek için ordunun vazgeçilmezliğini ve saygınlığını kullanmaya istekli olduğunu kanıtlaması uzun sürmedi. Napoléon ordu içindeki konumunu, kendisini *de facto* diktatör, sonra yaşam boyu Birinci Konsül ve sonunda da olgunlaşmış hanedanlık imparatoru olarak atamak için kullandı.

Çok daha önemli olan, Napoléon'un yönetiminde gerçekleşen kurumsal gelişmelerdi. Napoléon, Devrim'in toplumsal ve ekonomik başarılarının *status quo*'sunu onaylayarak ve kamuyönetimi alanında merkezileşmeyi yeniden başlatarak devrimci dönemin şiddetli iç çatışmalarına son vermeyi başardı. Napoléon'un yaklaşımı, özellikle taraf tutmaksızın önceki tüm rejimlerden ayakta kalan siyasal bakımdan esnek personelini kullanması nedeniyle çok iyi sonuç verdi. Godechot'nun ortaya koyduğu gibi:

> İyi ücret ödenen görevlere çok sayıda atamayı da kapsayan, kamuyönetimi alanındaki bu devasa yeniden örgütlenme, Bonaparte'a bir uzlaşma işi için açılım sağladı. Direktuar kendi düşüşünü, kısmen kendi siyasal kuruluşunun darlığına borçluydu. Bonaparte, bu gerçeğin farkındaydı; Sağdan olduğu kadar Soldan da müttefikler aradı ve onun sempati kazanmak için en başarılı yöntemi, siyasal dünyanın tüm kanatlarından insanları yeni görevlere atamasıydı. Bu da... ilk başta, 15 *constituant* [Kurucu Meclis üyesi], 16 *legislateur* [Yasama Meclis'i üyesi], 19 *convantionnel* [Konvansiyon üyeleri] ve 26 Direktuar Kurulu üyesinin valiliğe atanmasının önünü açtı. Bazıları eski teröristti ve diğerleri soyluluğa mensuptu.[54]

---

54 Jacques Godechot, "The Internal History of France During the Wars, 1793-1814", *The New Cambridge Modern History*, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, 9. cilt, s. 298.

Kendi eklektik sisteminin işlemesi için, Napoléon sağgörülü biçimde rutin olmayan kitle seferberliklerinden ve ideolojik bağlılıkların tüm dışavurumlarından vazgeçti. Bunun yerine, oldukça genelleştirilmiş Fransız milliyetçiliğinin simgelerini, rituellerini ve propagandasını kullanan Bonaparte, özünde otoriter ve bürokratik olan rejimini hiziplerden miras kalan simgesel bir temsiller karışımıyla donattı: Köktenciler için plebisitçi ve vatansever ritüeller; liberaller için sınırlanmış seçimleri temel alan danışma kurulları; muhafazakârlar için Katolik Kilisesi ile bir Antlaşma.[55]

Napoléon'un 1802-03 soluklanmasından sonra, içerideki iyice yerleşmesinin bedeli Fransa'nın genel Avrupa savaşlarına katılması oldu. Napoléon Fransa'nın, Avrupa'nın çehresini değiştiren yurtdışındaki askeri macera hevesini ve kaynaklarını, önceki dönemlere göre çok daha etkili bir biçimde yönetti. Yine de, Napoléon'un tüm Kıta'yı ele geçirme projesi eninde sonunda başarısız olmaya mahkûmdu. Fransız işgalleri diğer Avrupa ülkelerinde milliyetçi tepkiler uyandırdı; öyle ki, Avrupa'nın devletler arası rekabet ve güç dengesinin çok eski örüntüleri yeni siyasal görünümler altında yeniden galip çıktı. Dahası, dünya tarihinin o anında, Napoléon'un karasal yönelimli "Kıtasal" sisteminin, İngiltere'nin deniz gücüne dayanan ticaret ve sanayi imparatorluğunun hakkından gelmesi beklenemezdi.[56]

Ancak Napoléon'un askeri kahramanlıkları Fransa'nın kaynaklarını ne kadar zorlarsa zorlasın, başarılı

---

55 Napoléon rejimi için bakınız: Leo Gershoy, *The French Revolution and Napoléon*, 1933, Appleton-Century-Crofts, New York, 1964, s. 375-81, 451-67; F. M. H. Markham, "Napoléonic France", J. M. Wallace-Hadrill ve John McManners, der., *France: Government and Society* içinde, Methuen, Londra, 1957, s. 188-206 ve Franklin L. Ford, *Europe 1780-1830*, Longman, Londra, 1970, 8. Bölüm.

56 Kıtasal Sistem'in zorlukları üzerine bakınız: Kemp, *Economic Forces*, s. 96-104; Gershoy, *Revolution and Napoléon*, 17. Bölüm ve Dehio, *Precarious Balance*, s. 132-80.

olduğu sürece içeride iktidarını hiçbir zaman yitirmedi. Devrim tarafından yaratılan güçlü devlet erkinin (dünya tarihinin o anında) doğrudan ve hemen uygulandığı amaçlar göz önünde bulundurulduğunda, Devrim'in siyasal mücadelelerine Napoléon'un (bu da, Fransız hegemonyasının, Avrupa'da içeride istikrar ve dışarıda askeri fetihler aracılığıyla kurulması girişimi olarak), siyasal "çözümü" Jakoben'lerin savurgan *Erdem Cumhuriyeti* rüyasına göre gerçekten de daha anlamlıydı. Napoléon, ancak askeri çöküşten sonraki yabancı müdahalelerle iktidardan uzaklaştırılabildi. O zaman bile, onun temel kurumsal başarıları ayakta kaldı; çünkü sonraki rejimlerin ne devrimin yerleştirdiklerini tersine çevirmeye ne de Bonaparte'ın miras bıraktığı yönetsel iktidarı parçalamaya gücü yetti.

YENİ REJİM

Napoléon'un askeri diktatörlüğünü ne tür bir sosyoekonomik sistem pekiştirdi? Fransız Devrimi'nin temel ve kalıcı görünümlerini anlamak için, attığımız adımları yeniden izlemeliyiz. Fakat bu sefer, Fransız devletinin yapısında ve onun toplum içindeki işlevlerinde devrimci mücadeleler ile gerçekleştirilmiş en çarpıcı değişiklikleri sistematik olarak gözden geçirmek için, Devrim'in dinamiklerinden biraz geriye gitmek önem taşır.

Ordudaki Değişiklikler

Devrimin bürokratik ve "demokratik" başarılarının örnekleri ordudan daha iyi bir biçimde hiçbir yerde yerilmemiştir. Avrupa'daki askeri gelişmelerin iki çizgisi, subayların profesyonelleşmesi ve ulusal orduların ortaya çıkışı bakımından, Fransız Devrimi gerçek bir sınırı temsil eder.[57]

---

57 Askeri gelişmeler üzerine yaptığım tartışma bir dizi kaynaktan sentezlenmiştir, bunların en önemlileri: S. F. Scott, "The French Revolution

Eski Rejim yönetimi altında, subaylar teşkilatı işlevsel olduğu kadar şişirilmiş onursal konumlar kümesini oluşturuyordu. En üst rütbeler, soylu statüdekilerce ve kraliyet sarayı ile bağlantıları ya da atanma ve terfi ödentisini verebilecek zenginliği olanlarca neredeyse tekelleştirilmişti. Subayların görevleri, feodal geleneğin içinde saygın bir "hizmet" olarak kavranıyordu; dolayısıyla karşılığında tam gün çalışan, meslek sahibi kişiler gibi ücret almıyorlardı. Dahası, statüye eşlik eden gösterişin masraflarını karşılamak için, birçok subay askerlik uğraşlarını kârlı etkinliklerle birleştirmek zorundaydı.[58]

Devrim, subay teşkilatının örgütlenmesini ve işlevlerini temelden değiştirdi.[59] Soyluluğun kaldırılması ve fırsat eşitliğinin kurumsallaşması, tüm toplumsal kökenlerden yurttaşlara subaylığın yolunu açtı. Onursal işlevlerin yerini katı biçimde faydacı işlevler alırken, subay kadrolarının sayısı sınırlandı. Aynı nedenden dolayı teknolojik olarak gelişmiş topçular en alt rütbeden en üst rütbeye dek bir hizmet sınıfı olarak yetiştirildi.[60] Atanmaların ve terfilerin satın alınması kaldırıldı ve subaylara, onların tam gün, kariyer uzmanları olmalarını sağlayan uygun ücretler tahsis edildi. Son olarak, sıradışı bir biçimde, çoğu zaman devrimci dönemlerin iç çatışma ve savaş dönemlerinde

---

and the Professionalization of the French Officer Corps, 1789-1793", Morris Janowitz ve Jacques Van Doorn, der., *On Military Ideology* içinde, Rotterdam University Press, Rotterdam, 1971, s. 5-56; S. F. Scott, "The Regeneration of the Line Army during the French Revolution", *Journal of Modern History* 42:3, Eylül 1970, s. 307-30; Ernest Barker, *The Development of Public Services in Western Europe*, Oxford University Press, New York, 1944, 2. Bölüm; Theodore Ropp, *War in the Modern World*, gözden geçirilmiş baskı, Collier Books, New York, 1962, 4. Bölüm; Alfred Vagts, *A History of Militarism*, Free Press, New York, 1959, 4. Bölüm ve John Ellis, *Armies in Revolution*, Oxford University Press, New York, 1974, 4. Bölüm.

58 Scott, "Professionalization", s. 8-18.

59 Fransız subay sınıfında Devrim'in yapmış olduğu değişiklikler üzerine, bakınız Scott, "Professionaliation", s. 18 ve devamı.

60 Bu noktada özellikle, bkz. Vagts, *History of Militarism*, s. 109.

yapılan terfiler (her ne kadar özellikle en üst rütbelere yükselmede siyasal bağlantılar daima önemliyse de) eğitim, yetenek ve özellikle rütbelerde hizmeti kapsayan askeri deneyim temeline dayandırıldı.

Devrim'in toplumsal ve siyasal başkaldırılarıyla birlikte bu örgütsel değişiklikler, 1789 öncesinde % 90'ından fazlasının soylu olduğu subay teşkilatına, soylu olmayan (özellikle kentli, eğitimli orta sınıftan) kökene sahip erkeklerin akın etmesini sağladı. Yine de, soylu kökene sahip birçok erkek yerini korudu ve hatta yeni sistemde sıradışı bir biçimde yükseldi. Aslında, Devrim'in yaptığı değişikliklerin örgütsel olduğu kadar, saf ve öncelikli bir biçimde toplumsal olduğunu, birçok yoksul ve taşralı soylunun, devrimci dönemde, ordudaki kayda değer kariyer başarıları kadar doğrulayan bir şey yoktur. Bu kimseler, Eski Rejim'in yönetimi altında zengin, saray bağlantılarına sahip soylularla başarılı bir biçimde rekabet etmeyi umamazlardı.[61] Napoléon Bonaparte'ın kendisi, Devrim sırasında taşra soylularının hareketliliğine çarpıcı bir örnek oluşturur. Korsikalı küçük bir soylunun oğlu olarak doğan Napoléon, Eski Rejim sırasında taşradaki bir askeri akademiye devam etti ve teğmen olarak görevlendirildi. Devrim, önü açık olmayan bir kariyer olarak kalabilecek bir şeyi kayda değer bir biçimde değiştirdi. Jakobenler ile bağlantılar, Bonaparte'ın, isyancı Toulon'u hizaya getirme savaşında topçu komutanlığına getirilmesini sağladı ve orada Kralcılar karşısındaki zaferden sonra tuğgeneralliğe terfi ettirildi. Termidor dönemi geçici bir süre için geri çekilmesine yol açtı; fakat kısa süre sonra, 1795'te rejim karşıtı Kralcı gösterileri bastırmaya yardım ettikten sonra, yurtiçindeki birinci ordunun ve daha sonra İtalya'daki keşif güçlerinin başkomutanı oldu. Bunlar, siyasal olarak dezavantajlı soylu kökene rağmen, Dev-

61 Scott, "Professionalization", s. 45-47.

rim sırasında orduda bulunan yetenekli ve kurnaz erkekler için geçerli olanaklardı.

Devrim aynı zamanda erler için de değişiklikler getirdi. 1789 öncesinde, askere gitme "gönüllü" idi; fakat bu orta halli sivil yaşama sahip olanlar için cazip değildi. Disiplin kaba ve keyfiydi, ücret ve bakım düşük ve güvenilmezdi. Sayısı yaklaşık iki yüz bin kişiye ulaşan daimi ordu, yirmi beş milyonluk Fransız nüfusuna göre büyük değildi; örneğin Prusya, kendi uyruklarını çok daha büyük oranda askere alıyordu. Fransız ordusunun altıda biri ise yabancılardan oluşuyordu.[62] Devrim'le birlikte orduya, vatanseverlik adına gitgide artan kitlesel katılımlar oldu. Orduya yoksul yurttaşların alınması uygulaması kentli Ulusal Muhafızlar'ın kuruluşuyla başladı ve daha sonra zamanla genişletildi ve 1793'teki ünlü *levée en masse* ile doruğa ulaştı. Fransız orduları 1794'te 770.000'e ulaştı.[63] Süregiden savaşlar nedeniyle Direktuar, 1798'de kalıcı bir ulusal daimi ordunun çerçevesini kuran, Zorunlu Askerlik Yasası'nı çıkardı: yasada, "Her Fransız erkeği bir askerdir ve Anavatan'ı savunmakla yükümlüdür" deniyordu.[64] Napoléon bu yasaya örgütsel bir yapı kazandırdı ve asker sayısını sürekli artırmak için kullandı. "1804'ten 1813'e kadarki on yılda, 2.400.000 erkeği askere aldı..."[65] Onun seferberlikleri erkekleri rahatça harcıyordu, çünkü 1792-94 şiddetli savaşlarından miras kalan dövüşme ve manevra sistemlerini genişletmişti. Bu çarpışmalarda, kendilerine uygar bir biçimde davranılan ve siyasal propagandadan geçirilmiş yurttaş askerler, gevşekçe denetlenen devasa kitleler olarak düşman orduları üzerine sürülüyordu ve kendilerine ülkeyi terk edip, düşmana saldırmaları ve orduları yok edilinceye dek onların peşine

62 Barker, *Development of Services*, s. 42-43.
63 Vagts, *History of Militarism*, s. 111.
64 Alıntı, Ropp, *War*, s. 116'dan.
65 Vagts, *History of Militarism*, s. 126.

düşmeleri isteniyordu. Özet olarak, Gordon Craig'in yazdığı gibi:

> Eski Rejim'in yıkılması ve yurttaşlara temel hakların ihsan edilmesi Fransız ordusunun oluşturulmasında hemen etkili oldu. Bunlar, gerçek bir ulusal ordu yaratılmasını olanaklı kıldı ve bu ordu, erleri kendini ulusal hedeflere adamış yurttaşlardan oluştuğundan, onsekizinci yüzyılın savaşlarının katı sınırlamalarından kurtulmuştu. Savaş alanında Fransız birliklerinin kitlesel firarlara sürüklenmesini önlemek için yasaklanan bağımsız manevralar ve birliklerin yakın saflar halinde dizilmeleri bundan böyle zorunlu değildi. Fransız *tirailleurs* (avcı erleri) dağınık düzende ilerlemiş, bireysel olarak dövüşmüş, ateş etmiş, gizlenmeye çalışmıştı ve sonuçta, ordu çok büyük bir taktik esneklik kazanmıştı. Dahası, birliklere kendi gereksinimlerini karşılama konusunda güvenilebilmişti ve o zaman Fransız birliklerini, eski model orduların hareketliliğini sınırlayan, hantal ikmal katarlarından ve depolara bağımlılıktan kurtarma olanağı doğmuştu. Lojistiğin baskısından bu kurtuluş, yeni taktiklerle ve mükemmel bölümsel örgütlenmeyle bir araya gelince Avrupa'ya tamamen yeni bir savaş türünü, 1800'de İtalya savaşında Napoléon'un ustalığını gösterdiği yıldırım savaşını getirdi.[66]

Yurttaş Devletindeki Değişiklikler

Fransız Devrimi, askeri alanda yapılan değişikliklere benzer bir biçimde, yurttaş devletine, o andan sonra Fransa'nın siyasal sistemini belirleyen değişiklikleri, "demokratik hükümet ile bürokratik yönetimin bir birleşimini" getirdi.[67] Dikkat edilmesi gereken ilk ve en

---

66 Gordon A. Craig, *The Politics of the Prussian Army, 1640-1945*, Oxford University Press, New York, 1955, s. 27. Ayrıca bkz. Vagts, *History of Militarism*, bölüm: 4. Görünüşte (bkz. Vagts, s. 128) Napoléon, hükümdarlığının sonlarına doğru bu taktik buluşların bazılarından geri adım attı. Fakat bu, Devrim'in bu buluşları olanaklı kıldığı gerçeğini değiştirmez.

67 Barker, *Development of Services*, s. 14.

temel şey, Devrim sırasında Fransız kamuyönetimi aygıtının boyutlarındaki ani büyümedir. Bir bilimsel otorite, Clive H. Church, tahmini olarak Devrim sırasında, "bürokrasinin 50.000 kişiden yaklaşık olarak çeyrek milyona yükselmiş olabileceğini; merkezi bakanlıkların çalışanlarının sayısının, 1788'de 420'den 1796'da 5.000'in üzerine çıktığını"[68] bildirir. Gerçekten, Richard Cobb'a göre, sadece Terör sırasında muhtemelen 150.000 kadar yeni bürokrat atandı. Cobb, Devrim'in "*La France fonctionnaire*"i [memurlar Fransasını] yarattığını söyleyerek dalga geçer.[69]

Bu, sadece sayısal genişleme dikkate alındığında bile yerinde görünür; Devrim'in gerçekleştirdiği bürokratikleşmenin toplumsal ve örgütsel uygulamalarını kavradığımızda daha da uygun olduğu söylenebilir. Söz konusu uygulamalar devlet maliyesi alanında J. F. Bosher tarafından parlak bir biçimde belgelenmiştir. Onun, *French Finances, 1770-1795,* [Fransız Maliyesi] adlı kitabının anlamlı biçimde "İş Dünyasından Bürokrasiye" alt başlığını taşımasının nedeni şudur: "Kamuyönetimi maliyesi alanında Fransız Devrimi, özel sermaye kapitalizmi çağına son vermiş ve kamuyönetimi çağını resmen başlatmış görünür."[70] Çünkü "bir toplumsal sınıfın diğeri üzerindeki zaferinden daha temel bir şeyler meydana geldi. Bu da, toplumsal ve siyasal tahakküm kurmak için bir kamuyönetimi silahının keşfiydi."[71]

Eski Rejim'in yönetimi zamanında birleşik bir kraliyet hazinesi ve merkezi bütçe muhasebesi ya da hükümetin gelir ve harcamaları üzerinde denetim yoktu. Devlet maliyesinin yönetimi, ilk başta soylular ve kâr peşinde koşan işadamları olan çiftçilerin generali, alıcı-

68 "Social Mobility" (Konferans Tutanaklarının Özeti), *Past and Present* içinde, no. 32, Aralık 1965, s. 8.

69 *Age.*

70 J. F. Bosher, *French Finances, 1790-1795,* Cambridge University Press, Cambridge, 1970, s. 302.

71 *Age,* s. 313.

ların generali, haznedarların generali, rant ödeyiciler, diğer yüksek muhasebeciler gibi alınıp satılan memurlukların elindeydi.

> Yüksek memurluklar muhasebecilerin özel mülkü haline gelmişti ve hızla, soylu ailelerin babadan oğula geçen mirası haline geliyordu. Sadece Muhasebeciler Odası'na [Chambers of Accounts] sorumlu olan bu yüksek maliyeciler kamuyönetimi hiyerarşisinin bir parçası olmayıp, bakanlık teftiş ve emirlerine tâbi değildi. Gelirlerinin çoğu maaşlardan değil, Krallık bankerleri olarak etkinliklerinden elde ettikleri kârlardan elde ediliyordu; gelirlerin toplanmasından ve harcanmasından, yönetime gitgide daha çok borç vermelerinden ve iş dünyasında giriştikleri etkinliklerden geliyordu. Meslek çıkarlarını gözetmek için kurulmuş komiteleri bulunan *compagnies* (kumpanyalar) denen meslek kuruluşlarında gevşek bir örgütlenme içindeki muhasebeciler krallık gelirlerinin toplanması ve harcanması ve sistem içinde kısa dönemli kredi işleri üzerinde kurdukları kârlı bir tekeli kullanıyorlardı.[72]

Eski Rejim'in yönetimi zamanındaki gerçek bürokrasi unsurları olan bağımsız yüksek memurlar ya da krallık bakanlıklarının büro yöneticileri için çalışan sekreter gruplarını kapsayan dağınık bürolar ile sınırlı kalmıştı. Bunlar maaşlı çalışanlar olarak "bürokratik statüye sahip kişiler sayılabilirse de, daha çok hizmet ettikleri adamın ev hizmetkârlarını andırıyorlardı";[73] çünkü efendilerine krallık maliyesinin yönetiminde olduğu kadar, kişisel işlerinde de yardım ediyorlardı ve istenildiği zaman işe alınıyor ve istenildiği zaman kovuluyorlardı.

Devrim'le birlikte temel değişiklikler oldu; çünkü "Ulusal Meclis'in büyük çoğunluğu, kesinlikle kâr (bu kelimeyi kullanıyorlardı) peşinde koşan kapitalistlerin

72 *Age*, s. 305.
73 *Age*, s. 287.

elinde olduğu için, maliye sistemini sevmiyorlardı"[74] ve bunun yerine ulusal düzeyde kamu maliyesi yönetimini kurmaya çalışıyorlardı.

> Ulusal Meclis bürokratik bir örgüt aracılığıyla kamu maliyesini korumayı planlıyordu. Mekanik etkililik ve eklemlenme görüşüne sahip olan devrimci plancılar... yolsuzluğu bireylerin kötü alışkanlıklarını dengelemek için örgütün erdemine güvenerek önlemeyi umdular. Mali devrimin odağında bu umut vardı. Fransa bağımsız, kâr peşinde koşan muhasebeci ve vergi toplayıcılarının elindeki birbirinden ayrı birkaç yüz *caisse* [fon] yerine, sadece ussal bir plana uygun olarak görevlerini yerine getiren maaşlı memurlardan oluşan, bürokratik bir Hazine'de konsolide (birleşik) merkezi bir fona sahip olacaktı. Devrimci yıllar boyunca Hazine, *caisse*'leri birbiri ardına içine alarak, büyüdükçe büyüdü. Meclis, çalışanların listesini, ücretlerini ve faaliyet giderlerini istedi ve böylece monarşinin hiçbir zaman sahip olmadığı yıllık bütçeyi düzenledi.[75]

Bu önlemlerin, memurlar sınıfı için toplumsal sonucu ise, girişim bağımsızlığından ve kişilerin kıdem ve himaye derecesine göre hiyerarşi içine sokulmasından memurların üstleri tarafından gayri şahsi, fakat sıkı denetimi üzerine temellenen bir hiyerarşiye geçilmesi oldu. Dahası, bundan böyle devlet memurlarının özel işlerden farklı olarak özgül bir biçimde tanımlanmış kamu görevlerinin uygulanmasına katılmaları bekleniyordu. Alınıp satılan memurlukların ve aristokratik maliye aracılarının konum ve kazançları ortadan kaldırıldı. Bir zamanlar soylu yüksek memurların bağımsız ve iyi maaş ödenen talipleri olan büro şefleri, kendilerine tâbi olanlarınkinden çok fazla olmayan düşük maaşlara sahip önemsiz *functionnarie*'lere (memurlara) indirgendi. Onların sekreterleri de, "sadece üstleri ha-

74 *Age*, s. 309.
75 *Age*, s. 310-11.

line gelen efendilerine kişisel bağımlılıktan"[76] kurtarılarak, düzenli maaş ödenen memurlara dönüştürüldü. Ortaya çıkan, merkezi gözetime ve denetime tâbi ve ücretleri merkezi otorite tarafından ödenen bir ücretli memurlar merdiveniydi.

Devlet kamuyönetimi alanında gitgide artan bürokratik görevlerini kapsayan denetim tarzına gelince, Devrim bu konuda (gördüğümüz gibi) birbirini izleyen evrelerden geçti. Tüm evrelerde tek bir meşrulaştırıcı tema işletildi: ulusun ya da halkın iradesinin uygulanmasıyla birlikte yönetsel işlevlerin bir tanımı. Rastlantısal olmayan bir biçimde, Bonaparte bile işlerini bir ulusal-demokratik diktatörlük görünümü altında başardı. Kendisini "ulusun birinci temsilcisi" olarak tanımlayan Napoléon, yönetimini dört kez ulusal plebisitlerle onaylattı.[77] Buna rağmen, Napoléon'un kurumsal başarıları, ancak demokratik (ya da liberal) sayılması dışında her şey sayılabilecek türdendi.[78] Devrimci meclislerden ve Direktuar'dan miras kalan yeniden düzenlenmiş bürolara ve kadrolara, esas olarak genel kamuyönetsel ve yargısal memurları merkezden atama sistemini ekledi. Sistemin tepesinde, kendilerine geniş, *de facto* (fiili) yetkiler tanınmış, Napoléon tarafından atanan uzmanlardan oluşan Devlet Konseyi (Danıştay) bulunuyordu. Hükümetin bakanları bir kabine oluşturmuyordu, bunun yerine tek tek Konsey'e (ve Napoléon'a) rapor sunuyorlardı. Devlet Konseyi'nin yasama bölümünde düzenli bir biçimde yeni yasalar oluşturuluyor ve görüşülüyordu; Konsey'in (savaş, donanma, içişleri ve maliye olarak), diğer bölümleri kendileriyle ilgili devlet bürokrasisini yönetiyordu. Bu teknokratik doruğun altında, atanmış

---

76 *Age*, s. 288.

77 Barker, *Development of Services*, s. 14.

78 Napoléon'un hükümetinin iyi bir betimlemesi: Godechot, "French Revolution", *Western Civilization* içinde, 2. cilt, s. 47-51; Gershoy, *Revolution and Napoléon*, s. 348-59, 451-67 ve Ford, *Europe 1780-1830*, s. 170-88.

yargıçlardan ve kamuyönetimi memurlarından valilere ve belediye başkanlarına kadar giden bir hiyerarşi uzanıyordu. Hiyerarşideki yaşamsal önem taşıyan bağ, Eski Rejim'in *intendant*'larıyla karşılaştırılabilen, il bölgelerinin valileriydi, ancak valiler *itendant*'lara göre daha denetlenebilirdi ve il bölgeleri daha küçük olduğu ve ayrıcalıklı birleşik organlar tarafından engellenmedikleri için daha güçlüydü.

Elbette Napoléon'un diktatörlüğünden sonra Fransa birçok siyasal rejime sahip oldu. Gerçekten, Bonaparte'ın kendi yönetimi 1814'te son buldu, onu ilk önce yenilenmiş Bourbon monarkları, ardından bir "burjuva" monarşisi ve yirminci yüzyıla dek, bir İkinci Cumhuriyet, bir İkinci İmparatorluk, bir Üçüncü Cumhuriyet izledi. Bu rejimlerin birçoğu, liberal (az ya da çok demokratik) parlamenter siyasal denetimleri kurumsallaştırmak için (I. Napoléon'unkinden) daha önemli girişimlerde bulundu. Ancak Herbert Leuthy'nin inandırıcı bir biçimde işaret ettiği gibi, sadece sürekli değişen anayasal biçimlere yoğunlaşan bir gözlemci, Fransız yönetiminin gerçek temelini ve iktidarının dayanıklılığını anlamayı başaramayacaktır.

> Anayasa kitapçığına bakan birisi, devletin sürekliliğinin dayandığı büyük kurumların herhangi biri hakkında bir değiniye ya da en azından ona adanmış rastlantısal bir dipnota rastlayamayacaktır... Günün Bakanı ayrıldıktan sonra geriye kalan Bakanlıklar hakkında hiçbir değinide bulunulmamıştır. Kamuyönetimi aygıtı üzerindeki yetkisinden dolayı devlet erkinin araçları üzerinde hüküm süren; o olmadan kendi iradesini uygulamaya muktedir olmayan bir yönetici için vazgeçilmez olan; Parlamento tarafından yapılan yasaların gerçek içeriğini kendi koduna göre yorumlayan ya da onları sessizce gömen; ve hükümetlerin genel danışmanı olarak, hükümetin değil de kendisinin sahip olduğu otorite ve sürekliliken dolayı, hükümet siyasalarının oluşturulmasında bile çoğu zaman kendi yolunu bulan Devlet Kon-

> seyi hakkında hiçbir değini yapılmamıştır. Devlet Kurulu'nun yasaları değiştirebilmesi ve yorumlayabilmesi kadar otokratik bir biçimde Parlamento'dan geçen bütçeyi değiştirebilen ve yorumlayabilen, devlet gelir ve giderleri üzerindeki denetimleriyle hükümetlerin yaşam ve ölümleri üzerinde kesin bir etki uygulayabilen maliye yönetiminin genel kadrosu hakkında hiçbir değinide bulunulmamıştır... Bu kurumların hiçbiri "halktan" kaynaklanmamaktadır. Onlar, Birinci İmparatorluğun yönetimi altında mükemmelleştirilen ve mantıksal sonucuna ulaştırılan, mutlak monarşinin devlet aygıtını temsil ederler. Taç sahibi kelleler düştüğünde, gerçek egemenlik bu devlet aygıtına aktarıldı. Fakat bu aygıt, arka planda göze çarpmayan, anonim bir biçimde tüm kamusallıktan uzakta ve neredeyse gizli çalışır... O, devlet içinde bir devletten çok, demokratik devlet görünümünün altındaki gerçek devlettir.[79]

Devrime son verme ve onu pekiştirme sürecinde bu "gerçek devleti"nin biçimini netleştirmek, Napoléon'un sadece en önemli görevi değil, ayrıca da kayda değer bir kalıcı başarısıydı.

Toplum İçinde Devlet

Devrimci değişiklikten geçirilen Fransız devleti, Eski Rejim monarşisinden daha fazla işleve daha güçlü sarılmıştı. İçinden devletin kamuyöneticilerinin ve uzmanlarının yetiştirilip alınabilmesi için oldukça seçici, merkezileşmiş ve seçkinci bir sistemi biçimlendirmek amacıyla, hükümetin denetimi altında üniversiteler ve ortaöğretim kurumları getirildi.[80] Napoléon'un Katolik

---

79 Herben Luethy, *France Against Herself*, çev. Eric Mosbacher, Praeger, New York, 1955, s. 18-20.

80 Bakınız: Joseph Ben-David ve Awraham Zloczower, "Universities and Academic Systems in Modern Societies", *Archives Européennes de Sociologie* 3:1, 1962, özellikle s. 76-80. Burada Fransa, İngiltere ve Birleşik Devletler'le karşıtlık oluşturacak biçimde Sovyetler Birliği ile birlikte sınıflandırılmıştır; çünkü Fransız ve Rus devrimleriyle, büyük oranda

Kilisesi ile uzlaşması (ilköğretime Kilise denetiminin getirilmesi de dahil) bazı ödünlerin verilmesine yol açmıştı. Fakat Kilise, mülklerinin çoğunu yitirdiği ve rahiplerinin ücretleri de devlet tarafından ödendiği için, artık Eski Rejim'in yönetimi altında bağımsız bir birleşik güç değildi. Aynı derecede çarpıcı olan, devletin maliye yönetimindeki değişiklikti: Artık vergiler memurluğu satın alan girişimciler ya da seçilmiş yerel otoriteler tarafından değil, devletçe kalıcı olarak atanmış kişiler tarafından toplandığından, gelirlere güvenilebilirdi ve bankerlerin işbirliği, "kâğıt para biçiminde fonları geliştirerek devlete önemli hizmetlerde bulunan"[81] bir Fransa Bankası yaratılmasını sağladı. Fransa'nın kamu maliyesinin, Napoléon'un yönetimi altında hiçbir zaman tam bir istikrar kazanmadığı doğrudur. Fakat yeni devlet, Eski Rejim'in tam tersine mali krizi atlatabildi. Monarşik devlet 1787-89'un mali kriziyle çöküp dağılmışken, Napoléon bankerlerin fonlarını müsadere edebildi ve ekonomik olarak egemen grubun protestolarını görmezden geldi.[82] Devlet şimdi en güçlü yurttaşlarının üzerinde bile bir potansiyel üstünlüğe sahipti.

Dahası, Fransız devleti, önceki dönemlere göre, tüm yurttaşlarının yaşamları üzerinde, onlar bunu istesin ya da istemesin daha doğrudan bir etkiye sahipti. William McNeill:

> Fransız devrimcilerinin yaptığı, bir ulusal komuta merkezi tarafından insanları ve kaynakları yönlendirmenin önündeki engelleri temizlemekti. Kendine özgü yerel uygulamalar ve dokunulmazlıklar sistemli bir biçimde bastırıldı... Devrimci yasalar yasa kodlarında toplanıp tüm Fransa'da uygulanmaya başlandıktan sonra, yurttaş bireyler, kolektif kimliklerin ve rollerin kabuğu ol-

---

merkezileşmiş, teknokratik ve devlet odaklı doğaya sahip bir yükseköğrenim sistemi ortaya çıkmıştır.

81 Godechot, "French Revolution", *Western Civilization* içinde, 2. cilt, s. 48.

82 Ford, *Europe 1780-1830*, s. 174.

> maksızın, Ulus'un aziz cisimleşmesi ile yüz yüze geldiler... Gerçekten, bir yurttaşın karşısına çıkan, ister özel görevli temsilci, vali, vergi toplayıcı ya da askere alma çavuşu olsun, halk adına, krallık adamlarının emredebileceğinden çok daha büyük çapta mal ve hizmet talep eden merkezi yönetimin bir aracısıydı.[83]

Devletin elinin erişebileceği alanın bu şekilde genişlemesinin yarattığı etkiler, özellikle kırsal topluluklar için sarsıcı olabilirdi. Brötanya'daki köylü topluluklarının devrim öncesi ve sonrası hükümetlerle ilişkisi üzerine çalışmalarına dayanarak, Le Goff ve Sutherland şöyle yazarlar: "Devrim birçok insanın yaşamına beklenmedik ve hoş karşılanmayan bir saldırı olarak geldi. 1790'dan sonra, merkezi yönetimin yurttaşlardan dikkat, etkinlik ve sadakat talepleri Eski Rejim'in isteklerinin çok ötesine varmıştı."[84] Devrim öncesinde, vergiler ödendiği ve büyük ayaklanmalar gelişmediği sürece, Breton köylüleri kendi anlaşmazlıklarını çözümlemeleri için kendi hallerine bırakıldı; kendi kendilerine polislik yaptılar ve rahiplerle birlikte topluluğun işleri olarak tanımladıkları faaliyetlerle bizzat meşgul oldular. Rahipler ve krallık yönetimi, devlet ile topluluk basamakları arasında bilgiyi "yukarıya doğru" resmi işleri "aşağıya doğru" yönlendirmek için gayri resmi biçimde işbirliği yaptılar. Devrimle birlikte, yerel rahipler önce il bölge ve komünlerin otoriteleri tarafından aşıldılar ve daha sonra da, resmi olarak kamu çalışanlarına dönüştürüldüler. Yerel halkın, kasabaya üslenmiş ve kentli zihniyetine sahip memurların yönettiği köyü aşan yönetim düzeylerine daha çok kaynak aktarması ve ilgi göstermesi beklendi.

---

83 William McNeill, *The Shape of European History*, Oxford University Press, New York, 1974, s. 154.

84 T. J. A. LeGoff ve D. M. G. Sutherland, "The Revolution and the Rural Community in Eighteenth-Century Britany", *Past and Present* no. 62, Şubat 1974, s. 96. Bu paragrafta bütünüyle bu makaleden yararlanılmaktadır.

Bununla birlikte, Devrim'in radikal doruklarında birçok köylü tahıl elde etmeye, zorunlu askerlik yasasını uygulamaya, inatçı rahipleri cezalandırmaya ve Katolik ritüellerini bastırmaya kararlı devrim taraftarlarının doğrudan baskısına maruz kaldı.

Fransa'nın özellikle Brötanya'dan ve Batı'nın diğer bölgelerinin de dahil olduğu kısımlarında 1789 sonrası değişiklikler, devrimci yetkililere karşı, yerel eylemlerden gerilla savaşına ve büyük çaplı bölgesel ayaklanmalara dek farklılık gösteren köylü direnişini teşvik etti. Köylülerin Devrim'e tepkisinin sosyoekonomik temelleri üzerine var olan çalışmalarda, kurumsallaşmış pazar ilişkilerinin mülk sahibi köylüler ile yerel kasabalıları birbirine bağladığı yerlerde köylülerin devrimci değişikliklere karşı olasılıkla daha uysal olabildikleri ileri sürülür. Köylülerin daha az uysal olmalarının olası, dolayısıyla olanaklı olduğunda direnmeye yatkın olduğu yerler, ya pazar ilişkilerinin yeni yeni girdiği ya da ticarete yönelik üretim yapmayan köylülerin etkin olduğu, fakat Devrim sırasında toprakların satılmasında kasabalılarla başarısız rekabet içinde bulunduğu yerlerdi.[85] Gerçi sonunda, izini sürdüğümüz gelişmelere bağlı olarak, tüm açık direnişler bastırıldı, "Devrim, inisiyatifi topluluktan yönetime kaydırdı ve aynı zamanda yönetime, karşıtı olduğu Eski Rejim'in hiçbir zaman sahip olmadığı baskıcı erki verdi."[86]

Bununla birlikte, Napolyoncu çözüm, köylü topluluklarının ve kırsal kesimin tümünü Devrim karşıtlarına çeviren zorlayıcı türden ekonomik siyasalardan ve

---

85 Özellikle bkz. Paul Bois, *Paysans de l'Ouest*, Imprimerie M. Vilaire, Le Mans, 1960; Marcel Faucheux, *L'Insurrection Vendéenne de 1793*, Imprimerie Nationale, Paris, 1964 ve Charles Tilly, *The Vendée*, Harvard University Press, Cambridge, 1964. Ayrıca bkz. Harvey Mitchell, "The Vendée and Counterrevolution: A Review Essay", *French Historical Studies* 5:4, Güz 1968, s. 405-29 ve Claude Mazauric, "Vendée et Chouannerie", *La Pensee* no. 124, Kasım-Aralık 1965, s. 54-85.

86 Le Goff ve Sutherland, "Revolution and Rural Community", s. 109.

aşırı Katolik karşıtı önlemlerden geri adım attı. Bunun yerine, yeni pekiştirilmiş kamuyönetimi devleti öncesine göre daha sıkı bir biçimde vergi ve asker talep ederken, her bir yerel birimleri mülk sahipleriyle uzlaşma arıyordu. Zengin toprak sahipleri, rantiye kasabalılar ve çoğu zaman eski soylular merkezden atanan yönetici ve yargıçlar ile yerel yönetimlerde işbirliği yapmak için sınırlı bir oy hakkı ile seçiliyorlardı.[87] Bunun, siyasal bakımdan başarılı senyörlük karşıtı ayaklanmaların dayanışmayı yıkıcı sonucuna koşut olan sonucu, zengin ve yoksul köylüler arasındaki köy dayanışmasının kalıntılarının altının oyulmasıydı. Bu süreç, zengin köylü oligarşilerinin yoksul komşularından ayrılıp mülk sahibi kasabalılar ve merkezileşmiş devlet yönetimi ile sımsıkı bağlanmasından sonra meydana geldi. Belki daha da çarpıcı olan, köyün siyasal otonomisinin bedeliydi. Bu bedel, Devrim boyunca Provence'taki Lourmarin "köyü"nün izini süren Thomas Sheppard tarafından güzel bir biçimde özetlenmiştir. "Onsekizinci yüzyıl boyunca" diye yazar Sheppard,

> eğer köy kurulu herhangi bir büyük izlenceyi başlatmadıysa, dış otoriteye karşı tam bir itaat de göstermedi. *Ancien régime*'in izleri Lourmarin'in siyasal canlılığı, köyün işlerine göreceli olarak geniş bir katılım ve köyün tüm sakinlerinin süregiden ilgisiydi. Bu canlılık ve heyecan Devrim'den sonra kayboldu ve ondokuzuncu yüzyılda Lourmarin... merkezi kamuyönetimini aygıtının sadece bir dişlisi haline geldi. Belediye meclisi, sadece önüne gelen sorunları tartıştı; kendi başına çok az karar aldı ve öncelikli olarak valinin ona aktardığı yasaları ve emirleri yürütme işlevini gördü. Bürokrasi ve merkezileşme Lourmarin'e ulaştı, fakat köy bu tip modernleşme karşılığında çok ağır bir bedel ödedi.[88]

---

87 Devrimin sonucu, Eski Rejim'in 1788'de oluşturmaya çalıştığı yerel yönetim şemasını andırmaktadır. Üçüncü Bölüm'deki 27. nota bakınız.

88 Thomas F. Sheppard, *Lourmarin in the Eighteenth Century: A Study of a French VillAge*, Johns Hopkins Press, Baltimore, 1971, s. 217-18. Bu alın-

Bununla birlikte, her ne kadar Fransız köylüleri, aslında tüm Fransızlar, daha güçlü ve saldırgan bir devlet ile uğraşmak zorunda kaldılarsa da, bu devlet devrimci Rusya'daki ve Çin'deki Komünist Parti-devletleri gibi açıkça toplumda ve ekonomide her şeyi kapsayıcı ya da dinamik bir varlık değildi. Fransız Devrimi'nin nihai sonucunu merkezileşmiş, profesyonel-bürokratik bir devletin, az sayıda geniş ve çok sayıda orta ve küçük özel mülk sahibinin egemen olduğu bir toplumla ortakyaşarlık ilişkisi içinde birlikte varoluşu karakterize edebilir. Fransa'nın bu Yeni Rejim'inde, devlet toplumsal-yapısal dönüşümleri daha ileriye götürmeye yönelmemiştir. Bunun yerine devlet, kendi kendini sürdürmek ve profesyonel ya da bürokratik statü, özel mülkiyet ve pazar ilişkileri üzerine temellenmiş toplumsal düzeni güvence altına almak için donanmıştır. Dahası, güçlendirilmiş olan devletin şimdi daha özerk temelde iş görebilmesi gibi özel servet sahipleri de artılara el koymak için devlet memurluklarını satın almak ya da doğrudan siyasal-yargısal mekanizmaları kullanmak yerine, pazarda ekonomik çıkarlarının peşine düşmeleri (hiç değilse marjinal olarak) daha olasıydı.

Böylece, kapitalist üretim ilişkileri Devrim'e neden olmamaları ve Devrim tarafından aniden geliştirilmemeleri gerçeğine rağmen, Devrim tarafından netleştirilen göreceli olarak uygun yasallar ve kamuyönetimi çerçevesinde aşamalı, fakat yavaş bir gelişim gösterdi. 1789'dan bir yüzyıl sonra, Fransa sanayi kapitalisti

---

tıyla doğru olmayan, fakat güzel bir deyimi [poetic licence] öneriyorum. Loumarin, aslında bir "köy" olmayabilir, fakat daha çok yerel bir pazar kentidir. Dahası, Provence'ta konumlandığından dolayı, Devrim'den hemen önce genel meclisin rolünü zayıflatmış bir oligarşik yönetim biçimine zaten sahipti. (Bkz. Loumarin, 3. Bölüm ve Albert Soboul, "The French Rural Community in the Eighteenth and Nineteenth Centuries", *Past and Pesent* no. 10, Kasım 1956, s. 81.) Bununla birlikte bu, sadece Sheppard'ın değindiği Devrim'in sonucu olan değişikliklerin önemini aydınlatır. Bu, Fransa'nın diğer yerlerindeki kırsal topluluklarla karşılaştırıldığında, yerel dayanışmanın ve özerklik kaybının daha da büyük olduğunu akla getirir.

bir ulus haline geliyordu. Ancak Fransa, kapitalist sanayileşmede bile, toplumsal ve kurumsal kendine özgülüklerle göze çarpmayı sürdürdü: modern ekonomik gelişme kuşakları boyunca, çok sayıdaki Fransız köylüsü, kiracı ya da küçük mülk sahibi olarak toprağa sarıldı ve Fransız ulusal devleti, özel yatırımcılara olanaklar sağlayarak ya da mevcut olanakları kaldırarak, sanayi gelişiminin bölgesel ve sektörel çerçevesini derinlemesine biçimlendirerek, ekonomik yaşamda daima önemli bir güç oldu. Sadece kapitalist gelişme için yüzeysel olarak uygun koşulların değil, Fransa'yı kapitalist sanayi ulusları arasında göreli olarak farklı kılan sosyoekonomik örüntülerin de, Fransız Devrimi'nin belli başlı başarılarına dek izi sürülebilir. Gerçekten Devrim, en iyi biçimde (köylüleri, özel servet sahiplerini ve devleti, Eski Rejim'in engellemelerinden kurtararak) senyörlüğün ve kişisel ayrıcalıkların "ortaçağ kalıntılarını" süpüren, "devasa bir süpürge" olarak anlaşılabilir.

ALTINCI BÖLÜM

Rusya'da Bir Diktatör Parti-Devletin Ortaya Çıkışı

Bolşeviklerin büyük başarısı devrimin yapılışında değil, fakat onun yavaşlatılması ve komünist kanallara yönlendirilmesindedir... Bolşeviklerin hayrete düşüren becerikliliği ise, Rus kitlelerin kaotik bir ütopyaya yönelik saf dürtülerini dizginleme başarısıdır.

Paul Avrich

Modern toplumsal devrimlerin hiçbiri Rusya'nınki kadar tam değildir. 1917-18'de, birkaç ay içinde sanayi işçilerinin, köylülerin ve askerlerin kitlesel ayaklanmaları, toprak sahibi ve kapitalist sınıfların dayandığı temelleri oydu ve çarlık rejiminin devlet aygıtının çözülmesiyle sonuçlandı. Devrimci kriz içinde liderlik etme savında bulunan örgütlü devrimciler, kendilerini eşitliğin ve proleter demokrasinin sosyalist ideallerine adamışlardı. Ancak, Rus Devrimi, sonunda, emir ve terör yoluyla hızlı ulusal sanayileşmeyi ilerletmeye adanmış, oldukça merkezileşmiş ve bürokratik parti-devletine yol açtı. Bu sonuçların neden ve nasıl geliştiğini anlamak için Rus devrimci durumunun 1917 Martından sonra çatışan güçler için yarattığı olanakları, zorunlulukları ve olanaksızlıkları çözümleyeceğiz. Fransız Devrimi'nde olduğu gibi devrimci durumdan

çıkan iki temel süreç Devrim'in sonuçlarını biçimlendirecek şekilde kesişti. Bunlar halk (özellikle köylü) ayaklanmaları ile yeni devlet örgütünü inşa etmek için mücadele eden kent temelli siyasal liderliklerdi. Fakat Rus devrimci krizi, Fransa'nınkinden çok daha hızlı ve kaotik biçimde derinleşti. Rusya'daki devlet kurucuları da, çok daha tehdit edici iç şartlar ve uluslararası şartlar altında, daha zahmetli görevlerle, ilk başta devrimci savunmayla ardından devlet güdümlü sanayileşmeyle yüzleşti. Sonuç, siyasal merkezileşmesi ve kentsel bürokratik temeli ile Fransa'nınkine kabaca benzeyen Rus Yeni Rejim'iydi; ancak Rusya'nınki, Fransız Yeni Rejim'inden, parti-devletin denetiminde dinamik bir biçimde ulusal sanayileşmeye yönelik olması bakımından niteliksel olarak farklıydı.

Rus Devrimi'nin akışını 1917'nin devrimci konjonktürünün etkilerinden başlayarak çözümleyelim.

1917'NİN TOPLUMSAL DEVRİMCİ KRİZİNİN ETKİLERİ

Rus Devrimi tarihyazıcılığında gösterilen çabaların büyük bir çoğunluğu, Bolşeviklerin neden Devrim'in liberal "Şubat" evresini yıkabildikleri konusunda ya övgü ya sövgü tonu taşıyan tartışmalara adanmıştır. Karşılaştırmalı bir perspektiften bakılırsa, bu tartışmanın yanlış yönlendirildiği görülür. Liberal siyasal düzenlemelerin Fransız Devrimi'nde bile, hâkim olamadığını gördük. Bu tür düzenlemelerin varlığını uzun yıllar sürdürebildiği doğrudur. Fransız Devrimi'nde liberalizm hakiki bir evreydi. Fakat Rusya'da herhangi bir güç tarafından yenilgiye uğratılacak, yaşayabilir bir liberal rejim hiçbir zaman olmadı. Bunun nedenleri iki devrimci krizin farklı kökenlerinin sonucu olarak ortaya çıkar. 1789'un Fransız devrimci krizi, geniş ölçüde iç siyasal güçler monarşiye karşı gerçekleştirilen girişimlerle meydana geldi. Fransa'da monarşik mut-

lakçılık engellendikten sonra, ortada görülmemiş yaygınlıkta siyasal katılımı harekete geçiren süreçler aracılığıyla kurulmuş olmalarından dolayı hakiki halk desteğinden yararlanan liberallerce yönetilen ulusal ve yerel devrimci organlar vardı.[1] 1789'daki Fransa ile keskin bir karşıtlık içindeki Rus Devrimi, çarlık devleti Birinci Dünya Savaşı'nda uzun süre yer almasının ve bu savaştaki yinelenen yenilgilerinin etkisiyle yıkıldığı için -ve yıkıldığında- patlak verdi. *Duma*'lar ve *zemstvo*'lar, ilk aşamada Devrimi başlatamayacak kadar ürkekti; ve Şubat sonrasındaki Geçici Hükümet de herhangi bir ulusal seçim ya da siyasal halk katılımı türüne dayanmıyordu. Dahası, Fransız Ulusal Meclisi 1789'dan 1791'e dek barış zamanı koşullarının lüksünden yararlanmışken, acemi Rus otoriteleri askeri girişimleri yönlendirmeye ve savaş zamanında gösterilen aşırı çabaların ve yenilgilerin etkileriyle baş etmeye çalışıyordu. Rus Devrimi'nin başlangıcından itibaren bu tarzda geliştiği göz önünde bulundurulduğunda, kaosun ve temel çatışmaların, kısa sürede geçici liberal istikrarın zararına dönüşebilecek potansiyeller olması şaşırtıcı görünmez.

Geçici Hükümetin Önündeki İkilemler

1917'de, Şubat ve Ekim arasında, anayasal monarşistlerden ılımlı sosyalistlere kadar çeşitlilik gösteren siyasal parti ve eğilimlerin liderlerince, Rus Devri-

1 *Etats Généraux*'nun toplanması, tüm yetişkin Fransız erkeklerinin katılımına izin veren süreçler aracılığıyla ulusal siyasal liderlerin seçilmesini beraberinde getirdi. Benzer bir biçimde 1789'un geniş çaplı komün devrimi, önceden kentleri ve kasabaları krallık yönetimiyle birlikte yöneten ayrıcalıklı oligarşinin desteği yerine (zanaatkârlar, esnaflar, ustabaşıları, kâtipler ve diğerleri gibi) halktan gelen, küçük mülk sahibi zümrenin desteği ile harekete geçen ve ona bağımlı olan topluluğun önemli kişilerince yönetilen devrimci komiteleri ve milisleri iktidara getirdi. Bakınız Lynn A. Hunt, "Committees and Communes: Local Politics and National Revolution in 1789", *Comparative Studies in Society and History* 18:3, Temmuz 1976, s. 321-46.

mi'ne, liberal demokratik bir biçimde istikrar kazandırmak için girişimlerde bulunuldu. Eski Duma üyelerinin oluşturduğu bir komitenin atadığı Geçici Hükümet, yeni anayasayı hazırlaması için Kurucu Meclis seçilinceye dek, kendini yönetimin başı ve Devrim'in emanetçisi olarak ilan etti. Aynı zamanda, Petrograd'da ve tüm ülkedeki sovyetlerde sanayi işçisi, asker ve (bazen) köylü grupları tarafından seçilmiş ve belli aralarla yeniden seçilen temsilci kurulları gelişti. Sovyetler, Geçici Hükümet ve Geçici Hükümet'in kısa süre sonra bağlı hale geleceği, üst sınıfların egemenliğindeki bölge ve eyalet *zemstvo*'ları ve belediye *duma*'larının etkinlikleri üzerinde denetim hakkı talep etti. Böylece, aniden tahttan indirilmiş olan çarın otokrasisinin yerini bir çift konseyler aldı.[2] Geçici Hükümet'in liderliğinde odaklanan ağlardan biri, çoğunlukla ayrıcalıklı Rusları, toprak sahiplerini, burjuvaları, meslek sahiplerini temsil ediyordu. Petrograd Sovyeti'nde odaklanan diğeri (esas olarak sosyalist partilerin entelijansiyası aracılığıyla) o ana dek ulusal siyasetten dışlanmış olanları temsil ediyordu. İlk başta, içinde Rusya'yı yönetmek için resmi otoritenin bulunduğu Geçici Hükümet'in başını yalnızca sosyalist olmayan siyasetçiler çekiyordu; Nisan'dan sonra, liderleri aynı zamanda sovyetlere karşı da sorumlu olan Menşevik ve Sosyalist Devrimci liderleri içeren bir koalisyon halini aldı. Fakat bir koalisyon olsun ya da olmasın, Geçici Hükümet işçilerin ve askerlerin işbirliğini gerektiren herhangi bir siyasanın uygulanmasında daima Petrograd Sovyeti'nin desteğine ve yardımına güvendi. Kendileriyle işbirliği en fazla yaşamsal önem taşıyanlar ara-

2 Şubat Devrimi'nden hemen sonraki "İkili İktidar" durumu Isaac Deutscher tarafından ele alınmıştır: "The Russian Revolution", *The New Cambridge Modern History* içinde, 2. baskı, Cambridge University Press, Cambridge, 1968, c. 12:403-32. Ayrıca bakınız: Marc Ferro, *The Russian Revolution of February 1917*, çev. J. L. Richards, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1972, 6. Bölüm; Oskar Anweiler, *The Soviets*, çev. Ruth Hein, Pantheon, New York, 1974, 3. Bölüm.

sında, büyük öneme sahip olan demiryolu ve telgraf sistemini yürüten işçiler ve başkent ile diğer önemli kent merkezlerini koruyan askerler vardı.

Eğer başta neredeyse tüm siyasal bakımdan bilinçli (yani otokrasinin yıkılışına sevinen) Ruslarca[3] paylaşılan liberal hedeflerin gerçekleştirilmesi için, Geçici Hükümet ve Sovyetler birlikte savaş yorgunu bir ülkenin ve onun insanların çok büyük sorunlarına çözüm üretmek ve uygulamak zorundaydı. Fakat bunun son derece imkânsız olduğu görüldü. Sorunlar gittikçe daha fazla ağırlaştıkça, yeni yetme liberal sistemin kapasitesinin eski otokrasininkinden de az olduğu hızla açığa çıktı.

Şubat Devrimi için sahneyi kuran güçlükler, bundan sonra kötüleşmeye devam ederek büyüdü. Örneğin demiryolu sistemi, cephelerin ikmali, yaralıların tahliyesi, kentlere yiyecek taşınması ve sanayiye hammadde sağlanması taleplerini hâlâ eşzamanlı olarak karşılayamıyordu. Dahası, Şubat'tan sonra, demiryolu işçilerinin grevi, yerel girişimler ve sendikalist eylemler demiryolunun mallarını ve işlevlerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkiledi. Bütün bu etkinlikler, ülkeyi yönetmek için yaşamsal önem taşıyan demiryolunu kullanmayı deneyen herhangi bir yetkilinin önüne ek güçlükler çıkardı.[4]

Ne de savaş durdu. Bolşeviklerin iktidarı ele alışına dek, hiçbir Rus hükümeti ülkenin savaştaki rolünü tamamen bırakmaya istekli değildi. Batılı güçlerle Rusya'nın ittifakına değer veren liberal liderlerde, çarın savaşı beceriksizce yönetiyormuş gibi görünmesi nedeniyle, çara karşı bir tiksinti gelişti. Artık görev başında olduklarına göre liberaller, devrimci nitelikli milliyetçi çağrılarla savaş çabalarını canlandırmayı ve

---

3 Marc Ferro'un, *Febuary Revolution* adlı yapıtının 3. ve 5. bölümlerinde sunduğu kanıtları bu şekilde yorumluyorum.

4 Roger Pethybridge, *The Spread of the Russian Revolution*, Macmillan, Londra, 1972, 1. Bölüm.

hem Batı'yla ittifakı güvence altına alacak hem de içeride burjuva-liberal anlamda toplumsal-siyasal bir düzene istikrar sağlayacak zaferleri kazanmasını umdukları kişilerin hizmetine girdiler. Ilımlı sosyalistler ise savaş konusunda daha az şevkliydiler ve liberalleri, Eski Rejimden miras kalan tüm emperyalist savaş amaçlarını kamu önünde reddetmeye zorladılar. Ancak ılımlı sosyalistler de, oldukça haklı nedenlerle, Merkez Güçlere* karşı savunma savaşı olarak gördükleri tutumu terk etmek niyetinde değildiler. Dahası, Geçici Hükümet liderlerinin savaşa karşı tutumları ne olursa olsun, 1917'ye doğru topyekûn bir savaşın zorlamalarıyla ve olağan dış ticaretin uzun süredir yokluğuna bağlı olarak ekonomi çökerken, Rus hükümeti iflas etmiş durumdaydı. Rusya'nın Batılı müttefikleri de, Yeni Rejime, savaşta kalma koşuluyla mali destek sağlamaya istekliydiler.

Geçici Hükümet'in birbirini izleyen liderlikleri savaşı sürdürmenin yanı sıra ülkeyi de yönetmeye çalıştıkça, Rusya'nın kitleleri Şubat Devrimi hakkında gitgide daha fazla hayal kırıklığına uğradı. Tabanın kolektif düzenlemeleriyle hareket ederek kitleler, sorunları, egemen sınıfların aleyhine, gitgide artan bir biçimde kendi başlarına çözmeye koyuldular.[5] Daha önce de değindiğimiz gibi, Rusya'nın çok geniş orta bölgelerinde, köylüler *gentry*'nin haklarına saldırdılar ve sonra da onların topraklarına el koymaya başladılar.[6] Aynı anda, kentlerde ve cephelerde halk ayaklanmaları meydana geldi. İşçilerin fabrika komiteleri, ilk başlar-

---

* Müttefik (allied) devletlere karşı 1. Dünya Savaşı'nda Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Türkiye ve Bulgaristan (ç.n.).

5 Teddy J. Uldricks'un genel önermesi için bakınız, "The `Crowd' in the Russian Revolution: Towards Reassessing the Nature of Revolutionary Leadership", *Politics and Society* 4:3, 1974, s. 397-413.

6 Bakınız: William Henry Chamberlin, *The Russian Revolution 1917-1921*, 2 cilt, 1935; sert kapaklı yeni baskı, Grosset & Dunlap, New York, 1965, 1. cilt, 11. Bölüm; John L. H. Keep, *The Russian Revolution*, Norton, New York, 1976, III. Bölüm.

da ücret ve çalışma saatleri ile ilgili taleplerde bulundu; ardından da fabrika yöneticilerine fabrikaları işler halde tutmak için ikmal sağlama çabalarını başlatmak yolunda denetlemeye başladılar, sonunda bütün şirketlerin yönetimini tamamen üstlendiler.[7] Asker komiteleri ilk başta askerlerin insani haklarını güvence altına almak ve insancıl disiplin ölçütlerini uygulamak için oluşturulmuştu. Bu komitelerin birçoğu, aşamalı olarak tüm komuta kararlarını, özellikle siyasal sonuçları olabilecek ya da cephede ölüm tehlikesini içerenleri veto etme hakkını ele geçirdi.[8] Tabandan oluşturulan gruplarca, düzenli aralıklarla yeniden seçilen sovyetler, ılımlı dönem geçmişte kaldıktan sonra, tabanda olup bitenleri tartışmak ve onaylamakla uğraştı. Aynı zamanda, başlangıçlarında Geçici Hükümet'e, *zemstvo*'lara ve *duma*'lara bırakılan kamuyönetimiyle ilgili sorunlara gittikçe daha dolaysız bir biçimde karışmaya başladılar.[9]

Geçici Hükümet, ayrıcalıklı gruplara karşı saldırıları ve anarşiye doğru ilerleyişi durduracak otorite ve iktidardan tümüyle yoksundu. Şubat Devrimi'nden hemen sonra, polisin de dahil olduğu önceki İmparatorluk yönetiminin büyük bir kısmı çözülmüştü. *Zemstvo*'lar ve *duma*'lar aracılığıyla yeni kamuyönetimini kurmak için yapılan girişimler, bu farklı yerel ve bölgesel organların eşgüdümünde çok büyük sorunlarla karşılaştı.[10] Daha da önemli olanı, bu liberal temsili organlar, geçmişte bu

---

7 Bakınız: Chamberlin, *Russian Revolution*, 1. cilt, 12. Bölüm; Paul H. Avrich, "Russian Factory Committees in 1917", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 11:2, Haziran 1963, s. 164-82; Keep, *Russian Revolution*, 5.-6. Bölümler.

8 Marc Ferro, "The Russian Soldier in 1917: Undisciplined, Patriotic, and Revolutionary", *Slavic Review* 30:3, Eylül 1971, s. 483-512; Allan Wildman, "The February Revolution in the Russian Army", *Soviet Studies* 22:1, Temmuz 1970, s. 3-23; Chamberlin, *Russian Revolution*, 10. Bölüm.

9 Anweiler, *Soviets*, 3. Bölüm.

10 Şubat'tan sonra yönetme sorunlarının genel arka planı için bakınız: Pethybridge, *Spread*; Paul R. Gronsky ve Nicholas J. Astrov, *The War and the Russian Government*, Yale University Press, New Haven, 1929.

organlardan dışlanan ve doğrudan otokratik denetime tâbi olan Rus köylü ve proleter grupları üzerinde gerçek bir otoriteden yoksundu. Birdenbire serbest kalan köylüler, işçiler ve askerler, tabandan örgütlenen kendi birliklerini yeniden canlandırdılar ya da oluşturdular. Bunlar, halkı liberal hükümete tâbi kılmaktan çok, -özellikle hükümetin sıradan halkın temel gereksinimlerine ve isteklerine yanıt veremediği ve vermediği kriz dönemlerinde- halkın doğrudan siyasal eylemlerini yönlendirmeye elverişliydi.[11]

Geçici Hükümet zora da başvuramıyordu. Savaşın şişirdiği ordu resmi baskının akla gelebilecek tek aracıydı; fakat o da gittikçe daha güvenilmez hale geldi.[12] Çoğunluğu köylü olan tecrübesiz askerler hiçbir yerde tarımsal devrimlerin bastırılması için yolunda kullanılamıyordu. Kentlerde ise, Şubat Devrimi'nin hemen sonrasından başlayarak Petrograd, Moskova ve diğer belli başlı merkezlerdeki garnizon birlikleri kentli işçilerin tutumunu paylaştı. Birliklere sadece, hayali ya da gerçek devrim karşıtı tehditlere karşı ihtiyatlı olan sovyetlerin onayı ile emir verilebiliyordu. Cephedeki birlikler, bir süre daha Geçici Hükümeti izlemeye garnizon birliklerinden daha istekli oldular. Ancak Temmuz'a doğru, Rusya'nın Avusturya'ya saldırı girişimi başarısız oldu. Köylü devrimi kırsal kesimde, askerlerin yuvalarında istim topluyordu ve subayların devrim karşıtı eğilimlerinden şüphe duyulmaya başlandı (kısa süre sonra bu şüphe General Lavr Kornilov'un darbe girişimiyle de doğrulandı). Bu gelişmelere tepki gösteren cephedeki birlikler neredeyse denetlenemez hale geldi ve ordular yaygın firarlarla dağılmaya başladı.

---

11 Anweiler, *Soviets*, 3. Bölüm; Keep, *Russian Revolution*, II. ve III. Kısımlar.

12 8. notta belirtilen göndermelere bakınız; ek olarak Alexander Rabinowitch, "The Petrograd Garrison and the Bolshevik Seizure of Power", Alexander ve Janet Rabinowitch, der., *Revolution and Politics in Russia* içinde, Indiana University Press, Bloomington, Ind., 1972, s. 172-91.

Böylece sonuç olarak, hâkim tabaka ve Geçici Hükümet, Şubat'tan sonra durdurulamaz bir biçimde yayılan ve derinleşen ve de resmi Petrograd liderlerinin siyasal girişimleri ile yönetsel çabaları için birçok sovyetin sözde siyasal desteğini bile yabancılaştıran halk ayaklanmalarınca yavaş yavaş geri plana itildi. Geçici Hükümet, savaşı terk etmeye ve köylü ayaklanmalarını onaylamaya ya da durdurmaya isteksiz ve güçsüz olduğundan, toplumsal çatışmalar derinleşirken ve kargaşa kentlerde, cephede ve kırsal kesimde yaygınlaşırken, derme çatma siyasal temelin tamamen yıkılmasından kaçamadı.

Ulusal Siyasal Düzenin Temellerinin Sınırlılığı

Gerçekten de, yüzeydeki siyasal formalitelerin altına, altta yatan toplumsal devrimci dinamiklere bakacak olursak, 1917 yazından itibaren Rus Devrimi'nin gerçek ikileminin, kimin yönetmesi gerektiği olmadığı açıkça ortaya çıkar. İkilem, daha çok herhangi birinin yönetip yönetemeyeceği ya da ulusal düzenin yeniden kurulup kurulamayacağı idi. Düzenin üzerine yeniden kurulabileceği, toplumsal ve örgütsel temeller oldukça sınırlıydı. Eski Rejim'in kamuyönetimi ve askeri altyapısının darmadağın olması nedeniyle, basit bir monarşik restorasyon ya da *coup d'état* olanaksızdı. (Bu nedenle, Eylül 1917'de Kornilov'un darbe girişimi gelişemeyip demiryolu işçileri, Kızıl Muhafızlar ve sovyetlere sadık askerler tarafından hemen bastırıldı.[13]) Ulusal düzeni yeniden kurmak için gerçek umutlar, sadece Geçici Hükümet'ten hoşnutsuz hale gelen halkın desteğini seferber etmek için çekişen çeşitli siyasal partilerde yatıyordu.

---

13 Canlı bir değerlendirme için bkz. Alexander Rabinowitch, *The Bolsheviks Come to Power: The Revolution of 1917 in Petrograd*, Norton, New York, 1976, 8. Bölüm.

Halkın potansiyel desteği konusuna gelince, köylülük devasa çoğunluğu oluşturmasına rağmen, yeni bir ulusal düzen için gerekli olan disiplinli halk desteğinin en önemsiz kaynağını oluşturuyordu. Neden böyle olduğunu görmek için köylülerin, 1917 boyunca, toprakbeyleri, zengin köylüler ve İmparatorluk bürokrasisinin kalıntılarına karşı gerçekleştirdikleri yerel ayaklanmalarında otonom bir eşgüdümü *obşçina'nın* yaygın varlığı sayesinde başarabildiklerini hatırlamamız yeter. Köylüler kentsel devrimci güçlerin doğrudan desteğine ya da liderliğine dayanmak zorunda değildiler. Köylülerin olmayan topraklar ve kaynaklar ele geçirildikten ve köy topluluklarındaki küçük mülk sahipleri arasında yeniden dağıtıldıktan sonra, köylüler kendi işlerini yerel düzeyde yönetmek ve kısmen geçimlik tarımsal üretim tarzı ile meşgul olmak için kendi başlarına kalmak istediler. Köylülerin ulusal siyasette daha çok ilgilendikleri şey, toprakbeylerini geri getirecek ve vergilendirme ve zorunlu askerlikle kendilerini sömürecek herhangi bir hükümetin iktidara gelmesini engellemenin yollarını aramaktı.

Herhangi bir ulusal siyasal düzen ister istemez kasabalarda ve kentlerde kurulacaktı. Kentsel kesimlerde, en örgütlenebilir devrimci kitle tabanı sanayi işçileri sınıfıydı. Kuşkusuz, 1917 boyunca, savaş cephelerine gitmeme kararlılıklarından dolayı garnizon askerleri de devrimci mayanın değişmez kaynağı oldu. Ancak askerler ayaklanınca, askeri birimler disiplinsizlik ve firarla çözülüyordu ve bu nedenle yeni bir düzenin yapılandırılmasına ilk basamak olarak bile hizmet edemezlerdi.[14] Sanayi işçileri de, fabrikalardaki mevcut otorite örüntülerini ve kentlerdeki siyasal dü-

14 Bakınız: Katherine Chorley, *Armies and the Art of Revolution*, 1943; yeni baskısı, Beacon Press, Boston, 1973, s. 195 ve devamı; John Erickson, "The Origins of the Red Army", Richard Pipes, der., *Revolutionary Russia* içinde, Doubleday [Anchor Books], New York, 1969, s. 292-95.

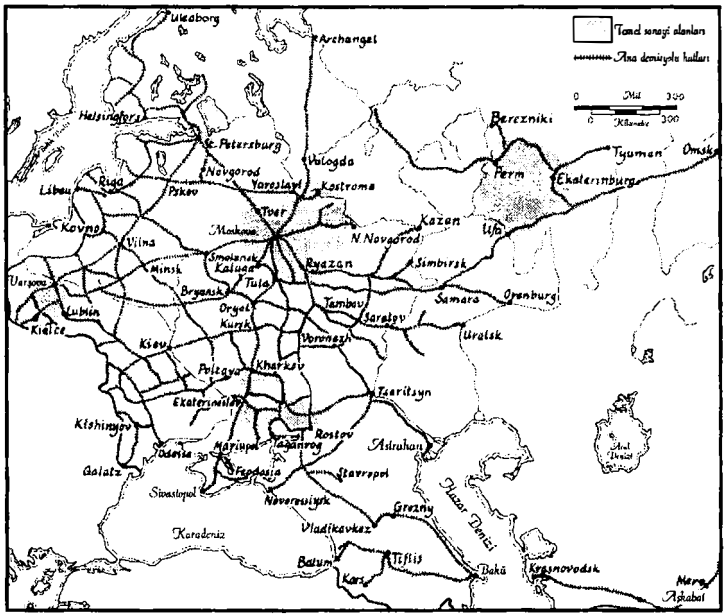
zenlemeleri yıkmak için ayaklanmalarla meşguldüler. Sanayi işçileri geçimleri için bir şekilde fabrikaların işler kalmasına ve tüketiciler ile üreticiler, kentler ile kırsal kesim arasında güvenilir bir ekonomik akışın en azından asgari düzeyde var olmasına bağımlıydılar. Kaos bu şekilde yaygınlaştıkça işçilerin, bunun üstesinden gelmek için çalışacak herhangi bir örgütlü devrimci güçle işbirliği yapmaları giderek çıkarlarına uygun hale geldi.

Devrim öncesi Rusya hızlı ve yoğun bir sanayileşme sürecinden geçmekte olduğundan, St. Petersburg (1914'ten sonraki adıyla Petrograd) ve Moskova başkentlerinde önemli yoğunlaşmalarla birlikte, her biri birbirine demiryolu ve telgraf ağıyla bağlı diğer kamuyönetimi ve garnizon kentlerini de içeren tüm Avrupa Rusyasında önemli bir fabrika ve sanayi işçisi yoğunluğu vardı.[15] Rus sanayisi ve demiryolları Eski Rejim'in İmparatorluk Almanyasıyla askeri alanda rekabet etmesini sağlayacak kadar gelişmemişti; fakat kendisine, bir iç savaş durumunda ülkenin iç bölgelerinin denetimini ele geçirecek herhangi bir iç güce karşı üstünlük verecek kadar gelişmişti. Eğer kentlerde üstlenmiş herhangi bir siyasal parti sanayi işçilerini seferber edebilir ve onların desteğini, çarlık otokrasisi aracılığıyla ülkeyi yönetenlerin yerine geçecek, kamuyönetimi örgütlerinin ve askeri örgütlerin kurulması için kullanabilirse, o zaman devrimci Rusya'da ulusal hükümeti andıran bir yapı yeniden canlandırılabilirdi. Bu, elbette ki Bolşeviklerin başarısı olacaktı.

---

15 Eski Rejim'in yönetimi altında sanayileşme üzerine tartışmalar ve göndermeler için İkinci Bölüm'deki Rusya kısmına bakınız. Genel bir bakış için: Alec Nove, *An Economic History of the U.S.S.R.*, Penguin Books, Baltimore, 1972, 1. Bölüm.

1917'nin baharı ve yazı boyunca Rusya'da derinleşen kaosun ortasında, sadece, başlangıcında sosyalist partilerin en küçüğü ve en aşırısı olan Bolşevik Partisi artan taktik etkililiğini geliştirmek ve stratejik olarak konumlanmış halk desteğini kazanmak için başarılı manevralar yaptı. Geçici Hükümet ve ılımlı sosyalistler savaşı sürdürdüler; köylülerin topraklara el koymalarını onaylamayı savsakladılar, orduda disiplinin çöküşüne ve sanayide işçi denetiminin yaygınlaşmasına karşı mücadele ettiler. Bu arada, Bolşevikler tamamen

Harita 4: 1917'ye doğru Avrupa Rusyasının demiryolları ve belli başlı sanayi alanları. Kaynak: Hugh Seton-Watson, *The Russian Empire, 1801-1917* [Rus İmparatorluğu], Oxford University Pres, New York, 1967.

muhalefette kaldılar ve sanayi işçilerine, garnizondaki ve cephedeki birliklere yöneltilmiş sürekli eleştirel propaganda aracılığıyla, kendiliğinden halk ayaklanma dalgalarını izleyerek barış, toprak, ekmek, işçi denetimi ve "tüm iktidar sovyetlere" çağrısı yaptılar.[16] Bu taktikler Bolşevik Partisi'ne yeni bir üye akışını beraberinde getirdi ve Bolşeviklerin, yazın ortalarından sonbahara dek, sovyetlerde birbiri ardına seçilenlerin çoğunluğu kazanmalarını sağladı.[17] Bolşevikler, Moskova'da, Urallar'da ve kuzeyde uzanan askeri cephenin dahil olduğu Petrograd çevresindeki bölgelerdeki kentlerde ve ordu birimlerinde birbiriyle rekabet eden partiler arasında üstünlüğü elde ettiler. Öte yandan, Menşevikler Kafkasya'nın ve Gürcistan'ın çevre alanlarında görece en büyük gücü ellerinde bulundururken, Sosyalist Devrimciler tarımsal üretimin ağırlıklı olduğu eyaletlerin kentlerinin ve kasabalarının yanı sıra batı ve güneybatı cephelerinde en güçlü parti konumdaydılar.[18] Dahası, her ne kadar, 1917'de Bolşevik Partisi, öğreti düzeyinde bütünleşmiş bir kütle olmaktan uzaksa da, kent merkezlerindeki halkın duygularıyla daha yakın teması sürdürmek bakımından, diğer sosyalist partilere göre daha büyük bir örgütsel tutarlılığı elinde bulunduruyordu.[19]

---

16 Anweiler, *Soviets*, 4. Bölüm; Uldricks, "Crowd in Russian Revolution", s. 410-12.

17 T. H. Rigby, *Communist Party Membership in the U.S.S.R., 1917-1967*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1968, s. 57-68; Anweiler, *Soviets*, s. 176-92.

18 Anweiler, *Soviets*, s. 176-92; Oliver H. Radkey, *The Agrarian Foes of Bolshevism: Promise and Default of the Russian Socialist Revolutionaries, February to October 1917*, Columbia University Press, New York, 1958.

19 Hem Bolşeviklerin iç gerilimlerini hem de onların, halkın yönelimleriyle bağlantıda olma yeteneklerini vurgulayan değerlendirmeler için bkz. Alexander Rabinowitch, *Prelude to Revolution: The Petrograd Bolsheviks and the July 1917 Uprising*, Indiana University Press, Bloomington, Ind., 1968; Rabinowitch, *Bolsheviks Come to Power*.

Parti Tek Başına Egemen Olmak İstiyor

Rus Devrimi'ndeki "Ekim", halk ayaklanmalarınca iktidar ve otoritesinin temelleri oyulan Geçici Hükümet'in, Bolşeviklerin devlete egemen olma girişimiyle sonunda resmen bir kenara itildiği kerteden başka bir şey değildi. Bu girişim, Rusya'da devlet iktidarını ele geçirme potansiyeli gösteren, ama parçalanmış güçlerden geriye kalan birkaç küçük parçanın bir araya getirilmesiyle yapıldı. Bolşevikler başkentte, Petrograd Sovyeti'nin Askeri Devrimci Komitesi'nin otoritesi altındaki Petrograd garnizonuyla ve işçi, köylü ve asker sovyetlerinin temsilcileri adına yapılacak bir askeri darbe örgütlediler.[20] Bolşevikler, Rusya'nın kuzeydoğusundaki sovyetlerde elde etmiş bulundukları konumdan dolayı ve darbelerine karşı çıkmak isteyen gruplara bağlı, ulaşılabilecek ve sağlam askeri birimleri olmadığı için, kısa çarpışmalarla yenilgiye uğratılamayacak yakın bir askeri muhalefetle karşılaşmadılar.[21] Fakat devlet iktidarını istemekle onu sürdürmek ve uygulamak ayrı şeylerdi. Egemenlik taleplerini kalıcı kılmak Bolşeviklere, devlet örgütlenmesinin inşası için yıllarca çalışmaya ve parti sadakatinin hazır kaynaklarını, kentsel halk desteğini, Eski Rejimin uzmanlaşmış kalıntılarını, Devrimci Rusya'yı denetim altında tutmaya ve savunmaya muktedir bir merkezi yönetim için ortaya koyup kullanmaya mal olacaktı.

Bolşevikler, yönetme girişimlerinde başından itibaren muhalefetle karşılaştılar. Özellikle diğer sosyalist partiler, ayrıca bazı sovyetler ve işçi sendikaları, sovyetler aracılığıyla oluşturulacak bir sosyalist koalisyon hükümeti için çağrı yaptılar. Dahası, ulusal Kurucu Meclis için uzun süre önce belirlenmiş genel oy hakkına dayanan seçimler, Bolşeviklerin darbesin-

---

20 Rabinowitch, *Bolsheviks Come to Power*, 11. ve 15. Bölümler mükemmel bir değerlendirme sunmaktadır.

21 Anweiler, *Soviets*, s. 176-207.

den kısa süre sonra yapılmıştı. Delegeler Kasım ve Aralık'ta toplandığında, Bolşevikler kendilerini, köylü kitlelerin oylarıyla seçilmiş Sosyalist Devrimcilerin oldukça gerisinde kalan büyük azınlık olarak buldular. Ülkede, Sovyetleri aşarak ve Bolşevik darbesini etkisiz kılarak, Kurucu Meclis aracılığıyla kurulabilecek bir liberal-demokratik hükümete hâlâ açık bir destek vardı.

Parti içi ciddi çekişmelerden sonra da olsa, Lenin'in, Bolşevikleri darbelerinin meyvelerinden feragat etmemelerine ikna etmesi pek şaşırtıcı değildir. Parti, kendisini proletaryanın lideri ve temsilcisi olarak sunup proletaryanın yönetimini korumayı ve genişletmeyi ve böylece de, Rus Devrimi'nin pekiştirilmesini ve savunulmasını üstlendi. Kurucu Meclis Kızıl Muhafızların küçük müfrezelerinin yardımıyla dağıtıldı ve sovyetlerdeki Menşeviklerin ve Sosyalist Devrimcilerin etkisini azaltmak ve sonunda ortadan kaldırmak için bir dizi yönlendirici ve baskıcı taktik uygulandı. Görünüşe bakılırsa, tabandan yukarıya seçilen sovyetlerin piramidine dayanan yeni bir hükümet kurulmuştu. Fakat uygulamada sovyetlerin işlerine, gitgide artan bir biçimde, Parti'nin etkisiyle ya da müdahalesiyle "seçilmiş" olan ve merkezdeki Parti'nin egemenliğini kurduğu Halk Komiserleri Kurulu'ndan çıkan kamuyönetimiyle ilgili kararların uygulanmasından sorumlu yönetici komiteler hâkim oldu.[22]

Bütün bunlarda, elbette ki Bolşevikler büyük bir özen ve ustalıkla hareket etmek zorundaydılar; çünkü ilk başlarda süregiden yükselişleri sadece, Parti'ye bağlılık ile stratejik olarak konumlanmış yandaşların birleşmiş etkisinin yarattığı kaynaklara dayanıyordu. Bu şekilde, Bolşevikler rakip partileri güçsüzleştirmek için çalışırlarken, halk desteğini çok fazla yabancılaş-

---

22 Bakınız: Leonard Schapiro, *The Origin of the Communist Autocracy*, G. Bell ve Sons, Londra, 1955, I. ve II. Kısımlar; Keep, *Russian Revolution*, IV. ve V. Kısımlar.

tırmamaya da dikkat ediyorlardı. İktidara geldikten hemen sonra, köylülerin toprakbeylerinin topraklarını kamulaştırmalarını onayladılar, savaşa son vermek için görüşme niyetlerini bildirdiler; subayların erler tarafından seçilmesi ve ordu içindeki rütbe farklılıklarının kaldırılması kararlarını aldılar. Bolşevikler bir süre sanayi kuruluşlarında işçi denetimi ilkesini sürdürdüler.[23] Bütün bu halk hareketleri, Bolşeviklerin bakış açısından, Eski Rejim'in egemen sınıflarının mülkiyet temelinin kalıntılarını yıkmak yolunda bir üstünlük sağlıyordu. Bu hareketler ayrıca kendileriyle rekabet eden partilerin Menşeviklerin bir dönem etkili oldukları sendikalar gibi, geride kalan kurumsal temelini de oydu.

Merkezileşmiş Baskı Yoluyla Zafer

Böylece Bolşevikler, Ekim darbesinden sonra da bir süre anarşist halk isyanları biçimini onaylamaya devam ettiler. Ne var ki, Bolşeviklerin devlet iktidarı talebinin mantığı, bu talebin sürdürülmesi ve ilerletilmesi için vermek zorunda oldukları mücadelenin koşulları göz önünde bulundurulduğunda, onları kamuyönetsel ve askeri örgütleri yeniden inşa etmeye ve Parti içinde daha merkezileşmiş bir disiplini uygulamaya yöneltti. 1917'nin yazında Lenin, *Devlet ve Devrim*'inde, daimi ordunun ve bürokrasinin ortadan kaldırıldığı ve bunun yerine mesleki rotasyon, seçilmiş ve geri çağırılabilir temsilciler aracılığıyla tüm halkın doğrudan yönettiği bir proletarya rejimi öngörüsünü taslak halinde ortaya koydu. Fakat Rusya'nın ve Bolşeviklerin 1918'e doğru yüzleştikleri şartlarda bu öngörü olanaksız, en iyi durumda ise uzak geleceğe ilişkin bir ütopya idi. Derinleşen toplumsal ve ekonomik krizlerle birlikte Komünistler, ülkeyi yönetmek bakı-

23 Paul H. Avrich, "The Bolshevik Revolution and Workers' Control in Russian Industry", *Slavic Review* 22: 1, Mart 1963, s. 47-63.

mından, önceki rejimden daha da kötü bir konumdaydılar. Dahası, Alman askeri tehdidi 1918'de de sürdü. 1918 Martında Rusya'nın savaştan çekilmesinin görüşülmesine ve Batı'da Merkez Güçler'in nihai yenilgisine bağlı olarak bu tehdit ortadan kalktığı zaman, Sibirya'da ve güneyde eski çarlık subaylarına dayanan devrim karşıtı rejimlerin ortalığı kaplaması ve Batılı keşif güçlerinin Avrupa ve Asya Rusyasının çevre bölgelerine dağılması yabancı müdahale girişimlerinin başlangıcı oldu. Yüzleştikleri muazzam zorlukları karşılamak için Bolşevikler, hızla örgütlü baskıya, yani devlet erkinin çıplak *ultima ratio*'suna [nihai mantığına] yöneldiler. Onlar, bu baskıyı sadece iç ve dış devrim karşıtlarına değil, Rus toplumunda ve yönetiminde düzeni ve disiplini yeniden canlandırmak için Devrim'in kitlesel unsurlarına da yönelttiler.

Çeka, yani siyasal polis, zorunlu ya da olası kabul edilen devrim karşıtı faaliyetlerle ne pahasına olursa olsun mücadele etmekle yükümlü, özel ve özerk yönetimli bir devlet dairesi olarak Ekim Devrimi'nden hemen sonra örgütlendirildi. Silahlı Çeka birimleri, sovyet otoritelerinin ya da sıradan Parti üyelerinin değil, sadece Parti merkezindeki liderlerin denetimine bağlıydı. Resmi bir belgenin dehşet verici bir biçimde ortaya koyduğu gibi: "Çeka eylemlerinde tamamen bağımsızdı, arama, yakalama ve infazı yerine getirir ve ardından da Halk Komiserleri Kurulu'na ve Sovyet Merkezi Yönetim Komitesi'ne rapor verirdi."[24] Kuşkusuz, Çeka'nın en görünen etkinliği, Sovyet rejiminin gerçek ya da şüpheli parti ve sınıf düşmanlarını yakalaması, hapsetmesi ya da infaz etmesiydi. Fakat Çeka, ayrıca genel kamuyönetimi denetimi ve özellikle ekonomik etkinlikleri yönetmek için yeni devletin girişimlerine eşlik eden kararların uygulanması için önemli bir araç haline gelmişti. William H. Chamberlin'in işaret ettiği gibi:

---

24 Alıntılandığı yer: Chamberlin, *Russian Revolution*, 2. cilt, s. 79.

> O yıllarda, Rusya'da terörizme başvurmaksızın hiçbir hükümet ayakta kalamazdı... Ahlak, Dünya Savaşı tarafından ulusal düzeyde tamamen yıkılmıştı. Aşırı zorlama altında olanlar hariç, hiç kimse herhangi bir devlet yükümlülüğünü yerine getirmeye istekli değildi. Eski düzen açıkça unufak olmuştu; yeni alışkanlıklar ve kamuyönetim ölçütleriyle birlikte yeni bir düzen daha biçimlenmemişti; çoğu zaman yönetimin bir temsilcisinin, ister Bolşevik komiseri isterse de bir Beyaz subay olsun, verdiği emirlere itaati sağlamasının tek yolu tabanca göstermekti.[25]

Öyle ki, eğer Kızıl Ordu ya da kentsel merkezler ikmale gereksinim duyarsa, Çeka birimleri bunları köylerden zorla alıyordu; ya da eğer kent otoriteleri gereksinimleri karneye bağlama planlarını uygulamak isterlerse, Çeka "vurguncuları" yakalayabilir, infaz edebilir ve mallarını kamulaştırabilirdi; ya da eğer stratejik önemi olan taşımacılık ya da kamuyönetimi işçileri Kızıl yönetimle işbirliği yapmayacaklarını ortaya koyarlarsa, Çeka onları yakalayabilir ve infaz edebilirdi.

Tüm bu çabalar sırasında, eğer Çeka el altında değilse ya da daha fazla güç gerekiyorsa, Kızıl Ordu birimleri kadar Parti'nin örgütlü işçi komiteleri de yaptırım uygulayabilirdi. Sanayi işçileri en uygun ve örgütlü komünist taraftarlar olduklarından desteklerine gereksinim duyulanlar genellikle onlar oluyordu. Bolşevikler, ikmal için kırsal kesime ulaştıklarında, kentlerde üslenmiş Yeni Rejim'i desteklemeleri için, yoksul köylüleri zenginlere karşı örgütlemeye çalıştılar.[26] Ancak kendine yeterli ve kendi topluluklarında az çok birleşmiş köylüler, Yeni Rejim ile bir bütün olarak gönüllü bütünleşemezlerdi. Köylüler, hâlâ Sovyet yurttaşlarının büyük çoğunluğunu oluşturmaya devam ediyorlardı ve onların üretimi kentsel Rusya'nın ayak-

---

25 *Age*, s. 81.

26 Lazar Volin, *A Century of Russian Agriculture*, Harvard University Press, Cambridge, 1970, s.143-50.

ta kalması için yaşamsal önemdeydi. Bu nedenle Bolşevikler, köylüleri yeni genişlemiş toprak mülkiyetleriyle kendi hallerine (köylüler açıkça bunu isteseler de) bırakamazlardı. Köylü ikileminin kendisini gösterdiği en erken biçimlerden biri, İç Savaş'ta çarpışacak Kızıl Ordu'nun oluşturulması sırasında belirdi.

1793 Fransasının devrimci ordularının aksine Rus Kızıl Ordusu'nun, artık milliyetçi çağrılarla ikna edilemeyen savaş yorgunu bir nüfusun içinden gerçekten de büyük zorluklarla yaratılması gerekiyordu.[27] 1917'nin yazı ve sonbaharı boyunca, eski İmparatorluk ordusunun düzenli birlikleri ve özellikle içlerinde Bolşevik propagandasından etkilenenler hızla çözüldü. Almanlara karşı ülkeyi savunmak için yapılan "milliyetçi" çağrılar, Birinci Dünya Savaşı'nın yenilgi ve acı dolu yıllarının ardından çok az etkiliydi. Gerçekte Fransız devrimci liderlerinin tam aksine, Bolşevikler milliyetçi halk seferberliğinden vazgeçmek ve eski Rus İmparatorluğu topraklarının azalmasını kabul etmek zorunda kaldılar.[28] Birinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgiden doğan bir Devrimi pekiştirmenin gerekleri, Rus devletinin liderlerini (1917-21 boyunca ve aslında İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek) geri çekilmeci savunmacı olan ve de neredeyse hiçbir şekilde yayılmacı olmayan bir konuma zorladı.[29]

Önceleri, Devrim 1918'in ortalarından başlayarak ortaya çıkan karşı devrimci ordulara karşı kendini silahlı işçi muhafızlarından başka bir şey olmayan

---

27 Fransa ve Rusya arasında bu karşıtlık, Chorley, *Armies and Revolution*, 11. bölümde vurgulanmıştır.

28 Bolşevik Marksist ideoloji 1918-21 yıllarının devlet inşacıları için bu ödünlerin verilmesine yardım etmiştir; çünkü ideoloji, Devrimin sonul hedefi olarak proletaryanın evrenselliğini vurgular, Rus ulusunun kendisini ispatlamasını değil. Bir başka değişle, iktidarı ele geçiren ve onu sağlamlaştıran Parti'nin nesnel durumu ile ideolojisi arasında "seçici yakınlık" vardır.

29 Kayda değer önemli bir istisna, Rus Kızıl Ordusu'nun, 1920'nin yazında Varşova'yı ve Polonya'yı ele geçirme girişimidir. Bakınız Chamberlin, *Russian Revolution*, 2. cilt, s. 297-316.

yerel askeri birimlerce ve kendi evleri ile işgal ettikleri toprakları koruma konusunda kaygılı köylü partizanların dağınık takımlarınca savunuldu.[30] Komünist Parti'nin Avrupa Rusyasının kent merkezlerinde konumlanmış en üst liderlerine bu tür kendiliğinden ve dağınık bir savunma değersiz görünüyordu. Ademi merkezileştirme eğilimleri tersine çevrilmediği sürece, karşı devrimci bir zafer ya da anarşizme doğru bir çözülme ve milliyetçiliklerin rekabeti, süregiden İç Savaş'ın tek olası (ve muhtemelen gerçekleşecek) sonuçları olarak görünüyordu. Çünkü John Ellis'in de işaret ettiği gibi:

> Bolşevikler, daha önce devlet iktidarını ele geçirdikleri ve hükümetin yönetsel işlevlerinden birçoğunu üstlendikleri için, Beyaz saldırılarının karşısında itibarlarını tamamen yitirmeden iç bölgelere çekilemezlerdi. İktidarı ele geçirdiklerinde bunu denemek ve sürdürmek zorunda kaldılar. Bunu yapabilmek için de, en kısa zaman aralığında geniş ordular kurmak zorundaydılar. Bu tip geniş orduların köylülerden oluşması gerekiyordu.[31]

Lenin'in ve Parti Merkez Komitesi'nin desteklendiği, Askeri Komiser Leon Trotskiy'le birlikte merkezileşmiş, profesyonel ve disiplinli bir Kızıl Ordu yaratıldı.[32] Her ne kadar sadık sanayi işçileri arasından ihtiyatlı bir başlangıç yapılmış olsa da, Kızıl Ordu'nun asker toplayıcıları çok geçmeden iyice savaş yorgunu olan köylülere yönelmek zorunda kaldılar ve zorunlu askerlik yasalaştı. Sonunda köylüler, 1921'de beş milyon kişi-

30 Erickson, "Origins of Red Army", içinde *Revolutionary Russia*, der. Pipes, s. 301 ve devamı.

31 John Ellis, *Armies in Revolution*, Oxford University Press, New York, 1974, s. 174.

32 Genel arka plan için bkz. Erickson, "Origins of Red Army", Pipes, der., *Revolutionary Russia* içinde, Ellis, *Armies*, 7. Bölüm; Chamberlin, *Russian Revolution*, 2. cilt, 21. Bölüm; David Footman, *Civil War in Russia*, Praeger, New York, 1962, 3. Bölüm.

den fazlasına ulaşan Kızıl Ordu'nun, beşte dördünden fazlasını oluşturdu.[33] Öyle ki, çoğu okuryazar olmayan gönülsüz askerler, hızla etkili bir savaş gücüne oldukça yakın bir duruma getirildi ve subaylara, askerlerin vurulmasını emretme hakkı da dahil, disiplin konusundaki geleneksel ayrıcalıklarının tamamı iade edildi. Eski Rejim'den kalan uzmanların oluşturduğu bir savaş bakanlığına, bütün askeri harekâtlarda komuta ve kontrol yetkisi verildi. Kızıl Ordu'ya katılmaya ikna edilen ya da zorla alınan, olabildiğince çok sayıda eski çarlık subayına (siyasal olarak tarafsız alan kabul edilen) teknik yeteneklerine uygun liderlik görevleri ve yetkiler verildi.[34] Böylece, birkaç yıl içinde Bolşevikler, Geçici Hükümet'in temelini oymak için savundukları devrimci-demokratik önlemlerin birçoğunu tersine çevirdiler ve profesyonel ve bürokratik askeri örgütlenme ilkelerine geri döndüler.

Trotskiy bunlara, gönülsüz köylü askerlerini, siyasal olarak güvenilmez çarlık subaylarını, düzensiz devrimci savaş birimlerini merkezileşmiş ve etkili bir askeri örgütte başarıyla bütünleştirmeyi güvence altına alma gereksiniminin kaçınılmaz kıldığı, merkezileşmiş Parti denetimleri sistemini ekledi. Tüm ordunun muharebe etkinliğini artırmak amacıyla, "uzman" subayları ve adanmış komünist savaş birimlerini gözetmek ve onların sadakatini güvence altına almak için köylü birimlerinin arasına siyasal komiserler serpiştirildi. Aynı derecede can alıcı önem taşıyan, Parti hücrelerinin ve Parti komiserlerinin kendiliğinden ve eşgüdümlenmemiş siyasal girişimlerini ortadan kaldırmak için, ordudaki

---

33 Chamberlin, *Russian Revolution*, 2. cilt, s. 29.

34 "İç Savaş boyunca eski ordunun 50.000 ile 100.000 subayı yeni Kızıl Ordu'ya alındı... Belki de bunun kadar önemli olan, eski Savaş Bakanlığı'nın 10.000'den fazla sivil memuru, genel memurların önemli bir kısmı, eski ordunun askeri akademilerinin yanı sıra soğuruldu." Raymond L. Ganhoff, "The Military as a Social Force", Cyril E. Black, der., *The Transformation of Russian Society* içinde, Harvard University Press, Cambridge, 1960, s. 329.

tüm komünistlerin siyasal yönetimin disiplin ve emrine doğrudan tâbi kılınmasıydı.

> Böylelikle, ordu içindeki tüm siyasal etkinlikler için, ... kendisi... [Komünist Parti] Merkez Komitesi tarafından yönetilen, kendi emrindeki bölümlerin siyasal şubeleri aracılığıyla da hem komiserleri hem de birimlerdeki tüm siyasal etkinlikleri denetim altında tutan, tamamen merkezileşmiş bir aygıt boy verdi.[35]

1918 ve 1921 arasında, Kızıl Ordu Komünist rejim için iki temel görevi yerine getirdi. Birincisi, can alıcı önem taşıyan işleviyle, karşı devrimci askeri tehdidi yenilgiye uğrattı. Kızıllar büyük ölçüde zamanın geleneksel askeri ilkelerine uygun olarak savaşıyorlardı ve iç ulaştırma hatların stratejik üstünlüğünden ve Avrupa Rusyasının kentlerinin ve demiryollarının sağladığı olanaklardan yararlanıyorlardı. Ek olarak, Bolşevikler halkın kendilerini Beyazlar'a tercih etmesinden de yararlandılar. Onlar olmaksızın Rus Devrimi'nin İç Savaş sırasında pekiştirilmesinin kesinlikle mümkün olamayacağı pek çok köylünün ehveni şer olarak tercihi de bu halk desteğine dahildi. Çünkü her ne kadar İç Savaş'a köylüleri ve onların kaynaklarını sokmak için hem Kızılların hem de Beyazların girişimlerine köylülerin çoğu içerlese de, onlar (özellikle Rusya'nın orta bölgelerindekiler), Beyazların zaferinin kamulaştırdıkları toprakbeylerinin dönüşünü de beraberinde getireceğinden korkuyorlardı.[36]

---

35 Schapiro, *Origin of Communist Autocracy*, s. 243.

36 İç Savaş'ta Bolşevikler hakkında, bkz. Footman, *Civil War*; Chamberlin, *Russian Revolution*, 2. cilt. Chamberlin, her ne kadar Rusya'nın birçok bölgesindeki köylülerin hem Beyazlara hem de Kızıllara karşı olsalar da, çoğu zaman Beyazlara daha çok kızdıklarını, çünkü onların işgal ettikleri alanlarda toprakbeyliği mülklerini ve iktidarını yeniden kurmaya çalıştığını ileri sürer (ve kanıtlar sunar). Bu durumun tek istisnası, toprakbeyliğinin varlıklı küçük çiftçiler için bir sorun olmadığı Sibirya'dır. Kızılların zaferinin bir başka önemli koşulu, Rus Devrimi'ni tetikleyen aynı dünya savaşının Batılı Güçleri bitirmesi, Beyazların lehine ciddi ve sürekli müdahalelerde

Kızıl Ordu'nun başardığı ikinci görev ise: Beyaz ordular yenildikten sonra, ordunun, Bolşevik-Komünist Partisi'nin süregiden oldukça merkezileşmiş yönetimi için güvenli bir üsse dönüşmesiydi. Asker kitleleri ordunun profesyonel ve Parti egemenliğindeki yapısına dahil edildi. Kızıl Ordu, Devrim'in anarşik evresinde fışkıran, proleter Kızıl Muhafızlar ve köylü gerilla takımları gibi düzensiz askeri birimlerin yerini aldı ve onları özümledi. Makhno'nun Ukrayna'daki köylü gerillaları gibi, özümlenemeyen bazı partizan birimleri ise, sonunda yenilgiye uğratıldı ve ortadan kaldırıldı.[37]

Ekonomide Devlet Denetimi

İç Savaş yılları, bürokratik ve Parti gözetimindeki sivil yönetimin kurumsallaşması ile Rus ekonomisi üzerinde devlet denetiminin merkezileşmesine ve yayılmasına tanıklık etti. Sivil devlet yönetiminin gelişmesi Kızıl Ordu'nun subay sınıfının gelişimini andırır. Eski Rejim'in memurları ve kadroları, az bulunur yeteneklerinden dolayı sözde sovyetlerin gözetimi altında, fakat gerçekte onların arasına ve üzerine serpiştirilen (orantısal olarak az sayıda) Parti kadrolarının denetiminde olmak üzere alıkondu veya yeniden işe alındı.[38] Bu hızla yeniden üretilen devlet aygıtı, önceki dönemlere göre daha fazla görevden, özellikle ekonomik denetimden ve gözetimden sorumluydu. Çeşitli şartlar, özel mülk sahiplerine karşı köylü ve işçi sınıfının ayaklanmalarını, ekonomik çöküşün ve iş savaşın ortasında orduların ve kentlerin çok zor karşılanan ikmal gereksinimini ve bazı Bolşevik kadroların benimsedik-

---

bulunmamasıdır. Fakat elbette, Rusya öylesine büyüktür ki, muazzam çabalar gerekli olacaktı.

37 Makhno hareketinin bastırılması üzerine bakınız: Ellis, *Armies*, s. 184-87; Footman, *Civil War*, 6. Bölüm.

38 Merle Fainsod, "Bureaucracy and Modernization: The Russian and Soviet Case", Joseph La Palombara, der., *Bureaucracy and Political Development* içinde, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1963, s. 249-53.

leri çarpıcı komünist toplum öngörüsünün etkilerini de kapsayan çeşitli şartlar, 1918 ile 1921 arasında "Savaş Komünizmi" olarak bilinen sistemi üretecek şekilde bir araya geldi: "[Savaş Komünizmi] devletin tek üretici ve tek dağıtımcı rolünü amaçladığı, emeğin devletin emrinde olduğu ve sıkı bir düzenin zorunlu olduğu, ücretlerin ayni (mal) olarak ödendiği, para gereksiniminin ve kullanımının büyük oranda ortadan kalktığı bir sistemdi."[39]

Bu sistemin ortaya çıkışıyla birlikte, ilk kayıp sanayi üzerindeki işçi denetimi oldu.[40] Bolşevik liderler üretimin üzerindeki sendikalist denetimlerin ekonomik kaosu artırmaktan başka bir işe yaramadığını belirttiler. Böylece Ekim Devrimi'nden sonraki aylarda kilit konumdaki birçok sanayiyi millileştirmek ve onların üzerindeki denetimi sendikalarla işbirliği halinde çalışan merkezi yönetim organlarına aktarmak için harekete geçtiler. Menşeviklerin etkisinden arındırılan ve kadroları güvenli bir biçimde Komünist Parti üyeleriyle doldurulan sendikalar, ilk başlarda fabrikaların yönetimini burjuva sahiplerinden ve fabrika yöneticilerinden alan işçi komitelerini ve sovyetlerini yerinden etmek için kullanıldı. Zamanla sendikalar yönetim haklarını Sovyet yönetiminin atadığı (çoğu eski "burjuva" müdürler olan) yöneticilere devrettiler. Bu sistem büyük fabrikalarda kalıcı olduğunu kanıtladı, esasları Savaş Komünizmi'nin diğer özelliklerinin geçici olarak ıskartaya çıktığı 1921'den sonra da sürdü.

Komünistlerin pazar mekanizmalarını tamamen ortadan kaldırma ve üretimin ve dağıtımın tüm yönlerini emirle idare etme girişimleri, umutsuz İç Savaş yıllarından sonra sürdürülemedi. Köylülerin artılarına zorla el konulması, tüm tüketim mallarının karneye

---

39 Chamberlin, *Russian Revolution*, 2. cilt, s.105.

40 Bakınız: Avrich, "Revolution and Workers' Control"; Jeremy R. Azrael, *Managerial Power and Soviet Politics*, Harvard University Press, Cambridge, 1966, 3. Bölüm.

bağlanması gibi terörle uygulanan önlemler, Kızıl Ordu'nun zaferine yardım edebilirdi ve etti de. Halkın çoğunluğunun, aynı derece merhametsiz ve çizmelerine dek devrim karşıtı olan Beyaz Ordulara destek vermeye isteksiz olduğu bir zamanda bu doğruydu. Fakat Savaş Komünizmi'nin yönetimi altında Rus ekonomisi çöktü ve Birinci Dünya Savaşı sırasında olduğundan bile daha hızlı bir biçimde daraldı.[41] Beyazlar yenilgiye uğratıldığında, yeni pekiştirilen Sovyet rejimi, kısa süre sonra ekonomi üzerindeki topyekûn devlet denetimlerini uygulama girişimlerinden geri adım atmayı zorunlu ve uygun buldu. 1921'e doğru, rejim, ilk başta açlık sınırındaki işçi ücretlerinin iyileştirilmesi ve uzun zorunlu çalışma saatlerinin azaltılması için öne sürülen talepler ve tahıl taleplerine karşı yaygınlaşan köylü ayaklanmalarıyla karşı karşıya kaldı.[42] Sonuç olarak, kendi siyasal tekellerini sürdürme ve Parti iç disiplini sıkılaştırma çareleri arayan Komünist liderler, köylü tarımında pazar güçlerinin olduğu kadar, orta ve küçük ölçekli sanayilerde ve perakende ticarette de özel girişimin yeniden canlandırılmasına izin veren, "Yeni Ekonomi Siyaseti" çizgisine [New Economic Policy (NEP)] çekildiler. Savaşların ve iç çatışmaların sonucu göz önünde bulundurulduğunda, bu siyaset 1925'e doğru, Rus ekonomisinin ve nüfusunun, kabaca Birinci Dünya Savaşı öncesi düzeylerini yeniden bulmasını kolaylaştırdı. Bu onarım süreci boyunca bile, büyük ölçekli sanayiler ve dış ticaret Parti-devletin merkezi denetiminde kaldı, böylece Kominstler (1793 sonrası Fransız Jakobenlerinin aksine) katı bir örgütsel temel ve ekonomideki çıkarlarıyla baş başa kaldılar.[43]

---

41 Nove, *Economic History*, 3. Bölüm.

42 Bu durumun kederli bir betimlemesi için bkz. Paul Avrich, *Kronstadt, 1921*, Norton, New York, 1974, 1. Bölüm, "The Crisis of War Communism". Ayrıca bkz. Seth Singleton, "The Tambov Revolt (1920-1921)", *Slavic Review* 25:3, Eylül 1966, s. 497-512.

43 Nove, *Economic History*, 4. Bölüm.

Pratik amaçlar adına, 1921'e doğru Bolşeviklerin proletarya temelinden geriye kalan, Parti-devlet iktidarının sanayi içindeki bu örgütsel yapısıydı. Gerard Chaliand'ın etkili ve güzel sözleriyle: " 'Proletarya devrimi' zafer kazanmıştı, ama işçi sınıfının kendisi neredeyse eriyip gitmişti."[44] Başlarda kuşkusuz, Bolşeviklerin siyasal izlencesi, kendi kendini örgütlemiş devrimci işçilerin kendiliğinden desteğini çekmişti. Fakat İç Savaş, Bolşeviklerin başlardaki proleter taraftarlarını ya dağıttı ya da tüketti: Bazıları açlık çeken kentlerden kırsal kesimlere dağıldı; diğerleri Devrimi silahla savunurken öldü; geriye kalanlar da, Fransa'da 1973 yılında birçok *sans culotte*'in yaptığı gibi yukarıya doğru hareketlilikle, sanayi işçiliğinden yeni muzaffer olmuş Parti-devletin memur konumlarına geçtiler. Çoğu köylü kökenli yeni işçiler, er geç 1917'nin proletaryasının yerini almak için gelseler de gitgide daha yekpare hale gelen ve bürokratikleşen Parti-devletin liderliğine karşı, siyasal olarak deneyimli ve kendindebilinçli bir temel ya da demokratik bir dengeleyici ağırlık oluşturamadılar. 1921'den sonra, devrimci Yeni Rejim'in biçimi, bu liderliğin devlet iktidarını Rus toplumuna nasıl uyguladığına ve yerleştirdiğine bağlı oldu.

STALİNİST "YUKARIDAN DEVRİM"

İç Savaş'tan hemen sonra yürürlükte olan "Yeni Ekonomi Siyaseti"nin Rus Devrimi'nin kalıcı bir sonucu olamadığı görüldü. 1920'lerin sonlarına doğru, NEP sistemi hızlı, ağır sanayileşmeye adanmış Parti-devlet diktatörlüğünün idaresi altında tamamen kolektivist ve bürokratik olarak yönetilen bir topluma yol açtı. Burada, varılan bu noktanın liberal ve sosyalist umutlara sahip insanların yaptığı bir Devrim'in doruğu ola-

44 Gerard Chaliand, *Revolution in the Third World: Myths and Prospects*, çev. Diana Johnstone, Viking Press, New York, 1977, s. 150.

bildiğini anlamak önemlidir. İlk olarak, NEP'in içsel çelişkilerini, ardından da Eski Rejim'den miras kalan koşulları ve İç Savaş'tan taşınan eğilimleri göz önünde bulundurmalıyız. Bütün bu etkenler Stalin'in liderliğinde Komünist Partisi'nin, tarımda zorla kolektifleştirmeye ve ne pahasına olursa olsun, bir an önce gerçekleştirilmesi istenen bir ağır sanayileşme izlencesine neden yöneldiğini açıklamaya yardım eder.

1920'lerin ilk yılları boyunca, melez NEP sistemi oldukça iyi işledi; ekonomi kendine geldi ve nüfus arttı. Fakat 1926'ya doğru beliren güçlükler bazı temel değişikliklerin yapılması gerektiğinin işaretini verdi. En ciddi ikilem, olgunlaşmakta olan Sovyet rejiminin, köylülerle olan ekonomik ve siyasal ilişkilerinde kendini gösterdi.

Köylü Çelişkisi

1926'ya doğru, Rus sanayisi Birinci Dünya Savaşı öncesi sermaye yatırımları sayesinde büyük oranda kendine geldi. Ancak Rus ekonomisi, olağanüstü bir sermaye ve insan gücü katkısı olmazsa, ya köylü üretici kitlelerinin ikmali için tüketim mallarını ya da sanayinin üretici kapasitesinin hızla genişletmesini sağlayacak yatırım mallarını üretemeyecekti.[45] Köylüler de, tahıl ve hammadde satışlarından elde ettikleri gelirle, makul fiyatlarla üretilmiş malları satın alamadıkları taktirde, tarımsal üretimi artırmayacaklar ya da kentleri ve ikmal sanayilerini besleyen artıları üretmeyeceklerdi. NEP Rusyasında var olan kendine özgü sosyoekonomik tarımsal yapıdan dolayı köylüler, deyim yerindeyse ulusal ekonomiyi kuracak ya da çökertecek toplam kapasiteye sahipti. 1917 köylü devriminin ertesinde, 1914 öncesinde pazara yönelik ürünün orantısız bir biçimde büyük kesimini üreten

45 Nove, *Economic History*, 4. Bölüm, özellikle s. 94, 117-18.

soyluların ve zengin köylülerin daha geniş arazileri ortadan kalktı; bunun yerini, büyük çoğunluğu geçimlik düzeye yakın iş gören neredeyse sadece küçük üreticiler aldı. 1920'ler boyunca nüfusu artan bu küçük üreticiler, eğer isterlerse, tahıllarını pazarın dışında tutabilirlerdi. Köylüler, tahıllarını ilerideki yüksek fiyat beklentisiyle istifleyebilirler ya da ailelerinin ve çiftlik hayvanlarının beslenmesinde kullanabilirlerdi.[46]

Rus köylü devriminin bu tarımsal sonuçları ile Fransa'daki senyörlük karşıtı köylü ayaklanmalarının sonuçları arasındaki karşıtlığın altı çizilmeye değer.[47] Fransız Devrimi'nden önce bile, Fransa sanayileşme öncesi bir tarımsal ülke için, özellikle yerel kasabalardaki pazar ilişkilerine görece yüksek oranda köylünün katılımı anlamında oldukça ticarileşmişti.[48] Köy topluluklarının toplumsal siyasal dayanışmasının, köylülerin artılarından pay talep eden senyörlere ve diğerlerine karşı kolektif direnişi (ve 1789'da ayaklanmaları) cesaretlendirecek kadar güçlü olduğu doğrudur. Bununla birlikte, komünal biçimler, temel bireyciliği ve Fransız köylü mülk sahiplerinin özel mülkiyete yönelimlerini geçersiz kılamadı ya da onlarla uzlaşamadı. Böylece Fransız köylüleri, senyörlük taleplerini ortadan kaldırdıkları halde, köylü olmayan senyörlerin ve zengin köylülerin sahip oldukları toprakları kamulaştıramadı ya da yeniden bölüştüremediler. Bireysel toprak kullanımı üzerinde birçok komünal sınırlama ayakta kaldıysa da, Devrim bunları zayıflattı ve bireysel tarıma yönelik çok eski eğilimleri güçlendirdi. Devrim sonrası Fransız tarım ekonomisi orta, küçük ve çok küçük bireysel mülk sahipliğinin bir karışımını

46 *Age*, 4. Bölüm ve Volin, *Century*, s.182-88.

47 Bu paragraf, Üçüncü Bölüm'deki Fransa kısmında yer alan tartışmalara ve göndermelere değinir.

48 Karşılaştırmalı bir bakış açısı için bkz. Gilbert Rozman, *Urban Networks in Russia, 1750-1800* ve *Premodern Periodization*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1976, 5. Bölüm.

sunuyordu; bir bütün olarak tarımsal üreticiler de Eski Rejim'in yönetimi altında olduğundan, daha az değil belki de daha çok pazara düzenli katılmaya yönelmişlerdi. Esas sonuçlardan biri olarak Devrim'in hemen sonrasında, Fransa'nın ticaret ve sanayi ekonomisi, devletin etkin idaresi ve özellikle devletin tarıma etkili bir müdahalesi olmaksızın aşama aşama olsa da büyümeye devam edebildi.

Fakat 1920'lerin Sovyet Rusyasında durum oldukça farklıydı. Rus köylü devrimi, Fransa'nınkinin aksine, özel toprak mülkiyetini kamulaştırdı ve yeniden bölüştürdü. Devrim, genel olarak yoksullaşmış bir düzeyde olmak üzere köylülerin mülk sahipliği derecesini eşitlemeye yöneldi ve bireysel girişimciliğin aleyhine olarak komünal denetimleri güçlendirdi.[49] Sonuç olarak Rusya'nın tarımsal üreticileri, bir bütün olarak 1917 öncesine göre daha az pazar yönelimliydi. Ulusal ekonomi içindeki köylü mülk sahipliğinin çok büyük bir çoğunluğu (devlet idaresindeki herhangi bir sanayileşme izlencesi bir yana) herhangi bir pazar yönelimli ulusal ekonomik sistemin canlılığına yönelik bir tehdit oluşturuyordu.

Rus köylü devriminden kaynaklanan tarımsal sosyoekonomik yapı göz önünde bulundurulduğunda, NEP, Savaş Komünizmi yönetimi altında aşırı üretimdeki daralmayı telafi etmek için başlangıçtaki teşvik önlemlerinin ardından ekonomik çelişkilerle karşılaşmaya yazgılıydı. Karşılaşılan temel sorun basitti: Aşırı düzeyde ekonomik teşvikler olmaksızın, yani Sovyet sanayisinin üretkenlik kapasitesini aşan çok miktarda ve ucuz tüketim malları ve (devlet denetimindeki sanayinin lehine ticaretin yönlendirilmesindeki çıkarları göz önünde bulundurulduğunda, Sovyet otoritelerinin izin verme eğiliminde olmadığı) tarım ürünleri için

---

49 Bakınız: Keep, *Russian Revolution*, 29.-30. Bölümler; D. J. Male, *Russian Peasant Organization Before Collectivization*, Cambridge University Press, Cambridge, 1971.

yüksek fiyatlar olmaksızın, Rus köylüsü ulusal ekonomiye giderek daha az katılmak için her türlü nedene sahip olacaktı. Gerçekten de, 1920'ler boyunca, tahılın pazara sunuluşu, 1914 öncesine göre, oransal olarak daha düşük kaldı. 1927'ye doğru ise köylüler, bir kriz durumu nedeniyle pazara çok az tahıl sunuyordu.[50]

Sovyet rejimi, köylüleri artık üründen feragat etmeye *ikna etmek* için siyasal-örgütsel araçları kullanacak durumda olmadığı gibi yeni üretim uygulamalarını benimseyecek duruma hiç değildi. Çünkü Parti, sovyetler ve devlet kamuyönetimi kırsal köylü toplulukları içinde çok yüzeysel bir zemine ve bu topluluklar üzerinde yetersiz bir etkiye sahipti.[51] Bolşevikler kentsel ayaklanmalar ve geleneksel savaşlarla iktidara geldikleri için, bu süreç boyunca köylere sızmamıştılar ya da köylülerin arasından etkili ve aynı anda Parti ile Sovyet rejimine sadık siyasal liderleri çıkarmayı başaramamışlardı. Bunun yanı sıra, 1920'lerin ilk yılları boyunca tarımsal üretimin telafisini kolaylaştırmak için pazar mekanizmalarına güvenmek, sadece tarımda siyasal hareketliliğe yönelik herhangi bir siyasaya doğal olarak düşman olan, görece zengin köylü liderlerini öne çıkardı. Böylece, köylülerin ulusal ekonomi ile ilişkilerinin duyarlı hale geldiği bir zamanda Sovyet rejimi köylülüğe ulaşmak, onu yeniden örgütlemek ve yönlendirmek için güvenilir bir yerel-siyasal araçtan yoksundu. Kırsal kesimdeki, yerel Sovyet ve Parti kadroları göreceli olarak az sayıdaydı. Onlar, (pazar yöne-

---

50 Nove, *Economic History*, s. 105-13 ve 148-51; Volin, *Century*, s. 182-88.

51 Bu paragrafın kaynağı: Male, *Peasant Organization*, 3. Bölüm; Teodor Shanin, *The Awkward Class*, Oxford University Press, New York, 1972, 9.-10. Bölümler; Moshe Lewin, *Russian Peasants and Soviet Power*, çev. Irene Nove, Northwestern University Press, Evanston, Ill., 1968, 1. Bölüm; özellikle Thomas P. Bernstein, "Leadership and Mobilization in the Collectivization of Agriculture in China and Russia: A Comparison", Doktora Tezi, Siyaset Bilim Bölümü, Columbia Üniversitesi, 1970, University Microfilms, Ann Arbor, Mich., 3.-5. Bölümler.

limli, zengin köylüler oldukları için) ya rejimin bakış açısından güvenilmezdi ya da (genç, "seçilmiş" yoksul tarım işçileri ya da yerel şubelere yukarıdan yönetimin emriyle atanmış kişiler oldukları için) komşuları arasında etkisizdiler.

Eğer rejim, küçük mülk sahibi köylüleri ve köyleri tarımsal üretimin denetiminde kendi haline bırakarak, Savaş Komünizmi'nin acımasız ve baskıcı elde etme yöntemlerine yeniden başvuracak olursa, köylüler daha az ekerek ve daha çok biriktirerek buna yanıt verebilirlerdi. 1927'den sonra gerçekleşmeye başlayan tam da buydu; köylülerin yetersiz tahıl pazarlaması ve vermesi rejimi kamuyönetiminin gücünü uygulamaya itti ve bu da 1928 ve 1929'da tarımsal üretimin daralmasına katkıda bulundu.[52] Böylece, küçük mülk sahibi, komünal olarak otonom ve kendi geçimini sağlayan köylülük ile pazar güçleri konusunda huzursuz, devlet idaresinde sınai büyüme konusunda kaygılı ve kırsal kesimde herhangi bir uygun siyasal temelden yoksun bir Parti-devletin huzursuz birlikte varoluşunu temel alan NEP sistemi, kentsel ve kırsal kesimin arasını gitgide açarak, derinleşen bir krize doğru evrildi.

Hızlı Sanayileşmeye Bağlanış Kararı ve Zorunlu Kolektifleştirme

Yaşamsal önemde siyasal kararlar verilmeliydi ve Komünist Partisi içinde yola nasıl devam edileceği konusuyla iç içe geçen liderlik ve siyasal mücadeleler şiddetli bir biçimde devam ediyordu.[53] Artık "sağcı" olarak

52 Volin, *Century*, s. 196-202; Lewin, *Russian Peasants*, II. Bölüm; E. H. Carr, "Revolution From Above: The Road to Collectivization", *The October Revolution: Before and After* içinde, VintAge Books, New York, 1971, s. 95-109.

53 Bakınız: Isaac Deutscher, *The Prophet Unarmed*, VintAge Books, New York, 1959; Stephen F. Cohen, *Bukharin and the Bolshevik Revolution*, Knopf, New York, 1973, 6.-9. Bölümler; Alexander Erlich, *The Soviet In-*

tanınan Nikolai Buharin ve müttefikleri, köylülüğü tarımsal üretimi artırmaya ve satmaya ikna etmek için, düşük fiyatlı manufaktür tüketici mallarının üretimini artırmayı savunuyorlardı. Diğer yandan, yenilgiye uğramış Trotskist "sol"un savunduğu siyaseti benimseyen Yosif Stalin, yordamlamayla yavaş yavaş almaşık bir yaklaşıma yöneldi. Bu yaklaşım, eninde sonunda, ağır sanayiye, başından sonuna dek aynı güçle sürdürülen devasa yatırımları ve tarımda (köylülüğü tahıl yetiştirmeye ve teslim etmeye zorlamak ve kentsel alanda ve sanayide ani genişleme için gerekli insan gücünün serbest kalmasını sağlamak için) ona eşlik edecek kolektifleştirmenin yönetim tarafından zorla kabul ettirilmesini gerektirecekti. Sonunda zaferi kazanan, büyük oranda tahıl alımı üzerinde Parti-devlet ile köylülüğün çatışmaya başladığı olayların hızlanmasından dolayı Stalin'in yaklaşımıydı. Bununla birlikte, 1920'lerin ortasında ve sonlarına doğru net siyaset almaşıkları ortaya konduğu ve tartışıldığı ölçüde, Stalin'in yavaş yavaş ortaya çıkan yaklaşımının, Sovyet liderliğinin çoğunluğu tarafından, Buharin'in stratejisine göre tercih edilebilir görünmeye başladığı da doğrudur. Bunun doğru olması daha çok Stalin'in (nihai etkileri başlangıçta hiçbir zaman öngörülemeyen) önlemleri, Parti-devletini, Rusya'nın ekonomik ikileminin çözümüne dayanabilecek kapasiteye getirmek için en iyi yol olarak görünmesinden dolayıydı.[54] Stalin'in yaklaşımı, başlıca iki (grup) nedenden ötürü daha umut verici göründü.

İlki, bu yaklaşım, Rusya'yı ekonomik ve askeri kalkınma düzeylerine *hızla* taşımak için tasarlanmış bir yaklaşımdı. Bu, sosyalizme ancak sanayileşmiş bir toplumun ulaşabileceği varsayımından dolayı değil,

---

dustrialization Debate, 1924-1928, Harvard University Press, Cambridge, 1967.

54 Cohen, *Bukharin* içinde, 8.-9. Bölümler, birçok Parti liderinin adım adım Stalin'in siyasetlerine yönelmesine vurgu yapar.

aynı zamanda Bolşeviklerin 1920'lerin ortasında, Batı Avrupa'da sosyalist devrimlerin yakın zamanda meydana gelmeyeceğini fark etmelerinden dolayı da önemli göründü. Onların sosyalist Devrimi ayakta kalacaksa "tek ülkede" ayakta kalmak zorundaydı ve bu nedenle, *ekonomik* kalkınma ulusal olarak özerk bir temelde sürmeliydi. Bunun yanı sıra Sovyet Rusya coğrafi olarak, Çarlık Rusyası gibi hâlâ savaşa eğilimli olan Avrupa devlet sisteminin içinde konumlanmıştı. Hiçbir Rus lideri, ulusal ekonomik kalkınma amaçlı herhangi bir izlenceye askeri hazırlığı dahil etmeyi ihmal edemezdi; bu açıdan Stalin'in ağır sanayinin hızla büyümesini teşvik etme stratejisi Buharin'in yaklaşımından daha elverişli göründü. Çünkü Buharin'in yaklaşımı, eğer işleyebilseydi, ülkeyi zorunlu olarak oldukça yavaş bir ekonomik kalkınmaya mahkûm edecekti. Buharin'in yaklaşımında, Parti ve devlet kamuyönetiminin arkasına yaslanması ve tüketici talebinin ve hafif sanayinin büyümesinin ulusal ekonomik kalkınmanın birçok aşamasını ve birçok yönünü Pazar güçlerinin belirlemesine bırakması isteniyordu.[55]

Stalin, aksine, savaşkan metaforlarla dolu konuşmalarında Bolşevik Parti-devlet aracılığıyla İç Savaş biçimi *eylemciliğe* geri dönüş çağrıları yaptı. Bu da bizi (köylülüğe karşı nihai saldırı da dahil) onun stratejisinin cazibesini siyasal elit gözünde daha güçlü kılan ikinci nedenler kümesine götürür. İç Savaş sırasında inşa edilen ve daha çok hâlâ en canlı ve ödüllendirici deneyimlerini yoğun mücadeleler dönemi boyunca edinen erkeklerin yönettiği Parti ve devlet örgütleri, Stalin'in ortaya koyduğu eylemci tutuma uygun oldukları gibi ona doğal bir eğilim gösteriyorlardı. Tahıla el koymak ve köylü topluluklarını yeniden örgütlemek için, kentlerde üstlenmiş Parti ve işçi gruplarını seferber

55 Buharin'in yaklaşımı da neredeyse kesin bir biçimde Rus ekonomisinin somut yabancı yatırımlara açılmasını gerektirecekti; ancak 1930'lar boyunca buna girişilmesi halinde başarılı olunamazdı.

ederek, siyasal düşmanların bulunduğu kırsal kesime gitmek, destansı geçmişte aynı erkekleri zafere götüren etkinliğin tıpatıp aynısıydı. Bununla birlikte bu, sadece kişisel anılar ve eğilimler sorunu değildi. Çünkü daha önce de gördüğümüz gibi, Parti-devletin kendisi, köylülüğü siyasal olarak etkilemek için herhangi bir önemli girişimin, içeriden teşvik edilen bir yeniden örgütlenme ile yürütülmeyip, önlemlerin köylere dışarıdan dayatılmasını zorunlu kılacak biçimde örgütlenmişti. El altındaki siyasal-örgütsel araçlar göz önünde bulundurulduğunda, NEP krizinde eldeki gerçek seçenek, belki de köylüleri kendi hallerine bırakmak ile onlara "saldırmak" gibi iki uç arasında bir yerdeydi. 1929 ve 1935 arasında gerçekleştirilen kolektifleştirme sırasında bu süreç, kentli yönetim ve sanayi işçilerinden oluşan Parti denetimindeki görev güçlerinin, şaşkına dönmüş ve direnen köylülüğe saldırısı biçimini aldı.[56] Bu türden pek çok Sovyet kadrosunun, gene Parti'nin yönettiği Devrim'in bir başka kriziyle fiilen başa çıkabilmek için (kriz karşısında pasif biçimde geri çekilmektense) Stalin'in İç Savaş tarzında önlemlere geri dönme çağrısını kabul etme eğiliminde olması şaşırtıcı değildir.

Bu seferki görev elbette bir iç savaş kazanmak değil, ulusal ekonomik kalkınmayı hızlandırmaktı. Stalin'in stratejisi, Bolşevik devrimci deneyimler ve örgütsel kapasiteyle her ne kadar uyumluysa da, ancak Parti-devletin, devrim öncesi dönemden süregelen ekonomik şartların üzerine inşa edilmiş olmasından dolayı *işleyebilirdi*. Stalin'in sonunda başarıya ulaşan hızlı sanayileşme izlencesi,[57] daha önce var olan (ve kuşkusuz aynı zamanda Parti erkinin dayandığı can

---

56 Bakınız: Leonard Schapiro, *The Communist Paty of the Soviet Union*, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 2. baskı, VintAge Books, New York, 1971, s. 460-61; Bemstein, "Collectivization of Agriculture", 5.-6. Bölümler; Lewin, *Peasants and Power*, III. Bölüm.

57 Stalinist sanayileşme dürtülerinin başarıları üzerine bkz. Nove, *Economic History*, 8.-9. Bölümler.

alıcı örgütsel temeli oluşturan) azımsanamayacak bir ağır sanayi temelinden açıkça yaralanıyordu. Eğer Sovyet Rusya'ya, oldukça gelişmiş tüketici sanayileri ve de hafif sanayinin güçlü taleplerini sağlamak için ticari yönelimli ve yeterince zengin bir kırsal kesim miras kalmış olsaydı, Buharin'in stratejisi, daha umut verici olabilirdi. Bu şartların hiçbirinin var olmaması gerçeği, Buharin'in yaklaşımının özünde işlerliğinin bulunmadığını, uygulamada yürümeyeceğini gösterir.[58] Stalin'in yaklaşımı, esas olarak Parti-devlet Rusya'nın ekonomik kalkınmasını hızlandırmaya çalışırken, tüm kartların devlet denetimindeki ağır sanayilerin genişletilmesine oynanacağı anlamına gelir. Tarımsal kolektifleştirmenin anlamı acımasızca açıktı: Köylülerin yaşam şartları ve mutluluğu ya da tarımsal üretimin verimlilik derecesi bakımından bedeli ne olursa olsun, "ürünün *asgari maliyet* karşılığında sağlanması".[59] Yakın dönemli araştırmalarda kolektifleştirmenin, bir bütün olarak Rus tarımında el konulan artık üründe gerçek bir artış sağlamamış olabileceğini ileri sürülür.[60] Ancak kolektifleştirmenin, hem sanayi hem de tarım sektöründe devlet denetimindeki etkinliklerin hızla artışını gerektirdiği ve bunu sağladığı kesin. Tarımın kolektifleştirilmesinden sonra, Sovyet Parti-devletinin siyasal denetimi, (1921'de kentlerde yapıldığı gibi) kırsal kesimde de iyice güçlendirildi. Köylülüğün, bundan böyle pazar yanlısı ya da *laissez-faire* siyasetleri ile gönlünü almak gerekmiyordu; çünkü artık onlar, asgari olarak gerekli ürünü devletin üretim temsilcilerinden saklayamıyorlardı. Sovyet siyasal

---

58 Buharin'e sempati besleyen biyografi yazarı Stephen Cohen bile, onun kalkınma stratejisinin ciddi bir biçimde, "sanayi ve tarım üretiminde devlet müdahalesinin gerekliliğine gereken önemi vermediğini" kabul eder; bkz. *Bukharin*, s. 208-12.

59 Nove, *Economic History*, s. 184.

60 Bakınız: James R. Millar, "Mass Collectivization and the Contribution of Soviet Agriculture to the First Five Year Plan: A Review Article", *Slavic Review* 33, Aralık 1974, s. 750-66.

denetimi bu şekilde kırsal kesimde pekiştirildikten sonra, devlet yönetimindeki ağır sanayileşme Sovyet Rejimi'nde Eski Rejim'in bıraktığı yerden gelişebildi ve (yöneticiler, ağır bir insani bedeli ödemeye hazır olduğu sürece) daha yüksek bir hızla ilerleyebildi.

YENİ REJİM

1928'den hemen sonraki yıllarda, tarımda kolektifleştirme başarıldıktan ve Stalin'in hızlı sanayileşme izlenceleri tamamlandıktan sonra, Rus Devrimi'nin ortaya koyduğu sonuçların temel örüntüsü billurlaştı. Bu örüntünün önemli özellikleri nelerdi ve bu örüntü, Devrim'in nedenleri ve dinamikleri hakkında gördüklerimiz açısından sosyolojik olarak neden anlamlıydı?

Devrimcileştirilmiş Bir Toplumda Güçlendirilmiş Devlet

Yeni Rejim'in en çarpıcı özelliği, çarlık rejiminde olduğundan kesinlikle daha büyük ve dinamik olarak daha güçlü bir toplumda, bir Parti-devlet karmaşık birliğinin egemenliğiydi. Büyüklükleri veren istatistikler öykünün sadece bir kısmını anlatır. Devrim öncesi ve sonrasının "Silahlı kuvvetlerdeki personel hariç, devlet yönetimi, polis ve yargı sistemi personeli" üzerine istatistikleri karşılaştıran Alf Edeen, 1897'de personel sayısının 105.000'i polis sisteminde olmak üzere 260.000 iken, üzerinde Rusya'nın kamuyönetimi bulunan toprakların alanının 1897'den çok daha *küçük* olduğu 1929'da aynı sayının 142.000'i Sovyet polis teşkilatında olmak üzere 390.000 olduğunu tahmin eder.[61] E. H. Carr tarafından sunulan Sovyet istatistikleri çok

61 Alf Edeen, "The Civil Service: Its Composition and Status" içinde, *The Transformation of Russian Society*, der. Cyril E. Black, Harvard University Press, Cambridge, 1960, s. 276.

daha yüksek sayılar verir.[62] Kuşkusuz 1897 yılı, Eski Rejim'in yok oluşundan yirmi yıl öncedir ve bu nedenle de bu genişlemenin bir kısmı Sovyet rejiminin iktidarı almasından önce (özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında) meydana gelmiştir. Ancak 1860'lar ve 1890'lar arasında Eski Rejim sırasında, devlet personelinin sayısal genişleme eğilimi 1897'den 1929'a dek olan artışı açıklayamaz. Dahası, Eden'in 1929 tahminleri sanayi kuruluşlarının devrimci tarzda ele geçirilişine bağlı devlet çalışanlarının artışını kapsamaz. Bu tahminde, 1920'lerin sonlarından 1950'lere dek sürdürülen devlet güdümlü hızlı sanayileşmeye eşlik eden, Sovyet Parti-devletinin çalışanları olarak işyöneticilerinin (menajerlerin), teknik uzmanların ve parti memurlarının sayılarındaki büyük artışa değinilmez. Yaklaşık olarak aynı dönemde, Sovyet nüfusu sadece üçte bir oranında artarken, bu alandaki genişlemenin önceki sayıları beş kattan da fazla arttırdığı görülür.[63] Böylece Sovyet sistemi, devasa ve uyumlu bir biçimde genişleyen devlet kamuyönetimi örgütünü ön plana çıkardı. Bu, hem 1921'den sonra Sovyet rejiminin siyasal alanda doğal olarak görece ağırlıklı ve bürokratik olarak çarlık rejiminden daha ağırlıklı olmasından, hem de 1920'lerin ortalarından sonra, Sovyet devletinin sanayileşmeyi daha hızlı ve daha doğrudan siyasal ve kamuyönetsel araçlarla yürütmesinden dolayı doğruydu.

Sovyet devleti, iki temel nedenden ötürü, çarlık otokrasisinden sadece daha geniş değil, ayrıca toplumsal muhalefeti çarlık otokrasisine göre hayal edilemeyecek kadar daha az önemseyerek toplum içinde daha çok şey başarmaya muktedirdi. Birincisi, (Bolşe-

---

62 E. H. Carr, *Foundations of a Planned Economy, 1926-1929*, 3 cilt, Macmillan, New York, 1971, 2. cilt, s. 489, tablo 66.

63 Warren W. Eason, "Population Changes", Black, der., *Transformation* içinde, s. 73. 1928'den sonra devletin genişlemesinin beş aşaması Edeen'den alınmıştır. Bkz, "Civil Service", Black, der., *Transformation* içinde, s. 276-78.

vik) Komünist Partisi tüm devlet işlevlerinin yönetiminde eşgüdüm sağlayarak çarın ve onun kişisel taraftarlarının oluşturduğu ağın yerini aldı.[64] Buradaki açık farklılık, Parti'nin üye sayısı bakımından daha geniş olması ve kollar halinde daha geniş bir alana ulaşmasıydı. Parti, çarın başarabileceğinden çok daha etkin merkezi eşgüdüme izin veren, Parti'nin tepesindeki liderliğin atamasına ve açık disiplinine tâbi kadroların hiyerarşik düzeninden oluşuyordu. Dahası, 1930'ların ortasından itibaren Parti üyeliğine sahip olmakla seçkin yönetsel ve teknik konumlara sahip olmak arasında bir yakınsama olduysa da, Sovyet Komünist Partisi, sürekli bir faaliyet olarak, en azından bazı üyeleri her yaşam tarzından ve toplumun her kesiminden kendine çekmeye çalıştı.[65]

Bu, Sovyet rejiminin çarlık yönetimine göre aslında daha güçlü olmasının ikinci nedenine işaret eder. Çarlık otoritesi her ne kadar ona tâbi olsalar da, yürütme ve kamuyönetimi alanlarında devlet iktidarından yalıtılmış, örgütlü temsili ve toplumsal grupları (örneğin, *zemstvo*'ları, Kiliseyi, *obşçina*'ları) kendi haline bırakmaktan memnundu. Buna karşın Komünistler, tüm insanları çalıştıkları ve ikamet ettikleri yerde doğrudan Parti-devlet sistemi ile bütünleştirerek, merkezdeki yönetimi kitlelerle sıkı bir biçimde ilişkilendirmeye çalıştılar.[66] Bu, yerel sovyetleri, sendikaları, kooperatifleri ve mahalle gruplarını kapsayan, temsili ve kitlesel üyelik örgütleriyle yapıldı. Bu tür örgütler, kamusal etkinliklerde halk topluluklarını kuşatıyor ve onları, yüksek yetkililerin, özellikle Parti liderlerinin emirlerinden sorumlu ve (resmen değilse, *de facto*) onlar tarafından atanan liderlerin buyruğu altına so-

---

64 Zbigniew K. Brzezinski, "The Pattems of Autocracy", Black, der., *Transformation* içinde, s. 93-109.

65 Bakınız: Rigby, *Party Membership*, çeşitli yerlerde.

66 Theodore H. Von Laue, *Why Lenin? Why Stalin?*, 2. baskı, Lippincott, Philadelphia, 1971, s. 169-70 ve genel olarak 9. Bölüm.

kuyordu. Sovyetler Birliği (ve diğer Komünist Parti-devletler) uzmanları, devlet siyasetlerinin uygulanmasında kitlesel çapta halk tepkisini ve katılmasını yürütme erkiyle ilişkilendirme rolünü vurgulamak için bu tip örgütleri "aktarma kayışları" olarak adlandırırlar.[67] Buna ek olarak, bu tip örgütlerin, Sovyet siyasal liderlerini, çarlık otoritelerinden çok daha doğrudan ve sürekli olarak halkın genel ruh halleriyle ve koşullarıyla (hiç değilse potansiyel olarak) temas durumuna koyduklarını belirtmeliyiz.

Daha büyük ve daha dinamik olan bu güçlü Sovyet Parti-devleti, kendini elbette aristokratların, çarlık memurlarının ve kapitalistlerin ayrıcalıklarının ortadan kaldırıldığı devrimcileşmiş bir toplumda kurumsallaştırdı. 1917-21 halk ayaklanmaları ile 1918'den 1929'a dek Sovyet yönetimince uygulanan çeşitli kararlar, birleşerek onursal ve siyasal ayrıcalıkları ve toprak sahipliğini içeren mülkleriyle birlikte soylular tabakasının tamamen yok oluşunu sağladı. Özel mülkiyet ve çeşitli sanayi ve ticaret kuruluşlarının denetimi sayesinde kapitalistler sınıfı da bu dönemde ortadan kaldırıldı. Bu ayrıcalıklı tabakanın yok edilişinin doğrudan toplumsal etkilerinden biri, mütevazı sınıfsal kökene sahip yeni Sovyet yurttaşlarına pek çok toplumsal ilerleme olanağı sağlamasıydı.[68] Özellikle 1920'ler boyunca, Kızıl Ordu ve Parti liderleri büyük ölçüde sanayi işçileri ve köylü kökenlilerden devşirildi. 1930'lar boyunca, Parti dışı seçkin konumlardaki görevlilerden, Parti üyesi devşirme eğilimi vardı. Devletin idaresinde genişleyen sanayi sektörlerinde görevlendirilmek üzere çok sayıda yönetici ve teknik uzmanın işe alınması ya doğrudan sanayi ve Parti kanalları

---

67 Alexander Vucinich, "The State and the Local Community", Black, der., *Transformation* içinde, s. 207-09.

68 Bu paragrafın dayanağı: Edeen, "Civil Service" içinde, *Transformation*, der. Black, s. 278-92; Raymond L. Garthoff, "The Military as a Social Force", Black, der., *Transformation*, içinde, s. 329 ve devamı; Rigby, *Party Membership*, 3.-7. Bölümler.

ya da devletin desteklediği orta ve yüksek öğrenim aracılığıyla, tüm toplumsal kökenlerden gelen insanların yukarıya doğru toplumsal hareketlilik olanaklarının hızla genişlemesine neden oldu. Toplumsal hareketlilikte İç Savaş hızlı sanayileşme ve 1930'ların ortasında seçkinlerin şiddetle tasfiye edilmesi gibi sıradışı kargaşaların neden olduğu başlangıç niteliğindeki çıkışlardan sonra Sovyet toplumunda yukarıya doğru toplumsal hareketlilik oranlarının gerilediği kuşkusuz. Bununla birlikte, 1921'den itibaren, eğitim ve toplumsal hareketlilik fırsatlarına ulaşma bakımından Eski Rejim'e kıyasla daha çok eşitlik vardı. Eski Rejim'de bu türden fırsatlara yasal olarak ya da fiilen ulaşma ayrıcalığı sadece soylulara ve zenginlere aitti. Genel olarak denebilir ki, 1930'ların ortasından itibaren, Sovyet ulusal yurttaşlığının görev ve hakları resmi olarak demokratikti, yani tüm yurttaşlar için eşitti. Bu da, Eski Rejim'in siyasal-yargısal sistemi altında asla tam olarak kazanılamayan bir şeydi.

İşçilerin ve Köylülerin Kaderi

Bununla birlikte, Rusya'daki devrimci sonuçlara ilişkin kavrayışımızı netleştirmek için anlamamız gereken diğer, daha az övücü başka noktalar vardır. İşe işçilerin ve köylülerin konumlarını göz önünde bulundurarak başlayabiliriz. Sovyet toplumu çarlık düzenine kıyasla, az önce vurgulanan anlamda daha eşitlikçi ve demokratik olabilir. Yine de, 1928 sonrası Sovyet rejimi, kentli işçilerin ve kolektifleştirilen köylülerin genel refahını ya da toplumsal-siyasal özerkliğini 1920'lerin görece uygun şartlarıyla karşılaştırıldığında, Eski Rejim zamanındaki düşük standartlara göre bile artırmadı.

Sovyet sendikaları 1928 öncesinde Parti üyelerince yönetilmiş ve hükümet otoritesi altında örgütlenmişse de, kuruluşun yönetimine katılma ve işçi üyeler

adına ücret ve çalışma koşulları üzerinde pazarlık yapma hakları vardı. Zorunlu sanayileşme tasarımına yönelinmesinden sonra, devlet tarafından atanan ve Parti tarafından gözetim altında tutulan kuruluş idarecilerinin otoritesi, fabrikalar içinde resmi olarak mutlak hale geldi. Sendikaların, "emeğin kiralanması, üretimin tasarlanması, ücret oranlarının belirlenmesi ve çalışma saatlerinin tespiti" [69] üzerinde artık etkisi yoktu. Bunun yerine, işçilerin Rusya'nın modern sanayileşmesinin herhangi bir aşamasında olduğundan daha doğrudan ve yoğun yönlendirmeye tâbi hale gelmesi için, sendikalara "öncelikli olarak planın gereklerinin yerine getirilmesinde örgütleyici ve seferber edici olma talimatı verildi".[70] Sovyet sendikaları belirli refah ödenekleri ve toplumsal hizmetlerle ilgili kamuyönetimi kurumlarında yetkileri ellerinde tuttular. Fakat ilk sanayi hamlesi sırasında bunlara ayrılan kaynaklar asgari düzeyde olduğu için, bu işlev ortalama işçinin refahı üzerinde çok az bir etki yaratmış olmalı. Gerçekten, sadece toplumsal faydaların kıt olmasından değil, özellikle temel ihtiyaç maddelerinin fiyatları yüksekken ücretlerin düşük kalmasından dolayı da işçilerin yaşam standartları, 1930'ların başlarında göze çarpan bir biçimde, 1914 öncesi standartların altına düşecek kadar kötüleşti ve ancak bundan sonra yavaş yavaş iyileşti.[71]

Kırsal kesimde kolektifleştirmenin başlatılmasıyla, Rus köylüleri hane olarak işlettikleri küçük arazilerini ve köylerinin kolektif siyasal otonomilerini yitirdiler.[72]

---

69 Merle Fainsod, *How Russia Is Ruled*, Harvard University Press, Cambridge, 1953, s. 433.

70 Nove, *Economic History*, s. 206.

71 *Age*, s. 206-07.

72 Bu paragrafın dayanağı: Fainsod, *How Russia Is Ruled*, 16. Bölüm; Nove, *Economic History*, s. 181-84; Lazar Volin, "The Russian Peasant: From Emancipation to Kolkhoz", Black, der., *Transformation* içinde, s. 306-07; Naum Jasny, *The Socialized Agriculture of the USSR*, Stanford University Press, Stanford, 1949, III. Bölüm.

Birçok köylü *kolhoz* olarak adlandırılan kolektif çiftliklerde örgütlendi. Burada, devletin tedarik görevlilerine düşük sabit fiyatlar karşılığında önceden belirlenmiş miktarda ürün teslim etmek için, hanelerin bahçe parselleri dışındaki tüm topraklar kolektif sahip olunup kolektif işleniyordu. Bu sistem, çoğu kent kökenli ve tamamı Parti-devlet tarafından atanan ve ona sadık olan memurlarca sıkı bir biçimde uygulandı. Bu memurların içinde sadece *kolhoz* yöneticileri değil, makine-traktör istasyonuna bağlı çeşitli memurlar ve siyasal temsilciler de vardı. Tarım makinelerini *kolhoz* gruplarına kiralamak için kurulan bu istasyonlar, devletin bürokratik gözetimini ve artık ürüne el koymasını sağlayan organlar olarak iş görüyordu.

Ağır sanayi gelişimini finanse etmek için, Rus köylüleri ve işçileri Sovyet yönetimi tarafından yoğun biçimde sömürüldüler: Yatırımlarda kullanılan devlet gelirinin büyük bir kısmı, tarım ürünlerine ödenen düşük üretim fiyatı ve kentli tüketicilerin yiyecek maddelerine ödediği yüksek perakende fiyatı arasındaki farktan geliyordu.[73] Ancak köylü *kolhoz* üyeleri kentli işçilerden daha çok acı çekiyorlardı. Onlar (ne kadar düşük olursa olsun) düzenli ücretin sağladığı güvenceden yararlanamıyorlardı. Bunun yerine, emeklerinin karşılığı, devlete karşı yükümlülükler (ve gelecekteki üretimin gerekleri) yerine getirildikten sonra geriye kalan gelir paylarının bireysel olarak kazanılmasına dayanıyordu. Bu nedenle, köylülerin gelirleri hasatın kaprisli iniş çıkışlarına bağlı olarak alçalıp yükseliyordu; öyle ki, örneğin zorla kolektifleştirmenin hemen sonrasında, 1930'ların ilk yılları boyunca, tarım üretimde çatlakların en kötü olduğu zamanlarda, geçimlik ürününe devletçe el konan milyonlarca köylü açlık çekti.[74] Dahası, kırsal alanlardaki toplumsal hizmet-

73 Nove, *Economic History*, s. 210.
74 *Age*, s. 179-80.

ler, o da eğer varsa, kentsel sanayi merkezlerindekiler kadar yeterli değildi. Rus köylülerinin kendi çıkarlarına olmayan bu "kolektif" tarım biçimlerine şevkle uyarlanamamaları şaşırtıcı değildir. Bu durumun doğrudan ve ironik bir sonucu olarak, 1928 sonrasında Rus tarımında meydana gelen üretim artışı *kolhoz* sektöründen değil, çok küçük hane arazilerinden kaynaklandı.[75] Söz konusu arazilerin ürünleri, devletin satış yerlerinden çok az elde edebildiklerini desteklemek için satın alabilecek kadar şanslı olan kent sakinlerine açık pazarlarda satılabiliyordu.

Hiyerarşi ve Baskı

1928 sonrası Sovyet sisteminin genel özelliklerine dönecek olursak, belirgin bir biçimde eşitlikçi olmayan hiyerarşik denetim ve sosyoekonomik ödüllendirme örüntülerinin kurumsallaştığını söyleyebiliriz. 1930'lar boyunca, Sovyet yönetiminin içinde memurları ayrıcalıklı ve otoriter hale getirmemek için yapılan tüm girişimler terk edildi. Alf Edeen'in işaret ettiği gibi, "güçlü bir biçimde genişleyen ve farklılaşan kamuyönetimi aygıtına otorite bağışlamak ve aynı zamanda üzerinde denetim kurmak için [Eski Rejim zamanında olduğu gibi] gene pek çok kural ve şart belirlendi."[76] Memurları memur olmayanlardan ayırmak ve farklı rütbelerden memurları hiyerarşik bir düzene sokmak için ayrıntılı rütbeler ve keskin ücret farklılıkları getirildi. 1940'lara doğru hem Sovyet sivil kamuyönetiminde hem de Kızıl Ordu'nun subay teşkilatında, Büyük Petro'nun Eski Rejim'indeki kadar ve aslında ona paralellik gösteren ayrıntılı ve gösterişli resmi sıfat, rütbe ve üniformalar kurumsallaştırıldı.[77]

---

75 *Age*, s. 238-44; Schapiro, *Communist Party*, s. 463-64.
76 Edeen, "Civil Service", Black, der., *Transformation* içinde, s. 286.
77 *Age*, s. 286-87.

Aynı sıralarda, aşırı yüksek üretim hedeflerinin üstesinden gelme çabalarını teşvik etmek için toplumun genelinde, yüksek nitelikli ya da oldukça üretken olan işçiler için özel ikramiyeler ve tüketim malları olarak ek ödemeler ve niteliksiz ya da yarı nitelikli işçiler için (ortalamanın üzerine konan normlarla) parça başı ücret gibi keskin bir biçimde farklılaşan ekonomik ödüller getirildi.[78] Benzer farklılıklar, *kolkhozniks*'lerin kolektifleştirme altında eşitlikçi ödül ölçütlerini kaybetmeme çabalarına kimi zaman karşı çıkılarak köylüler arasında da kurumsallaştırıldı.[79] Dahası, ilk başlardaki işyöneticilerinin, uzmanların ve Parti memurlarının nitelikli işçilerden daha fazla ücret ve ödenti almamaları konusundaki Bolşevik ilkesi Stalin tarafından ("küçük burjuva eşitlikçiliği" olarak) kınanıp terk edildi. Böylece, yönetimin işçiler ve köylüler üzerindeki otoritesi sadece güçlenmekle kalmadı, ayrıca ekonomi de işyöneticilerine ve onların (devlet kamuyöneticileri ve ordu subayları gibi) teknik kadrolarına, üretim işçilerinden daha yüksek ücretler ve yapılan işe göre ödentiler verildi.[80]

Nihayet, Sovyet rejimi, yurttaşlarını yönetme ve memur kadrolarını denetleme ve tasfiye etme teknikleri olarak kamuyönetimi alanında örgütlenmiş baskı ve teröre, itiraf edildiği gibi, hem baskıcı çarlık rejimine hem de [itiraf edilmediği gibi] diğer devrim sonrası rejimlere kıyasla olağanüstü ölçüde dayanmaya başladı. Konunun anlaşılabilmesi için sadece bilinen belli bazı canlı örnekleri ve olguları anmak yetecek. Örneğin, Sovyet tarımının kolektifleştirilmesi, ancak gönülsüz köylülere sınırsız baskı uygulanarak gerçekleşti. Bu süreç içinde, birkaç milyon zengin köylü (*kulak*) kadar, kolektifleştirmeye direnen daha yoksul köylüler

78 Nove, *Economic History*, s. 208-09; Schapiro, *Communist Party*, s. 465-67.

79 Fainsod, *How Russia Is Ruled*, s. 450.

80 Bu noktada özellikle önemli ayrıntılar için bkz. Tony Cliff, *State Capitalism in Russia*, Pluto Press, Londra, 1974, s. 65-81.

de tümüyle mülklerinden edildi ve kendi topluluklarından sürüldü.[81] Zorla sanayileşme sırasında, toplumun tüm kesimlerinden Sovyet yurttaşları gizli polisin yoğun gözetimine tâbi tutuldular ve çoğu zaman zorunlu çalışma (angarya) kamplarında uzun ve gerçekte belirsiz sürelerde mahkûmiyetlerin geldiği, gerçek ya da hayali ihlaller nedeniyle sürekli tutuklanma korkusu ya da olgusu altında yaşadılar. Bu kamplar gerçekten öylesine büyüktü ki, kendi kendine yetebilen kamuyönetsel-ekonomik bir imparatorluk oluşturuyordu ve rejimin, (serbest emeğin kullanılmasının güç ve pahalı olduğu) güç koşullar altında stratejik altyapı projelerinin tamamlanmasında kullanabileceği aşırı biçimde sömürülen önemli bir emek kaynağı sağlıyordu.[82] Hapishanenin dışında kalan Sovyet nüfusu arasındaki yaygın tutuklanma ve hapsedilme korkusu emeğin disiplinini ve üretken çabaları güçlendirmeye hizmet etti.

Sovyet toplumuna liderlik eden gruplar da gizlice gözetlenmeden ve korkudan uzak değildi. Aksine, 1930'ların "Büyük Tasfiye"si, toplumun seçkinlerinin bir kısmının diğer kısmına karşı barış zamanında terör uygulamasının belki de en geniş kapsamlı tarihsel örneğini oluşturur.[83] Bedeli insanların acı çekmesi, liderlik yeteneklerinin ve deneyimlerinin boşa harcanması alanlarında ne olursa olsun, içinde geriye kalan "Eski" (yani ilk) Bolşeviklerin neredeyse tümünü kapsayan, binlerce Partili ya da Partisiz liderin tutuklanmasının ve öldürülmesinin nedeni konusunda en doğru "açıklamayı", Stalin'in kendi kişisel diktatörlüğünü kurma amacı sunmaktadır. Bununla birlikte, Stalin'in Parti-devlet liderliğinin diğer üyelerine karşı

---

81 Volin, *Century*, s. 212-31; Nove, *Economic History*, s. 165-76.

82 Stanislaw Swianiewicz, "The Main Features of Soviet Forced Labor", s. 277-92, William L. Blackwell, der., *Russian Economic Development: From Peter the Great to Stalin* içinde, New Viewpoints, New York, 1974.

83 Roben Conquest, *The Great Terror: Stalin's Purge of the Thirties*, Crowell & Macmillan, Inc., New York, 1973.

güttüğü kan davasının başladığı ve uygulandığı bağlam, tutuklanmamış nüfusu cezalandırmak ve üvendireyle dürterek yönlendirmek için önceden kurumsallaşmış olan güçlü baskı örgütlerine aitti. Büyük Tasfiye'de bu örgütler, zorla kolektifleştirmenin ve sanayileşmenin ilk aşamalarında toplumdan koparılan bedelin en çok farkında (ve sorumlusu) olan Parti ve yönetim seçkinlerinin aleyhine döndü. Böylece, Stalinist sistemden yararlananların öne çıkmaları için yol açılmış oldu. Büyük Tasfiye'nin kısa vadeli sonuçların ötesinde yarattığı etki, bu nedenle, bu sistemin birçok kurumsal özelliğinin istikrar kazanmasına yardımcı olmaktı.

Özetle, 1928'den sonra billurlaşan Sovyet sistemi, devrim öncesi mutlakçı ve aristokratik sistemden, biçimsel olarak daha eşitlikçi ve halkı kapsayıcı olduğu kadar, rütbelerin daha fazla hükmettiği ve daha etkili bir biçimde otoriter ve baskıcı hale geldi. Rus Devrimi'nden neden bu tuhaf sonuçlar zinciri ortaya çıktı? Aslında buraya kadar uygun bir açıklamanın tüm iplerini eğirmiş bulunuyoruz ve sonuç olarak burada yapmamız gereken tek şey onları örmektir.

Eski Rejim'in toplumsal hiyerarşilerinin muhafaza edilmesi için can alıcı önemde olan Çarlık devleti, 1917'de tamamen ve aniden çöktüğünde, devrimci siyasal krizin içinden hızla tabandan kitlesel halk ayaklanmaları çıktı. Köylülüğün büyük bir kısmının komünal ve eşitlikçi yönelimi ortamında ve kentlerde, liberal liderliğin yönetimi altında halkın katılımını yönlendirecek güvenli biçimde kurulmuş sendikalar ve demokratik-parlamenter kurumların yokluğu nedeniyle, 1917'nin halk ayaklanmaları ayrıcalıklı grupların konumlarını hızla zayıflattı. Bu da, devrimin ileride temel eylemlerinde çok kapsamlı biçimde eşitlikçi olmasını güvence altına aldı; ve gerçekten de, 1917 Rusya toplumsal devrimi, dünyanın o zamana dek gördüğü en eksiksiz ve ani devrimdi.

Ancak bu toplumsal devrimin aniliği ve tamlığı, aynı zamanda devrim karşıtlarını ve yabancı istilacıları kovmak için yeni devlet örgütleri inşa ederek pekiştirmeye çalışan siyasal olarak örgütlenmiş devrimcilerin korkunç ikilemlerle yüz yüze kalmaları anlamına da geliyordu. Çarlık ordusunun ve kamuyönetiminin yerle bir edilmiş olması veri alındığında, yeni devrimci devlet örgütlerinin hızla ve neredeyse sıfırdan inşa edilmesi gerekiyordu. Dahası, devasa köylü çoğunluğu, olası devlet kurucuları için, en iyi durumda dolaylı ve isteksiz bir müttefikti. Bu koşullarda devrimci devlet örgütlerini inşa etmek için Bolşevikler, Eski Rejim'in memurlarının hizmetlerinden yararlanma yollarına ve gönülsüz köylülükten zorlamayla insan gücü ve malzeme sağlama yolunda zorunluluklara dayandılar. Gelişmeye başlayan Sovyet devlet aygıtlarının sonuç veren kurumsal örüntüleri, şaşırtıcı olmayan biçimde şunların bir bileşimini ön plana çıkardı: bürokratik hiyerarşi, profesyonel uzmanların ayrıcalıklarına ağırlık verme ve devlet memurları ile halk grupları (özellikle köylüler) üzerinde oldukça merkezileşmiş ve baskıcı Parti denetimleri.

Köylü sorunu, devrimci devlet iktidarının başlangıçta pekiştirilmesinden sonra da ortadan kalkmadı. Köylü devriminin geniş toprak sahiplerine karşı tarımsal ekonomik etkilerine ve Bolşevik Parti-devletinin kırsal kesimde herhangi bir güvenli örgütsel temelinin bulunmayışına bağlı olarak, olgunlaşmakta olan Sovyet rejimi kısa sürede ulusal bir ekonomik krize yakalandı. Parti-devlet içinde bulunulan durumla ilgili bir dizi nedenden dolayı, 1920'lerde karşılaştığı krizden çıkmak için hızlı, devlet güdümlü ağır sanayileşmeye yöneldi. Ancak bu, kaçınılmaz olarak devlet yapısının ilk defa İç Savaş krizi sırasında ortaya çıkan temel kurumsal örüntülerine ve devlet ile toplum ilişkilerine geri dönülmesi ve onların daha da geliştirilmesi anlamına geliyordu. Çünkü Yeni Rejim'in kullanımında

sürekli el altında olacak (merkezileşmiş denetimler, bireyselleştirilmiş eşitsiz ödüller ve her şeye gücü yeten zorlayıcı yaptırım imkânı gibi) belirli araçların bulunması gerekiyordu. Bu araçlar, hem liderlerin ve hem de tüketim mallarına ve hizmetlerine değil, ağır sanayi kuruluşlarına öncelik veren bu ani sanayileşmenin zorunlu olarak gerektirdiği muazzam çabaları, kurbanları ve toplumsal aksamaları üstlenecek güçlerin harekete geçirilmesi ve yönlendirilmesi için gerekliydi. Ortada, soyut ve genel bir "sanayileşmenin olmazsa olmaz öncülleri" yoktu.[84] Fakat köylülüğün hem bağımsız olarak örgütlenmiş hem de rejime düşman olduğu, genelde tarımsal olan bir toplumda dar ve güvenilmez bir siyasal temele sahip bir rejimin üstlendiği devlet güdümlü, ağır sanayileşme zorunlulukları vardı.

Gerçekten, Rus devriminin büyük ironisi ve acılı tadı, köylülüğün rolünde ve kaderinde yatmaktadır. Çünkü köylüler kendi eksiksiz toplumsal devrimlerini 1917'de gerçekleştirdiler ve sonuçta askeri olarak rekabet eden ulus-devletlerin dünyasında devrimcileşmiş bir ulus-devlet olarak Rusya'nın canlılığına yönelik bir tehdit haline geldiler. Devrimci devlet kurucularının, içerideki ve dışarıdaki örgütlü siyasal rakiplerle uğraşırken bile, otonom köylülerle baş etmek zorunda olmaları, onları korkunç derecede büyük boyutları ve sonuçları olan bir rejimi azar azar kurmaya yöneltti. Böylece, Rus Devrimi'nin sonucu, Rus halkının kitlesel enerjisinin, gönüllü coşkunun ortaya çıkmadığı durumlarda 1917'nin anarşik isyanlarından, merkezi olarak saptanan ve yönlendirilen çabalara etkin biçimde katılıma yöneltildiği bütünüyle kolekti-

84 1950'ler ve 1960'lar boyunca ABD toplumbiliminde SSCB'deki devrim sonrası eşitsizlikleri, sanayileşme sürecinden geçen herhangi bir ülkeye sanayileşmenin yüklediği evrensel "işlevsel zorunluluklar"a bağlamak oldukça modaydı. En önemli örnekler için bkz. Alex Inkeles, *Social Change in Soviet Russia*, Harvard University Press, Cambridge, 1968; özellikle 3. Bölüm, "Social Stratification"da derlenmiş metinler.

vist ve otoriter bir sistem oldu. İlk başta bu çabalar, ağır sanayi kuruluşlarının gözü kara ve çok büyük bir hızla inşasında kullanıldı. Daha sonra, bu enerji İkinci Dünya Savaşı'ndaki Rus ulusunun acımasız düşmanlarına karşı savunulmasına yöneltildi. İnsani bedel ne olursa olsun, ki bu korkunç bir bedeldi, bu devrimcileştirilmiş sistem bir ulusal devlet iktidarı olarak kendini kanıtladı. Buna ikna olmak için, sadece İkinci Dünya Savaşı'ndaki Sovyet Rusya'nın kaderi ile Birinci Dünya Savaşı'ndaki Çarlık Rusyasınınkini karşılaştırmak gerekir.

Fransa ve Rusya: Geriye Bakışla Sağlanan Önerme

Bu bağlantı noktasında, geriye dönerek Fransız ve Rus devrimlerinin dinamikleri ve sonuçları hakkında İkinci Kısım'da buraya dek geliştirilen önermelerin tüm mantığını özetlemek yararlı olacaktır. Analitik olarak belirtmek gerekirse, ortodoks olmayan bir yol izledim. Fransız ve Rus devrimleri, genellikle mantıkları ve sonuçları açısından bu iki devrimin birbirinden ne kadar farklı oluğu vurgulanarak, sosyoekonomik çıkarlara ve kentsel sınıfların siyasal eylemlerine gönderme yapılarak açıklanır. Böylece, Fransız Devrimi burjuvazinin yönettiği kapitalist ve liberal bir devrim olarak görülürken, Rus Devrimi sanayi proletaryası ve Bolşevik Partisi tarafından yapılmış kapitalizm karşıtı, komünist bir devrim olarak görülür. Ben tam tersine, Fransız ve Rus devrimlerini benzer terimlerle çözümledim: Çünkü bir tarafta toprakbeylerine karşı köylü ayaklanmalarının doğrudan başarıları ve dolaylı siyasal sonuçları, diğer tarafta da siyasal liderlerin verili iç ve uluslararası bağlamlarda devlet örgütlerini inşa etme ve kullanma mücadeleleri arasındaki karşılıklı etkileşimi vurguladım.

Bu bakış açısından, Fransız ve Rus devrimlerinin paylaştıkları siyasal süreçlerin ve sonuçların belirli

önemli benzerlikleri daha ortodoks yaklaşımlarınkinden çok daha belirgin ve açıklanabilir hale gelir. Her iki örnekte de, büyük ölçüde kendiliğinden ve otonom köylü ayaklanmaları ya devrim karşıtıydı ya da liberal istikrar olanağını ortadan kaldırma işlevi gördü; ama devrimci siyasal hareketlerin kendilerini kırsal kesimde konumlandırmalarını da olanaksız kıldı. Her iki örnekte de, içteki devrim karşıtlarını ve yabancı düşmanları yenilgiye uğratacak kadar güçlü devlet örgütlerini inşa etmek için kentleri temel alan devrimci liderliklere zorlayıcı biçimde ihtiyaç duyulması, ikisinde de devrimlerin daha merkezileşmiş ve bürokratik rejimlere yol açtığı anlamına geliyordu. Her ne kadar kentlerdeki (Fransa'nın *sans culotte*'ları ve Rusya'nın sanayi proletaryası olarak) emekçi halkın görülmemiş katılımı ve coşkusu kullanılarak inşa edilmişse de, bu rejimlerin hiçbiri, herhangi bir anlamda, ne liberal-parlamenter ne de doğrudan doğruya demokratikti.

Burada kullandığım çözümleme çerçevesi içinde, Fransız Devrimi ile Rus Devrimi arasındaki önemli farklılıkları, onları iki farklı türde oluşum olarak değerlendiren birine göre daha gerçekçi bir biçimde anlamak olanağı vardır. Temelde, bu devrimlerin süreçlerindeki ve sonuçlarındaki farklılıkları açıklamak için: 1) altta yatan benzerlikleri açıklamak için kullanılan aynı değişkenlerin her olgudaki farklı özgül biçimleri, yani doğan devrimci kriz içinde köylü ayaklanmaları ve devlet inşası görevleri; ve 2) Devrimlerin her biri için sosyoekonomik, dünya-tarihsel ve uluslararası bağlamın kurulması olarak iki etkenler kümesini birlikte ele aldım.

Böylece, iki örnekte de, devrimci siyasal krizlerin özgün biçimde birbirine karşıt yollardan ortaya çıkmaları nedeniyle, Rus Devrimi'nin, Fransa'nınkinden çok daha ani bir biçimde derinleştiğini ve köktencileştiğini ileri sürdüm. Rus Devrimi, Fransa'nınkinden belki daha baskıcı ve otoriter önlemlerle pekiştirildi; çünkü

savaş yorgunu Rusya'da devrimci orduların sıfırdan başlayarak kurulması zorunluluğu varken, Fransa'da Jakobenler daha önce (eskiden beri) var olan orduları genişletebildiler.

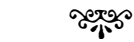
Bunlar ve daha pek çok farklılık bir arada ele alındığında, Fransız Devrimi merkezileşmiş, bürokratik bir devlet ile özel mülkiyete dayanan bir toplum ve pazar ekonomisinin birlikte varoluşuyla sonuçlanırken, Rus Devrimi'nin neden devlet denetiminde ulusal sanayileşmeye adanmış bir Parti-devlete yol açtığını açıklar. Fransa'da köylü ayaklanmaları bireysel toprak mülkiyetine saldırmadan ya da onu yıkmadan durdu. İç sosyo-ekonomik yapılar (hem önceden var olanlar hem de senyöre karşı köylü devriminin sonucunda ortaya çıkan yapılar), pazar yönelimli ekonomik kalkınmaya uygundu ve ortada devlet denetiminde sanayileşme için dünya-tarihsel olarak yararlanılabilir hiçbir model yoktu. Bu nedenle, kitleleri harekete geçiren hiçbir siyasal parti devlet iktidarını komünist tarzda pekiştiremezdi. Dahası, Fransa'nın Kıta'daki güçlü konumu, devrimci hareketliliğin, içeride siyasal olarak yönetilen dönüşümlere yönlendirilmesi yerine, yayılmacı milliyetçiliğe askeri yoldan yönlendirilmesine uygundu. Rusya'da, bunun aksine, köylü devrimi geniş toprak mülkiyetini ele geçirdi ve yeniden bölüştürdü; bu da, pazar-güdümlü ulusal ekonomik kalkınma olanaklarını ciddi biçimde azalttı. Rusya'da öteden beri var olan büyük ölçekli sanayi kuruluşları ve sanayi üzerinde devlet denetimi için dünya-tarihsel olarak yaralanılabilir modeller vardı. Dahası Rusya, Avrupa devlet sistemi içinde, coğrafi olarak derin bir biçimde saldırıya açık olarak konumlanmıştı. Tüm bu nedenlerden dolayı Bolşevikler, ilk olarak bir kentsel-sanayi temelinde Parti-devlet iktidarını pekiştirmeyi ve ardından da bu iktidarı tepeden, köylülük üzerinde yaymayı ve bütün bunları Sovyetler Birliği'nin ulusal sanayileşmesini hızlandırmak için

kullanmayı başardılar ve koşullar da onları bu yönde zorladı.

Okur, Fransız ve Rus devrimlerinin burjuva/proleter yorumlarında önemli bir rol oynayan aynı gerçekliklerden bazılarının buraya da girdiğini fark etmiş olmalı. Bununla birlikte, farklılık ise Fransa ve Rusya'nın kentsel sanayi ve sınıf yapılarını bağlamsal özellikler olarak -analitik olarak daha önemli olan (benim için) tarımsal başkaldırılar ve siyasal dinamiklerin rol oynadıkları zeminler olarak- almış olmamdır. Kesinlikle, farklı kentsel sanayi ve sınıfsal yapıların devrimci süreç ve sonuçları derin bir biçimde etkilediğini savundum. Ne var ki, bunu bir burjuvazi ya da bir proletarya anahtar konumunda siyasal aktör olduğu için yapmadılar. Daha çok bunu, köylü devrimlerinin farklılaşan sonuçlarıyla birlikte karşıtlaşan kentsel yapıları, Fransa ve Rusya'da devrimci devlet iktidarının pekiştirilme ve kullanım olanaklarını farklı biçimde koşullandırmasından dolayı yaptılar.

YEDİNCİ BÖLÜM

Çin'de Kitleleri Harekete Geçiren Parti-Devletin Yükselişi

Devrimler, yönetici sınıfların karakterinden fazlasıyla etkilenir. Gentry iktidarının sağlam yerelciliği, Fransa ve Rusya devrimlerinin aksine, Çin Devrimi'nin merkezden çevre alanlara doğru değil, çevre alanlardan merkeze doğru gelişmesini kaçınılmaz kıldı...

Franz Schurmann

Rus ve Fransız devrimleri gibi, Çin Devrimi de otokratik ve yarı bürokratik Eski Rejim'in çöküşüyle başladı. Devrim daha merkezileşmiş, kitleleri kapsayan ve devrim öncesi Eski Rejim'den birçok açıdan daha eksiksiz bir biçimde ussallaşmış ve bürokratik bir Yeni Rejim'le sonuçlandı. Dahası, her üç Devrim'de de köylüler eski sınıf ilişkilerini dönüştürmek için gerekli esas ayaklanma gücünü sağladı. Fransa'da ve Rusya'da, toplumsal devrimci dönüşümler köylü ayaklanmalarının meydana gelmesine bağımlıydı. Yine de, devrimci devlet örgütleri, öncelikle kentsel halk desteğinin yardımıyla kuruldu ve kamuyönetimi hiyerarşileri aracılığıyla kırsal kesimlere dayatıldı. Fransa'daki ve Rusya'daki devrim sonrası devletlerin her ikisi de

(aralarındaki birçok farklılığa rağmen) profesyonel bürokratik rejimlerdi. Bununla birlikte, Çin Devrimi'nde köylüler, *hem* devrimci ayaklanma gücünü *hem de* devrimci devlet iktidarının pekiştirilmesi için örgütlü halk temelini sağladı. Bunun sonucu benzersiz bir biçimde, yaygın katılımı artırmaya adanmış ve bürokratik memurların ve profesyonel uzmanların rutinleştirilmiş hiyerarşik tahakkümüne şaşırtıcı bir biçimde direnen devrimci bir Yeni Rejim oldu.

Çin Devrimi'ni Fransa'nınkinden ve Rusya'nınkinden ayıran bu farklılıkların nedeni, diğer örneklerin her birinde olduğu gibi, toplumsal devrimci durumun belli bazı özelliklerinde ve Eski Rejim'in ayakta kalan mirasında yatmaktadır. Çin'de *gentry* toprakbeyleri İmparatorluk devletinin çöküşünden sonra, yerel topluluklarda sağlam biçimde yerleşmiş olarak kaldı ve savaşbeyleri eyaletler ve bölgeler düzeylerinde egemenliği elde tuttular. Dolayısıyla devrimci devlet kurucuları, aşılması güç engellerle karşı karşıya kaldılar. Sonunda Çin Devrimi, ancak bazı devrimci liderler ayaklanmacı, üretken ve siyasal olarak enerjik köylü çoğunluğunu kullanmayı öğrendikleri zaman tamamlanabildi.

1911'DEN SONRA TOPLUMSAL DEVRİMCİ DURUM

İmparatorluk otoritesinin aldatıcı görünümü Mançuların yıkılışıyla birlikte ortadan kalkınca, Çin'deki devlet erki tamamen, onyıllar boyunca birikeceği yerler olan bölge, eyalet merkezlerine ve yerel merkezlere devredildi. Bu durum bir anlamda, 1789'da Fransa'da ve 1917'de Rusya'da olanları andırır. Çünkü her üç durumda da, önceden merkezileşmiş monarşik kamuyönetimi kuruluşları çözüldü ve temsili kurumları amaçlı bir biçimde kralın, çarın ya da imparatorun yerini alır almaz, siyasal katılım ve girişim fırsatları çok daha yaygın hale geldi. Ancak Çin'de durum, bu konuda

1911 sonrasında bölgesel olarak üstlenmiş askeri örgütlerin rolünden dolayı farklıydı.

Savaşbeyleri Ortamı

Fransız ve Rus devrimlerinde, bölgesel olarak üstlenmiş hareketler merkezileşmiş devrimci yönetimlerin ortaya çıkmaya başlamasından *sonraya* dek bir etken değildi. Rusya'da, 1914'ten önce oldukça profesyonelleşmiş durumda bulunan ve merkezi olarak denetim altında tutulan İmparatorluk orduları, savaş sırasındaki yenilgilerin ve tabandan gelen anarşik devrimin kaosu nedeniyle 1917 boyunca tamamen çözülmüştü. Fransız Devrimi'nin ilk aşamalarında, bölgelerdeki ve eyaletlerdeki militarizm bir sorun yaratmadı. Fransa'da bu tür bir militarizm, uzun zaman önce Eski Rejim'in bir dönem bağımsız olan eyalet askeri yöneticilerini merkezi yönetimin denetimine tâbi kılmış olması ve 1789'da merkezi yönetimin yerini ulusal ve yerel yönelimler arasında bocalayan kentli komiteler ve milisler ağının almış olması nedeniyle sorun olmamıştı.

Fakat 1911 sonrası Çin'de, özellikle Çing'in yönetimi altında anahtar konuma sahip bir askeri lider ve kendine sadık birçok generale komuta etmeye muktedir olan Başkan (ve geleceğin İmparatoru) Yuan Şihkay'ın ölümünden sonra siyasal denetim, bölgesel askeri aygıtlara hükmeden "savaşbeyleri"nin yerelüstü zorlayıcı güçlerinde toplanmıştı. Anayasal ve parlamenter siyasal düzenlemeler hiçbir zaman bütünüyle etkili olamadı.[1] Bunun yerine: "Ülkenin bir ucundan diğerine, her birinin denetimi altında tuttuğu bir bölgesi ve sömürdüğü kaynakları olan bağımsız askeri-siyasal gruplaşmalar vardı. Bir sistem olarak her biri,

1 James E. Sheridan, *China in Disintegration: The Republican Era in Chinese History, 1912-1949*, Free Press, New York, 1975, 2. Bölüm.

tüm diğerlerine benziyordu; başlıca farkları büyüklükleriydi."[2] Bu rejimler, "genellikle, hem sivil kamuyönetimini yürütmek hem savaşları yönetmek için örgütlenmiş, hiyerarşik yapılardı".[3] Bunlarda otorite, söz konusu savaşbeyine tâbi olanların sadakatine dayanıyordu. Savaşbeyi ise bunun karşılığında subay taraftarlarını para, silahlar, askeri birimler üzerinde denetim ve bölgesel üslerle ödüllendirmek zorundaydı. Bu rejimler sürekli birbirleriyle rekabet halinde oldukları için başlıca faaliyetleri kaynak sağlamak, asker devşirmek, geleceğin müttefikleriyle ve yabancı destekçilerle görüşmek ve elbette kanlı bir iç savaştı.[4]

Savaşbeyliğinin kökenine ulaşmak için, Eski Rejim'in yönetimi altındaki gelişmelere ve İmparatorluk sisteminin getirdiği davranış tarzına dek inmek gerekir. Eski Rejim'in son onyılları boyunca, çoğunluğu kıyı anlaşması yapılmış limanların yakınlarında, fakat ayrıca etkili eyalet otoritelerinin denetimi altında bulunan bazı iç kısım kentlerinde de, oraya buraya serpiştirilmiş olarak modern taşımacılık olanaklarının ve silahlıkların da dahil olduğu sanayiler gelişti.[5] Bütün bunların bir bütün olarak Çin toplumu ve ekonomisi üzerindeki etkisi oldukça yüzeyseldi.[6] Ancak meydana gelen modern gelişmeler, çeşitli bölgesel askeri komu-

---

2 C. Martin Wilbur, "Military Separatism and the Process of Reunification under the Nationalist Rêgime, 1922-1937", Pin-ti Ho ve Tang Tsou, der., *China in Crisis* içinde, University of Chicago Press, Chicago, 1968, 1. cilt, 1. kitap, s. 204.

3 *Age*, s. 205.

4 Savaşbeyliği üzerine yukarıdakilere ek olarak bkz. *Age*, Lucien W. Pye, *Warlord Politics*, Praeger, New York, 1971 ve Hsi-sheng Ch'i, *Warlord Politics in China, 1916-1928*, Stanford University Press, Stanford, 1968.

5 Bakınız: Alben Feuerwerker, *China's Early Industrialization*, Harvard University Press, Cambridge, 1958.

6 G. William Skinner, "Marketing and Social Structure in Rural China (Pan II)", *Journal of Asian Studies 24:2*, Şubat 1965, s. 195-228. Rhoads Murphey'in "The Treaty Pons and China's Modernization", Mark Elvin ve G. William Skinner, der., *The Chinese City Between Two Wo lds* içinde, Stanford University Press, Stanford, 1974, s. 17-72'deki savlarına da bakınız.

tanların ulaşabileceği daha yıkıcı silahlar ve yeni potansiyel gelir kaynakları üretmek için yeterliydi. Dahası, eyalet askeri otoritelerince modern askeri yöntemlerin uyarlanması yıldızı sönmekte olan Çing Hanedanı tarafından cesaretlendirildi. Çünkü bu, Taiping İsyanı sırasında ortaya çıkan bölgesel orduları, Çin'in çeşitli bölgelerini emperyalist saldırılara karşı koruyabilecek profesyonel bir orduya dönüştürmeyi mümkün kılacak tek yol olarak görünüyordu.[7] Bununla birlikte, daha önce de gördüğümüz gibi, bu "Yeni Ordular" ulusal savunmanın etkili araçları olacak yerde, Çing Hanedanını tahttan indirmek için *gentry*'ye katıldılar. Sonraları, o ana dek kısmen parçalanmış Konfüçyüsçü İmparatorluk yönetimi karışıklık içindeyken ve hanedan ortadan kaldırıldıktan sonra, Yeni Ordular savaşbeylerinin tahakkümündeki bölgesel yönetimin ve 1916'dan itibaren tamamen hüküm sürecek olan bölgeler arası rekabetin araçlarına dönüştü.

Savaşbeyleri döneminin sonucu bir bütün olarak Çin toplumu için bir kısır döngüydü. Özünde istikrarsız, ancak doğal olarak hırslı olan savaşbeyi rejimleri, belki de her biri ülkeyi sonunda yeniden birleştirmeyi umarak ülke toprakları için sürekli olarak itişip kakıştılar. Yıkıcı ağırlıkta vergi yükleri ve zorla askere almalar birçok köylüyü topraklarından uzaklaştırdı ve köylüler kötüleşen kırsal koşullardan kaçmak için savaşbeylerinin ordularına katıldıkça, bu ordular daha da genişledi.[8] Aynı zamanda kentler ve sanayi kuruluşları, savaşbeyleri tarafından modern ekonomik kalkınmanın olgunlaşmasına dek beslenecek dinamik merkezleri olarak değil, fakat kırsal kesimden daha davetkâr ve ulaşılabilir olan askeri imkânların kaynağı ola-

---

7 Ralph L. Powell, *The Rise of Chinese Military Power, 1895-1912*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1955.

8 Ch'i, *Warlord Politics in China*, s. 78.

rak görülüyordu.[9] Bazı uç örneklerde, savaşbeyleri işsiz tüccarları bile beslediler. Böylece, toplum güçsüzleşti, savaşbeyleri ve arkadaşları ise daha da güçlendi ve zenginleşti -ama bu, her zaman tuhaf biçimde toplam bir "zayıflık dengesi" içinde gerçekleşti; öyle ki, Çin ulusal birliğini yeniden kurma şansını büsbütün elden kaçırdı.

Yerel Gentry'nin Varlığını Sürdürebilmesi

Bu sıralarda, Çin'in sosyoekonomik egemen sınıfında neler olmaktaydı? İmparatorluk sisteminin terk edilmesi ve savaşbeyleri yönetiminin gelişi *gentry*'yi nasıl etkilemişti? Bu sorulara yanıt verebilmemiz için, bir yanda akademik sıfat sahipleri ve memurlar ve diğer yanda yerel olarak kök salmış toprakbeyleri ve topluluk örgütlerinin yöneticileri arasında bir ayrım yapmamız gerekir.

Kuşkusuz, akademik sıfat sahipleri ve memurlar olarak Konfüçyüsçü seçkinler, ulusal düzeyde yapılandırılmış, kamuyönetimi organı ve kültürel bir organ olarak 1911'den sonra (gerçekte 1905'ten sonra) parçalanmıştı.[10] Dahası, Çing'lerin yıkılışını izleyen siyasal ortamda üst akademik sıfat sahiplerinin ve eski sivil memurların işleri iyi gitmedi. Akademik sıfat sahipleri (İkinci Bölüm'de gördüğümüz gibi), yeni kurulmuş eyalet temsili meclisleri üzerinde denetimi 1911'den önce ele geçirmişlerdi; ve Çing'lere sözde sa-

---

9 Bakınız: örneğin Roben A. Kapp, "Chungking as a Center of Warlord Power, 1926-1937", Elvin ve Skinner, der., *Chinese City Between Two Worlds* içinde, s. 144-70. Bu, her ne kadar, kendi savaşbeylerince "iliğine kadar sömürülmüş" bir kent değildi, çünkü çevredeki kırsal alanların kaynaklarına sürekli olarak ulaşabiliyordu.

10 Bu paragraflar için kaynaklar: Frederic Wakeman, Jr., *The Fall of Imperial China*, Free Press, New York, 1975, s. 253-55; Pye, *Warlord Politics*, s. 55-7; Sheridan, *China in Disintegation*, s. 238-39 ve Hung-mao Tien, *Government and Politics in Kuomintang China, 1927-1937*, Stanford University Press, Stanford, 1972, 7.-8. Bölümler.

dık olan birçok eyalet yöneticinin dahil olduğu memurlar, bölgesel yönetici hiziplerle ittifaka sürüklendi. 1911 Devrimi geldiğinde, birçok meclis ve sivil eyalet memuru, silahlı kuvvetleri denetim altında tutan subaylarla kurdukları birlik içinde ülkeyi bir süre için yönetmeyi başardılar. Fakat 1915'te meclisler feshedildi ve eskiden yerel üstü düzeyde önemli olan şimdi yapacak hiçbir şeyi olmaksızın kendi haline bırakılan, birçok *gentry* üyesi, ya aylak bir yaşama ya da büyük kentlerde "burjuva" ekonomik girişimlere başladı. Bölgesel-askeri yönetimin yerleşmesiyle birlikte ve 1927'den sonra Kuomintang-Milliyetçi yönetimine geçilmesi üzerine, bazı eski akademik sıfat sahibi memurlar savaşbeyleri rejiminde kendilerine bir konum edinmeyi başardılar. Ancak savaşbeylerinin ve Milliyetçilerin yönetimi altında, sivil konumlar sayı ve işlev bakımından sınırlıydı ve ayrıcalıkları daraltılmıştı; çünkü erkin ve otoritenin asıl odağı askeri örgüttü. Bunun yanı sıra, Çing Hanedanı'nın eski memurları ve akademik sıfat sahipleri, hangi konum için olursa olsun yukarıya doğru hareketlilik yolunda, Konfüçyüsçü eğitimi olmayan "türedilerle" rekabet etmek zorundaydılar. Sonuç olarak, eski İmparatorluk memurlarının ve üst akademik sıfat sahiplerinin birçoğu, hatta çoğunluğu değişen bölgesel ve ulusal iktidar yapılarında kişisel barınak bulabildi ya da modern kentsel uğraşlarla zenginleşebildi. Yine de, *gentry*'nin bu kısmı, kendilerini farklı kılan erklerini ve kimliklerini 1911 sonrasında yitirdiler. Bu anlamda kaderleri, Fransız Sarayı ve kentsel aristokratların ve Rusya'nın memuriyet soylularının kaderlerini andırır.

İmparatorluk devletinin yok oluşunun ve savaşbeyliğinin doğuşunun yerel egemen sınıf görünümündeki *gentry*'nin üzerindeki etkisi, monarşik rejimlerin çöküşünün Fransız derebeyleri ve Rus toprak soyluları üzerinde yarattığı etkilerden çok daha belirsizdi ve kesinlikle çok daha farklıydı. Çünkü Fransız ve Rus

köylüleri soyluların denetimine karşı kayda değer bir dayanışma ve otonomiyi kullanıyordu; monarşik yönetimler ve temsili denetimler 1789 ve 1917'de aniden altüst olduğunda, kendi başlarına derebeylerine ve toprak sahibi soylulara karşı ayaklanabilecek durumdaydılar ve de ayaklandılar. Fakat Üçüncü Kısım'da incelediğimiz nedenlerden dolayı Çinli köylüler, yerel sıralamada, toprakbeyleri *gentry*'ye karşı kolektif ve otonom olarak ayaklanabilecek yapısal konumda değildiler. Sonuç olarak, 1911'e doğru İmparatorluk sisteminin dağılması köylülerin toprakbeylerine karşı ayaklanmaları için uygun koşulları yaratmamıştı; *gentry*'nin yerel sosyoekonomik tabanı, toprak sahipliği ve topluluk örgütlerinde liderliği aşağıdan gelen hareketlerle hemen zayıflatılamadı.

Aslında, *gentry*'nin zaten önemli olan yerel siyasal erki, hanedanın ve İmparatorluk yönetiminin çöküşüyle biraz daha arttı. Ondokuzuncu yüzyılın ortalarındaki isyanlardan bu yana, yerel *gentry* resmi ve gayrı resmi olarak bölge yargıçlıklarını gasp etmişti ve Çing'lerin onların yerel liderliğini soğurma umuduyla yarattığı alt bölge yönetimlerine girmişti. 1911'den sonra, yerel *gentry* bu konumları elinde tutmaya devam etti. Ek olarak *gentry*, köylülük üzerindeki baskıyı ve sömürüyü artırmak için, yerel vergiler ve siyasal işlevler üzerindeki denetimlerinden de ek bir avantaj sağladı.[11]

---

11 Bakınız: hepsinden önemlisi, Philip A. Kuhn, "Local Self-Government under the Republic: Problems of Control, Autonomy, and Mobilization", Frederic Wakeman, Jr. ve Carolyn Grant, der., *Conflict and Control in Late Imperial China* içinde, University of California Press, Berkeley, 1975, s. 257-98. Ayrıca bkz. Ernest P. Young, "Nationalism, Reform, and Republican Revolution", James B. Crowley, der., *Modern East Asia: Essays in Interpretation* içinde, Harcourt, Brace and World, New York, 1970, s. 173-78; Yuji Muramatsu, "A Documentary Study of Chinese Landlordism in Late Ch'ing and Early Republican Kiangnan", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 29:3, 1966, s. 566-99; Mark Selden, *The Yenan Way in Revolutionary China*, Harvard University Press, Cambridge, 1971, s. 5-18; Yung-teh Chow, *Social Mobility in China*,

Yine de, İmparatorluk sisteminin terk edilmesi yerel *gentry* için, en azından üç önemli yoldan altüst edici sonuçlar yarattı. Birincisi, yerel toplulukların liderlik gruplaşmaları yolunda birbirleriyle bağlantı kurmalarını güçleştiren bir eğilim doğdu. Bu, geleneksel egemen sınıfın kendisini, savaşbeylerinin ya da ulusal ordunun güçlü yardımı olmaksızın büyük ölçekli herhangi bir isyana ya da devrimci harekete karşı korumasını olanaksız kıldı. *Gentry*'nin Taiping'lere karşı kendi kendini savunması gibi bir şey tekrarlanamazdı.[12]

İkincisi, İmparatorluk devletinin çöküşü, bölgesel ve ulusal iktidar merkezleri ile yerel seçkinler arasındaki iyice kurumsallaşmış bağlantıları yok etti. Çin'in çeşitli bölgelerini, 1911'den sonra Savaşbeyliği rejimi, 1927'den sonra Kuomintang, 1930'ların sonlarında ve 1940'larda Komünistler ve Japonlar denetim altında tuttu. Bu rejimlerin tümü kamuyönetimi ve askerlik alanlarındaki denetimlerini, çoğu zaman yerel *gentry* ile işbirliği halinde, yerel alanlara yaymaya çalıştılar. Böylece, yerel *gentry* (kamuyönetimi tarzı, siyasete bakış açıları, değerleri ve ideolojisi onlar için oldukça tanıdık olan) İmparatorluk bürokrasisi yerine, bir sürü askeri komutanlar, bürokratlar, partiler ve "izmler" dizisiyle mücadele etmek zorunda kaldı. Bu durum, doğal olarak, yerel seçkin çevrelerde istikrarsızlığı besledi. O sırada iktidarda olan savaşbeyi ya da parti

---

Athenon, New York, 1966 ve Morton H. Fried, *The Fabric of Chinese Society*, Praeger, New York, 1953. Yukarıdaki son iki kaynak 1920 ve 1940 arasında Çin'in kırsal alanlarında yapılmış olan, yerel *gentry*'nin yerini koruduğunu sergileyen birçok çalışmadan ikisidir.

12 Philip Kuhn, *Rebellion and Its Enemies in Late Imperial China*, Harvard University Press, Cambridge, 1970, çalışmasında, Konfüçyüsçü devlet sisteminin işleyişinin olanaklı kıldığı yerel *gentry* grupları arasındaki bağlantıların ondokuzuncu yüzyıl ortalarındaki büyük isyanları yenilgiye uğratan orduların ve milislerin yaratılmasını nasıl sağladığını gösterir. Bölgesel ve "ulusal" savunma için *gentry* sınıfını harekete geçiren Tseng Kuo-fan'ınki gibi başarılar, İmparatorluk rejiminin yıkılmasından sonra imkânsız hale geldi.

ile en iyi bağlantısı olan, kendi konumunu güçlendirebiliyordu. Fakat bu savaşbeyi ya da parti yerinden edilince, yeni bağlantılara sahip yeni adamlar ödülleri devşirirken, eski seçkinler erklerini, mülklerini hatta yaşamlarını yitirebiliyorlardı.

Üçüncüsü, Konfüçyüsçü devletin zamanının geçmiş olması, ister akademik sıfat sahipleri isterse kültürlü toprakbeyleri olsun yerel egemen sınıfların içindeki Konfüçyüsçü eğitim görmüş unsurların ağırlığını azaltırken, ticarileşme ve siyasal istikrarsızlık da tacirler, spekülasyonda bulunan toprakbeyleri ve kaçakçılar gibi diğerlerinin ağırlığını artırmış olabilir.[13] Yerel seçkinler ile merkezi güçler arasında iyi tanımlanmış ilişkilerin yokluğu kadar, "ulusal bakış açısına" sahip aşırı bir yerel iktidar tarafından sınırlandırılmamış olan yerel egemen sınıfın erkinin mutlak artışı da, birçok yazarın durumu yerel *gentry* arasında "oportünizm"in artışı olarak adlandırmasına neden oldu. Bu ise, uygulamada köylülüğün daha acımasız ve kurallarla sınırlanmamış bir sömürüye tâbi olduğu anlamına gelir. Bütün bunların sonucu, köylülerin yapabildiklerinde isyan etmeye ya da haydut çetelerine ya da başıboş dolaşan ordulara katılmak için yerel topluluklarını terk etmeye eğilimli hale gelmeleriydi. Bu ise, *gentry*'nin ve yerleşik olarak kalan köylülerin güvenliğini tehdit etti.

Böylece, 1911'den sonra, Çin'in yerel temelli egemen sınıfının ulusal düzeydeki siyasal ve kültürel uzantıları, İmparatorluk devletinin kurumlarıyla birlikte parçalandı. Bu arada, yerel kırsal toplulukların içinde, *gentry* toprakbeyleri ve ekonomik olarak hâkim diğer unsurlar daha yerleşik ve saldırıya daha açık hale geldiler. Bu kimseler, yerelin ötesinde örgütlenen özellikle yerel egemen sınıflar yerine huzursuz köylü-

13 Bakınız: Hsiao-tung Fei, *China's Gentry*, Margaret Park Redfield, der., University of Chicago Press, Chicago, 1953.

lükle ittifak kurmaya kararlı güçlerin saldırısına açıktılar.

Karşılaştırmalı bakış açısından özetlersek: Fransız ve Rus devrimleri, monarşik devletin tamamen parçalanmasının ve tümden çöküşünün ardından, egemen sınıfların temellerinin tabandan gelen ayaklanmalarla hızla oyulmasıyla başladı; ancak 1911'de Çin'de otokrasinin kaldırılması doğrudan doğruya bir toplumsal devrime neden olmadı. Sonuç, kesinlikle derinleşen siyasal parçalanma ve artan toplumsal gerilimdi; çünkü İmparatorluğun Konfüçyüsçü sivil kamuyönetimi çözülmüştü. Bu bağlamda, ulusu yeniden birleştirmeyi ve bu hedef için halkın desteğini harekete geçirmeyi amaçlayan devrimci siyasal hareketlere manevra alanı doğdu. Yine de, savaşbeylerinin ve onların yerel *gentry*'den gelen müttefiklerinin süregiden askeri (ve kamuyönetsel) erki, devrimci çabaların başarılı olması için aşılması gereken güçlü bir engeldi. 1911'den sonra Çin devrimcileri, 1789 sonrası Fransız devrimcilerininkinden ve (özellikle) 1917 sonrası Rus devrimcilerininkinden çok daha sağlam bir biçimde yerleşmiş ve askeri olarak daha güçlü Eski Rejim'in kalıntılarıyla karşı karşıya kaldılar.

1911 sonrasında, Çin'in bu özel toplumsal devrimci durumdan çıkarılabilecek en önemli sonuç şuydu: "Çin'in birleştirilmesi ve merkezi otoritenin yeniden kurulması ancak militarist sistemin kendisinin içinden başlayabilirdi."[14] Çin'i birleştirmeye aday olanlar, savaşbeyleri rekabet sistemi içinde başarıyla yarışırken bile, doğası gereği bölücü olan bu sistemin olağan sınırlılıklarını ve dinamiklerini aşacak araçlar bulunmalıydı. İlk olarak, 1920'lerin başından itibaren (önceleri, kentlerde üstlenmiş Çin Komünist Partisi'nin yardım ettiği) Kuomintang'ın ve 1927'den sonra,

---

14 Wilbur, "Military Separatism", Ho ve Tsou, der., *China in Crisis* içinde, 1. cilt, 1. kitap, s. 220.

kırsal kesimlere sürülen komünistlerin en kesin biçimde karşılaştıkları meydan okuma ve ikilem burada yatmaktaydı. Bu iki devrimci siyasal hareketin her biri, Çin içinde bir devlet kamuyönetimi kurabilmek amacıyla güvenli bir coğrafi üs edinmek için gerekli askeri araçları geliştirdiler; çünkü her biri, er ya da geç, kendi rakiplerinin elde edemeyecekleri ya da onlar tarafından kullanılmayan sıradışı kaynakları ele geçirdi. Zamanla bu iki hareket "sadece" savaşbeylerini bir yana itti ve Çin'in birleştiricisi ve yöneticisi olmak için ciddi rakipler olarak karşı karşıya geldi. Kuomintang'ın ilk başarısı ve sonul yenilgisi ile Çin Komünist Partisi'nin erken yenilgilerinin ve sonul zaferinin nedenlerine yakından bakmak için ilerleyelim.

KENTLERDE ÜSTLENEN KUOMİNTANG'IN YÜKSELİŞİ VE ÇÖKÜŞÜ

Fransız Devrimi'nin Jakobenleri, Rus Devrimi'nin Bolşevikleri vardı. Ama Çin Devrimi, 1911 sonrası toplumsal devrimci durumda, devlet erkinin pekiştirilmesinde kayda değer bir başarıyı amaçlayan ve elde eden *iki* koşut devrimci siyasal harekete sahipti. Biri, Kuomintang, öncelikli olarak kentsel desteğe ve kaynaklara dayanıyordu; diğeri Çin Komünist Partisi, 1927'den sonra öncelikle köylülerin desteğine ve kırsal kaynaklara dayanmaya başladı. Komünistlerin sonunda başarıya ulaşmaları (göreceğimiz gibi) kesinlikle kırsal topluluklara müdahale etme, *gentry* kalıntılarını ortadan kaldırma ve Çin tarihinde (en azından yakın dönem Çin tarihinde) görülmemiş derecede köylü katılımını harekete geçirme yeteneklerine dayanır. Fakat komünistlerin ayakta kalması ve sonul zaferi, aynı zamanda Kuomintang'ın devlet erkini kentsel temelde pekiştirmeyi başaramamasına da dayanır. Bu nedenle, bu kısımda sadece Kuomintang'ın gelişimini çözümlememiz yetmez; kentlerde üstlenen bu hareketin (genelde

tarımsal ve köylü olan toplumlarında kentsel temelde devlet erkini pekiştirebilen Bolşeviklerin ve Jakobenlerin -ve onların bürokratik ve askeri varislerinin- aksine) Çin'de neden başarısız olduğunu da anlamaya çalışmamız gerekir. Devrimci Çin'de devlet erkini yerleştirmek için kentlerde üstlenmiş tek bir hareket yerine, neden -sonul olarak başarılı olan köylü temelli farklı bir hareketin de dahil olduğu- belli başlı iki hareketin olduğunu ancak bu yolla görebiliriz.

Siyasal yeniden birleşme hareketlerinin 1911 sonrası durumda ortaya *çıkacak* tohumları, siyasal bakımdan uyanık Çinlilerin yönelimlerinde saklıydı. Geleneksel düşüncelere hâlâ sadık olanlar İmparatorluk birliğinin sağladığı yararları hatırlıyorlardı. Ama daha önemlisi, sayıları gittikçe artan modern üniversite eğitimi almış Çinliler kadar, Birinci Dünya Savaşı döneminde ekonomik sıkıntılar ve bağımsızlık içinde büyüyen Çinli işadamları da, Batı'dan gelen çeşitli kültürel idealleri benimsemiş, Çin'in ulusal bağımsızlığının şiddetli savunucularına dönüşmüş ve emperyalist güçlerin küçük düşürücü ayrıcalıklarına karşı çıkmaya başlamışlardı. Bu modern milliyetçilerin çoğunluğu, Batılılaşmış anlaşma limanları olan kıyı kentlerinde yoğunlaşmıştı. Bu kentlerle ilgili anlaşmalarda ulusal bütünleşme tutkularının açıkça hakir görülmesi Çinlileri öfkelendirmiş olduğundan, aynı kentler Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında düzenli aralıklarla meydana gelen emperyalizm karşıtı kitlesel hareketlerin önde gelen yerleriydi. Bu arka planın önünde, hem Kuomintang'ın hem de Çin Komünist Partisi'nin ilk liderlerinin ve örgütlü halk tabanlarının, yirminci yüzyılın başındaki Çin'in daha "modernleşmiş" bu kent merkezlerinden (ya da onların yoluyla) gelmesi şaşırtıcı değildir.[15]

---

15 Robert C. North ve Ithiel de Sola Pool, "Kuomintang and Chinese Communist Elites", Harold D. Lasswell ve Daniel Lerner, der., *World Revolutionary Elites* içinde, MIT Press, Cambridge, 1966, s. 376-95.

Kuomintang ve Komünist partileri yaklaşık olarak aynı zamanda ortaya çıktılar ve kısa süre sonra milliyetçi ve savaşbeyleri karşıtı mücadelede müttefik oldular. Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) sol eğilimli entelektüel çevrelerden on üç temsilciden oluşan Birinci Kongresi Temmuz 1921'de, Şanghay'da toplandı. Daha çok kentsel kökenli entelektüellerden oluşan gevşek biçimde örgütlenmiş bir parti ve 1911'in Tung Meng Hui devrimci örgütlerinin halefi olan Sun Yat-Sen'in Kuomintang'ı (KMT), 1922'nin sonlarında, Sovyetler Birliği'nden yardım ve tavsiye almayı ve kendisini kitle tabanlı demokratik merkeziyetçi bir parti olarak yeniden örgütlemeyi kabul etti. Nihayet, 1924'te ikisi de Sovyet tavsiyelerine göre hareket eden ÇKP ve yeni KMT, birleşmeye ve "milliyetçi, demokratik bir devrim" için birlikte çalışmaya karar verdiler. Bunun üzerine ÇKP üyeleri, aynı zamanda yeniden örgütlenen KMT'ye üye olmayı ve liderlik yapmayı kabul ettiler.

1924'ten itibaren komünistlerin de dahil olduğu Kuomintang, 1923 ile 1926 arasında üç önemli şeyi başardı.[16] Birincisi, Kanton eyaleti çevresinde yavaş yavaş genişleyen üs alanında etkili bir Milliyetçi Hükümet yarattı. İkincisi, iyi silahlanmış ve iyi eğitilmiş, merkezi olarak denetim altında tutulan ve siyasal olarak belli düşünceler aşılanmış Milliyetçi Devrimci orduyu kurdu ve onu savaşbeyliği düzenini yenilgiye uğratmak ve Çin'i yeniden birleştirmek için çıkılan Kuzey Seferi için eğitti. Üçüncüsü ise, merkezi olarak örgütlenmiş, yine de kitle tabanlı, toplumsal reformlara yönelmiş ve emperyalizm karşıtı bir parti inşa etti. Savaşbeyi rejimlerini yenilgiye uğratacak gücünü ge-

16 Burada izlediğim kaynak Wilbur, "Military Separatism", Ho ve Tsou, der., *China in Crisis* içinde, 1. cilt, 1. kitap, s. 224-41.

liştirmeyi amaçlayan KMT'nin bileşimindeki belirleyici önem taşıyan öğeler, Sovyetlerin mali ve askeri yardımı kadar halkın seferberliği ve milliyetçi ideolojiydi. Çünkü bunlar savaşbeylerinin yoksun olduğu en azından üçünün bileşimine sahip olamadıkları kaynaklardı.

Ulusal Devrimci Ordu'nun (UDO) geliştirilmesi, Kvangtung eyaletinde KMT'nin iktidarının pekiştirilmesi için bir gereklilikti. UDO subayları Vhampoa Akademisi'nde Çin ve Rus eğiticiler tarafından eğitiliyor ve siyasal olarak belli düşüncelerle aşılanıyorlardı. Rusya'nın Merkezi KMT otoriteleri tarafından yönlendirilen para ve silah yardımı, UDO'yu meydana getiren çeşitli birimleri denetim altında tutmayı kolaylaştırıyordu. 1925'te Çiang Kay-şek Kvangtung'daki rakip militaristlere karşı orduyu harekete geçirmeyi başardı. Onların yenilgisi, Milliyetçi Hükümet'in, Rusya'nın verdiği borçlar aracılığıyla finanse edilen yeni kurulmuş Merkez Bankası'nın da yardımıyla, eyalet vergi toplama yöntemlerini merkezileştirmesini ve ussallaştırmasını sağladı; böylece, Milliyetçi Hükümet gelirlerini ve asker toplama ve askeri birimleri denetleme yeteneğini artırabildi.

Bu sıralarda, Komünist ve "Sol KMT" kadroları, 1923 ile 1926 arasında, KMT'nin üyeliklerini birkaç binden 200.000'in üzerine (bu sayıya parti ile ilişkili kitle hareketi örgütlerindeki çok büyük artışlar dahil değildir) çıkarmasını olanaklı kılan örgütsel canlılığı sağladı.[17] Bu özel çabaların ürünü olarak ÇKP ve onun gençlik örgütü, özellikle 1925'ten sonra büyük bir ilerleme gösterdi. Erken evresindeki ÇKP kendisini "proletaryanın partisi" olarak görüyordu. Bu nedenle Parti:

> tüm proletaryayı bir sanayi sendikaları ağı içinde örgütlemeye girişti... bu sendikalar, iş kollar ve metropolit fe-

17 *Age*, s. 224-25.

> derasyonlarla birbirine bağlıydı ve tümü birlikte Parti'nin kendisi tarafından denetim altında tutulan Genel İşçi Sendikası'nda birbirine bağlandı. Birkaç yıllık yoğun çalışmayla, bir grup genç entelektüel... yüzlerce sendikayı, birkaç büyük federasyonu ve 1927'nin ortasında üç milyon kadar üyesi olduğunu öne süren bir ulusal örgütü... yaratmayı ya da ona nüfuz etmeyi ve onun yönetimini üstlenmeyi başardı.[18]

Çünkü Kvangtung üssünün güçlendirilmesi, Milliyetçi İttifak içindeki herkes için, Çin'in yeniden birleştirilmesi için askeri bir seferi başlatma hazırlığından ibaretti. Ulusal Devrimci Ordu tarafından Temmuz 1926'da başlatılan, "Kuzey Seferi'nin temel hedeflerinin ilki Vuhan kentlerinin (Hankov'un) ele geçirilmesi, ardından Şanghay ve Nanking'in alınması, son olarak da Pekin'in ele geçirilmesiydi. Bu plan, birbiri ardı sıra Vu Peyfu'yi [Hupey, kuzey Hunan ve Honan'ın savaşbeyini], Sun Çan-fang'ı [Fukien, Çekiang, Kiangsu, Anhvey ve Kiangsi'nin savaşbeyini] ve Çang Tso-lin'i [Mançurya, Şantung ve Çihli'nin (Hopey) savaşbeyini] yenmeyi başarmak için gerekliydi."[19] Ekim 1926'da, kuzeye yönelik hızlı bir harekâtla Vuhan kentleri ele geçirildi. İlk Milliyetçi zaferlere "devrime" katılarak karşılık veren eski düşman birimlerini özümlemek için gerçekleştirilen bir yeniden örgütlenme döneminden sonra, Milliyetçi güçler, 1927 Baharı'nda Şanghay'ı ve Nanking'i almayı başardı. Fakat bu noktada, Milliyetçi İttifakın yıkılması nedeniyle, kuzeye doğru yapılan harekât kesintiye uğradı.

---

18 C. Martin Wilbur, "The Influence of the Past: How the Early Years Helped to Shape the Future of the Chinese Communist Party", John Wilson Lewis, der., *Party Leadership and Revolutionary Power in China* içinde, Cambridge University Press, Cambridge, 1970, s. 56. Ayrıca bkz. Jean Chesneaux, *The Chinese Labor Movement, 1919-1927*, çev. H. M. Wright, Stanford University Press, Stanford, 1968.

19 Wilbur, "Military Separatism", Ho ve Tsou, der., *China in Crisis* içinde, 1. cilt, 1. kitap, s. 242.

Wilbur'un yerinde işaret ettiği gibi, "Kuzey Seferinin ilk başarılı atağı biter bitmez, 'nereye kadar toplumsal devrim?' ve 'nereye kadar emperyalizm karşıtlığı?' soruları önem kazandı."[20] Milliyetçi İttifak'ın yapısında öteden beri bulunan farklılıklar çelişki halini aldı. KMT liderliği içindeki Komünistler ve onların görüşlerine katılan Sol KMT liderleri, Kuzey Seferi'ni ülkeyi birleştirecek bir seferden öte, kalıcı toplumsal reformlara ve de aynı zamanda devrime bir başlangıç olarak görüyorlardı. Bu Solcu liderlerin birçoğu işçilerin ve köylülerin kitlesel coşkusunu seferber etmek için çalıştılar.[21] Kitlelere toplumsal değişim için söz verdiler; bunun karşılığında da, KMT liderliği yolunda üstünlüğü ele geçirmek için kitlesel desteği ve toplumsal devrimi kullanmayı umuyorlardı.

Diğer yandan, Sağ KMT liderleri, "devrimi" katı bir biçimde birleştirici ve ihtiyatlı bir biçimde emperya-

---

20 *Age*, s. 245.

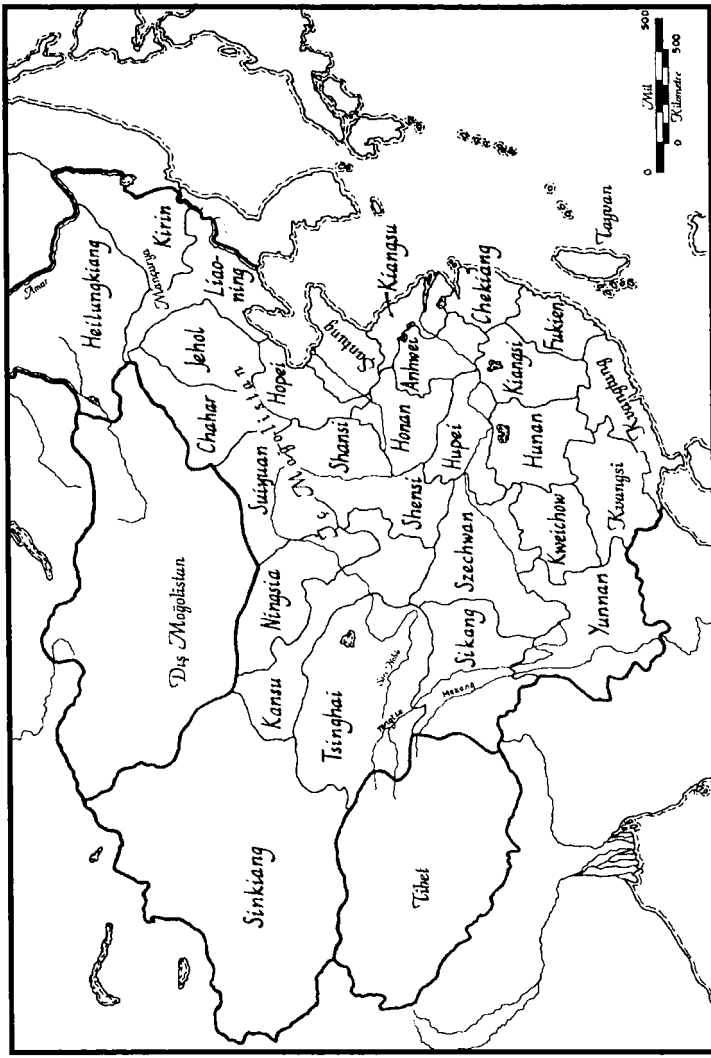
21 İlk başlardaki Komünist köylü örgütlenmesi için bakınız: Shinkichi Eto, "Hai-lu-feng-The First Chinese Soviet Government", *China Quartely* no. 8, Ekim-Aralık 1961, s. 161-83; ve no. 9, Şubat-Mart 1962, s. 149-81; Stuart Schram, *Mao Tse-tung*, Penguin Books, Baltimore, Md., 1967, 5. Bölüm ve özellikle Roy Hofheinz, Jr., *The Broken Wave: The Chinese Communist Peasant Movement, 1922-1928*, Harvard University Press, Cambridge, 1977. Bu dönem boyunca, ÇKP'nin kırsal örgütlere yaklaşımı oldukça naif olma eğilimindedir: Köylülerin örgütlere katılmalarını sağlamak için, köylülere "vaaz verme"ye daha çok önem veriliyordu. 1927'ye doğru kâğıt üzerinde ÇKP'nin mahalle, eyalet ve ulusal liderler tarafından eşgüdümlenen muazzam sayıda üyesi vardı. Köylülere yaklaşmak için emperyalist karşıtı ve kiraların düşürülmesi yanlısı çağrılar da dahil, ılımlı reformist sloganlar kullanılıyordu. KMT ile ittifakı korumakta kaygılı olan ÇKP kadroları, "zorba toprakbeyleri" ile "vatansever toprakbeyleri" arasında ayrım yapmaya çalıştılar. Emperyalizm ile doğrudan deneyimi çok az olan köylüler, Komünistlerin ekonomik çağrılarına seve seve yanıt verdiler. Çok azı toprakbeyi tipleri arasındaki ince ayrımın gerçekten farkına varabildi. Ne de köylüler bir kez ayaklandıklarında, yukarıdan kolayca denetim altında tutulabilirdi. Böylece kadrolarca yapılan ajitasyon, ne kadar ılımlı olması amaçlanırsa amaçlansın, kırsal gerilimi artırma işlevi gördü. Toprakbeylerinin paralı askerlerden oluşan güçlerine karşı, Komünistler kendilerini (ve ayağa kaldırdıkları köylüleri) korumak için, tamamen ve tam bir güvenle, KMT'nin denetimindeki ordulara bağımlıydı.

lizm karşıtı bir etkinlik olarak tasarladıklarından, uzun süredir hem solculara hem de kitle hareketlerine güvenmiyorlardı. Ayrıca, bir Komünist darbeyle bir kenara itilmeye niyetleri yoktu. 1925'ten sonra, kitle hareketleri büyüdü ve Kuzey Seferi'nin coşkusu grevlerin, gösterilerin ve kırsal huzursuzluğun artmasına yol açtı. Sonuç olarak, Sağ KMT liderleri burjuvazi, *gentry* ve toprakbeyi aileleri, köylü birliklerince tehdit edilen ordu subayları arasında görüşlerine sempati bulmakta zorlanmıyorlardı. Kuzey Seferi'nin ilk aşamalarında yabancı sivillere yapılan saldırılar Batılı Güçleri korkuttu ve onları Orta Çin'deki büyük anlaşma limanlarındaki yurttaşlarının yaşamlarını korumak için silahlı güçler yollamaya yöneltti.

Böylece 1927'de Milliyetçi İttifak tehlikeli bir karar aşamasına geldi. UDO'nun lideri ve İttifak'ın askeri gücünü zayıflatan bütün orduların gevşek koalisyonunun kişisel odağı olarak Çiang Kay-şek, sorunu karara bağlamak için en iyi konumdaydı. Kararını verdi de: Kuomintang, Nisan 1927'de Şanghay Darbesi'yle başlayan, KMT'nin elinde tuttuğu bölgelerde Komünistlerin ve kitlesel hareket liderlerinin şiddet yoluyla temizlenmesi dönemiyle genişleyen bir hareketle Kuomintang'a yeni bir yön verildi. Kuomintang, Sovyet yardımına ve Komünistlerin esinlendirdiği kitle hareketlerine bel bağlamaktan vazgeçti. Bunun yerine KMT, giderek Orta Çin'de ele geçirilen kentlerdeki Çinlilerin mali kaynaklarına, anlaşma limanlarındaki uluslararası ticaretten gelen gelirlere ve Batılı güçlerin (askeri danışmanlığı da içeren) yardımlarına dayanmaya başladı.[22]

Bu kadar farklı bir seçim nasıl yapılabildi? Milliyetçi hareket başlangıcından itibaren askeri fetihleri hedefliyordu. Sovyet yardım ve tavsiyeleri, Sun Yatsen tarafından, sadece diğer askeri rejimlere karşı mü-

22 Wilbur, "Military Separatism", Ho ve Tsou, der., *China in Cisis* içinde, 1. cilt, 1. kitap, s. 245-53.

Harita 5: Çin'in eyaletleri ve onlara bitişik bölgeler, 1930. Kaynak: James Sheridan, *China in Disintegration* [Parçalanma Sürecinde Çin] The Free Press, New York, 1975, s. iv.

cadelede sıradışı kaynakları sunuyor göründüğü için kabul edilmişti. Komünist kadroların uzmanlığı olan kitleleri harekete geçirme, benzersiz bir başka kaynak oluşturuyordu. Ne var ki, grevdeki işçiler ve isyancı köylü birlikleri denetimden çıkmaya başlar başlamaz, bu durum askeri birleştiricilere, onlardan beklenebilecek bir bakışın üst sınıftan Çinli milliyetçileri yabancılaştırmaktan ve KMT'ye karşı yabancı müdahalelerini çekmesi olasılığı yaratmaktan başka bir işe yaramayacak bir sorumluluk üstlenmek olarak göründü. Dahası, Kuzey Seferi'nin ilk başarılarının hemen ardından orta Çin'in kentsel merkezlerinin zenginliği, Sovyet para yardımının yerine geçebilecek bir kaynak olarak devreye sokulmuştu. Gerçekten de, T. V. Soong'un mali yenilikleri aracılığıyla bir kez harekete geçirildiğinde bu zenginlik, 1928-31 arasında, Çiang Kay-şek'e ülkenin çoğunu (sözde) yeniden birleştirme harekâtını tamamlama imkânı verdi. Bu harekât, gerçek savaşların, rakipleri bölmek için yapılan diplomatik manevraların ve potansiyel düşmanları para ve silah yardımı ile satın almanın ustaca yönetilen bileşimine dayanan geleneksel savaşbeyi tarzı harekâtlarla sürdü.[23]

Ulusal Denetimin Güçlendirilmesinde Başarısızlık

Ne var ki, bunun Çin'in birlik ve gücünü sonul hedef olarak gören Milliyetçiler için bile, ödenmesi gereken uzun vadeli bir bedeli vardı. Çünkü Çin'in modern kentsel bölgelerinde odaklanmış anlaşma limanlarında üstlenen hiçbir rejim, 1911 sonrası Çin'inde merkezileşmiş devlet iktidarını pekiştirmeyi gerçekçi bir biçimde umamazdı. Devrimci Fransa ve Rusya ile yapılacak kısa karşılaştırmalar bunun nedenini açıklamaya yardımcı olur.

Az çok onsekizinci yüzyıl Fransasının ticaret liman kentlerine bir ölçüde benzeyen bu modern Çin

23 *Age*, s. 253-60.

kentleri, kıtasal hükümranlığın kıyısına tüneyen, İmparatorluk otoritelerinin yönettiği kentlerdeki kamuyönetimi hiyerarşileri kıyılarında bulunan dışarı yönelik yerlerdi.[24] Devrimci Fransa'nın ulusal meclislerinde, Fransız ticaret limanlarından gelen ya da bunların çıkarlarına yönelmiş siyasetçilerin yerini, devrimci devlet iktidarı pekiştirildikçe, iç bölgelerin kentlerinden ve kasabalarından gelen siyasetçiler aldı.[25] Fakat kente dayanan devrimci liderliklerin bu şekilde yerinden edilişi, Çin'de meydana gelemedi. Kırsal egemen sınıf olan *gentry*, ayaklarını kasabalar ile kırlar arasındaki temel düzeyde bağın her iki yakasında da yerleştirerek, eski kamuyönetimi hiyerarşisinin tabanında sağlam biçimde yerleşmiş olarak kaldı. Bunun yanı sıra, 1916'dan sonra egemen olan savaşbeyliği ortamında, ulusal iktidar rekabeti tamamen askerileşmişti ve önceden yerleşmiş savaşbeyleri iç bölgelerden kolayca ya da hızla temizlenemiyordu. Çin'de Montagnard Jakobenler var olamazdı.

Peki Kuomintang (ya da kentlere dayanan bir başka parti) modern sanayilere, proletaryanın harekete geçirilmesine ve demiryolu taşımacılığının askeri avantajlarına dayanan Bolşeviklerin devlet inşası stratejisini neden başlatamadı? Yanıtı, bunun için yeterli kaynakların bulunmamasıdır. Her ne kadar Çin, 1928'den önce bazı modern sanayileşme ve demiryolu geliştirme aşamalarını yaşadıysa da, tüm olarak gelişmişlik düzeyi 1917 öncesi Rusya'nınkinden çok daha gerideydi. Bu nedenle, Çin'de (1928 bir yana, 1949'a kadar) modern sanayi toplam üretimi ulusal gelirin % 3.5'ini hiçbir zaman geçmedi ve sanayi işçileri de toplam iş gücünün % 1'inden daha az olarak kaldı. (Geç Çarlık Rusyasından kabaca karşılaştırılabilir rakamlar, sanayi üretiminin ulusal gelirin % 16'sını yaratıp, sanayi

---

24 Elvin ve Skinner, der., *Chinese City Between Two Worlds*'deki sayfa sonundaki haritalar bakınız.

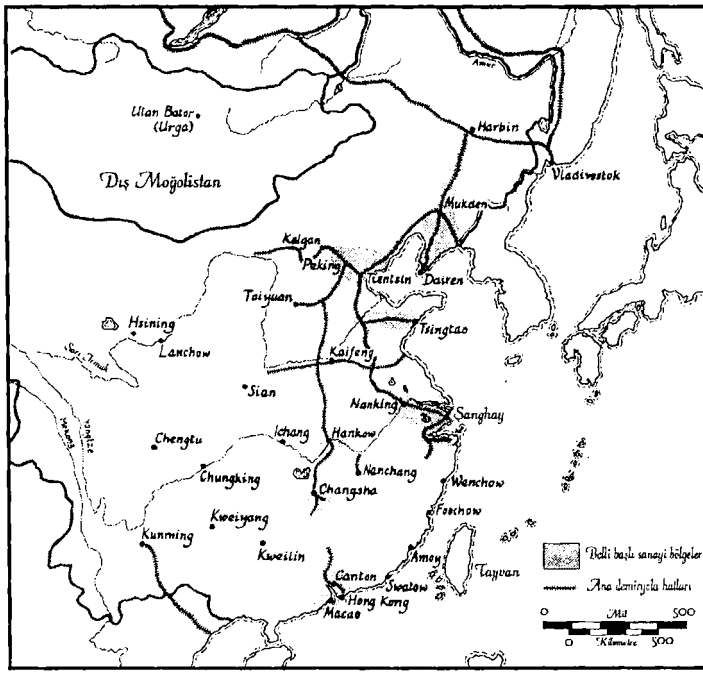
25 Dördüncü Bölümdeki 8. nota bakınız.

işçilerinin toplam işgücünün % 5'ini oluşturdukları biçimindedir.[26]) Bunun yanı sıra, Çin'de daha çok ve küçük ölçekli hafif sanayiler vardı. Bu kuruluşlar (ki Altıncı Harita'nın da gösterdiği gibi) çoğunlukla doğu kıyıları boyunca yoğunlaşmıştı. Demiryolları (Altıncı Harita'da ayrıca gösteriliyor) az ve dağınıktı ve Çin'in belli başlı kentlerini ve kasabalarını birbirine bağlayan tam bir temel ağ oluşturmuyordu. Buna karşılık (Altıncı Bölüm'deki Dördüncü Harita'da gösterildiği gibi) Rusya, 1917 öncesinde tam bir demiryolu ağına sahipti; modern sanayilerinin büyük bölümü, tüm Avrupa Rusyasının kentsel yönetim merkezlerinin birçoğunda konumlanmış büyük ölçekli ağır sanayi kuruluşlarıydı. Bu nedenle, Rus Devrimi sırasında Bolşevikler, çarlık otoritelerinin Rusya'yı birleşik tutmak ve kırsal kesimi yönetmek için kullandığı kentlerdeki kamuyönetimi hiyerarşileri yerine yeni devlet örgütlerinin inşasında yardım etmesi için, stratejik konumda bulunan proletaryanın desteğini harekete geçirebildiler. Fakat bu türden bir olanak Kuomintang'a (ya da kentlerde üstlenmiş herhangi bir Çin partisine) açık değildi. Bunun yerine, KMT Çin'in daha küçük ve daha marjinal olan modern ticaret ve sanayi sektörünün üretimini vergilendirmeyi umabilirdi. Modern kentsel temelinin sınırlılığından dolayı, 1927 sonrasında Kuomintang, yirminci yüzyıl Çin'inin önceki tüm askeri rejimlerini uğraştıran, gelirlerin ve merkezi siyasal denetimin yetersizliğinden kaynaklanan kısır döngüyü kırmayı başaramadı. Bunun yerine Milliyetçi hükümet (1927 sonrası örüntülere daha yakından bir bakışın

---

26 Çin hakkında rakamlar için bkz. Alben Feuerwerker, *The Chinese Economy*, 1912-1949, Michigan Papers in Chinese Studies, no. 1, University of Michigan, Center for Chinese Studies, Ann Arbor, 1968, 3. ve 5. Bölümler ve Chesneaux, *Chinese Labor Movement*, 2. Bölüm. Rusya için, bkz. Raymond W. Goldsmith, "The Economic Growth of Tsarist Russia, 1860-1913", *Economic Development and Cultural Change* 9:3, Nisan 1961, s. 442 ve Teddy J. Uldricks, "The 'Crowd' in the Russian Revolution", *Politics and Society* 4:3, 1974, s. 402.

açıkça ortaya koyacağı gibi) sadece eski savaşbeyliği tarzlarını daha büyük, yüzeysel olarak "ulusal" ölçekte yeniden üretti.

Harita 6: Çin'in demiryolları ve belli başlı sanayi bölgeleri, 1930'lara doğru. Kaynak: James Sheridan, *China in Disintegration* [Parçalanma Sürecinde Çin], 1975, The Free Press, New York, s. iv ve Jean Chesneaux, *Chinese Labor Movement*, 1919-1927 [Çin'in İşçi Hareketleri], çeviren: H. M. Wright, 1968, Stanford University Press, Stanford, California, s. 423-26.

Milliyetçilerin askeri zaferleri, ister dövüşerek ister saldırılmamış düşman birliklerinin kendilerine katılmaları sağlanarak elde edilmiş olsun, 1925'ten hemen sonra hızla geldi ve 1930'ların ortasına dek sürdü; öyle ki, siyasal ideoloji aşılama ve merkezi örgütlenme

ve finansman, meydana gelen büyümeye ayak uyduramadı. Milliyetçi amaca yönelen bu savaşbeyi birimlerini terhis etmek ya da yeniden örgütlemek olanaklı değildi. Böylece onları, genellikle özgün subaylarının komutası altında olduğu gibi bırakmak gerekti ve kurumsallaştıkları coğrafi üslerde, eskiden olduğu gibi mali, sanayi ve insan gücü kaynaklarını çekerek varlıklarını sürdürmelerine izin verildi. Merkeze bağlılık ancak Nanking'den gelen para ve silah yardımlarıyla sağlanabilirdi.[27] Bu düzenlemeler, doğal olarak Milliyetçi Hükümet'in ne merkezi olarak yönetilebilir, birleşik ve etkili bir ulusal orduya sahip olabilmesini ne de ülkenin geniş bölgelerindeki kaynaklara kamuyönetimi yollarıyla ulaşabilmesini sağlayacak şeylerdi.

Böylece, 1931-35'in Komünist karşıtı seferlerinden sonra bile, Nanking'e, merkezi denetimi Çekiang ve Kiangsu Eyaletlerindeki özgün üslerin ötesine, "Haydutları Yok Etme Alanları" olarak tasarlanan diğer on eyalete genişletmesi için sıradışı olanaklar verildi. Kuomintang rejimi, hâlâ "Eyalet yöneticilerine danışmadan atamalar yapmakta... özgür değildi... Ne de Nanking, bölgenin tümüne hâkim, tek tip, merkezileşmiş bir kamuyönetimi sistemini kurmaya muktedirdi. Eyalet maliyesinin sorunları merkezi denetimin dışında kalmaya devam ediyordu."[28]

Dahası:

> on Haydutları Yok Etme Eyaleti'nin dışında, Kuomintang'ın otoritesi sözdeydi ya da hiç yoktu. Yüksek düzeyde bir bölgecilik Şansi, Kvangsi, Kvangtung, Yunnan ve Sezuan'da var olmaya devam ediyordu. Çeşitli düzeylerde özerklik, Kveyçov ve onun kuzeyini ve kuzeybatısını çevreleyen eyaletlerde sürüyordu. Buralarda eyalet ya da bölge militaristleri kendi memurlarını atıyor ve

27 Wilbur, "Military Separatism", Ho ve Tsou, der., *China in Crisis* içinde, 1. cilt, 1. kitap, s. 244-45; 259-60.

28 Hung-mao Tien, *Government and Politics in Kuomintang China, 1927-1937*, Stanford University Press, Stanford, 1972, s. 180.

kendi kamuyönetimi ve mali işlerini merkezi otoritenin isteklerine çok az ya da hiç ilgi göstermeyerek sürdürüyorlardı.[29]

Nihayet, askerlik ve kamuyönetimi alanlarında meydan okunamayan denetimleri kurduğu eyaletlerde bile Nanking rejimi, köy düzeyinde siyaseti yeniden örgütleme ve sosyoekonomik reformları uygulama konusunda çok az bir yetenek ya da eğilim gösteriyordu. Bürokrasinin temeli olan *Hsien* (ilçe) düzeyinin altında hâlâ *gentry* egemendi.[30]

Milliyetçi rejim, ülkenin üzerindeki siyasal denetiminin yüzeyselliği nedeniyle, 1928 ile 1936 arasında, yerel yöneticilerden ve eyalet yöneticilerinden vergi talep etmekten vazgeçti. Bunun yerine rejim, tamamen tüketicilerin temel ihtiyaç maddeleri üzerinden tüketim vergileri, uluslararası ticaret üzerinden gümrük vergisi ve hükümetin denetimindeki bankaların yayımladığı yüksek faizli tahvillerle borçlanma gibi toplanması kolay kentsel gelirlere bağımlı kaldı.[31] Fakat hükümeti finanse etmek için benimsenen bu yaklaşım kendi kendini sınırlayıcıydı. Çünkü en iyi durumda, söz konusu mali önlemlerin gelişmekte olan modern ticaret ve sanayi sektörleri üzerindeki etkisi nötr idi; en kötü durumda ise, tüketicinin satın alma kapasitesini sınırladı ve tasarruf ya da uzun vadeli üretici yatırım yapma isteğini yok etti. Milliyetçi Hükümet'in fazla bağımlı olduğu kentsel ekonominin büyümesi, bu nedenlerle tamamen boğulmadıysa da, şiddetli bir biçimde sınırlandı.[32] Ne de hükümet nere-

---

29 *Age*, s. 181.

30 *Age*, 5. ve 6. Bölümler; John K. Fairbank, Edwin O. Reischauer ve Albert M. Craig, *East Asia: Tradition and Transformation*, Houghton Mifflin, Boston, 1973, s. 787-88, 793; ve Lloyd E. Eastman, *The Abortive Revolution: China under Nationalist Rule, 1927-1937*, Harvard University Press, Cambridge, 1974, 1., 3. ve 5. Bölümler.

31 Feuerwerker, *Chinese Economy, 1912-1949*, s. 54-56.

32 *Age*, s. 57-59 ve Douglas S. Paauw, "The Kuomintang and Economic Stagnation, 1928-1937", *Journal of Asian Studies* 16, Şubat 1957, s. 213-20. Eastman, *Abortive Revolution*'da, s. 226-39, Paauw'ın, Milli-

deyse tüm gelirleri yönetsel, askeri ve himayeciliğin gerektirdiği harcamalarla tüketildiğinden ekonomik kalkınmaya yatırım yapmayı başlayabildi.

Sonunda, rejim dinamizmini yitirirken, tüm siyasal canlılığı kurudu ve kişisel sadakat bağlarıyla Çiang Kay-şek çevresinde toplanmış bürokratik siperlerde konumlanmış bir dizi hizibe dönüşerek yozlaştı.[33] Stratejik Askeri Konseyi yönetirken, "Generalissimo" Çiang Kay-şek, ilgisinin ve yeteneğinin büyük bir kısmını geriye kalan savaşbeyleri ve Komünist "haydutlara" karşı askeri harekâtlara adamıştı. Ayrıca rakip siyasal hizipleri ve kendisine bağlı astlarından askeri huzursuz unsurları para yardımları ya da onursal rütbelerle tutmak; tutamadığında da onları güçsüzleştirmek ya da kendisine karşı birleşmelerini engellemek gibi hassas işlerle uğraşmak zorundaydı. Sivil danışmanlık ve kamuyönetimi kuruluşları sadece askeri hiyerarşinin eklentisi olarak işlev görüyordu ve onlara, Çiang'ın kişisel izleyicilerinin himayecilik gereksinimlerini doyurmak üzere kadro veriliyordu. Kuomintang Partisi halktan destekçilerini askere almaya son verdi ve onlar Sovyetler'in vesayet dönemi boyunca uygulanan karar alma ve eşgüdüm işlevlerini yitirdi. Kitlesel örgütlerin ya körelmesine göz yumuldu ya da işçileri, köylüleri ve öğrencileri siyasetten uzaklaştırma uygulanmasında kullanıldı.

Eğer Kuomintang rejimi on yıl yerine, yirmi ya da otuz yıl boyunca sadece iç askeri meydan okumalarla karşılaşmış olsaydı, Çin'in çekirdeğini oluşturan iç

---

yetçilerin yönetimindeki modern sektörlerin "daraldığı" savına katılmaz. Buna rağmen kasvetli bir resim sunar.

33 Bu paragrafın özellikle dayandığı yer: Tien, *Government and Politics*, 1. Bölüm; Patrick Cavendish, "The 'New China' of the Kuomintang", Jack Gray, der., *Modern China's Search for a Political Form* içinde, Oxford University Press, New York, 1969, s. 138-86; Ch'ien Tuan-sheng, *The Government and Politics of China, 1912-1949*, Harvard University Press, Cambridge, 1950, çeşitli yerlerde; Sheridan, *China in Disintegration*, 6.-7. Bölümler ve Eastman, *Abotive Revolution*.

bölgeleri üzerinde, askeri ve siyasal hegemonyasını, süregiden sosyoekonomik daralma pahasına sürdürmeyi başarabilirdi. Bununla birlikte, tek başına derinleşen tarımsal kriz bile, neredeyse kesin bir biçimde haydutlar ve geriye kalan Komünist orduları için köylülerden bitmek tükenmek bilmeyen asker kaynağı sağlayacak koşulları yarattığı için, böyle bir başarı bile olası görünmemekteydi. Kaldı ki, modern dönemde hangi ulusal yönetim dış baskılardan özgür olmuştur? Milliyetçi Çin olgusunda, rejimin Japonya'nın 1930 ile 1936 arasında, saldırılarına meydan okumakta yetersiz kalması 1937'de gelen tam bir işgali davet etti. Söylemeye bile gerek yok, Nanking, büyük ölçekli bir savaşın meydan okumasına yanıt verecek bir sanayi gücüne sahip değildi. Sadece düşmanın gücünden dolayı değil, mükemmel olmayan bir biçimde birleşmiş ve merkezileşmiş bir rejimin içsel zayıflığından ötürü Çin'in potansiyel zenginliğini harekete geçirememesi ve kitlesel siyasal seferberlikle militarist ve üst sınıf egemenliğini tehlikeye atmakta isteksiz olmasından dolayı da Japonya'ya meydan okuyabilecek durumda değildi.

Milliyetçilerin, zengin kıyı kentlerinden iç bölgelere zorla geri çekilmeleri, rejimin özündeki güçsüzlüğü daha da artırdı. Vergilendirilecek modern kentsel sektörün yokluğu, Çungking'e yeniden yerleşen Milliyetçi Hükümeti, bir yandan güneybatıdaki kırsal ekonominin yerel *gentry* aracılarıyla ulaşılabilir kesimlerindeki vergileri ele geçirme, diğer yandan da faiz oranları hızla yükselen senetleri satma ve karşılıksız para basma çarelerine yöneltti. Vergilerin toplanması, yeterli gelir ve kaynakları sağlayamadı, ama kırsal huzursuzluğu artırdı; izlenen borçlanma ve kur politikaları, kentlerde denetlenemeyen bir enflasyon yarattı. Hükümet memurları ve kent sakinleri, hızla yükselen fiyatların ve temel ihtiyaç maddelerinde kıtlığın gittikçe sıkışan mengenesine yakalandı. Tamamen spekülа-

tif olanlar dışındaki tüm yatırımlar kısa vadede anlamsız hale geldi.[34]

Çekilen tüm bu sıkıntılara rağmen, KMT'nin kentli yandaşlarının yurtsever duyguları bir sonuç verdi; çünkü Japonlara karşı savaş hiçbir zaman iyi gitmedi. Barbara Tuckman'ın, *Stilwell and the American Experience in China* [Stilwell* ve Amerika'nın Çin Deneyimi] adlı kitabında betimlenen durum, kolayca sömürülebilir kaynakları kesilmiş, giderek sadece ayakta kalmaya çalışan bir askeri rejimin kaderi olarak anlaşılabilir.[35] İkinci Dünya Savaşı boyunca, Çungking rejiminin askeri örgütü, sivil ve askeri görevleri kendinde birleştiren bölge komutanlarınca denetim altında tutulan orduların merkezsiz bir toplamı oldu. Görünürdeki ademi merkezilik, Çin'in Japonlarca bir vuruşta yenilmesinin olanaksız olduğu anlamına geliyordu. Gerçekte ise bu, Çiang'ın tüm güçlerini merkezden denetim altında tutamadığını gösterdi ve yetersizliği sürekli kıldı. Üssünü diğer komutanlara kaptırma ya da güç kaybetme korkusu nedeniyle, hiçbir komutana, doğrudan saldırıya uğramadığı sürece, Japonlara karşı ilk anda birlik kullanma emri verilemedi ya da bu yönde ikna edilemedi. Dahası, Çiang'ın kendisi de, denetimi altında tutuğu en iyi donanımlı birlikleri, ne Japonlara ne de kendisine yarı bağımsız güçlere karşı kullanmakta istekliydi; çünkü Çiang, bu birlikleri, Batılılar Japonları yenilgiye uğratır uğratmaz kesinlikle meydana geleceğini hissettiği Komünistlerle bir çarpışma için saklıyordu. Çiang'ın, çeşitli Milliyetçi ordular üzerinde sahip olduğu tüm denetim,

---

34 Feuerwerker, *Chinese Economy, 1912-1949*, s. 54, 59-62.

* Joseph Warren, Stilwell, "Sirke Joe" ya da "Joe Amca" olarak da bilinir. 1883-1946. İkinci Dünya Savaşı sırasında Çin, Burma ve Hindistan'da müttefik ordularını komuta eden ABD ordusu subayı (ç.n.).

35 Barbara W. Tuchman, *Stilwell and the American Experience in China, 1911-45*, Macmillan, New York, 1971. Kuomintang yönetimi zamanında savaş sırasındaki kırsal kesimin şartları üzerine bkz. Graham Peck, *Two Kinds of Time*, gözden geçirilmiş baskısı, Houghton Mifflin, Boston, 1967.

hükümetin başı olarak bizzat komuta ettiği mali kaynaklara ve özellikle birliklere manevra yaptırma ve zayıflıkları dengeleme yeteneğine dayanıyordu. Nihai sonuç ise, 1940'larda General Stilwell'i çıldırtan bir durumdu: Aslında, Çiang'ın içi boş militarist rejiminin gevşek kabuğunu oluşturduğu için, neredeyse savaşamayacak durumda, dağınık devasa bir askeri kuruluş. Öyle ki, küçük bir hareket bütün yapısının çökmesine yol açabilirdi.

Dahası, savaş biter bitmez, özellikle aşılması güç rakibi Çin Komünist Partisi'nin talihi, Milliyetçilerin temelini oyan aynı koşullar tarafından açıldığı için, Çiang rejiminin çökmesi çok uzun sürmedi ya da çökertilmesi çok çaba gerektirmedi. Neden böyle olduğunu görmek için kronolojik olarak 1927'ye dönelim ve birinci Milliyetçi İttifak'tan çıkarılmalarından sonra Komünistlere neler olduğunu görelim.

KOMÜNİSTLER VE KÖYLÜLER

Çin Komünist Partisi'nin ilk başlardaki siyasal gücünün büyük bir kısmı, Kuomintang'ın giriştiği 1927-28 tasfiyesiyle yok edildi. Kitlesel hareketler dağıtıldı ve kadrolarındaki binlerce kişi öldürüldü. Çektikleri acılara rağmen bu tasfiye, Çin Komünistlerine "savaşbeyi-Kuomintang Çin'inin çok hızlı değişen akıntılarında, seçkinlerin kendilerine kur yapmasının, köylü ve işçi hareketi içinde bir Parti örgütü ve liderliği yaratmanın, kendilerine ait askeri güçler olmadıkça hiçbir şey sağlamadığı acı dersi"ni öğretti.[36]

Köylü Tabanlı Kızıl Ordu

Komünist liderliğin hayatta kalan kalıntılarının elinde pek az fırsat vardı. Komünistler, onları Çin kentlerin-

36 Mark Selden, "The Guerilla Movement in Northwest China: the Origins of the Shensi-Kansu-Ninghsia Border Region (1. Kısım)", *China Quarterly* no. 28, Ekim-Aralık 1966, s. 68.

den sürgün etmek için gerekli askeri gücü sürdürmesi için kentlerin üretkenliğinin getirilerinden yararlanabilen ve yabancıların yardımlarını alabilecek düşmanlarla, yani savaşbeyleri ve yükselmekte olan Kuomintang hükümetiyle karşı karşıya kaldılar. Birçok Parti lideri için kentlerin cazibesi sürmekteydi. 1927'den sonraki yıllarda, başkaldıran uyandırılmış köylülerin ve işçilerin kitlesel ayaklanmasıyla iktidara taşınma düşüncesiyle ve çoğu zaman taraf değiştirerek Kuomintang'ı karşısına alan ve sadık olduğu varsayılan küçük askeri güçler üzerine kumar oynama çabalarıyla kentleri geri almak için sürekli girişimlerde bulunuldu. Tüm bu girişimlerin başarısız ve insan hayatı açısından pahalı olduğu görüldü. Bazı liderler kentleri geri almaya çalıştıkları sırada ve Moskova ÇKP'yi proletaryayı terk etmemesi konusunda uyardığı halde, çeşitli Komünist gruplar, yavaş yavaş Partiyi zafere taşımaya yardım edecek yeni bir stratejiye (köylü tabanlı gerilla savaşına) doğru, el yordamıyla kendi yollarını aramaya başladılar.[37]

Bu askeri strateji, içinde bulunulan koşullarda kesinlikle tek olanak olduğu için, 1927'den sonra Çin Komünist Partisi, Fransa'da ve Rusya'da yaşananlardan oldukça farklı bir yola, köylülükle uzlaşmaya zorlandı. Köylüler, yalnızca kent merkezlerinden yönetilen ve ikmali yapılan profesyonel daimi ordulara zorla asker yapılamazdı; bunun yerine Kızıl orduların gönüllü insan gücü olmaya ve onları desteklemeye ikna edilmeliydiler. Komünistler köylülerin kendi çıkarları doğrultusunda ve yerel topluluklara ilişkin yönelimlerine uygun olan bir tarzda savaşıyor görünmeselerdi, köylüler bu desteği onlara isteyerek ve güvenilir biçimde sağlamazlardı. Gerilla savaşı, merkez-

37 Franklin W. Houn, *A Short History of Chinese Communism*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1973, 3. Bölüm ve Roben W. McColl, "The Oyüwan Soviet Area, 1927-1932", *Journal of Asian Studies* 27:1, Kasım 1967, s. 41-60.

siz bir savaş tarzı olduğu için köylülerin eğilimlerine potansiyel olarak uyuyordu.[38] Ancak gerilla tipi askeri güçlerin, sadece halka sıkıntı veren dağınık silahlı erkek çeteleri oluşturmalarına (ya da buna dönüşmelerine) ilkesel olarak hiçbir şey engel olamazdı. 1920'lerin sonundan 1940'lara dek inşa edilen Çin Komünist Kızıl Ordusu'nu böylesine farklı kılan şey, siyasal ideolojik bütünleşmeyi Parti'nin denetimi altında gerilla taktikleriyle birleştirmesiydi. Bu ordu, sadece savaşlarda çarpışmayı değil, köylülükle işbirliğini ve onların harekete geçirilmesini de gerektiren bir harekât tarzına yöneldi.

Rusya'daki İç Savaş sırasında Rus Kızıl Ordusu'nda (ve 1793-1794'te, Montagnardların idaresindeki devrimci Fransız ordusunda) olduğu gibi, siyasal komiserler ve komiteler Çin Kızıl Ordusu'nun içine işlemişti. Sovyet Parti temsilcilerinin en önemli amacı, tabakalara ayrılmış, profesyonel, esasen zorla askere alınmış ordunun sadakatini uygulamaktı. Diğer yandan, Kızıl Ordu'nun Çinli Komünist kadroları, ordunun tüm üyelerinin Parti'nin tanımladığı amaçların üstesinden gelmek amacıyla yapılan işbirliği için eğitilmesine daha çok önem veriyordu.[39] Temel askeri disiplin korunurken, subaylar ve erl · arasındaki rütbe ve ödül farklılıkları kaldırıldı ve genel ideoloji vurgulandı. Bütün bunlar katı, merkezileşmiş yapıların bulunmadığı bir durumda, zor ekonomik koşullar altında etkili bir askeri eylemi sağlamak için zorunluydu. Çünkü bir gerilla ordusu olarak Kızıl Ordu'nun, merkezi olmayan bir temel üzerinde bağımsız ve esnek eylemleri yapmaya muktedir küçük birimlerden oluşması gerekiyordu. Ayrıca etkin biçimde eşgüdümlen-

---

38 John Ellis, *Armies in Revolution*, Oxford University Press, New York, 1974, 10. Bölüm.

39 Ying-mao Kau, *The People's Liberation Army and China's Nation-Building*, International Arts and Sciences Press, White Plains, N.Y., 1973, s. xxi-xxv.

meli ve şartlar elverdiğinde de büyük ölçekli harekâtlar için bir araya gelmeye hazır olmalıydı.

Çin Ordusu (özellikle) Sovyet Kızıl Ordusu'nun tam aksine, sivil köylülükle "birleşmek" için eğitilmişti.[40] En temelde bunun anlamı köylülerin yaşamlarına, mülklerine ve geleneklerine olağanüstü bir saygıyla yaklaşmaktı. Ayrıca, Kızıl Ordu birimleri iskân edilmiş bölgeleri ele geçirdikleri anda, köylülüğün süregelen yaşantısına iki ana yoldan katılmaya çalışıyorlardı. Birincisi, ordu birlikleri, köylülüğe yük olmadan ya da onları rahatsız etmeden gereksinimlerini sağlamak için üretim etkinliğine katılıyordu. İkincisi, Kızıl Ordu birlikleri, köylülüğün etkin desteğini kazanmak için siyasal eğitimi, Parti etkinliklerini ve bağlantıyı sürdürdükleri köylerde milis örgütünü teşvik ediyordu. Kısacası, "halk denizinde yüzen bir balık" olabilmek için Kızıl Ordu savaş kadar ekonomik ve siyasal etkinlikleri de üstlenmek zorundaydı.

Kızıl Ordu, 1927'den hemen sonraki yıllarda fiilen biçimlenmeye başladı. O sıralarda Komünistler için gerçekten geçerli tek uygulanabilir olanak gerilla savaşıydı. Savaş birlikleri, Milliyetçilerin ya da savaşbeylerinin denetiminin zayıf olduğu ya da örtüştüğü ve bölündüğü ulaşılamaz bölgelerde örgütlenebilirdi. Ayrıca, *ilk başlarda* küçük, dağınık gerilla birimlerinin (elbette doğrudan ya da dolaylı olarak toprakbeyi *gentry*'nin denetimi altındaki bölgelerdeki) kırsal topluluklarda gerçekten yerleşmiş olmayan birey ya da gruplardan oluşması oldukça önemliydi. Bunun yerine, gerilla savaşı için ilk devşirilenler yerlerinden edilip uzak "sınır bölgeleri"nde (yani dağlardaki ve eyaletler arasındaki yerlerde) odaklanan yasadışı etkinliklere itilen köylülerin saflarından gelebilirdi. Çinli Komünistlerin şansına -fakat Çin'in tarımsal dinamikleri ve dönemin kriz koşulları hakkında şimdiye dek öğren-

40 *Age*, s. xxv-xxvi.

diklerimizin ışığında rastlantısal olmayan bir biçimde-Komünistler gereksinim duyduklarında askere alabilecekleri yerinden edilmiş çok sayıda köylü ellerinin altındaydı.

1920'lerin sonlarında, Komünist gerilla güçlerinin böyle ilk oluşmalarından ikisi: Şensi-Kansu-Ningsia sınır bölgesindeki (Şen-Kan-Ning)[41] Komünist partizanlar ve Mao Zedung ve Çu teh tarafından orta Çin'deki Çingkang-şan Dağları'na götürülen "Dördüncü Kızıl Ordu" hakkında elimizde yeterince bilgi var.[42] Her iki bölgede de "devrimci güçler" (tepedeki Parti liderlerini dehşete düşüren) haydutlar, eski askerler ve kaçakçılar gibi *déclassé** unsurlardan oluşuyordu. Bunlar kendi öz liderlerinin yanı sıra, genellikle daha önce askeri deneyimi olmayan, eski entelektüeller ile Komünist Parti kadrolarından oluşan bir bileşimce yönetiliyorlardı. Her iki kesimdeki partizanların sorunu örgütlü bir askeri birlik olarak ayakta kalmaktı. Dağlardaki üslerinin konumlanmış dağınık yoksul köyler dışında, bu küçücük Kızıl birlikler, birçok topluluğu kapsayan geniş alanları uzun süre boyunca ellerinde bulunduracakmış gibi görünmüyorlardı. Yerleşik köylülerle temas çoğu zaman geçiciydi ve (örneğin, dağ üslerinin dışındaki köyler geceleyin arkadaşlarla buluşmalar gibi el altından yapılıyordu). Bu ilk Kızıl Ordular, hayatta kalmak için tıpkı haydutlar gibi kendi üslerinin dışındaki kaynakları istemek, çoğu zaman da kamulaştırmak zorundaydılar. Bunları haydutlan ayıran bir fark vardı: Aralarındaki Parti üyeleri,

---

41 Mark Selden, *The Yenan Way in Revolutionary China*, Harvard University Press, Cambridge, 1971, s. 42-78.

42 Stuan Schram, *Mao Tse-tung*, Penguin Books, Baltimore, Md., 1967, s. 124-45; Edgar Snow, *Red Star Over China*, 1938; yeni baskısı, Grove Press, New York, 1961, s. 164-88 ve Agnes Smedley, *The Great Road: The Life and Times of Cbu Teh*, Monthly Review Press, New York, 1956, bks. 6. ve 7. kitaplar. Kızıl Ordu'nun ilk üslerinden biri için bkz. McColl, "Oyüwan Soviet."

* Toplumdaki konumunu (sınıfını) yitirmiş olanlar (ç.n.).

birliklere ve herhangi bir süre boyunca elde tutulan köylerdeki köylülere Komünist programın temel ilkeleri ve hedefleri hakkında söylev veriyorlardı. Dahası olanaklı olduğu zamanlarda Kızıllar, *gentry* ve zengin köylülerin topraklarını kamulaştırarak ve yeniden dağıtarak yoksul köylülere çağrıda bulunmaya çalışıyorlardı.

Bu Kızıl toplumsal haydutluk tarzı sadece bir geçiş aşamasıydı. Kuşkusuz, Komünistlerin akıllarında daha büyük amaçlar vardı. Dahası, bu ilk yaklaşım, başarılı olduğu ölçüde, Kızıl güçlerin ayakta kalmasını ve genişlemesini sağladı. Genişleme ise onları, Çinli Komünistlerin kırsal gerilla savaşında zafer arayışlarının temel ikilemiyle yüz yüze getirdi: Yerleşik ve üretken köylülerle doğrudan ve istikrarlı ilişki nasıl başarılacaktı? Bu yapılamadığı sürece, dağınık gerilla birlikleri devlet erkini yenmeye muktedir ordulara dönüşemezdi. Komünistler, ilke olarak yerleşik köylülerin gereksinimlerine denk düşen -vergi ya da kira indirimi, *gentry*'nin mülküne el konması ve yeniden dağıtımı, yerel toplumsal hizmetler için hazırlık ve çapulcu ordulara karşı savunma gibi- bir dizi siyasa önerebilirlerdi. Fakat bu tür siyasaların fiilen uygulanması, kendi toplulukları içindeki köylülere doğrudan ulaşılmasına bağlıydı; ki bu da yerel *gentry*, zengin köylüler ve onları destekleyenlerin çevresinde ya da buyruğunda -sonunda onları yerinden etme amacıyla- çalışmak anlamına geliyordu. Bu, Komünist kadroların köylerde doğrudan, en azından asgari düzeyde bir askeri-kamuyönetsel kalkanın güvenliği altında çalışarak başarıyla gerçekleştirebilecekleri karmaşık bir siyasal süreçti. Ancak bölgesel üsler üzerinde bu tür bir askerlik ve kamuyönetimi alanlarında denetim sağlamak, yerleşik köylülerce desteklenerek genişleyen Kızıl Orduların tam da ilk aşamada gereksinim duydukları şeydi! Çinli Komünistler -yerleşik köylülerle doğrudan bir bağlantı oluşturmalarını sağlayan- yerel topluluklara

nüfuz etmek ve onları yeniden örgütlemek için gerekli olanaklar ve baskılar ile belli ölçülerde bölgesel güvenliği bir araya getiren koşulları kısmen hazır bulmadıkları ve kısmen de kendileri yaratmadıkları sürece sonul zaferin yolunda ilerleyemeyeceklerdi.

Kızıl toplumsal haydutluğun ilk taktikleri (1928-1930'da, Kuzey Seferi'nin şafağında, Milliyetçiler ile savaşbeyleri arasındaki çatışma nedeniyle Orta Çin'de olduğu gibi) düşmanın askeri güçlerinin zayıf ve bölünmüş olduğu kırsal koşullarda uygulandı. Bu taktikler, kısa sürede, "iç kısımlarda daha büyük üslerin ve ordulaın yaratılmasıyla sonuç vermeye başladı."[43] Böylece, 1931'e doğru Komünistler savaşın getirdiklerine, götürdüklerine göre nüfusu dokuz milyondan otuz milyona kadar değişen yerleşik bir nüfusu idare eden "Kiangsi Sovyet" yönetimini kurmayı başardılar. Sovyetin kısa ömrü boyunca, Komünistlerin ilk kez ordularını desteklemek amacıyla kırsal kaynaklardan yararlanmak için kitle seferberliği tekniklerinin deneyimini edinme şansları oldu.[44] Fakat köyün sınıf ve siyasal yapısının, ekonomik kaynakların ve köylü insan gücünün azami ölçüde harekete geçirilmesine izin verecek biçimde kalıcı olarak dönüştürülmesinde Komünistler çok az başarılı oldular ya da hiç başarı elde edemediler. Çünkü sovyetin yönetimi, doğrudan yerel topluluklara yerel seçkinleri yerinden edecek şekilde asla ulaşamadığı için yeterince olgunlaşamadı. Askeri saldırılara karşı üs bölgesinin güvenliği de, toprakbeylerine ve zengin köylülere saldıran ve Komünist kadrolarca kendilerine verilen kamulaştırılmış ganimeti pay-

43 Wilbur, "Military Separatism", Ho ve Tsou, der., *China in Crisis* içinde, 1. cilt, 1. kitap, s. 260.

44 Bakınız: Ilpyong J. Kim, "Mass Mobilization Policies and Techniques Developed During the Period of the Chinese Soviet Republic", A. Doak Barnett, der., *Chinese Communist Politics in Action* içinde, University of Washington Press, Seattle, 1969, s. 78-98 ve Franz Schurmann, *Ideology and Organization in Communist China*, 2. baskı, University of California Press, Berkeley, 1968, s. 414-16.

laşan köylülere Kızıl Ordu'nun güvenilir bir koruma sağlaması için asla yeterli olmadı.

Orta Çin'deki Nanking rejimine karşı savaşbeylerinin belli başlı muhalefet merkezlerini bastırır bastırmaz Çiang Kay-şek, iyi donanımlı ordularını, Komünistlerin toplumsal devrimci siyasetlerinden kaygılı yerel otoritelerin ve eyalet otoritelerinin gönüllü kabullenişiyle Kiangsi Sovyeti'ne karşı yönlendirdi. İlk başlarda, gerilla taktikleri Milliyetçileri güç duruma sokmayı başardı. Ancak 1935'e doğru, Alman askeri stratejistlerince tasarımlanan Çiang'ın beşinci "Kuşatma ve İmha" Harekâtı, Komünistleri Çin'in daha zengin orta bölgelerini tamamen terk etmek zorunda bıraktı. Zorlu bir güç denemesi olan "Uzun Yürüyüş"ün[45] ardından, Komünist güçlerden geriye kalanlar, yeniden toplanabilecekleri ve ayakta kalabilecekleri Kuzeybatı Çin'in yoksul, soyutlanmış, geri kalmış Şensi-Kansu-Ningsia sınır bölgesine ulaştılar. Burada, o ana dek bölgenin yoksullaşmış köylülerini kendilerine çekmeyi başarmış bir Kızıl gerilla hareketi gelişmişti.[46] Orta Çin'i boşaltan güçlerin gelmesiyle kuvvetlenen Şen-Kan-Ning üssü kısa sürede genişlemeye başladı.

İkinci Birleşik Cephe: Kadro Devşirilmesi ve Yönetsel Denetim

Bu noktada, Milliyetçi rejimin özündeki güçsüzlük konusunda şimdiye dek öğrendiklerimiz bağlamında oldukça anlaşılabilir nitelikte ulusal ve uluslararası siyasal gelişmeler devreye girdi. Bu gelişmeler, Komünistlerin kuzeybatıda kendilerini sağlam bir biçimde güçlendirmeleri için gereken zamana sahip olmalarını ve Çin'in büyük bölümünde hareketlerini ve bölgesel basamaklarını genişletmeleri için uygun koşulları gü-

45 Bakınız: Dick Wilson, *The Long March, 1935*, Avon Books, New York, 1973.

46 Selden, *Yenan Way*, 1.-3. Bölümler.

vence altına aldı. Çünkü öncelikle 1930'dan sonra Japonya'nın Çin'in egemenliğine saldırıları, Çiang Kay-şek'in rejiminin milliyetçi kimliği konusunda birçok Çinli'nin siyasal olarak gözünün açılmasına neden oldu. Çiang, Japon tehdidinin karşısına çıkmadan önce iç muhalefetin üstesinden gelmeye kararlıydı; fakat bu siyaset, Çiang'ın bakış aşçısından ne kadar anlaşılabilir olursa olsun, eğitimli kentsel kamuoyu için çekici değildi. Bu nedenle, 1935'te Komünistler, oldukça geçerli milliyetçi görüşlerini, Japonya'ya karşı "Birleşik Cephe" çağrısı yaparak yeniden savunmaya başladıklarında, bu düşünce kentlerde kayda değer bir desteğe esin kaynağı oldu.[47] Dahası, Komünistler kuzeybatıya yerleşir yerleşmez, Çiang Kay-şek onlara karşı iç savaşı sürdürmek için, kısmen bağımsız savaşbeyi Çiang Hsueh-liang'ın güçlerine dayanmak zorunda kaldı. Fakat Çiang Hsueh-liang'ın güçleri Japonlar tarafından yurtlarından sürülmüş Mançuryalılardı ve Komünistlerin Japonlara karşı *de facto* ittifak önerisinden kolayca etkilenebilecekleri görüldü. Sonuç olarak, 1936'da Çiang Kay-şek, savaşbeyi müttefikini, Kızıllara karşı daha gayretli bir etkinliğe teşvik etmeyi denemek için Sian'a geldiğinde, Çiang Hsueh-liang Generalissimo'yu "tutukladı"; Komünistler ile birlikte Japonya'ya karşıt bir Birleşik Cephe kurmayı kamuoyunun önünde kabul edinceye dek de bırakmadı.[48]

Komünistler için bu, gereksindikleri bir soluklanma fırsatı ve eğitimli Çinlileri vatansever mücadele bağlamında hareketlerine çekmek için büyük bir şanstı. Cephe'ye katılan Komünistler, kendi ordularını ve üs alanlarını Milliyetçi otoritenin sözde yönetimi altına verdiler. Sınıf mücadelesini vurgulamamayı, bunun

47 John Israel, *Student Nationalism in China:1927-1937*, Hoover Institution Publications, Stanford, Cal., 1966.

48 Bu "Sian Olayı"nın canlı bir anlatımı için bkz. Edgar Snow, *Red Star Over China*, s. 431-78.

yerine, ılımlı reformların yanı sıra ulusal birliği savunmayı kabul ettiler. Karşılığında, Milliyetçi Hükümetin müttefikleri olan bölgesel rejimlere ödediği olağan para yardımını aldılar ve bir süre için KMT'nin askeri baskısının görece yokluğundan yararlandılar.[49]

Japonların Çin'i istila hareketi 1937'de iyice hızlandı ve bu, yeni Milliyetçi İttifak'a bağlı askeri birliklerin tüm temel güçleri için kesin bir askeri yıkım oldu. Çünkü bu güçlerin hiçbiri Japonların saldırısını durduramazdı ya da geri püskürtemezdi. Ancak Japonların ülkenin geniş alanlarını işgalinin yarattığı koşullar, o zamana dek kırsal seferberliğe yönelmiş Komünistlere yeni siyasal fırsatlar sundu:

> Çünkü Japon saldırganlar Kuomintang'ın üstlendiği kentleri işgal edebilirlerken, Komünist gerilla üslerinin savaş yılları boyunca hızla çoğaldığı kırsal kesimi etkili bir biçimde denetim altında tutmak için yeterli insan gücüne sahip değillerdi. Saldırgan Japon ordularının karşısında Kuomintang'ın askeri güçlerinin batıya doğru geri çekilişi ve Milliyetçilerin kamuyönetimi alanındaki otoritesinin Çin'in büyük bir kısmında aynı anda çöküşü, Komünistlerin uzaktaki Şensi sığınaklarından çıkmalarını ve askeri ve siyasal etkilerini kuzey ve orta Çin'deki kırsal kesimin geniş alanlarına yaymalarını sağladı.... Savaş yılları boyunca, Çin'in büyük kısmında Komünist askeri ve siyasal çekirdeğe köylü desteğinin evreler halinde artışı, Kuomintang ile devrimci mücadelenin 1946 yılında tüm şiddetiyle kaldığı yerden yeniden başladığı bir kitlesel iç savaşta kesin sonucu belirledi.[50]

Komünistlerin, Kuomintang'ı zayıflatan aynı savaş dönemi koşullarından yararlanabilmeleri, potansiyel olarak eğitilmiş askerlere (hem Japonların terörüne karşı

---

49 Selden, *Yenan Way*, s.116-20.

50 Maurice Meisner, "Yenan Communism and the Rise of the Chinese People's Republic", James B. Crowley, der., *Modern East Asia: Essays in Interpretation* içinde, Harcoun, Brace, and World, New York, 1970, s. 278-79.

etkili savunma önlemlerine, hem de yerel ekonomik ve siyasal yaşam üzerinde *gentry*'nin iktidarının kaldırılmasına yönelik) milliyetçi çağrılar ile köylülerin çıkarlarına somut yanıtları birleştirmelerindeki sonul başarıya dayanıyordu.[51] Bir yandan, Komünistlerin Japonya'ya karşı güçlü bir direnişteki milliyetçi çıkarlarla kendi amaçlarını özdeşleştirme yetenekleri, "Yenan'a göç eden binlerce öğrencinin ve entelektüelin saflarında toplamalarını sağladı... Birçoğu, Yenan'daki Japon Karşıtı Kuzeybatı Kızıl Ordu Üniversitesi'nde, hızla genişleyen Komünist üs ve gerilla bölgelerinde önemli siyasal, yönetsel ve askeri kadroları oluşturmak için... eğitim gördü."[52] Diğer yandan da, köylere doğrudan ulaşma ve köylüleri direniş, üretim ve sınıf mücadelesi için örgütleme yeteneği, Komünistlere 1946'dan sonra Kuomintang'ı anakaradan sürmek için gereksinim duydukları sıradışı kaynaklara ulaşma olanağı sağladı. Ne var ki, bu iki seferberliğin başarılması bir anda ve potansiyel çelişkiler olmaksızın gerçekleşmedi.

Başlarda, 1937 ile 1940 arasında, etkili Birleşik Cephe döneminde, Komünist ana ilgi odağının, köylerin iç işlerinden başka taraflara çekilmiş olarak kalmaya devam ettiği görülür. Elbette vergiler yeniden

---

51 Yenan Dönemi boyunca, Komünist genişlemenin, Komünistlerin köylülerin sosyoekonomik çıkarlarına başvurmasından çok "köylü milliyetçiliği"nden kaynaklandığı konusundaki Chalmers Johnson'ın iyi bilinen tezi için oldukça az kanıt vardır. Birçok Çinli köylü, (yerel üstü ölçekte) "milliyetçi" olabilecek kadar siyasal bilinçliliğe sahip değildi. Daha çok köylüler, Komünistlere, komünistler onların çıkarlarını -ya daha fazla ekonomik güvenlik ya da (...) saldırgan ordulara karşı (hangi ulustan olursa olsun) korunacak çıkarlarını- korumak için hareket ettiklerinde olumlu bir biçimde karşılık verdiler. Tartışma ve kanıtlar için bakınız: Chalmers A. Johnson, *Peasant Nationalism and Communist Power*, Stanford University Press, Stanford, 1962; Selden, *Yenan Way*, s. 91-93, 119-20 ve Donald G. Gillin, " 'Peasant Nationalism' in the History of Chinese Communism", *Journal of Asian Studies* 23:2, Şubat 1964, s. 269-89.

52 Meisner, "Yenan Communism", Crowley, der., *Modern East Asia* içinde, s. 279.

oluşturulmuş ilkelere göre toplandı; genç erkekler Kızıl Ordu'ya katılmaları için cesaretlendirildi; yerel savunma işleri sürdürüldü; dışarıdan gelen çalışma ekipleri köyleri gerektiğinde ziyaret etti; fakat köylülerin sistematik biçimde harekete geçirilmesi bir şekilde savsaklandı; ve büyük çaplı yeniden toprak dağıtımına girişilmedi.[53] Birçok geleneksel egemen sınıf ailesinin ve seçkin bireyin geçiminin Birleşik Cephe döneminde gayet iyi olduğunu vurgulamak gerekir. Ama Komünist varlığının hiçbir değişiklik yaratmadığı söylenemez: Örneğin, toprakbeyleri çoğu zaman düşürülmüş kira ve faiz oranlarına katlanmak zorundaydı; zengin köylüler de yoksullar için tayin edilenden daha yüksek oranlar üzerinden vergi vermek zorunda kaldılar. Ancak başvurulan kaçamaklar da vardı: Toprakbeyleri, "olağan" kiralar masanın altından ödenmediği taktirde gizlice, köylüleri sokağa atmakla tehdit edebiliyorlardı; zengin aileler de, yüksek vergi oranlarından kaçmak için topraklarını oğulları arasında paylaştırabiliyor ya da geçici olarak yoksul kalan akrabalarına "devredebiliyor"lardı. Reformları uygulamak için köy içi örgütlenmeye ağırlık verilmeyince, değişiklikler bazı durumlarda görünüşte kalıyordu. Dahası, Birleşik Cephe dönemi boyunca, tüm sınıfların üyelerinin siyasete katılmalarına izin verildi, aslında kendileri bu yolda teşvik edildi. Sonuç olarak, birçok toprakbeyi ve eski toprakbeyi yönetime hizmet etti ve bazıları Parti üyesi oldu.

Aslında, Birleşik Cephe sırasında Komünistler yeni kurulmuş bir geleneksel Çin hanedanı ya da kısmen başarılı olmuş bir isyancı güç (ya da Milliyetçi vesayet altındaki bölgesel bir güç) gibi davrandılar; ki bir anlamda öyleydiler. Onlar, çabalarını, bölgesel ve üs alanı düzeyinde denetimi kurmaya ve bunu pekiş-

53 Selden, *Yenan Way*, 4. Bölüm.

tirmeye yönelttiler.[54] Doğal olarak Kızıl Ordu'nun ana gücünün birimlerini inşa etmek, gerilla ve milis örgütlerini desteklemek çabalarının esas kısmını oluşturuyordu. Dahası, Birleşik Cephe'nin kuruluşundan sonra (bu dönem boyunca yapmaları istendiği gibi) geri planda kalan kıdemli üst düzey Parti kadroları ve geleneksel memurun yanı sıra Yenan'a çekilen binlerce öğrenci ve entelektüel vardı. Bunların tümü, yönetim için sosyoekonomik siyasetler ve izlenceler geliştirmek için ilçe ve bölge düzeylerinde kamuyöneticileri olarak işe koşuldular. Her biri, bölgesel düzeyden aşağıya doğru genişleyen şubelerin dikey hiyerarşisinin tepesinde olan güçlü işlevsel şubeler, başlıca siyaset oluşturma merkezleri olarak belirdi. Bunlar, köylerden çok üst düzey siyasete yönelikti. Yarattıkları etki, köylüleri değişim için seferber etmek değil, Komünist yönetimi bürokratlaştırmaktı. Halka en yakın oldukları varsayılan yerel yöneticiler, eğer yapabilirlerse, siyasetleri uygulamaktan başka yapılacak çok az işle kendi hallerine bırakılmışlardı. 1940'ta, kuzeydeki üs alanlarında Komünistler, etkili bir geleneksel Çin hükümetinin sahip olabileceği ölçüde kamuyönetimi ve askerlik alanlarında bölgesel çapta bir denetime sahip oldular. Japonların varlığı elbette Komünistleri kasabalardan ve kentlerden uzak tutuyordu ve de belli başlı iletişim ve taşımacılık ağlarını kullanmalarını engelliyordu. Ayrıca, üs bölgelerinin sınırları için (Mark Selden'e göre ancak 1940'tan sonra şiddetli bir hal alan) sürekli çarpışmalar oluyordu. Ancak bir bütün olarak ele alındığında, Birleşik Cephe'nin ilk üç yılının, diş bileyen KMT'in katlanmasıyla Komünistler için, geniş alanlar ve nüfus üzerinde uygun kamuyönetsel denetim kurmalarına izin veren bir nimet olduğunu kanıtlanmıştı.

---

54 Selden, *age*, s. 144-61.

Ne var ki, 1941'de Birleşik Cephe'nin ilk izlencesinin tam da bu başarısı, "kendi temellerini oydu: [Komünistlerin] hızlı yayılma(sı) Japonlar ve Kuomintang ile şiddetli çatışmaları beraberinde getirdi."[55] Japonlar, "fetih istekleri karşısındaki esas tehdidi oluşturan"[56] Komünistlere karşı büyük saldırılar başlattılar ve KMT, Komünistlerin elinde tuttuğu bölgelerin ablukasını sıkıladı ve Kızıl Ordu ile Komünist kamuyönetimine yaptığı para yardımını kesti. Baskı altındaki Komünistler köylülüğe daha fazla yüklenmek zorunda kaldılar. Değişimler gerçekleşmediği sürece de bunu, geleneksel tarza oldukça benzeyen bir kamuyönetimi aygıtıyla yapmak zorunda kalacaklardı. Selden'ın işaret ettiği gibi:

> 1941'de, ulusal çapta askeri geri çekilme ve abluka sırasında Komünistler, sınır bölgelerindeki kamuyönetimlerinin yeterlilik derecesiyle ilgili temel sorunların yanı sıra, köylüler ile yönetim arasında artan gerilimle de karşı karşıya kaldılar. Kırsal yoksulluğun ve baskının temel unsurları çözülmeden, sadece geleneksel seçkinler yeni kadro seçkinleriyle değiştirilmiş miydi? Yerel kadrolar, kırsal reformları tamamlamaya ve köy yaşamının egemen gücü olarak geleneksel toprakbeyi seçkinlerin yerini kalıcı olarak almaya muktedir miydi? Sınır bölgelerinin yalıtılmış köyleri, Parti ve yönetimin üst düzeylerinden yayılan siyasetlerle etkili bir biçimde ilişkilendirilebilir miydi? Eğitilmiş ve deneyimli kamuyöneticilerinin tekelindeki pahalı ve uzak bir bürokrasi, sınır bölgesini yönetmek ve siyasallaştırmak için en etkili araçlar mıydı?[57]

---

55 Mark Selden, "The Yenan Legacy: The Mass Line", A. Doak Barnen, der., *Chinese Communist Politics in Action* içinde, University of Washington Press, Seattle, 1969, s. 102.

56 *Age*, s. 101-02.

57 *Age*, s. 103-04.

1942'de, Çin Komünistleri Japonya'ya karşı savaş girişimlerini ve Milliyetçilere karşı iç savaşı desteklemek için kitleleri daha üst bir düzeyde harekete geçirmek gerektiğini kavradılar. Acil gereksinimler, onları "askeri çabalar ile kırsal toplumsal ve ekonomik sorunları tek bir savaş seferberliği izlencesinde ilişkilendirmek için her köye, her aileye nüfuz eden ve her bireyi kapsayan somut bir yöntem"[58] geliştirmeye yöneltti. Bu izlence ilk başlarda, toprakbeyleri ve zengin köylülere karşı elden gelen her şeyin yapıldığı bir sınıf mücadelesi yerine, Parti kadrolarını ekonomik üretimi iyileştirmek için doğrudan köylülerle çalışmaya çağırıyordu. Gerçekten de tarımsal üretkenliğin artırılması, temelde abluka altındaki üs alanlarının ayakta kalıp kalmayacağını; oralardaki halkın gereksinimlerinin karşılanıp karşılanmayacağını ve sanayi, eğitim ve hepsinden önemlisi askeri girişimler gibi tarım dışı etkinliklere yeterli kaynakların ayrılıp ayrılmayacağını belirleyecek olan anahtardı.

Parti kadrolarının yerel alanlarda yeni kitle seferberliği rollerini üstlenmelerinden önce, Parti'nin içinde reformlara gidilmesi zorunluydu. 1942'den 1944'e kadar, (*cheng-feng* adı verilen) Parti içi düzenlemeler gerçekleştirildi.[59] Bu, grupsal tartışma ve eleştiri tekniklerini kullanan yoğun bir iç eğitim projesiydi. Bu proje, Parti'yi oluşturan reformcu entelektüelleri, kıdemli geleneksel seçkinleri ve yoksul, genç köylüleri kapsayan farklı unsurları, Marksist-Leninist ilkelerin Maoist yorumu temelinde birleştirmek ve disiplin altına almak için tasarlanmıştı. Parti'nin "kitle çizgisi" tekniklerine bağlanması da *Cheng-feng* kampanyasından

58 Selden, *age.* s. 151.
59 Selden, *Yenan Way*, s. 188-207.

kaynaklandı. Bu teknikler, genel değişim stratejilerinin oluşturulması ile kadroların halkın siyasal örgütlenmesine ve somut yerel sorunlarına doğrudan katılımı arasında sürekli, karşılıklı etkileşimi sağlıyordu. "Kitlelerden kitlelere", Mao Zedung'un kitle çizgisini özetleme biçimiydi. "Bu, şu anlama gelir" diye yazar Mao:

> kitlelerin (dağınık olan ve sistematik olmayan) düşüncelerini alın ve onları yoğunlaştırın..., sonra kitlelere gidin ve kitleler bunları kendi düşünceleri olarak bağırlarına basıncaya, onlara sıkıca sarılıncaya dek bu düşünceleri propaganda edin ve açıklayın ve bunları eyleme dönüştürün ve bu düşüncelerin doğruluğunu bu tür eylemlerde sınayın. Daha sonra, kitlelerden gelen düşünceleri bir kez daha yoğunlaştırın ve bir kez daha bunları kitlelere götürün... Bu şekilde, her seferinde düşünceler daha doğru, daha yaşamsal ve daha zengin hale gelene kadar bunu sonsuz bir sarmal içinde tekrar tekrar yapın.[60]

Kitle çizgisinin bu sunumu, temel hedeflerin ve girişimlerin kitlelerden değil, Parti'nin liderliğinden geldiğini şüpheye yer bırakmayacak biçimde gizler. Ancak bu, Çin Komünistlerinin 1940'ların başında, benzersiz biçimde ikna edici ve katılımcı siyasal liderliğinin boyutlarını ortaya koyar. Mao'nun aynı belgede işaret ettiği gibi: "Mücadele sertleştikçe, komünistlerin, kendi liderliklerini engin kitlelerin talepleriyle yakından ilişkilendirme ve genel çağrıları belirli bir rehberlikle birleştirme gereksinimleri artar."

Partinin düzeltilmesiyle aynı dönemde, sınır bölgesinin kamuyönetimi yapısında da değişiklikler yapıldı.[61] Üst düzey kadroların (çoğu entelektüel olan) binlercesi, ilçe ve ilçe altı düzeyde çalışmaya gönderil-

---

60 Stuart Schram, der., *The Political Thought of Mao Tse-tung*, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş baskı, Praeger; New York, 1969, s. 316.

61 Selden, *Yenan Way*, s. 212-29.

di. Yerel düzeyde vurgu, işlevsel şube çalışmalarından, köy yönelimli kitle seferberliği çalışmalarına kaydırıldı. Kamuyönetimi işleri üzerindeki Parti etkisi, partinin siyasal eşgüdümde ve kitlelerin seferber edilmesi etkinliğinde uzmanlaşmış olmasından dolayı artırıldı. Nihayet, Parti kadroları (önceden hiçbir şey yapmayan ilçe ve alt bölge kamuyönetimlerine egemen olan birçok entelektüel kadronun yanı sıra, özellikle yoksul ve genç köylü kadrolar) Parti'nin kurulmasına öncülük ettiği üretimle ilgili köy içi birliklerde resmi olmayan liderliği üstlenmeleri için cesaretlendirdi.

Hem Mark Selden hem de Franz Schurmann, (ÇKP tarafından 1943'te başlatılan) Kooperatif Hareketi'nin, sadece tarımsal üretkenliği artırmak için bir araç değil, aynı zamanda, Kuzey Çin köylerinde gelişen yeni örgütlenme örüntülerinin ve liderliğin araçları olduğunu vurgular.[62] Yeni örüntüler yönetim tarafından dayatılmıyordu. Bunun yerine, geleneksel emek tarzları güçlendirildi ve bunlar zengin patronlar ya da onların adamları tarafından değil, Parti kadrolarınca ve eylemci köylülerce yönetilen birliklere dönüştürüldü. Daha sonra bu kooperatifler, köylülerin geçimlerini düzeltmeye yardım etmenin yanı sıra, savaş çabalarını güçlendirme göreviyle işe koyuldu. Kooperatif Hareketi, partinin köylü varoluşunun odağını oluşturan, köy düzeyinde üretim etkinliğine fiilen katılmasını sağlayan ilk fırsattı. Partinin her zaman toprakbeylerinin ve zengin köylülerin egemenliğindeki ekonomiye yönelik üretim çalışmasına katılması, Parti ve yönetim çalışmasının pek çok bakımdan (örneğin eğitim, ekonomik reformlar, savaş seferberliğiyle ilgili çalışmalar bakımından) köy yaşamına odaklandığı bir dönemde gerçekleşti. Bu, sadece köylerde ekonomik kalkınma için değil, aynı zamanda köy içi toplumsal

62 Selden, *Yenan Way*, s. 237 ve devamı; Franz Schurmann, *Ideology and Organization*, s. 416 ve devamı.

siyasal yapıdaki temel değişiklikler ve son olarak tabandan beslenen bir toprak devrimi için gereken sahneyi kurdu.[63]

Gerçekten de, 1946-1947'de, Japonya ile savaş sona erdikten sonra, ancak Kuomintang ile yoğun iç savaş yeniden başlarken, Komünistler Kurtarılmış Bölgelerde radikal bir toprak reformu siyaseti geliştirdiler. Toprakbeylerinin, kurumların ve zengin köylülerin tüm toprakları kamulaştırıldı; toprak mülkiyetinde mutlak bireysel eşitlik temelinde toprak, yoksul ve orta düzeydeki köylülere, cinsiyete ve yaşa bakılmaksızın yeniden dağıtıldı. Bu tür bir siyasetin, tam Kurtarılmış Bölgelerde iç savaş yolunda genel seferberlik sürecinden geçilirken, iç istikrarı sağlamak için ayarlanmış olması güçtür. Schurmann'ın da değindiği gibi, 1949'dan önceki ve sonraki dönemler boyunca Çin Komünistleri, yüksek ekonomik üretkenlik ve azami yönetsel denetim belli başlı amaçlarını oluşturduğu için, köktenci "sınıf mücadelesi" siyasetlerinden kaçındılar.

O halde neden toprak reformu ÇKP'nin, Çin'de ulusal düzeyde siyasal iktidarı ele geçirmek için son askeri girişimini yaptığı 1940'ların sonunda gerçekleştirildi? Schurmann şaşırtıcı bir iki uçlu yanıt öne sürer.[64] Bir yanda, Komünistlerin kitleleri seferber etmek için daha önce gerçekleştirdikleri çabalar, her türden köy etkinliği üzerinde, hemen her gün geleneksel köy seçkinleriyle çatışmaya giren genç ve yoksul köylü kadro-

63 Güç dengesinde benzer değişikliklerin, Japonlar tarafından işgal edilen köylerde de, farklı biçimlerde de olsa meydana gelmesi önemli değildir. William Hinton tarafından *Fanshen*, VintAge Books, New York, 1968'de betimlenen Uzun Yay köyü bu tür köylerden biriydi. İlk başta orada, köy içi yeraltı direniş çabalarında liderlik rolleri uman genç yoksul köylüler vardı. Geleneksel seçkinler Japonlarla işbirliği yaptı. Bu nedenle, Japonya'dan kurtulduktan sonra, "vatansever" Parti çalışanları toprak reformunu ilerletmenin başlangıcında kendilerini "işbirlikçi" geleneksel seçkinlere meydan okuyan bir konumda buldular.

64 Schurmann, *Ideology and Organization*, s. 427-37.

larından yeni bir köy içi seçkinler grubu yaratmıştı. (Ayrıca her ne kadar Schurmann bu noktayı vurgulamasa da, dışarıdan gelen entelektüel kadrolar köylere girmişlerdi; onlar da, aksi halde gerçekleşebilecek olandan, daha radikal değişiklikleri destekleme ya da geliştirme eğilimindeydiler.) Diğer yanda ise, üst düzey Parti liderleri, iç savaş ortamında, geleneksel egemen sınıftan bir an önce kurtulmak istiyorlardı. Çünkü bu sınıfa mensup aileler ellerinde güç bulundurdukları sürece, komünistlere karşı içeriden bir direniş örgütleme isteğine ve yeteneğine sahip olacaklardı. Dahası, toprakbeylerinden ve zengin köylülerden kamulaştırılan mallar, yoksul ve orta düzeydeki köylülere tahsis edilebiliyordu. Böylece, askeri örgütler yeni topraklar üzerinde onların haklarını savunmak için savaşırken, bu köylüler, yerel milisleri ve Halk Kurtuluş Ordusu'nu desteklemekte daha istekli duruma geliyorlardı.[65] Schurmann'ın uslamlaması, hem üst düzey Parti liderlerinin köktenci reformları neden kabul ettiklerini hem de bu siyasetin birçok köyde tabandan gelen gerçek bir devrimin patlak vermesine neden yol açtığını gösterir. Çünkü bir kez rayına oturduğunda,

> toprak reformunun kendi uğrağı vardı. [Parti] liderlerinin tekrar tekrar "sol aşırılıklar"a gönderme yapmaları köy kadrolarının eylemleri üzerinde tam bir denetime sahip olmadıklarını gösterir. Toprak reformu, Çin'i 1940'ların sonunda ve 1950'lerde terk eden birçok kişi tarafından terör dönemi olarak hatırlanır. Askeri mücadele yoğunlaştıkça, toprak reformunun köktenciliği de

65 John Gittings, 1946 sonrası Milliyetçilerle İç Savaş'taki Komünist askeri stratejinin "önemli bir kısmı"nın, "kurtarılmış bölgelerdeki halk desteğini kazanmak" olduğu yorumunu yapar. "1947 kışında, yeni ve daha radikal bir toprak reformu izlencesine, gelecek yıl için büyük çaplı askere almaya ve silahlı kuvvetlerde ve partide esaslı siyasal ve örgütsel düzeltmelere tanık olundu." Bkz. *The Role of the Chinese Army*, Oxford University Press, New York, 1967, s. 7.

> arttı. Toprağın yeniden dağıtımı izlencesi olarak başlayan şey, Çin'in geleneksel kırsal seçkinlerinin yerle bir edildiği devrimci terör olarak son buldu.[66]

Kuzey Çin'de 1946 ile 1949 yılları arasında olan şey, Çin Komünistlerinin askeri gereksinimleri ile Çin köylüsünün toplumsal devrimci potansiyelinin benzersiz bir senteziydi. Çünkü üs bölgelerinin yönetimini ve ordularını desteklemek için köylü çabalarını harekete geçirme sürecinde, Çin Komünistleri yerel topluluklara nüfuz ettiler ve onları yeniden düzenlediler. Böylece, bir sınıf olarak köylülere, geleneksel tarımsal toplumsal-siyasal yapıda kullanamadıkları bir örgütsel özerklik ve dayanışma sağlandı. Köylüler (köylerin içinde) kendisi için sınıf olma araçlarını elde edince, Rus köylülerinin 1917'de yaptıkları gibi, toprakbeylerinin üzerine yürüyebilirlerdi ve yürüdüler de. Rus köylülerinden farklı olarak Çin köylüleri, ancak yerel Komünist Parti kadrolarının yardımıyla ve cesaretlendirmesiyle toprakbeylerine karşı isyan ettiler; bir bütün olarak Çin toprak reformu Parti'nin denetimindeki üs alanlarının sağladığı askeri ve kamuyönetsel "şemsiye"nin altında gerçekleşti. Bu nedenle, Çin köylü devrimi, 1917'de Rus köylü devriminde olduğu gibi, köylerin anarşist tarzda kendi içlerine kapanmalarıyla son bulmadı. Bunun yerine devrim, köylüler ile Komünistler arasında var olan siyasal ittifakı güçlendirdi ve köylüleri, toplumsal devrimci siyasal ve maddi kazanımlarını sürdürmeleri için zafere yönelik girişimlerine bağımlı oldukları Kızıl Ordu'yu destekleme çabalarını artırmaları yolunda cesaretlendirdi. Kısacası, Çin Komünist Partisi'nin, Japonya'ya, toprakbeylerine ve Milliyetçilere karşı askeri zaferleri olanaklı kılmak için kırsal kaynaklara yönelmesi, Çin'in kırsal kesiminde bir toplumsal devrimle sonuçlandı. Toplumsal

66 Schurmann, *Ideology and Organization*, s. 431-32.

devrim de coşku dolu köylü askerlerin çoğalmasını sağladı ve Kızıl Orduların, cesareti kırılmış Kuomintang güçlerini, kentlerden ve aslında Çin'in tüm anakarasından sürmek için gereksindikleri tarımsal üretkenliği harekete geçirdi.

YENİ REJİM

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu, muzaffer Komünistler tarafından, Pekin'de 1 Ekim 1949'da ilan edildi. 1950'lerin sonlarına doğru, kent merkezlerinde ve onların aracılığıyla bütün ülkede birkaç yıl süren yönetime geçiş sürecinden sonra Komünistler, Çin'in İmparatorluk ve "Cumhuriyetçi" ve savaşbeyliği geçmişinden belirgin kopuşları cisimleştiren Yeni Rejim'i iyice yerleştirdiler. Yapısı ve dinamikleri bakımından Çin'in bu yeni Komünist toplumsal-siyasal sistemi, en genel hatlarıyla Fransız ve Rus Yeni Rejimlerini andırıyordu; ancak birçok önemli noktada her ikisinden de ayrılıyordu. Bu nedenle, bundan sonraki bölüm Çin'deki devrimci sonuçların bu paylaşılan ve farklılaştıran örüntülerini tartışarak, İkinci Kısım'ı olduğu kadar, Çin Devrimi'nin sonuçları üzerine olan bu bölümü de sona erdirecektir.

Güçlendirilmiş Bir Devlet Bürokrasisi

Fransız ve Rus devrimleri gibi Çin Devrimi de, devrimci ara dönemin sınıfsal ve siyasal mücadeleleri aracılığıyla daha büyük, daha güçlü ve daha bürokratik bir yeni siyasal rejime yol açtı. Kamuyönetsel işlevlerden, hükümet ve siyasa oluşturulmasından, eşgüdümden ve gözetimden sorumlu olan Parti ayrı, fakat sıkı bir biçimde iç içe geçmiş birçok ara düzeyden geçerek Pekin'den her köye, fabrikaya, okula ve mahalleye uzanan örgütsel hiyerarşiler oluşturdu. Başlangıcın-

dan itibaren bu Parti-devlet, İmparatorluk sisteminin yönetimi altında (ondokuzuncu yüzyılda) kırk bin devlet dairesinden[67] oluşan aygıttan ve ayrıca, Kuomintang Milliyetçi hükümetinin sonlarına doğru (1948'de) sahip olduğu iki milyon devlet memurundan çok daha genişti.[68] Nitekim 1952'de, Komünist "devlet kadroları"nın ya da hükümet organlarındaki ve kuruluşlarındaki beyaz yakalı kamuyönetimi personelinin sayısı, 3.310.000 kadardı ve bu sayı 1958'de yaklaşık olarak 8 milyona ulaştı.[69] Aslında Komünist Parti'nin boyutları da ilginçtir: 1953'te 6.1 milyon Parti üyesi vardı; üyelerin hızla artmasıyla 1967'de bu sayı 17 milyona ulaştı.[70] Bu, 1953'te resmi olarak 583 milyon tahmin edilen nüfusun % 1'inden daha fazlasını oluşturuyordu.[71] Buna karşılık, devlette ve yerel siyasette anahtar nitelikte liderlik konumlarını üstlenen Komünist Parti üyelerinin benzeri olan, Konfüçyüsçü akademik sıfat sahipleri ondokuzuncu yüzyıl boyunca nüfusun % 1'inin üçte birinden daha azını oluşturuyorlardı.[72]

A. Doak Barnett'in değindiği gibi, Komünist rejim, "merkezi iktidarın erişimini ve etkisini daha önce görülmemiş ölçüde arttırdı":

> Çin'de, geleneksel olarak iyice yerleşmiş bir bürokrasi aracılığıyla yayılan merkezi iktidar, ilçe (*hsien*) düzeyine, en azından ülkenin güçlü bir rejimin yönetimi altın-

---

67 Franz Michael, "State and Society in Nineteenth-Century China", Alben Feuerwerker, der., *Modern China* içinde, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1964, s. 58.

68 Ying-mao Kau, "Patterns of Recruitment and Mobility of Urban Cadres", John W. Lewis, der., *The City in Communist China* içinde, Stanford University Press, Stanford, 1971, s. 98-99.

69 Victor C. Funnell, "Bureaucracy and the Chinese Communist Party", *Current Scene* 9:5, Mayıs 7, 1971, s. 6.

70 Fairbank, Resichauer ve Craig, *East Asia*, s. 896.

71 Ping-ti Ho, *Studies on the Population of China, 1368-1953*, Harvard University Press, Cambridge, 1959, s. 278.

72 Tahminler Michael'in verdiği akademik sıfat sahipleri sayılarına dayanmaktadır. "State and Society", Feuerwerker, der., *Modern China* içinde, s. 60 ve nüfus tahminleri, Ho, *Studies* içinde, s. 278.

> da birleşik olduğu dönemler boyunca, az çok bir ölçüde etkili olarak ulaşırdı; fakat ilçe altında yer alan düzeylerde "gayrı resmi hükümet", "*gentry*" gibi geleneksel seçkin grupları ve sahneye egemen olma eğilimindeki bir dizi hükümet dışı toplumsal kurumlar tarafından yönetirdi. Komünistler bu durumu temelden değiştirdiler. Hem eski seçkin gruplarını hem de geleneksel toplumsal kurumları büyük oranda yıktılar; onların yerini Komünist Partisi'nin yeni seçkinleri ve Komünistlerce kurulmuş ve onların egemen olduğu kitle örgütleri aldı. Parti ve hükümet yönetimin resmi bürokratik araçlarını köy düzeyine dek genişlettiler.[73]

Benzer bir biçimde, yeni siyasal sistem etkinliklerini, Devrim'den önce devletin nüfuz alanının bir parçası olmayan ekonomik üretim alanına, toplumsal ve eğitsel hizmetlerin sağlanması gibi işlevsel alanlara doğru genişletti.[74]

Her ne kadar devrim öncesi İmparatorluk devleti, Konfüçyüsçü sınav sistemi aracılığıyla memur alımındaki genel tarzına bağlı olarak, tarımsal bir monarşi için bir anlamda sıradışı biçimde bürokratik idiyse de, Komünist Yeni Rejim pekiştirildiğinde, Eski Rejim'den çok daha bürokratikti. Komünist liderler, diplomadan ya da teknik deneyimden çok sınıf kökenine (onu yadsımış olmaya) ve siyasal erdeme ağırlık veren yeni kriterler temelinde seçiliyorlardı. Ancak siyasal ölçütlerin, ideal durumda, gayrı şahsi bir tarzda uygulanmasının gerektiği varsayılıyordu. Komünist sistem, Eski Rejim'den sadece devlet memurlarının seçimi göz önünde bulundurulduğunda daha az bürokratik olarak değerlendirilirse de, diğer yönlerde çok daha fazla bürokratikti. Toplumda, özellikle de yerel düzeylerde,

---

73 A. Doak Barnett, *Cadres, Bureaucracy, and Political Power in Communist China*, Columbia University Press, New York, 1967, s. 428-29.

74 Çin Komünist rejiminin genel arka planı için özellikle bkz. Barnett, *Cadres and Bureaucracy*, ve Franz Schurmann, *Ideology and Organization*.

daha fazla sayıda liderlik konumu, örgütsel hiyerarşinin içinde resmi, ücretli memurluklar haline geldi. Benzer biçimde, tüm liderlik konumları ve onların görev ve ayrıcalıkları, her iki anlamda da, çok daha gayrı şahsi olarak tanımlanır hale geldi. Birincisi, bunlar, İmparatorluk-Konfüçyüsçü sistemin içinde egemen olan, çok genel biçimde tanımlanmış geniş, karışık sorumlulukların aksine, ulaşılacak belirli hedeflere sahip örgütlerin içindeki memurluklar haline geldi. İkincisi, bu makamlar, sahip olanın mülkiyetinden ve çıkarlarından *koparılmış*, İmparatorluk makamlarının olduğundan çok daha gerçek memurluklar haline geldi. Bundan böyle memurlar, devlet gelirleriyle kişisel gelirlerini yasal olarak tek bir fonda toplayamayacaklar ya da sözde kendi ailelerinin (ya da klanlarının ya da komşularının) işlerini ve siyasal uğraşlarını devletin ya da Partinin görevleri ile birleştiremeyeceklerdi.

En önemlisi, bu değişiklikler, ondokuzuncu yüzyılda Çin'in Eski Rejimi'nin askeri otoritesinin ve merkezi kamuyönetiminin temelini oyan ve onun 1911'deki çöküşünden sonra da varlığını sürdüren yerel ya da bölgesel olarak üstlenmiş iktidar bloklarının, Komünist Parti-devletin yükselişiyle çözüldüğü anlamına gelir. Çünkü 1949 öncesi bu iktidar bloklarının varlığı, siyasal iktidar ve özel mülkiyet çıkarlarının kaynaşmış olmasına ve Çin'in merkez otoritelerinin hükümet personelinin ve yerel siyasal liderlerin etki alanını ve faaliyetlerini denetleyememesine dayanıyordu. Eyalet düzeyindeki siyasal hizipleri ve yerel liderleri tam bir denetim altında tutma sorunları, her ne kadar 1949'dan sonra Çin'in başını sürekli olarak derde sokmuşsa da, Komünist Parti-devletin kurumsallaşması, esas olarak Çin'de devlet iktidarını merkezileştirmenin önündeki temel yapısal engellerin üstesinden geldi. İleride bölgenin patronları olabilecek kimselerin yerleri değiştirilebilirdi

ya da kovulabilirlerdi; ve bunlar yapıldı da;[75] ve merkezi otoriteler yerel toplulukları derin bir biçimde etkileyen siyasaları başlatabilir ve uygulayabilirlerdi.

Komünist Çin ve Sovyet Rusya

Çin'in Yeni Rejim'i, hem Fransa'nın hem de Rusya'nın Yeni Rejimleri ile merkezileşme, bürokratizm ve toplum içinde daha büyük bir ağırlığa sahip olmak gibi genel özellikleri paylaşıyorsa da Çin, bazı nitelikleri bakımından, Fransa'nınkinden çok Rusya'nın Yeni Rejim'ini andırır. Ezra Vogel'in yerinde tanımıyla, Çin Komünist Rejimi, Fransa'nınki gibi, pazar güdümlü ulusal ekonomi bağlamında ussal-yasal, kamuyönetsel bir devlet olmaktan çok, "siyasallaştırılmış bir bürokrasiydi".[76] Burada da, Sovyet Rusya'da olduğu gibi, Parti denetimleri tüm devlet örgütlerinin içine nüfuz etmişti ve bu örgütler, tepedeki Parti liderlerinin bütün bir ulus için belirlediği hedeflere ulaşılması için eşgüdüme tâbi tutuldu. Dahası, Rusya'daki gibi, Çin Parti-devleti de belirlediği siyasetleri kısmen halkla doğrudan bağlantı kurarak uygulayabiliyordu. Bu, yurttaşların, (yerelden ulusala dek yönetimin tüm düzeylerindeki) temsili meclisleri, mahalle ve çalışma gruplarını, gençlik, kadın, sanayi işçileri ve bunun gibi kitlesel birlikleri kapsayan, siyasal olarak eşgüdüm-

---

75 Örneğin, Mançurya'da güçlü bir üssü olan, önde gelen bir parti lideri Kao Kang, 1953-1955'te bölgesel iktidarından alındı; bkz. James Pinckney Harrison, *The Long March to Power*, Praeger, New York, 1972, s. 467-68. Ayrıca, Ezra Vogel'in *Canton under Communism*, Harvard University Press, Cambridge, 1969'daki esas teması, merkezi denetimlerin ve izlencelerin Canton eyaleti üzerindeki etkisidir. Richard Pfeffer, Kültür Devrimi sırasında, parti-devletin merkezi denetimleri zayıfladığı zaman bile, bölgesel liderlerin görevden alındığını ve başka yere tayin edildiğini ileri sürer, bkz. "Serving the People and Continuing the Revolution", *China Quarterly* no. 52, Ekim-Aralık 1972, s. 632-33.

76 Ezra F. Vogel, "Politicized Bureaucracy: Communist China", Leonard J. Cohen ve Jane P. Shapiro, der., *Communist Systems in Comparative Perspective* içinde, Doubleday (Anchor Books), New York, 1974, s. 160-70.

lenmiş "aktarma kayışı" örgütlerde toplanmış olmasından dolayı doğruydu.[77]

Çin'in Yeni Rejimi, neden Fransa'nınkiyle ve Rusya'nınkiyle böylesine çok benzerlik taşıyordu? Bu, retoriksel bir soru olmakla birlikte yanıtlanmaya değer. Bununla birlikte, Jakobenler Fransa'da iktidardan düşerken, Rus Devrimi'nden neden Parti denetiminde bir devletin çıktığına ilişkin önceki tartışmamda (Rusya'da var olan, fakat Fransa'da olmayan) büyük ölçekli modern sanayilerin önemini vurguladım. Bu tür sanayiler, ideolojik yönelimli, kitleleri harekete geçiren bir yeni parti devletin yeniden inşası ve devrim karşıtı tehditlere karşı onun savunulması görevlerini başardıktan *sonra*, söz konusu partinin denetiminin ayakta kalması ve pekiştirilmesi için gerekli temeli sağlar. Ancak 1949 öncesi Çin ekonomisini bir bütün olarak ele alırsak, bu ekonomi önemli ölçüde sanayileşmiş geç Çarlık Rusyasından çok, onsekizinci yüzyılın sonlarındaki ve ondokuzuncu yüzyılın başındaki Fransız ekonomisini andırır. Hem onsekizinci yüzyılın sonlarındaki Fransız ekonomisi hem de 1949 öncesi Çin ekonomisi büyük oranda tarım ve ticaret ağırlıklıydı ve onlara küçük üretim birimleri egemendi. Yine de, Çin'in devrimci temel biçimlerinin, Fransa'nınkilerin ya da Fransa'nınkilerden çok, Sovyet biçimlerine olandan çok daha yakın olarak sonuçlanması, sadece dünya-tarihsel ve uluslararası ortamların unsurlarının iki kümesinin Çin Devrimi'nin süreçleri ve sonuçları üzerindeki önemli etkilerine işaret eder: Bunlar 1) daha önce devrim sürecinden geçmiş Sovyet Rusya'nın Çin üzerindeki siyasal etkisi; ve 2) yirminci yüzyılda devlet güdümlü ulusal sanayileşme için artan olanaklardır.

Birincisi, Çin Devrimi'nin, ancak Bolşeviklerin Rusya'da zafer kazanmalarından *sonra* toplumsal bir dev-

77 Fairbank, Reischauer ve Craig, *East Asia*, s. 896-98.

rim halinde derinleşmesi ve devrimci siyasal hareketlere yol açması, kuşkusuz onun sonul biçimi bakımından önem taşımıştır. Hatırlayabileceğimiz gibi, hem Çin Komünist Partisi hem de Kuomintang, Sovyet vesayetinde başlamış ve Leninist Parti örgütü modelini ödünç almıştı. Dahası, Çin Komünist Partisi olgunlaşma evresinde, Bolşeviklerin proletarya temelli ve yönelimli devrimci stratejisini örnek aldı. Her ne kadar bu ilk strateji başarısız olduysa ve kırsal kesimdeki Parti hem proletaryadan hem de doğrudan Sovyet vesayetinden koptuysa da, Çin Komünistleri Leninist parti yapısının temellerini ve "proletarya" devrimine ideolojik sadakati her zaman korudular.[78] 1940'larda, Parti örgütü, kırsal kesimde Fransız devrimcilerinin hiçbir zaman sahip olmadığı sağlam bir siyasal temeli kurumsallaştırarak, köylü halk desteğinin seferber edilebilmesini olanaklı kıldı. 1949'dan sonra da, Çin Komünistleri bir bütün olarak ulusu ve kentleri denetim altına alırlarken, Leninist örgütsel ve ideolojik miras, Sovyet rejiminin özelliklerini kopyalamaları için ellerinin altındaydı.

İkincisi, 1949 sonrasında, Çin Komünistleri'nin Sovyet tipi Parti-devleti pekiştirmeleri için hem altyapısal ve hem de uluslararası nedenlerin bulunması da önemliydi. Burada, onsekizinci yüzyıl sonu ile ondokuzuncu yüzyıl başının aksine, yirmici yüzyılın ortalarında ulusal özerkliğin ve iktidarın sanayileşmeye bağımlı olduğunu vurgulamamız gerekir. Eşit derecede önemli olan, ulusal sanayileşmenin geliştirilmesi için devlet planlaması ve seferberliğinin yanı sıra büyük ölçekli modern sanayilerin devlet tarafından yönlendirilmesinin de, özellikle *bazı* modern sanayilerin var olduğu bir ülkede iktidara gelen herhangi bir rejime

78 Çin Komünistleri üzerindeki Leninist ve Stalinist etkilerin, özellikle aydınlatıcı bir tarzda ele alınışı için bkz. Roland Lew, "Maoism and the Chinese Revolution", *The Socialist Register* içinde, Merlin Press, Londra, 1975, s. 115-59.

oldukça gerçek olanaklar sunmasıydı. Çin'de ondokuzuncu yüzyılın sonundan başlayarak, yabancı kapitalistler ve antlaşma limanlarındaki Çinliler, ülkenin kıyılarında ve hepsinden önemlisi İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya'nın yenilgisinden sonra Çin'in yeniden ele geçirdiği Mançurya'da bazı modern sanayileri inşa ettiler. 1949'dan sonra Çinli Komünistlerin önünde taklit etmeye çalışacakları, Stalinist devlet güdümünde ağır sanayileşme örneği vardı. Tüm bu nedenlerden dolayı, -Çin Komünist Partisi, Sovyet vesayeti altında proletarya temelli bir parti olarak yola çıktığı için; kentlerden sürüldükten sonra kırsal kesimde bir kitle tabanı oluşturduğu için; devlet kamuyönetimi altındaki ekonominin "komuta tepelerini" oluşturmak için az sayıda büyük ölçekli modern sanayiler elde edilebilir olduğu için ve Stalinist hızla sanayileşme modelini taklit etmek gerektiği için- sonuç olarak 1949 sonrasında Çinli Komünistler kentlere yürüdüklerinde ve ulusal siyasal iktidarı tamamen pekiştirdiklerinde, köylü küçük mülk sahiplerinin yeniden biçimlendirilmiş tarımsal ekonomisinde sadece devlet kamuyöneticileri olarak çalışma görevini benimsemediler. Bunun yanı sıra, 1950'ler boyunca: Parti ve devletin yönetimini mali, sanayi ve ticari kuruluşlara yaymak; kentsel halkın kitle seferberliğini Parti baskısıyla gerçekleştirmek; tarımın kolektifleştirilmesini sağlamak ve devlet denetimindeki ulusal sanayileşme izlencelerini uygulamak için adım adım ilerlediler. Dahası, Çinli komünistler (1950'lerin ilk yarısında) doğrudan Sovyet vesayeti altında iş gördüler: Teknik uzmanlar ve yatırım araçları Sovyetler Birliği'nden getirildi; ve Çinlilerin bu yardımların bedelini, tarımsal ihracat ve dış siyaset sorunlarında Sovyetler Birliği'nin hegemonyasına sadık bir boyun eğişle ödedikleri varsayıldı.[79]

---

79 Çin Komünistlerinin iktidarı pekiştirmesi ve 1950'lerdeki ilk siyasal girişimleri için bakınız: Vogel, *Canton under Communism*, II. Bölüm ve

Gerçekten, 1950'lerin ortalarında, Komünist Çin gitgide artan bir biçimde Stalinist Sovyet sisteminin, özüne bakarsak, karbon kopyası haline geliyormuş gibi görünüyordu. Su götürmez bir Stalinist ulusal ekonomik kalkınma stratejisi, 1953-1957 için ilk Beş Yıllık Plan'da cisimleşti. Bu planın anahtar niteliğindeki hedefleri Alexander Eckstein tarafından kısa ve özlü biçimde özetlenmiştir:

> Birincisi, her yıl az çok ya da en azından beş yıllık ortalamanın üzerinde yüksek bir ekonomik büyüme oranına ulaşma taahhüdü. İkincisi, sanayi alanında gelişme üzerinde özel bir yoğunlaşma. Üçüncüsü, ağır sanayi yönelimli bir sanayileşme ve ekonomik büyüme örüntüsü. Dördüncüsü, ilk üç hedefi gerçekleştirmek için yüksek oranda tasarruf ve yatırım. Beşincisi, tarım pahasına sanayileşme. Altıncısı, tarımda ve ekonominin diğer sektörlerinde kurumsal dönüşüm [yani kolektifleştirme] ve yedincisi, sanayi üretim teknolojilerinin seçiminde sermaye yoğun yöntemlere eğilim.[80]

Çin Komünistleri bu siyasetleri uygulamak için, Sovyet ekonomik planlama ve denetim örüntülerini kopyalamaya çalıştılar.[81] Sanayi yatırımlarının planlanması ve tahsis edilen kaynakların ve kuruluşların yönetimi için ulusal bakanlıklar kuruldu. Özellikle büyük üretim birimlerinde, "tek adam yönetimi" oluşturuldu: Bu sistem altında, fabrika yöneticisi ulusal planın ayrıntılarını uygulamaktan sorumluydu. Yönetici bizatihi işletme içinde açık, hiyerarşik komuta zinciri aracılığıyla ve kesin kamuyönetimi kurallarının

---

Schurmann, *Ideology and Organization*, özellikle Bölüm 4, s. 371-80 arasında; 6. Bölüm ve s. 438-64 arasında 7. Bölüm.

80 Alexander Eckstein, *China's Economic Revolution*, Cambridge University Press, Cambridge, 1977, s. 50-51.

81 Bakınız: Schurmann, *Ideology and Organization*, s. 236-362; Stephen Andors, *China's Industrial Revolution*, Pantheon Books, New York, 1977, s. 53-9 ve Eckstein, *Economic Revolution*, s. 50-54.

ve o kuruluş için özelleştirilmiş üretim normlarının yardımıyla tüm işleyişi denetim altında tutuyordu. Bu sanayi planlaması ve iş denetimi sistemini işler hale getirmek için kişiselleşmiş ve gitgide farklılaşan bir sosyoekonomik ödüllendirme uygulaması cesaretlendirildi. Aynı zamanda modern, büyük ölçekli, ağır sanayi sisteminin içinde çalışanların tümü, köylü çoğunluk ve küçük ölçekli sanayiler ve ticari birimlerde çalışan kentsel ve kırsal işçiler karşısında ayrıcalıklarını artırdı. 1950'ler boyunca, bu sektörler kolektifleştirme sürecinden geçti, onların var olan ulusal ekonomik planda oynadıkları rol, ancak ayrıcalıklı kentsel ve ağır sanayi sektörlerine aktarılacak artı ekonomik kaynakları üretmek olabilirdi.

Fakat 1957'den itibaren, Çin Komünistlerinin temel siyasetlerinin yönü yeniden değiştirildi. Birinci Beş Yıllık Plan'ın sona ermesinden önce bile, Çin Komünist liderleri Sovyet tarzı siyasetlerin Çin'in koşullarına uygun olmadığı sonucuna varmaya başlamışlardı. Sert tartışmalardan sonra, tarımsal büyümeye ve kırsal tüketici yönelimli sanayilere vurgu yapacak, daha dengelenmiş kalkınma planları lehine deneme nitelinde yeni bir liderlik uzlaşması belirdi.[82] Dahası, 1960'ların başlarına doğru, Çin-Sovyet İttifakı'na son verildi. Sovyet yardımları ve teknisyenleri Çin'den geri çekildi ve Çin, Sovyetler Birliği'ne düşman, kendi dış siyasal hattını izledi ve kendi bağımsız nükleer kapasitesini geliştirdi.

Bu temel yeni siyasal yönelimleri ortaya çıktığında bile, Çinli komünist liderler, ulusal kalkınmanın teşvik edilmesi amacıyla kitlelerin siyasal olarak harekete geçirilmesi ile kentsel-kırsal sektörler, yönetenler-yönetilenler ve nüfusun çeşitli tabakaları arasındaki

82 Bakınız: Eckstein, *Economic Revolution*, s. 54-56; ve C. K. Yeh, "Soviet and Communist Chinese Industrialization Strategies", Donald W. Treadgold, der., *Soviet and Chinese Communism: Similarities and Differences* içinde, University of Washington Press, Seattle, 1967, s. 327-63.

eşitsizliğin vurgusunu azaltacak tamamlayıcı siyasetlere ne kadar güvenilebileceği konusunda bölünmüşlerdi. Çünkü Çinli Komünistler 1950'lerin sonunda, ekonomik siyasetlerin yeniden yönlendirilmesini ilk defa üstlendiklerinde, Mao Zedung'un da dahil olduğu bazı liderler, sadece tarımsal kalkınmaya daha fazla önem verilmesi için bastırmakla kalmadılar. Ayrıca, Parti liderlerince seferber edilen halkın, özellikle köylülerin kalkınma çabalarına katılımına daha fazla dayanılmasını ve bu yaklaşımı kolaylaştıracak örgütsel yapıların ve ödül sisteminin değiştirilmesini istediler. Bu yaklaşım için yapılan ilk deneme 1958-1960'ın İleriye Doğru Büyük Atılım'ı sırasında büyük bir başarısızlığa uğradı. Bunun sonucu olarak, 1960'lar boyunca siyasal seçenekler üzerinde şiddetli mücadeleler ortaya çıktı. Oldukça yüzeysel olarak belirtmek gerekirse, bir yanda kırsal yönelimli ve kitleleri harekete geçiren kalkınma stratejilerini ileri sürmek ve bunları da kentsel sanayilere ve yüksek eğitim kurumlarına yaymak isteyen "Maoistler" vardı. Diğer yanda da, ek sermaye yatırımlarıyla ve daha verimli köylü üreticilere ayrıcalıklarla yönlendirilen tarımsal kalkınmayla birlikte, kentsel yönelimli, eğitsel olarak seçkinci ve bürokratik biçimde yönetilen kalkınma stratejisine doğru geri çekilmek isteyen "Liuistler"* vardı. Parti içi mücadeleler Maoistlerin önderlik ettiği 1965-1968'in "Büyük Proleter Kültür Devrimi"nin kitlesel ayaklanmalarıyla (ve geçici olarak Halk Kurtuluş Ordusu'nun iktidarı ele geçirmesiyle) sona erince, siyasal mücadeleler bir süre için Maoist çizgi lehine sonuçlanmış oldu.[83]

---

* Liu Şao-çi: (1898?-1968?)1959'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin başkanı olan, Kültür Devrimi (1968) sırasında iktidardan indirilen Çinli siyasetçi. Ölümü 1974'te doğrulanmıştır (ç.n.).

83 "İki Çizgi" üzerine bakınız: Stuart R. Schram, "Introduction: the Cultural Revolution in Historical Perspective", s. 1-109 ve Jack Gray, "The Two Roads: Alternative Strategies of Social Change and Economic Growth in China", s. 109-157; her ikisi de, Schram, der., *Authority, Paticipation and*

Bugün [1979], on yıl sonra tasfiye edilen pek çok eski Maoist lider, kesin bir biçimde yeniden iktidara geliyor ve Kültür Devrimi döneminde başlatılan siyasetlerin birçoğunu değiştiriyor. Yine de liderlik ve siyaset tahterevallisindeki tüm bu iniş çıkışlar, 1950'lerin sonundan başlayarak Stalinist örüntülerin doğrudan örnek alınmasını ya da Sovyetler Birliği ile yakın ittifaka herhangi bir geri dönüş olmadığını vurgular. Bunun yerine, Çinli Komünistler, Çin'in farklı devrimci yolunu izlemek için farklı stratejiler ve taktikler üzerinde birbirleriyle mücadele ettiler. Çinli Komünistlerin liderlik mücadeleleri, Bolşeviklerin 1920'lerdeki mücadele yolunu da izlemedi: Stalinizmin Rusya'daki zaferi gibi kıyamet alameti bir sonuç Çin'de doğmadı.[84] Bunun tersine, liderlik grupları, daha sonra yeniden ortaya çıkabilecekleri şekilde (iktidardan indirilerek, itibarlarını yitirerek fakat öldürülmeden) tasfiye edildiler; siyasal eğilimler zamanla birbirini izledi; sonraki dönemde önceki siyasalardan uzaklaşıldı, fakat bunlar tamamen tersine çevrilmedi. Bütün bu liderlik mücadeleleri ve siyasal çizgi değişikliklerinden, 1957'den sonra Çin'de sadece Fransız Devrimi'nin sonuçlarından değil, fakat ayrıca Rus Devrimi'ninkinden de oldukça farklı bir ulusal kalkınma stratejisi, siyasal eşgüdüm ve liderlik tarzı ve toplumsal tabakalaşma örüntüleri ortaya çıktı.

Dengeli Bir Ulusal Kalkınma Strateji

Stalinist Rusya'nın hızlı kentleşmeye ve ağır sanayiye dayalı kalkınmaya getirdiği aşırı biçimde tek yanlı

Cultural Change in China içinde. Cambridge University Press, Cambridge, 1973.

84 Daha erken bir tarihte yazdığım "Old Régime Legacies and Communist Revolutions in Russia and China" başlıklı bir makalenin 305-309 sayfalarında (*Social Forces* 55:2 [Aralık 1976]), 1921 sonrası Sovyet Rusyasındaki ve 1949 sonrası Komünist Çin'deki liderlik mücadelelerinin dinamikleri ve izledikleri yollar arasında doğru olmayan bir koşutluk kurdum.

vurgunun aksine, Komünist Çin "iki bacak üzerinde yürüme" stratejileri geliştirdi. Büyük ölçekli, teknolojik olarak gelişmiş sanayi yatırımları sürdü. Büyüyen tarımsal kalkınmaya ve köylü tüketicilere hizmet vermek ve tarımda kullanılan girdileri (örneğin gübre, elektrik araçları) üretmek ve tarımsal ürünleri yerel kaynaklarla işlemek için tasarlanmış, kırsal küçük ve orta ölçekli bölgesel sanayilere daha fazla önem verildi.[85] Kentleşme oranı, ekonomik büyümeden düşük tutularak ve kentsel büyümenin büyük bir kısmı metropolitan merkezler yerine küçük kentlere ve kasabalara yönlendirilerek, kentleşmeyi denetleyecek kamuyönetimi araçları kullanıldı. Sonuç olarak, Jon Sigurdson'un sözleriyle:

> 1950'lerde çok daha görünür biçimde olan kırsal bölgelerden göç ve ülke içi beyin göçü, tamamen tersine çevrildi... Kültür Devrimi'nden bu yana, kırsal kesim tersine çevrilmiş iki göç akınından etkilendi.
>
> Birincisi... çok sayıdaki kentsel ortaöğretim öğrencisinden neredeyse sürekli olarak kırsal kesimde yerleşmeleri istendi...
>
> İkincisi, çeşitli altyapı hizmetlerinin tesis edilmesi sürecinde (öğretmenler, yöneticiler, doktorlar ve diğer tıbbi personel gibi) oldukça çok sayıda meslek sahibi kırsal kesime gitti.[86]

Komünist Çin'de sadece eğitimli kentlileri kırsal kesime göndermek için değil, modern teknik ve uzmanlığı kırsal gereksinime ve olanaklara uyarlamak için de yöntemler tasarlandı. Bu önlemler "ara tekniklerin" yerel sanayilere uyarlanmasını, "çıplak ayaklı doktor" izlencesi gibi yaygın, basitleştirilmiş yarı-profesyonel

85 Bakınız: Eckstein, *Economic Revolution*, s. 58-63; Carl Riskin, "Small Industry and the Chinese Model of Development", *China Quarterly*, no. 46 (Nisan-Haziran 1971): s. 245-273; Jon Sigurdson, *Rural Industrialization in China*, Harvard University Press, Cambridge, 1977.

86 Sigurdson, *Rural Industrialization*, s. 28-29.

izlenceleri, kırsal kesimlerde temel ve tarımsal yönelimli ortaöğretimi kapsayan ulusal bir eğitim sisteminin yaratılmasını içeriyordu.[87]

Bu tür ulusal kalkınma izlenceleri bağlamında, yerel sanayideki ve toplumsal hizmetlerdeki gelişmeleri tamamlayan, kendi başına üretken, kolektifleştirilmiş köylü tarımı Çin'de dinamik bir sektör haline geldi. Çin Komünistleri, kolektifleştirme ve Parti-devlet yapısını sadece tarımsal artı ürüne el koymanın ya da kırsal yaşama bürokratik denetim dayatmanın bir aracı olarak kullanmadılar. 1960'ların başından itibaren, Çin tarımındaki temel üretim ve muhasebe birimi, yirmi köylü ev halkını kapsayan ve küçük bir köye ya da daha büyük bir köyde bir mahalleye karşılık gelen kolektif mülkiyet, planlama ve çalışma birimi olan yerel "takım"dı.[88] Takımlar ücretli devlet bürokratlarınca değil, köylülerle birlikte çalışan seçilmiş yerel liderlerce yönetiliyordu. Köy düzeyindeki yarım gün çalışan "tugay" kadroları ise, takım planlarının eşgüdümünden ve tüm köyün yararına olan sanayi ve altyapı projelerine gereken insan gücünü seferber etmekten sorumluydu. Elbette, takım ve tugay liderleri yukarıdan gelen etkilere açıktı. Parti doğrudan tugay düzeyine erişiyordu ve kırsal alandaki Komünist

87 "Ara teknolojiler" üzerine, bakınız Jon Sigurdson, "Rural Industry and the Internal Transfer of Technology", Schram, der., *Authority and Participation* içinde, s. 199-232. Eğitim üzerine, bkz. Richard D. Barendsen, "The Agricultural Middle School in Communist China", Roderick MacFarquhar, der., *China Under Mao: Politics Takes Command* içinde, MIT Press, Cambridge, 1966, s. 304-32; Pfeffer, "Serving the People", s. 639-45; ve John Gardner ve Wilt Idema, "China's Educational Revolution", Schram, der., *Authority and Paticipation* içinde, s. 257-89. "Çıplak Ayaklı Doktorlar" izlencesi üzerine, bkz. Victor W. Sidel ve Ruth Sidel, "The Delivery of Medical Care in China", *Scientific American* 230: 4, Nisan 1974, s. 19-22.

88 Byung-joon Ahn, "The Political Economy of the People's Commune in China: Changes and Continuities", *Journal of Asian Studies* 34:3, Mayıs 1975, s. 637. Kolektif tarımın ve kırsal yerel yönetimin örgütlenmesi üzerine yaptığım tartışma bir bütün olarak bu makaleye dayanır.

Çin devlet kamuyönetiminin temel birimi geleneksel pazar alanına karşılık gelen komündü. Bu düzeydeki tam gün çalışan ücretli memurlar devlet ve yerel topluluklar arasında aracılık ederek üretim planlarının yerine getirilmesinin gözetimine, tarımsal yardım hizmetlerinin, toplumsal hizmetlerin ve komünün sahip olduğu sanayi kuruluşlarının işletilmesine eşgüdüm sağlıyorlardı. Köylü üreticiler tahılı vergi olarak devlete teslim etmekle ve sabit fiyattan satmakla yükümlüydü; ayrıca komün ve tugay işlevlerinin sürdürülmesi için gerekli fonlara da katkıda bulunuyorlardı. Yine de, Çin'in kırsal yerel yönetiminde dikkate değer olan şey, liderlik sorumluluklarının ademi merkeziyetçileştirilmesi ve yerel tarım ve sanayi kuruluşlarının ürettiği artıları elde tutma ve bunlarla yeniden yatırım yapma konusunda takım, tugay ve komün liderlerine tanınan geniş alandı. Sonuç olarak, Çin köylüleri siyasal olarak yönlendirilen ve kolektif olarak temellenen projelerle ailelerinin ve köylerinin refahı arasındaki doğrudan bağlantıyı çoğu zaman görebiliyorlardı. Kolektifleştirme sonrası Rus köylüleri gibi, Çin köylüleri de özel aile tarlalarının kullanımını elde tuttu ve onları oldukça üretken kıldı. Fakat Çin Parti-devletinin tarımı maddi olarak desteklemede ve yerel, köylü tabanlı örgütleri kullanmada başvurduğu tüm yöntemler nedeniyle, Çin'deki kolektif tarım Sovyetler Birliği'nde olanların aksine ekonomik olarak üretken, Çin köylüleri ve bir bütün olarak Çin Komünist toplumu için toplumsal bakımdan yaşamsal önem kazandı.[89]

Ayrıca, Devrim sonrasında köylülerin devletin koruması olmaksızın pazar güdümlü ulusal kalkınmanın kaprisleriyle yüzleşmek zorunda kaldığı Fransa ile de bir karşıtlık söz konusudur. Kazanımlar Fransa tarı-

89 Bakınız: *Age*, s. 637-638; Eckstein, *Economic Revolution*, s. 206-213 ve Sterling Wortman, "Agriculture in China", *Scientific American* 232:6, Haziran 1975, s. 13-21.

mının bu alanlarına giderken ve köylülüğün arasındaki ayrıcalıklı bireyler ticari olarak kayırılırken, diğerleri durgunlaştılar ya da tümden yok oldular.[90] Komünist Çin'de de, özellikle kırsal kesimdeki farklı yerel topluluklar ve bölgeler arasında önemli refah ve kalkınma farlılıkları vardı.[91] Fakat en azından, Parti-devlet tarafından birbirine bağlanan ve düzenli olarak harekete geçirilen kolektif birimlerin varlığı, köylülüğün içindeki tüm köylü topluluklarının ve ailelerinin, süreç içinde önemli refah ve gelir kazanımları elde edecek yolda, tarımsal kalkınmaya dahil edilebileceği anlamına geliyordu.[92]

Siyasal İşbirliği, Kitle Seferberliği ve Eşitlikçilik

Komünist Çin ulusal ekonomik kalkınmaya farklı bir yaklaşım geliştirmişse, onun bir bütün olarak toplumdaki ve örgütlerdeki liderlik örüntüleri, Sovyet Stalinist sisteminin denetim karakteristiği olan oldukça merkezileşmiş ve resmileşmiş hiyerarşilerinden de farklılaşmıştır. Çin örüntülerinin iki yönüne değinmeye değer. Birincisi, Çin'in "dengelenmiş" ulusal ekonomik kalkınma stratejisi yerel ve eyalet düzeylerinde olduğu kadar ulusal düzeyde de eşgüdüme ve sorumlu liderliğe önem verdi. Tüm projelerin merkezi bakan-

---

90 Ondokuzuncu yüzyıldaki Fransız köylüleri üzerine bakınız: Theodore Zeldin, *France: 1848-1945, Volume I: Ambition, Love, and Politics*, Oxford University Press, Londra, 1973, 9. Bölüm; Maurice Agulhon, Gabriel Desert ve Robert Specklin, *Histoire de la France Rurale*, 3. cilt, *Apogée et Crise de la Civilisation Paysanne, 1789-1914*, Editions du Seuil, Paris, 1976.

91 Bu eşitsizliklerin ve onların nedenlerinin vurgulandığı yer, Audrey Donnithorne, "China's Cellular Economy: Some Economic Trends Since the Cultural Revolution", *China Quarterly* no. 52, Ekim-Aralık 1972, s. 605-619.

92 Daha önceden oldukça marjinal ve geri alanlar bile, Richard Madsen'in Kwangtung'daki yoksullaştırılmış bir köy üzerine çalışmasının gösterdiği gibi kazançlı çıktı. Bakınız: "Revolutionary Asceticism in Communist China: Social Causes and Consequences of Commitment to the Maoist Ethos in a South China Village" (Doktora Tezi, Sosyoloji Bölümü Harvard Üniversitesi, Nisan 1977).

lıkların gönderdiği plan ve yöntemlere uygun olarak planlanması ve denetlenmesi olanaksızdır. Bunun yerine, büyük ölçekli olmayan sanayilerin, toplumsal hizmetlerin ve tarımsal kalkınmanın başlatılmasında ve yönetilmesinde sorumluluk daha çok "alt düzeydeki" yerel ya da bölgesel liderlere bırakılmıştır. Yukarıdan gelen ayrıntılı emirlerin yerine getirilmesine değil, genel ulusal hedefler çerçevesinde tanımlanan amaçları karşılanmak için, yerel kaynakların uyarlanmasına ve eşgüdümüne daha çok önem veren planlama yöntemleri (özellikle de ilgili bölgelerdeki ekonomik etkinlikleri birbirine uyumlu hale getirmek için tasarlanan yöntemler) oldukça esnekti.[93] Şurası açıktır ki, bu türden ademi merkeziyetçileştirilmiş liderlik ve planlama örüntüleri sanayi ile tarım bağlantılarının gelişmesi için can alıcı önem taşır.[94] 1950'lerin ortasından sonra, büyük ölçekli sanayi örgütlerinde bile, Sovyet tipi tek adam yönetimini kurumsallaştırma girişimlerinin, komite tarafından yönetimin çeşitli örüntüleri lehine terk edilmesi de vurgulanmaya değer. Bu, kısmen yeni örüntüler, kuruluş içi, kuruluşlar arası ve kuruluşun çevresindeki farklı çabaların ve alışverişlerin eşgüdümüne daha iyi uyarken, tek adam yönetiminin en çok önyargılı ve resmi olarak tanımlanmış yöntemlere göre merkezi olarak dikte edilmiş planlara uymayı mecbur etmeye odaklanması nedeniyle meydana geldi.[95]

İkincisi, Sovyetler Birliği'de, profesyonel uzmanların ve otoriter yöneticilerin, yaptırımları kullanarak

---

93 Genel bakış için: Marianne Bastid, "Levels of Economic Decision-Making", Schram, der., *Authority and Participation* içinde, s. 159-97 ve Peter Schran, "Economic ManAgement", *China: ManAgement of a Revolutionary Society* içinde, der. John M. Lindbeck, University of Washington Press, Seattle, 1971, s. 193-220.

94 Bakınız: Sigurdson, *Rural Industrialization*, s. 7-10, 35-42 ve 3. Bölüm, özellikle s.115-17; Donnithorne, "China's Cellular Economy".

95 Andors, *Industrial Revolution*, 3. Bölüm ve çeşitli yerlerde; ve Schurmann, *Ideology and Organization*, s. 263-308.

üretim işçileri üzerinde bireysel olarak farklılaşan yeniden tam bir denetim kurmalarının aksine, Çin'de köylerde ve kentsel kurumlarda kolektif siyasal seferberlik için "kitle çizgisi" tiplerinin kullanılması yönünde sürekli girişimler olmuştur.[96] Bu tür girişimler için, mevcut örgüt liderleri üzerinde yukarıdan siyasal baskılar daima zorunlu görüldü; çünkü yöneticilerin, sağlam bir biçimde yerleşmiş siyasal liderlerin ve teknik uzmanların, en alttaki işçilerle "birleşmeleri"ni sağlamak amacıyla ödüllerden ve otoritenin ayrıcalıklarından vazgeçmeleri için dürtülmeleri gerekir. Bu uygulamaların temelinde, işçiler üzerindeki fazlasıyla tabakalaşmış otoriter denetim örüntülerinin, işçileri tüm yetenekleriyle ve çabalarıyla katkıda bulunmaya yabancılaştıracağı düşüncesi yer alır. Öyle ki, eğer bu engeller kitle çizgisi liderliği ile ortadan kaldırılabilirse, ekonomik ve toplumsal kalkınma daha hızlı sonuç verecektir.[97] Bu "Maoist" liderlik felsefesi, Çin'in çalışma düzenlemelerine hiçbir biçimde sürekli olarak egemen olamadı. Fakat İleriye Doğru Büyük Atılım'dan itibaren, Kültür Devrimi sırasında ve sonrasında, köylerde üretim projeleri için seferberlik ve birçok fabrikada işçi temsilcileriyle birlikte kurulan komite yönetimleri kurumsallaştı, bu felsefe kendi damgasını vurdu ve izini bıraktı.[98]

---

96 Çin'de "kitle çizgisi" ve siyasal seferberlik üzerine iki yeni çalışma için bakınız: Victor G. Nee, "Community and Change in Revolutionary China" (Doktora Tezi, Sosyoloji Bölümü, Harvard Üniversitesi, Nisan 1977) ve Charles P. Cell, *Revolution at Work: Mobilization Campaigns in China*, Academic Press, New York, 1977. Cell'in kitabı belli başlı kampanyaların bir incelemesini sunar ve onların etkinliği hakkındaki varsayımları sınar. Cell, özellikle ekonomik kampanyalar için kitle seferberliğinin Çin'deki toplumsal değişmeyi hızlandırmanın etkili bir stratejisi olduğu sonucuna varır.

97 "Maoist" liderlik biçiminin mantığı, Martin King Whyte'in "Bureaucracy and Modernization in China: The Maoist Critique", *American Sociological Review* 38:2, Nisan 1973, s. 149-63'te iyi bir biçimde sunulmuştur; "Iron Law versus Mass Democracy: Weber, Michels, and the Maoist Vision", James Chieh Hsiung, der., *The Logic of 'Maoism': Critiques and Explication* içinde, Praeger, New York, 1974, s. 37-61.

98 Fabrika yönetiminin üzerindeki etkisi için bkz. Andors, *Industrial Revolution*, özellikle 4., 7.-8. Bölümler ve sonuç.

Rusya ile karşılaştırıldığında, Komünist Çin'de bu liderlik örüntülerinin oldukça önemli bir destekleyicisi, örgütlü siyasal liderliğe çok daha fazla önem verilmesidir. Bu durum, liderlik ister Komünist Parti tarafından, isterse Kültür Devrimi sırasında olduğu gibi siyasallaşmış (kendi örgütü dağıldığında geçici olarak Parti'nin rolünü üstlenecek) Halk Kurtuluş Ordusu tarafından sağlanmış olsun geçerliliğini korur. Stalinist Rusya'da Sovyetler Birliği Komünist Partisi iktidarları (yöneticiler, devlet bürokratları ve profesyonel uzmanlar gibi kimseler) liderlerin işlevsel konuma dayanan bir seçkinler kulübüne doğru yozlaşma eğilimindeydi.[99] Sovyet toplumundaki gerçek iktidar merkezileşmiş bürokrasilerde ve "tek adam" örgütsel seçkinlerinde aşırı derecede yoğunlaşmış hale geldiği için bu yozlaşma doğabildi; Parti, bürokratik yönetici tabakanın birliğini ve sadakatini gözetim altında tutmaktan ve güvence altına almaktan başka yapacak hiçbir şeyi olmayan bir konumda bırakılmıştı. Fakat Komünist Çin'de siyasal kadrolar ve komiteler, Sovyet Rusya'da merkezi bakanlıklar tarafından olabildiğince eksiksiz bir biçimde tekelleştirilen, siyaset üretimi ve özellikle de siyasal uygulamaların eşgüdümü gibi işlevleri paylaştı.[100] Çin'de, bürokratik kamuyönetiminden çok siyasal olanın önemli görüldüğü bir liderlik olan ideolojik yönelimli kitle seferberliği konusunda harcanan sürekli çabalar devam etti. Sonuç olarak, A. Doak Barnett'in işaret ettiği gibi:

> Komünistlerin yönettiği diğer ülkelerle karşılaştırıldığında bile, Çin'de Parti'nin yaşamsal önemde rolü, Parti'nin diğer siyasal örgütlerin idarecisi ya da gözetmeni olmaktan öteye gitme eğiliminden ve hükümetin kamu-

99 T. H. Rigby, *Communist Party Membership in the U.S.S.R., 1917-1967*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1968, 6. Bölüm.

100 Shurmann, *Ideology and Organization*, 2.-5. Bölümler. Bu bölümler boyunca Sovyetler Birliği ile açık karşıtlıklar çizilir.

> yönetimi alanına sürekli olarak karışması olgusundan güç alır... Birçok durumda ve birçok alanda Parti yalnızca olayların gelişimini gözetim altında tutmuyordu, olayların içine girme ve onları doğrudan yönetme eğilimi taşıyordu.[101]

Son olarak, 1950'lerden sonra Çin'de beliren tabakalaşma örüntüleri yorumlanmaya değer. Sadece Stalinist Rusya ile değil, diğer kapitalist sanayi ülkeleriyle ve günümüzdeki diğer kalkınmakta olan ülkelerle de karşılaştırıldığında Komünist Çin görece eşitlikçidir. Ortak çabalar, çalışanlar tabakasının içindeki, kentsel ve kırsal işçiler arasındaki ve yönetenler ile yönetilenler arasındaki gelir ve statü eşitsizlikleri sabit tutularak ya da azaltılarak başarıya ulaştı.

Gelir dağılımı istatistikleri öyküyü kısmen anlatır. Alexander Eckstein'a göre, tarımsal ürün fiyatlarının kırsal kesimde satılan sanayi ürün fiyatlarından daha çok artması ve sanayide gerçek ücretlerin "sadece biraz 1952 ile 1972 arasında"[102] artması gibi nedenlerle, Çin'deki kentsel-kırsal gelir farklılaşması 1951 sonrasında önemli ölçüde daralmıştır. Eckstein, kentsel-sanayi sektörünün kendi içinde (fabrika işçilerinin yetenek düzeyleri arasında) Çin'deki ücret farklılaşmalarının, günümüzdeki birçok diğer kalkınmış ya da kalkınmakta olan ülkelerinkiyle benzer olduğu tahmininde bulunur (bense bunların 1930'lardaki Sovyet ücret farklılaşmalarına göre önemli ölçüde daha eşitlikçi olduğunu ekleyeceğim). Bu konuda, çalışanlardan yöneticilere ve profesyonellere dek tüm ücret ve maaş aralığı göz önünde bulundurulmalıdır. Aralığın 10'a 1 olduğu (ya da aşırı durumlar göz önünde bulundurulduğunda 20'ye 1 olduğu) Çin, aralığın (Çin'in 10'a 1 rakamları ile karşılaştırılabilir bir oranla) 29'a 1

---

101 Barnett, *Cadres and Bureaucracy*, s. 430.
102 Eckstein, *Economic Revolution*, s. 303.

olduğu 1934'teki Rusya'ya, (30'a 1 olduğu) Hindistan'a ve günümüzün (50'ye 1'e dek yükselen) Birleşik Devletler'ine göre çok daha eşitlikçi görünmektedir.[103] Dahası Eckstein, Çin'de, Birleşik Devletler ya da Hindistan ile karşılaştırıldığında, (gereksinimlerin karneye bağlanmış olduğuna; fiyatların düşük oluşuna; ve lüks mallara ulaşmanın güçlüğüne bakarak) gelir farklılaşmasının da gerçek anlamda daha az olduğuna işaret eder. Komünist Çin'de, Stalinist Rusya'daki savurgan yöneticiler, parti liderleri ve ayrıcalıklı işçilerle karşılaştırılabilir türden, özel primlerden ve tüketim ayrıcalıklarından yararlanan seçkinler de yoktur.

Gelir farklılaşmalarının denetlenmesi ya da azaltılması eğilimlerinin ötesinde, toplumsal saygınlığa ve otorite eşitsizliklerine karşı saldırılar da vardır. Bu, özellikle birçok çarpıcı önlemin kurumsallaştığı (ya da önceki kararsız başlangıçlardan sonra tamamen uygulandığı) Kültür Devrimi'nden hemen sonraki yıllar için geçerlidir.[104] Kızıl Ordu üniformaları üzerindeki rütbe işaretleri hepten kaldırıldı. "Entelektüellerin, devlet ve Parti memurlarının düzenli aralıklarla el emeğine katılmaları için gönderilmeleri bekleniyordu..." ve fabrika yöneticilerinin, mühendislerin ve komün memurlarının, "gözetim altında tuttukları işçilerin ve köylülerin yanında belirli dönemleri el işlerinde çalışarak geçirmeleri gerekiyordu."[105] Sanayi birimlerindeki işçi temsilcilerinin yanı sıra fabrika komiteleri de kamuyönetimi eskiyle donatıldı. Belki de en sıradışı olanı, ortaöğretim mezunlarının rekabete dayalı sınavlar temelinde yüksek öğrenime doğrudan girişlerinin as-

---

103 *Age*, s. 299-301. 1934'te Rusya için bkz. Leonard Schapiro, *The Communist Party of the Soviet Union*, 2. baskı, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş baskı, VinAge Books, New York, 1971, s. 465.

104 Genel değerlendirmeler için, bkz. Manin King Whyte, "Inequality and Stratification in China", *China Quarterly* no. 64, Aralık 1975, s. 684-711; ve Pfeffer, "Serving the People", s. 635-653.

105 Whyte, "Inequality and Stratification", s. 695-696.

kıya alınmasıydı. Bunun yerine, tüm mezunların sanayide ya da tarımda çalışmaya gitmeleri beklendi ve üniversite öğrencilerinin sonul seçiminde yerel topluluklarla üretim birimlerine önemli bir söz hakkı verildi. Bu, neredeyse yalnızca eğitimli, kentli ailelerden seçilen ve fabrikalardaki ve köylerdeki üretici emeğin gerçekliğinden kopuk üniversite seçkinlerinin toplumsal yeniden üretimini azaltmak bakımından dikkate değer bir girişimdi.

Elbette ki, yukarıdakilerden herhangi birini, Çin'de gelir farklılaşmalarının dışındaki tabaka ve otorite eşitsizliğinin ortadan kaldırıldığını bir kanıt olarak yorumlamak hata olacaktır. Çünkü Kültür Devrimi sırasında kurumsallaştırılan türden köktenci önlemler, sonraki dönemlerde (her ne kadar çoğu örnekte tamamen bırakılamasalar da) daima tersine çevrildi. Buna ek olarak, Maoist deneyin yüksek dalgaları sırasında bile, (Çin'in güçlü liderleri tarafından) hiçbir zaman eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için herhangi bir ciddi girişim olmadı. Bunun yerine, Martin Whyte'ın da ileri sürdüğü gibi, Çin Komünist eşitlikçiliği, var olan eşitsizliklerin yarattığı "sonuçların azaltılması" için tasarlanan araçlarla, tüm halkın ulusal kalkınmaya olabildiğince çok katılımının sağlanması olarak anlaşılabilir. "Çin eşitlikçiliğinin farklılığı" der Whyte,

> Gelir, iktidar ve eğitimle elde edilen yetenek farklılıklarının (her ne kadar bir kısmı azaltılmış ya da kaldırılmışsa da) azaltılmasında ya da ortadan kaldırılmasında değil, var olan eşitsizliklerin, yaşam tarzı, tüketim örüntüleri ve kişiler arası farklılık yaratma sorunları açısından yol açtığı sonuçların azaltılması için yapılan girişimlerde bulunabilir. Çin'de üst konumlardaki insanların, farklılaştırıcı ödüllerin ve otoritenin belirli bir türüne sahip oldukları görülüyordu; fakat otoritenin sergilenmesi ve dikkat çeken tüketim tabuydu. Böylece, ortada var olan eşitsizliklerin, devrimin adına savaştığı yok-

sulların girişkenliği ve kendini adamışlığı üzerindeki öznel etkisini köreltmek için ortak çabalar vardır.[106]

Komünist Çin'in eşitlikçiliği karşılaştırmalı bakış açısından, gene de oldukça dikkate değer görünmektedir. Bu, daha ileri bir eşitleştirmeye ve daha derin bir kitle seferberliğine yönelik sürekli "Maoist" saldırılar, Mao Zedung'un ölümünden sonra temelli yok olmaya yüz tutsa dahi doğru olacaktır. Çünkü ne Fransa'da ne de Rusya'da devrimci devlet iktidarının pekiştirilmesinden hemen sonraki onyıllarda, ekonomik ya da toplumsal-siyasal eşitleştirme yönünde eğilimler olduğu bir gerçektir. Öyle ki, 1950'lerin ortasından 1970'lerin ortasına dek Çin, gerçekten de göze çarpacak biçimde sıradışıdır.

Çin Devrimi'nin Ayırt Edici Sonuçlarının Nedenleri

Eğer Çin'in devrimci sonuçları, önceki sayfalarda tartışılan çeşitli biçimlerde (özellikle Rusya'nın Komünist sistemiyle karşılaştırıldığında) ayırt ediciyse, sorulması gereken şudur: bunun gerçek sebebi nedir? Bu kitabın çözümleyici bakış açısından, bunun açıklaması en temelde 1950'lerin ortasında, Çin Komünist liderler devlet iktidarını ve ulusal sosyoekonomik denetimi pekiştirdiklerinde, siyasal kapasitelerine uygun olarak tepki gösterdikleri koşullarda ve olanaklarda yatmaktadır. Bu konuda üç etken kümesi özellikle önemlidir: Bunlar, Eski Rejim'in ekonomik mirası; İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin stratejik gerçeklikleri ve Çin Komünist Partisi'nin iktidara yükselişi sırasında, özellikle köylülükle ilişkilerinde biriktirdiği ayırt edici siyasal yetenekleridir. Bunların hepsi bir arada, Çin'in Yeni Rejimi'nin, özellikle 1950'lerin sonundan başlayarak neden bu şekilde geliştiğini gösterir.

---

106 Whyte, *a'ge*, s. 695.

Birincisi, 1949 öncesi Çin'inin ekonomik mirası, Çinli Komünistlerin Stalinist tarzda kalkınma planlarını üstlendiklerinden birkaç yıl sonra neden terk etiklerini açıklamaya yardım eder. 1949 sonrası Çinli Komünistler, Sovyet tarzı ağır sanayiye önem verme stratejisini izlemeyecek güce ve istekliliğe sahipler; buna isteklililiklerinin nedeni kısmen, önceden düşman işgali altındaki topraklardaki modern sanayi kuruluşlarını (her ne kadar savaştan zarar görmüş durumlarıyla olsa da) aniden ele geçirmiş olmalarıyla açıklanabilir. Görece alçakgönüllü sermaye yatırımlarıyla ve kamuyönetimi alanındaki uzmanlıkla bu türden sanayiler hızla yeniden inşa edilebilir ve hatta İkinci Dünya Savaşı öncesi düzeylerinin üzerine çıkarılabilirdi.[107] Fakat Komünistler, Mançurya'daki ve kıyı şeridi merkezlerindeki sanayileri savaş öncesi dönemdeki düzeyleriyle bu şekilde yeniden canlandırdıklarında, Rusların 1920'lerde baş etmek zorunda kaldıklarından oldukça farklı ekonomik sınırlılıklarla karşılaşmaya başladılar.[108] İyice gelişmiş bir ağır sanayi temeli sadece Mançurya'da vardı. Diğer merkezlerde, modern sanayi gelişmesi genel olarak daha azdı ve hafif sanayiler ve ticari kuruluşlar egemendi. Daha da kesin olanı, Çin'in kırsal ekonomisi Rus tarımından oldukça farklı bir özelliğe sahipti. Çin tarımı 1400 ile 1900 arasında geleneksel teknolojinin, toplumsal yapının ve elde edilebilir toprakların sınırları içinde olabilecek en üst düzeyde üretken hale gelmişti. Çin'in nüfusu, 1700'den tarım sektörünün yayılma kapasitesinin neredeyse fiilen doyduğu yaklaşık 1850'ye dek, durmaksızın arttı.[109] Dahası, Çin'in ekonomik yaşamının

---

107 Perkins, "Growth and Changing Structure", Perkins, der., *China's Modern Economy* içinde, s. 147.

108 Bu noktanın merkezi tema olduğu yerler: *Age* ve Harry Magdoff, "China: Contrasts with the U.S.S.R.", *Monthly Review* 27, Temmuz-Ağustos 1975, s. 12-57.

109 Bakınız: Dwight H. Perkins, *Agricultural Development in China, 1368-1968*, Aldine, Chicago, 1969 ve Ho, *Population: 1368-1953*.

büyük bir bölümü, 1949'a dek, ticaretin ve makineleştirilmemiş ürünlerin bölge ve yerel iç pazarlama ağlarına yönelmiş ve onlara bağımlı olarak kaldı.[110]

Bu nedenle, engeller açısından, Rüsya'da olduğu gibi, Çin Komünistleri de 1928 sonrasında kentleşmiş ağır sanayinin kalkınması yararına, köylü tarımını en acımasız yöntemlerle sömürmenin bile gerçekleşemediği bir durumla karşılaştı. Çünkü Çin'in üzerine inşa etmek zorunda olduğu, miras kalan modern sanayi temeli Sovyetler için var olandan çok daha sınırlıyken, tarımsal üretimdeki ve pazarlamadaki ani artışı zorlayan nesnel engeller Rusya'nınkine kıyasla aşılması çok daha zordu. Gerçekten, ağır sanayileşme sürdürülürken, tarımsal kalkınmaya ve tarıma yönelik sanayilere yatırım yapmaktan başka seçenek yoktu.

Bununla birlikte, olumlu yanı göz önünde bulundurulduğunda, Çin'in ekonomik yaşamının en canlı olduğu yerler yerel topluluklar ve taşra bölgeleriydi. Geleneksel olarak köylüler, kendi köylerinin sınırlarını aşan bir ekonomik ve toplumsal yaşama karışmışlardı ve yerel örgütlerde ve projelerde köylü olmayan eğitimlilerin liderliğini izlemeye alışmışlardı. "Makineleşmemiş" sanayiler ve tarım arasında gelişen karşılıklı bağımlılık sistemi birçok kırsal alanda zaten vardı. Kısacası, 1949 sonrasında, kırsal ekonomik kalkınmayı hızlandırma ve elbette modernleştirme fırsatları, Yeni Rejimin uygun siyasal iradeyi ve örgütsel araçları oluşturabilmesi halinde ele geçirilmeyi bekliyordu.

Çin devriminin ayırt edici sonuçlarına götüren üç nedenler kümesinden ikincisi uluslararası ilişkiler ve stratejik koşullar da Komünist Çin rejiminin gelişmesini etkiledi. 1950'lerin Çin-Sovyet İttifakı'nda daima sorunlar vardı.[111] Çin Komünistleri, her şeyden öte

---

110 G. William Skinner, "Marketing and Social Structure in Rural China (Part II)" *Journal of Asian Studies* 24, Şubat 1965, s. 195-228.

111 Fairbank, Reischauer ve Craig, *East Asia*, s. 919-21; Harrison, *Long March*, s. 480-481.

kendi çabalarıyla iktidara gelmişlerdi ve Sovyet hegemonyası altında tedirgin oluyorlardı. Sovyetler Birliği, Birleşik Devletler ile barış içinde bir arada var olmanın peşinde olduğu sırada Çin, ABD'nin Kore'ye müdahalesiyle kendisini tehdit altında hissediyordu ve ayrıca Tayvan'ın yeniden ele geçirilmesi girişimlerinde Sovyet desteğini istiyordu. Dahası, Çin'in kalkınma planlarının Sovyet modelinin dışına yönlendirilmesinin ilk adımları iki ülke arasında ek gerilimler yarattı.

Çin'in kendi nükleer kapasitesini (İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde bağımsız, ulusal stratejik askeri gücün temeli ve sonul simgesi olan kapasiteyi) geliştirme kararlılığının bir sonucu olarak, Çin Halk Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği arasında kesin bir kopuş gerçekleşti.[112] Burada ilginç olan nokta, Çin-Sovyet İttifakı'nın bu sorun nedeniyle kopmamış olmasıdır; fakat nükleer silahların kendine özgü doğası göz önünde bulundurulduğunda, Çin'in bu türden silahları *geliştirebilecek* durumda bulunmasıdır. Bu, Amerikan emperyalizmi Asya'da yayılırken ve ayrıca Çin, tek başına ağır sanayi temelinde büyümeye daha az yönelmiş bir ulusal ekonomik kalkınma stratejisini izlerken, bu ülkenin Sovyet askeri korumasından vazgeçmesini gerektirdi. Açıkçası, bu gözüpek girişkenlikler toplamı, Çin Komünistleri için 1960 dolaylarında olanaklı hale geldi; çünkü nükleer silahlar, devasa kara ordularını karmaşık silahlarla ve hava desteğiyle donatmakla karşılaştırıldığında, görece küçük ekonomik ve sanayi yatırımları gerektirir. Bu sonuncu olgu, 1930'larda Sovyetlerin karşılaştıkları stratejik öncüldü ve daha önce de gördüğümüz gibi, ulusal ekonomik kalkınma zorunluluklarının seçiminde güçlü bir biçimde etkilemişti. Fakat İkinci Dünya Savaşı sonrasının stratejik durumuyla karşı karşıya kalan Çinli Ko-

112 Buradaki düşüncem, Franz Schurmann, *The Logic of World Power*, Pantheon, New York, 1974, II. Bölüm'den oldukça etkilenmiştir.

münistler, "iki bacak üzerinde yürüme" ekonomi siyasetinin askeri bir benzerinin üzerine kumar oynamayı en azından düşünebilirlerdi. Bazı kaynakları nükleer caydırıcı kapasitenin geliştirilmesine yoğun bir biçimde ayırabilir ve aynı zamanda, uçsuz bucaksız bir ülkede ademi merkezileşmiş gerilla direnişini örgütleme kapasitesi herhangi bir olası saldırganın cesaretini kırabilecek kadar büyük, modernleştirilmemiş bir Halk Kurtuluş Ordusu'nu sürdürebilirlerdi. Nihai olarak Çin-Sovyet kopuşu tamamlandığında ve Birleşik Devletler Asya'daki askeri varlığını tırmandırmayı durduktan sonra Çin Komünistleri, uluslararası stratejik durumdan bir süpergücü, yani Birleşik Devletler'i diğerine, yani Sovyetler Birliği'ne karşı kullanarak yeni bir biçimde yararlanabilirlerdi. Bu önermelerin hiçbiri, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası duruma ilişkin herhangi bir şeyin, Çin'i 1950'lerin ortasından sonra gerçekleştirdiği gelişmeye olumlu biçimde sevk ettiğini üstü örtülü olarak söylemeyi amaçlamaz. Fakat Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa devlet sistemi içinde Rusya'nın konumuyla karşılaştırma açısından düşünüldüğünde, Çinlilerin iç ekonomik şartların ve -özellikle- Parti-devletin birikmiş siyasal kapasitesinin onları teşvik ettiği ölçüde farklı bir biçimde gelişmesine izin veren şartlarla karşılaştığını söylemenin daha geçerli olduğu görülür.

Üçüncü ve son olarak, Çin Komünistleri, Çin'in Yeni Rejiminin damgası olagelen, ulusal kalkınmanın tarımsal yönelimli ve görece katılımcı ve eşitlikçi yaklaşımlarını üstlenmeye sevk etmekte, en önemli etmen Parti'nin birikmiş siyasal kapasitesiydi; bunun dışındaki hiçbir etken daha önemli olamaz. Hepsinden önemlisi, Çin Komünist Partisi'nin köylülükle o ana dek geliştirdiği siyasal ilişkileri yaşamsal önem taşımaktaydı. 1950'lerde Çinli Komünistler, Parti-devlet iktidarını tamamen pekiştirdiklerinde ve ulusal kalkınmanın desteklenmesini üstlendiklerinde 1920'lerde

Bolşeviklerin yoksun olduğu bir avantajdan, yani doğrudan doğruya köylerle siyasal bağlardan yararlandılar.

Çin köylülüğünün yerel (pazar) topluluk içinde, *gentry* toprakbeylerine tarihsel olarak bağlı ve onlara tâbi olduğunu hatırlamalıyız. Köylüler toprakbeylerinin ekonomik ve yerel siyasal erkini tek başlarına yıkamazlardı; Çin'in kırsal kesimindeki toplumsal devrim, sadece Kızıl Ordu'nun koruması ve yerel topluluklarda var olan Komünist liderlerin yardımıyla gerçekleşebildi. Kuzey Çin'deki toprak devrimi Komünistler ile Milliyetçiler arasındaki İç Savaş'ın son aşamasında meydana geldi ve daha sonra, Komünistlerin ulusal iktidarı talep etmelerinden sonra, 1950'lerin başında Güney Çin'e yayıldı. Her iki aşamada da, sürecin önemli doğal ve siyasal sonuçları ve etkileri oldu. Toprakbeyleri ve onları destekleyen kurumlar yerlerinden edildiler, ama sadece Komünist kadrolar her köye nüfuz ettiği, yoksul ve orta düzeydeki köylüleri birliklerde örgütlediği, yerel köylüler arasından bu birliklere liderler belirlediği ve daha sonra, son olarak köylüleri toprakbeylerine (ve zengin köylülere) karşı ayaklanmaya cesaretlendirdiği için yerinden edildiler. Sonuç, sadece geniş toprak sahipliğinin ve diğer mülklerin köylüler arasında yeniden dağıtımı olmadı; klanları da içeren, toprakbeylerinin egemenliğindeki düzenlemelerin yerini alan yeni liderlerin ve köylü tabanlı siyasal kurumların kurumsallaşması sonucu da sağlandı. Elbette burada, Çin Komünist Partisi için çok büyük bir getiri söz konusuydu. Durum, 1917'nin otonom köylü ayaklanmaları sonrası Rusyasının Bolşeviklere kırsal kesimde somut bir üs ve gelecekte izleyebilecekleri tek bir uygun yol bırakmaksızın, köylü topluluklarının öncesine göre dış etkilerden çok daha kopuk hale geldiği duruma benzemiyordu. Çin'deki köylü toplulukları, toprak devrimi sonrasında Komünist Parti-devletle örgütsel olarak ilişkiliydi. Devrimcileştirilmiş köyler, Komünist-

lerin yönettiği toprak dağıtımından doğrudan yararlanmış eski ve yeni "orta düzeydeki köylü" aileleriyle doluydu. Bunlar, ya kendileri Parti üyesi olan ya da Komünistler ile işbirliğine alışmış yerel köylü kadroların idaresindeki yeni örgütlerce yönetiliyorlardı.

1949-1952'den sonra bu türden kırsal kadrolar, Komünist Parti-devletin, sosyalist seferberlik döneminde yararlanacağı liderliğin ve taban desteğinin paha biçilmez hazneleri oldular.[113] Bu kadrolar, ilk olarak küçük ölçekli üretimin desteklenmesi ve ikmali amacıyla, birçok bölgede "karşılıklı yardım takımları"nın örgütlenmesi için ve daha sonra, 1955'ten 1958'e dek toprak mülkiyetinin ve tarımsal üretimin büyük bir bölümünün kolektifleştirilmesini desteklemek için kaynak olarak kullanıldılar. Tarımsal ürün ve artı ürünler üzerinde siyasal denetimin kolaylaştırılması hedefi ve özgün olarak ılımlı bir tarzda tasarlanmış izlencenin uygulanmaya başlar başlamaz ivme kazanmasındaki ve köktenci hale gelmesindeki örüntüler gibi bazı dışsal yönlerde, Çin'in gerçekleştirdiği kolektifleştirme girişimleri, 1928-1933'ün Sovyet girişimlerini andırır. Yine de, araçlarda ve sonuçlarda önemli farklılıklar vardır. Thomas Bernstein'ın işaret ettiği gibi, Rus Komünistleri tarımı, kentli özel görevlilerin uyguladıkları ağır baskıya dayanan "komuta seferberliği" aracılığıyla kolektifleştirdiler; çünkü Ruslar köylerde çok sayıda ve güvenilir kadrodan yoksundu. Bunun aksine, Çin Komünistleri ikna, grup yönlendirmesi ve biraz baskıdan oluşan bir karışım kullanarak "katılımcı seferberlik" yoluyla ilerleyebildiler; çünkü onların girişimlerinde liderlik, çoğunlukla yerleşim bölgelerinde ya da yakınlarında iş gören siyasal olarak güvenilir köylü-

113 Toprak devriminden kalan yerel liderlik mirasının oldukça vurgulandığı bir yer: Thomas Paul Bernstein, "Leadership and Mobilization in the Collectivization of Agriculture in China and Russia: A Comparison" (Doktora Tezi, Siyaset Bilimi Bölümü, Columbia Üniversitesi, 1970), özellikle s. 111-132, 179-200.

lerce sağlanıyordu.[114] Sovyet kolektifleştirmesi, tarımsal üretimde kısa süreli bir yıkım kadar, kolektif sektörde uzun dönemli bir daralmaya da neden olurken, Çin kolektifleştirme girişimi (İleriye Doğru Büyük Atılım'ı bir yana bırakırsak) kısa vadede daha az altüst oluşa neden oldu ve gelecekteki üretken kolektif sektörün örgütsel temelini hazırladı.

Bütün bunlar, bir bütün olarak Yeni Rejim'i ne ölçüde farklı kıldı? Çinli Komünistler tarımın kolektifleştirilmesini kırsal kesimde o ana dek var olan siyasal tabanlarını hareketlendirerek ve genişleterek az çok pürüzsüz bir biçimde başarabildiler. Bu da, devlet destekli ulusal kalkınma stratejisinin bir parçası olarak tarımsal büyümeye ve kırsal kalkınmaya güvenmelerini ve bunları etkili olarak biçimlendirmelerini olanaklı kıldı. Bu nedenle, Çin toplumsal devriminin tamamlanması ve pekiştirilmesi sürecinde özgün bir biçimde oluşturulan, Komünistler ile köylüler arasındaki benzersiz ilişki, daha sonra toplumsal dönüşüme etkili biçimde katılım yolunda Parti-devletin köylüleri seferber etmesi için özel olanaklar yarattı.

Benzer biçimde bu ilişki, görece dengeli ve eşitlikçi ulusal kalkınma siyasetlerinin uygulanması ve sürdürülmesi yönünde sürekli "gayretler" yarattı. Çünkü köylülerin eldeki siyasal-örgütsel araçlarla ikna edilerek ulusal kalkınmaya katılmaları potansiyel olarak sağlanabilse de köylüler, gerçek kazanımları olmasaydı uygulamada çağrılara karşılık vermeyebilirlerdi. Çin Komünistleri, köylülerin potansiyel siyasal kapasitelerini harekete geçirmek için, (tarıma, kırsal sanayilere, toplumsal hizmetlere yatırımları cesaretlendirmek ve daha modern kentsel yerleşim bölgelerinin üstünlüklerini büyük oranda genişletmelerine izin vermeksizin, köylüleri ulusal ölçekte eğitim, sağlık ve tüketim düzeylerine yükseltmek gibi) ellerinden gelen her şeyi

114 *Age*, 6. Bölüm.

yapmak zorunda kaldılar. Bu tür siyasetler de, kendi uygulamalarından sorumlu ve etkili yerel siyasal liderliğe ve yinelenen kolektif seferberliğe bağımlıdır. Bu türden siyasetler ve liderlik örüntüleri olmaksızın, köylülerin katılımını ikna yoluyla sağlamak başarılı olmayabilirdi. Söz konusu siyasetler sayesinde, Çin'in bütünü muhtemelen yavaş yavaş ve yinelenen sorunlarla birlikte, fakat yine de ekonomik kalkınma ve sosyal eşitlikte önemli bir kapsamlı gelişmeyle ileriye doğru hareket edebildi.

Sonuç olarak, Çin'de ortaya çıkan devrimci sonuçlar, Fransa'daki ve Rusya'daki gibi, köylülüğün başarılarına ve Devrimi pekiştiren devlet kurucu liderlikle ilişkisine fazlasıyla bağımlıydı. Rusya'da köylülük, kendi yıkıcı toprak devrimini yaptı ve daha sonra devrimcileşmiş ulusun ekonomik ve siyasal canlılığına edilgin bir tehdit haline geldi. Bunun bir sonucu, Stalinist sonuçlar, büyük oranda Bolşeviklerin, köylüleri emir ve terör ile zorla denetleme çabalarıyla biçimlendi. Fransa'da köylülük, kendi ekonomik artıları üzerindeki belirli taleplere karşı daha sınırlı bir devrim gerçekleştirdi; ama bu süreç içinde birliğinin büyük bir kısmını yitirdi ve sonunda kapitalizm yavaş, fakat durdurulamaz bir biçimde köylülüğün konumunu aşındırırken, köylülük kendisini, kamuyönetsel-bürokratik bir devletle birlikte bir ulusal pazar bağlamında var olması için kısmen zorlanırken, kısmen de ikna edilirken buldu. Çin'de, köylülük kendi benzersiz devrimini yapamadı ve örgütlü köylü devrimciler kentlerde ve kasabalarda doğrudan iktidara gelemediler. Komünistler ve köylüler Devrimi tamamlamak için zorunlu olarak ittifak kurdular. Sonuçta, devlet iktidarındaki devrimcilerin, ekonominin ve toplumun daha ileri düzeylere doğru dönüştürülmesinde ve köylü etkinliklerinin ve refahın Çin'in ulusal gelişiminin temel bir parçası haline gelmesinde katılımcı seferberliği kullanmaları yolunda özel olanaklar yaratıldı.

Özet

Devrimci mücadeleler devlet ve sınıf tahakkümünün krizlerinden doğdu. Bu krizlerin getirdiği engeller ve sunduğu fırsatlar güçlü bir biçimde toplumsal devrimci sonuçları belirledi. Aynı şekilde, toplumsal devrimci sonuçlar da, devrimci liderliklerin devlet iktidarını yeniden inşa etmek, pekiştirmek ve kullanmak için içinde mücadele ettikleri kurulu sosyoekonomik yapılar ve uluslararası durumlar tarafından biçimlendi ve sınırlandı. Genel olarak ifade edersek, II. Kısım'da ileri sürülen analitik önermeler bunlardı. İkinci Tablo belirli devrimlerin genel mantığının ve özgül noktaların çoğunun bir özetini sunar.

II. Kısım'ın önermelerinin ve karşılaştırmalarının mantığı, doğrudan I. Kısım'da saptanan sonuçlara dayanmaktadır. Fransa, Rusya ve Çin devrimlerinin nedenleri ve sonuçları arasındaki yüzeysel benzerlikler her üç devrimin de ortaya çıktığı toplumsal devrimci krizlerin temel benzerliklerine, kamuyönetimi ve askerlik alanlarında çözülüşlerinin ve köylü ayaklanmalarının benzeşen konjonktürleriyle açıklanmıştır.

Devrimci çatışmalardaki ve sonuçlardaki farklılıklar, kısmen devrimci krizlerin her birinin şu özgül özellikleri bakımından açıklanmıştır: Her bir Eski Rejim devleti tam olarak nasıl parçalandı; var olan tarımsal yapılar tam olarak hangi türden köylü ayaklanmalarını kolaylaştırdı. Ayrıca faklılıklar, kısmen her bir Eski Rejim'den Yeni Rejim'e taşınan sosyoekonomik yapılar ve uluslararası durumlara gönderme yapılarak da açıklandı.

Toplumsal devrimler elbette büyük dönüşümler yaratır. Fakat onlar, bu türden dönüşümleri ancak tarihsel olarak verili iç ve uluslararası durumların sınırları içinde etkiler. Dahası, toplumsal devrimlerin sınıfsal ve siyasal çatışmaları, Eski Rejimlerin tarihsel olarak özgül krizlerinden ortaya çıkar. Bu nedenle

toplumsal devrimlerin çatışmalarına ve sonuçlarına ilişkin açıklamalar en iyi şekilde, bu kitapta olduğu gibi, Eski Rejimlerin yapılarına ve durumlarına ilişkin daha önce edinilmiş bir anlayıştan ve toplumsal devrimci krizlerin nedenlerine ilişkin daha önce yapılmış bir çözümlemeden çıkıp gelir. Devrimci değişiklikler bu tür temellerin üzerinde ve bu tür şartların içinde tamamlanır.

Toplumsal devrimlerin sonuçları, elbette ki tüm değişimin sonunun işareti değildir. Tarih, Fransa'da, 1880'lerin başından bu yana Rusya'da, 1930'lardan bu yana ve Çin'de 1960'lardan bu yana devam etmektedir. Ancak her üç ülkenin devrimci sonuçları, gelecekteki gelişmelerin sınırlarını koydu. Ve bu devrimler, gelecekteki siyasal mücadeleler için, hem her bir ulusun kendi içinde ve hem de küresel ölçekte yeni engeller ve fırsatlar yarattı.

Tablo 2: Fransa, Rusya ve Çin'de Toplumsal Devrimlerin Sonuçları

Toplumsal-Devrimci Krizlerin Etkileri	Eski Rejimlerin Sosyoekonomik Mirasları	Uluslararası ve Dünya-Tarihsel Şartlar
Benzerlikler Liberal istikrar kazandırma olanaksız. Egemen sınıflar saldırıya açık. Halk grupları siyasal seferberliğe hazır.	Toplum, köylü çoğunluğuyla, tarımsal yapısını korur.	Ulus, devrim sırasında ve sonrasında yoğun bir uluslararası rekabete yakalanmıştır.
Fransa Liberal evreler, fakat istikrarsız. Kraliyet orduların örgütsel çerçevesi ayakta kalır. Köylü ayaklanmaları senyörlüğü ortadan kaldırır, fakat toprak mülklerini yeniden dağıtmaz.	Küçük ve orta ölçekli birimlerin tarım ve ticaret ekonomisi; sanayi makineleşmemiş. Sanayi proletaryası yok. Küçük mülk sahibi gruplar ekonomiye egemen.	Fransa, geleceğin bir hegemonik gücü olarak, Kıtasal askeri rekabete katıldı. Ulusal ekonomik kalkınmanın devlet denetimi henüz dünya-tarihsel bir olanak değildir.
Rusya Gerçek bir liberal evre yok. Çarlık orduları tamamen çözülür. Köylüler toprakbeylerini sürer, toprak mülkiyetini yeniden dağıtır; köy düzeyinde içe kapanış.	Büyük ölçekli modern kuruluşların, esas olarak ağır sanayinin önemli gelişimi. Stratejik konumlanmış proletarya.	Rusya, Avrupa devlet sisteminde 1917'den İkinci Dünya Savaşı'na dek, savunma konumunda. Devlet güdümlü sanayileşme olanaklı.
Çin Savaşbeyleri döneminin siyasal ve askeri birliğin yokluğu. Köylüler kendi başlarına ayaklanamaz; toprak sahibi *gentry* yerel topluluklarda gücünü korur.	Yapısı büyük oranda dönüşmemiş geleneksel tarım ve ticaret ekonomisi. Az sayıda, marjinal, modern sanayi bölgesi, çoğu hafif sanayi.	Çin, İkinci Dünya Savaşı'nda istila edildi; İkinci Dünya Savaşı sonrasında, nükleer süper güçler olan Birleşik Devletler ve SSCB'nin egemen olduğu bir dünyada savunma konumunda. Devlet güdümlü sanayileşme olanaklı.

Tablo 2: (devam)

Devrimci Devlet-İnşası Süreci	Yeni Rejimin Doğası
Benzerlikler	
İçerideki karşıtlarına ve dışarıdaki rakiplere karşı ve de yabancı istilacılara karşı savaşlarda halk desteğinin siyasal ve askeri alanlarda seferber edilmesi.	Devlet, Eski Rejim zamanındakine göre daha büyük ve daha merkezileşmiş, bürokratik ve kitleleri birleştirici. Devlet içeride ve dışarıda daha özerk. Toprak sahibi sınıf ayrıcalıkları yok olmuş.
Fransa	
Jakoben ön-parti kentsel halk güçlerini ulusal orduyu yeniden canlandırmak için harekete geçirir; sanayide ya da köylüler arasında sağlam dayanağı yok. Jakobenler, devrimin askeri pekiştirilmesinden sonra iktidardan düşer; kamuyönetiminin pekiştirilmesi Napoléon'un askeri diktatörlüğü altında.	Profesyonel-bürokratik devlet, parti denetiminde değil; iç istikrarı ve askeri rekabeti destekler. Özel mülkiyet toplumu ve pazar güdümlü ekonomi. Kapitalist kalkınma kolaylaştırıldı zengin mülk sahiplerinden yana.
Rusya	
Bolşevik Partisi sanayi proletaryasını harekete geçirir; kırsal kesimde tabanı yok. Devlet örgütleri, zor araçlarıyla, başlangıç noktasından hızla, yeniden inşa edilmek zorunda. Köylüler arasında ve tehdit edici uluslararası şartlarda ayakta kalmak için, rejim zorla kolektifleştirmeye ve hızlı sanayileşmeye yöneldi.	Parti-devlet, hiyerarşik, otoriter ve baskıcı. Devlet güdümlü ulusal ekonomik kalkınma; ağır sanayileşmeye ve hızlı kentleşmeye odaklanma. Statü ve ekonomik ödüllerin abartılmış eşitsizliği.
Çin	
Kentsel temelli devrimci pekiştirme başarısızlığa uğrar. ÇKP gerilla savaşı ve toprak devrimi için köylüleri harekete geçirir. 1949'dan sonra, Parti-devlet sanayileri denetim altında tutar, fakat kırsal kesimdeki benzeri görülmedik siyasal tabanını elinde bulundurur ve kullanır.	Parti devlet, göreceli olarak ademi merkezileşmiş ve kitleleri harekete geçirici. Devlet güdümlü ulusal ekonomik kalkınma; tarım ve kırsal kalkınma üzerine daha çok vurgu ile. Eşitsizlikleri azaltmak ya da sabit tutmak için girişimler.

Sonuç

1917 Rus Devrimi'nin ortalarında Lenin, "Her devrimin temel sorunu devlet iktidarıdır" diye yazdı.[1] Burada konuşan devrimci örgütçü olarak Lenin'dir. Yine de bir kuramcı olarak Lenin, sınıf ilişkilerindeki tarihsel gelişmelerin, devlet iktidarı için devrimci mücadelenin ortaya çıktığı yapısal dölyatağı olduğu iddiasında ve sınıf çatışmalarının, devlet iktidarının biçimine ve işlevlerine ilişkin sorunları çözebilecek araç olduğu inancında Marx'ı izledi. Burjuva devrimleri bürokratik ve zorlayıcı tahakkümün araçları olarak devletleri güçlendirdi. Ancak kapitalizm karşıtı sosyalist devrimler devletin sönümlenmesinin yolunu açtı; çünkü bu tür devrimler üretici sınıflar adına ve onların çabalarıyla yapıldığında, onların üzerinde devlet tahakkümüne gerek olmayacaktır.[2]

---

1 Lenin, "The Dual Power", ilk olarak 9 Nisan 1917'de yayımlandı; Robert C. Tucker, der., *The Lenin Anthology*, Norton, New York, 1975, s. 301, yeniden basıldı.

2 Bakınız Lenin, "The State and Revolution", yeni baskısı, Tucker, der., *Lenin Anthology* içinde, s. 311-98.

Elinizdeki kitapta yapılan çözümlemede, Lenin'in devlet ve devrim öngörüsünün hem doğruluğu ve hem de sınırları ortaya konmaktadır. Devlet iktidarına ilişkin sorunlar toplumsal devrimci dönüşümlerin temeli olmuştur; fakat devlet iktidarı sadece sınıf egemenliğinin bir aracı olarak anlaşılamaz; ne de devlet yapılarındaki değişiklikler sadece sınıf mücadelesiyle açıklanabilir. Fransa'da, Rusya'da ve Çin'de özellikle köylüler ve toprakbeyleri arasındaki sınıf çatışmaları, devrimci ara dönemler sırasında çok önemlidir. Fakat hem devrimci durumların ilk aşamada ortaya çıkışları ve hem de devrimci çatışmalardan ortaya çıkan Yeni Rejimlerin doğası, temel olarak devlet örgütlerinin yapılarına ve bunların sınıfsal ve siyasal güçlerle yarı özerk ve dinamik ilişkilerine, yanı sıra başka devletlerle ilişkilerindeki konumlarına dayanır.

Devrim öncesi Fransa, Rusya ve Çin kendi hegemonyasını ve egemen sınıflarınkini tabandan ayaklanmalara karşı korumayacak oldukları görülmüş kapasitelerinin yanı sıra oldukça kurumsallaşmış imparatorluk devletlerine sahipti. Toplumsal devrimlerin meydana gelebilmesinden önce, bu devletlerin kamuyönetimi ve askerlik alanlarındaki güçlerinin çökmesi gerekiyordu. 1789'da Fransa'da, 1917'de Rusya'da ve 1911'de Çin'de bu çöküş meydana geldiğinde, bu amaca yönelik kasıtlı etkinlikler, ne kısmen açık sözlü devrimcilerin ne de kısmen Eski Rejimlerin içindeki güçlü siyasal grupların etkinlikleri nedeniyle oldu. Bunun yerine, imparatorluk devletleri, yurtdışında yoğunlaşan askeri rekabetin ya da saldırıların yanı sıra var olan tarımsal sınıf yapıları ve siyasal kurumların monarşik tepkiye dayattığı sınırların çapraz baskısında sıkışınca, kamuyönetimi ve askerlik alanlarındaki çöküşlerde doruğa ulaşan devrimci siyasal krizler ortaya çıktı. Eski Rejim devletleri bu tür devrimci krizlere yatkındı; çünkü var olan yapıları, modern dönemde her birinin yüzleşmek zorunda olduğu

özgül uluslararası askeri krizleri göğüslemelerini olanaksız kılmıştı.

Eski Rejim devletleri parçalandıklarında, temel siyasal mücadeleler ve sınıf mücadeleleri, yeni kamu yönetsel ve askeri örgütler eskilerinin yerine geçinceye dek ortadan kalkmamak üzere harekete geçti. Tabandan gelen ayaklanmalarda doğrudan egemen sınıfların mülklerine ve ayrıcalıklarına saldırıldı; böylece de sınıf ilişkilerinde, aksi taktirde meydana gelmeyecek değişiklikler gerçekleşti. Ne var ki, köylülerin ve kentli çalışan sınıfların ayaklanmalarının ulusal siyasal mücadeleler üzerindeki etkisi de aynı derecede önemliydi. Devrim karşıtı restorasyon olanaklarının ya da liberal istikrar kazandırma çabalarının temelleri oyuldu ve devrimci liderler, yeni devlet örgütlerinin inşası sürecinde, devrimi iç rakiplere ve dış saldırganlara karşı korumak için halkın desteğini harekete geçirmenin olanaklı olduğunu gördüler. Eski Rejimlerin imparatorluk devletleriyle karşılaştırıldığında Fransa'da, Rusya'da ve Çin'de ortaya çıkan Yeni Rejim devletleri, benzer bir biçimde toplum içinde onlardan daha güçlü ve daha özerkti ve de uluslararası devlet sistemi içinde dış rakiplere karşı daha güçlüydü. Dahası, köylüler ve kentli işçiler, zaferini güvence altına almak için desteklediklerı devrimlerden sonra, ulusal siyasete ve devletin yürüttüğü projelere daha doğrudan bir biçimde dahil edildiler. Güçlendirilmiş ulus-devletler Fransa, Rusya ve Çin devrimlerinin tek başarısı değildir; fakat devlet düzenindeki bu türden değişiklikler, devrimci dönüşümlerin en çarpıcı ve önemlileridir.

Her üç devrimden daha merkezi, bürokratik, içeride ve dışarıda özerklik dereceleri yüksek, güçlendirilmiş devletler ortaya çıktı. Bu gerçek, Rusya'da ve Çin'de olduğu gibi, bir devrimin ulus içi mücadelelerinin kapitalizm karşıtı ya da Fransa'daki gibi kapitalist kalkınma lehine dengeye yönelik olup olmadığına bakılmaksızın bazı sürekli etkilerin işleyişine işaret eder.

Bu tür etkilerden biri, uluslararası devlet sisteminin rekabetçi dinamiğiydi. Savaşlar ve imparatorluk saldırıları devrimci krizlerin ebeleriydi ve yeni yetme devrimci rejimler, sadece silahlı iç çatışmaların ortasında değil, ayrıca askeri olarak tehdit edici uluslararası koşullarda da devlet iktidarını pekiştirdi. Benzer bir biçimde, rakip devletlerin dünyasında Fransa'daki, Rusya'daki ve Çin'deki devrimci pekiştirmenin zorunlulukları merkezileşmiş, zorlayıcı ve kamuyönetsel örgütlerin inşa edilmesine istekli ve buna muktedir olan liderliklerin devrimler sırasında öne çıkmasını ve onların yeteneklerinin de devrimcileşmiş toplumsal düzen içindeki devlet kadroları için kalıcı bir iktidar temeli yaratabilmesini güvence altına aldı.

Ayrıca, Fransa'daki, Rusya'daki ve Çin'deki gibi modern toplumsal devrimler, aynı şekilde ekonomik olarak daha gelişmiş rakip ulusların arasında sıkışan ülkelerde meydana geldi. "Dünya zamanı" üzerinde giderek Devlet iktidarının, ulusal ekonomik kalkınmayı teşvik etmek amacıyla kullanılması "Dünya zamanı" üzerinde giderek artan olanaklar ve modeller hazır hale geldi. Bu nedenle, özellikle Rusya'da ve Çin'de, Yeni Rejimlerin ilk pekiştirilmesinden sonra, devrimci liderler devlet iktidarını sosyoekonomik dönüşümleri hızlandırmak için kullanabildiler. Bu dönüşümler, (İkinci Dünya Savaşı'nda Rusya'da olduğu gibi) ulus olarak ayakta kalmaya ya da (Çin'de olduğu gibi) bir bütün olarak halkın maddi refahına vazgeçilmez biçimde katkıda bulundu. Ancak bunlar, dinamik devlet müdahaleleri ya da toplumsal ve ekonomik yaşamın birçok görünümleri üzerinde siyasal denetimler olmaksızın kesinlikle başarılamazdı.

Lenin ile karşılaştırıldığında, Max Weber'in devrimci sonuçlar için daha iyi ve daha yanılmaz bir rehber olduğu sonucuna varmaya ayartılabiliriz. Weber'e göre, devrimler son kertede, ekonomi üzerinde devlet denetimlerini kurdukları ölçüde daha da kaçınılmaz

bir biçimde, bürokratik egemenliği geliştirme işlevi görür.[3] Fakat bu bakış açısı Fransa, Rusya ve Çin devrimlerinin farklılaşan sonuçları konusunda -özellikle her üç devrimci dramaya da kesin sonuca ulaştıracak biçimde katkıda bulunan ve devrim öncesinde olduğu kadar sonrasında da devasa çoğunluğu oluşturan köylülükler için sonuçları bakımından- yetersiz bir kavrayış sunar. Kapitalizm karşıtı sosyalist devrimlerin, Stalin'in yönetimi altında Rus köylülüğünün sonul kaderi göz önünde bulundurulduğunda, Fransa'daki (ya da Meksika'daki) gibi, komünist olmayan toplumsal devrimlere göre, komünist olanların köylülerin çıkarlarına zorunlu olarak daha iyi hizmet ettiğini savunmak açıkça olanaksızdır. Ancak köylülerin durumunun "totaliter" komünist devrimci rejimlerin yönetimi altında kötüye gittiğini ileri sürmek de olanaklı değildir. Çin Devrimi bu yüzeysel sonucu yalanlar ve "demokrasi"nin "totalitarizm" karşıtı olduğu yolunda algılanan kategorik demokrasi-totalitarizm zıtlığı düşüncesine meydan okur. Aynı şekilde, Rus Devrimi'nin sonuçları da, kapitalizm karşıtlığının sosyalist demokrasiyle kendiliğinden eşitlenmesine meydan okur. Çin Devrimi'nin sosyoekonomik ve siyasal başarılarının doğrudan bir sonucu olarak, bir bütün olarak Çin köylüleri, 1949 öncesine göre, sadece gözle görülebilir bir biçimde daha iyi olan maddi koşullardan yararlanmakla kalmadılar. Çin köylüleri, aynı zamanda yerel odaklı yaşam etkinlikleri üzerinde, 1929 sonrası Rus köylülerine ve 1789-1793 sonrası Fransız köylülerine kıyasla, daha doğrudan bir denetim ve alınan kararlara daha fazla katılım hakkına sahiptiler.

---

3 Özellikle bakınız "Bürokrasi" üzerine Weber Max Weber: *Essays in Sociology*, der. ve çev. H. H. Gerth ve C. Wright Mills, Oxford University Press, New York, 1958, 8. Bölüm. Lenin ile Weber'in devlet ve bürokrasi üzerine görüşlerinin oldukça ikna edici karşılaştırması için bkz. Erik Olin Wright, "To Control or Smash Bureaucracy: Weber and Lenin on Politics, the State, and Bureaucracy", *Berkeley Journal of Sociology* 19, 1974-1975, s. 69-108.

Dahası, Çin Komünist Partisi devrim öncesi Çin rejimiyle karşılaştırıldığında, ne kadar merkezileşmiş ve bürokratik olursa olsun, eyaletsel ve yerel planlama ve girişimler için önemli bir alan açmayı başarmıştır. Bu düşünceler, Weber'in *izniyle*, kapitalizm karşıtı olan ve devleti güçlendiren devrimlerin, zorunlu olarak Batılı tarzdaki bürokratik egemenliğin daha bütüncül bir biçimiyle sonuçlanmasının gerekmediğini gösterir.

Çin Devrimi'nin sonuçları kesinlikle romantikleştirilmemelidir. En iyi sosyalist demokrasi idealleri, siyasal yaşamın gruplarca yönlendirmesiyle ve muhalefetin birçok türüne karşı hoşgörüsüzlükle damgalanmış olduğu bir ortamda gerçekleştirilemezdi. Bununla birlikte, verili siyasal kategorilerimizin, bir bütün olarak Çin Komünist siyasasının katılımcı niteliklerini görmememize ve bizi devrimin bir sonucu olarak Çin köylü çoğunluğu tarafından ve onlar için elde edilen yerel topluluklara karar alma sürecinde tanınan gerçek kazanımlara karşı körleştirmesine izin vermek ahmaklık olur. Çin devleti güçlendirilmiştir ve yerel düzeyde kolektif demokrasiye de sahiptir. Bu devrimci sonuç, bürokratik ussallaştırmanın dünya tarihsel çapta düzgün doğrusal bir çizgi üzerinde ilerleyişini öneren kuram bir bakış açısı tarafından uygun biçimde kavranamaz. Bunun yerine, devrimci sonuç, Eski Rejimlerin yıkılış biçimlerine, devrimci çatışmalara ve Çin Devrimi'nin tarihine özgü olan devrimci devlet inşası sürecinde köylülerin harekete geçirilmesine ağırlık veren karşılaştırmalı bir bakış açısından anlaşılmalıdır.

Benzerlikleri ve farklılıkları bu kitapta uzun uzadıya incelenen ve açıklanmaya çalışılan Fransa, Rusya ve Çin devrimleri, elbette ki modern dünyada gerçekleştirilen yegâne toplumsal devrimci dönüşümler değildir. Çoğu gözlemci kabaca burada kastedilen anlamda toplumsal devrimlerin, yani bir toplumun devlet ve sınıf yapısında tabandan gelen sınıf temelli ayaklanmaların

eşlik ettiği ya da kısmen bunun tarafından yürütüldüğü, hızlı temel dönüşümlerin 1911 ile 1930'lar arasında Meksika'da ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya, Vietnam, Cezayir, Küba, Bolivya, Angola, Mozambik, Gine-Bissau ve Etiyopya'da meydana geldiği görüşünü muhtemelen onaylayacaktır. Bunların tümü Fransa, Rusya ve Çin devrimleri ile bazı yüzeysel benzerlikleri paylaşır. Bunlar, tarımın egemen olduğu ülkelerde meydana gelmiş ve sadece var olan devletin kamuyönetimi ve askerlik alanlarında çöküşüyle mümkün olmuşlardır. Köylü ayaklanmaları ya da gerilla savaşı için seferberlik, bu devrimci süreçlerin her birinde önemli rol oynamıştır. Dahası, bu olguların her birinde (geçmişte marjinal, eğitimli seçkinlerin saflarında bir araya gelen) örgütlü devrimci liderlik, devrimci krizler sırasında oluşmuş ya da öne çıkmıştı. Bu liderler de, devrimci değişiklikleri pekiştirmek ve ulusal özerkliği sürdürmek için yeni, güçlendirilmiş devlet örgütleri kurmak için harekete geçtiler. Bu tür kaba benzerlikler, bu kitapta sunulan önermelerin genelleştirilebilirliği sorununu öne çıkarır. Bu önermeler Fransa, Rusya ve Çin örneklerinin ötesine de uygulanabilir mi? Yanıt, bir bakıma, iki anlama da gelebilen bir "hayır"dır; Fransa, Rusya ve Çin için geliştirilen nedensel önermeler, tüm diğer modern toplumsal devrimlere uygulanabilecek bir "genel devrim kuramı" oluşturmak üzere mekanik biçimde genişletilemez. Bu tür bir stratejinin verimli olmamasının iki önemli nedeni vardır. İlk olarak, devrimlerin nedenleri (ister tekil örnekler isterse benzer örnekler kümesi olsun) ülkelerin içinde bulundukları tarihsel ve uluslararası koşullara bağlı olarak zorunlu biçimde farklılaşacaktır. "Tarihsel değişmenin evrensel ilkelerini bilmiyoruz" diye bilgece yazar C. Wright Mills; çünkü "değişimin mekanizmaları... incelediğimiz toplumsal yapıyla birlikte farklılaşır... Toplumsal yapılar ne kadar çeşitliyse, tarihsel değişimin ilkeleri de o kadar

çeşitlidir".[4] İkinci olarak, devrimci nedenlerin ve sonuçların örüntüleri temel yapılardaki ve devlet iktidarının temellerindeki dünya-tarihsel değişikliklerden zorunlu olarak etkilenir. Devrimlerin olasılıkları ve biçimleri dünya tarihi boyunca değişmeye eğilimlidir; çünkü Mills'in yukarıda alıntılanan pasajda işaret ettiği gibi, "tarihsel değişiklikler, toplumsal yapıların bileşiminde bulunan parçalar arasındaki ilişkilerin değişimidir".

Birinci noktanın gücü, Fransa, Rusya ve Çin devrimleri dışındaki modern toplumsal devrimlerin neredeyse tümünün görece küçük, devrim öncesinde dünya kapitalist ekonomisi ve uluslararası devletler sistemi içinde saldırıya oldukça açık ve bağımlı bir konuma sahip sömürge ülkelerde meydana geldiğini göz önünde bulundurduğumuzda açıkça anlaşılır. Bu konuda ele alınabilecek birbirinden tamamen farklı iki örnekte, Meksika ve Vietnam'da toplumsal devrimci krizler, tarihsel olarak özerk ve oldukça kurumsallaşmış imparatorluk devletlerinin dış askeri rakiplerle ya da saldırılarla karşılaşmalarının bir sonucu olarak belirmemiştir. Bu devrimci krizlerin köklerini anlayabilmek için, çözümlemeciler hem yerli toplumsal siyasal yapıların her birini özgün bir biçimde etkileyen sömürgeciliğin tarihsel mirasının hem de küresel siyasal ekonomik sistemler içindeki ekonomik ve askeri sıçramaların Meksika ve Vietnam üzerindeki dolaylı yankılarının izini sürmelidirler. Gerçekten, Meksika'daki güçsüz ulusal yönetim, İspanyol sömürgeciliğinin bir mirasıydı. Devrim öncesi Porfirio Diaz'ın (1870-1911) belli belirsiz merkezileşmiş ve askeri olarak zayıf rejimi, önde gelen Kuzey Atlantik sanayi güçleri arasındaki yön değişikliklerinden, Meksika'nın çeşitli bölgelerine dış sermaye akışından ve birbirini izleyen Birle-

4 C. Wright Mills, *The Sociological Imagination*, Oxford University Press, New York, 1959, s.150.

şik Devletler hükümetlerinin siyasal dengelerinde ve dış siyasetinde görülen yön değişikliklerinden güçlü bir biçimde etkilendi.[5] Benzer bir biçimde, Vietnam'daki toplumsal devrim, önceden var olan İmparatorluk rejiminin yerini alan ve Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sırasındaki işgalleriyle ve sonunda yenilgisiyle kesintiye uğrayan Fransız sömürgeciliğinden sonra ortaya çıktı.[6]

Dahası, bağımlı ülkelerdeki toplumsal devrim süreçleri ve sonuçları, sadece gerçek ya da potansiyel dış saldırganlara karşı askeri savunmanın gerekleriyle değil, aynı zamanda dışarıdan gelen doğrudan ekonomik ve askeri yardımlarla da belirlenir. Çoğu zaman bu tür yardımlar, Yeni Rejimlerin biçimini ve siyasalarını etkileme kaygısı taşıyan belli başlı dış güçlerce yeni yeni ortaya çıkan devrimci galiplere sunulur. Bu, devrimci rejimlerin büyük güçlerin "yanaşmaları" haline geldiğini iddia etmek değildir. Aslında, bu rejimler uluslararası alanda devrim öncesi seleflerine göre daha özerktir ve dış destekçileri ile aralarındaki ilişkiler çoğu zaman gerilimle doludur. Ancak küçük, bağımlı ülkelerdeki devrimci rejimlerin izlediği siyasetler doğrudan dış destekçilerinden daha çok etkilenir ve Fransa'nın, Rusya'nın ve (hatta) Çin'in Yeni Rejimlerinin izledikleri siyasetlerden çok daha sıkı bir biçimde ulus aşırı ekonomik ilişkilerle sınırlanır. Anlatılmak istenene aşırı bir örnek olarak Küba gösterilebilir. Devrim, Birleşik Devletler'e aşırı bağımlılığın üstesinden geldi ve Küba'nın devlet idaresinde ekonomik kalkınmanın daha özerk ve eşitlikçi siyasetlerini izlemesi-

---

5 Bakınız: Özellikle Stanley J. Stein ve Barbara H. Stein, *The Colonial HeritAge of Latin America*, Oxford University Press, New York, 1970 ve Walter Goldfrank, "World System, State Structure, and the Onset of the Mexican Revolution", *Politics and Society* 5:4, 1975, s. 417-39.

6 Bu unsurları vurgulayan Vietnam Devrimi'nin kısa bir değerlendirmesi için bkz. John Dunn, *Modern Revolutions*, Cambridge University Press, Cambridge, 1972, 5. Bölüm.

ne izin verdi. Ama aynı zamanda Küba, Sovyet ekonomik yardımına aşırı bağımlı hale geldi ve Küba'nın dış siyaseti SSCB'ninkilere sıkıca bağlanmış oldu.[7]

Diğer toplumsal devrimler, önemli ölçüde farklı siyasal tarihlere sahip ve daha bağımlı uluslararası konumlardaki ülkelerde (çoğu daha yakın zamanlarda) meydana geldiği için Fransa, Rusya ve Çin için tanımlanmış özgün nedensel örüntüler onlara sınırlı ölçüde genellenebilir. Buna ek olarak, klasik toplumsal-devrimci örüntülerin genelleştirilebilmesindeki daha temel sınırlılıkların izi, devlet iktidarının biçimlerindeki ve temellerindeki, uluslararası düzeyde bağlantılı tarihsel dönüşümlere dek sürülebilir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana, ekonomik olarak kapitalizmin ve askeri olarak rakip süper güçlerin egemen olduğu bir dünyada, düzinelerce yeni ulus sömürge olmaktan çıktıkça, modern silah teknolojileri ve bürokratik profesyonel askeri örgütlenme tarzları hemen hemen tüm egemen devletlere nüfuz etti. Dünya üzerindeki tüm ulusal otoriteler modern bir askeri kurumun simgesel süslü koşum takımlarına ve zorlayıcı desteğine sahip olmayı istediler. Önde gelen çeşitli güçler, kendi aralarındaki rekabet nedeniyle, müttefiklerini ya da yanaşma devletleri kullanmak ve desteklemek zorunda kaldılar. Bunun bir sonucu, hiç kuşkusuz, toplumsal devrim olasılığının azalması olmuştur. Bunun nedeni, kısmen modern ordu kurumlarının katıksız zorlayıcı gücüdür. Katrine Chorley'in 1943'te ilan ettiği gibi, "hiçbir devrim, (ordu tüm gücünü ayaklanmaya karşı kullandığında)"[8] modern bir orduya karşı kazanılamaz. O zamandan bu yana resmi, devlet denetimindeki güçler ile resmi ol-

---

7 Susan Eckstein, "Capitalist Constraints on Cuban Socialist Development", Mimeograph, Department of Sociology, Boston University, Boston, 1978.

8 Katherine Chorley, *Armies and the Art of Revolution*, 1943; yeni baskısı, Beacon Press, Boston, 1973, s. 243.

mayan ve halk gruplarınca (dış destek olmaksızın) toplanabilecek baskı araçları arasındaki, zaten geniş olan mesafe giderek daha da açılmıştır. Ancak bu mesafenin kendisi de göz önünde bulundurulması gerekenlerden sadece biridir. Buna rağmen devrim öncesi Eski Rejim Fransasının modern öncesi orduları bile tabandan gelen ayaklanmaları bastırabildi.

Modern, profesyonel askeri kuruluşların zorlayıcı üstünlüklerinden daha da önemlisi, bunların "hizmet" ettikleri ülkenin ekonomik olarak egemen sınıflarından örgütsel ve toplumsal olarak farklılaşma eğilimleridir. Günümüzdeki Üçüncü Dünya ülkelerinin çoğunda subaylar, ağırlıklı olarak toprak sahibi ya da kapitalist sınıflardan değil, fakat daha çok küçük memur ailelerinden ve küçük mülk sahiplerinden devşirilmektedir. Subay teşkilatının, devlet otoritesinin olduğu gibi korunmasının yanı sıra devlet aygıtının içinde kendi ortak çıkarlarının gözetilmesine odaklanmış güçlü, fakat sınırlı çıkarları vardır.[9] Subaylar, kendi kariyerleri ve örgütsel çıkarları tehdit edilmediği sürece, devlet yöneticileri ile egemen sınıflar arasındaki siyasal çatışmalardan uzak kalabilirler. Dahası, ister uzak kalmayı isterse de darbelerle müdahale etmeyi seçsinler, ordunun kendi zorlayıcı gücü bu tip mücadelelerle tehlikeye girmez. Bu nedenle, İkinci Dünya Savaşı sonrasında toplumsal devrimci krizler, geçmişte Bourbon Fransası ve Mançu Çininde olduğu gibi subay teşkilatı içindeki manivela da dahil, devlet içinde örgütlü manivelaya sahip egemen sınıflardan oluşan gruplar ile devlet yöneticileri arasındaki siyasal mücadelelerin bir ürünü olarak belirmedi. Devrimci krizlerin en yaygın nedeni, daha çok sömürgeci denetimlerin uluslararası kesintiye uğramaları olageldi. Mo-

9 Günümüzdeki Üçüncü Dünya ülkelerindeki subay sınıfları, onların toplumsal arka planları ve siyasal katılım biçimleri üzerine mükemmel bir araştırma için bkz. Eric A. Nordlinger, *Soldiers in Politics: Military Coups and Governments*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1977.

dern askeri kuruluşların oluşturulmasıyla birlikte, sömürgecilikten kurtuluş tamamlandığında, farklı türlerde askeri darbeler oldukça sık gerçekleşse de, toplumsal devrimler daha az olanaklı hale gelir. Fakat neredeyse tüm darbeler, hatta "reformist" olanları bile, var olan devlet biçimlerini ve denetimlerini güçlendirmiş ve çoğu zaman da kitle seferberliğini ya da tabandan gelecek ayaklanmaları engellemiştir.[10]

Bu nedenle, değişen dünya-tarihsel koşullar kadar, karşıt siyasal tarih ve uluslararası durumlar da Fransa, Rusya ve Çin devrimlerini konu alan bu kitabın özgül betimleyici genellemelerinin ve nedensel önermelerinin otomatik bir biçimde diğer toplumsal devrimlere genişletilmesini zorlaştırır. Diğer devrimler de, en nihayet benzer örneklerin kendi aralarında karşılaştırılması ve toplumsal devrimleri yaşamış ülkeler ile toplumsal devrimci dönüşümlerden geçmemiş benzer konumdaki ülkeler arasındaki kıyaslamalar aracılığıyla yapılacak çözümlemeleri gerektirir. Şimdiye dek Eric Wolf, John Dunn, Jeffery Paige ve Susan Eckstein gibi akademisyenler bu çizgideki değerli çalışmaları gerçekleştirmişlerdir;[11] ve daha yapılacak

---

10 1970'lerin ortalarında Portekiz'de, askeri darbeden bir süre sonra Salazar diktatörlüğünün devrilmesi, askeri darbelerin aşağıdan ayaklanmaları engellediği genellemesine bir istisna oluşturabilir; yine de, Portekiz'deki radikal eğilim durmuştur ve büyük oranda geriye çevrilmiştir. Bu onyıldaki bir başka şaşırtıcı istisna, isyancı subayların ilkel devlet ve toprak aristokrasisine karşı derinleşen saldırıda kitlelerin seferber edilmesine yöneldiği Etiyopya'dır. Bunu Somali'nin işgali karşısında ulusal egemenliği ileri sürmek için kitlesel askeri seferberlik ve Eritre'de kazanılan bölgesel başarı izlemiştir. Her ne kadar bir askeri darbeyle başlatılmış ve büyük güçlerin müdahalesinden oldukça etkilenmiş olsa da Etiyopya Devrimi, genel olarak toplumsal-devrimci örüntülere uymaktadır. Ancak eğer diğer rejimler, mutlak monarşi denenler bile, İmparator Haile Selasiye'nin Etiyopya'nın Eski Rejimi gibi yarı bürokratik ve aristokratik öğeleri sergilerse, buna benzer bir şeyin yeniden meydana gelmesi olası değildir.

11 Bakınız: Dunn, *Modern Revolutions*; Eric Wolf, *Peasant Wars of the Twentieth Century*, Harper & Row, New York, 1969; Jeffery M. Paige, *Agrarian Revolution: Social Movements and Export Agriculture in the Underdeveloped World*, Free Press, New York, 1975; Susan Eckstein, *The*

pek çok çalışma vardır. Bu arada Fransa'nın, Rusya'nın ve Çin'in karşılaştırmalı çözümlemesini gerçekleştirmek için burada kullanılan analitik referans çerçevesi ve temel çözümleme ilkeleri, diğer toplumsal devrimlerin nedenlerinin ve sonuçlarının karşılaştırmalı çözümlemesi için de verimli olduğunu göstermektedir. Devrimlerin patlak vermesini ve sonuçlarını etkileyen uluslararası ve dünya-tarihsel koşullara sistematik ilginin önemi, yukarıda sözü edilen yakın dönemdeki devrimci örüntülerin kısa incelemesi açısından ortadadır. Yirminci yüzyıl devrimlerinin bütün karşılaştırmalı tarihsel çözümlemecileri bu tür etkilere dikkati çekmiştir.

Duyulan daha az açık, fakat aynı derecede acil bir gereksinim, günümüz devrimlerini olduğu kadar tarihsel devrimleri araştıranların da yapısal bir bakış açısını benimseme ve devrimlerde yer alan faillerin çıkar, görünüm ya da ideolojileri yerine çeşitli biçimlerde konumlanmış gruplar ve uluslar arasındaki nesnel ilişkileri ve çatışmaları vurgulama gerekliliğidir. Örgütlü devrimci öncüler, devrimlerin "yapılması"ndaki vazgeçilmez rolleri konusunda zaman içinde artan bir bilinçlilikle, açıkça kendini ifade eder hale gelmişlerdir. Yine de bana, yakın dönemdeki devrimci krizler de, klasik toplumsal devrimleri başlatanlar kadar kesin bir biçimde kendini ifşa eden devrimcilerin kasıtlı denetimlerinin ötesinde, sadece iç ve uluslararası yapısal karşıtlıklar ve konjonktürel oluşumlar aracılığıyla meydana geliyormuş gibi görünüyor. Üçüncü Dünyanın öncüleri, devrim süreçleri konusunda Jakobenlerden, Bolşeviklerden ve Çinli Komünistlerden stratejik olarak daha öngörülü değildirler. Bu nedenle, dev-

---

Impact of Revolution: A Comparative Analysis of Mexico and Bolivia, Contemporary Political Sociology Series, Sage Publications, Beverly Hills, Cal., 1976; Susan Eckstein ve Peter Evans, "The Revolution as Cataclysm and Coup: Political Transformation and Economic Development in Mexico and Brazil", *Comparative Studies in Sociology* 1, 1978, s. 129-55.

rimleri ideolojik öncülerin "bakış açısından" çözümlemenin baştan çıkarıcılığına rağmen, karşılaştırmalı tarihsel çözümlemecilerin asıl yapmaları gereken, sömürgecilik sonrası ve yenisömürge dönemi devrimci krizlerin ve devrimci çatışmaları ve pekiştirmeleri biçimlendiren sosyoekonomik ve siyasal koşulların yapısal ve konjonktürel nedenlerinin şifresini çözmektir.

Son olarak, başarılı bir yapısal çözümlemenin anahtarının, *devlet örgütlerine* ve onların hem uluslararası ortamına hem de yurtiçindeki sınıflarla ve ekonomik şartlarla ilişkisine odaklanmakta yattığı söylenebilir. Çevre ülkelerdeki devrimci patlama olanakları, sömürgeciliğe son verilmesi süreci sırasında devlet aygıtlarının sürekliliğine ve kesintilerine ve de yenisömürgeci rejimlerin göreceli olarak zorlayıcı kapasitelerine ve uluslararası alanda saldırıya ne kadar açık olduklarına bağlıdır. Süreç başladığında, toplumsal devrimci mücadeleler, devrimci liderlerin devlet kurucu çabaları çevresinde döner. Devrimci sonuçlar da, devrimci devlet kurucularının karşılaştıkları iç ve uluslararası ekonomik koşullarca ve bu devlet kurucuların yabancı devletler, muhalifleri ve taraftarlarıyla olan ilişkileriyle belirlenir. Aynı derecede önemli bir etmen, devrimci devlet kurucularının sınıf güçleriyle olan ilişkisi olmuştur. Meksika'dan Vietnam'a dek çevre (periferi) ülkelerdeki tüm toplumsal devrimlerde, köylü üreticiler kendiliğinden ayaklandılar ya da devrimci partiler tarafından doğrudan harekete geçirildiler. Bolivya ve Meksika devrimleri gibi pek çok örnekte sanayi proletaryası anahtar konumundaydı. Her devrimci çatışmada, iç ya da uluslararası kapitalist sınıflar en azından dolaylı olarak önemli bir rol oynadı. Devlet ile sınıf ilişkilerinin kesin örüntüleri önemli ölçüde farklılaşmıştır ve tektip betimleme engellenmiştir. Ancak buradaki analitik nokta önemini korumaktadır: Bir devrimci durumda, ister stratejik üretim araçlarını ya da ekonomik ilişkilerin denetimini elinde bulunduran

kapitalist sınıflar olsun, ister ayaklanmalarıyla ya da askeri seferberlikleriyle devrimci mücadelelere katkıda bulunan halk sınıfları olsun, ikisi de devlet ile devlet kurucularının dinamik ve kısmen özerk etkinliklerine çatışma ve eşgüdüm, komuta ve seferberlik bağlarıyla bağlanmışlardır. Devrimci örüntüler bir rejim türünden diğerine, bir dünya-tarihsel dönemden sonrakine ve aslında bir örnekten diğerine farklılık gösterir. Ancak devlet ile devlet, devlet ile ekonomi ve devlet ile sınıf ilişkilerinin merkezine odaklanmak, 1790'ların Fransasından 1970'lerin Vietnamına, Angolasına, Etiyopyasına dek toplumsal devrimci nedenlerin ve sonuçların şifresinin çözülmesi için hâlâ yararlıdır.

Karl Marx'ın devrim kuramı ve sosyalizm öngörüsü, bu kitaptaki önermelerin birçoğu için çeşitli derecelerde kesin başvuru noktaları olarak iş gördü. Modern dünya tarihinde şimdiye dek görülen toplumsal devrimler, her ne kadar sınıf çatışmasının unsurlarını içerdilerse de, Marx'ın kuram beklentilerine ya da ahlaki öngörülerine tam olarak uymadıkları açık. Sosyalist düşünceler adına iç kapitalist sınıfları mülksüzleştiren devrimler bile, Marx'ın tasavvur ettiği gönençli, demokratik komünist toplumlarla sonuçlanmadı.

Marx'ın devrim kuramı ile toplumsal devrimlerin gerçek tarihsel örüntüleri arasındaki uyum eksikliği, Marx'ın yaklaşımının bazı temel noktalarının, birçok modern Marksçı sosyalistin kabul etmek isteyeceğinden çok daha fazla, yeniden düşünülmesi gerektiğini gösterir. Doğrudur, Marx'ın işçi sınıfı üzerine temellenen sosyalizm çağrısı gelişmiş toplumlar için geçerliliğini korumaktadır; dünya tarihinin son yüzyıllarında hiçbir şey bu çağrının zorlayıcı potansiyeline, aslında zorunluluğuna zarar verememiştir. Bununla birlikte, klasik Marksizm askerileşmiş bir uluslararası devletler sistemi içinde kısılıp kalmış kamuyönetimi ve zorlayıcı aygıtlar olarak, devletlerin özerk iktidarını öngörmeyi ya da yeterli biçimde açıklamayı başaramadı.

Gene de, *özellikle* ileri toplumların çalışan sınıfları ulusal ve uluslararası ölçeklerde siyasal olarak bilinçli devrimciler haline gelirlerse -bunu başarmak, Fransa'daki, Rusya'daki ve Çin'deki köylü isyanlarının ardında yatan yerel düzeyde sınıf örgütlenmesinden çok farklı ve çok daha zor bir şeydir-. Bu durumda bile, var olan devletlerin baskıcı kapasitesiyle ve gerçek devrimci dönüşümlerden öngörülmeyen ve beklenmedik biçimde çıkıp gelişen yeni devlet hâkimiyeti biçimlerinin olası tehdidiyle uğraşmak zorunda kalacaklardır. Büyük tarihsel devrimlerdeki köylü ayaklanmaları devlet kurucu devrimci liderliklerin bir şeyleri bir araya getirme çabalarıyla ve sonunda hâkimiyetleriyle sona erdi. İşçi sınıfı sosyalist devrimi olarak anılmayı hak eden hiçbir devrim bu örüntüyü tekrar edemedi.

Çalışmayı oldukça spekülatif bir notla son vermeme izin verin. Eğer bir toplumsal devrim bir ileri sanayi ulusunu dönüştürecek ise, bu, benim tahminime göre, büyük tarihsel toplumsal devrimlerden oldukça farklı bir biçim almak zorunda kalacak ve oldukça farklı uluslararası koşullar altında meydana gelecektir. Çünkü kamuyönetsel-baskıcı örgütler olarak modern devletlerin kendi toplumlarını yerle bir etmeden parçalanmaları olası görünmemektedir; modern bir toplumsal devrim, muhtemelen kıyametvari bir biçimde değil, ekonomiden siyasal partilere, ordu ve sivil bürokrasiye dek belli başlı tüm kurumları demokratikleştirmek için mücadele eden kitle tabanlı siyasal hareketlerce başarılan uzun bir "reformist olmayan reformlar"[12] dizisinden aşamalı olarak çıkacaktır. Ancak ortalıktaki ileri sanayi ülkelerinden herhangi birinde gerçek demokratikleşmenin olanaklı hale gelebilmesi için, demokratikleştirici hareketlerin tüm ileri toplumlarda az çok eşzamanlı olarak, silahsızlanmayı ve uluslararası

12. Kavram André Gorz'undur; bu düşüncesini geliştirdiği yer: *Strategy for Labor: A Radical Proposal*, çev. Manin A. Nicolaus ve Viaoria Ortiz, Beacon Press, Boston, 1967.

barışı sürekli geliştirmenin hedefi haline getirerek ilerlemeleri kesinlikle zorunludur. Otoriter devlet yöneticilerini, kendi kendini sürekli kılan varlık nedeninden [*raison d'être*] yoksun bırakmak için, geçmişte toplumsal devrimleri ateşleyen ve biçimlendiren askeri rekabetlerin zayıflatılması gerekir.

Kısaca, geçmişin büyük toplumsal devrimlerine yol açan nedenlerin ve sonuçların, ileri sanayi toplumlarında gerçekleşecek geleceğin demokratik-sosyalist devrimlerinde tekrarlanması pek kolay değildir. Geçmiş, hâlâ gelecek hakkında bize öğretecek bazı şeylere sahiptir: Geçmiş, gelecekteki devrimlerde, devletin geçmiştekilerde olduğu gibi, nüfuz alanının merkezi olacağını gösterir. Franz Neumann'ın bir keresinde dediği gibi, "siyasal iktidar için mücadele, yani zorlayıcı örgütlerin, polisin, yargının, bürokrasinin ve dış siyasetin denetimi için mücadele, tarihsel ilerlemenin failidir".[13] Bu iyice anlaşıldığında, insanlar Marx'ın, devletin "topluma egemen olan bir organdan, tamamen ona tâbi bir organa"[14] dönüştürüldüğü ve "her bir kişinin özgürce gelişiminin herkesin özgürce gelişiminin koşulu olduğu bir birlik"[15] olarak öngördüğü sosyalist toplumu gerçekleştirmek için etkili biçimde çalışabilirler.

---

13 Franz Neumann, *The Democratic and Authoritarian State*, Herbert Marcuse, der., The Free Press of Glencoe, New York, 1957, s. 264.

14 Karl Marx ve Frederick Engels, "The Communist Manifesto", yeni baskısı, *Selected Works* içinde, International Publishers, New York, 1968, s. 53.

15 Karl Marx, "Critique of the Gotha Programme", alıntılandığı yer: *Karl Marx: Selected Writings in Sociology and Social Philosophy*, T. B. Bottomore (der. ve çev.), McGraw-Hill, New York, 1956, s. 255.

Kaynakça

I. FRANSA: ESKİ REJİMİ VE DEVRİMİ ÜSTÜNE

Acomb, Frances. *Anglophobia in France, 1763-1789.* Durham, N.C.: Duke University Press, 1950.

Agulhon, Maurice; Désert, Gabriel ve Specklin, Robert, *Histoire de la France Rurale*, cilt 3, *Apogée et Crise de la Civilisation Paysanne, 1789-1914*, Editions du Seuil, Paris, 1976.

Amann, Peter, *The Eighteenth-Century Revolution: French or Western?* Lexington Mass.: Heath, 1963.

Barber, Elinor G., *The Bourgeoisie in 18th Century France*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1955.

Barker, Ernest. *The Development of Public Services in Western Europe, 1660-1930*, Oxford University Press, New York, 1944.

Behrens, C. B. A., "Nobles, Privileges and Taxes in France at the End of the Ancien Régime", *Economic History Review* 2. dizi, 15 (3) (Nisan 1963): 451-75.

------, The Ancien Régime, Harcourt, Braceand World, Londra, 1967.

Beloff, Max, *The Age of Absolutism, 1660-1815*, Harper & Row, New York, 1962.

Bernard, Leon, "French Society and Popular Uprisings Under Louis XIV", *French Historical Studies* 3: 4 (Güz 1964): 454-74.

Bien, David D., "La Réaction Aristocratique avant 1789: l'Exemple de l'Armée (à suivre)", *Annales: Economies, Sociétés, Civilizations* 29: 1 (Ocak-Şubat 1974): 23-48.

Bloch, Marc, "La Lutte pour l'Individualisme Agraire dans la France du XVIIIe-Siècle", *Annales d'Histoire Economique et Sociale* 11: 7 (Temmuz 1930): 329-81 ve 11: 8 (October 1930): 511-56.

-----, "Sur le Passé de la Noblesse Française: Quelques Jalons de Recherche", *Annales d'Histoire Economique et Sociale* 8: 40 (Temmuz 1936): 366-78.

-----, *French Rural History: An Essay on Its Basic Characteristics.* çev. Janet Sondheimer, University of California Press, Berkeley, 1970.

Bois, Paul, *Paysans de l'Ouest: Des Structures Economiques et Sociales aux Options Politiques depuis l'Epoque Révolutionnaire dans la Sarthe,* Imprimerie M. Vilaire, Le Mans, 1960.

Bordes, Maurice, "Les Intendants Eclaires de la Fin de l'Ancien Régime", *Revue d'Histoire Economique et Sociale* 39: 1 (1961): 57-83.

Bosher, J. F. *French Finances, 1770-1795: From Business to Bureaucracy,* Cambridge University Press, Cambridge, 1970.

Bouchard, Gérard, *Le Village Immobile,* Librarie Plon, Paris, 1972.

Braudel, Fernand ve Labrousse, Ernest, der. *Histoire Economique et sociale de la France,* cilt 2, *Des Derniers Temps de l'Age Seigneurialaux Préludes de l'Age Industriel (1660-1789),* Presses Universitaires de France, Paris, 1970.

Brinton, Crane, *The Jacobins: An Essayin the New History,* 1930, Reprint, Russell and Russell, New York, 1961.

Bromley, J. S., "The Decline of Absolute Monarchy (1683-1774)", *France: Government and Society* içinde, der. J. M. Wallace-Hadrill ve John McManners, s. 134-60, Methuen, Londra, 1957.

Bruun, Geoffrey, "The Balance of Power During the Wars, 1793-1814", *The New Cambridge Modern History* içinde, cilt 9, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, s. 250-74.

Cameron, Rondo E., "Economic Growth and Stagnation in France, 1815-1914", *Journal of Modern History* 30: 1 (Mart 1958): 1-13.

Cavanaugh, Gerald J., "The PresentStateof French Revolutionary Historiography: Alfred Cobban and Beyond", *French Historical Studies* 7: 4 (Güz 1972): 587-606.

Chalmin, P., "La Désintégration de l'Armée Royale en France à la Fin de XVIIIe Siècle", *Revue Historiquede l'Armée* 20:1 (1964): 75-90.

Chaussinand-Nogaret, Guy, "Capital et Structure Sociale sous l'Ancien Régime", *Annales: Economies, Sociétés, Civilisations* 25: 2 (Mart-Nisan 1970): 463-76.

Church, Clive H., "In Searchof the Directory", F*rench Government and Society, 1500-1850* içinde, der. J. F. Bosher, s. 261-94, Athlone Press, Londra, 1973.

-----, "The Social Basis of the French Central Bureaucracy Under the Directory 1795-1799", *Past and Present* no. 36 (Nisan 1967): 59-72.

Clough, Shephard Bancroft, France: *A History of National Economics, 1789-1939,* Octagon Books, New York, 1964.

Cobb, Richard, "The Revolutionary Mentality in France 1793-1794", *History* 52 (1957): 181-96.

-----, *Les Armées Révolutionnaires: Instrument de la Terreur dans les Départements, Avril 1793-Floréal, An II,* Mouton, Paris, 1961-3.

-----, *The Police and the People: French Popular Protest, 1789-1820,* Oxford University Press, New York, 1970.

-----, *Paris and Its Provinces, 1792-1802,* Oxford University Press, New York, 1975.

Cobban, Alfred, *A History of Modern France,* cilt 1, *Old Régime and Revolution, 1715-1799,* Penguin Books, Baltimore, Md., 1957.

-----, *A History of Modern France,* cilt 2, *From the First Empire to the Second Empire, 1799-1871,* Penguin Books, Baltimore, Md., 1961.

-----, *The Social Interpretation of the French Revolution,* Cambridge University Press, Cambridge, 1964.

-----, *Aspects of the French Revolution,* Norton, New York, 1970.

-----, *France Since the Revolution,* Jonathan Cape, Londra, 1970.

-----, "Local Government During the French Revolution", *Aspects of the French Revolution* içinde, Norton, New York, 1970, s. 112-30.

Crouzet, François, "Wars, Blockade, and Economic Change in Europe, 17921815", *Journal of Economic History* 24: 4 (Aralık 1964): 567-88.

-----, "England and France in the Eighteenth Century: A Comparative Analysis of Two Economic Growths", *The Causes of the Industrial Revolution in England,* der. R. M. Hartwell, s. 139-74, Methuen, Londra, 1967.

-----, "French Economic Growth in the Nineteenth Century Reconsidered", *History* 59: 196 (June 1974): 167-79.

Darnton, Robert, "The High Enlightenment and the Low-Life of Literaturein Prerevolutionary France", *Pastand Present* 51 (Mayıs 1971): 81-115.

-----, "In Search of the Enlightenment: Recent Attempts to Creata Social History of Ideas", *Journal of Modern History* 43 (1971): 113-32.

Davies, Alun, "The Origins of the French Peasant Revolution of 1789", *History* 49: 165 (Şubat 1964): 24-41.

Davis, Ralph, *The Rise of the Atlantic Economies,* Cornell University Press, Ithaca, N.Y., 1973.

Dawson, Philip, "The Bourgeoisie de Robe in 1789", *French Historical Studies* 4: 1 (Bahar 1965): 1-21.

-----, *Provincial Magistrates and Revolutionary Politics in France, 1789-1795,* Harvard University Press, Cambridge, 1972.

Delbeke, Baron Francis, *L'Action Politique et Sociale des Avocats au XVIII e Siècle,* Librarie Universitaire, Lowain, France, 1927.

Doyle, William, "The Parlements of France and the Breakdown of the Old Régime, 1771-1788", *French Historical Studies* 6: 4 (Fall 1970): 415-58.

-----, "Was There an Aristocratic Reaction in Pre-Revolutionary France?", *Past and Present* no. 57 (Kasım 1972): 97-122.

Edelstein, Melvin, "La Feuille Villageoise, the Revolutionary Press, and the Question of Rural Political Participation", *French Historical Studies* 7: 2 (Güz 1971): 175-203.

Egret, Jean, *La Revolution des Notables: Mounieret les Monarchiens,* Librairie Armand Colin, Paris, 1950.

-----, "L'Aristocratie Parlementaire Française a la Fin de l'Ancien Régime", *Revue Historique* 208 (Temmuz-Eylül 1952): 1-14.

-----, *La Pre-Revolution Française (1787-1788),* Presses Universitaires de France, Paris, 1962.

Eisenstein, Elizabeth L., "Who Intervened in 1788? A Commentary on The Coming of the French Revolution", *American Historical Review* 71: 1 (Ocak 1965): 77-103.

Faucheux, Marcel, *L'Insurrection Vendeenne de 1793: Aspects Economiques et Sociaux,* Imprimerie Nationale, Paris, 1964.

Fohlen, Claude, "France 1700-1914", *The Emergence of Industrial Societies,* kısım 1, *The Fontana Economic History of Europe* içinde, cilt 4, der. Carlo M. Cipolla, Collins/Fontana, Londra, 1973, s. 7-75.

Ford, Franklin L., "The Revolutionary-Napoléonic Era: How Much of a Watershed?", *American Historical Review* 69: 1 (October 1963): 18-29.

-----, *Robe and Sword: The Regrouping of the French Aristocracy After Louis XIV,* Harper & Row, New York, 1965.

Forster, Robert, *The Nobility of Toulouse in the Eighteenth Century: A Social and Economic Study,* Johns Hopkins Press, Baltimore, Md., 1960.

-----, "The Noble Wine Producers of the Bordelais in the Eighteenth Century", *Economic History Review,* 2. dizi, 14: 1 (Ağustos 1961): 18-33.

-----, "The Provincial Noble: A Reappraisal", *American Historical Review* 68: 3 (Nisan 1963): 681-91.

-----, "The Survival of the Nobility During the French Revolution", *Past and Present* no. 37 (Temmuz 1967): 71-86.

-----, *The House of Saulx-Travanes: Versailles and Burgundy, 1700-1830,* Johns Hopkins University Press, Baltimore, Md., 1971.

Fox, Edward Whiting, *History in Geographic Perspective: The Other France*, Norton, New York, 1972.

Furet, François, "Le Catechisme Revolutionnaire", *Annales: Economies, societes, Civilisations* 26: 2 (Mart-Nisan 1971): 255-89.

Furet, François ve Denis Richer, *The French Revolution*, çev. Stephen Hardman, Macmillan, New York, 1970.

Gay, Peter, "Rhetoric and Politics in the French Revolution", *American Historical Review* 66: 3 (Nisan 1961): 664-81.

Gershoy, Leo, *The French Revolution and Napoléon.* 1933 yeniden baskısı, Appleton-Century-Crofts, New York, 1964.

Godechot, Jacques. "The French Revolution", *Chapters in Western Civilization*, 3. baskı, cilt 2, s. 1-54, Columbia University Press, New York, 1962.

-----, *Les Institutions de la France sous la Revolution et l'Empire*, Göz geç. 2. baskı, Presses Universitaires de France, Paris, 1968.

Goodwin, A., "The French Executive Directory-A Revaluation", *History* 22: 87 (Aralık 1937): 201-18.

-----, "Calonne, the Assembly of French Notables of 1787 and the Origins of the Revolte Nobiliare", *English Historical Review* 61: 240 (Mayıs 1946): 202-34 ve 61: 241 (Eylül 1946): 329-77.

Goubert, Pierre, *Louis XIV and Twenty Million Frenchmen*, çev. Anne Carter, Vintage Books, New York, 1970.

-----, *L'Ancien Régime*, 2: *Les Pouvoirs*, Armand Colin, Paris, 1973.

-----, *The Ancien Régime: French Society, 1600-1750*, çev. Steve Cox, Harper & Row, New York, 1974.

-----, Greenlaw, Ralph W. der., *The Economic Origins of the French Revolution*, D. C. Heath, Lexington, Mass., 1958.

Greer, Donald, *The Incidence of the Terror During the French Revolution*, Harvard University Press, Cambridge, 1935.

-----, *The Incidence of the Emigration During the French Revolution*, Harvard University Press, Cambridge, 1951.

Gruder, Vivian R., *The Royal Provincial Intendants: A Governing Elite in Eighteenth-Century France*, Cornell University Press, Ithaca, N.Y., 1968.

Hampson, Norman, *A Social History of the French Revolution*, University of Toronto Press, Toronto, 1963.

-----, *The Enlightenment,* Penguin Books, Baltimore, Md., 1968.

Hartmann, Louis, "Les Officiers de l'Armee Royale a la Veille de la Revolution", *Revue Historique* 100 (Ocak-Nisan 1909): 241-68 ve 101 (Mart-Ağustos 1909): 38-79.

Hauser, H., "The Characteristic Features of French Economic History from the Middle of the Sixteenth to the Middle of the Eighteenth Century", *Economic History Review* 4: 3 (Ocak 1933): 257-72.

Higonnet, Patrice L. R. "Montagne, Gironde et Plaine: Bourgeoisie Provinciale, Bourgeoisie Urbaine, Bourgeoisie Rurale", yayımlanmamış yazı, Harvard University, Cambridge, tarih yok.

Hoffman, Stanley ve başkaları, *In Search of France: The Economy, Society, and Political System in the Twentieth Century,* Harper & Row, New York, 1965.

Holtmann, Robert B., *The Napoléonic Revolution,* Lippincott, Philadelphia, 1967.

Hunt, Lynn A., "Commit tees and Communes: Local Politics and National Revolution in 1789", *Comparative Studies in Society and History* 18: 3 (Temmuz 1976): 321-46.

Jackson, J. Hampden, der., *A Short History of France From Early Times to 1972,* 2. baskı, Cambridge University Press, Cambridge, 1974.

Kaplow, Jeffry, *Elbeuf During the Revolutionary Period: History and Social Structure,* Johns Hopkins Press, Baltimore, Md., 1964.

-----, "On 'Who lntervened in 1788?'", *American Historical Review* 72: 2 (Ocak 1967): 497-502.

-----, ed. *New Perspectives on the French Revolution,* NWiler, ew York, 1965.

Kemp, Tom, *Economic Forces in French History,* Dobson Books, Londra, 1971.

Knapton, Ernest John, *Revolutionary and Imperial France, 1750-1815,* Charles Scribner'ssons, New York, 1972.

Labrousse, C. E., *La Crisede l'Economie Française à la Finde l'Ancien Régime et au Début de la Révolution,* Presses Universitaires de France, Paris, 1943.

-----, *Le Paysan Français des Physiocrates à nos jours,* Cours de Sorbonne, Paris, 1962.

-----, "The Evolution of Peasant Society in France from the Eighteenth Centuryto the Present", *French Society and Culture Since the Old Régime,* der. E. M. Acomb ve M. L. Brown, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1966, s. 44-64.

Landes, David S., *The Unbound Prometheus: Technological Changeand lndustrial Development in Western Europe from 1750 to the Present,* Cambridge University Press, Cambridge, 1969 içinde.

Lefebvre, Georges, *Les Paysans du Nord pendant La Révolution Française,* Librairie Papeterie, Lille, France, 1924.

-----, The Coming of the French Revolution, çev. R. R. Palmer, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1947.

-----, *Questions Agraires au Temps de la Terreur,* La Roche-sur-Yon, Henri Potier, France, 1954.

-----, "The French Revolution and the Peasants", *The Economic Origins of the French Revolution,* der. Robert Greenlaw, Heath, Lexington, Mass., 1958, s. 73-83.

-----, "Urban Society in the Orleanais in the Late Eighteenth Century", *Past and Present* no. 19 (Nisan 1961): 46-75.

-----, *The French Revolution,* 2 cilt, çev. Elizabeth Moss Evanson (cilt 1) ve John Hall Stewart ve James Friguglietti (cilt 2), Columbia University Press, New York, 1962, 1964.

-----, *Etudes sur la Révolution Française,* Presses Universitaires de France, Paris, 1963.

-----, "Répartition de la Propriété et de l'Exploitation Fonçières à la Fin de l'Ancien Régime", *Etudes sur la Révolution Française* içinde, Presses Universitaires de France, Paris, 1963, s. 279-306.

-----, *The Great Fear of 1789: Rural Panicin Revolutionary France,* çev. Joan White, Pantheon, New York, 1973.

Le Goff, T. J. A. ve Sutherland, D. M. G., "The Revolution and the Rural Community in Eighteenth-Century Brittany", *Pastand Present* no. 62 (Şubat 1974): 96-119.

Léonard, Emile G., "La Question Sociale dans l'Armée Française au XVIII Siècle", *Annales: Economies, Sociétés, Civilisations* 3: 2 (Nisan-Haziran 1948): 135-49.

-----, *L'Armée et ses Problèmes au XVllle Siecle,* Librarie Plon, Paris, 1958.

Le Roy Ladurie, Emmanuel, "Révoltes et Contestations Rurales en France de 1675 à 1788", *Annales: Economies, Sociétés, Civilisations* 29: 1 (Ocak-Şubat 1974): 6-22.

-----, *The Peasants of Languedoc*, çev. John Dar, University of Illinois Press, Urbana, 1976.

Lévy-Leborer, Maurice, "Croissance Economique en France au XIX e Siècle", *Annales: Economies, Sociétés, Civilizations* 23: 4 (Haziran-Ağustos 1968): 788-807.

Lewis, W. H., *The Splended Century: Life in the France of Louis XIV*, Doubledar (Anchor Books), New York, 1957.

Lublinskara, A. D., *French Absolutism: The Crucial Phase, 1620-1629*, çev. Brian Pearce, Cambridge University Press, Cambridge, 1968.

Lucas, Colin, "Nobles, Bourgeois and the Origins of the French Revolution", *Past and Present* no. 60 (Ağustos 1973): 84-126.

-----, *The Structure of the Terror: The Example of javogues and the Loire*, Oxford University Press, New York, 1973.

Luethr, Herbert, *France Against Herself*, çev. Eric Mosbacher, Praeger, New York, 1955.

Lyons, Martyn, *France Under the Directory*, Cambridge University Press, Cambridge, 1975.

Marczewski, Jan, "Some Aspects of the Economic Growth of France, 16601958", *Economic Development and Cultural Change* 9: 3 (Nisan 1961): 369-86.

-----, "The Take-Off Hypothesis and French Experience", *The Economics of Take-Offinto Sustained Growth*, der. W. W. Rostow, St. Martin's Press, New York, 1963, s. 119-38.

Markham, F. M. H., "Napoléonic France", *France: Government and Society*, der. J. M. Wallace-Hadrill ve John McManners, Methuen, Londra, 1957, s. 188-206.

Martin, Kingsley, *French Liberal Thought in the Eighteenth Century*, Phoenix House, Londra, 1962.

Mathiez, Albert, *The French Revolution*, çev. Catherine A. Phillips, Russell and Russell, New York, 1962.

Matthews, George Y., *The Royal General Farms in Eighteenth-Century France*, Columbia University Press, New York, 1958.

Mazauric, Claude, "Vendée et Chouannerie", *La Pensée* no. 124 (Kasım-Aralık 1965): 54-85.

McManners, J., "France", *The European Nobilityinthe Eighteenth Century,* der. Albert Goodwin, Harper & Row, New York, 1967, s. 22-42.

Mitchell, Harvey, "The Vendée and Counterrevolution: A Review Essay", *French Historical Studies* 5: 4 (Güz 1968): 405-29.

-----, "Resistance to the Revolution in Western France", *Pastand Present* no. 63 (Mart 1974): 94-131.

Mornet, Daniel, *La Pensée Française au XVIIIe Siècle,* Librarie Annand Colin, Paris, 1926.

Mousnier, Roland, "Recherches Surles Soulèvements Populaires en France avant I a Fronde", Révue *d'Histoire Moderne et Contemporaine* 5 (1958): 6-113.

Murphy, J. ve Higonnet, P., "Les Députés de la Noblesse aux Etats Généraux de 1789", *Révue d'Histoire Moderne et Contemporaine* 20 (Nisan-Haziran 1973): 230-47.

Murphy, James Michael, Higonnet, Bernard ve Higonnet, Patrice, "Notes sur la Composition de l'Assemblée Constituante", *Anna les Historiques de la Révolution Française* 46: 217 (Temmuz-Eylül 1974): 321-6.

Palmer, R. R., *Twelve Who Ruled: The Year of Terror in the French Revolution,* Princeton University Press, Princeton, N.J., 1941.

-----, "Georges Lefebvre: The Peasants and the French Revolution", *Journal of Modern History* 31: 4 (1959): 329-42.

-----, "Popular Democracy in the French Revolution: Review Article", *French Historical Studies* 1: 4 (Aralık 1960): 445-69.

-----, *The World of the French Revolution,* Harper & Row, New York, 1972.

Parker, Harold Y., "Two Administrative Bureaus Under the Directory and Napoléon", *French Historical Studies* 4: 2 (Güz 1965): 150-69.

Patrick, Alison, "Political Divisions in the French National Convention, 179-293", *Journal of Modern History* 41: 4 (Aralık 1969): 421-74.

Piétri, François, *La Réform de l'Etat au XVIIIe Siècle,* Editions de France, Paris, 1935.

Ponteil, Félix, *Napoléon 1er et l'Organisation Autoritaire de la France,* Librairie Armand Colin, Paris, 1956.

Porchnev, Boris, *Les Soulèvements Populaires en France de 1623 à 1648,* Oeuvres Etrangères, no. 4, Ecole Pratique des Hautes Etudes, VI Section, Centres de Recherches Historiques, Paris, 1963.

Prestwick, Menna, "The Makingof Absolute Monarchr (1559-1683)." *France: Government and Society,* der. J. M. Wallace-Hadrill ve J. McManners, Methuen, Londra, 1957, s. 105-33.

Ranum, Orest, *Parisin the Age of Absolutism,* Wiler, New York, 1968.

Reinhard, M., "Observations Sur le Rôle Révolutionnaire de l'Année dans la Révolution Française", *Annales Historiques de la Révolution Française* no. 168 (Nisan-Haziran 1962): 169-81.

Richardson, Nicholas, *The French Prefectoral Corps, 1814-1830,* Cambridge University Press, Cambridge, 1966.

Richet, Denis, "Croissance et Blocage en France du XVe au XVIIIe Siècle", *Annales: Economies, Sociétés, Civilisations* 23: 4 (July-August 1968): 789-97.

-----, "Autour des Origines Ideologiques Lointaines de la Révolution Française: Elites et Despotism", *Annales: Economies, Sociétés, Civilisations* 24: 1 (Ocak-Şubat 1969): 1-23.

Ross, Steven T., "The Development of the Combat Division in Eighteenth-Century French Armies", *French Historical Studies* 4: 1 (Bahar 1965): 84-94.

Rudé, George, *The Crowd in the French Revolution,* Oxford University Press, New York, 1959.

-----, *Revolutionary Europe, 1783-1815,* Halper & Row, New York, 1966.

-----, *Paris and London in the Eighteenth Century,* Viking Press, New York, 1973.

-----, *Robespierre: Portrait of a Revolutionary Democrat,* Viking Press, New York, 1976.

Sagnac, Philippe, *La Formation de la Société Française Moderne,* cilt 2, Presses Universitaires de France, Paris, 1946.

-----, *La Fin de l'Ancien Régime et La Révolution Americaine (1763-1789),* Presses Universitaires de France, Paris, 1952.

Saint-Jacob, Pierre de, *Les Paysans de la Bourgogne du Nord au Dernier Siècle de l'Ancien Régime,* Imprimerie Bergniaud et Privat, Dijon, France, 1960.

Sargent, Frederic O., "Feudalism to Family Farms in France", *Agricultural History* 35: 4 (1961): 193-201.

Scott, Samuel F., "The French Revo Jution and the Professionalization of the French Officer Corps", *On Military Ideology* içinde, der. Morris Janawitz ve Jacques Van Doorn, Rotterdam University Press, Rotterdam, Holland, 1971, s. 5-56.

-----, "The Regeneration of the Line Army During the French Revalution", *Journal of Modern History* 42: 3 (Eylül 1970): 307-30.

Sée, Henri, *Economic and Social Conditions in France During the Eighteenth Century,* çev. Edwin H. Zeydel, F. S. Crofts, New York, 1931.

Shennan, J. H., *The Parliament of Paris,* Cornell University Press, Ithaca, N.Y., 1968.

Sheppard, Thomas F., *Lourmarin in the Eighteenth Century: A Study of a French Village,* Johns Hopkins Press, Baltimore, Md., 1971.

Soboul, Albert, "Classes and Class Struggles During the French Revolution", *Science and Society* 17: 5 (Yaz 1953): 238-57.

-----, "The French Rural Community in the Eighteenth and Nineteenth Centuries", *Past and Present* no. 10 (Kasım 1956): 78-95.

-----, *La France à la Veille de la Révolution: Economie et Société,* Centre de Documentation Universitaire, Paris, 1960.

-----, *The Sans-Culottes: The Popular Movement and Revoluttonary Government, 1793-1794,* çev. Rémy Inglis Hall, Doubleday (Anchor Books), New York, 1972.

-----, *The French Revolution, 1787-1799: From the Storming of the Bastille to Napoléon,* çev. Alan Forrest ve Colin Jones, Vintage Books, New York, 1975.

Sydenham, M. J., *The Girondins,* Athlone Press, Londra, 1961.

-----, *The French Revolution,* Capricorn Books, New York, 1966.

Taylor, George V., "Types of Capitalism in Eighteenth-Century France", *English Historical Review* 79: 312 (Temmuz 1964): 478-97.

-----, "Noncapitalist Wealth and the Origins of the French Revolution", *American Historical Review* 72: 2 (Ocak 1967): 469-96.

-----, "Revolutionary and Nonrevolutionary Content in the Cahiers of 1789: An Interim Report", *French Historical Studies* 7: 3 (Bahar 1972). 479-502.

Temple Nora, "The Control and Exploitation of French Towns During the Ancien Régime", *History* 51: 171 (Şubat 1966): 16-34.

Thompson. J. M., *Robespierre and the French Revolution,* Collier Books, New York, 1962.

Tilly, Charles, *The Vendée: A Sociological Analysis of the Counterrevolution of 1793,* Wiley, New York, 1967.

Tilly, Louise, "The Food Riotas a Form of Political Conflictin France", *Journal of Interdisciplinary History* 2: 1 (Yaz 1971): 23-57.

Tocqueville, Alexis de, *The Old Régime and the French Revolution,* çev. Stuart Gilbert, Doubleday (Anchor Books), New York, 1955.

Treasure, G. R. R., *Seventeenth Century France,* Rivingtons, Londra, 1966.

Vovelle, Michel, "L'Elite ou le Mensonge des Mots", *Annales: Economies, Sociétés, Civilisations* 29: 1 (Ocak-Şubat 1974): 49-72.

Williams, Gwyn A., *Artisans and Sans-Culottes: Popular Movements in France and Britain During the French Revolution,* Norton, New York, 1969.

Woloch, Isser, *Jacobin Legacy: The Democratic Movement Under the Directory,* Princeton University Press, Princeton, N.J., 1970.

Young, Arthur, *Travels in France During the Years 1787, 1788, and 1789,* der. C. Maxwell, Cambridge University Press, Cambridge, 1929.

Zeldin, Theodore, *France: 1848-1945,* cilt I, Ambition, Love, and Politics, Oxford University Press, New York, 1973.

Anweiler, Oskar, *The Soviets: The Russian Workers, Peasants, and Soldiers Councils, 1905-1921*, çev. Ruth Hein, Pantheon, New York, 1974.

Avrich, Paul H., "The Bolshevik Revolution and Workers' Control in Russian Industry", *Slavic Review* 22: 1 (Mart 1963): 47-63.

-----, "Russian Factory Committees in 1917", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* Il: 2 (Haziran 1963): 161-82.

-----, *Russian Rebels, 1600-1800*, Schocken Books, New York, 1972.

-----, *Kronstadt 1921*, Norton, New York, 1974.

Azrael, Jeremy R., *Managerial Power and Soviet Politics*, Harvard University Press, Cambridge, 1966.

Baykov, Alexander, "The Economic Development of Russia", *Economic History Review*, 2. dizi, 7: 2 (1954): 137-49.

Berdyaev, Nicholas, *The Originof Russian Communism*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1960.

Bergson, Abram ve Kuznets, Simon, der., *Economic Trends in the Soviet Union*, Harvard University Press, Cambridge, 1963.

Bernstein, Thomas P., "Leadership and Mobilization in the Collectivization of Agriculture in China and Russia: A Comparison", Doktora tezi, *Department of Political Science*, Columbia University, University Microfilms, Ann Arbor, Mich., 1970.

Bettelheim, Charles, *Class Struggles in the USSR, First Period: 1917-1923*, çev. Brian Pearce, Monthly Review Press, New York, 1976.

Billington, James H., "Six Views of the Russian Revolution", *World Politics* 18 (Nisan 1966): 452-73.

Black, Cyril E. der., *The Transformation of Russian Society*, Harvard University Press, Cambridge, 1960.

Black, Cyril, E. ve başkaları, *The Modernization of Japan and Russia*, Free Press, New York, 1975.

Blackwell, William L., *The Beginnings of Russian Industrialization, 1800-1860*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1968.

-----, der., *Russian Economic Development: From Peter the Great to Stalin*, New Viewpoints, New York, 1974.

Blum, Jerome, *Lord and Peasant in Russia: From the Ninth to the Nineteenth Century*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1961.

Boyd, John R., "The Origins of Order No. 1", *Soviet Studies* 19: 3 (lanuaty 1968): 359-72.

Brezezinski, Zbigniew K., "The Patterns of Autocracy", *The Transformation of Russian Society* içinde, der. Cyril E. Black, Harvard University Press, Cambridge, 1960, s. 93-109.

Carr, Edward Hallett, *The Bolshevik Revolution, 1917-1923*, 3 cilt, Macmillan, New York, 1951-68.

-----, *Socialism in One Country, 1924-1926*, 3 cilt, Macmillan, New York, 1958-64.

-----, "The Russian Revolution and the Peasant", *Proceedings of the British Academy* 49 (1963): 69-93.

-----, *Faundations of a Planned Economy, 1926-1929*, 3 cilt, Macmillan, New York, 1971.

-----, *The October Revolution: Before and After*, Vintage Books, New York, 1971.

Carson, George Barr, Jr., "The State and Economic Development: Russia, 1890-1939", *The State and Economic Growth* içinde, der. Hugh G. I. Aitken, Social Science Research Council, New York, 1959, s. 115-47.

Chamberlin, William Henry, *The Russian Revolution, 1917-1921*, 2 cilt, 1935, Yeniden baskısı, Grosset & Dunlap, New York, 1965.

Charques, Richard, *The Twilight of Imperial Russia*, Phoenix House, Londra, 1958.

Chayanov, A. V., *The Theory of Peasant Economy*, der. Daniel Thormer, Basile Kerblay ve R. E. F. Smith, Richard D. Irwin, Homewood, I11., 1966.

Chemiavsky, Michael, *Tsar and People*, Random House, New York, 1969.

Cliff, Tony, *State Capitalism in Russia*, Pluto Press, New York, 1974.

Cohen, Stephen F., *Bukharin and the Bolshevik Revolution: A Political Biography, 1888-1938*, Knopf, New York, 1973.

Conquest, Robert, *The Great Terror: Stalin's Purge of the Thirties*, Macmillan, New York, 1973.

Daniels, Robert Vincent, "The Kronstadt Revolt of 1921: A Study in the Dynamics of Revolution", *American Slavic and East European Review* 10: 4 (Aralık 1951): 241-54.

-----, *The Conscience of the Revolution: Communist Opposition in Soviet Russia*, Simon & Schuster, New York, 1969.

Deutscher, Isaac, *The Prophet Armed: Trotsky 1879-1921*, Vintage Books, New York, 1965.

-----, *The Prophet Outcast: Trotsky 1929-1940*, Vintage Books, New York, 1965.

-----, *The Prophet Unarmed: Trotsky 1921-1929*, Vintage Books, New York, 1965.

-----, *Stalin: A Political Biography*, Oxford University Press, New York, 1966.

-----, *The Unfinished Revolution: Russia 1917-1967*, Oxford University Press, New York, 1967.

-----, "The Russian Revolution", *The New Cambridge Modern History* içinde, 2. baskı, 12. cilt, Cambridge University Press, Cambridge, 1968, s. 403-432.

Dobson, Richard B., "Mobility and Stratification in the Soviet Union", *Annual Review of Sociology* 3 (1977): 297-329.

Edeen, Alf, "The Civil Service: Its Composition and Status", *The Transformation of Russian Society* içinde, der. Cyril E. Black, Harvard University Press, Cambridge, 1960, s. 274-91.

Elkin, Boris, "The Russian Intelligentsia on the Eve of the Revolution", *The Russian Intelligentsia* içinde, der. Richard Pipes, Columbia University Press, New York, 1961, s. 32-46.

Ellison, Herbert J., "Economic Modernization in Imperial Russia: Purposes and Achievements", *Journal of Economic History* 25 (Aralık 1965): 523-40.

Emmons, Terence, "The Peasant and the Emancipation", *The Peasant in Nineteenth-Century Russia* içinde, der. Waynes, Vucinich, Stanford University Press, Stanford, Cal., 1968, s. 41-71.

-----, *The Russian Landed Gentry and the Peasant Emancipation of 1861*, Cambridge University Press, Cambridge, 1968.

Erickson, John, "The Origins of the Red Army", *Revolutionary Russia* içinde, der. Richard Pipes, Doubleday (Anchor Books), New York, 1969, s. 286-325.

Erlich, Alexander, *The Soviet Industrialization Debate, 1924-1928*, Harvard University Press, Cambridge, 1967.

Esper, Thomas, "Military Self-Sufficiency and Weapons Technology in Muscovite Russia", *Slavic Review* 28: 2 (Haziran 1969): 185-208.

Fainsod, Merle, *How Russia is Ruled*, Harvard University Press, Cambridge, 1953.

-----, *Smolensk Under Soviet Rule*, Harvard University Press, Cambridge, 1958.

Feldmesser, Robert A., "Social Classes and Political Structure", *The Transformation of Russian Society* içinde, der. Cyril E. Black, Harvard University Press, Cambridge, 1960, s. 235-52.

Ferro, Marc. "The Russian Soldier in 1917: Undisciplined, Patriotic, and Revolutionary", *Slavic Review* 30: 3 (Eylül 1971): 483-512.

-----, *The Russian Revolution of February 1917*, çev. J. L. Richards, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1972.

-----, "La Naissance du Systeme Bureaucratique en U.R.S.S", *Annales: Economies, societes, Civilisations* 31: 2 (Mart-Nisan 1976): 243-67.

Field, Daniel, *Rebels in the Name of the Tsar*, Hough ton Mifflin, Boston, 1976.

Fischer, George, *Russian Liberalism: From Gentry to Intelligentsia*, Harvard University Press, Cambridge, 1958.

Florinsky, Michael T., *Russia: A History and Interpretation*, Macmillan, New York, 1955.

Footman, David, *Civil War in Russia*, Praeger, New York, 1962.

Garder, Michel, *A History of the Soviet Army*, Praeger, New York, 1966.

Garthoff, Raymond L., "The Military as a Social Force", *The Transformation of Russian Society*, der. Cyril E. Black, Harvard University Press, Cambridge, 1960, s. 323-7.

Gerschenkron, Alexander, "Problems and Patterns of Russian Economic Development", *The Transformation of Russian Society* içinde, der. Cyril E. Black, Harvard University Press, Cambridge, 1960, s. 42-72.

-----, "Russian Agrarian Policies and Industrialization, 1861-1917", *Continuity in History and Other Essays* içinde, Harvard University Press, Cambridge, 1968, s. 140-248.

Getzler, Israel, "Marxist Revolutionaries and the Dilemma of Power", *Revolution and Politics in Russia* içinde, der. Alexander ve lanet Rabinowitch, University of Indiana Press, Bloomingron, 1972, s. 88-112.

Goldsmith, Raymond W., "The Economic Growth of Tsarist Russia, 1860-1913", *Economic Development and Cultural Change* 9: 3 (Nisan 1961): 44-175.

Golovine, Nicholas N., *The Russian Army in the World War,* Yale University Press, New Haven, 1931.

Granick, David, *The Red Executive: A Study of the Organization Man in Russian Industry,* Doubleday, Garden City, N.Y., 1960.

Gronsky, Paul P. ve Astrov, Nicholas J., *The War and the Russian Government,* Yale University Press, New Haven, 1929.

Haimson, Leopold, "The Problem of Social Stability in Urban Russia, 1905-1917", *Slavic Review* 23: 4 (Aralık 1964): 619-42 ve 24: 1 (Mart 1965): 1-21.

-----, *The Russian Marxists and the Origins of Bolshevism,* Beacon Press, Boston, 1966.

Harcave, Sidney, *The Russian Revolution of 1905,* Macmillan, New York, 1964.

Hellie, Richard, *Enserfment and Military Change in Muscovy,* University of Chicago Press, Chicago, 1971.

Hoetzsch, Otto, *The Evolution of Russia,* Thames and Hudson, Londra, 1966.

Inkeles, Alex, *Social Change in Soviet Russia,* Harvard University Press, Cambridge, 1968.

Jasny, Naum, *The Socialized Agriculture of the USSR,* Stanford University Press, Stanford Cal., 1949.

Jenkins, Joseph Craig, "Agrarian Class Structure and Peasant Revolution-Russia 1917", Master tezi, Department of Sociology, State University of New York at Stony Brook, April 1974.

Karcz, Jerzy F., "From Stalin to Brezhnev: Soviet Agricultural Policy in Historical Perspective", *The Soviet Rural Community* içinde, der. James R. Millar, University of Illinois Press, Urbana, 1971, s. 36-70.

-----, "Thoughts on the Great Problem", *Soviet Studies* 18: 4 (Nisan 1967): 399-434.

Karpovitch, Michael, *Imperial Russia, 1801-1917*, Holt, New York, 1964.

Keep, John L. H., *The Russian Revolution: A Study in Mass Mobilization*, Norton, New York, 1976.

Keller, Theodore, "To Lead the People: Notes on the Russian Revolutionaries", *Journal of Contemporary Revolutions* 5: 3 (Yaz 1973): 94-121.

Kennan, George F., "The Breakdown of the Tsarist Autocracy", *Revolutionary Russia* içinde, der. Richard Pipes, Doubleday (Anchor Books), New York, 1969, s. 1-32.

Kingston-Mann, Esther, "Lenin and the Beginings of Marxist Peasant Revolution: The Burden of Political Opportunity, July-October 1917", *Slavonic and East European Review* 50: 121 (Ekim 1972): 570-88.

Kochan, Lionel, *The Making of Modern Russia*, Penguin Books, Baltimore, Md., 1963.

Laird, Roy D. ve Laird, Betty A., *Soviet Communism and Agrarian Revolution*, Penguin Books, Baltimore, Md., 1970.

Lane, David, *Politics and Societyin the USSR*, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1970.

-----, *The Roots of Russian Communism: A Social and Historical Study of Russian Social Democracy, 1898-1907*, Pennsylvania State University Press, University Park, Penn., 1975.

Laqueur, Walter, *The Fate of the Revolution: Interpretation of Soviet History*, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1967.

Lenin, V. I., *The Development of Capitalism in Russia*, Progress Publishers, Moscow, 1967.

Lewin, Moshe, "The Immediate Background of Soviet Collectivization", *Soviet Studies* 17: 2 (Ocak 1965): 162-97.

-----, *Russian Peasants and Soviet Power: A Study of Collectivization*, çev. Irene Nove, Northwestern University Press, Evanston, III., 1968.

-----, *Lenin's Last Struggle*, çev. A. M. Sheridan Smith, Vintage Books, New York, 1970.

Liebman, Marcel, *The Russian Revolution*, çev. Arnold l. Pomerans, Vintage Books, New York, 1972.

Lincoln, W. Bruce, "The Genesis of an 'Enlightened' Bureaucracy in Russia, 1825-1856", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 20: 3 (Eylül 1963): 321-30.

Longly, D. A., "Officers and Men: A Study of the Development of Political Attitudes Among Sailors of the Baltic Fleet in 1917", *Soviet Studies* 25: 1 (Temmuz 1973): 28-50.

Lyashchenko, Peter I., *History of the National Economy of Russia to the 1917 Revolution*, çev. L. M. Herman, Macmillan, New York, 1949.

Male, D. l., *Russian Peasant Organization Before Collectivisation*, Cambridge University Press, Cambridge, 1971.

Matossian, Macy, "The Peasant Way of Life", *The Peasant in Nineteenth Century Russia* içinde, der. Wayne S. Vucinich, Stanford University Press, Stanford, Cal., 1968, s. 1-40.

Matthews, Mervyn, *Class and Society in Soviet Russia*, Walker, New York, 1972.

McGrew, Roderick E., "Some Imperatives of Russian Foreign Policy", *Russia Under the Last Tsar* içinde, der. George Stavrou, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1969, s. 202-29.

Menashe, Louis, "Vladimir Illyich Bakunin: An Essay on Lenin", *Socialist Revolution* no. 18 (Kasım-Aralık 1973): 9-54.

Mendel, Arthur P., "Peasant and Worker on the Eve of the First World War", *Slavic Review* 24: 1 (Mart 1965): 23-33.

Meyer, Alfred G., *The Soviet Political System*, Random House, New York, 1965.

Millar, James R. der., *The Soviet Rural Community*, University of Illinois Press, Chicago, 1961.

-----, "Mass Collectivization and the Contribution of Soviet Agriculture to the First Five-Year Plan: A Review Article", *Slavic Review* 33 (Aralık 1974): 750-66.

Millar, James R. ve Guntzel, Corinne A., "The Economics and Politics of Mass Collectivization Reconsidered: A Review Article", *Explorations in Economic History* 8: 2 (Güz 1970): 103-116.

Miller, Margaret S., *The Economic Development of Russia, 1905-1914*, 2. baskı, P. S. King, Londra, 1967.

Miller, Robert F., *One Hundred Thousand Tractors: The MTS and the Development of Controls in Soviet Agriculture*, Harvard University Press, Cambridge, 1970.

Moore, Barrington, Jr., *Soviet Politics-The Dilemma of Power: The Role of Ideas in Social Change,* Harper & Row, New York, 1965.

-----, *Terror and Progress USSR: Some Sources of Change and Stability in the Soviet Dictatorship,* Harper & Row, New York, 1966.

-----, Mosse, W. E., "Stolypin's Villages", *Slavonic and East European Review* 43: 101 (Haziran 1965): 257-75.

Nettl, J. P., *The Soviet Achievement,* Harcourt, Brace, and World, Londra, 1967.

Nove, Alec, *An Economic History of the U.S.S.R.,* Penguin Books, Baltimore, Md., 1969.

Owen, Launcelot A., *The Russian Peasant Movement, 1906-1917,* P. S. King, Londra, 1937.

Pares, Bernard, *A History of Russia,* Vintage Books, New York, 1965.

Pavlovsky, George, *Agricultural Russia on the Eve of the Revolution,* Routledge, Londra, 1930.

Perrie, Maureen, "The Russian Peasant Movement of 1905-1907: Its Social Composition and Revolutionary Significance", *Past and Present* no. 57 (Kasım 1972): 123-55.

Pethybridge, Roger, *The Spread of the Russian Revolution: Essays on 1917,* Macmillan, Londra, 1972.

Pintner, Walter M., "The Social Characteristics of the Early Nineteenth-Century Russian Bureaucracy", *Slavic Review* 29: 3 (Eylül 1970): 429-43.

Pipes, Richard, der., *The Russian Intelligentsia,* Columbia University Press, New York, 1961.

-----, *Revolutionary Russia: A Symposium,* Doubleday (Anchor Books), New York, 1969.

-----, *Russia Under the Old Régime,* Scribner, New York, 1974.

Pushkarev, Sergei, *The Emergence of Modern Russia, 1801-1917,* çev. Robert H. McNeal ve Tova Yedlin, Holt, Rinehartand Winston, New York, 1963.

Rabinowitch, Alexander, *Prelude to Revolution: The Petrograd Bolsheviksand the July 1917 Uprising,* University of Indiana Press, Bloomington, 1968.

-----, "The Petrograd Garrison and the Bolshevik Seizure of Power", *Revolution and Politics in Russia* içinde, der. Al-

exanderandlanet Rabinowitch, University of Indiana Press, Bloomington, 1972, s. 172-91.

-----, *The Bolsheviks Come to Power: The Revolution of 1917 in Petrograd*, Norton, New York, 1976.

Radkey, Oliver H., *The Election to the Russian Constituent Assembly of 1917*, Harvard University Press, Cambridge, 1950.

-----, "The Socialist Revolutionaries and the Peasantry After October", *Russian Thought and Politics* içinde, der. Hugh McLean, Martin Malia ve George Fischer, Harvard University Press, Cambridge, 1957, s. 457-79.

-----, *The Agrarian Foes of Bolshevism: Promise and Default of the Russian Socialist Revolutionaries, February to October 1917*, Columbia University Press, New York, 1958.

-----, *The Sickle Under the Hammer: The Russian Socialist Revolutionaries in the Early Months of Soviet Rule*, Oxford University Press, New York, 1963.

Raeff, Marc, "The Russian Autocracy and Its Officials", *Russian Thought and Politics* içinde, der. Hugh McLean, Martin Malia ve George Fischer, s. 77-91, Harvard University Press, Cambridge, 1957.

-----, *Origins of the Russian Intelligentsia: The Eighteenth-Century Nobility*, Harcourt, Brace, and World, New York, 1966.

-----, *Imperial Russia 1682-1825: The Coming of Age of Modern Russia*, Knopf, New York, 1971.

Reed, John H., *Ten Days That Shook the World*, Signet Books, New York, 1967.

Rigby, T. H., *Communist Party Membership in the USSR, 1917-1967*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1968.

Rimlinger, Gaston W., "Autocracy and the Factory Order in Early Russian Industrialization", *Journal of Economic History* 20: 1 (Mart 1960): 67-92.

Robinson, Geroid Tanquary, *Rural Russia Under the Old Régime*, 1932, Yeniden baskı, University of California Press, Berkeley, 1969.

Rosenberg, Arthur, *A History of Bolshevism*, Oxford University Press, New York, 1934.

Rosenberg, William G., "The Russian Municipal Duma Elections of 1917: A Preliminary Computation of Returns", *Soviet Studies* 21: 2 (Ekim 1969): 131-63.

-----, *Liberals in the Russian Revolution: The Constitutional Democratic Party, 1917-1921*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1974.

Rowney, Don Karl, "Higher Civil Servants in the Russian Ministry of Internal Affairs: Some Demographic and Career Characteristics, 1905-1916", *Slavic Review* 31: 1 (Mart 1972): 101-10.

Rozman, Gilbert, *Urban Networks in Russia, 1750-1800, and Premodern Periodization*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1976.

Sablinsky, Waiter, "The All-Russian Railroad Union and the Beginning of the General Strike in October, 1905", *Revolution and Politics in Russia* içinde, der. Alexander and Janet Rabinowitch, University of Indiana Press, Bloomington, 1972, s. 113-33.

Schapiro, Leonard, *The Origin of the Communist Autocracy*, G. Bell and Sons, Londra, 1955.

-----, *The Government and Politics of the Soviet Union*, Göz geç. baskı, Vintage Books, New York, 1967.

-----, *The Communist Party of the Soviet Union*, Göz geç. ve genişletilmiş 2. baskı, Vintage Books, New York, 1971.

Schwarz, Solomon M., *The Russian Revolution of 1905: The Workers'Movement and the Formation of Bolshevism and Menshevism*, çev. Gertrude Vakar, University of Chicago Press, Chicago, 1967.

Seton-Watson, Hugh, *The Decline of Imperial Russia, 1855-1914*, Praeger, New York, 1952.

-----, *The Russian Empire, 1801-1917*, Oxford University Press, New York, 1967.

Shanin, Teodor, *The Awkward Class: Political Sociology of Peasantry in a Developing Society: Russia 1910-1925*, Oxford University Press, New York, 1972.

Singleton, Seth, "The Tambov Revolt (1920-1921)", *Slavic Review* 25: 3 (Eylül 1966): 497-512.

Sontag, lohn P., "Tsarist Debts and Tsarist Foreign Policy", *Slavic Review* 27: 4 (Aralık 1968): 529-41.

Starr, S. Frederick, *Decentralization and Self-Government in Russia, 1830-1870,* Princeton University Press, Princeton, N.J., 1972.

Treadgold, Donald W., *The West in Russia and China,* cilt 1, *Russia, 1472-1917,* Cambridge University Press, Londra, 1973.

Trotsky, Leon, *The Russian Revolution,* Seç. ve haz. F. W. Dupee, çev. Max Eastman, Doubleday (Anchor Books), New York, 1959.

-----, *1905,* çev. Anya Bostock, Vintage Books, New York, 1972.

Tucker, Robert C., *Stalin as Revolutionary, 1879-1929,* Norton, New York, 1974.

-----, der., *Stalinism: Essays in Historical Interpretation,* Norton, New York, 1977.

Ulam, Adam B., *The Bolsheviks: The Intellectual and Political History of the Triumph of Communism in Russia,* Collier Books, New York, 1965.

Uldricks, Teddy J., "The 'Crowd' in the Russian Revolution: Towards Reassessing the Nature of Revolutionary Leadership", *Politics and Society* 4: 3 (1974): 397-413.

Venturi, Franco, *Roots of Revolution: A History of the Populist and Socialist Movements in Nineteenth Century Russia,* çev. Francis Haskell, Grosset & Dunlap, New York, 1966.

Volin, Lazar, *A Century of Russian Agriculture: From Alexander II to Kruschchev,* Harvard University Press, Cambridge, 1970.

Von Laue, Theodore H., "Russian Peasants in the Factory, 1892-1904", *Journal of Economic History* 21 (1961): 61-80.

-----, *Sergei Witte and the Industrialization of Russia,* Columbia University Press, New York, 1963.

-----, "Russian Labor Between Field and Factory, 1892-1903", *California Slavic Studies* 3 (1964): 33-65.

-----, "The Chances for Liberal Constitutionalism", *Slavic Review* 24: 1 (Mart 1965): 34-46.

-----, *Why Lenin? Why Stalin?: A Reappraisal of the Russian Revolution, 1900-1930,* 2. baskı, J. B. Lippincott, Philadelphia, 1971.

Vucinich, Alexander, "The State and the Local Community", *The Transformation of Russian Society* içinde, der. Cyril E. Black, Harvard University Press, Cambridge, 1960, s. 191-208.

Vucinich, Wayne S. der., *The Peasant in Nineteenth-Century Russia,* Stanford University Press, Stanford, Cal., 1968.

Wade, Rex A., "The Rajonnye Sovety of Petrograd: The Role of Local Political Bodies in the Russian Revolution", *Jahrbücherfür Geschichte Osteuropas* 20: 2 (June 1972): 227-40.

Walkin, Jacob, *The Rise of Democracy in Pre-Revolutionary Russia: Political and Social Institutions Under the Last Three Czars,* Praeger, New York, 1962.

Wallace, Sir Donald Mackenzie, *Russia on the Eve of War and Revolution,* Vintage Books, New York, 1961.

Watters, Francis M., "The Peasant and the Village Commune", *The Peasant in Nineteenth-Century Russia* içinde, der. Wayne S. Vucinich, Stanford University Press, Stanford, Cal., 1968, s. 133-57.

Werth, Alexander, *Russia at War, 1941-1945,* Avon Books, New York, 1964.

Wesson, Robert G., *The Russian Dilemma: A Political and Geopolitical View,* Rutgers University Press, New Brunswick, N.J., 1974.

Wildman, Allan, *The Making of a Workers' Revolution: Russian Social Democracy, 1891-1903,* University of Chicago Press, Chicago, 1967.

-----, "The February Revolution in the Russian Army", *Soviet Studies* 22: 1 (Temmuz 1970): 3-23.

Wolfe, Bertram D., *An Ideology in Power: Reflections on the Russian Revolution,* Stein & Day, New York, 1970.

Yarmolinsky, Avrahm, *Road to Revolution: A Century of Russian Radicalism,* Collier Books, New York, 1962.

Zelnik, Reginald E., *Labor and Societyin Tsarist Russia: The Factory Workers of St. Petersburg, 1855-1870,* Stanford University Press, Stanford, Cal., 1971.

-----, "Russian Workers and the Revolutionary Movement", *Journal of Social History* 6 (Kış 1971-72): 214-34.

Ahn, Byung-joon, "The Political Economy of the People's Commune in China: Changes and Continuities", *Journal of Asian Studies* 34: 3 (Mayıs 1975): 631-58.

-----, *Chinese Politics and the Cultural Revolution: Dynamics of Policy Processes*, University of Washington Press, Seattle, 1976.

Andors, Stephen, *China's Industrial Revolution: Politics, Planning, and Management, 1949 to the Present*, Pantheon Books, New York, 1977.

Balaz, Etienne, *Chinese Civilization and Bureaucracy*, çev. H. M. Wright, Yale University Press, New Haven, 1964.

Barendsen, Robert D., "The Agricultural Middle School in Communist China", *China Under Mao: Politics Takes Command* içinde, der. Roderick MacFarquhar, M.I.T. Press, Cambridge, 1966, s. 304-32.

Barnett, A. Doak, *China on the Eve of Communist Takeover*, Praeger, New York, 1963.

-----, *Cadres, Bureaucracy, and Political Powerin Communist China*, Columbia University Press, New York, 1967.

-----, der. *Chinese Communist Politics in Action*, University of Washington Press, Seattle, 1969.

Bastid, Marianne, "Levels of Economic Decision-Making", *Authority, Participation and Cultural Change in China* içinde, der. Stuart R. Schram, s. 159-98, Cambridge University Press, Cambridge, 1973.

Baum, Richard ile Bennett, Louise B. der., *China in Ferment: Perspectives on the Cultural Revolution*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1971.

Bergère, Marie-Claire, "The Role of the Bourgeoisie", *China in Revolution* içinde, der. Mary C. Wright, Yale University Press, New Haven, 1968, s. 229-95.

-----, "De la Chine Classique a la Chine Actuelle: Fluctuations Economiques et Revolution", *Annales: Economies, sociétés*, Civilisations 24: 4 (Temmuz-Ağustos 1969): 860-75.

Bernstein, Thomas P., "Leadership and Mass Mobilisation in the Soviet and Chinese Collectivisation Campaigns of

1929-30 and 1955-56: A Comparison", *China Quarterly* no. 31 (Temmuz-Eylül 1967): 1-47.

-----, "Leadership and Mobilization in the Collectivization of Agriculture in China and Russia: A Comparison", Doktora tezi, Department of Political Science, Columbia University, University Microfilms, Ann Arbor, Mich., 1970.

Bettelheim, Charles, *Cultural Revolution and Industrial Organization in China,* çev. Alfred Ehrenfeld, Monthly Review Press, New York, 1975.

Bianco, Lucien, "Les Paysans et la Revolution Chine, 1919-1949", *Politique Etrangere* no. 2 (1968): 117-41.

-----, *Origins of the Chinese Revolution, 1915-1949,* çev. Muriel Bell, Stanford University Press, Stanford, Cal., 1971.

Buck, John Lossing, *Chinese Farm Economy,* University of Chicago Press, Chicago, 1930.

Cavendish, Patrick, "The 'New China' of the Kuomintang", *Modern China's Search for a Political Form* içinde, der. Jack Gray, Oxford University Press, New York, 1969, s. 138-96.

Cell, Charles P., *Revolution at Work: Mobilization Campaigns in China,* Academic Press, New York, 1977.

Chang, Chung-li, *The Chinese Gentry: Studies on Their Role in Nineteenth Century Chinese Society,* University of Washington Press, Seattle, 1955. The Income of the Chinese Gentry, University of Washington Press, Seattle, 1962.

Chang, P'eng-yüan, "The Constitutionalists", *China in Revolution* içinde, der. Mary C. Wright, Yale University Press, New Haven, 1968, s. 143-83.

Chao, Shu-li, *Rhymes of Li Yu-tsai and Other Stories,* Cultural Press, Peking, 1950.

Ch'en, Jerome, *Mao and the Chinese Revolution,* Oxford University Press, New York, 1965.

Chesneaux, Jean, *The Chinese Labor Movement, 1919-1927,* çev. H. M. Wright, Stanford University Press, Stanford, Cal., 1968.

-----, der. *Popular Movements and Secret Societies in China, 1840-1950,* Stanford University Press, Stanford, Cal., 1972.

-----, *Peasant Revolts in China, 1840-1949,* Norton, New York, 1973.

Chesneaux, Jean; Bastid, Marianne; ve Bergere, Marie-Claire, China: *From the Opium Wars to the 1911 Revolution,* çev. Anne Destenay, Pantheon Books, New York, 1976.

Ch'i, Hsi-sheng, *Warlord Politics in China, 1916-1928,* Stanford University Press, Stanford, Cal., 1968.

Chiang, Siang-tseh, *The Nien Rebellion,* University of Washington Press, Seattle, 1954.

Ch'ien, Tuan-sheng, *The Government and Politics of China,* Harvard University Press, Cambridge, 1950.

Chow, Tse-tung, *The May Fourth Movement: Intellectual Revolution in Modern China,* Stanford University Press, Stanford, Cal., 1967.

Chow, Yung-the, *Social Mobilityin China,* Atherton, New York, 1966.

Ch'ü, T'ung-tsu, *Local Government in China Under the Ch'ing,* Harvard University Press, Cambridge, 1962.

Clubb, O. Edmund, *Twentieth Century China,* Columbia University Press, New York, 1964.

Cohen, Paul A., "Ch'ing China: Confrontation With the West, 1850-1900", *Modern East Asia: Essays in Interpretation* içinde, der. James B. Crowley, Harcourt, Brace, and World, New York, 1970, s. 29-61.

Crook, Isabel ve David, *Revolution in a Chinese Village: Ten Milelnn,* Routledge and Kegan Paul, Londra, 1959.

Diamond, Norma, "Collectivization, Kinship, and the Status of Women in Rural China", *Bulletin of Concerned Asian Scholars,* Özel sayı: *Asian Women* 7: 1 (Ocak-Mart 1975): 25-32.

Dittmer, Lowell, *Liu Shao-ch'i and the Chinese Cultural Revolution: The Politics of Mass Criticism,* University of California Press, Berkeley, 1974.

Domes, Jürgen, *The Internal Politics of China, 1949-1972,* çev. Rüdiger Machetzki, Praeger, New York, 1973.

Donnithorne, Audrey, "China's Cellular Economy: Some Economic Trends Since the Cultural Revolution", *China Quarterly* no. 52 (Ocak-Aralık 1972): 605-18.

Eastman, Lloyd E., *The Abortive Revolution: China Under Nationalist Rule, 1927-1937*, Harvard University Press, Cambridge, 1974.

Ebechard, Wolfram, *Conquerors and Rulers: Social Forces in Medieval China*, Brill, Leiden, Netherlands, 1952.

-----, *A History of China*, 3. baskı, University of California Press, Berkeley, 1969.

Eckstein, Alexander, *China's Economic Revolution*, Cambridge University Press, Cambridge, 1977.

Elvin, Mark, *The Pattern of the Chinese Past*, Stanford University Press, Stanford, Cal., 1973.

Elvin, Mark ve Skinner, G. William, der., *The Chinese City Between Two Worlds*, Stanford University Press, Stanford, Cal., 1974.

Eto, Shinkichi, "Hai-lu-feng-The First Chinese Soviet Government", *China Quarterly* no. 8 (Ocak-Aralık 1961): 161-83 ve no. 9 (Ocak-Mart 1962): 149-81.

Fairbank, John K. der., *Chinese Thought and Institutions*, University of Chicago Press, Chicago, 1957.

-----, *The United States and China*, 3. baskı, Harvard University Press, Cambridge, 1971.

Fairbank, John K., Reischauer, Edwin O. ve Craig, Albert M., *East Asia: Tradition and Transformation*, Houghton Mifflin, Boston, 1973.

Fei, Hsiao-tung, *Peasant Life in China: A Field Study of Country Life in the Yangtze Valley*, Oxford University Press, New York, 1946.

-----, "Peasantry and Gentry: An Interpretation of Chinese Social Structure and Its Changes", *American Journal of Sociology* 52: 1 (Temmuz 1946): 1-17.

-----, *China's Gentry: Essays on Rural-Urban Relations*, University of Chicago Press, Chicago, 1953.

Fei, Hsiao-tung ve Chang, Chih-I., *Earthbound China: A Study of Rural Economy in Yunnan*, University of Chicago Press, Chicago, 1945.

Feuerwerker, Albert, *China's Early Industrialization: Sheng Hsuan-huai (1844-1916) and Mandarin Enterprise*, Harvard University Press, Cambridge, 1958.

-----, der. *Modern China*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1964.

-----, *The Chinese Economy, 1912-1949,* Michigan Papers in Chinese Studies, no. 1, Centerfor Chinese Studies, University of Michigan, Ann Arbor, 1968.

-----, *The Chinese Economy, ca. 1870-1911,* Michigan Papers in Chinese Studies, no. 5, Center for Chinese Studies, University of Michigan, Ann Arbor, 1969.

-----, *Rebellion in Nineteenth-Century China,* Michigan Papers in Chinese Studies, no. 21, Center for Chinese Studies, University of Michigan, Ann Arbor, 1975.

Fincher, John, "Political Provincialism and the National Revolution", *China in Revolution* içinde, der. Mary C. Wright, Yale University Press, New Haven, 1968, s. 185-226.

Franke, Wolfgang, *China and the West: The Cultural Encounter, 13th to 20th Centuries,* çev. R. A. Wilson, Harper & Row, New York, 1967.

-----, *A Century of Chinese Revolution, 1851-1949,* çev. Stanley Rudman, Harper & Row, New York, 1971.

Freedman, Maurice, *Lineage Organization in Southeastern China,* University oftondon, Londra, 1965.

Fried, Morton H., *Fabric of Chinese Society,* Praeger, New York, 1953.

Friedman, Edward, *Backward Toward Revolution: The Chinese Revolutionary Party,* University of California Press, Berkeley, 1974.

Friedman, Edward ve Selden, Mark, der., *America's Asia: Dissenting Essays on Asian-American Relations,* Vintage Books, New York, 1971.

Gamble, Sidney, *D. Ting Hsien: A North China Rural Community,* Institute of Pacific Relations, New York, 1954.

-----, *North China Villages: Social, Political, and Economic Activities Before 1933,* University of California Press, Berkeley, 1963.

Gardner, John ve Idema, Wilt, "China's Educational Revolution", *Authority, Participation, and Cultural Change in Communist China* içinde, der. Stuart R. Schram, Cambridge University Press, Cambridge, 1973, s. 257-89.

Gillin, Donald G., "'Peasant Nationalism' in the History of Chinese Communism", *Journal of Asian Studies* 23: 2 (Şubat 1964): 269-89.

-----, *Warlord: Yen Hsi-shan in Shansi Province, 1911-1949*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1967.

Gittings, John R., *The Role of the Chinese Army*, Oxford University Press, New York, 1967.

-----, "The Chinese Army", *Modern China's Search for a Political Form* içinde, der. Jack Gray, s. 187-224, Oxford University Press, New York, 1969.

Gray, Jack, "The Economics of Maoism", *Bulletin of the Atomic Scientists* 25: 2 (Şubat 1969): 42-51.

-----, "The Two Roads: Alternative Strategies of Social Change and Economic Growth in China", *Authority, Participation and Cultural Change in China* içinde, der. Stuart R. Schram, Cambridge University Press, Cambridge, 1973, s. 109-58.

Griffith, Samuel B., II. *The Chinese People's Liberation Army*. McGraw-Hill, New York, 1967.

Gurley, John, "Capitalist and Maoist Economic Development", *America's Asia* içinde, der. Edward Friedman ve Mark Selden, Vintage Books, New York, 1971, s. 324-56.

Harrison, James Pinckney, *The Long March to Power: A History of the Chinese Communist Party, 1921-72*, Praeger, New York, 1972.

Hatano, Yoshiro, "The New Armies", *China in Revolution* içinde, der. Mary C. Wright, Yale University Press, New Haven, 1968, s. 365-82.

Hinton, William, *Fanshen: A Documentary of Revolution in a Chinese Village*, Vintage Books, New York, 1966.

Ho, Ping-ti, *Studies on the Population of China, 1368-1953*, Harvard University Press, Cambridge, 1959.

-----, *The Ladder of Success in Imperial China: An Analysis of Social Mobility, 1368-1911*, Columbia University Press, New York, 1962.

Hofheinz, Roy, Jr., *The Broken Wave: The Chinese Communist Peasant Movement, 1922-1928*, Harvard University Press, Cambridge, 1977.

Hom, Joshua S., *Away With All Pests: An English Surgeon in People's China: 1954-1969*, Monthly Review Press, New York, 1971.

Hou, Ching-ming, *Foreign Investment and Economic Development in China, 1840-1937*, Harvard University Press, Cambridge, 1965.

Houn, Franklin W., *A Short History of Chinese Communism*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1973.

Hsiao, Kung-chuan, *Rural China: Imperial Control in the Nineteenth Century*, University of Washington Press, Seattle: 1967.

Hsieh, Winston, "Peasant Insurrection and the Marketing Hierarchy in the Canton Delta, 1911", *The Chinese City Between Two Worlds* içinde, der. Mark Elvin ve G. William Skinner, s. 119-42, Stanford University Press, Stanford, Cal., 1974.

Ichiko, Chuzo, "The Role of the Gentry: An Hypothesis", *China in Revolution* içinde, der. Mary C. Wright, s. 297-317, Yale University Press, New Haven, 1968.

Isaacs, Harold R., *The Tragedy of the Chinese Revolution*, Göz geç. 2. baskı, Atheneum, New York, 1968.

Israel, John, *Student Nationalism in China: 1927-1937*, Hoover Institution Publications, Stanford, Cal., 1966.

-----, "Reflections on the Modern Chinese Student Movement", *Daedalus* 97 (Kış 1968): 229-53.

Jen, Yu-wen, *The Taiping Revolutionary Movement*, Yale University Press, New Haven, 1973.

Johnson, Chalmers A., *Peasant Nationalism and Communist Power: The Emergence of Revolutionary China, 1937-1945*, Stanford University Press, Stanford, Cal., 1962.

Karol, K. S., *China: The Other Communism*, 2. baskı, Hill & Wang, New York, 1968.

Kau, Ying-mao, *The People's Liberation Army and China's Nation-Building*, International Arts and Sciences Press, White Plains, N.Y., 1973.

-----, "Urban and Rural Strategies in the Chinese Communist Revolution", *Peasant Rebellion and Communist Revolution in Asia* içinde, der. John Wilsontewis, Stanford University Press, Stanford, Cal., 1974, s. 253-70.

Kim, Ilpyong J., "Mass Mobilization Policies and Techniques Developed in the Period of the Chinese Soviet Republic", *Chinese Communist Politics in Action* içinde, der. A. Doak Barnett, University of Washington Press, Seattle, 1969, s. 78-98.

Kuhn, Philip A., *Rebellion and Its Enemies in Late Imperial China: Militarization and Social Structure, 1796-1864,* Harvard University Press, Cambridge, 1970.

-----, "Local Self-Government Under the Republic: Problems of Control, Autonomy, and Mobilization", *Conflict and Control in Late Imperial China* içinde, der. Frederic Wakeman, Jr. ve Carolyn Grant, University of California Press, Berkeley, 1975, s. 257-98.

Lampton, David M., *Health, Conflict, and the Chinese Political System,* Michigan Papers in Chinese Studies, no. 18, Center for Chinese Studies, University of Michigan, Ann Arbor, 1974.

Lee, Rensselaer, W., "The Hsia Fang System: Marxism and Modernization", *China Quarterly* no. 28 (Ocak-Aralık 1966): 40-62.

Lew, Roland, "Maoism and the Chinese Revolution", *The Socialist Register 1975* içinde, Merlin Press, Londra, 1975, s. 115-59.

Lewis, John W., *Leadership in Communist China,* Cornell University Press, Ithaca, N.Y., 1963.

-----, der. *Party Leadership and Revolutionary Power in China,* Cambridge University Press, Cambridge, 1970.

-----, der. *The City in Communist China,* Stanford University Press, Stanford, Cal., 1971.

Lindbeck, John M. der., *China: Management of a Revolutionary Society,* University of Washington Press, Seattle, 1971.

MacKinnon, Stephen R., "The Peiyang Army, Yuan Shih-k'ai, and the Origins of Modern Chinese Warlordism", *Journal of Asian Studies* 32: 3 (Mayıs 1973): 405-23.

Madsen, Richard, "Revolutionary Asceticism in Communist China: Social Causes and Consequences of Commitment to the Maoist Ethos in a South China Village", Doktora tezi, Department of Sociology, Harvard University, Nisan 1977.

Magdoff, Harry, "China: Contrasts with the U.S.S.R", *Monthly Review* 27: 3 (Temmuz-Ağustos 1975): 12-57.

Maitan, Livio, *Party, Army and Masses in China,* çev. Gregor Benton ve Marie Collitti, New Left Books, Londra, 1976.

McColl, Robert W., "The Oyiiwan Soviet Area, 1927-1932", *Journal of Asian Studies* 27: 1 (Kasım 1967): 41-60.

-----, "A Political Geography of Revolution: China, Vietnam, and Thailand", *Journal of Conflict Resolution* 11: 2 (Haziran 1967): 153-67.

Meisner, Maurice, "Yenan Communism and the Rise of the Chinese People's Republic", *Modern East Asia: Essays in Interpretation* içinde, der. James B. Crowley, Harcourt, Brace and World, New York, 1970, s. 265-97.

-----, *Li Ta-chao and the Origins of Chinese Marxism*, Atheneum, New York, 1973.

-----, "Utopian Socialist Themes in Maoism", *Peasant Rebellion and Communist Revolution in Asia* içinde, der. John Wilson Lewis, Stanford University Press, Stanford, Cal., 1974, s. 207-52.

Michael, Franz, "State and Society in Nineteenth Century China", *World Politics* 7 (Nisan 1955): 419-33, *Modern China*, der. Albert Feuerwerker, içinde yeniden basıldı, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1964, s. 57-69.

-----, *The Taiping Rebellion: History and Documents*, cilt 1, *History*, University of Washington Press, Seattle, 1966.

Milton, David ve Milton, Nancy Dall, *The Wind Will Not Subside: Years in Revolutionary China, 1964-1969,* Pantheon Books, New York, 1976.

Muramatsu, Yuji, "Some Themes in Chinese Rebel Ideologies", *The Confucian Persuasion* içinde, der. Arthur F. Wright, Stanford University Press, Stanford, Cal., 1960, s. 241-67.

-----, "A Documentary Study of Chinese Landlordism in tate Ch'ing and Early Republican Kiangnan", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 29: 3 (1966): 566-99.

Murphey, Rhoads, "The Treaty Ports and China's Modernization", *The Chinese City Between Two Worlds* içinde, der. Mark Elvin ve G. William Skinner, s. 17-72, Stanford University Press, Stanford, Cal., 1974.

Myers, Ramon H., *The Chinese Peasant Economy: Agricultural Development in Hopei and Shantung, 1890-1949,* Harvard University Press, Cambridge, 1970.

Nee, Victor G., "Community and Change in Revolutionary China", Doktora tezi, Department of Sociology, Harvard University, Nisan 1977.

North, Robert C. ve de Sola Pool, Ithiel. "Kuomintang and Chinese Communist Elites", *World Revolutionary Elites* içinde, der. Harold D. Lasswell ve Daniel Lerner, M.I.T. Press, Cambridge, 1966, s. 319-455.

Oksenberg, Michel, "Methods of Communication within the Chinese Bureaucracy", *China Quarterly* no. 57 (Ocak-Mart 1974): 1-39.

Paauw, Douglas S., "The Kuomintang and Economic Stagnation, 1928-1937", *Journal of Asian Studies* 16 (Şubat 1957): 213-20.

Parsons, James B., *Peasant Rebellions of the Late Ming Dynasty,* University of Arizona Press, Tuscon, 1970.

Peck, Graham, *Two Kinds of Time: Life in Provincial China During the Crucial Years, 1940-1941,* Göz geç. baskı, Houghton Mifflin, Boston, 1967.

Perkins, Dwight H. *Agricultural Development in China, 1368-1968.* Chicago: Aldine, 1969.

-----, der. *China's Modern Economy in Historical Perspective,* Stanford University Press, Stanford, Cal., 1975.

-----, "Growth and Changing Structure of China's Twentieth-Century Economy", *China's Modern Economy in Historical Perspective* içinde, der. Dwight H. Perkins, Stanford University Press, Stanford, Cal., 1975, s. 115-66.

Pfeffer, Richard, "Serving the People and Continuing the Revolution", *China Quarterly* no. 52 (Ocak-Aralık 1972): 620-53.

Powell, Ralph L., *The Rise of Chinese Military Power, 1895-1912,* Princeton University Press, Princeton, N.J., 1955.

Pye, Lucien W., *The Spirit of Chinese Politics: A Psychocultural Study of the Authority Crisis in Political Development,* M.I.T. Press, Cambridge, 1968.

-----, *Warlord Politics,* Praeger, New York, 1971.

Rankin, Mary Backus, *Early Chinese Revolutionaries: Radical Intellectuals in Shanghai and Chekiang, 1902-1911,* Harvard University Press, Cambridge, 1971.

Rawlinson, John L., "China's Failure to Coordinate Her Modern Fleets in the Late Nineteenth Century", *Approaches to Modern Chinese History* içinde, der. Albert Feuerwerker, Rhoads Murphy ve Mary C. Wright, University of California Press, Berkeley, 1967, s. 105-32.

-----, *China's Struggle for Naval Development, 1839-1895*, Harvard University Press, Cambridge, 1967.
Rhoads, Edward J., *China's Republican Revolution: The Case of Kwangtung, 1895-1913*, Harvard University Press, Cambridge, 1975.
Richman, Barry M., *Industrial Society in Communist China*, Vintage Books, New York, 1969.
Riskin, Carl, "Small Industry and the Chinese Model of Development", *China Quarterly* no. 46 (Nisan-Haziran 1971): 245-73.
-----, "Incentive Systems and Work Motivations: The Experience in China", *Working Papers for a New Society* 1: 4 (Kış 1974): 27-31, 77-92.
Rossanda, Rossana, "Mao's Marxism", *The Socialist Register 1971*, Merlin Press, Londra, 1971.
Rozman, Gilbert, *Urban Networks in Ch'ing China and Tokugawa Japan*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1973.
Scalapino, Robert A. der., *Elites in the People's Republic of China*, University of Washington Press, Seattle, 1972.
Schram, Stuart R., "Mao Tse-tung and Secret Societies", *China Quarterly* no. 27 (Temmuz-Eylül 1966): 1-13.
-----, *Mao Tse-tung*, Penguin Books, Baltimore, Md., 1967.
-----, *The Political Thought of Mao Tse-tung*, Göz geç ve genişletilmiş baskı, Praeger, New York, 1969.
-----, der. *Authority, Participation, and Cultural Change in China*, Cambridge University Press, Cambridge, 1973.
Schran, Peter, "Economic Management", *China: Management of a Revolutionary Society* içinde, der. John M. Lindbeck, University of Seat tIe Press, Seattle, 1971, s. 193-220.
-----, "On the Yenan Origins of Current Economic Policies", *China's Modern Economy in Historical Perspective* içinde, der. Dwight H. Perkins, Stanford University Press, Stanford, Cal., 1975, s. 279-302.
Schurmann, H. Franz, "Organisational Principles of the Chinese Communists", *China Under Mao: Politics Takes Command* içinde, der. Roderick Mac Farquhar, M.I.T. Press, Cambridge, 1966, s. 87-98.
-----, "Politics and Economics in Russia and China", *Soviet and Chinese Communism: Similarities and Differences*

içinde, der. Donald W. Treadgold, University of Washington Press, Seattle, 1967, s. 297-326.

-----, *Ideology and Organization in Communist China*, 2. baskı, University of California Press, Berkeley, 1968.

Schwartz, Benjamin I., "The Intelligentsia in Communist China: A Tentative Comparison", *The Russian Intelligentsia* içinde, der. Richard Pipes, Columbia University Press, New York, 1961, s. 164-81.

-----, *Chinese Communism and the Rise of Mao*, Harper & Row, New York, 1967.

Selden, Mark, "The Guerilla Movement in Northwest China: The Origins of the Shensi-Kansu-Ninghsia Border Region", *China Quarterly* no. 28 (Ocak-Aralık 1966): 63-81, and no. 29 (Ocak-Mart 1967): 61-81.

-----, "The Yenan Legacy: The Mass Line", *Chinese Communist Politics in Action* içinde, der. A. Doak Barnett, University of Washington Press, Seattle, 1969, s. 99-151.

-----, *The Yenan Way in Revolutionary China*, Harvard University Press, Cambridge, 1971.

Sheridan, James E., *Chinese Warlord: The Career of Feng Yü-Hsiang*, Stanford University Press, Stanford, Cal., 1966.

-----, *China in Disintegration: The Republican Era in Chinese History, 1912-1949*, Free Press, New York, 1975.

Shih, Kuo-heng, "The Early Development of the Modern Chinese Business Class", *The Rise of the Modern Chinese Business Class: Two Introductory Essays* içinde, der. Marion J. Levy ve Kuo-heng Shih, Institute of Pacific Relations, New York, 1949, s. 19-63.

Shih, Vincent Y. C., "Some Chinese Rebel Ideologies", *T'oung Pao* 44 (1956): 150-226.

-----, *The Taiping Ideology: Its Sources, Interpretations, and Influences*, University of Washington Press, Seattle, 1967.

Sidel, Victor W. ve Ruth Sidel, "The Delivery of Medical Care in China", *Scientific American* 230: 4 (Nisan 1974): 19-27.

Sigurdson, Jon, "Rural Industry and the Internal Transfer of Technology", *Authority, Participation and Cultural Change in China* içinde, der. Stuart R. Schram, Cambridge University Press, Cambridge, 1973, s. 199-232.

-----, *Rural Industrialization in China,* Harvard University Press, Cambridge, 1977.

Skinner, G. William, "Marketing and Social Structure in Rural China", 3 parçada, *Journal of Asian Studies* 24: 1 (Kasım 1964): 3-43; 24: 2 (Şubat 1965): 195-228 ve 24: 3 (Mayıs 1965): 363-99.

-----, "Chinese Peasants and the Closed Community: An Open and Shut Case", *Comparative Studies in Society and History* 13: 3 (Temmuz 1971): 270-81.

-----, der. *The City in Late Imperial China,* Stanford University Press, Stanford, Cal., 1977.

Skinner, G. William ve Winckler, Edwin, "Compliance Succession in Rural Communist China", *A Sociological Reader on Complex Organizations* içinde, 2. baskı, der. Amitai Etzioni, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1969, s. 410-38.

Smedley, Agnes, *The Great Road: The Life and Times of Chu The,* Monthly Review Press, New York, 1956.

Snow, Edgar, *Red Star Over China,* 1938, Yeniden baskısı, Grove Press, New York, 1961.

Solomon, Richard H., *Mao's Revolution and the Chinese Political Culture,* University of California Press, Berkeley, 1971.

Spector, Stanley, *Li Hung-changand the Huai Army: A Study in Nineteenth-Century Chinese Regionalism,* University of Washington Press, Seattle, 1964.

Tan, Chester C., *Chinese Political Thought in the Twentieth Century,* Doubleday (Anchor Books), New York, 1971.

Tawney, R. H., *Land and Labour in China,* 1932, Yeniden baskısı, Beacon Prcss, Boston, 1966.

Taylor, George E., "The Taiping Rcbellion", *Chinese Social and Political Science Review* 16: 4 (1932-3): 545-614.

Taylor, Romeyn, "Social Origins of the Ming Dynasty, 1351-1360, Monumenta", *Serica* 22 (1963): 1-78.

Teng, Ssu-yu, *Historiography of the Taiping Rebellion,* Harvard University Press, Cambridge, 1962.

Thaxton, Ralph, "Tenants in Revolution: The Tenacity of Traditional Morality", *Modern China* 1: J (Temmuz 1975): 323-58.

Tien, Hung-mao, *Government and Politics in Kuomintang China, 1927-1937,* Stanford University Press, Stanford, Cal., 1972.

Townsend, James R., *Political Participation in Communist China,* University of California Press, Berkeley, 1969.

Treadgold, Donald W., *Soviet and Chinese Communism,* University of Washington Press, Seattle, 1967.

-----, *The West in Russia and China,* cilt 2, *China, 1-582-1949,* Cambridge University Press, Cambridge, 1973.

Tuchman, Barbara W., *Stillwell and the American Experience in China, 1911-45,* Macmillan, New York, 1971.

Van Slyke, Lyman P. der., *The Chinese Communist Movement: A Report of the United States War Department,* Temmuz 1945, Stanford University Press, Stanford, Cal., 1968.

Vogel, Ezra F., *Canton Under Communism: Programs and Politics in a Provincial Capital, 1949-1968,* Harvard University Press, Cambridge, 1969.

-----, "Politicized Bureaucracy: Communist China", *Communist Systems in Comparative Perspective* içinde, der. Leonard J. Cohen ve Jane P. Shapiro, Doubleday (Anchor Books), New York, 1974, s. 160-70.

Wakeman, Frederic, Jr., *Strangers at the Gate: Social Disorder in South China, 1839-1861,* University of California Press, Berkeley, 1966.

-----, "High Ch'ing: 1683-1839", *Modern East Asia: Essays in Intetpretation* içinde, der. James B. Crowley, Harcourt, Brace and World, New York, 1970, s. 1-28.

-----, *The Fall of Imperial China,* Free Press, New York, 1975.

Wakeman, Frederic, Jr. ve Grant, Carolyn, der., *Conflict and Control in Late Imperial China,* University of California Press, Berkeley, 1975.

Wang, Yeh-chien, *Chinese Intellectuals and the West, 1872-1949,* University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1966.

-----, *Land Taxation in Imperial China, 1750-1911,* Harvard University Press, Cambridge, 1973.

Watt, John R., *The District Magistrate in Late Imperial China,* Columbia University Press, New York, 1972.

Whyte, Marrin King, "Bureaucracy and Modernization in China: The Maoist Critique", *American Sociological Review* 38: 2 (Nisan 1973): 149-63.

-----, "Iron Law Versus Mass Democracy: Weber, Michels, and the Maoist Vision", *The Logic of Maoism: Critiques and Explication* içinde, der. James Chi eh Hsiung, Praeger, New York, 1974, s. 17-61.

-----, *Small Groups and Political Rituals in China,* University of California Press, Berkeley, 1974.

-----, "Inequality and Stratification in China", *China Quarterly* no. 64, (Aralık 1975): 684-711.

Whyte, Marrin King; Vogel, Ezra F. ve Parish, William L., Jr., "Social Structure of Worid Regions. Mainland China", *Annual Review of Sociology* 3 (1977). 179-207.

Wilbur, C. Martin, "Military Separatism and the Process of Reunification Under the Nationalist Régime, 1922-19-17", *China in Crisis* içinde, 2 cilt, der. Ping-ti Ho ve Tang Tsou, cilt 1, kitap 1, University of Chicago Press, Chicago, 1968, s. 203-63.

-----, "The Influence of the Past: How the Early Years Helped to Shape the Future of the Chinese Communist Party", *Party Leadership and Revolutionary Power in China* içinde, der. John Wilson Lewis, Cambridge University Press, Cambridge, 1970, s. 35-68.

Wilson, Dick, *The Long March of 1935: The Epic of Chinese Communism's Survival,* Avon Books, New York, 1971.

Wittfogel, Karl A., *Oriental Despotism: A Comparative Study of Total Power,* Yale University Press, New Haven, 1957.

Wolf, Margery ve Witke, Roxane, der., *Women in Chinese Society,* Stanford University Press, Stanford, Cal., 1971.

Wortman, Sterling, "Agri Culture in China", *Scientific American* 232: 6 (Haziran 1975): 13-21.

Wright, Mary C., *The Last, Stand of Chinese Conservatism: The T'ung-Chih Restoration, 1862-1874,* Stanford University Press, Stanford, Cal., 1957.

-----, der. *China in Revolution: The First Phase, 1900-1913,* Yale University Press, New Haven, 1968.

Yang, C. K., *Religion in Chinese Society,* Univ. of California Press, Berkeley, 1961.

-----, *Chinese Communist, Society: The Family and the Village,* M.I.T. Press, Cambridge, 1965.

-----, "Some Preliminaty Statistical Patterns of Mass Actions in Nineteenth-Century China", *Conflict and Control in*

Late Imperial China içinde, der. Frederic Wakeman, Jr. ve Carolyn Grant, University of California Press, Berkeley, 1975, s. 174-210.

Yang, Martin C., *A Chinese Village: Taitou, Shangtung Province*, Columbia University Press, New York, 1965.

Yang, Shang-kuei, *The Red Kiangsi-Kluangtung Border Region*, Foreign Languages Press, Peking, 1961.

Yeh, C. K., "Soviet and Communist Chinese Industrialization Strategies", *Soviet and Chinese Communism: Similarities and Differences* içinde, der. Donaid W. Treadgold, University of Washington Press, Seattle, 1967, s. 327-68.

Young, Ernest P., "Nationalism, Reform, and Republican Revolution: China in the Early Twentieth Century", *Modern East Asia: Essaysin Interpretation* içinde, der. James B. Crowley, Harcourt, Brace and World, New York, 1970, s. 151-79.

Young, Marilyn B., der., *Women in China: Studies in Social Change and Feminism*, Michigan Papers in Chinese Studies, no. 15, Center for Chinese Studies, University of Michigan, Ann Arbor, 1973.

IV. KURAMSAL VE TARİHSEL ARKA PLAN

Adam, Heribert, *Modernizing Racial Domination: South Africa's Political Dynamics*, University of California Press, Berkeley, 1971.

Alavi, Hamza, "Peasants and Revolution", *The Socialist Register 1965* içinde, Merlin Press, Londra, 1965, s. 241-77.

Allardt, Erik, "Culture, Structure and Revolutionary Ideologies", *International Journal of Comparative Sociology* 12: 1 (Mart 1971): 24-40.

Althusser, Louis, "Contradiction and Over determination" *For Marx* içinde, çev. Ben Brewster, Vintage Books, New York, 1970, s. 87-128.

Amann, Peter, "Revolution: A Redefinition", *Political Science Quarterly* 77: 1 (Mart 1962): 36-53.

Anderson, Perry, *Lineages of the Absolutist State*, New Left Books, Londra, 1974.

-----, *Passages From Antiquilty to Feudalism*, New Left Books, Londra, 1974.

-----, *Considerations on Western Marxism*, New Left Books, Londra, 1976.

Arendt, Hannah, *On Revolution*, Viking Press, New York, 1965.

Aston, Trevor, *Crisis in Europe, 1560-1660*, Doubleday (Anchor Books) New York, 1967.

Barker, Emest, *The Development of Public Services in Western Europe, 1660-1930*, Oxford University Press, New York, 1944.

Barraclough, G., "Universal History", *Approaches to History: A Symposium* içinde, der. H. P. R. Finberg, University of Toronto Press, Toronto, 1962, s. 83-109.

Bell, David V. J., *Resistance and Revolution*, Houghton Mifflin, Boston, 1973.

Ben-David, Joseph ve Zloczower, Awraham, "Universities and Academic Systems in Modern Societies", *Archives Européenes de Sociology* 3: 1 (1962): 45-84.

Bendix, Reinhard, *Nation-Building Citizenship*, Wiley, New York; 1964.

-----, "Tradition and Modernity Reconsidered", *Compaties Studies in Society and History* 9 (1967): 292-346.

Beqiraj, Mehmet, *Peasantry in Revolution*, Cornell Research Papers in International Studies, no. 5, Center for International Studies, Cornell University, Ithaca, N.Y., 1966.

Bittner, Egon, "Radicalism and the Organization of Radical Movements", *American Sociological Review* 28:6 (Aralık 1963): 928-40.

Black, Cyril E. ve Thornton, Thomas P., der., *Communism and Revolution, The Strategic Uses of Political Violence*, Princeton University Press, Princetion, N.J., 1964.

Bloch, Marc, "Toward a Comparative History of European Societies", *Enterprise and Secular Change* içinde, der. Frederic C. Lane ve Jelle C. Riesmersma, Richard D. Irwin, Homewood, III., 1953, s. 494-521.

Block, Fred, "The Ruling Class Does Not Rule: Notes on the Marxist Theory of the State", *Socialist Revolution* no. 33 (Mayıs-Haziran 1977): 6-28.

Blum, Jerome, "The European Village as Community: Origin and Functions", *Agricultural History* 45: 3 (Temmuz 1971): 157-78.

-----, "The Internal Structure and Polity of the European Village Community From the Fifteenth to the Nineteenth Century", *Journal of Modern History* 43: 4 (Aralık 1971): 541-76.

Borkenau, Franz, "State and Revolution in the Paris Commune, the Russian Revolution, and the Spanish Civil War", *Sociological Review* 29: 41 (1937): 41-75.

Braudel, Fernand, "European Expansion and Capitalism. 1450-1650", *Chapters in Western Civilization* içinde, 3. baskı, cilt 1, Columbia University Press, New York, 1961, s. 245-88.

Brenner, Robert, "Agrarian Class StructUre and Economic Development in Pre-Industrial Europe", *Past and Present* no. 70 (Şubat 1976): 30-75.

-----, "The Origins of Capitalist Development: A Critique of Neo-Smithian Marxism", *New Left Review* no. 104 (Temmuz-Ağustos 1977): 25-92.

Brinton, Crane, *The Anatomy of Revolution,* 1938, Gözden geç. ve genişletilmiş baskı, Vintage Books, New York, 1965.

Bukharin, Nikolai, *Historical Materialism: A System of Sociology,* 3. Rusça baskısından çev. 1921, University of Michigan, Ann Arbor, 1969.

Calvert, Peter, *A Study of Revolution,* Oxford University Press, New York, 1970.

Cammettt, John M., *Antonio Gramsci and the Origins of Italian Communism,* Stanford University Press, Stanford, Cal., 1967.

Carr, E. H., *What is History?,* Vintage Books, New York, 1961.

Chaliand, Gerard, *Revolution in the Third World: Myths and Prospects,* çev. Diana Johnstone, Viking Press, New York, 1977.

Chirot, Daniel, *Social Change in the Twentieth Century,* Harcourt, Brace Jovanovich, New York, 1977.

Chorley, Katherine, *Armies and the Art of Revolution,* 1943, Yeniden baskısı, Beacon Press, Boston, 1973.

Cipolla, Carlo M., *Guns, Sails, and Empires: Technological Innovation and the Early Phases of European Expansion, 1400-1700,* Minerva Press, New York, 1965.

Cohan, A. S., *Theories of Revolution: An Introduction,* Halsted Press, New York, 1975.

Cohn, Norman, *The Pursuit of the Millennium: Revolutionary Millenarians and Mistical Anarchists of the Middle Ages,* Gözden geç. ve genişletilmiş baskı, Oxford University Press, New York, 1970.

Collins, Randan, "A Comparative Approach to Political Sociology", *State and Society: A Reader* içinde, der. Reinhard Bendix ve başkaları, Berkeley University of California Press, 1968, s. 42-69.

-----, *Conflict Sociology,* Academic Press, New York, 1975.

-----, "Some Principles of Long-Term Social Change: The Territorial Power of States", *American Sociological Association,* Chicago, Illinois, Eylül 1977, Yıllık Toplantısında sunulan bildiri.

Daniels, Robert Vincent, "The Chinese Revolution in Russian Perspective", *World Politics* 13: 2 (1961): 210-30.

Davies, James C., "Toward a Theory of Revolution", *American Sociological Review* 27 (1962): 5-18.

-----, "The J-Curve of Rising and Declining Satisfactions as a Cause of Some Great Revolutions and a Contained Rebellion", *Violence in America* içinde, der. Hugh Davis Graham ve Ted Robert Gurr, s. 671-709, Signet Books, New York, 1969.

-----, der. *When Men Revoltand Why: A Reader in Political Violence and Revolution,* Free Press, New York, 1971.

Dehio, Ludwig, *The Precarious Balance: Four Centuries of the European Power Struggle,* çev. Charles Fullman, Vintage Books, New York, 1962.

Deutsch, Karl W., "Social Mobilization and Political Development", *American Political Science Review* 55 (Eylül 1961): 493-514.

Deutscher, Isaac, "The French Revolution and the Russian Revolution: Some Suggestive Analogies", *World Politics* 4: 3 (Nisan 1952): 369-81.

DeVries, Jan, *The Economy of Europe in an Age of Crisis, 1600-1750,* Cambridge University Press, Cambridge, 1976.

Dorn, Walter L., *Competition for Empire, 1740-1763,* Harper & Row, New York, 1963.

Dunn, John, *Modern Revolutions: An Introduction to the Analysis of a Political Phenomenon,* Cambridge University Press, Cambridge, 1972.

-----, "The Success and Failure of Modem Revolutions", *Radicalism in the Contemporary Age* içinde, cilt 3, der. S. Bialer ve S. Sluzar, West View Press, Boulder, Colorado, 1977, s. 83-114, 305-18.

Eckstein, Harry, der., *Internal War*, Free Press, New York, 1964.

-----, "On the Etiology of Internal Wars", *History and Theory*, 4: 2 (1965): 133-63

Edwards, Lyford P., *The Natural History of Revolution*, 1927, Yeniden baskısı, University of Chicago Press, Chicago, 1970.

Eisenstadt, S. N., *Modernization: Protest and Change*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1966.

-----, "The Social Framework and Conditions of Revolution", L. Kriesberg, der., *Research in Social Movements, Conflict and Change* içinde yayımlanacak, J. A. I. Press, Greenwich, Conn.

Eisenstadt, S. N. ve Azmon, Yael, *Socialism and Tradition*, Humanities Press, Atlantic Highlands, N.J., 1975.

Ellis, John, *Armies in Revolution*, Oxford University Press, New York, 1974.

Ellwood, Charles A., "A Psychological Theory of Revolutions", *American Journal of Sociology* 11: 1 Temmuz 1905): 49-59.

Fanon, Frantz, *The Wretched of the Earth*, çev. Constance Farrington, Grove Press, New York, 1968.

Feierabend, Ivo K.; Feierabend, Rosalind L. ve Gurr, Ted Robert, der., *Anger, Violence, and Politics: Theories and Research*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1972.

Feierabend, Ivo K.; Feierabend, Rosalind L. ve Nesvold, Betty A., "Social Change and Political Violence: Cross-National Pattems", *Violence in America* içinde, der. Hugh Davis Grahamand Ted Robert Gurr, Signet Books, New York, 1969, s. 606-68.

Feldman, Arnold S., "Violence and Volatility: The Likelihood of Revolution", *Internal War* içinde, der. Harry Eckstein, Free Press, New York, 1964, s. 111-29.

Forster, Robert ve Greene, Jack P., der., *Preconditions of Revolution in Early Modern Europe*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, Md., 1970.

Freeman, Michael, "Review Article: Theories of Revolution", *British Journal of Political Science* 2: 3 (Temmuz 1972): 339-59.

Friedrich, Carl J., der., *Revolution*, Atherton, New York, 1966.

Geertz, Clifford, der., *Old Societies and New States: The Quest for Modernity in Asia and Africa*, Free Press, New York, 1963.

Gerschenkron, Alexander, *Economic Backwardness in Historical Perspective*, Harvard University Press, Cambridge, 1962.

-----, *Continuity in History and Other Essays*, Harvard University Press, Cambridge, 1968.

Geschwender, James A., "Explorarions in the Theory of Social Movements and Revolutions", *Social Forces* 42: 2 (1968): 127-35.

Gillis, John R., "Political Decay and the European Revolutions, 1789-1848", *World Politics* 22: 3 (Nisan 1970): 344-70.

Goldfrank, Walter L., "The Causes of the Mexican Revolution", Doktora tezi, Department of Sociology, Columbia University, 1973.

-----, "Theories of Revolution and Revolution Without Theory: The Case of Mexico", *Forthcoming in Theory and Sodety* 7: 1 (Ocak-Mart 1979).

Goodwin, Albert, der., *The European Nobility in the Eighteenth Century*, Harper & Row, New York, 1967.

Gorz, Andre, *Strategy for Labor: A Radical Proposal*, çev. Martin A. Nicholas ve Victoria Ortiz, Beacon Press, Boston, 1967.

Gottschalk, Louis, "Causes of Revolution", *American Journal of Sociology* 50: 1 (Temmuz 1944): 1-8.

Gramsci, Antonio, *Selections From the Prison Notebooks*, der. ve çev. Quintan Hoare ve Geoffrey Nowell Smith, International Publishers, New York, 1971.

Greene, Thomas H., *Comparative Revolutionary Movements*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1974.

Griewank, Karl, "Emergence of the Concept of Revolution", *Revolution: A Reader* içinde, der. Bruce Mazlish, Arthur D. Kaledin ve David B. Ralston, Macmillan, New York, 1971, s. 13-17.

Gross, Feliks, *The Revolutionary Party: Essays in the Sociology of Politics*, Greenwood Press, Westport, Conn., 1974.

Gurr, Ted Robert, "A Causal Model of Civil Strife: A Comparative Analysis Using New Indices", *American Political Science Review* 27 (1968): 1104-24.

-----, "Psychological Factors in Civil Violence" *World Politics* 20 (Ocak 1968): 245-78.

-----, *Why Men Rebel*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1970.

-----, "The Revolution-Social Change Nexus", *Comparative Politics* 5: 3 (Nisan 1973): 359-92.

Hagopian, Mark N., *The Phenomenon of Revolution*, Dodd, Mead, New York, 1974.

Hatto, Arthur, "'Revolution': An Inquiry Into the Usefulness of an Historical Term.", *Mind* 58: (229) (Ocak 1949): 495-517.

Hermassi, Elbaki, "Toward a Comparative Study of Revolutions", *Comparative Studies in Society and History* 18: 2 (Nisan 1976): 211-35.

Hintze, Otto, "Economics and Politics in the Age of Modern Capitalism", *The HistoricaI Essays of Otto Hintze* içinde, der. Felix Gilbertt, Oxford University Press, New York, 1975, s. 422-52.

-----, "Military Organization and the Orgamzation of the State", *The Historical Essays of Otto Hintze* içinde, der. Felix Gilbett, Oxford University Press, New York, 1975, s. 178-215.

Hobsbawm, Eric J., *Primitive Rebels: Studies in the Archaic Forms of Social Movement in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Norton, New York, 1965.

-----, *Bandits*, Delacorte Press, New York, 1969.

-----, "Revolution", Ondördüncü International Congress of Historical Sciences'da sunulan bildiri, San Francisco, August 1975.

Hopkins, Terence K. ve Immanuel Wallerstein, "The Comparative Study of National Societies", *Social Science Information* 6: 5 (Ocak 1967): 25-58.

Hopper, Rex D., "Revolutionary Process", *SociaI Forces* 28 (Mart 1950): 270-9.

Huntington, Samuel P., *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, New Haven, 1968.

Johnson, Chalmers, *Revolution and the Social System*, The Hoover Institution, Stanford University, Stanford, Cal., 1964.

-----, *Revolutionary Change*, Little Brown, Boston, 1966

Jouvenel, Bertrand de, *On Power: Its Nature and the History of lts Growth*, çev. J. F. Huntington, Beacon Press, Boston, 1968.

Kautsky, John H., "Revolutionary and Managerial Elites in Modetnizing Regimes", *Comparative Politics* 1: 4 (Temmuz 1969): 441-67.

Kemp, Tom, *Industrialization in: Nineteenth-Century Europe*, Longman, Londra, 1969.

Kirchheimer, Otto, "Confining Conditions and Revolutionary Breakthroughs", *American Political Science Review* 59 (Aralık 1965): 964-74.

Kramnick, Isaac, "Reflections on Revolution: Definition and Explanation in Recent Scholarship", *History and Theory* 11: 1 (1972): 26-63.

Landes, David S., "Japan and Europe: Contrasts in Industrialitation", *The State and Economic Enterprise in Japan* içinde, der. William W. Lockwood, Princeton University Press, Princeton, N. J., 1965, s. 93-182.

Landsberger, Henry A., "The Role of Peasant Movements and Revolts in Development", *Latin American Peasant Movements* içinde, der. Henry A. Landsberger, Cornell University Press, Ithaca, N.Y., 1969, s. 1-61.

-----, der. *Rural Protest: Protest Movements and Social Change*, Barnes & Noble Books, New York, 1973.

Langer, William L., "The Pattern of Urban Revolution in 1848", *French Society and Culture Since the Old Régime* içinde, der. Evelyn M. Acomb ve Marvin L. Brown, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1966, s. 90-118.

Laqueur, Walter, "Revolution", *International Encyclopedia of the Social Siences*, cilt 13, Macmillan, New York, 1968, s. 501-7.

Lasswell, Harold D. ve Lerner, Daniel, der., *World Revolutionary Elites: Studies in Coercive Ideological Movements*, M.I.T. Press, Cambridge, 1966.

Leiden, Carl ve Schmitt, Karl M., *The Politics of Violence: Revolution in the Modern World,* Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1968.

Lewis, John Wilson, der., *Peasant Rebellion and Communist Revolution in Asia,* Stanford University Press, Stanford, Cal., 1974.

Lichtheim, George, *Marxism: An Historical and Critical Study,* 2. baskı, Praeger, New York, 1965.

Lijphart, Arend, "Comparative Politics and the Comparative Method", *American Political Science Review* 65 (Eylül 1971): 682-93.

Lockwood, David, "Social Integration and System Integratiorin" *Explorations in Social Change* içinde, der. George K. Zollschan ve Walter Hirsch, Houghton Mifflin, Boston, 1964, s. 244-57.

Lubasz, Heinz, der., *Revolutions jn Modern European History,* Macmillan, New York, 1966.

Lukácz, Georg, *History and Class Consciousness*, çev. Rodney Livingstone, M.I.T. Press, Cambridge, 1971.

Lupsha, Peter A., "Explanation of Political Violence: Some Psycholosical Theories Versus Indignation", *Politics and Society* 2:1 (Güz 1971): 89-104.

MacIntyre, Alasdair, "Ideology, Social Science and Revolution", *Comparative Politics* 5: 3 (Nisan 1973): 321-42.

Malia, Martin, "The Escalation of European Revolution: 1640, 1789, 1848, 1917", Modern European Section of the American Historical Association'da sunulan bildiri, Atlanta, Georgia, Aralık 1975.

Marx, Fritz Morstein, *The Administrative State: An lntroduction to Bureaucracy,* University of Chicago Press, Chicago, 1957.

Marx, Karl ve Engels, Frederick, *Selected Works*, International Publishers, New York, 1968.

McNeill, William H., *The Shape of European History,* Oxford University Press, New York, 1974.

Migdal, Joel, *Peasants, Politics, and Revolution: Pressures Toward Political and Social Change in the Third World,* Princeton University Press, Princeton, N.J., 1974.

Moffett, John Thurber, "Bureaucratization and Social Control: A Study of the Progressive Regimentation of the

Western Social Order", Doktora tezi, Department of Sociology, Columbia University, 1971.

Moore, Barrington, Jr., *Poltical Power and Social Theory,* Harper & Row, New York, 1965.

-----, *Social Origins of Dictatorship and Demcracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World,* Beacon Press, Boston, 1966.

-----, "Revolution in America?" *New York Review of Books* (Ocak 1969): 612.

Moore, Wilbert E., "Predicting Discontinuities in Social Change", *American Sociological Review* 29 (Haziran 1964): 331-8.

Mosca, Gaetano, *The Ruling Class,* der. ve göz. geç. Arthur Livingston, McGraw-Hill, New York, 1939.

Moulder, Frances V., *Japan, China and the Modern World Economy: Toward a Reinterpretation of East Asian Development ca. 1600 to ca. 1918,* Cambridge University Press, Cambridge, 1977.

Mousnier, Roland, *Peasant Uprising in the Seventeenth Century: France. Russia, and China,* çev. Brian Pearce, Harper & Row, New York, 1972.

Muller, Edward N., "A Test of a Partial Theory of Potential for Political Violence", *American Political Science Review* 66 (Eylül 1972): 928-49.

Nagel, Ernest, der., *John Stuart Mill's Philosophy of Scientific Method,* Hafner, New York, 1950.

Neumann, Franz, *The Democratic and the Authoritarian State: Essays in Political and Legal Theory,* der. Herbert Marcuse, The Free Press of Glencoe, New York, 1964.

Neumann, Sigmund, "The Structure and Strategy of Revolution: 1848 and 1948", *Journal of Politics* 11 (Ağustos 1949): 532-44.

Nisbet, Robert A., *Social Change and History,* Oxford University Press, New York, 1969.

Nordlinger, Eric A., *Soldiers in Politics: Military Coups and Governments,* Prentice-Hall, Enlewood Cliffs, N.J., 1977.

Oberschall, Anthony R., "Rising Expectations and Political Turmoil", *Journal of Development Studies* 6: 1 (Ocak 1969): 5-22.

-----, *Social Conflict and Social Movements,* Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1973.

Overholt, William H., "Revolution", *The Sociology of Political Organization* içinde, The Hudson Institute, Croton-on-Hudson, N.Y., 1972.

Paige, Jeffery M., *Agrarian Revolution: Social Movements and Export Agriculture in the Underdeveloped World,* Free Press, New York, 1975,

Palmer, R. R., "The World Revolution of the West: 1763-1801", *Political Science Quarterly* 69: 1 (Mart 1954): 1-14.

Parkin, Frank, "System Contradiction and Political Transformation", *Archives Europeennede Sociologie* 13 (1972): 45-62.

Parsons, Talcott, "The Processes of Change of Social Systems" *The Social System* içinde, bölüm 9, Free Press, New York, 1964.

Pettee, George Sawyer, *The Process of Revolution*, Harper and Brothers, New York, 1938.

Polanyi, Karl, *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*, 1944, Yeniden baskısı, Beacon Press, Boston, 1957.

Portes, Alejandro, "Leftist Radicalism in Chile", *Comparative Politics* 2: 2 (Ocak 1970): 251-74.

-----, "On the Logic of Post-Factum Explanations: The Hypothesis of Lower-Class Frustration As the Cause of Leftist Radicalism", *Social Forces* 50: 1 (Eylül 1971): 26-44.

Rafael, Eliezer Ben, "Social Aspects of Guerilla War", Doktora tezi, Hebrew University, Ekim 1972.

Richter, Melvin, "Tocqueville's Contributions to the Theory of Revolution", *Revolution* içinde, der. Carl J. Friedrich, Atherton, New York, 1966, s. 75-121.

Riezler, Kurt, "On the Psychology of the Modern Revolution", *Social Research* 10: 3 (Eylül 1943): 320-36.

Rosenau, James N., der., *International Aspects of Civil Strife*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1964.

Russett, D. E. H., *Rebellion, Revolution and Armed Force: A Comparative Study of Fifteen Countries With Special Emphasis on Cuba and South Africa*, Academic Press, New York, 1974.

Russett, Bruce M., "Inequality and Instability: The Relation of Land Tenure to Politics", *World Politics* 16 (Nisan 1964): 442-54.

Rustow, Dankwart A., "Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model", *Comparative Politics* 2: 3 (Nisan 1970): 337-63.

Salert, Barbara, *Revolutions and Revolutionaries: Four Theories*, Elsevier, New York, 1976.

Scheiner, Irwin, "The Mindful Peasant: Sketches for a Study of Rebellion", *Journal of Asian Studies* 32: 4 (Ağustos 1973): 579-91.

Schorske, Carl, *German Social Democracy, 1905-1917*, Wiley, New York, 1954.

Schram, Stuart R., der., *The Political Thought of Mao Tse-tung*, gözden geç. ve genişletilmeş baskı, Praeger, New York, 1969.

Schurmann, Franz, "On Revolutionary Conflict", *Journal of International Affairs* 23: 1 (1969): 36-53.

-----, *The Logic of World Power*, Pantheon Books, New York, 1974.

Schwartz, David C., "A Theory of Revolutionary Behavior", *When Men Revolt and Why* içinde, der. James C. Davies, Free Press, New York, 1971, s. 109-32.

-----, "Political Alienation: The Psychology of Revolution's First Stage", *Anger, Violence and Politics* içinde, der. Ivo K. ve Rosalind L. Feierabend ve Ted Gurr, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1972, s. 58-66.

Selden, Mark, "Revolution and Third World Development", *National Liberation* içinde, der. Norman Miller ve Roderick Aya, Free Press, New York, 1971, s. 214-48.

Selznick, Philip, *The Organizational Weapon: A Study of Bolshevik Strategy and Tactics*, McGraw-Hill, New York, 1952.

Sewell, William H., Jr., "Marc Bloch and the Logic of Comparative History", *History and Theory* 6: 2 (1967): 208-18.

Skocpol, Theda, "A Critical Review of Barrington Moore's Social Origins of Dictatorship and Democracy", *Politics and Society* 4: 1 (Güz 1973): 1-34.

-----, "Explaining Revolutions: In Quest of a Social-Structural Approach", *The Uses of Controversy in Sociology* içinde, der. Lewis A. Coser ve Otto N. Larsen, Free Press, New York, 1976, s. 155-75.

-----, "France, Russia, China: A Structural Analysis of Social Revolutions", *Comparative Studies in Society and History* 18: 2 (Nisan 1976): 175-210.

-----, "Old Régime Legacies and Communist Revolutions in Russia and China", *Social Forces* 55: 2 (Aralık 1976): 284-315.

-----, "Wallerstein's World Capitalist SYstem: A Theoretical and Historical Critique", *American Journal of Sociology* 82: 5 (Mart 1977): 1075-90.

Skocpol, Theda ve Trimberger, Ellen Kay, "Revolutions and the World-Historical Development of Capitalism", *Berkeley Journal of Sociology* 22 (1977-8): 101-13.

Shanin, Theodor, der., *Peasants and Peasant Societies*, Penguin Books, Baltimore, Md., 1971.

Smelser, Neil J., *Theory of Collective Behavior*, The Free Press of Glencoe, New York, 1963.

-----, *Comparative Methods in the Social Sciences*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1976.

Smith, Thomas C., "Pre-Modern Economic Growth: Japan and the West", *Past and Present* no. 60 (Ağustos 1973): 127-60.

Snyder, David ve Charles Tiny, "Hardship and Collective Violence in France, 1830 to 1960", *American Sociological Review* 37 (Ocak 1972): 520-32.

Sorokin, Pitirim A., *The Sociology of Revolution*, Uppincott, Philadelphia, 1925.

Stein, Stanley J. ve Stein, Barbara H., *The Colonial Heritage of Latin America*, Oxford University Press, New York, 1970.

Stinchcombe, Arthur L., "Agricultural Enterprise and Rural Class Relations", *Class, Status, and Power* içinde, 2. baskı, der. Reinhatd Bendix ve Seymour Martin Up Set, Free Press, New York, 1966, s. 182-90.

-----, "Stratification Among Organizations and the Sociology of Revolution", *Handbook of Organizations* içinde, der. James G. March, Rand McNally, Chicago, 1965, s. 169-80.

Stone, Lawrence, "Theories of Revolution", *World Politics* 18: 2 (Ocak 1966): 159-76.

Tanter, Raymond ve Midlarsky, Manus, "A Theory of Revolution", *Journal of Conflict Resolution* 11: 3 (Eylül 1967): 264-80.

Tilly, Charles, "Collective Violence in European Perspective", *Violence in America: Historical ve Comparative Perspectives* içinde, der. Hugh Davis Graham ve Ted Robert Gurr, Signet Books, New York, 1969, s. 4-42.

-----, "Does Modernization Breed Revolution?", *Comparative Politics* 5: 3 (Nisan 1973): 425-47.

-----, "Town and Country in Revolution", *Peasant Rebellion and Communist Revolutionin Asia* içinde, der. John Wilson Lewis, Stanford University Press, Stanford, Cal., 1974, s. 271-302.

-----, der. *The Formation of National States in Western Europe,* Princeton University Press, Princeton, N.J., 1975.

-----, "Revolutions and Collective Violence", *Handbook of Political Science,* cilt 3, *Macropolitical Theory,* der. Fred I. Greenstein ve Nelson W. Polsby içinde, Addison-Wesley, Reading, Mass., 1975, 388, s. 483-556.

-----, *From Mobilization to Revolution,* Addison-Wesley, Reading, Mass., 1978.

Tilly, Charles; Tilly, Louise ve Tilly, Richard, *The Rebellious Century. 1830-1930,* Harvard University Press, Cambridge, 1975.

Tiryakian, Edward A., "A Model of Societal Change in Its Lead Indicators", *The Study of Total Societies* içinde, der. Samuel Z. Klausner, Doubleday (Anchor Books) New York, 1967, s. 69-97.

Trimberger, Ellen Kay, "State Power and Modes of Production: Implications of the Japanese Transition to Capitalism", *The Insurgent Sociologist* 7 (Bahar 1977): 85-98.

-----, *Revolution From Above: Military, Bureaucrats, and Development in Japan, Turkey, Egypt and Peru,* Transaction Books, New Brunswick, N.J., 1978.

-----, "A Theory of Elite Revolutions", *Studies in Comparativelntemational Development* 7: 3 (Güz 1972): 191-207.

Tucker, Robert C., "The Political Theory of Classical Marxism", *The Marxian Revolutionary Idea* içinde, bölüm 3, Norton, New York, 1970.

-----, der. *The Lenin Anthology,* Norton, New York, 1975.

Vagts, Alfred, *A History of Militarism, Civilian and Military,* gözden geç. baskı, Free Press, New York, 1967.

VonLaue, Theodore H., *The Global City,* Lippincott, Philadelphia, 1969.

Wallace, Anthony F. C., "Revitalization Movements", *American Anthropologist* 58 (Nisan 1956): 264-81.

Wallerstein, Immanuel, *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economyin the Sixteenth Century,* Academic Press, New York, 1974.

-----, "The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis", *Comparative Studies in Society and History* 16: 4 (Eylül 1974): 387-415.

Walzer, Michael, "Puritanism as a Revolutionary Ideology", History and Theory 3: 1 (1963): 59-90.

-----, *The Revolution of the Saints: A Study in the Origins of Radical Politics,* Atheneum, New York, 1968.

-----, "Regicide and Revolution", *Social Research* 40: 4 (Kış 1973): 617-42.

Weber, Max, *Economy and Society: An Outlmeof Interpretive Sociology,* der. Guenther Roth ve Claus Wittich, 3 cilt, Bedminster Press, New York, 1968.

Wertheim, W. F., *Evolution and Revolution: The Rising Waves of Emancipation,* Penguin Books, Baltimore, Md., 1974.

Willer, David ve Zollschan, George K., "Prolegomenon to a Theory of Revolutions", *Explorations in Social Change* içinde, der. George K. Zodschan ve Walter Hirsch, Houghton-Mifflin, Boston, 1964, s. 125-51.

Williams, E. N., *The Ancien Régime in Europe,* Harper &: Row, New York, 1970.

Wolf, Eric R., *Peasants,* Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1966.

-----, *Peasant Wars of the Twentieth Century,* Harper & Row, New York, 1969.

-----, "Peasant Rebellion and Revolution", *National Liberation* içinde, der. Norman Miller ve Roderick Aya, Free Press, New York, 1971, s. 48-67.

Wolin, Sheldon S., "The Politics of the Study of Revolution", *Comparative Politics* 5: 3 (Nisan 1973): 343-58.

Wolpe, Harold, "An Examination of Some Approaches to the Problem of the Development of Revolutionary Consciousness", *Telos* no. 4 (Güz 1969): 113-44.

Wright, Erik Olin, "To Control or Smash Bureaucracy: Weber and Lenin on Politics, the State and Bureaucracy", *Berkeley Journal of Sociology* 19 (1974-75): 69-108.

Yoder, Dale, "Current Definitions of Revolution", *American Journal of Sociology* 32 (Kasım 1926): 433-1.

Zagorin, Perez, "Theories of Revolution in Contemporary Historiography", *Political Science Quarterly* 88: 1 (Mart 1973): 23-52.

-----, "Prolegomena to the Comparative History of Revolution in Early Modern Europe", *Comparative Studies in Society and History* 18: 2 (Nisan 1976): 151-74.

Zelditch, Morris, Jr., "Intelligible Comparisons", *Comparative Methods msociology* içinde, der. Ivan Vallier, University of California Press, Berkeley, 1971, s. 267-307.

Dizin

1905 Devrimi, 186, 190-191, 258-261

A

Afyon Savaşı, 149, 152
akademik sıfat sahipleri (Çin), 143-147, 159, 291, 301, 442-443, 446, 486
Alman Devrimi (1848), 271, 278
Almanya, 32, 97, 185-188, 191, 194, 197, 208, 215, 230, 232, 271, 279-280, 282, 284, 299, 316, 395
Althusser, Louis, 30
Amerika, *bkz.* Birleşik Devletler
Amerika'nın bağımsızlığı için Savaş, 129
"Anayasacılık", 158-159, 177, 189
Anderson, Perry, 18, 68, 84; *Lineage of the Absolutist State*, 105n.
Angola, Toplumsal devrimi, 527, 535
askere alma (*levee en masse*), 380, 441, 462
askeri, *bkz.* silahlı kuvvetler
Avrich, Paul, alıntı, 385
Avrupa devlet sistemi, 25, 57, 164-165, 187, 191, 197, 206, 216-217, 417, 435, 511, 518
Avrupa sistemi, *bkz.* Avrupa devlet sistemi
Avusturya, 125, 168, 187, 191, 263, 281, 349-351, 392; ve Avusturya Savaşları (1740-48), 124
Avusturya-Macaristan, 187, 191

ayaklanmalar, köylü, 219-302
Aydınlanma, 109

B

Babeuf, F. N., 24
Barnett, A. Doak, alıntı, 486, 503
baskı, *bkz.* terörizm
Bastille'in düşüşü, 137
Behrens, C. B. A., alıntı, 126
Belçika, 185
Bendix, Reinhard, 18, 53, 84; *Nation-building and Citizenship*, 84, 467n.
Bernstein, Thomas, 513
Birleşik Devletler, 10, 186, 505, 510-511
Bittner, Egon, 322n.
Bloch, Marc, 85
Bolivya Devrimi, 534
Bolşevik Partisi (Sovyetler Birliği Komünist Partisi), 396-397, 422, 433, 503
Borkenau, Franz, alıntı, 305, 310
Borton, Hugh, alıntı, 203
Bosher, J. F., *French Finances*, alıntı, 130, 373
Bourbon monarşisi, 126, 131, 209, 281, 377
Boxer Savaşı, 155, 157
Breche, Jeremy, alıntı, 49
Brenner, Robert, alıntı, 275
Brinton, Crane, alıntı, 79, 87-88
Brissotcular, 351, 353
Buharin, Nikolai, 416-419; *Historical Materialism*, 30
Buharin'in siyasaları, 416-419
"burjuva devrimleri", 32-33, 272, 330-340
burjuvazi, 136, 334, 337, 436, 454
bürokrasi, 194, 213, 276, 305
Büyük Britanya, *bkz.* İngiltere
Büyük Kuzey Savaşı (1700-21), 165
"Büyük Tasfiye" (Rusya), 429

C

Calonne, Charles Alexandre de, 132
Carnot, Lazare, 356
Carr, E. H., 420
Cezayir, toplumsal devrim, 527
Chaliand, Gerard, alıntı, 410
Chamberlin, William Henry, alıntı, 266, 401
Charles I, İngiltere Kralı, 272, 277
cheng-feng (Çin reformları), 479; *ayrıca bkz.* Komünist Parti, Çin (CCP)
Chorley, Katherine' *Armies and the Art of Revolution*, alıntı, 133, 530
Church, Clive H., alıntı, 373
Cobb, Richard, alıntı, 373
Cobban, Alfred, alıntı, 126, 343

Colbert, Jean Baptiste, 113
Craig, Gordon, alıntı, 372

Ç

Çeka, 401-402
Çiang Hsueh-liang, 474
Çiang Kay-şek, "tutuklanması", 451, 454, 456, 462, 472-473
Çin (*gentry*), 146-148
Çin Devrimi (genel olarak), 138-164, 285-302, 437-519
Çin, Devrim sonrası (Yeni Rejim), 485-519
Çin, Devrimde siyasal çatışmalar (1911-49), 438-485
Çin, Eski Rejim, 138-164
Çin'de Hıristiyan misyonerliği, 149
Çing (Mançu) Hanedanı, 139
Çin'in işgali ve Çin-Japon savaşları, 206
Çin-Japon savaşları, *bkz.* Japonya
Çu teh, 469

D

değer oydaşma, *bkz.* devrim kuramları
değer yönelimleri, 40, 42
demiryolu, 155, 160, 168, 181-183, 190, 192, 196, 254, 296, 336, 389, 393, 395, 457-458
Deutscher, Isaac, alıntı, 189
devletin özerkliği (potansiyel), 63-79
devrim kuramları, 29, 44, 53, 63; yoksunluk-psikolojik, 35; *ayrıca bkz.* Gurr, Ted R.; "genel olarak", 29, 527; Marksist, siyasal çatışma (kolektif eylem), 13, 15, 30, 42-43, 46-47, 65-66; *ayrıca bkz.* Tilly, Charles; sistemler/değer oydaşma, 319n.; *ayrıca bkz.* Johnson Chalmers
devrim(ler) "burjuva" karşı "sosyalist", 33, 330-332, 521; *ayrıca bkz.* burjuvazi; ~e "tarihsel" yaklaşım, 79-91
devrimci krizler, 47, 97, 101, 164, 324, 527-528, 531
devrimlerin konjonktürel çözümlemesi, 230
dış müdahaleler ve baskılar, 12, 58, 108, 138, 148-156, 191, 214, 348, 351, 354, 368, 456, 510
Diaz, Porfirio, 528
din, *bkz.* Kilise
Direktuar (Fransa), 363-366, 371, 376
Dorn, Walter, alıntı, 56
Dunn, John, 18, 29, 532; *Modern Revolutions*, 29
Durkheim, Emile, 34
"dünya kapitalist sistem", 55
Dünya Savaşı I., Rusya ve, 187, 189, 191, 206, 208, 216-217, 268, 387, 403,

409, 411, 421, 433, 449, 511
Dünya Savaşı II., 24, 403, 464, 508, 510, 527, 529-531
"dünya zamanı", 60-61, 524

E

Eckstein, Alexander, alıntı, 493, 504
Eckstein, Harry, *Internal War*, alıntı, 79
Eckstein, Susan, 18, 532
Edeen, Alf, alıntı, 420, 427
Edwards, Lyford, 79, 87; *The Natural History of Revolutions*, 87
egemen sınıf (genel olarak), 32, 43, 45, 66-76
Ekim (1917) Devrimi, 387-388, 401, 408
ekmek ayaklanmaları, 239-240; Fransa, 137; Rusya, 195
Ellis, John, alıntı, 404
emek: zorunlu ~ (Sovyet Rusya'da), 429; "serbest" ücret, 215, 253; Rusya'da kargaşa ve grevler, 184-185, 189-190, 195, 389; *ayrıca bkz.* sendikalar
emperyalizm, 295, 449-450
Etiyopya, toplumsal bir devrim olarak, 527, 535

F

Fei Hsiao-tung, alıntı, 289
feodalizm, 32, 69, 330
Ford, Franklin, alıntı, 127
Fox, Edward, alıntı, 317
Fransa (ayrıcalıklılar), 117-124
Fransa, devrim sonrası (Yeni Rejim), 368-384
Fransa, devrimci siyasal çatışmalar (1787-99), 349-368
Fransa, Eski Rejim, 109-138
Fransız Devrimi (genel olarak), 231-249; 4 Ağustos 1789, önemi, 231; "burjuva devrimi" olarak ~, 330-332
Friederick II (Büyük), Prusya kralı, 213
Friederick William IV, Prusya kralı, 281
Friederick William, Brandenburg seçicisi, 210
Furet, Francois, alıntı, 118

G

gerilla savaşı, 381, 466-468, 470, 527
Gerschenkron, Alexander, alıntı, 169, 258, 335
Gine-Bissau, 527; ~'da toplumsal devrim, 526
Gneisenau, August Neithardt von, 213
Godechot, Jacques, alıntı, 366
göç, 253-254, 294, 296, 347, 351, 359, 475, 497
"göreceli yoksunluk", 11, 42, 46, 81, 225; *ayrıca bkz.* Gurr, Ted R.

Gramsci, Antonio, 30
Greer, Donald, alıntı, 355
grevler, 185, 190, 195, 260, 454
Gurr, Ted R., *Why Men Rebel*, alıntı, 35-37, 39, 45-46, 65, 80; *ayrıca bkz.* devrim kuramları
Güney Afrika, 11, 48

H

Haile Selassie, Etiyopya imparatoru, 532n.
Hapsburg Hanedanı, 113
Hardenberg, Karl August von, 213
Hegel, Georg W. F., 92
Henry VIII, İngiltere kralı, 276
Hermassi, Elbaki, alıntı, 25
Hıristiyanlık, *bkz.* Kilise
Hintze, Otto, alıntı, 75
Hobsbawm, Eric, alıntı, 51
Hohenzollern monarşisi, 206-207; *ayrıca bkz.* Prusya
Hollanda Savaşı (1672-78), 113
Hollanda, 113, 115
Huntington, Samuel P., alıntı, 309
II. Alexander, Rusya çarı, 170

İ

iç savaş, siyasal bir şiddet olarak, 36, 113, 153, 272-273, 277, 322, 342, 344, 361, 395, 403-404, 406-411, 417-418, 424, 431, 440, 467, 473-474, 479, 482-483, 512; *ayrıca bkz.* Gurr, Ted R.; siyasal şiddet
ideolojiler, devrimci, 39, 49, 223, 318-327; Bolşevik, contradicted, 361; Taiping (Konfüçyüsçülük karşıtı), 152, 291-292; *ayrıca bkz.* Taiping Ayaklanması, totaliter
İkinci Birleşik Cephe (ÇKP ile birlikte Japonya'ya karşı), 472-478
İleriye Doğru Büyük Atılım (Çin), 495, 502, 514
İlk Beş Yıllık Plan (Çin), 493-494
imparatorluk devleti, *bkz.* devlet
İngiliz Devrimi, 271-278, 342, 345, 348
İngiltere (toprak sahibi üst sınıf), 271-278
İngiltere, 14, 53, 55, 57-58, 97, 110, 113-116, 124-126, 130, 168, 185-186, 232, 271, 273-274, 276, 285, 299-302, 334, 341, 349, 367
intendant'lar (Fransa), 111, 133, 136, 243, 377
İspanya, 113; ve İspanya Veraset Savaşı, 113
İsveç, 165, 186; Rusya ile savaş, 165

işçiler, *bkz.* emek
İtalya, 370
İvan IV (Korkunç), Rusya Çarı, 165

J

Jakobenler, Jakobenizm, 309, 318-320, 322, 349-368, 370, 435, 449, 490, 533; ve Jakobenizm karşıtları, 321; Montagnard, 313, 354, 457
Japonya (*daimyo, samuray*), 198-206
Japonya, 17, 58, 97, 107, 109, 149, 156-157, 188, 190, 198-199, 201-202, 204-206, 208, 216-217, 258, 299, 316, 320-321, 463, 473, 475, 479, 482, 484, 492, 529
Jirondenler, 353
Johnson, Chalmers, 35, 39, 46, 65, 80; *Revolutionary Change*, 35, 39

K

Kao Kang, 489n.
kargaşa, siyasal şiddet olarak, 36; *ayrıca bkz.* Gurr, Ted R.; siyasal şiddet
Katoliklik, *bkz.* Kilise
Kazaklar, 223, 250; *ayrıca bkz.* silahlı kuvvetler
"kendinde sınıf", 46n.
Kırım Savaşı (1854-55), 168, 168-171, 205, 209, 214, 217
Kızıl Ordu, 297, 402-407, 409, 423, 427, 465-470, 475-478, 484, 505, 512; *ayrıca bkz.* silahlı kuvvetler
Kilise, 118, 125, 175, 236, 244, 278, 346, 359, 364, 378
klanlar (Çin), 142
kolektif eylem (siyasal çatışma) kuramı, *bkz.* devrim kuramları
kolektif eylem, 38
komplo, 36
"Komün Devrimi" (1789), 239-240, 243, 245, 343
Komün, Paris, 354
Komünist Parti, Çin (ÇKP), 12, 90, 224, 297-298, 307, 310, 315, 383, 404, 408, 411, 415, 422, 447-450, 465-466, 469, 484, 486, 488, 491-492, 503, 507, 511-513, 526
Komünist Partisi, Rusya, *bkz.* Bolşevik Partisi
Konfüçyüs, 143, 145-147, 152, 157, 286, 291, 293, 441-443, 446-447, 486-488
Kore, 149, 510
Kornilov, General L. G., 392
Kuomintang Milliyetçi Partisi (KMT), 315, 450, 454, 458, 491; *ayrıca bkz.* Çin, devrimin siyasal çatışmaları (1911-49)
Kuzey Seferi (Çin), 453-454, 471
Küba, 24, 527, 529-530

L

Labrousse, C. Ernest, alıntı, 237
Landes, David, alıntı, 283
Latin Amerika, 24
Le Roy Ladurie, Emmanuel, 245
Lefebvre, Georges, alıntı, 231
LeGoff, T. J. A., alıntı, 380
Lenin, V. I., alıntı, 66, 101, 521; *Devlet ve Devrim*, 400
Leninizm, 319-322; Çin'de, 322; *ayrıca bkz.* Marksizm-Leninizm
Leuthy, Herbert, alıntı, 377
Levellers (Düzleyiciler) (İngiltere), 274
liberalizm, 336, 386
literati, *bkz.* akademik sıfat sahipleri (Çin)
"Liuist'ler", 495
Lomenie de Brienne, Etienne, 132
Louis Philippe, ("yurttaş") Fransa kralı, 280
Louis XIV, Fransa kralı, 110-113, 125, 130, 350
Louis XVI, Fransa kralı, 130, 280-281
Louvois, Markisi, 113
Lukács, Georg, 30

M

Makhno, Nestor, 407
Mançu Çin, *bkz.* Çin, Eski Rejimi
Mançurya, 190, 452, 492, 508
Mao Tse-tung, ve Maoist doktrin, alıntı, 480
"Maoistler", *bkz.* Mao Tse-tung
Marksizm, 30, 34, 46, 53, 68, 319-322, 535
Marksizm-Leninizm, 319-322; *ayrıca bkz.* Leninizm; Marksizm
Marx, Karl, alıntı, 23, 30, 329, 337, 535
McNeill, William, alıntı, 379
Meiji Restorasyonu, 201, 206
Meksika Devrimi, 23
memurluk (hizmeti), *bkz.* bürokrasi
"memurlukların satın alınması", 111, 120, 383
Mendel, Arthur, alıntı, 183
Menşevik Partisi, 193, 315, 388, 399-400, 408
menu peuple, 352-353, 363
meşruluk, 65, 77, 107
Metternich, Prince von, 281
Miliband, Ralph, 68
Mill, John Stuart, *A System of Logic*, 85
Milliyetçi rejim, *bkz.* Kuomintang/Milliyetçiler (KMT),
Mills, C. Wright, alıntı, 23, 527
mir (köy meclisi), 257
monarşi, 278, 281, 300, 302, 317-318, 329, 346, 353, 364, 487
Montagnard diktatörlüğü ("Terör"), 349, 355, 358-360

Montagnardlar, *bkz.* Fransa, devrimde siyasal çatışmalar (1787-99)
Moore, Barrington, Jr., *Social Origins of Dictatorship and Democracy*, alıntı, 18, 20, 29, 85, 219
Mozambik, 527
mutlakıyetçilik/otokrasi, 112, 158, 162, 165, 172, 175-180, 185, 190, 193, 195-197, 207, 213, 217, 219, 388-389, 395, 421, 447

N

Nanking rejimi (1927-37) (Çin), 461-463, 472
Napoléon I (Bonapart), 370, 377; ve Napoléoncu diktatörlük, 349
Napoléon, *bkz.* Napolyon I (Bonapart)
Neumann, Franz, alıntı, 537
Nikola II, Rusya çarı, 182, 190

O

obsçina (köylü komünleri), 252
obshçina (Rus komünü, Eski Rejim), *bkz.* toprak mülkiyeti
Offe, Claus, 68-69
Osmanlı Devleti, 168, 181, 191
Osmanlı-Rus Savaşı, 181
oydaşma, sistemler/değer, *bkz.* devrim kuramları

P

Paige, Jeffery, 532
Palmer, R. R., alıntı, 249
Paris Komünü, 354
Park, Robert, alıntı, 87
parlamentolar, *bkz.* yönetim, temsili
parlement'ler (Fransa), 111, 127-129, 132-133, 137, 163-164, 211, 338, 342
Parlement'ler, *bkz.* Fransa, Eski Rejim
parti ve, *bkz.* Parti-devlet
Parti-devlet, 307, 310, 383, 385-386, 409-410, 415-424, 426, 429, 431, 435, 437, 486, 488-491, 498-500, 511-514, 519
pays d'état (Fransa), 111, 132, 233
Perrie, Maureen, alıntı, 259
Perry, Amiral Matthew, 199
Petro I (Büyük), Rusya çarı, 165, 172-173, 175, 427
Pettee, George, 87
Philips, Wendell, alıntı, 49-50
Plehve, Viacheslav von, 189
Portekiz, 532n.
Potemkin İsyanı, 190
Poulantzas, Nicos, 68, 70
Prusya (*Junker*'ler), 278-284
Prusya Reform Hareketi, *bkz.* Prusya
Prusya, 97, 107, 109, 125, 187, 198, 207-217, 279-

285, 287, 292-293, 299, 316, 371
Pugaçev Ayaklanması (1773-75), 250

R

Rasputin, Grigori, 194
Reinhard, Marcel, alıntı, 349
Robespierre, Maximilien de, 354, 358, 360, 362
Robinson, G. T., *Rural Rusya Under the Old Regim*, alıntı, 259-262
Romanov Hanedanı, *bkz.* monarşi; Rusya; Eski Rejim
Rousseau, Jean Jacques, 322n.
Rudé, George, 352
Rus Devrimi (genel olarak), 193-197, 249-270
Rus-Japon Savaşı, 183, 206, 259, 261
Rusya (toprak sahibi soyluluk), 164-168
Rusya, devrim sonrası (Yeni Rejim), 385-436
Rusya, devrimin siyasal çatışmaları (1917-21), 396-410
Rusya, Eski Rejim, 164-218
Rusya'nın Yeni Ekonomik Politikası (NEP), 409

S

Sanayi Devrimi, 62, 117
sans culottes, (Baldırıçıplaklar), 221, 274, 353-361, 410, 434
"Savaş Komünizmi" *bkz.* Komünist Parti, Rus (Bolşevik)
savaşbeyleri (Çin'de), 162, 439, 441-442, 447, 450, 457, 462, 467, 518
Scharnhorst, Gerhard von, 213
Schurmann, Franz, alıntı, 437, 481
Scott, S. F., 357
Selden, Mark, alıntı, 477-478, 481
sendikalar, 185, 400, 408, 424-425, 430, 451
senyörlük sistemi, 231, 240-241, 244
serflerin azat edilmesi, 164-168
Shanin, Theodor, alıntı, 219, 267
Sheppard, Thomas, alıntı, 382
sınıf bilinci, 33, 47-48
Sibirya, 183, 254, 401
Sigurdson, Jon, alıntı, 497
silahlı kuvvetler, 342, 420, 443; *ayrıca bkz.* Kızıl Ordu (Çin); Kızıl Ordu (Rusya); Fransa'da ordu
sistemler/değer oydaşma kuramları, *bkz.* devrim kuramları
siyasal çatışma kuramları, *bkz.* devrim kuramları
siyasal şiddet, 34, 36-37, 39, 45, 47, 54, 80-81; *ayrıca bkz.* Gurr, Ted R.
Skinner, G. William, alıntı, 141, 287

Soong, T. V., 456
Sosyalist Devrimci Parti, 267
sosyalizm, 32, 416, 535
Sovyet Rejimi, *bkz.* Rusya, devrim sonrası (Yeni Rejim)
sömürgecilik/sömürgeleştirme, 24, 92, 94, 113, 528-529, 534
Stalin, Yosif, 416
"standart pazarlama topluluğu" (Çin), 141-142, 145
Stein, Karl von, 213
Stilwell, General Joseph W., 464-465
Stolipin reformları, 254, 261-262, 265
Sun Yat-sen, 161, 450, 454
Sutherland, D. M. G., alıntı, 380

Ş

Şubat (1917) Devrimi, 189, 263, 387, 389-392

T

Taiping Ayaklanması, 152, 292
Taylor, George, alıntı, 120-122
Tayvan, 510
Termidorcu Konvansiyonu, 362, 365
terörizm, 36
Therborn, Göran, 70
Tilly, Charles, 17, 39, 65, 80, 246; *From Mobilization to Revolution*, alıntı, 35, 37; *The Rebellious Century 1830-1930*, 84
Tilly, Louise, 123n.
Tilly, Richard, 84
Tocqueville, Alexis de, 85
Tokugava Şoganlığı, 198-199, 202; *ayrıca bkz.* Japonya
toplam-psikolojik kuramlar, *bkz.* devrim kuramları
"toplumsal haydutluk" (Çin), 224, 294-297
toplumsal sınıf, *bkz.* sınıf; egemen sınıf
Trotskiy, Leon, 404
Tseng Kuo-fan, 445n.
Tuckman, Barbara, *Stilwell and The American Experience in China*, 464

U

Ukrayna, 253, 407
ulusaşırı ilişkiler, 53, 61-62; *ayrıca bkz.* dış müdahaleler ve baskılar
ulus-devletler, *bkz.* Avrupa devlet sistemi
uluslararası devlet sistemi, 60, 523-524; *ayrıca bkz.* Avrupa devlet sistemi
"Uzun Yürüyüş" (Çin), 472

Ü

Üçüncü Dünya, 94-95, 531, 533
Üçüncü Tabaka, *bkz.* Fransa, devrimin siyasal çatışmaları (1787-99)

V

Vietnam, 10, 23-24, 527-529, 534-535; ~'da toplumsal devrim, 528
Vogel, Ezra, 489

W

Wallerstein, Immanuel, 18, 58
Weber, Max, 524
Whyte, Martin, alıntı, 506
Wilbur C. Martin, alıntı, 453
Witte, Sergei, alıntı, 182
Wolf, Eric, 18, 225, 532; *Peasant Wars of the Twentieth Century*, 29
Wood, Gordon, alıntı, 51

Y

Yedi Yıl Savaşları, 124, 130, 163, 213
yoksunluk, *bkz.* "göreceli yoksunluk"
Young, E. P., alıntı, 158
Yuan Şih-kay, 161, 439
Yugoslavya, 527

Z

zemstvo'lar, 170, 180, 193-194, 196, 387-388, 391, 422

Theda Skocpol'ün, ilk baskısı 1979'da yayımlanan *Devletler ve Toplumsal Devrimler* adlı bu yapıtı, "tarihsel sosyolojinin" klasiklerindendir. Skocpol, toplumsal devrimler üzerine kuramını geliştirirken, daha önce aynı kümede değerlendirilmeyen Fransa, Rusya ve Çin devrimlerinin yanı sıra, bir toplumsal devrimle sonuçlanmayan 17. yüzyıl İngilteresi ve 1848 Prusyasını da alır.

Toplumsal devrimlerin incelenmesinde, karşılaştırmalı tarihsel çözümleme yöntemini kullanan yazar, bir devrimci durumun ortaya çıkışında uluslararası devletler sisteminin rolünün altını çizer; bir devrimci durumun bir toplumsal devrime dönüşmesinde de köylülüğün rolünü vurgular.

internet satışı
www.imge.com.tr

ISBN 975-533-376-2
9 789755 333762